

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**VIBORG
LANDSTINGS
DOMBØGER**

1616-1618

Udvalgte tingsvidner

**UDGIVERSELSKABET VED
LANDSARKIVET FOR NØRREJYLLAND · 1988**

Viborg Landstings Dombøger 1616-1618

Udvalgte tingsvidner

VED
POUL RASMUSSEN

Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland

Viborg 1988

Tilrettelæggelse: Ib Simonsen

Renskrivning: Dorthe Pedersen

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

ISBN 87 89039 03 3

F O R O R D

Dette 6. bind af Viborg Landstings Dombøger indeholder gengivelser af de tingsvidner, der omhandler episoder i dagliglivet. Det skulle dermed åbne for udnyttelsen også af det rige stof i dombøgerne, som har kulturhistorisk interesse. Her er meget at hente for kulturhistorikere, etnologer og folkeminddeforskere, ligesom sikkert også filologer med fordel kan udnytte materialet. Der er tale om et supplementsbind til de tidligere i regestform udgivne domme i dombøgerne 1616A, B og C (1965), 1617B og C (1980) samt 1618A, B og C (1981). Derimod er der ikke medtaget stof fra dombogen 1617A (1971), da det pågældende bind i dombogsudgaven indeholder udførlige referater af samtlige i dombogen indførte tingsvidner.

Der er ikke udarbejdet et særligt person- og stedregister til dette bind, idet Juridisk oversigt, sted- og personregistre (1984) sammen med regestbindene fungerer som indgang. Fra Juridisk oversigt, sted- og personregistre vil interesserede blive henvist til regestbindene. Hver dom har her et nummer, placeret nederst til højre efter dommen. Dette nummer vil også optræde i dette binde, her øverst til venstre ved hver dom, under forudsætning af, at dommen rummer kulturhistorisk interessante oplysninger.

Det foreliggende bind er ligesom de forudgående udarbejdet af fhv. arkivar Poul Rasmussen. Landsarkivet er ham megen tak skyldig for den store indsats.

Viborg, juli 1988.

Chr. R. Jansen

I N D H O L D

Forkortelser	side	4
Indledning	"	5
Dombogen 1616A	"	11
" 1616B	"	41
" 1616C	"	80
" 1617A	"	98
" 1617B	"	99
" 1617C	"	163
" 1618A	"	212
" 1618B	"	265
" 1618C	"	331

F O R K O R T E L S E R

Når personer, hvis navne er understreget, omtales senere hen, gengives deres navne ved disses forbogstaver.

dlr. = daler

for:ne = forskrevne

rdlr. = rigsdaler

s. = sogn

sal. = salig

sldlr. = sletdaler

tv. = tingsvidne

INDLEDNING

Bevisførelsen på landstinget foregik hovedsagelig ved hjælp af tingsvidner, der var aflagt ved underretstingene, men blev fremlagt på landstinget og indført i dets domme. De fleste tingsvidner var aflagt mundtligt af vidnerne selv eller af mænd, der havde været udsendt for at høre f.eks. syge vidners beretninger. Nogle tingsvidner var dog afgivet i form af breve, der blev læst på underretstinget. Alle tingsvidnerne kender vi kun i landstingsskrivernes gengivelser, som i alt fald for de mundtligt aflagte tingsvidners vedkommende har underretsskrivernes referater som kilde.

TINGSVIDNERNES VÆRDI

Foruden oplysninger om de for retsafgørelsen betydningsfulde sagforhold indeholder tingsvidnerne meget, som har værdi for forskellige videnskabelige discipliner. Som alle skriftlige efterladenskaber fra fortiden kan tingsvidnerne således have filologisk interesse. Fremhæves må det i denne forbindelse, at selv om der som sagt er tale om landstingsskrivernes gengivelser af underretsskrivernes referater, er det, der refereres, gerne noget, som har været sagt mundtligt. Tingsvidnerne bliver altså en af de få kilder, vi har, til viden om datidens talesprog. Særligt gælder det de ret hyppige citater af replikker.

Mange af de lovovertrædelser, som tingsvidnerne beskriver, og specielt de omstændigheder, under hvilke de blev begået, har interesse for kulturhistorien i bred almindelighed, for folkemindeforskningen (hekseprocesserne), for landbrugets, skovbrugets eller fiskeriets historie, for medicinalhistorien (sygdomme, der blev tilskrevet trolddomskunster, besættelsesneuroser) o.s.v. o.s.v.

Endelig må det omtales, at tingsvidnernes beretninger om dramatiske hændelser såvel som deres skildringer af folks liv og færden i dagligdagen taler til læsernes sans for menneskelig medleven.

DE TYPER AF SAGER, HVIS TINGSVIDNER BLIVER UDGIVET

At udgive alle tingsvidner, der er indført i samtlige landstingets domme 1616-1618, lader sig ikke gøre. I stedet er der foretaget en udvælgelse af sager, hvori der blev afsagt domme, som erfaringen har vist plejer at indeholde værdifulde tingsvidner. Af de tingsvidner, der blev ført i nedennævnte kategorier af sager, vil størsteparten blive udgivet. Sidetalene og numrene i parentes henviser til den juridiske oversigt, der er trykt i det tidligere udgivne registerbind.

1. Sager vedr. dødsfald, der havde anden foranledning end notorisk sygdom, d.v.s. de sager, der anføres s. 8 f. (40), og som angår sådanne dødsfald, om hvilke sandemænd aflagde ed på landstinget, samt de sager, der anføres s. 23 f. (70), d.v.s. de øvrige sager angående mord og drab.
2. Sager vedr. tilføjelse af sår og skade, d.v.s. s. 9 (40) sager om vold, i hvilke sandemænd aflagde ed på landstinget, s. 12 (73) sager angående æreløst overfald, s. 24 (71) nogle af fredsbrudsagerne, s. 41 (134) de sager om vold, i hvilke sandemænd eller nævninger havde aflagt ed, s. 24 (70) de øvrige sager om tilføjelse af sår og skade.
3. Sager vedr. frihedsberøvelse og tvang, d.v.s. s. 23 (54) sagerne om arrest af en person, s. 23 (55) sagerne om fængsling, s. 41 (133) sagerne om tvang.
4. Sager vedr. krænkelse af religionen, d.v.s. s. 25 (74) nogle af sagerne om krænkelse af religion og sædelighed og s. 25 (74) sagerne om udøvelse af trolddomskunster.
5. Krænkelse af sædeligheden og overtrædelse af ægteskabslovgivningen, d.v.s. s. 15 (75) sager om krænkelse af sædeligheden begået i kongens eller en adelsmands gård, s. 25 (74) de fleste af sagerne om krænkelse af religion og sædelighed, s. 28 (85) sager om trolovelse og ægteskab, s. 28 (86) sager om forholdet mellem ægtefæller, s. 28 (87) sager, som angår folk født uden for ægteskab.
6. De sager vedr. krænkelse af retten og øvrigheden, som indeholder kulturhistorisk interessante momenter, d.v.s. nogle af sagerne s. 26 f. (75), og sagerne om usømmelig optræden i kirke og på tinge, d.v.s. s. 24 (71) krænkelse af kirke- eller tingfreden.

7. Personret, sager vedr. forholdet til syge og gamle s. 28 (78).
8. Tingsret, sager vedr. overtrædelse af de særlige love og bestemmelser, der gjaldt for forskellige ting, samt sager vedr. beslaglæggelse, ulovlig benyttelse, tilegnelse eller ødelæggelse af anden mands ejendom, hindring i andres lovlige benyttelse af forskellige ting og tilsidesættelse af vedligeholdelsespligt, d.v.s. s. 9 (40) sager om hærværk, hvori sandemænd aflagde ed på landstinget, s. 23 (54) sager vedr. indtagelse af dyr, konfiskation og ransagning, s. 24 (71) nogle af fredsbrudsagerne, nogle af sagerne s. 29-34 (100-107, 109-113), s. 40 (132) sager om erstatning for skader, s. 41 (133) sager om svig og s. 41 (134) sager om ran og hærværk, hvori sandemænd eller nævninger havde aflagt ed.
9. Beskyldninger for begåelse af en af ovennævnte lovovertrædelser, d.v.s. nogle af sagerne s. 25 (73).

DE (DELE AF) TINGSVIDNER I DE OVENFOR OMTALTE SAGER, SOM UDGIVES

Udgivet bliver alle saggivelses- og tilståelsesvidner, alle synsvidner og beretninger om tilstande eller handlingsforløb, hvortil de pågældende havde været øjenvidner. Bortset fra en eventuel beskrivelse af vedkommendes klædedragt medtages dog ikke syn på dræbte og sårede, ligesom gentagelser er undgået. Adkomststiftende tingsvidner og tingsvidner om kendelser afsagte af nævninger er kun undtagelsesvis udgivet og i så fald gerne markeret ved mindre linjeafstand. Tingsvidner om personers rygte og vandel udgives aldrig.

Ved den i dette og det foregående afsnit beskrevne udvælgelsesmetode undgår man at måtte lade et subjektivt skøn over et tingsvidnes større eller mindre værdi være afgørende for, om det skal udgives eller ikke.

PRINCIPPER FOR GENGIVELSE AF TINGS- VIDNERNES TEKST

Den del af et udgivet tingsvidne, der er markeret ved anførselstegn, er gengivet ordret i sin helhed. Dog er det overflødige for:ne, d.v.s. forskrevne, der står foran talrige navne på tidligere omtalte personer, udeladt, ligesom samme persons bopæl kun angives én gang. Desuden er nogle navne på allerede omtalte personer erstattet med pronominer. Andre udeladelser er angivet ved tre prikker.

Det meste af de udgivne tingsvidner gengives ordret, men ikke bogstavret, d.v.s. ordene er anført i den grundform og den bøjningsform, de har i henhold til moderne retskrivning eller for de forældede ords vedkommende i deres opslagsform i Ordbog over det Danske Sprog, i H.F. Feilbergs Ordbog over jyske Almuesmål eller i O. Kalkars Ordbog til det ældre danske Sprog. Ukendte eller sjældne ord og ordformer er dog gengivet bogstavret og er i så fald sat i specielle anførselstegn.

Gengivelsen af tingsvidnerne i samme sag eller sagkompleks er delt i afsnit, der hvert omfatter alle tingsvidner, som blev aflagt samme dag og følger efter hinanden i dombogen. Afsnittet indledes med den pågældende tingdags dato, og de enkelte tingsvidner afskilles ved et punktum og en tankestreg.

For underretterne blev tingsvidnerne i samme sag ofte aflagt på forskellige tingdage og altså refereret adskilt fra hinanden på flere steder i tingbogen. I landstingets dombøger er de tingsvidner, som angår samme sag, indført samlet under den retsdag, på hvilken der blev afsagt dom i sagen. For landstingets vedkommende volder det således ingen vanskeligheder at finde alle de tingsvidner, som vedrører den samme sag.

S U P P L E R E N D E O P L Y S N I N G E R

Gengivelsen af de tingsvidner, der vedrører samme sag eller sagkompleks, indledes med sagernes indførselsnumre i bindene med udtog af dommene efterfulgt af oplysninger om, hvem der blev tiltalt, hvad de tiltaltes for, og hvem de havde forurettet. Havde sandemænd eller nævninger svoret i sagen, afsluttes gengivelsen af tingsvidnerne med et kort referat af deres ed og landstingets eventuelle stadfæstelse eller underkendelse. Vedrørende landstingets afgørelser i øvrigt henvises der til bindene med udtog af dommene.

Hvis et bebyggelsesnavn ikke tillige er et sogne- eller købstadnavn, tilføjes navnet på det sogn eller den købstad, hvori vedkommende bebyggelse lå, i parentes første gang, den omtales i den pågældende sag. På samme måde anbringes oplysninger om de citerede helgendages datoer og om omtalte personers stillinger o.lign. i parentes. Endelig sættes de tekstkritiske og tekstforbedrende noter samt eventuelle bogstavrette gengivelser af normaliserede ord som regel i parentes før eller efter vedkommende ord. Oplagte skrivefejl er dog rettet uden videre. Fyldigere realkommentarer såvel som oplysninger om forældede ords betydning anføres derimod sædvanligvis i nummererede noter efter alle den pågældende sags tingsvidner. Ordernes betydning er fundet i Ordbog over det danske sprog samt i Feilbergs og

Kalkars ordbøger. Da det foreliggende bind har et bredere sigt end bindene med udtog af dommene og henvender sig til folk, som ikke har let adgang til ovennævnte ordbøger, er notematerialet temmelig omfattende.

G E N G I V E L S E R N E S P Å L I D E L I G H E D

Det forekommer, at det samme tingsvidne er indført i flere domme. Dette er f.eks. tilfældet med tingsvidnet af 9. november 1614, som er indført i dommene 1617C nr. 109, 112 og 113, og med tingsvidnet af 19. august 1617, der er indført i dommene 1617C nr. 129 og 175. Jævnføringer mellem sådanne tingsvidner viser, at dombøgernes gengivelser kun medtager de dele af tingsvidnerne, der blev anset for relevante for den pågældende sag, ligesom de afslører, at der er begået skrivefejl og tekstændringer. I tingsvidnet af 3. august 1618, hvoraf dele er indført i dommene 1618B nr. 118, 119, 120, 121, 122, 142, 144, 145, 155, 164, 165, 172 og 219 skrives eksempelvis det samme ord "roffueer" fol. 121r, "raffue" fol. 125v, "ronner" fol. 229v og "roenne" fol. 277v. (Se nærmere note 4 til sag nr. 118). Som eksempel på et tingsvidne, der indeholder mange skrivefejl kan nævnes tingsvidnet af 24. august 1618 i sagen 1618B nr. 122.

På hele manuskriptet er der læst en korrektur efter dombøgerne, og desuden er alle ord og ordformer, der ved en foretaget meningskorrektur forekom "mistænkelige", slået efter endnu en gang.

U D T O G E L L E R R E F E R A T E R

Foruden de i nærværende bind meddelte udtog af tingsvidnerne i dombøgerne 1616 er der i det i 1965 udgivne bind med udtog af dommene fra dette år givet referater af det stof af kulturhistorisk interesse, som dombøgerne indeholder fortrinsvis i de fremlagte tingsvidner. Der er således en mulighed for at anstille sammenligninger mellem udtog og referater. Der er ingen tvivl om, at referaterne tager mindst plads. Til gengæld er udtogene de eneste, som har værdi for filologerne. Desuden giver beretninger, der er aflagt eller prætenderer at være aflagt af øjenvidnerne med deres egne ord en betydeligt rigere mulighed for medleven i de begivenheder, der berettes om. Endelig har udtogene større kildeværdi end referaterne, hvori der altid indgår et moment af fortolkning.

ET PAR RÅD TIL EN EVENTEUL EFTERFØLGER

Hvis der engang med tiden åbner sig mulighed for at fortsætte publikationen af en del af det materiale, Viborg landstings dombøger rummer, vil det for procedures og bevisførelses vedkommende vel være naturligt at kombinere referat med ordrette udtog, men som nærmere begrundet ovenfor, bør det meste af tingsvidnerne utvivlsomt publiceres i form af ordrette udtog. Opdelingen i bind, som indeholder det dombogsstof, der fortrinsvis har interesse for retshistorikere, og bind, som bringer det, der særlig har værdi for kulturhistorikere, vil sikkert med fordel kunne bibeholdes; men det vil spare megen tid og give anledning til færre fejl, hvis udarbejdelsen af manuskript til begge serier af bind såvel som til den juridiske oversigt foretages sag for sag i én arbejdsgang. I bindet med domskonklusionerne 1616 er ikke blot søgsmålene, men også eventuelle kontrasøgsmål anført. I bindene med domskonklusionerne 1617 og 1618 lades kontrasøgsmålene uomtalt. Til gengæld medtager disse bind til forskel fra bindet 1616 referater af underretternes domme. I fremtidige bind bør både kontrasøgsmålene og underretternes domme medtages. Endelig skal det nævnes, at det vil lette forståelsen af sagens gang og udfald, hvis det om de forskellige tingsvidner oplyses systematisk, hvem af sagens parter der havde erhvervet dem og fremlagde dem.

TILFØJELSE TIL INDLEDNINGEN TIL DEN JURIDISKE OVERSIGT

I indledningen til bindet med den juridiske oversigt og registrene gøres der s. 5 f. opmærksom på, at det ikke af domskonklusionerne fremgår, om f.eks. tingsvidner, der ikke var aflagt kort tid efter den bevidnede begivenhed, eller som var aflagt af vildige personer eller kun af enkelte personer (se registerbindet s. 16 ff.) konsekvent blev erklæret magtesløse. Af de udgivne tingsvidner sammenholdt med de pågældende domskonklusioner samt af det s. 6 i registerbindet anførte fremgår det, at dette ingenlunde var tilfældet. I forbindelse med mange af disse tingsvidner bemærkes det imidlertid udtrykkeligt, at den anklagede havde stået til vedermålstung og ikke fremsat nogen indvending mod vedkommende tingsvidne. Muligvis bør derfor den omstændighed, at sagsøgte havde protesteret udtrykkeligt, i den juridiske oversigt s. 16 ff. være anført som betingelse for, at f.eks. et tingsvidne, der ikke var aflagt kort tid efter, at den bevidnede begivenhed havde fundet sted, eller som var aflagt af vildige personer eller kun af enkelte personer, blev erklæret magtesløst. At det forholder sig således fremgår ikke og skal heller ikke fremgå af landstingets domspræmisser, da landstinget normalt ikke begrunder, at det godkendte et tingsvidne. Se registerbindet s. 16.

1616A nr. 2 og 3. Sag mod Jens Sørensen Skriver i Ålborg, der havde krænk-
ket ~~skellet~~ til sin ~~nabo~~ Jens Andersen Vodskov.

Tv. 13/11 1615. Synsvidne erhvervet af JSS. 12 synsmænd hjemlede, at de
den 6. november havde "synet og forfaret med byens målestang, alenmål, da
fandtes JSSs bygning til adalgaden i den østre ende den nederste part,
fra den sønderste hjørnestolpe begyndes, og til den norderste hjørnestol-
pe endes, 20 alen 1 kvarter ringere 1 fingerbredde. Item i den øverste
part derover til Adalgaden findes i lige måde fra den sønderste hjørne-
stolpe og til den norderste hjørnestolpe 20 alen tre kvarter, og i den
søndre side samme hus har JSS sit tagdryp derforuden, og på den norderste
side på samme hus står en slet¹ gavl opsat midt på samme ejendom. I går-
den der findes 21 1/2 alen beregnet den halvtagsvæg ("halffue thags veg")
i samme mål, som JSS og JAV omtrætter. Fremdeles findes for:ne ejendom i
vestre ende 20 alen 1 fingerbredde, og har vi ikke da kunnet syne eller
forfare JSS at have udbygget samme sin bygning videre i alen og mål, end
hans skøde indeholder ... Item fandtes samme tid ingen lægter ("lagter")
på remme² slaget under JAVs tagsten på den side, som vender til JSS, ikke
heller fandtes der nogen opstander af lægter ("later"), der da opstod.
Desligeste så de på den søndre side AJVs stuevæg, som vender imod JSSs
ejendom, noget ler udfaldet af den årsag, at stolperne og staverne³ såvel
som fodtræt var forrådnet"⁴. 8r-9r.

Tv. 18/9 1615. Synsvidne erhvervet af JAV. 6 synsmænd hjemlede, at de
havde først "set 4 steder på JAVs hus på den søndre side var fire steder
4 stykker lægter fæstet med søn på remmen ved hans tagsten på den side
som vender til JSS. Nok var der tvende steder opstandere imod de tvende
stykker lægter. Nok på hans stuevæg nede ved foden er leret af, og stan-
der staverne bare. Nok på vestre ende var der noget af en liden væg slet
ude...; men hvem det havde gjort, vidste de ikke". 9r-9v.

Tv. 16/10 1615. Synsforretning af 30. august 1615. 6 synsmænd hjemlede, at de havde forfaret, at der "fattes et halvt kvarter og en smal fingerbredde ud til adelgaden, dog JSSs nye gavl ikke hænger over JAVs tagdryp, dog efter hans skødes indhold fattes ham, som forskrevet er. Desligeste har vi forfaret, at den væg, som findes imellem JSS og JAV, som synes at have været et gammelt halvtæg, dog det er nu så godt som slet afbrudt i JAVs gård, så synes os, at samme vægge og fodtræer findes at stå inden JAVs tagdryp. Dernæst har vi forfaret og målt med byens mål, da fattes JSS og JAV hver særdeles 2 1/2 kvarter jord i gården efter begge deres skøders indhold". 9v.

Tv. 8/1 1616. Søren Christensen, der var en af de 6 synsmænd, der havde underskrevet synsforretningen af 30. august 1615, vidnede, "at der han med sine medbrødre synsmænd var taget til syn til JAVs ejendom ..., da så han at på den søndre side af JAVs hus, som vender ind til JSSs hus, var fæstet nogle lægter; men hvem det havde gjort, vidste han ikke, og JSS lovede samme tid, at han straks skulle tage det ned eller have det i JAVs minde; men om leret på hans stuevæg, vidste han intet af". 11v-12r. -4 mænd, som ligeledes havde underskrevet synsforretningen af 30. august 1615, vidnede, at de så på den søndre side af JAVs hus "at der var naglefæstet med opstandere og overhæng, og at noget ler var afstødt på hans stuevæg, så staverne stod bare, og da lovede JSS, at han straks skulle tage det ned eller have det i JAVs minde". 12r.

1 Glat, uden etagefremspring. - 2 Vandret stykke tømmer i en bindingsværksbygning. - 3 De lodrette kæppe, hvorman flettede halm eller ris og klinede ler. - 4 JSS og JAV havde to huse, der lå vest for adelgaden, og JAVs hus lå nord for JSSs. Øst-vestmålene opgives ikke, men alt tyder på, at begge huse havde gavlen til gaden. Ud til gaden var JSSs hus 20 3/4 alen bredt foruden tagdryppet mod syd. På gårdsiden var bygningen godt 20 1/4 alen bred. JSSs gårdsplads var mod øst 21 1/2 alen bred, når den omtvistede halvtagsmur medregnes. Mod vest var den godt 20 alen bred. JSS havde åbenbart udvidet sit hus med en tværbygning, der vendte ind mod JAVs hus, men ikke havde noget etagefremspring.

1616A nr. 8. Sag mod Niels Simonsen og Jens Simonsen i Vester Brønderslev (nuværende Brønderslev købstad), deres to karle og JSSs kone, som havde krænket freden og begået hærverk i Bertel Olufsens gård i samme by.

Tv. 7/12 1615. 4 mænd vidnede, at den dag 14 dage om natten var de tiltalte kommet "sønden i BOs gård og råbte og udaskede BO og hans sønner og kaldte dem skælme og forrædere og skød i gården, og det snarest de kunne komme op af deres seng, gik de ud til dem, og hvis skade, der var gjort, det skete i BOs gård samme tid". 20r.

1616A nr. 11. Sag mod Jesper Nielsen i Skjoldborg, som uberettiget havde ladet et hus opsætte på Skjoldborg hede.

Tv. 21/10 1611. "JN lovede og tilforpligtede sig, så han skulle lade nedbryde det hus, som han der stakket siden havde ladet opsætte på hede sydvest fra Nørre Skjoldborg, da med det første inden jul, og lovede, at han intet skulle lade "høffue"¹ derpå derefter, førend de gode mænd, som var lodsejere til Skjoldborg, hjemkom ud af kgl. Mejestæts forfald og bestilling, og han kunne få videre hjemmel derpå". 24v.

1 Pynte, forbedre.

1616A nr. 14 og 15. Sager om skellet og krænkelse af skellet mellem Sæby bys og Sæbygårds (Volstrup s.) jorder og forstrand.

Tv. 8/12 1613. Nogle mænd i Sæby vidnede, "at de af kgl. Majestæts tolder Søren Mikkelsen var tilbestilt at bjærge hvis gods og dæler¹, som var indvraget og fandtes straks sønden ved Strandhaven og norden for Solsbæks (Volstrup s.) gærde, en part flød til og fra, og en part lå på hverandre i stranden. Da havde de der sammesteds bjærget tirsdagen og onsdagen næst efter allehelgensdag da sidst forleden, sammendraget og opstabet 54 tylvter små dæler og "hundbuor"², 21 stykker stakkede lindebord, 4 små egebord, 450 båndstager ("bundstager")³ og 11 nye øltønder. Deraf havde Søren Mikkelsen lovet dem 12 tylvter til bjærgeløn, og der de den om fredagen næst efter skulle annamme, er (fejl for har) Anders Pedersen, ridefoged til Sæbygård, med nogle af hans husbonds tjenere og vogne hentaget og afført samme dæler og båndstager undtagen 14 tylvter dæler, 300 båndstager og 4 små egebord, som blev liggende igen. De 12 tylvter dæler og 100 båndstager fik de til bjærgeløn, og de to tylvter "hundieller"², 200 båndstager, 4 egebord og 21 stykker lindebord lod Søren Mikkelsen hjemføre. Det var alt, hvis han deraf bekom". 30r-30v.

Tingsvidnerne i indførsel nr. 15 er ikke indført i tingbogen; men af sagsøgerens referat fremgår det, at sagen drejede sig om "nogen brugelighed og enge norden Sæby ud med havet og nogen brug, fædrift og kgl. Majestæts forstrand sønden Sæby". 31v-32r.

1 Brædder. - 2 Efterledder i "hundbuor" er ordet bord, der betyder bræt, planke. Da båndstager skrives "bundstager", kan forledet være ordet hånd. I så fald er der vel tale om håndbrede brædder eller småbrædder, som kan håndteres med én hånd. - 3 Ungt skud af hassel, pil o.lign., der egnede sig til tøndebånd.

1616A nr. 17, 28 og 102. Sag om ejendoms- og brugsretten til jord på Breum mark (Grinderslev s.). Sagens parter var Grinderslev sognekald, som

lensmanden på Skivehus havde i forsvar, og fru Dorte Krabbe (til Grinderslevholm) og hendes fæster Edel Nielsdatter.

Tv. 31/10 og 21/11 1615. En mand i Sønder Tise (Tise s.) vidnede, "at for 33 år siden forleden, der han var i Breum, mindes han, at 26 år tilforn¹ var det stykke jord på Breum mark sønden op til "Bagenhøj", som omtrættes, brugt til den gård i Breum, EN ibor, med sæd og "thyrvold"² ..., men siden han kom fra Breum, vidste han ikke, hvem samme stykke jord brugt har". En mand i Jebjerg vidnede, "at han tjente i Breum om 34 års mod³. Da mindes han, at 7 år tilforn¹ var det stykke jord ..., som omtrættes, brugt til den gård i Breum, EN ibor. Siden i for:ne 34 år vidste han ikke, hvem samme stykke jord brugt har". En mand i Breum vidnede, "at han har kendt samme stykke jord i 12 år. Da havde der ingen sæd været udi, men de, der har boet i ENs gård, havde holdt sig den til". 34v-35r.

Tv. 21/11 1615. 6 synsmænd hjemlede, at det "stykke jord på Breum mark sønden op til "Bagenhøj" imellem en alfar vej og for:ne høj samme stykke jord så de var 6 favne bredt i vester ende og i øster ende 5 favne bredt og var 16 favne langt, og samt af samme stykke jord lå blandet med møg, som var bortført, og noget lå grønt". 35r.

Tv. 31/10 1615. 6 synsmænd hjemlede, "at de var til syn til et stykke jord på Breum mark sønden op til "Bagenhøj". Der så de imellem for:ne høj og en vej for hr. Mikkels agers ende der lå noget møg blandet, og noget var bortført, og fra østre side til vestre side for hr. Mikkels agers ende var 7 favne bredt, og imellem vejen og højen for samme agers ende var 5 favne bredt og ved en fure eller 1 1/2 til. Dernæst så de østen op til samme ager der lå en ager og halvparten stødte på højen og anden halvpart løb østen omkring. Endnu havde hr. Mikkell 1 ager næst østen optil og lå blandet med møg, og samme ager løber over for:ne vej og stødte på en "huodumsager"⁴, og hjemlede de alle deres syn så". 36r.

Tv. 31/10 1615. Flere mænd vidnede, "at ved 23 år siden forleden da havde hr. Mikkels kone i Breum hør i det stykke jord på Breum mark sønden op til "Bagenhøj", som nu omtrættes". En af dem vidnede desuden, "at om andet år, efter at hørren havde været deri, da var der rug sået i for:ne jord". En anden vidnede, "at han tjente hr. Mikkell imidlertid og såede rug i for:ne stykke jord for ham". Hvem jorden tilhørte, vidste ingen af dem. 55r.

Tv. 9/4 1616. EN, hendes svoger og søn samt en tredje mand vidnede, at i 22, 20, 15 og 12 år havde det omtvistede stykke jord været brugt til ENs gård med sæd og "thyrwoll"². 188r-188v.

1 Indtil så og så mange år før 1615. - 2 Tøjreplads. - 3 Tid. - 4 Den tværpløjede ager for enden af de lange agre, pladsen, hvor ploven vender.

1616A nr. 38. Sag mod Jens Christensen i Rested, som havde nedpløjet u-høstet korn, der stod på Peder Christensens og Mikkel Nielsens jord i samme by.

Tv. 13/11 1615. 6 synsmænd hjemlede, "at de den dag var syn på "Monck Røgill Ager" i Rested mark, og de så, at der var pløjet tværs over samme jord sommesteds tre furer, sommesteds mere og sommesteds mindre, og der var pløjet "ennder langs" på samme jord sommesteds en fure og sommesteds tre furer, og syntes dem, at der har været sået havre i samme jord i det år, og var samme jord, som den syntes, ungefær fire tønder sæd". 70r. - 11 mænd i Rested vidnede, "at det stykke jord liggende vesten på "Monck Røgill Ager" i Rested mark, som strækker sig fra Morten Thomsens jord og siden så langt vesterpå, som det har været pløjet og sået, havde ligget og fulgt den gård i Rested, PC og MN ibor, med plov, sæd og anden brug". Desuden vidnede de, "at PC og MN havde sået havre i samme jord det år". JC bekendte, "at han den 30. og 31. august sidst forleden pløjede på samme stykke jord". 70v-71r.

Tv. 20/11 1615. 5 mænd vidnede, at de havde set, at JC den 30. og 31. august nedpløjede "den sæd, som PC og MN havde sået". Desuden vidnede de, "at kornet på Rested mark var ikke ophøstet eller hjemført samme tid". 71r.

1616A nr. 47. Sag mod Christen Christensen i Nørgård i Hov (Sennels s.), der havde slået Jep Sørensen i Malle (Sennels s.) ihjel. Sagen blev rejst af JSs onkel Niels Andersen, der også boede i Nørgård i Hov.

Tv. 19/3 1616. 5 personer vidnede, "at de nærværende hos var på Hov mark lørdag den 9. marts sidst forleden eftermiddag og da var på de agre norden Nørgård og sønden til "Bubilsig", og der de synsmænd rebede¹ der fra vestre ende og østerad, da så de, det Mikkel Pedersen i Hillerslev førte sig i trætte med JS på samme agre, og da så, at CC nappede til en kniv og gjorde JS det sår og skade, som han siden af døde ... Desligeste at de så CCs hustru hos samme tid. Dernæst så de, det Jens Pedersen boende i Torsted kom samme tid løbende af vesten med en økse i den ene hånd og sten i hans arm og truede og undsagde NA". 89v.

Tv. 29/8 1615. Søren Jensen på Slot i Hov vidnede, "at han da, som i morgen kom 14 dage, som var den 16. august, da gik han og slog korn for CC i Nørmark. Da kom NA, Anders Harbos søn, gangende til CC og spurgte ham, om han ville skifte det hø, som lå i "Blødkiar". Da svarede CC ham og sagde: Hvad kom det dig ved. Da sagde NA, at han havde købt Bodil Pedersdatter i Hov sit pant udaf af samme hus. Da svarede CC ham, han skulle lige

så gerne ville tåle, han flyttede til helvede, som han flyttede i gården til ham. Dernæst sagde CC til NA, havde han så gjort som JS, og han havde gjort mod ham og flyttet ind på det sidste pant på ham, da havde han gjort som en tyv og skælm. Da sagde NA, han skulle aldrig gøre ham så godt skel, han skulle jo gøre ham så godt skel igen. Da sagde CC til NA, han skulle ikke sætte mange "steyle"^{1a} kærve i gårde hos ham". 89v-90r.

Tv. 26/3 1616. NA lod læse et brev dateret den 12. marts 1616, i hvilket han gav last og klage på CC, som havde slået hans søskendebarn JS i-hjel. "Sammeledes er og min hårdelige last og klage på Jens Pedersen i Torsted, Mikkell Pedersen i Hillerslev og CCs kone i Hov ..., at de samme tid hos var og var JS onde og ikke gode og hjalp til skade og ikke fra, og derfor lyser jeg i dag, som jeg og i går over sal. JSs grav gjort har, CC mord og manddrab til ...". Klagebrevet var læst på tinge to gange tidligere. 90r-90v.

Tv. 19/3 1616. 8 synsmænd hjemlede, at de, på søndag sidst var otte dage, så "et sårsmål på JS hans venstre arm, som var slaget igennem armen et håndtag fra hånden. Som de syntes, var det gjort med en kniv, og at det var hans banesår". 90v-91r.

Tv. 26/3 1616. "Jesper Christensen i Sennels og Mikkell Kaad i Malle der den dag for tingsdom at have sat dage og stunder for NA, som er ret eftermålsmand efter sal. JSs død, at han og hans slægt og køn² de skulle være CC og hans køn ubevaret³ med ord og gerninger, fejde og bardag⁴, til sandemænd har svoret og den dag til ende om det manddrab for JS ... Dernæst var der til stede Christen Jensen i Kåstrup og på CCs vegne, og satte han Villum Sørensen i Hov og Laurids Knudsen i Hillerslev, hvilke der satte dage og stunder for CC og hans slægt og køn, at de skulle i lige måder være NA, eftermålsmand, og hans slægt og køn ubevaret med ord og gerninger, fejde og bardag, til sandemænd fanget (rettet fra har) svoret om for:ne drab og den dag til ende. Derhos Christen Jensen på CCs vegne at have tilbudt guld og penge, løn og bøn og al god, venlig kærlighed og hvis bod, som for en død mand burde med rette at gange. Dernæst lovede Christen Jensen i Kåstrup og NA at holde deres lovningsmænd skadesløse for deres love⁵, som de vidner videre bemelder". 91r-91v.

Tv. 9/4 1616 fremlagt af CC. To mænd fra Hov vidnede, "at den tid de var på Hov mark og skulle have rebet der sammesteds, som var lørdag den 9. marts sidst forleden, da så de, at der JS gik også der på marken, da havde han en fork i sin hånd. Hvor han gjorde af den, vidste de ikke". 92r. - Byfogeden i Tisted, der mødte for CC, gjorde i sit indlæg gældende, at JS førte trætten an, "idet han har først slaget Mikkell Pedersen i sit hoved

med en fork, og da der CC har villet være imellem dem, da har JS ham ganske hårdeligen overfaldet og med en fork til ham stukket og slaget og dermed gjort ham sår og skade ..., og CC da i det samme er kommet under forken til JS og der gjorde ham det sår og skade, han af døde". 92r-92v.

Sandemændene svor CC manddød over og fra hans fred.

1 Ved måling tildele hver gård den part af hele eller en del af bymarken, som tilkom den. - 1a Det nederste lag korn i laden, i hvilket alle negene stod på roden. - 2 Slægt. - 3 Være en mand ubevaret, d.v.s. ikke gøre ham noget. - 4 Overfald, slagsmål. - 5 Løfter.

1616A nr. 54. Sag mod Laurids Jensen Nordengård, der tjente hos rådmann Peder Mikkelsen i Sæby, fordi han havde beskadiget et gærde og en grøft ved Sæbygårds mølle.

Tv. 18/11 1615. Morten Christensen, der tjente på Sæbygård og Anne Lauridsdatter i Sæbygårds mølle vidnede, "at de var ved Sæbygårds mølle den dag 14 dage sidst forleden ... og da så, at LJN red over åen østen Sæbygårds mølle med to heste og over et gærde og en grøft, var omkring en have¹ ved for:ne mølle, og samme tid nedtrådte og nedred for:ne grøft og gærde med for:ne heste". 103v-104r.

1 Indhegnet stykke jord.

1616A nr. 59. Sag mod Knud Mikkelsen i Bratbjerg (Tranum S.), der havde slået Peder Jensen i Bratbjerggård injel.

Tv. 25/9 1615. 4 mænd vidnede, "at da i Lerup marked om lørdag eftermiddag, som var den 9. september da sidst forgangen, da så de, at KM og sal. PJ de var tilsammen og sloges. KM havde et værge i hans hånd og PJ en fork. Da fik PJ hans bane og blev død straks på stedet. Hvorledes KM kom til, at han stak ham, kunne de ikke se for de kvinder, der var hos dem". 112r. - PJs hustru vidnede, "at samme tid da var hun hos, der KM og PJ de sloges, og hun tog fat på hendes mand PJ og holdt ham. Da skadede han intet; men der hun holdt ham, da stak KM ham, at han blev straks død på stedet". 112r. - To af de andre kvinder fra Bratbjerg, der havde været til stede, vidnede, at KMs broder var hos "og havde et draget værge højt ("høtt") og truede, mens han gjorde ingen skade", fordi en af dem holdt ham". 102r-102v.

1616A nr. 62. Sag mod Mikkel Christensen i Futtrup (Heltborg s.), som beskyldtes for at være fader til det barn, Dorte Nielsdatter, som tjente i Futtrup, havde født.

Tv. 19/3 1616. DN "svor og bekendte, at hun ej havde anden barnefader til det barn, hun fødte, ved navn Anne end som MC, og han var hendes rette barnefader og ingen anden, og beskyldte hun ham for hendes første jomfrukrænker og ingen anden". 115v-116r. - På tinget blev der desuden læst to breve, det ene dateret Heltborg den 28. november 1615 og det andet dateret Vestervig borgestue den 22. februar 1616, ifølge hvilke "DN på for:ne steder og tider i lige måde bekendte MC at være hendes rette barnefader og ingen anden". Endelig gentog hun denne beskyldning på landstinget. 116r.

Tv. 27/4 1616. Else Lauridsdatter, jordemoder i Heltborg, og to andre kvinder vidnede, "at de nærværende hos var i Heltborg den 28. december sidst forleden, der DN gjorde barsel. Da under hendes største smerte i hendes barnsnød bekendte hun for dem, der hun af Else Lauridsdatter blev adspurgt, at Anders Christensen, som tjente i Toftum (Heltborg s.) næst forgangne år, var rette fader til hendes foster og barn og ingen anden". 117r. - Else Lauridsdatter vidnede desuden, "at den tid hun tog DNS barn af hende og skulle bære det til kirken og lade det døbe, da sagde DN til hende, at AC var for:ne barns rette fader og ingen anden, og bad hende, at hun skulle give fadderne det til kende, at de det med hende kunne give til kende for præsten". 117r-117v. - Peder Lauridsen og to kvinder i Sodborg (Heltborg s.) vidnede, "at de nærværende hos var i Sodborg den 28. november sidst forleden og hørte, at (ridefogeden på Vestervig) Niels Rasmussen da tilspurgte DN, af hvad årsag hun havde beskyldt Jens Olufsen i Heltborg for hendes barnefader. Da svarede DN, at AC i Futtrup lovede hende en daler eller to, for hun skulle beskyldte for:ne Jens Olufsen, og bekendte DN samme tid, at AC var selv hendes rette barnefader". 117v. - Ovennævnte Peder Lauridsen i Sodborg og tre andre mænd vidnede, "at de nærværende hos var i Futtrup den 30. januar sidst forleden og så og hørte, at AC bad for:ne Peder Lauridsen, at han ville give ham sin søsterdatter DN til ægte. Efterdi han tilforn havde hende beligget og gjort hende vanære, da ville han gøre hende ære igen. Han skulle så handle med hende, at alle hendes venner skulle takke ham godt". 117v-118r.

Da ACs ægteskabstilbud ikke blev modtaget, er han, som MC bemærker i sit indlæg "veget bort af sin tjeneste og ikke har været til stede, ikke heller nogen på hans vegne at svare til samme hans gerning, dog han skulle være stævnet dertil". 115r.

Landstinget kunne ikke kende beskyldningerne mod MC magtesløse, førend han værgede sig imod dem med edsbevis.

1616A nr. 68. Sag mod Søren Pedersen i Roum, der havde slået Søren Christensen Grydermand i Tastum (Kobberup s.) ihjel.

Tv. 14/5 1616. En kvinde fra Tastum vidnede, "at da på søndag var 14 dage, der prædiken var til ende i Kobberup kirke, da kom SP og Sidsel Sørensdatter i Skive kørende i Jacob Madsens gård i Tastum. Så gik de ind til SCG, som var til husværing i Jacob Madsens gård. Så faldt SP og SCG nogle ord imellem. Da sagde SCG til SP, var det ikke i hans eget hus, da skulle han selv få utak. Så tog SP fat på SCG og satte ham hårdt til væggen, og SCG havde en økse i sin hånd og hødede ("høtte")¹ SP. Så gav Sidsel Sørensdatter sig imellem dem og tog øksen fra ham, at de ikke skulle gøre hinanden skade med den, og idet tog SP en lille kniv ud og stak SCG i hans venstre side ..., så han ikkun vandt frem til hans stuedør, før han døde". 124v-125r.

Tv. 17/5 1616. To Skiveborgere vidnede, "at de så, det Sidsel Sørensdatter i Skive og SP de fulgtes ad over Skive bro på søndag morgen den 28. april sidst forleden tidlig, førend prædiken og gudstjeneste blev begyndt i Skive kirke samme dag, og Sidsel Sørensdatter samme tid sad og agede på SPs vogn over Skive bro". 125v. - I Skive gik det rygte, at Sidsel Sørensdatter havde holdt SCG "og var stor årsag til hans død". 125v.

Sandemændene svor SP manddød over og fra hans fred.

1 Truede.

1616A nr. 70. Sag mod Peder Madsen, Anders Christensen og Christen Mikkelsen i Lørslev, som havde sat ruser i Sallingsund ud for Dueholm Klosters enemærke.

Tv. 22/4 1616. Ridefogeden på Dueholm Kloster "gav last og klage på PM, AC og CM og desligeste på fru Anne Lykke (til Højris i Lørslev s.), at de havde sat og sætte ladet nogle ruser i fjorden ("fiuffueren") imod Legind vejle (Lødderup s.), som han formente og at skulle være sat i forstrog¹ for hans husbonds fiskeri, og derhos formente han, at der ikke havde været sat ruser eller garn tilforn af dem". 128r.

Tv. 6/5 1616. Mænd i Legind, der kunne mindes op til 30 år, vidnede, at de ikke vidste, "at der har været sat garn af Højris, eller nogen af Højris' tjenere havde sat garn i det forstrog fra Sallingsund og til Dueholm Klosters mark, som de da havde sat garn". 128v.

1 Område, enemærke.

1616A nr. 73. Trolldomssag mod Maren Pedersdatter i Vester Jølby (Dragstrup s.).

Tv. 5/3 1616. Markvor Andersen i Vester Jølby vidnede, "at den tid han ville gifte sig og havde bedt om en dannemands datter, da kom MP til ham og begærede af ham, at dersom han ville tage ved en dannemands datter, som hun ville råde ham til, og han ville lyde hende ad, da skulle han få penge og gods nok med dem, og han skulle få god lykke med hende og det, som hun lovede ham. Da sagde han nej, han ikke kunne lyde hende ad i den måde; thi han havde bedt om en dannemands datter. Den ville han blive ved og holde sit ord og lov¹. Da svarede MP ham og sagde, imedens han ikke ville lyde hende ad, da skulle han ikke eller få godt af noget, hvis han finge med den anden, som han havde ombedt". Hun holdt sit løfte, "så både øg og fænon, som han finge med samme pige til medgift, det døde og styrtede hastigt fra ham ..., først et godt øg, som gik og "duinist"² slet hen, til det døde, så to kær døde og styrtede hastigt, dernæst 2 gode stude, og den ene, som var en blakket stud, som den stod, styrtede den ned til jorden og sprang så op igen, som den var god end(nu), og så hastigt faldt ned igen og straks blev død". Ydermere vidnede han, "at da forgangen vår ("vur") og sommer han ville gå til sin jord i den toft, som MP iboede, som han ville have året³ og sået, da kunne han ingenlunde nogle gange komme længere end norden til præstens. Så måtte han endelig tilbage igen, så underlig besværet og forvirret blev han, og otte dage for sanktmikkelsdag (29/9) sidst forleden gik han til MP ved Lars Pedersens dam(?)^{3a} og begærede af hende, hun ville lade ham blive før så længe, han kunne drage til sin husbond og yde sin skyld, og at hun der tog i hans hånd og lovede, han skulle få bedre efter denne dag, og at han har været før siden den dag, og at hun lovede ham samme tid, hun skulle aldrig gøre det mere". 134v-135v. - Laurids Villadsen i Jølby (Øster Jølby s.) vidnede, at "i forgangen jul, efter at Villads Christensen ibidem et hans øg var hastigt død fra ham, da gik han i byen til en dannemand og sad hos ham og drak en kande øl eller mere. Da kom det i snak om samme Villads Christensens øg, som var død så hastigt fra ham. Da sagde Laurids Villadsen til samme mand: Har I set, hvor slet den slemme kvinde MP har ødet den fattige mand Villads Christensen, og sagde derhos, at dersom han kunne fange råd med den lede kvinde, ville han gerne vove et af hans bedste øg derpå for og med ham, og fire dage derefter da kom samme MP i hans gård tidligt om morgenen pirkende med en stav i hendes hånd, og en stund efter, at MP var gået af hans gård igen, da blev der straks et af hans bedste øg hastigt dødt og omkommet". 135v-136r.

Tv. 28/5 1616. Tøger Pedersen i Vester Jølby vidnede, "at 13 år siden og på det fjortende han kom til den bolig i Vester Jølby, han ibor, klagede han sig da at (have) været forsømmelig, idet han ikke talte med MP; thi hun da sagde, han skulle ikke både deraf, han ikke talte og rådede med hende, førend han kom did, og han så om dimmeluge⁴ blev hæftig syg og så blev liggende på sin sygeseng henved sanktolufsdags (29/7) tid ..., og om påskedag kom MP ind til ham og spurgte, hvorfor han lå så på sin seng og ikke var i marken med andre unge karle og unge folk, hvortil han svarede, at førend han kom did i svogerskab, kunne han være både hos de unge og gamle, og siden han kom did, kunne han hverken være hos de ene eller andre". 136r. - To mænd vidnede, "at 8 år siden da så de, at en Anders Sørensen i Jølby hans stude stak MP. Da blev hun meget vred på samme stud og sagde, den skulle ikke stinge flere, hun skulle lade djævelen ridse den, ligesom den havde ridset hende, og 2 eller 3 dage derefter, Anders Sørensen gennede sit fæmøn ad marken, styrtede samme stud omkuld, og blev det ene lår sønder og benbrudt, og ingen kunne enten spjælke⁵, hjælpe eller gøre noget ved den til bedreing, førend den blev død". 136v.

Tv. 12/3 1616. En karl, der tjente i Alsted, vidnede, at han for 2 år siden var hjemme hos sin fader i Jølby "og om sommeren var kørende i marken efter skårtørv⁶. Da så han, at MP kom gangende og tog en armfuld tørv af en anden mands tørv og bar dem til sine egen tørv. Da lastede han det af hende, hun det gjorde, og så kørte han hjem med tørvene, og der han kom igen af heden med flere tørv, kom MP til ham og sagde: Jeg vidste (ikke) af, du var en skælm, før nu. Du skal få fanden, din trætting, og nogen tid siden derefter, han var ridende til mølle for sin fader, der han da kom tilbage igen til Dragstrup nor, da stod han af øget, han var ridende på. Der han var kommet af det, da kunne han ikke gå; men der han så omsider kom hjem, gik han i sin faders lade og lagde sig og lå der i 3 nætter, og så kom der 3 grå katte ind til ham i laden, og han i det samme blev meget underlig og kom ud af laden og kom ud på diget ("aff" fejl for) at sidde ved gårdsledet, og at han ikke vidste, hvor han kom enten af laden eller på diget ("agt" fejl for) at sidde, og klagede hårdt, at han siden blev liggende på hans seng i 9 uger og derefter blev den stympet, som han endnu er". 137r.

Tv. 7/5 1616. Nogle mænd vidnede, "at Christen Villadsen (i Vester Jølby) hverken havde nogen vanske⁷ eller menførsel på nogen sine lemmer i nogen måde, førend hos 2 år siden han i marken kom i skændsel med MP om nogle skårtørv, og hun da lovede ham ondt, og han siden straks derefter blev hastigt syg og lå på sin seng henved 9 uger og derover mistede sit helbred

og blev en stympet". 137r-137v. - En række mænd vidnede, "at alt hvis gode, de havde, og MP var begærende af dem, nødtes de til hende at lade følge og meddele, for hun ikke skulle gøre dem ondt". 137v.

Tv. 4/6 1616. Johanne Clemensdatter i Klingård (Klim s.) vidnede, "at om 24 år siden da havde hun noget ondt og svær pine i hendes fødder og ben, og i dismidler tid da kom MP til hende og sagde til hende: Ih, du har svarlig ondt i dine fødder. Vil du give mig 2 skæpper rugmel og fange mig så meget to⁸ til et par hoser, da vil jeg hente det på søndag, og søndagen dernæstefter vil jeg bære dig samme hoser. Så skal du tage dem og tie kvær og drage i dem. Så skal du fange bedre i dine fødder og ben. På sanktmikkelsdag dernæstefter kom MP igen til hende og sagde til hende: Fik du bedre i dine fødder og ben". Da hun svarede ja, sagde MP, at havde hun ikke "fanget råd dertil, da skulle dine fødder og ben have brændt af dig". 137v-138r.

Kirkenævninger svor MP skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

- 1 Løfte. - 2 Svandt hen. - 3 Pløjet. - 3a Vel dæmning, dige. - 4 Påskeugen. - 5 Lægge en støttende skinne om et brækket ben eller arm. - 6 Opgravede, ikke af overfladen afskrællede tørv. - 7 Mangel, skade. - 8 Uld.

1616A nr. 77 og 109. Sager mod Mette Pedersdatter Hvid, født i Skrå, og Søren Christensen i Agerskov (Finderup s.), som havde fået et barn med hinden, uagtet MPH tidligere havde fået et barn med Søren Nielsen i Skrå (Torning s.), der var SCs fætter.

Tv. 23/5 1616. MPH bekendte, "at SN avlede det første barn med hende, hun havde fået, som var to år før pestilensen¹, og at imidlertid SC boede i Fløjgård (Finderup s.), som nu bor i Agerskov, og hun tjente ham, da avlede hun to børn ved SCs tjenestefolk i hans brød. MPH og at have bekendt, at den tid hun tjente SCs søster i Agerskov, da avlede hun et barn ved hendes tjenestekarl, og det femte og sidste barn, hun fik, det har hun avlet ved SC i Agerskov, da hun tjente ham, og samme barn er endnu ikke år gammelt, og eftersom folk har sagt for hende, da var det hende fuldt vit-terligt, at SN og SC de er to søskendebørn, og var både hende og SC vit-terligt, den tid de avlede barn tilsammen, at SN havde tilforn haft omgæn-gelse med hende, eftersom hun tilforn på Hald (Dollerup s.) fruerstue den 11. marts sidst forleden havde bekendt" i 4 præsters nærværelse. 145r-145v.

Tv. 27/4 1616. MPH bekendte, at SC "er hendes rette barnefader til det sidste barn, hun fik, med hvilket hun blev forløst i Nørkær i Rønbjerg sogn". 145v.

12 nævninger svor MPH et fuldt "kættersk nævn" over, en ed, landstinget stadfæstede, hvorefter hun blev henrettet. Siden MPH "først på Hald slot blev anholdt", havde SC ikke turdet understå sig sin sognekirke at besøge (200r), men var "veget og rømmet for sagen" (201r). Også han blev af 12 nævninger et fuldt kættersk nævn oversvoret, en ed, landstinget ligeledes stadfæstede. Se i øvrigt 1616B nr. 124, 138 og 139.

1 Epidemien ramte Jylland i 1602-1603. Se F.V. Mansa: Bidrag til folkesygdommens historie s. 259 ff.

1616A nr. 79. Sag mod Jens Mørk i Lyngby, 6 andre mænd og 3 kvinder i Lyngby, Furreby og Stenvad (Vrå s.), som havde slået Jens Nielsen i Åsendsdrup (Vrensted s.) ihjel på hans hjemvej fra Furreby "huering"¹, fra Clemens Bertelsens lade, "som de drak "huering" i".

Tv. 28/5 1616. 3 mænd fra Åsendsdrup vidnede, "at den søndag næst for pinsedag nu sidst forleden da så de", at de anklagede "kom alle løbende efter JN og slog ham med sten og hæketrær², med jerntyve og med stænger, indtil så længe de fik livet af ham". 148r-148v.

Sandemændene svor JM, "som for sagen er bortrømt", manddød over og fra hans fred.

1 Gilde i betydningen forening, sammenslutning. - 2 Tremmer.

1616A nr. 91. Sag mod Mikkel Mikkelsen i Maden (Hørmested s.), der havde tilegnet sig penge, Morten Stig i Tårs havde hentet til sognepræsten i Ugilt hr. Frands Christoffersen.

Tv. 29/1 1616. MS vidnede, "at den næste onsdag for pinsedag sidst forleden var han i Sæby og hentede 22 daler der i byen fra hr. Frands i Ugilt. Da kom MM til ham på Sæby gade, og de gik ind i "en doen (eller "doe"¹) och hus" og doblede² med hverandre med et kort om en kande øl. Så gik husbonden og hustruen til seng, og de sad igen og doblede om penge, og MS blev af med 1 daler af hr. Frands' penge i samme dobbel. Så imod dagen da stod MM op og ville vandre hjem. Da sagde MS til ham, at han skulle bie. Han havde vist nogle flere af hr. Frands' penge, end han skulle have. Da svarede MM, han havde, hvad han havde, han biede ikke længere, og da var der borte af hr. Frands' penge 9 1/2 daler og 4 skilling". 164v-165r.

Tv. 19/2 1616. Sognepræsten i Mosbjerg hr. Erik Pedersen vidnede, "at MM bekendte i hans faders hus i Maden den 17. juli år 1615 i en bryllupsforsamling, at han var i Sæby den næste onsdag for pinsedag da sidst forleden i en dobbel med MS og vandt fem eller seks daler fra ham". 165r.

1 Måske skrivefejl for døms, d.v.s. døms, opholdsstue. - 2 Spillede.

1616A nr. 97. Sag mod Jens Christoffersen i Vejerslevgård (Vejerslev s.), som Anne Svendsdatter, født i Rakkeby, havde udlagt som fader til sit barn.

Tv. 27/5 1616. 4 kvinder fra Lørslev sogn vidnede, "at AS beskyldte Jens Thomsen¹ i Vejerslevgård for hendes barnefader, der nød og trang gik hende på i hendes barnefødselstid i Peder Møllers (hus i Lørslev)". 177v-178r.

Tv. 29/6 1616. Poul Mikkelsen Snedker i Nykøbing og hans dreng vidnede, "at den 19. april sidst forleden var de til hr. Christen Christensen i Vejerslev præstegård og i hans arbejde, og da hørte og så de, at AS kom ind til hr. Christen Christensen og selv villigen, åbenbarligen bekendte og beskyldte JC for Gud og verden at være ret fader til det barn, som hun da var frugtsommelig med". 178r.

Brev udstedt af provsten i Morsø Sønder herred hr. Mads Jensen Holm (i Tæbring) og dateret Vejerslev kirke den 21. juni 1616. Ifølge dette brev havde hr. Christen Christensen bekendt, at AS den 19. april var kommet til ham og havde udlagt JC som fader til det barn, hvormed hun var frugtsommelig. Endvidere havde præsten i Lørslev hr. Jens Christensen bekendt, "at han på sanktvalborgsdag (1/5) sidst forleden blev kaldt at døbe ASs barn, og der samme tid spurgte han fadderne, hvem hun skyldte at være samme sit barns fader. Da svarede" den kvinde, der bar barnet og en anden kvinde, at "hun har skyldt Jens Thomsen¹ i Vejerslevgård at være dette sit barns fader og bad kalde det Karen". 178r-178v.

Ifølge fire mænds "forseglede kundskab udgivet i Højris (Lørslev s.) borgestue den 2. juli sidst forleden" havde AS for gårdens foged og dem bekendt godvilligt, at hun til hr. Christen Christensen havde beskyldt JC for at være hendes barns fader, "og var lige de samme ord bestændig, som hr. Christen Christensen dem for hans herredsprovst i Vejerslev kirke ved hans skriftlige seddel havde vundet". 178v-179r.

Tv. 27/5 1616. AS aflagde ed på, at den i de fire kvinders vidnesbyrd omtalte Jens Thomsen¹ "havde ikke haft nogen legemligt fællig med hende, og svor derhos", at de fire kvinder "gik ud og ind fra hende to eller tre gange og ikke ville hjælpe hende, førend hun ville skylde Jens Thomsen, og at de nødte hende dertil". Desuden svor hun på, "det Jens Jepsen, tjenende Peder Bødker i Nykøbing var hendes rette barnefader ... og ingen anden, og at han belå hende i Jens Thomsens lade". 179r-179v.

Se endvidere indførsel nr. 114.

1 Som det fremgår af deres dom betragtede landsdommerne uden videre Jens Thomsen som fejl for Jens Christoffersen.

1616A nr. 102 se under 1616A nr. 17.

1616A nr. 109 se under 1616A nr. 77.

1616A nr. 110. Sag mod Byrial Christensen i Lindum for slag og skade, han havde tilføjet Christen Christensen i Stovgård i Lindum.

Tv. 15/6 1616. CC sigtede og beskyldte BC, "at han næste søndag efter pinsedag da slog BC ham uden Byrials gårdsled med en øksehammer¹ blå og blodig for hans bryst". 202r.

1 Bagenden af øksen.

1616A nr. 112. Sag mod Anders Pedersen i Mellemølle (Tømmerby s.), der havde slået Mads Graversen i Tømmerby ihjel.

Tv. 10/8 1616. Niels Frost i Skadhav (Tømmerby s.) og Søren Nielsen i Tømmerby vidnede, "at de nærværende hos var mandag den 22. juli sidst forleden, så og hørte, det Gravers Madsen i Tømmerby og Anders Grejersens i "Kulgaard" kom i trætte med hverandre og kastede nogle ord til hobe om noget kongens og kirkens tiende i for:ne Niels Frosts hus. Da var AP også derinde og holdt Gravers Madsen. Så kom MG, Gravers Madsens søn, ind i stuen til dem med en sten i hans højre hånd og slog til AP og slog ham tvende gange omkuld "handfest" med samme sten". Da AP kom op igen, slog han "MG et slag med en kniv, så han fik sin bane og døde deraf". 205r.

Tv. 3/8 1616. To mænd stod frem og tog Peder Madsen, der mødte for AP, i hånden og satte ham på Gravers Madsens vegne "dag og stund til ting og fra og alle andre steder for dem og alle deres at fare og vandre i fred og frelse, til så længe sandemænd har svoret ... og endda otte dage derefter". På samme måde stod to andre mænd frem og satte på APs vegne Gravers Madsens dag og stund. 295v-296r.

Sandemændene svor AP manddrab over og til hans fred.

1616A nr. 114. Sag mod Jens Christoffersen i Vejerslevgård (Vejerslev s.) for to gange begået hor, idet han uden for sit ægteskab havde avlet børn med Maren Pedersdatter, født i Assels, og Anne Svendsdatter, født i Rakkeby.

Tv. 12/8 1616. AS aflagde ed på, "at JC, som også lader sig kalde Jens Thomsen, var hendes rette barnefader til det barn, hun fødte i Peder Møllers hus i Lørslev ..., og at han belå hende i Vejerslevgårds lade". 209r.

Ovenstående udlæggelse var tidligere fremsat og dømt ved magt af landstinget den 6. juli (dom nr. 97). Da JC ikke beviste sin benægtelses rigtighed ved ed med mededsmænd, og da han åbenbart vedgik forholdet til MP, dømte herredsfogeden ham den 12. august skyldig, og at han "burde derfor at straffes på hans yderste gods og formue og ham at forvises landet" (210r-210v), en dom, landstinget stadfæstede.

1616A nr. 115. Trætte mellem Niels Svendsen og Mikkel Pedersen i Hvidbjerg (Hindborg herred) og deres husbonder om et stykke jord på Hvidbjerg mark.

Tv. 8/7 1616. En kvinde vidnede, "at det stykke jord på Hvidbjerg mark sønden til Sognevad, østen vejen indtil det norderste gamle dige, som MP har sået med havre, har været brugt til den gård i Hvidbjerg, NS ibor, i XLXII (!) år både med (sæd) og tøjren, og hun havde boet i samme gård imidlertid". 21lv. - En mand vidnede, "at han tjente Jens Trustrup, som boede i den gård i Hindbjerg, NS ibor, i syv år ... Da imidlertid vogtede han Jens Trustrups køer på for:ne stykke jord ..., og Jens Trustrup lod tøjre og drive samme jord". 21lv.

1616A nr. 120. Trolldomssag mod Niels Wils hustru Margrete Christensdatter i Stagstrup.

Tv., hvoraf begyndelsen med datoangivelsen har stået på et udrevet blad. Inge Lauridsdatter (vel nedennævnte Eske Jensens hustru) vidnede, "at hun gav MC to¹ af samme får i tre år. Det fjerde år, som hun skulle begynde at klippe sine får, da kom MC til hende og begærede, hun ville give hende noget to, som hun tilforn havde gjort. Da sagde Inge Lauridsdatter, at hun havde ikke klippet. Hun kunne ikke få det da. Så gik MC bort og sagde: I skal ikke få flere får at klippe i dag jamling², end jeg har, og førend jamlingsdag da mistede de deres får så nær til tre får, og år tilforn havde de de tyve og tre får". 218r.

Tv. 12/9 1616. 5 mænd vidnede, "at det femte år, efter MC flyttede af "Aarklett" og til Stagstrup, det år mistede Eske Jensen i Elsted (Snedsted s.) hans får så nær til tre får ..., og intet sted de vidste det år noget får der i byen(?) døde til ugavn". 218r.

Tv. 22/8 1616. Peder Christensen i Elsted vidnede, "at da i fjor sommer da havde hans moder Ellen Madsdatter nogle tørv, skårtørv³, i Elsted kær, og da samme tid ville de (give) MC eller hendes mand et læs skårtørv af samme deres tørv, skårtørv, og hans broder sal. Niels Christensen tog samme skårtørv og førte dem hjem til hans moder, og straks derefter kom MC

ham, det pibbede meget hos ham, det pibbede intet hos hende, og sagde til Jens Christensen, ville han låne hende en dreng at køre møgvognen den dag, og han sagde nej, og straks hun var ude af døren, blev samme gås gal og slog de ni unger ihjel med sine vinger". 293v-294r (og 221r). På landstinget bemærkede MJ, at Jens Christensen aldrig skulle bevise, at hans hustru var skyld i, at "hans øg går i "blødt" og dør eller dør af kværk³ eller i andre måder omkommer for forsømmelse". 221r.

Tv. 22/8 1616. Eske Jensen i Elsted (Snedsted s.) vidnede, "at siden den dag 3 uger EJ blev taget og fængslet, da havde han spurgt, at hun skulle lovet ham ondt den dag, førend hun blev taget, og siden havde han mistet det bedste øg, han havde, som var "i føll"". 294r.

Tv. 24/10 1616. 5 mænd i Elsted vidnede, "at i fjor, som de stod og gravede skårtørv⁴ i Engkær, da kom EJ til dem og truede og undsagde og lovede dem, at de skulle fange tre gange så meget skade, som de skulle tjene der, og sagde, Eske Jensen skulle få en ond færd. Siden havde Christen Christensen mistet et smukt, ungt nød, kunne gælde 16 daler, som gik og "duinist"⁵ hen, og kunne ikke kende, hvad den skadede. Villads Nielsen mistede det bedste øg, han havde, som lå dødt på tør jord, han kom til det, og ikke kendte ondt på det tilforn. Eske Jensen mistede det bedste øg, han havde, og var "i føll", og ikke de kunne kende nogen sygdom, samme øg havde, som øg plejer at dø af". Ligeledes vidnede de, "at vognen gik omkuld med Eske Jensen den tid, de kørte på højen mark med slet⁶ vej, som ikke var hal⁷, og Eske Jensen blev ilde faren". 294r-294v.

Kirkenævninger svor EJ skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Vel en virkelig moder for hende. - 2 Kiddike. - 3 Hestesygdom, der har sit sæde i struben. - 4 Tørv, der er gravet ikke skrællet af overfladen. - 5 Tvinedes hen, d.v.s. svandt hen, afkræftedes. - 6 Jævn. - 7 Glat.

1616A nr. 126. Sag mod Mads Justesen i Arup, der skulle have beskyldt Niels Tyresens hustru i samme by for trolddom.

Tv. 13/7 1616. Søren Pedersen i Arup vidnede, "at da for en otte uger siden kom MJ til hans gård til ham, og spurgte, hvor hans lille pige var. Da sagde han til ham, hun lå og sov. Da sagde MJ, det var sagt, hans lille dreng skulle sige, at NTs hustru det hun skulle kærne i "Weldkielde" (Tilsted s.). Derfor vil han tale med for:ne pige, om hun havde hørt ham sagt det. Så gik han ind til for:ne pige og tilspurgte hende, om hun havde hørt for:ne lille dreng havde haft for:ne ord. Da sagde hun nej". 232r.

1616A nr. 128. Trolddomssag mod Anne Christensdatter Fejekone, der var gift med Simon Simonsen i "Bræmilshus wnder Biergitt" i Understed sogn.

Tv. 11/4 1610. En rådmand i Sæby vidnede, at han havde hørt, "at ACF skulle have taget gave for gammelt spøgeri og trolddom, hun skulle have brugt der i byen og fejlet lykke fra en til en anden ... Desligeste hørt sige, hun skulle været set komme ridende bagvendt på et nød til en hans næste grander der i byen". 234v. - Ovennævnte rådmands kone vidnede, "at ACF var nærværende år indkommet der i Sæby til hende, straks hendes sal. fader var død, og set hende græde. Da har hun sagt til hende: I tør ikke græde for eders sal. fader. Eder ligger en større sorg på hjertet, som eder skal hænde inden påske, da kom". 234v-235r. - En kone i Sæby vidnede, "at på det syvende år da, siden hendes barn hændte den ulykke og blev indebrændt, mens hun var i kirken, er ACF kommet til hende ... og sagde: I har hændt en hjertenssorg og påhænger endda en anden, og dersom hun ville give hende noget, ville hun afvende samme ulykke fra hende og til en anden og i så måde, at hun ville skikke hende en tingest, hvilken hun skulle tabe, og den, der fandt og optog samme ting, skulle hænde samme ulykke, og der hun straks derefter med ACFs datter er sendt en tingest knyttet i en liden, linned klud, og der hendes husbond sligt fornummede, har han rådet hende, det hun intet skulle befatte sig dermed ... Så er hun hen ganget og kastet det i mølledammen der i byen". 235r-235v. - En anden kone i Sæby vidnede, "at ACF da ved ti år forleden er kommet til hende i Sæby i hendes hus og sagde, dersom hun og hendes husbond vel ikke kunne forliges, ville hun gøre hende råd dertil, om hun ville give hende noget og forskafe hende tre af hendes klædebon, som hun havde ikkun været én gang i, da ville hun gøre det så, de skulle vel forliges, og der ACF en fredag straks derefter er kommet til hende igen om samme klæder, da havde hendes mand nyligen givet hende hug, og i så måder ikke ville antvorde hende klæderne". 235v. - En tredje kone i Sæby vidnede, "at ACF er nogen tid forleden indkommet der i Sæby til hendes og adspurgte hende, hvordan den ko var, hun købte af hendes grande i Understed ("Wnnde") sogn. Da svarede hun, at den syntes at være opdægget af en kælling. Den gør ikke andet end "røder¹ och longis²". Da sagde ACF, der var gode råd til, læser eders trosartikel tre gange i hendes øre, så skal hun ikke langes mere". 236r. - En kvinde i Sæby vidnede, "at ACF er kommet til hende der i byen nogen år siden og straks efter, hendes sal. moder var død, og fik hende en knappenål, som hun bad hende, hun skulle lægge i hendes sko, og dermed skulle hun borttræde hendes sorg, og kastede hun straks knappenålen bort og brugte den intet". 236r. - En mand i Sæby vidnede, at han "da for nogle år siden har hørt, prædikanterne

der af prædikestolen forkyndte for menigheden, at de intet skulle befatte dem med den trolddomsdjævel ACF". 236r-236v. - En anden mand i Sæby vidnede, "at da i fjor for påske, som han stod vester i byen, så han ondt komme farende over møllebroen, som ham syntes i følge, og syntes en på "seede"³ i menneskelig lige, hvad eller det var mands- eller kvindesperson".

Tv. 24/8 1616. Fire mænd vidnede, "at den anden gang ACF var sat på Sæbygård (Volstrup s.) for trolddomssag og spøgeri, som er ved seks år siden forleden, at hun da lovede Anders Ibsen (i Hånbæk, Frederikshavn købstads landdistrikt) ondt, og at han skulle blive både ussel og arm. Da var det dem fuldvitterligt ..., at siden den tid er Anders Ibsens fænon ham ynkeligen frafaldet, så han derover er forarmet og derfor måtte overgive sin gård og bjærring". 237r-237v.

Tv. 10/8 1616. Søren Jensen i Aså (Aså-Melholt s.) vidnede, "at i fjor skulle ACFs svoger ved navn Peder Vigilsen i Langtved (Volstrup s.) have været på båd og i fiskeri med hans karle og Niels Pedersen på "Rønist", og der det for nogen årsags skyld blev afslaget, at Peder Vigilsen kom intet på båd eller i fiskeri med dem, da sagde han til Niels Pedersen og Søren Jensens karl, at Søren Jensen skulle få skam derfor, og han skulle love ham, han skulle snart få salt til den fisk, han skulle få, og siden har han såre ringe fisk fået til denne dag". 237v. - Lars Olufsen i Store Toftlund (Volstrup s.) vidnede, "at for otte år siden forleden da var han i Sæby mølle med noget korn og lod male. Da kom derind flyvende ad døren til ham en skade og fløj omkring ham. I det samme trådte ACF ind ad døren og gik ind i stuen og talte intet. Da som han stod ved kværnen, blev han straks besvimet og hastigt syg og lå siden på sin sygeseng otte uger". 238r. - Lars Ibsen i Ørtoft (Volstrup s.) vidnede, "at for otte år siden forleden var ham skrøbelighed påfaldet, at hans manddomslems kraft var ham frataget. Da bar han hans råd til en gammel kvinde i Sæby, hvilken der bad ham gå til ACF og rådføre sig med hende og bede hende, hun ville komme ud til Sæby til hende om morgenen tidlig, før solen gik op, hvortil ACF svarede ham, at hun ville vel tale med hende, mens hun havde ikke med været at hjælpe nogen for sådant bræk, mens var det lykke at fly nogen eller deres fænon at signe, det kunne hun med. Og så nogle dage derefter fik han sin førlighed igen". 238r.

Kirkenævninger svor ACF skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Brøler. - 2 længes. - 3 Udseende.

1616A nr. 135. Sag mod Laurids Nielsen i Harringgård, der havde slået Anders Pedersen i Harring ihjel.

Tv. 19/9 1616. 7 mænd vidnede, "at den 30. august var de i Harring over et syn ved Søren Jensens i Harring. Da begærede Peder Mortensen i Visby af Niels Pedersen i Harringgård, at han ville gå med ham og dem og vise dem, som han havde været synsmand tilforn over noget korn, som var slaget fra Søren Jensen i Harring, og han gik med ham. Der de kom nordvest fra Harring ved en liden høj, der kom AP til dem og havde en økse i sin hånd, og som de gik øster norden om samme høj, så kom AP og Niels Pedersen i skændskab sammen med mange onde ord, og Niels Pedersen sagde til Peder Mortensen: Du begærede, jeg skulle gå med dig, og hører du, hvor skammeligt din husbonds tjener AP overfalder mig. Da sagde Peder Mortensen såvel som de alle sammen til AP, at han skulle ingen onde ord give, og straks derefter kom Niels Pedersens søn LN gangende af sønden med en fork i sin hånd, og der faldt nogle ord AP og ham imellem. Idet gik Peder Mortensen" og to andre mænd "og "fedde¹ i nogin jord", og da fik AP sin skade". Fire af de syv mænd vidnede desuden, at de så, "det AP bar op med en økse og bar hug til LN med den, og LN gav sig tilbage med en fork, og da fik AP sin skade". 249r-249v.

Tv. 26/9 1616. 6 synsmænd hjemlede, at de så "et sårmål på LNs bryst, og hans klæder var sønder udenfor, både et livstykke og en ulden skjorte, og hans skade, som de syntes, var gjort med fjeder² af en økse". 250r.

Sandemændene svor LN manddød over og til sin fred.

1 Måske fejlskrevet, måske verbum til fjed, d.v.s. et skridt, et skridts længde, eller til fed, d.v.s. ophasket garn af en bestemt længde? - 2 Æggen.

1616A nr. 136. Sag mod Christen Høg til Todbøl (Kallerup s.) for hærværk.

Tv. 7/9 1616. 5 synsmænd hjemlede, at de den 20. august så "et vindue på det hus til gaden, som hr. Rasmus Nielsen (kapellan i Tisted) ibor, at 8 ruder var sønder og "klelet" (fejl for "knelet", se nedenfor)¹ på det og stangen og blyet veget² indad, og en kirkekalk så de var stødt noget lidet på foden". Den sjette synsmand havde sendt et forseglet brev, ifølge hvilket han havde set "et vindue i storstuen til gaden 8 ruder at være sønder og "knelit"¹ i det og stangen på samme vindue at være noget kroget. Desligeste så han en kirkekalk i for:ne hr. Rasmus' stue, som var stødt lidt på den ene side af foden". 253r-252r.

1 Knækket (egentlig tvunget i knæ). - 2 bøjet.

1616A nr. 138. Trætte mellem Gregers Andersen og de andre mænd i Klim om pligten til at holde et dige ved lige.

Tv. 18/5 1616. 6 synsmænd hjemlede, "at de da i går var norden for "Med-schiffteggj", og der så de på for:ne nørre side af for:ne enge et stykke dige var oplagt og færdiggjort, og nogle stænger var opsat, og somt lå øde på samme åsteder uden en grob¹. For:ne seks synsmænd ydermere at have kundgjort, at det for:ne var "en sidediggj, stengg och grob"". 258v-259r.

Tv. 22/6 1616. 8 mænd i Klim vidnede, at GA havde holdt det dige, man trættes om, ved lige, siden han har fæstet sin gård. 258r-258v.

I herredstingsdommen af 22. juni om pligten til at vedligeholde det om-tvistede "Midschiffte engdigie" hedder det, at det af ovenstående synsvidne fremgår, "at for:ne dige var endda mesten part holdt ved magt med "digie, stænger och grob"". 258v.

1 Grøft, grav.

1616A nr.139. Sag mod Jens Nielsen i Hassinglund (eller Lunden i Vester Hassing sogn), som anklagedes for at have krænket freden i Jens Jensen Tybos gård i Vester Hassing.

Tv. 17/9 1616. JJT vidnede, "at som da den søndag var 14 dage, var der nogle dannemænd hos ham og gjorde udlæg af hans bo til sine stedbørn. Da var og Lars Svenningsen i Ålborg hos dem. Siden alting var bestilt, bad han for:ne mænd gå ind med sig. Ligemed bad han Lars Svenningsen ind, og han der fik en kande øl for sine penge, og ikke Lars Svenningsen gjorde enten ham eller nogen, han ville have i fred, nogen uførm i nogen måde. Siden han lagde sig at sove, da kom JN ind i hans hus ham aldeles uadspurgt og førte sig i bardag¹ med Lars Svenningsen, og han kom op og skilte dem ad, og ikke han undte JN hus- eller hjemfred". 260r.

1 Slagsmål.

1616A nr. 142. Sag om årsagen til, at Laurids Møllers datter Dorte Laurids-datter var død.

Tv. 12/10 1616. En mand i Arup vidnede, "at da, som i morgen kom tre uger, var en stund over middag, kom han gangende i Arup. Da så han, at LMs hustru Karen Andersdatter kom gangende ud af deres frammersdør og gik op ad LMs mølle. Idet hørte han, at hun gav nogle skrig af sig. Så løb han ad for:ne mølle til hende, og da så han, det Karen Andersdatter tog hendes datter DL ud fra møllehjulet og bingen¹, som hun sad imellem og var død, og for:ne mølle var gået at stå af det". 266r. - En kone i Arup vidnede, "at hun samme tid og dag var til LMs hendes ærinde at bestille, og der hun havde det udrettet og ville gå ud fra LMs, fulgtes Karen Andersdatter med hende. Da sagde hun til Karen Andersdatter, hun så, møllen stod: Hvor mon det

være? Da svarede Karen Andersdatter, den sæk var gerne afgået, som var på kværnen, og så gik hun op ad for:ne mølle". 266v. - Begge vidner erklærede, "at IM var ikke da hjemme, men var den dag ganget ned til Feggesund". 266v.

Sandemændene udlagde DL af våde og ulykke at være omkommet imellem Arup vejrmølles hjul og bing.

1 Kassen.

1616A nr. 143. Sag mod Niels Ibsen i Hørsted, der havde fremsat ærerørige beskyldninger mod Christen Christensen i samme by.

Tv. 2/5 1616. "CC der for dom gav til kende, at der var kastet "grobe"¹ over en vej på Hørsted mark, som blev udlagt af dannemænd efter lensmandens fogeds befaling. Da sagde NI der for dom: Nu kommer han med hans gamle løgn, som han er van at gøre". Desuden sagde NI, "at CC havde opåret² skelsten ved både sider ved hans ager ved den vej, som var udlagt norden Hørsted, og samme sten lå på side på ageren". 268r.

1 Grav, grøft. - 2 Oppløjet.

1616A nr. 147. Sag mod Jacob Christensen Visti i Viborg for ulovlig skovhugst.

Tv. 2/9 1616. 5 mænd vidnede, "at som da på lørdag var 14 dage, da var de til syn i Tostrup skov (Vester Tostrup s.). Da så de 4 grønne egerødder eller -stubbe ("stoffuen"), som var nylig afhugget, af hvilke nogle grene var sat i strømmen, som går igennem for:ne skov, og nogle af grenene var kastet i søen med agern ("agne") på. Dernæst så de da, som var 14 dage, i JCVs gård, for:ne fire grønne egetrær lå, af hvilke de syntes de to at være afhugget, og de to syntes dem at være hele, som de var afhugget i skoven. For:ne mænd videre at have syntes, at samme træer, som fandtes i JCVs gård, var de samme, som var afhugget i Tostrup skov". 273r. - En kvinde i Tostrup vidnede, "at da på torsdag var 13 dage, om aftenen kom Jens Nielsen "Børidz" i Tostrupgård og havde Frederik Ibsen i vognen med sig, og JCV sad for i vognen ved Frederik. Så sprang ("sprung") JCV af vognen og gik ind til Frederiks. Siden hørte hun intet til dem, førend noget hen på natten da hørte hun JCV drog af gården, og hørte en vogn samme tid". 273v. - JCV erklærede, at det træ, "som lå i hans gård der i byen, det købte han af Jens Nielsen i Tostrup, og hans egen vogn (d.v.s. Jens Nielsens) førte det derop, da på torsdag var 13 dage om aftenen, da han agede hjem med ham og Frederik, og befalede hans dreng Niels Madsen at

hugge samme træ, og førte hans dreng ham det hjem i hans gård efter hans befaling med heste og vogn, og gav han ham 1 mark for samme træ". 273v-274r. Af sandemændenes ed fremgår det, at Jens Nielsen nægtede at hjemle JCV det pågældende træ (274r).

1616A nr. 151. Trolldomssag mod Anne Lunds i Skagen eller Højen.

Tv. en dag i september 1616. En kone i Højen (eller Gammel Skagen) vidnede, "at da på søndag var tre uger, i den stund folk var i kirken, kom der bud til hende, at hun for Guds skyld skulle gange ind til Kirsten Skolemesters, og som hun kom derind, da lå Kirsten Skolemesters datter på sengen og rev ("røff") og sled omkring sig og så meget ilde, og idet kom der en fremmed bondemand ind og sagde til pigen: Hvad skader dig, er der ondt hos dig? Da svarede hun med en meget klinger og hul røst højt og sagde tre gange: Ja, ja, ja. Da tilspurgte hun pigen, hvem har kommet hende (den onde ånd) derind. Da svarede hun og sagde tre gange: AL, AL, AL". Ydermere tilspurgte hun hende, "hvorfor AL gjorde det. Da sagde hun igen, hun skulle have været i Mette Sodes, for hun ville ikke give AL en liden brokke¹ på stranden. Så kom det asen i vejen for hende ved den store stolpe med de to søm i, som står i Christen Sonnes' planke, og måtte så i hende". 280r. - En anden kone i Højen vidnede, "at da på onsdag var 14 dage, kom hun ind til Kirsten Skolemesters. Da sad AL derinde, og da bad hun Guds fred og spurgte, hvorledes det var fat med den fattige pige, som da lå der på en seng, om den onde ånd var endda hos hende. Da vrængede pigen hendes mund og gjorde den så forskrækkelig stor og blå. Så gjorde hun kors på pigens bryst. Så for det ned i hendes bug som en levende kat, og hendes bug blev så forfærdelig og meget høj og stor. Så gjorde hun kors på hendes bug. Så for det op under hendes bryst igen og opløftede hendes bryst så højt, at det var grueligt at se. Da sagde AL til hende: Har du hørt, hvorledes han (den onde ånd) havde løjet på hende. Da sprang pigen straks op, så forskrækkelig og ville have været i tag med AL og ramte og rev efter hende og sagde: Nej, nej, nej, det var løgn, hun sagde selv, hun gjorde det, hun gjorde det, hun gjorde det. Da sagde AL: Pak dig ad helvede, hun løj hende på så inderligt, som hun diede hendes moder, og så gik hun ud hendes vej". 280r-280v. - En mand i Højen vidnede, "at den dag tre uger kom han med flere dannemænd der i byen ind til Kirsten Skolemesters, og da lå hendes datter på en seng og gjorde hendes øjne store og så meget ilde og vrængede (mundten). Stundom var den meget forskrækkelig vid og stor, og stundom så smal som en pibe. Så sendte han bud efter en evangeliebog og ville læse deri, og som han læste det evangelium: Så elskede Gud verden, at han gav

sin enbårne søn i døden, da stoppede hun lagenet i hendes øre og svøbte sig i klæderne og ville ikke høre det. Så skar Mads Bødkers kvinde et stykke brød i korsvis og gik bag til pigen og stjal sig til at lægge det under klæderne, så pigen så det ikke. Så sprang hun straks op i sengen og rev omkring sig og sagde, der var kors under hende, der var kors under hende, der var kors under hende, og rev det ud ad gulvet og ville ikke tage det i hænderne, og eftersom han tilforn havde spurgt, at hun skulle have sagt noget om Anders Grøn og hans selskab, så tilspurgte han hende, om hun vidste noget af den færd, som Anders Grøn og hans selskab da for en kort tid forledden for der på revlen. Da sagde hun: Ja, ja, ja, hun var tre gange under kølen og ville have kastet båden omkuld med dem; men hun kunne ikke, for de råbte så meget på den store mand. Da tilspurgte han hende og sagde: Hvem kom dig det til at gøre? Da svarede hun: AL, AL, AL. Da tilspurgte han hende hvor(for). Da svarede hun, for Niels "Kud" (eller Knud) skændtes med AL. Dernæst tilspurgte han hende og sagde: Hvor længe har du været hos eller tjent AL. Da svarede hun: I 9 år, 9 år, 9 år". Ydermere vidnede han, at han samme dag hørte, at det første vidne spurgte pigen om hun havde "gjort mere ondt. Da sagde hun: Ja, ja, ja, og sagde tre gange, hun kastede Ebbe og hans selskab omkuld. Da tilspurgte hun hende igen og sagde, hvem kom hende det til at gøre, og hvorfor hun gjorde det. Da svarede hun igen: AL, AL, AL, for Ebbe ville ikke give hende en småtorsk på stranden". 280v-281r. - En borger i Skagen vidnede, "at som nu om påske sidst forgangen var år, da kom han en dag i Højen, og som han kom gangende uden for ALs svogers Jens Madsens dør, da stod (den) åben, og så han, at AL var derinde, og så han, at hun tog en ovndør ("oensdør") og satte den tre gange på gulvet, og da ville den ikke stå, så tog hun den og lagde den ned på gulvet og krøb så tre gange avet omkring den. Hvad hun mente dermed, vidste han ikke". 281r-281v. - En tjenestepige i Skagen eller Højen vidnede, "at henvend 22 år forleden da tjente hun AL, og da en dag bad AL hende, at hun skulle gange ud og kaste sand til hendes "knegaard"² og ikke grave for nær ved nogle gamle pæle, som der stod, og som hun kom ud at kaste sand, da så hun, at der sad en led tudse i et hul i samme "knegaard" og så på hende. Så tog hun den på skovlen og bar den ind til AL og lod hende se den. Da sagde AL: Bær den ud igen, eller hun skulle fare en djævels færd, og stakkeste tid fik hun ondt i en af hendes fingre, så det ene ledemod gik slet af, hvilket hun med hendes hånd eller finger beviste, som hun da der for tingsdom lod til syne". 281v. - Niels Thomsen, der havde været borgmester i Skagen, vidnede, "at nogle år forleden, som han var sejlførdig med hans skude og ville sejle til Norge, og en dag, som hans folk da gik og bar sand ud i en båd og skul-

le føre ud til skuden til ballast, da så han, det AL kom gangende ned fra hendes hus, som hun da boede i der i byen, og gik ned til stranden til hans folk og bar sand med dem, og gik hun tre gange op til hendes hus, desmellem hun bar sand, og ned til stranden igen, og ikke hun stod desimellem. Så sendte han bysvennen og to mænd til hende, thi han havde tilforn hørt ondt rygte om hende, og lod hende tilspørge, hvad mening hun gjorde det i, og desligeste lod hende tilsiage, at dersom han eller hans folk eller gods blev noget ad skade, da sagde og skyldte han hende fast og fuldkommelig derfor, og siden den dag havde han ikke haft sit helbred og ikke heller lykke og fremgang med hans gods, eller hvad han begyndte eller påslog". 281v.

Tv. 23/9 1616. En enke i Skagen vidnede, "at nogle år forleden da tjente hun Niels Lauridsen på Bakken ... Da var der (en) ung karl der i byen, som ville have hende til ægte, og derfor var AL vred ved hende og bar hende avind til og tit og ofte lovede hende ondt og sagde, hun skulle få en djævel for det, og da, som hun lå i hendes seng en nat imellem en torsdag og en fredag om natten kom der ondt til hende, og først kom det på hendes hånd. Da var det trindt og hvast. Så rakte det sig, at det blev langt som armen og gav sig op til hendes mund og ville have været i hendes mund. Så tænkte hun på Gud i himlen og kom til at råbe og gjorde kors. Så hørte Niels Lauridsen det og spurgte, hvorledes det var fat med hende. Da svarede hun og sagde, der var ondt hos hende. Så stod han op og tændte et lys og så alle vegne i huset, og da kunne han ikke finde det. Så om morgenen klagede hun sig for folk og sagde, at AL havde kommet det til hende. Så i det kom AL ind og spurgte, hvor det var fat med hende. Da svarede hun, ligesom hun ville, hun skulle klage det for Gud i himlen og alle mennesker, at hun ville have haft den onde ånd i hende. Da svarede AL og sagde, hun skulle give sig tilfreds og tie stille og ikke tale om for nogen. Det skulle ikke komme til hende mere. Det ville hun love hende, og straks samme tid fik hun ondt i samme hendes arm, så den blev hoven og stor, så der rådnede 2 eller 3 sener i armen, så at den ene hendes fingre var deraf slet død og lå tvært i hendes hånd". Til det sidste vidnes forklaring bemærkede AL på landstinget, "at det var fire år efter fra det, den onde ånd var hos hende, og til hun fik ondt i hendes arm, og var den tid gift og boede i Claus Ibsens bod". 282r-282v.

Kirkenævninger svor AL skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Rokkearten en skade. - 2 Måske en vinkelformet gård.

1616A nr. 152. Trolddomssag mod Thomas Skomagers kone Kirsten Thomasdatter i Østerby (Øland s.).

Tv. 21/8 1616. Frands Due til Oksholm (Øland s.) vidnede, "at eftersom salig Robert, som tjente hans salig fader, var faldet i en stor sygdom og skrøbelighed og havde haft en meget underlig sygdom, har (høn) hårdeligen givet last og klage på KT og hendes datter, at de skulle have gjort ham hans sygdom, og har i samme sin sygdom begæret, at de godtfolk ville gøre for Guds skyld og for hans lange tjenestes skyld og lade dem stå deres ret. Så har de da efter hans død befalet deres foged Henrik Pedersen, at han skulle forvise TSs datter og hendes mand af landet, som og sket er, og stakket stund derefter har KT lovet Henrik Pedersen ondt ..., og det ham er vederfare, så han derefter er faldet i en stor, hæftig sygdom og har ligget ved sin seng i lang tid", indtil han døde. 287r-288r. - Lars Skytte, der boede i Østerby vidnede, "at han havde hørt, Robert klagede på KT og hendes datter i hans sygdom og skrøbelighed, at de stod for ham både nat og dag, den ene ved hans hoved, den anden ved hans fødder". 288r.

Tv. 28/9 1616. En tjenestepige hos præsten på Øland vidnede, at KT havde sagt, "at Henrik Pedersen skulle få skam for deres datter, han havde forvist landet. Desligeste sagde hun, at de havde våget så mangan mand ud der på landet. Så kunne de også våge ham ud". 288v-289r.

Tv. 9/11 1616. 3 mænd fra Øland sogn vidnede, at Henrik Pedersen længe havde "haft en meget underlig sygdom som dem ikke andet kunne synes, end at han var forgjort. Desligeste havde de også set i hans hus, når han skulle af sin seng, da skulle han tages og bæres på en dyne, og ikke han kunne have sine fødder ved jorden, men når han satte dem på jorden, havde han haft så stor pine i dem, men når han havde dem fra jorden, havde han tålmodighed i dem". 290r.

Kirkenævninger svor KT skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1616A nr. 153 se 1616A nr. 121.

1616A nr. 157. Trolddomssag mod Karen Pedersdatter Sortkone i Fredsø (Løderup s.).

Tv. 28/9 1616. Karen Christensdatter i Nykøbing vidnede, "at tirsdagen den 3. september da sidst forleden kom hendes datter ... gangende fra vesten, og (hun) adspurgte hende, hvor hun havde været. Da sagde hun, at hun fulgte KPS, som da samme dag kom hjem fra landstinget, ned til Christen "Blegh", og KPS da bad hende, at hun skulle sige til hendes moder Karen Christens-

datter, at dersom de troldkvinder da der i (Dueholm) Kloster der sammesteds "robte" (råbte, vel fejl for "røbte", d.v.s. røbede) noget på hende, da skulle hun endeligen advare hende i Fredsø. Hun skulle vel betale hende for hendes umage". 301r. - En mand, der var født i Nykøbing, vidnede, "at han kom over Feggesund med KPS, da siden hun kom fra landsting, og da omvendte hun hendes navn og lod sig kalde Anne Jensdatter, hvilket KPS selv også ... der den dag bekendte, at hun da omvendte hendes navn og lod sig kalde Anne Jensdatter, og ydermere bekendte, at Christen Pedersen Smed kom over ad Han herred i en by, kaldes Holme (Vust eller Vester Torup s.) og ledte der efter hende i et hus og begærede en halv kande øl til købs, og han da kom i tale med hende og adspurgte hende, hvor hun hørte hjemme, og hun da svarede ham, at hun havde hjemme sønden og vesten i Ty, og hun hed Anne Jensdatter". Da Christen Smed spurgte, om hun ikke hed KPS, svarede hun nej, "dog Christen Smed vel kendte hende og teede hende på¹, og han forment, at hun skulle været ham og hans hustru Karen Jensdatters skademand". KPS klagede på ovennævnte Karen Christensdatter, "havde hun fået hendes penge af hende, da skulle Christen Smed ikke da have fået fat på hende dengang". 301r-301v.

Tv. 26/10 1616. Maren Mortensdatter i Nykøbing vidnede, at en dag "ved 24 år forleden havde hendes sal. fader Morten Nielsen Klog lejet KPS til at bøde hans bundgarn, lå i Porshave, og der han kom da ned i for:ne Porshave, sad KPS og bødede på en anden mands garn ..., og han da adspurgte hende, hvi hun ikke holdt love med ham, han skulle have hans garn ud, og blev vred ved hende og sagde, han kunne vel betale hende som en anden, og KPS da lovede ham, at han da efter den dag skulle ikke lade bøde mange garn, og disse ord faldt dem imellem om den formiddag ved ni slet, og hendes sal. fader da lagde sig og lå der på marken indtil imod aften samme dag, og der han kom hjem, da lagde han sig i hans seng og stod siden aldrig op her i verden". 302r. - 24 mænd vidnede, "at det var dem alle og enhver fuldvitterligt", at ovennævnte Christen Pedersen Smøds sal. hustru "Karen Jensdatter havde en underlig sygdom og var meget syg, svag og skrøbelig på to års tid, så hvis hun desmidlertid kom enten at ligge eller nogetsteds at sidde, kunne hun slet aldeles intet selv hjælpe sig op, indtil hun døde. Desligeste er det dem alle og fuldvitterligt, at der KPS kom da sidste gang hjem fra landsting, hun da var kirkenævn oversvoret, da samme dag, hun kom der til byen, drog hun samme aften der af byen igen og siden straks rømmede så der af Morsland og over ad Han herred, og rygtedes der, at hun lod sig kalde et andet navn, end som hendes rette navn var". 302v.

Tv. 14/10 1616. Peder Ubbesen i Storupgård (Ørding s.) vidnede, "at for to år siden forleden og nogle år mere tilforn da kom KPS til hans gård og

begærede noget sæderug ("ser roug") af hans hustru, og dersom hun ikke kunne få sæderug, da var det ikke til tykke, og et år imidlertid i høsttid da fløj ("floff") der vel ti læs rug bort af hans ager, og hans korn blev meget "woger"^{1a} end andre hans grander deres, som lå ren² om ren med ham, og det, hun fik, det gav de hende, for hun ikke skulle gøre dem ondt". Også i to andre gårde i Ørding sogn havde KPS været for to år siden og havde fået sæderug af konerne på gårdene. Hvortil hun ville bruge det, vidste de ikke; men på den ene gård blev rugen det år meget tynd og "vog". 302v-303r.

Resten af fol. 303r, fol. 303v, 304r, 304v og 305r er ikke beskrevet, og af det af Jens Jensen aflagte vidnesbyrd mangler begyndelsen. "For:ne Jens Jensen ydermere at have vundet, at "hannd kunde were" (fejl for: hans kone var) i Nykøbing for KPS og begærede nogle penge af Karen Bysvends, hvormed hun kunne hjælpe sig af landet, som var ll 1/2 daler, hun havde i gemme for hende, og hans kone bar hende en pose og et forklæde, som hun skulle have til jærtegn derpå, og ingen penge hun bekom hos hende". 305v.

Tv. 18/6 1616. På tinget blev læst troldkonen "Maren Pedersdatter i Vester Jølby (Dragstrup s.) hendes bekendelse, som iblandt andet indeholder hende at have bekendt, at Maren Jensdatter på Grøndige i Solbjerg og KPS i Nykøbing var til hobe og dansede omkring en liden, grøn kilde på "Vilkield" mark (Tilsted s.) og ville have Poul Nielsens sild og lykke af hans garn og ville unde hendes broder det, som boede og døde i Solbjerg". Han tjente i gårde med for:ne Poul Nielsen, og de da ikke kunne forliges til hobe". 306r.

Tv. 26/10 1616. Troldkvinden "Margrete Christensdatter "Vilis" i Stagstrup hendes bekendelse ... Hende at have bekendt, at hun og hendes selskab dansede ved Sundby bæk (Stagstrup s.) i Ty og der forgjorde Svend Færgemand ved Vildsund hans ene øje. Da var der en sværladen ("suorladinde") kvinde hos dem og havde noget ondt i hendes øjne, hvilken hun ikke kendte hvo det var, mens de andre kvinder, som da der var med hende, bekendte og sagde, hun hed KPS og havde hjemme i Nykøbing". 306r.

Kirkenævninger svor KPS skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Lod hende det forstå. - 1a Ringere, dårligere. - 2 Upløjet jordstrimmel mellem to agre.

1616A nr. 160. Sag mod skipper Jens Nielsen i Sæby, der havde dræbt sin bådsmænd Erik Andersen.

Tv. 13/11 1616. Et medlem af besætningen på JNs skib, der også hed Jens Nielsen, vidnede, "at skipper JN for Lübeck den 2. oktober forleden med gode ord bad bådsmænd EA fly til rette i skibet, førend købmændene kom

ned, og han derimod forholdt sig modvilligen imod skipperen og gav ham mange unyttige ord, og de var ladet med humlestænger, sled og kastede bådsmanden dem af skibet til skade og en part sønderslog og lastede skipperens kost og fetalje og overfaldt skipperen uden årsag og slog ham under øret og gjorde ham sår og blodig og rev og slog ham under sig, så skipperen højlig var forårsaget imod ham at værgе sit liv, og som de kom op (og) havde hverandre i armen, slog han over bådsmandens aksel og ramte ham i ryggen med en kniv, så han deraf fik hans bane og døde 3 timer derefter, og havde de ham hos dem i skibet, så længe de var for Lübeck, og der de ikke længere kunne have ham inde for stank og ond lugt, lagde skipperen, Jens Nielsen og Niels Nielsen ibidem ham i et vinfad og slog bunden tæt til for ham, på det han det bedre kunne inddrive i land, og siden løftede Jens Nielsen og Niels Nielsen ham i søen". 311r.

Tv. 2/12 1616. 3 mænd fra Ebeltoft, der den 2. oktober havde ligget med deres skib i Travemünde ved Lübeck, bekræftede i det store og hele tingsvidnet af 13. november. 311v.

Sandemændene svor JN manddød over og til sin fred, en ed, landstinget stadfæstede.

1616A nr. 161. Sag mod borger i Ebeltoft Knud Jensens hustru Maren Bruns, som ikke ville holde den forpligtelse, hun havde indgået til at undgå Rasmus Sadelmagers selskab.

Tv. 19/8 1612. KJ gav last og klage over sin hustru MB "for hans hus, hun viger og tilholder sig RS her sammesteds og lader sig befinde til rus og drik med ham her i byen, hvorover han og hans hustru ondt skifte og forligelsesmål ofte imellem (er) kommet både med ord og gerning for et forargeligt levned, hun skulle ligge udi med RS, besynderlig efterdi han nu for kort har fundet dem sammen i byen til drik og siden i mørke og mulm kommet dem i hans eget hus". MB havde derefter for rådstueretten forpligtet sig til at undgå RSs selskab. 313v.

1616A nr. 162. Sag mod Poul Nielsen i Harre, som havde taget får og lam, der gik på Jens Poulsen i Søgårds mark (Harre s.).

Tv. 18/10 1616. Tre personer vidnede, at de "var til stede den dag fem uger på Søgårds mark og der så, det PN kom ind i "Ostedt bieck" på Søgårds mark og tog seks får og to lam og gennede heden med, som JP havde i forvaring og til græsgang for en anden mand". 314r-314v.

1616B nr. 4. Sag mod Anders Christensen og Søren Jensen i Vorning, der havde krænket freden i Mourids Sørensens gård, som lå i samme by.

Tv. 21/11 1615. Sognepræsten i Vorning mester Mads Hvas vidnede, "at på allehelgensdag sidst forgangen blev han "kaldett och thill" MS efter prædiken og måltid at tage det skiftebrev til troer hæn¹de, som gik imellem ham og Margrete og hans steddatter Maren Lauridsdatter. Da kom AC kørende med Anne Ludvigsdatter og SJ i vogn med sig ... Så kørte han igennem MSs gård, og de bandede og knurrede, og der de kom i gårdledet, holdt de stille, og Anne Ludvigsdatter kom af vognen og gik heden, og SJ sprang af med en fork, og AC tog en vognkæ²p, og de bandede og bød ud de kæltringer. De var kommet sammen og viet som kæltringer. De skulle skille præsten ved hans lange kappe med mange skænds og onde ord, de havde om dem, derinde var, og der AC kom i gården igen og faldt i møddingen omkuld, da kom og SJ i gårdledet og bød ud og truede og gav onde ord. Så gik AC til salsdøren, og (herredsfogeden) Christen Andersen i Rejstrup (Sønderbæk s.) (mødte ham) i salsdøren og formanede ham, at han skulle være stille, han tog skade. Da sagde han, han skulle ikke stikke eller slå i døren eller væggen, og løb han frem og tilbage og tit og ofte løb til en tørvestak og truede og gav onde ord og satte sig på Knud Sørensens toftedige og talte ilde om for:ne MS og hans hustru og søn Morten til langt på natten, og der de ville køre vognen hjem, da tog SJ hans fork, han havde sat i vognen, og løb til gårdledet og bød ud som tilforn. Siden drog nogle kvinder med ham og kom ham heden over kirkegården". 7r-8r. - Mester Mads Hvas' vidnesbyrd bekræftedes af et andet vidnes udsagn og af et brev udstedt af ærlig og velbyrdig Jens Vognsen i Hvidding (Vorning s.). 8r-8v.

Tv. 19/12 1615. Søren Gregersen i Nørbæk vidnede, at han på allehelgensdag havde set, "det AC stod i MSs gård med en vognkæp i hans ene hånd og en kniv i den anden hånd og bød ud og gav onde ord. Så bad han ham gå hjem. Da sagde han nej. ... Da sagde Søren Gregersen igen, Jens Vognsen, mester Mads og (herredsfogeden) Christen Andersen sad derinde, og bad, han skulle unde dem ro en liden stund. Da svarede han, han ville intet hjem, før han fik nogen ud... Er han præst, og er han provst, er han "skouldekonge"³, er han herredmand eller ringere adel, da skulle han våge dem ud i djævelens navn". 9r.

Tv. 21/11 1615. AC havde "tilspurgt MS, om han skyldte ham, at han slog ham eller huggede eller stak i hans dør. Da svarede MS og sagde, han løb i hans gård med en vognkæp og imellem hans lyngstak og tørvestak og gav onde ord, truede og udæskede, men han ikke slog ham, ikke heller huggede eller stak i hans dør". 11v. - MS indrømmede, at han havde haft bud efter AC "tidlig om morgenen, det han ville komme op og tale med ham, og da kom han ikke". 9v-10r.

Tv. 19/12 1615. Anne Ludvigsdatter i Vorning vidnede, "at på allehelgensdag sidst forgangen agede hun med AC og SJ igennem MSs gård, og da de kom i gårdledet, gik der en brystøl⁴ sønder for dem, og den tid, de bødede den, gik hun fra dem". 10r. - Maren Lauridsdatter i Vorning vidnede, "at hun samme dag kom til dem der i gårdledet. Da stod SJ og bødede den for:ne brystøl med et sort bånd". 10r.

Nævninger svor AC og SJ gårdfred over, en ed, landstinget stadfæstede.

1 I forvaring. - 2 En af de fire løse opstandere, mod hvilke vognfjælene hvilede. - 3 Ordet ukendt. - 4 Brystrem.

1616B nr. 5. Sag mod Niels Tolesen og Niels Christensen i Skram.

Tv. 7/9 1615. Færgemand ved Aggersund Anders Sørensen vidnede, "at da på tirsdag var 11 uger så han, at NT og NC tog Aggersund færg fra hæl¹ og fæste uden al forlov". 11r.

1 Pæl.

1616B nr. 7. Sag om lejemål, som enten Thomas Lassen i Vattrup (Torning s.) eller Peder Poulsen Humlemænd i Herup (Sevel s.) havde begået med Karen Andersdatter, en datter af Anders Tuesen i Hauge (Vinderslev s.).

Tv. 16/2 1615. Peder Poulsen bekendte, "at han havde beligget KA og var hendes rette barnefader". 14v.

Brev udstedt af hr. Bertel Lauridsen, præst i Sevel, hvori han erklærede, "at den dannekvinde, som førte hendes (dvs. KAs) barn til ham at dø-

bes, havde sagt for ham, at hun i hendes barnefødselstid udlagde en ved navn Poul Humlemand til sin barnefader, hvilken havde ligget til herberge til hendes faders nogle gange og der beligget og forkrænket hende". 15r.

På landstinget bekendte KA, "at da Peder Poulsen lå hos hende, kom han til hende i heden med noget humle på vognen imod aften, og ikke hun ved, hvad hede det var, men det var om sommeren, og om natten blev de sammen i heden, og det var en stor tåge. Og siden sagde hun, at det skete noget for jul da forleden, og at Peder Poulsen havde humle og brændevin med sig". 5r.

TLs herskab gjorde gældende, at TL var berygtet for at have stået i forhold til KA, og mente, at Peder Poulsens vidneudsagn, som ikke stemte overens med præstens brev, var købt. 13v-14r.

1616B nr. 8. Sag mod borgmester Christen Lauridsen og rådmand Peder Christensen i Hobro, der havde ladet kapellan i samme by Christen Lambertsen fængsle. Se bindet med udtog af dommene 1616 s. 119 f. og s. 164.

1616B nr. 13. Sag mod Laurids Terkelsen Smed i Torlund (Ejstrup s.), der havde overfaldet Anders Graversen i Ejstrup.

Tv. 23/11 1615. AG gav "last og klage på LTS, og som han kom til ham den næste mandag efter allehelgensdag uden hans smedjedør og krævede hans gæld, han var ham skyldig, da bad LTS, at han skulle gå hjem med ham, han ville gøre regnskab med ham og betale ham. Så gik han hjem med, og der gav LTS ham 1 mark af samme gæld og sagde, at han skulle betale ham en anden tid det, som stod tilbage efter hans egen mund. Derefter gik AG ud og sagde godnat, og i det samme, som han kom midt i gården og vidste ingen fare", overfaldt LTS ham og slog ham mange gange med en vognek¹ både før og efter, at han var faldet omkuld og lå i "dynd og møg. Siden den tid klagede han, at hans krop havde værket og bulnet ("bolet"), så at han havde spyttet og hostet meget løst blod, som havde standet om hans hjerte, siden hvis han har aldrig haft rolighed nat eller dag af det store værk og ve, som han har haft for hans hjerte, og har han brugt megen drikke og anden bekostning det med at fordrive". 30v-31r.

1 En af de fire løse opstandere, mod hvilke vognfjælene hvilede.

1616B nr. 22. Trætte mellem Søren Nielsen og Peder Mikkelsen i Farsø om et stolestade i Farsø kirke.

Brev udstedt af sognepræsten og kirkeværgerne i Farsø 6. februar 1615.

"Efterdi det er os en part vitterligt, og det er og os forsaagt af gamle folk her i sognet, at den gårds stolestade, som PM nu ibor, skal være i den øverste stol i altergulvet på den nørre side i kvindeskamlerne, da har vi, efterdi gården en tid lang efter den svære pestilens og folkedød¹ har været øde, indlagt PMS hustru Maren Sørensdatter i for:ne stol ..., at hun der skal have sit stolestade". 38r.

1 Pesten, der hærgede Jylland i 1602-1603. Se Mansa: Folkesygdommenes historie s. 259

1616B nr. 27. Sag om årsagen til, at Erik Pedersen i Kragelund døde.

Tv. 16/1 1616. En mand i Kragelund vidnede, "at den næste søndag for juleaften, da EP var blevet død i hr. Steffen (Andersens) hus ibidem, da kom han derind om aftenen og skulle våge over ham. Da lå EP død i hr. Steffens hustrus sengekammer på gulvet ... Da spurgte han præstekonen Anne Rasmussen (eller Rasksdatter) ad, om hun talte noget med EP, førend han blev død ... Da svarede AR ham og sagde, at EP spurgte hende ad, hvi hun lå og ikke ville gå i stuen til dem, og spurgte hende ad, om hun ville være forliget med hans hustru Mette Eriks. Da svarede hun ham og sagde, at hun vilde være forliget med hans hustru, og bad ham gå ind til hans selskab". Det samme bevidnedes af to andre mænd i Kragelund. 44r-44v. - En mand i Balle vidnede, "at da han var til bryllup til hr. Steffens ..., da var EP hos dem ad samme bryllup og var lystig og glad al dagen ud, og da brud og brudgom var fulgt til seng, da vidste han ikke andet, EP var inde hos dem, førend der kom en pludselig og råbte og sagde: EP er død". 44v. - To piger fra Kejlstrup (Balle eller Gødvad s.) vidnede, at da det rygtedes, at EP var død, gik de sammen med nogle andre unge piger ind i præstekonens sengekammer. "Da så de, han lå død på gulvet på hans ryg, og hans fødder vendte til sengen", som AR lå i, "og hans hoved fra sengen til en kiste ad". 44v.

Tv. 13/2 1616. EPs søn vidnede, at "et tag ud på aftenen, brud og brudgom var fulgt til seng, da var han "vd for dør" med hans fader EP ... Da bad hans fader ham, at han skulle gå ind til præstekonen AR i hendes sengekammer og høre, om hun ville være hans og hans moders ven. Da svarede han hans fader og sagde nej, han turde intet, han var rød, hun skulle slå ham, og da bad hans fader, at han skulle gå ind i stuen til hans broder. Han ville selv gå ind til hende". 44v-45r.

Tv. 16/1 1616. Hr. Steffens tjenestepige vidnede, at EP den aften, brylluppet stod, var "så drukken, så hun så ham aldrig så drukken, og da hun

stod ved ilden og varmede sig hos nogle flere piger, da råbte AR i hendes sengekammer, som hun lå syg, at de skulle tænde et lys og se, hvad det var, der faldt ind af døren, og da tændte hun et lys og gik ind til hende og nogle andre piger med hende. Da lå EP inden døren, og hans fødder vendte til døren og hans hoved imod en kiste. Hende ydermere at have vidnet, at AR var så syg, så hun ikke selv kunne drage i hendes klæder". 45v-46r.

Tv. 5/2 1616. I et skriftligt indlæg blev det gjort gældende, at EP "da i sin drukkeskab skal være faldet imod en kiste og blevet død". Hvad AR angår, havde hun "ligget på hendes sygeseng, da EP blev død, og hun nu i samme seng da er "heden dødt" og derpå gjort hendes skiftemål for præsten i godtfolks nærværelse og døde på, at hun var uskyldig i EPs død". 46v-47r. Sandemændene udlagde EP af hastighed og drukkeskab at være død blevet.

1616B nr. 29. Sag mod skomagersvend Hans Nielsen Vaaben i Århus, som havde slået Rasmus Jørgensen Sadelmager i samme by ihjel.

Tv. 12/9 1615. To mænd i Århus vidnede, "at de, da på mandag sidst var otte dage, så og hørte, som HNV og Hans Bøssemagersvend de stod uden for Brobjerg hver med en dragen rapier¹ og var for hånden redelig med hverandre. Da havde HB en blottet pundert² i hans venstre hånd. Da siger HNV til HB: Læg din pundert fra dig, at vi skulle slås ærligt med hverandre. Så ville han ikke lægge punderten fra sig. Idet som de så stod, udslog Jens Jørgensen, Jørgen Fynbos, søn med en sten til HB, så han vendte sig om i slaget og gav sig derved. Da sagde HNV til Jens Jørgensen: Det slag slog du som en skælm. I det samme kom RJS ... løbende med et spyd og sagde: ER I to, da vil vi og være to, og så slog RJS til HNV med samme spyd i hans hoved, så han ravede derved og var på det næste omkuld. I det så stak han efter RJS og dræbte ham". 52v-53r.

Tv. 12/10 1615. To mænd vidnede det samme, blot gengiver de HNVs replik til HB således: "Læg din punderts fra dig, om vi skal slås ærligt, efterdi vi ikke vil slås om liv og levned".

Sandemændene svor HNV manddød over og til hans fred, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Stødkårde. - 2 Dolk.

1616B nr. 37. Sag mod 12 personer i Horsens, som beskyldtes for at have overfaldet Anders Jensen Købmand i samme by og hans hustru og kastet deres gods på gaden tillige med ejendele tilhørende Peder Jørgensen, der havde sit tilhold hos AJK.

Tv. 12/10 1615. AJK, der boede i Store Smedegade, "kundgjorde, at på torsdag 8 dage da sidst forleden, som han sad og åd sin davre, kom" de 12 mænd og kvinder "i hans hus, slog og drog ham og hans hustru, som ligger og er frugtsommelig ... og udkastede hans gods på gaden". 65r.

1616B nr. 38. Sag mod Bertel Mikkelsen Skrædder og Niels Lassen i Knudstrup (Torning s.) for ulovlig skovhugst.

Tv. 8/1 1616. En søn af en skovfoged vidnede, at den 13. november, da "hans fader var i kgl. Majestæts jagt, var han ganget ud i skoven, for hans fader var ikke hjemme, og skulle se til, om nogen huggede derinde, og da han gik i Vinderslev Balle, hørte han en karl hugge, og da han kom til dem, var det BMS og hans svoger, og da havde de hugget tre "hisellsett roden"¹ og havde læsset på deres vogne, og da var BMS i toppen af en eg og huggede en gren af den, som de og tog med dem, og han da spurgte dem ad, hvem der havde givet dem lov at hugge i kgl. Majestæts skove den stund, hans fader var i kgl. Majestæts jagt. Da svarede BMS og hans svoger og sagde, de havde taget love af deres "hett"². 67v-68r. - En mand i Vinderslev vidnede, "at han samme dag gik i Vinderslev Balle og Haugeskov (Vinderslev s.) og ledte om nogle lam. Da så han en vogn, stod i Ballen, med et brunblakket og et gråt øg for og 2 karle hos den, den ene i sorte klæder, den anden i et livstykke med røde ærmer ved, og de huggede derinde". 68r.

1 Vel tre rodhuggede sæt hasler, d.v.s. hasselbuske. - 2 Vel fejl for hat eller hest.

1616B nr. 48. Sag vedr. jord, som mændene i Tisted (Astrup s.) tilholdt sig.

Tv. 23/11 1615. 8 synsmænd hjemlede, "at de den dag tilforn var til syn til et stykke jord liggende norden for Tisted og sønden til et gærde, som står ved Refsnæs (gård i Komdrup s.) skov. Da var de først på Tisted rugland norden for byen. Da så de norden for ruglandet var opbrudt nogle stykker jord, somt havde været længe siden og somt stakket siden, og somt var under træerne og somt ikke, og var vratte¹ på, som støder på jorden under træerne. Desligeste så de inden for "lyckelsedt" 19 grønne bøge og en gammel grimebøg², som tilforn er omhjemlet, som skulle være i velbyrdige Iver Juuls (til Villestrup) skovspart. Sammeledes var de i sal. Niels Juuls (til Kongstedlund, d. 1600) børns skovspart. Der så de 80 og 4 bøge næst vestenfor". 87v.

1 Tværager, som danner skel. - 2 Bøg med et mærke, stod gerne i et skel.

1616B nr. 53. Sag mod Jørgen Pedersen i Klejs (Rårup s.), der havde brudt sit løfte om at ægte Else Pedersdatter i Kalsbøl (Rårup s.).

Tv. 1/6 1615. EPs moder vidnede, "at lidet efter sanktsørens dag (23/10) var to år, døde hendes søn Holger Pedersen. Nogle få dage derefter da kom JP til hende og begærede af hende, hun ville tilstede, at han måtte bekomme Kalsbøl til stedsmål, og hun ville give ham hendes datter EP til ægte, da skulle han handle og skikke sig vel imod dem begge, så de skulle takke ham godt, og imidlertid lokkede og belå han hendes datter EP". EPs søskende havde været til stede og bekræftede hendes moders vidnesbyrd. 93r. - EPs morbroder vidnede, at "JP kom ind til ham ... i ugen efter, Holger Pedersen var død, og begærede af ham, at han ville vel gøre og hjælpe ham til, at han kunne bekomme Kalsbøl til stedsmål og EP til ægte, da skulle han handle sig vel imod hende, og sagde, det hendes moder skulle have det hos dem inde og ude, ligesom hun har haft tilforn, og anden dagen gav han JPs bud til" EPs moder og hende selv "og talte dem til på hans vegne, og de sagde ham ja og samtykkede det". 93r.

1616B nr. 54. Sag mod den tidligere foged på Urup (Østbirk s.) Anders Jensen Sole, der havde slået Peder Hansen i Purup (Østbirk s.) injel.

Tv. 6/3 1616. To karle og to piger i Holm (vel nuværende Lillerupholm i Østbirk s.) vidnede, at "den 17. januar da var sal. PH og AJS inde i Holm, og om aftenen, der de kom ind og havde røgtet, da hørte de, at sal. PH sagde til AJS: Vil du være min broder og ven, og rakte ham hånden. Da svarede AJS og sagde: Nej, Guds død vil jeg ikke, før vi får skiftet en klinge ("enn klingh") med hverandre". 94r. - Præsten i Lundum hr. Morten Nielsen, til hvis hus den sårede PH var bragt, vidnede, at han, da han den 14. februar meddelte PH sakramentet, "tilspurgte ham, hvorledes den ulejlighed sig var tildraget på vejen med ham og AJS. Da svarede han ham, at deres trætte kom først om nogen ulejlighed, som var tilforn begyndt mellem dem i Holm, og bekendte han derhos, at han først æskede AJS, og som de nogle gange havde slået tilsammen, kom PH på noget is, så at hans fod gled under ham, og han faldt omkuld, og da stak AJS ham og gjorde ham sit banesår". 94v. - Det samme sagde PH, da ridefogeden på Skanderborg og tre andre mænd den 17. februar besøgte ham i Lundum præstegård. 94r-94v.

Tv. 20/3 1616. Præsten i Østbirk hr. Jesper Poulsen vidnede, "at tirsdag den 13. februar mellem tirsdagen og onsdagen om natten da kom der bud til ham, at han skulle komme til PH til hr. Morten Nielsens i Lundum, og han kom did om natten, og så spurgte han PH, hvor det var fat med ham, og hvem

der havde gjort ham hans skade. Da svarede ham, at AJS havde stukket ham, og sagde ydermere, at der de kom på Merring hede (Korning s.) i går, da lod AJS nogle spodske ord falde om den ulejlighed, de tilforn havde været i med hverandre i Holm". Derefter gav han den samme beskrivelse af begivenhederne, som han havde givet hr. Morten Nielsen. 95r.

Tv. 6/3 1616. Der blev læst et af en ikke navngiven badskærer udstedt brev, ifølge hvilket han den 15. februar blev "hentet til hr. Mortens i Lundum at forbinde PH. Straks som jeg ville forsøge hans skade, da gik stinget ind under hans venstre arm lidet under, som hårene vokser, og stinget gik tværs ind i livet i hans lever, som det sorte livsblod gav til kende". 95v. - 6 synsmænd hjemlede, at de den 20. februar havde synet PHs lig og konstateret, at ovennævnte stikskår blev hans bane. Desuden lod en mand "PHs klæder til syne, som var hans skjorte, ulden skjorte, livstykke og kjortel, som han var udi, der han blev stukket". 95v.

Begivenhedernes forløb var altså følgende: Den 12. februar blev PH såret på Merring hede og ført til Lundum præstegård. Natten mellem den 13. og 14. blev præsten i Østbirk tilkaldt. Den 14. gav præsten i Lundum ham sakramentet. Den 15. blev badskæreren hentet. Den 17. besøgte ridefogeden ham og den 20. var han død.

Tv. 6/3 1616. To mænd fra Såby (Yding s.) vidnede, "at de kørte for PH og AJS på hjemvejen fra Kolding, og der de kom på Merring hede, som var den dag tilforn 3 uger, der stod de af vognen og bad dem køre "for heden", og de ginge sagte efter, og så holdt de og biede efter dem, og da hørte de, at PH æskede AJS nogle gange, at han skulle slås med ham. Da sagde AJS: Broder lille, vær tilfreds og stik dit væрге i skeden. Jeg vil dig intet ondt. Da sagde PH: Rører du ved mit væрге, da skal jeg rette mod¹ se dit hjerteblood, og så slog de nogle gange tilsammen". 95v-96r.

Tv. 3/4 1616. To mænd fra Merring vidnede, "at de så den næste tirsdag efter fastelavnssøndag på Merring mark, det Anders Jensen barnefødt i Sole (Øster Snede s.) og Peder Hansen i Purup gik bag efter to vogne og kom fra "Haff(r)uenballe broff" (på vejen fra Krollerup i Øster Snede s. til Merring). Da hørte de at PH og AJS havde nogle ord til hobe, og PH drog sit væрге og æskede AJS to gange og kastede hans balg på jorden, og AJS tog den op og fik ham den igen og sagde: Broder lille, giv dig tilfreds. Jeg vil dig intet ondt, og stik dit væрге i balgen. Så kastede PH balgen på jorden igen. Så huggede de sammen". 96r.

Sandemændene svor AJS manddød over og til hans fred.

1 Tid.

1616B nr. 79. Sag mod Knud Christoffersen¹ i Dybvad (Gosmer s.), der anklagedes for krybskytteri.

Tv. 11/12 1615. Peder Rasmussen i Ørting og hans søster Ellen Rasmusdatter vidnede, "at for nogen tid siden, som var den næste søndag efter sanktsørendag (23/10) sidst forgangen, da kørte de fra (herredsting fejl for) Ørting i dagningen(?) til Gylling til deres søsters velkom², og der de kom til Dybvad vad, da skilte de deres vogn ad. Så drog de den op på slet jord og ("samme slet ende" vel fejl for) sammensled den til hobe igen og ville køre ("hunn", fejl for "henn", d.v.s.) hen. Da blev hestene sky og forfærdede og ville ikke frem. Så slog Peder Rasmussen på dem, først med den liden ende af sit svøbeskaft og siden med den store ende, hvilket svøbeskaft han den dag for dom havde til stede og til syne. Så tog hestene i løb. Da så (Else fejl for) Ellen Rasmusdatter sig om og sad på vognen og blev var, at der lå et stort dyr imellem vejen og KCs kålgård i Dybvad. Da sagde hun til sin broder Peder Rasmussen: Se hvad der ligger. Da så han sig om, og da så de, at her lå et stort dyr langs ude på jorden. Så kørte de hen til Gylling til deres søsters velkom. For:ne Peder Rasmussen ydermere at have vidnet, at den tid han kom tilbage igen ved to stunder derefter og kørte omkring samme sted igen, som dyret lå, der de kørte hen, og hans søster Ellen Rasmusdatter blev i Gylling igen tilbage, da så han grangiveligen til stedet, som for:ne dyr lå i. Da var det borte med alt både med krop og hud". 140v-141r.

Tv. 18/12 1615. 6 synsmænd hjemlede, at de havde synet KCs kålgårdsdige. "Det syntes dem ikke at være gærdet enten med staver, torne eller ris, at noget dyr kunne (være) omkommet med "offuersp(r)ængl" på stave eller gær-sel". 141r.

1 Vel en yngre broder til den kendte teologiprofessor Jørgen Christoffersen Dybvad. - 2 Gilde, nygifte holdt for deres nærmeste slægt søndagen efter brylluppet, når de gik unge folk i kirke.

1616B nr. 80. Sag mod Christen Jensen i Ålum for ulovlig hugst i skov, der hørte til Peder Vestergårds gård.

Tv. 16/3 1616. Jens Pallesen i Over Fussing (Øster Bjerregrav s.) kunne ikke nægte, "at han og CJ jo huggede ved et læs hasselris i PVs skov; men han ikke vidste, det var i Albert Skeels (til Fussingø) tjeners skov, førend tømmerne var taget bort af hestene". Han var gået til CJ og havde fortalt ham det. "Da sagde han: Er det ikke i din egen gårds skov, vi hugger. Da sagde CJ: Det er i PVs skov". 142v-143r. - Peder Pedersen, der tjente hos præsten i Øster Bjerregrav, Ålum og Tanum sogne mester Asser (Bie), kunne

ikke nægte, "det han jo var med CJ og Jens Pallesen i for:ne skov og kørte hans husbond mester Assers vogn, men benægtede ved sin højeste ed, at han ikke huggede et ris med dem". 143r. - PVs datter stod for tingsdom med en tømme og vidnede, at hun havde set "CJ og Jens Pallesen gå i for:ne skov og hugge ris, og vognen stod lidt fra dem på vejen i for:ne skov. Så gik hun til og tog tømme af hestene og gik hjem med". 143v.

Sandemændene for CJ et fuldt vold over.

1616B nr. 84 og 97. Sager mod Anne Gjordsdatter, født i Skringstrup (Skals s.), og Christen Nielsen Brock og hans sønner Niels Christensen Brock og Christen Christensen Brock i Bystrup (Gedsted s.), som anklagedes for alle tre at have stået i forhold til AG.

AG havde den 7. august 1615, "den dag hun er dømt og aflivet blevet", tilstået "NCB at have haft hans legemlige fællig med hende". Tidligere havde hun imidlertid altid nægtet, at hun havde haft noget forhold til ham, "såvel som da hun på Lynderupgård (Lynderup s.) i tvende præsters nærværelse da hun derom er tilspurgt, hende da på det højeste, da hun sakramentet annamede, sligt har benægtet, at hun aldrig har haft nogen legemlig omgængelse med ham i nogen måde". 148v-149r.

Tv. 19/6 1615. På tinget blev læst en skriftlig bekendelse, ifølge hvilken præsten i Astrup, skolemesteren på Villestrup (Astrup s.), en borger i Viborg, 4 mænd fra Astrup s. og en mand fra Skals havde været forsamlet på Villestrup den 14. juni, "eftersom den gode mand ærlig og velbyrdige Iver Juul til Villestrup lod os did kalde, og da på den gode mands fruerstue så og hørte, at AG stod for den gode mand ledig og løs og, efter han med mange ord havde hende tilholdt og formanet, at hun om hendes syndige, begangne levned og bedrift skulle vedkende og tilstå hendes sandingen og hverken lyve på nogen anden eller sig selv. Da ved sin sjæls salighed og højeste ed med oprakte fingre svor og bekendte AG, at CNB hans søn CCB har første gang (haft) sin legemlige handel og bedrift med hende i Bystrup mark ved den pas på året, som man sår byg, desligeste og hans fader CNB selv og første gang i høbjærgning, dernæst i hans egen lade, da de agede hø hjem, at have haft sit legemlige fællesskab og onde bedrift med hende, og ikke at kunne være ham kvit, dog hun noksom tilforn tilsagde og advarede ham, at hans søn CCB havde haft sin legemlige omgængelse og lejerskab med hende. AG med lige svoren ed at have bekendt, at de begge ... tit og ofte, og hvor de hende for folk kunne betræde, havde haft samme deres syndige legemlige handel og brug med hende, så hun ikke kunne være dem kvit, dog den ene lige såvel som den anden vidste hverandres bedrift med hende". 161r-161v.

Tv. 3/7 1615. 4 mænd vidnede, "at den morgen de tog AG ved Christen Eriksens gårdsled i Bystrup, som da forleden onsdag var tre uger, om morgenen ved det pas, sol løb op, og da straks CNB og hans søn CCB hørte, at AG skreg og klagede sig, begav de dem af gården og ad marken; og CNB kom selv hjem i gården igen til dem; men hans søn CCB kunne de ikke finde, og ikke de har set eller fornummet ham siden. 161v.

Som det frengår af ovenstående tingsvidner blev AG dømt og henrettet, og samme skæbne blev utvivlsomt også CNB til del. Sagen mod NCB blev frafaldet, medens 12 nævninger den 19. juli 1615 svor den bortrømte CCB et fuldt kirkenævn over, en ed, landstinget stadfæstede.

1616B nr. 85. Sag mod Peder Jonsen i Sønderbæk, som stod i restance med sin landgilde til fru Maren Skram (til Tjele, Tjele s. og Fårup, Jelling s.) og havde fornærmeth og overfaldet hendes foged på Fårup Christen Peder-sen.

Tv. 6/2 1616. To mænd vidnede, "at den næste tirsdag aften for Viborg snapsting¹ sidst forleden var de nærværende hos i PJs hus i Sønderbæk ("Beg") og hørte og så, at der CP tjenende på Fårup på sin husbonds vegne krævede landgildekorn af PJ, da overfaldt PJ CP i hans eget hus og slog ham i sit hoved med sin næve og siden greb til en økse og ville have slået ham med og sagde: Nu skal du få en djævel; thi du har handlet imod mig som en tyv og skælm, så CP med stor livsfare kom fra ham, og siden greb PJ til en spids² og ville have været efter CP med". 150r.

1 Det første landsting i det nye år. - 2 Spyd.

1616B nr. 89. Sag mod Peder Mikkelsen i Ulbjerg, der havde overfaldet Jens Madsen i Lille Torup (Ulbjerg s.).

Tv. 11/8 1611. JM klagede over, at PM "fredagen for sanktolufsdag (29/7) da sidst forgangen, som han kom kørende med en vogn med et læs hø på Sønderholm mark på adelvejen kom til ham og slog ham omkuld", slog ham i hovedet med sin næve, stødte ham mellem skuldrene, slog ham mod jorden, trådte på ham og sparkede ham". PM havde sagt: "Det skal du have, for din fader klagede mig. Når jeg kommer hjem til ham, skal han have lige så meget". 153v-154r.

1616B nr. 91. Sag mod Rasmus Jensen i Siim (Dover s.), der beskyldtes for at have tilegnet sig jord, hvori alle grander havde anpart.

Tv. 4/5 1615. To mænd i Hårby (Veng s.) vidnede, "at den tid Morten Madsen i Siim var levende og boede i det bol, som RJ nu ibor, da beklagede han sig, at han var "brøstløst"(?)¹ i marken, hvis jord som da lå til samme bol. Da bevilgede sal. Claus Glambeck, som da var lensmand på Skanderborg, med menige grander, som da boede i Siim, at Morten Madsen skulle have de to "høffuedsagere"², som ligger på begge sider ved deres fægyde, til samme bol". 155r-155v.

1 Ordet må have samme betydning som brøstholden, brøstfalden. - 2 Ager, som bestod af forpløjninger, vendepladser for plovne foran samtlige agre i et fald.

1616B nr. 97 se 1616B nr. 84.

1616B nr. 99. Sag om årsagen til at drengen Jens Andersen i Egebjerg (Hansted s.) var død.

Tv. 10/4 1616. Ridefogeden på Skanderborg spurgte Rasmus Hansens tjenestepige, "hvem der befalede hende at hente det sand i den sandbakke ved Egebjerg mølle på påskedag sidst forleden. Da svarede hun og svor ..., at intet menneske befalede eller bad hende gå did, og JA løb efter hende imod hendes vilje, og hun bad, han skulle gå hjem og vande Rasmus Hansens øg, eller han finge utak, og han ikke ville". 165v-166r. - Rasmus Hansen i Egebjerg vidnede, "at han bad hans dreng JA gå ud og vande hans øg på påskedag sidst forleden, og ikke han af vidste, at han gik ned til den sandbakke ved Egebjerg mølle, som han blev død i". 166r. - 6 synsmænd hjemlede, at de havde synet den sandbakke, hvori JA døde. "Da var sandbakken faldet ned på ham, så der blev kastet mere end 20 læs sand af ham". 166r.

Sandemændene udlagde JA af sin egen våde og ulykke at være omkommet.

1616B nr. 100. Sag mod Jep Madsen i Svinding (Ålum s.) og Jens Torbensen for mangelfuldt tilsyn med og ulovlig hugst i skov tilhørende Jytte Gyldestierne og bestyret af Christen Hansen i Bigum.

Tv. 9/4 1616. JM var "et register bestandig lydende på tømmer, skulle være hugget efter CHs befaling". Desuden formelder tingsvidnet, "at JM siden den forgangne sommer år 1615 den 14. juni havde han ikke taget vare på samme skov, thi at CH befalede ham, at han skulle ikke længere vare på samme skov, og sagde han, at JT skulle vare på den". 167r. - JT blev spurgt om, "hvor de ege var kommet hen, som er hugget i det skovskifte, som ligger til hans gård, JT at have svaret, at der blev hugget 2 ege, som kom til Vorning. Blev der hugget fire ege i, som han lod band gange for.

Det andet, der var hugget, havde CH befalet ham at hugge og bygge på den gård med, han ibor". 167r-167v. - CH bestred begge vidners udsagn. Bl.a. gjorde han gældende, at JT kun måtte hugge det træ til eget brug, som han havde udvist ham.

1616B nr. 109. Sag om årsagen til, at Gise Jensdatter i Sundstrup (Ulbjerg s.) døde.

Tv. 6/5 1616. En mand i Sundstrup vidnede, at som i går var tre uger, "var han i Dalmarken, og der han kom hjem, lå GJ død imellem Sundstrup og færgehuset". En anden mand vidnede, "at han kom fra Ulbjerg kirke med flere af hans grander og dannekvinder. Da så han, Gise lå imellem Sundstrup og færgehuset, og da var hun hverken blå eller blodig". En tredje mand vidnede, "at han så samme dag den tid, han gik til kirke, at hun gik på Sundstrup gade. (Derefter) så han hende ikke, før de førte hende til kirken i en kiste". Alle var enige om, "at det var en skrøbelig kvinde og kunne ikke gå vel by imellem". Til flere havde hun således beklaget sig over, "at hun var så skrøbelig, hun frygtede, de skulle finde hende død på marken, når hun gik by imellem" el. lign. En kvinde fra Rind (Lynderup s.) vidnede, "at hun samme dag kom til Gise på Sundstrup gade. Da klagede hun sig for hende, at hun var så nær død, hun ikke trøstede sig at kunne vinde til hus, og hun ville gerne have ganget til færgehuset, men hun ville ikke tro, hun kunne vinde til hyrdehuset". 178r-179r.

Sandemændene udlagde GJ at være af hendes egen skrøbelighed død blevet.

1616B nr. 110. Sag om årsagen til, at Jens Pedersen i Javngyde (Tulstrup s.) var død.

Tv. 25/5 1616. 6 symsmænd hjemlede, at "den dag 3 uger da så de, at JP sad oppe i en eg i en tvekløft og var død, og en gren af samme eg var faldet på ham og havde klemt hans hovedben sønder i kløvet, som han sad".

Sandemændene udlagde JP af ulykke og vangæve at være omkommet.

1616B nr. 111. Sag mod Anne Ruses, som havde slået Anders Jensen i Odder ihjel.

Tv. 27/5 1616. Inge Jensdatter og Jens Knudsen i Fillerup (Odder s.) vidnede, "at de den 6. maj sidst forleden var til Poul Skomagers i Fillerup. Da var en kvinde der også, som kaldes AR, og AJ kom der også ind, og som AJ stod og lagde sit redskab i en pose, da gik AR på gulvet med en kniv i sin hånd og "rønet" sig¹ og gik bag til AJ og slog ham to eller tre slag

med sin næve. Så vendte han sig om. Så kom Laurids Poulsen og holdt ham i hans aksler den stund, AR slog ham med en kniv og skar hans strube sønder". Jens Knudsen vidnede desuden, at Anne Pouls "stod på arnen, og der hun det så, gik hun til dem, hvad heller hun ville gøre ondt eller godt, vidste han ikke". 181r-181v.

Sandemændene svor AR manddød over og fra hendes fred.

1 Viste sig, lod sig se(?). Der er flere dunkle punkter i denne beretning. Hvad var det således for et redskab, AJ lagde i en pose? Anne Pouls er utvivlsomt Poul Skomagers kone. Var Laurids Poulsen hans søn?

1616B nr. 112. Sag om årsagen til, at Anders Jensen på Alrø døde.

Tv. 27/5 1616. 4 mænd fra Alrø vidnede, "at da på lørdag var måned sidst forleden, da var de i Åkær (Falling s.) i plidsgering¹. Da fulgtes AJ ned til stranden med dem, der de skulle gå hjem, og der de kom til stranden, da var det et stort, tørt udfald², så at de ikke kunne komme ud fra landet med båden for "dø"³, fordi den stod på tørt land. Så gik de igenem skoven og sagde da, at de ville gå over deres vadegrund. Da sagde AJ, at han ikke gået gad med dem, men han ville gå op til Amstrup (Falling s.) og blive til Jørgen Mosgaards om natten". 182r.

Tv. 13/5 1616. Tre mænd på Alrø vidnede, "at da på onsdag sidst forleden var otte dage, da ledte de efter AJ i to dage, som var heden blevet, og da på den tredje dag fandt de ham i vadegrunden, og var druknet imellem Alrø og Gyllingnæs". 182v.

Tv. 3/6 1616. Jørgen Sørensen (Mosgaard) i Amstrup aflagde ed på, "at AJ ... ikke lå til hans den nat, han blev omkommet, eller så eller fornam ham". Det samme erklærede 10 andre mænd i Amstrup og Halkær (Falling s.). 182v.

Sandemændene udlagde AJ af hans egen våde og ulykke at være druknet.

1 Hoveri. - 2 Ebbe. - 3 Dynd.

1616B nr. 115. Sag mod Søren Pedersen i Følle (Bregnet s.), som havde tilvendt sig jord, der hørte til Just Rasmussens og Esben Lauridsens gårde eller var gammel gadejord.

Tv. 2/8 1615. Anders Rasmussen i Følle vidnede, "at i 20 år, medens han var hjemme i JRs gård, da var det ulukket ind i "Dyrkiers Maije", og nu er det lukket ind 3 1/2 alen ... og tre alen på ELs". 186r. - Rasmus Lauridsen vidnede, "at han var med at høste det i "Dyrkiers Maije" i 4 år, førend det blev indelukket". 186r. - Peder Rasmussen i Agri vidnede, "at

12 år, førend han kom fra ELs gård, da brugte han ELs i "Dyrkiers Maij" 3 alen, når det var i hegnet, inden for det gærde, SP har lukket, og slog han det og brugte til ELs gård". 186r. - 6 mænd, der var udmeldt til syn "ad nogen "aardagh"¹, engslet og pløjning og et byggested og gærde", havde først set "til "Thoren Hødtz Maije" 2 fod bredt ved enden af ageren i engen og siden i sønder en fod i bredelse og siden i mindre og mindre oven for stenen² på længelse 10 favne. I samme mål var slaget et skår over engen 10 favne endelangs ved hans havre. Imellem samme to enge var et stykke byg. I den søndre ende af samme bygstykke var 1 fure bredere, end JR har, og var sået byg i. Om de skal have lige bredt med hverandre, da har SP "aaer"³ fra JR en fure og ført sæd i. Derfra og til "Lille Thuor Høff" fra bækken 2 favne på længelse og 1 på bredelse. Derfra og til "Dyrkier" næst haven⁴ var slaget 1 alen på bredelse og så lidt i nordmere en halv alen og så i mod stenen i mindre og mindre, og var 24 favne på længelse, og høet var hedenrevet, og var "feen"⁵ og sat bygge ("høij") med staver og torn for samme eng 7 favne langs gærdet og 20 staver i, som fandtes i samme gærde, som var både for JRs og ELs eng". 186r-186v. - JR gav last og klage på SP, "for han har indelukket af Følle gade af grandejord, som har ligget under horn og klove i mange år tilforn". 187r.

Tv. 7/2 1616. 4 mænd, som var "tilbetroet ... at forene og forlige JR og SP", kundgjorde, at de var først ved "Thuornhøffsmaije", hvor de forligede dem "i venlighed, og blev sat en sten imellem dem, som de var fornøjet med på begge sider. Dernæst var de ad "Dyrkiersmaije". Der kunne de intet forlige dem. Der sagde de så på, at SP bør at afflytte det gærde, som vidnesbyrd har om vundet ..., eller og have det i "villigh" og minde ... Dernæst var de ad et havested uden for SPs port. Det syntes dem stod SP for nær 14 alen i vester. Det fandt de JR til at flytte i sit gamle stæde, om det er ikke gjort. Dernæst var de i deres gade. Der kunne dem ikke synes, at SP havde indelukket videre, end som hans naboer på begge sider, og ikke de kunne enten syne eller forfare, adelvej eller gadeforte at være forkrænket videre for hans gård end hans nabos på begge sider". 187v.

1 Pløjning. - 2 D.v.s. skelstenen. - 3 Året, d.v.s. pløjet. - 4 Gærdet, indhegningen. - 5 Sumpet, sid.

1616B nr. 121. Sag mod Laurids Jensen i Molger (Tandrup s.), der havde slået Søren Pedersen i samme by ihjel.

Tv. 5/6 1616. Jens Mikkelsen i Molger vidnede, "at på pinsedag om aftenen, der var gilde til hans, da kom LJ ind i hans stue med en vognkæp¹ og spurgte, hvor SP var. Da svarede Jens Mikkelsen: Hvad vil du ad ham. Da

sagde LJ: Han spildte øl i min krave. Han skal få djævelen derfor". Peder Sørensen vidnede, "at han sad imellem LJ og SP. Da spildte SP noget øl af sit bæger i LJs krave, dog beholdt han bægeret i hånden. Da sprang LJ på gulvet og bad, SP skulle komme, om han var en ærlig karl, og skød de LJ ud ad døren, og så kom han ind igen og æskede ham ud anden gang. Da svarede SP: Ingen vil jeg gøre ondt, og ingen tror jeg, der vil gøre mig ondt i aften. Så fik folkene dem ud den gang. Så blev de stille siddende den gang, og han sagde til Peder Olufsen: Nu vil vi gå hjem. Så rejste" Peder Olufsen, SP, JL og deres hustruer "dem og fulgtes alle ud på et ryk ("røgtt")². Så blev Peder Sørensen siddende ved bordet igen til så længe, de buldrede i gården. Da gik han ud til dem. Da så han Jørgen Jensen kom frem ved nødsdøren med et øksendræt³. Da mødte han SP vesten Jens Mikkelsens søndre dør ..., og da slog Jørgen Jensen ham et slag over hans arm" med øksendrættet. En anden mand vidnede det samme. Desuden havde han set, "det LJ gav SP et slag i hans hoved med en vognekæp". En tredje mand vidnede, "det han så, det LJ var uden ved vinduesvæggen, der han og hans hustru gik hjem, og bød SP ud med en vognekæp". En kone vidnede, at "da hun gik tilbage og ledte efter hendes barn, da lå SP udrakt på møddingen ("møndingen"), og LJ stod hos ham med en vognekæp i hånden". 196v-197v.

Sandemændene svor LJ manddød over og fra hans fred.

1 En af de fire løse opstandere, hvorpå vognfjælene hvilede. - 2 På én gang. - 3 Vel det redskab, hvorved okserne trak vogn eller plov.

1616B nr. 124, 138, 139. Sag mod Laurids Christensen og Erik Pedersen i Egelund (Haderup s.) samt Maren Christensdatter og Christen Poulsen i Feldborg (Haderup s.), fordi de havde huset Mette Pedersdatter Hvid, født i Skrå (Torning s.), der var tiltalt for blodskam, men brudt ud af fængslet på Hald (Dollerup s.) og fordi de havde søgt at få hende til at aflægge et vidnesbyrd, der kunne befri Søren Christensen i Agerskov (FINDERUP s.), med hvem hun havde begået blodskammen, og som var sagsøgt for samme forbrydelse (se 1616A nr. 77 og 109).

Tv. 10/5 1616. Birkefoged i Karup birk Laurids Pedersen i Gråskov (Torning s.) vidnede, "at den dag tre uger var der en ung karl hos ham i hans gård, som sagde sig at have hjemme i Ginding herred og begærede af ham, at han ville drage med ham til Karup ting og unde ham og hans medbroder et vidne beskrevet efter en kvindes mund ved navn MPH, og han tilspurgte samme karl, hvorom hun skulle vidne. Da sagde han, at hun skulle undskylde en karl. Da svarede Laurids Pedersen og sagde, at han ikke kunne komme til ting den dag for hans husbonds bestilling, ej heller han ville ud-

stede sådant vidne, efterdi han havde hørt rygte og tidende, at for:ne kvinde var udbrudt af Halds tårn". Karlens navn og hjemby kendte han ikke. 22lv. - Birkeskriveren i Karup birk Peder Thomsen i Torning vidnede, "at den dag tre uger, som han gik neden for Karup ting og ville have ganget til tinget, da kom der to karle imod ham og kaldte ham til en side ved kirkegårdsristen og der tilspurgte ham, om han ville skrive dem et vidne efter en kvindes mund ved navn MPH, som de havde med dem, imod et vidne og beskyldning, som hun tilforn til Nørlyng herredsting vidnet har, hvortil Peder Thomsen at have svaret, at han det ikke ville gøre". Karlens navn og hjemby kendte han ikke. 22lv. - To mænd fra Karup vidnede, "at den dag tre uger, som de gik ved Karup ting, da så de, at som Peder Thomsen i Torning stod af en vogn på Karup gade og ville have ganget til tinget, da kom LC og en anden karl til ham, og de gik med hverandre og stod norden ved kirkegårdsstenten tilsammen og snakkede". Hvorom de talte, vidste de to vidner ikke. 222r.

Tv. 11/5 1616. MPH vidnede, "at da på onsdag var 14 dage (som det fremgår af det følgende, er 14 dage fejl for 3 uger), da bad MC hende, at hun skulle gå ud på vejen for ved EP og CP hen til Tinkerdal (Borbjerg s.). Så gik hun til Tinkerdal og var der om natten, og om torsdag morgen næste efter kom EP og CP til hende på marken og ville gå med hende til tinget, at hun skulle undskylde Søren i Agerskov, eftersom EP og LC tilforn havde befalet hende". På spørgsmålet om, hvem der havde huset hende, siden hun brød ud af Hald, svarede hun, "at hun lå til EP en nat, og to nætter lå hun til MC, og den nat hun lå i Egelund, som var imellem onsdag og torsdag, var tre uger om natten, da fulgtes LC og EP med hende til Ginding herredsting, og nogen stund agede hun på vognen med LC og fulgtes med dem til imod tinget, og der bad de hende, at hun skulle blive der, til hun fik bud fra dem, og samme dag skulle hun have årsaget SC på Ginding herredsting. Så kom de til hende igen og sagde, at kældersvenden på Hald var på tinget. Derfor kunne de ikke få hendes vidne beskrevet. Så fulgtes hun med dem til Haderup kirke, og sagde de, at de om anden dagen ville have hende til Karup birketing, og var hun også ved Karup å imellem Karup og åen og samme tid skulle have været på tinget og i lige måde skulle have undskyldt SC ... Så kom LC til hende igen og agede hende over åen". 222v-223r.

11/5 1616. Christen Pedersen, der tjente på Hald, vidnede, "at da på torsdag var 14 dage, da han med sine medtjenere efter hans husbonds befaling var udgangen at fange MPH, da i skoven sydvest for Ginding herredsting så han, at der kom to karle gangende og havde MPH med dem, og den

tid han og medtjenere ville tage fat på hende, da gik for:ne karle fra hende. Hvem de var, vidste han ikke". Niels Lassen, der var skriver på Hald, vidnede, "at samme tid råbte Christen Pedersen til ham og Peder Kornmåler. Da så han, at der gik to karle fra Christen Pedersen og MPH. Hvem de var, vidste han ikke". Peder Kornmåler vidnede det samme, medens en fjerde mand forklarede, "at på torsdag var 14 dage, da var han med hans husbonds folk udsendt at skulle vise an, hvor Ginding herredsting lå. Da kom EP og CP gangende med MPH af sydvest med tingvejen, ligesom de ville gå til tinget, og der Christen Pedersen tog fat på hende, da gik for:ne to karle fra hende". 226v. - Da Christen Pedersen på landstinget så EP, svor han på, at han var en af de to karle, der havde gået sammen med MPH. 227r.

Præsten i Dollerup hr. Christen Madsen oplyste, at han den 10. juni var på Hald og berettede MPH. Hun havde for ham aflagt en bekendelse, af hvilken begyndelsen stemmer nøje overens med det vidnesbyrd, hun havde afgivet den 11. maj. Derefter berettede hun, at "den næste torsdag derefter havde EP og CP haft hende med dem og ville føre hende til for:ne Ginding herredsting, at hun da der og skulle efter EP og LC deres befaling ... undskylde SC, og der hun er kommet nær imod tinget i skoven sydvest fra tinget, er hun af Hald folk taget fra dem". 227v.

På Hald fruerstue havde MPH den 11. marts 1616 tilstået, at hun havde fået børn både med SCs fætter og senere med ham selv. Hun vidste godt, at de to mænd var fætre, og sagde, at SC var bekendt med, at hun tidligere havde stået i forhold til hans fætter. Hun blev sat i fængsel på Hald, men brød ud af fængslet engang i april måned. 18. april ville LC og EP have haft hende på Ginding herredsting, for at hun kunne vidne, at det hun havde sagt om SC, var forkert. Deres forehavende mislykkedes imidlertid og dagen efter forsøgte de sig ligeledes forgæves ved Karup birkesting. En uge senere den 25. april prøvede de på ny ved Ginding herredsting; men der blev de overrasket af folkene fra Hald, som tog MPH med sig. 1. juni svor kirkenævninger MPH skyldig, en ed, landstinget stadfæstede den 8. juni, hvorefter hun blev henrettet. 15. juni svor kirkenævninger den bortrømte SC skyldig, en ed, landstinget stadfæstede engang mellem 20. juli og 17. august (se 1616A nr. 77 og 109).

1616B nr. 131. Sag mod byskriver i Hobro Laurids Nielsen Holmgaard eller "Høffgaardt", som anklagedes for lejemål, han havde begået med Mette Mikkelsdatter Velling.

Tv. 26/2 1616. MMV gav last og klage på LNH, "at han har ganget efter mig i en langsommelig tid og begæret at ville bekrænke min ære; men for en to måneder siden har han fanget sin vilje med mig, så jeg ikke kunne være ham beskeden¹, og siden imidlertid har han tit og ofte haft hans vilje med mig; men imellem fredag og lørdag fjorten dage sidst forleden har han kommet ind til mig, som jeg lå i min seng ved 10 slet om natten, siden jeg og alle vore folk var i seng". 214r. - Den slægtning, hos hvem MMV boede, klagede over, at LNH "om nattetide i mørke og mulm er indkommet i mit hus imod min og min hustrus vilje og vidskab og besøvet min hustrus datterbarn MMV, som er fundet i seng ved midnatstide hos hinanden, hvilket hun har bekendt både for præsten og byfogeden". 214v. - Det sidste vidnes søn berettede, "at imellem fredag og lørdag 14 dage om natten ved 10 slet da hørte han, døren kom op. Da rejste han sig og tændte et stykke lys. Så (kom) han ind i stuen, og stod hans "thoffell"² i forstuen. Da så han det ene ben på endefjælen på foldebænken. Da vandt han op og kom imod ham i døren og gik ud, og lå kvinden i sengen". 214v. - Husets tjenestepige vidnede, "at hun samme tid så, at LNH lå i foldesengen. Da vendte MMV sig bag til LNHs bag, og var indkommet imod hendes vilje". 214v.

1 Vel tilbageholdende over for, afvisende mod ham. - 2 Tøffel.

1616B nr. 138 og 139 se 1616B nr. 124.

1616B nr. 140. Sag om årsagen til, at Karen Pallesdatter i Saksild døde.

Tv. 29/7 1616. En karl, der sammen med KP tjente i Saksild præstegård, vidnede, at da de den 16. juli "skulle køre hjem med et læs hø fra "Thou Balle" og til Saksild for vor husbond, da er desværre læsset væltet på hende, der hun gik ved den fjermer ("fiermand") side og jeg ved den nærmere ("nørmandtt"), og der læsset havde slaget hende under sig i nogle tornestubbe ("tornn stoffnn"), løb jeg omkring at hjælpe hende. Da lå hun under læsset, benene udvendt og hovedet indvendt. Da drog jeg en "borenn"¹ hø ud, at jeg kunne få hende ud, og med stort arbejde fik hende ud. Siden satte jeg hende over ende og mente, hun skulle få til live, og holdt hende i mine arme en liden stund, og som jeg sad med hende i armen, da faldt hendes hoved op til min arm, og blev straks død". 231r-231v.

Sanderændene udlagde KP af hendes egen ulykke og for:ne læs hø's vælten at være omkommet.

1 Så meget, man kan bære i favnen.

1616B nr. 145. Sag mod Frands Ibsen i Remmerslund, hans søn og kone, som havde udskældt, undsagt og overfaldet andre folk i byen.

Tv. 17/7 1615. Tre mænd i Remmerslund, af hvilke Jens Jensen var den ene, klagede over, "at da i går på deres grandestævne og meste part hver søndag, når de holdt grandestævne, da overfaldt FI dem med mange skændsels og onde ord, bandede, truede og undsagde dem, så de ikke kunne fange ro på deres grandestævne at skrive, hvad der opregnedes på ham efter hans brøde, og ikke han heller ville udgive hans tilfaldne vide¹, men ville slå dem, når de ville pante ham". 237r.

Tv. 29/7 1616. Jens Jensen i Remmerslund klagede over, at FI havde slået hans søn "et blodigt slag med en sten på hans venstre kindben og havde nær slaget hans øje ud". Endvidere klagede (Jens Jensens datter) Sidsel Jensdatter i Remmerslund over, "at da i går otte dage, som hun sad hos hendes faders gæs, da kom" FIS kone "til hende og sagde: I er nogle skarn. I sagde, vore gæs var i Dalby rug. Det var intet sandt. I vorder² intet, hvad I siger, og besynderlig du, Sidsel, din tyv og horeunge. Så tog hun hende i begge hendes arme og slog hende med hendes næve fire slag". 237r.

1 Bøde idømt på bymændenes grandestævne. - 2 Vogter på.

1616B nr. 149. Sag mod Anders Poulsen i Hæsum (Øster Hornum s.), der havde slået Anders Nielsen i Estrup (Øster Hornum s.) ihjel.

Tv. 5/8 1616. En mand i Hæsum vidnede, "at som da i går var 14 dage sidst forleden om aftenen, da kom han ud ad deres dør. Da så han, at AN stod østen for APs østre råling¹ i Hæsum ved nogle sten med et draget værge i sin hånd og æskede ud og kaldte tyv og skælm og huggede i nogle nælder med værget. I det samme kom AP ud af hans dør og havde intet i sin hånd og sagde til AN tit og mange gange: Gak hjem. Jeg skal klage dig for den mand, at jeg skal have fred for dig i min gård. Så søgte AN AP med for:ne værge og bad ham slå fra sig. Så tog AP en åleger² ned, som lå på taget over hans dør og stødte AN tvende gange fra sig for sit bryst med samme åleger. Da sagde AN til AP: Nu gælder det mig til, og så søgte han fluks ind på AP med for:ne værge, og AP rykkede sig tilbage og ville været ind ad sin dør, og AN havde fuldt hug til ham med værget. Så stødte AP fra sig med ålegeren og ramte AN under sin hage dermed, og han faldt straks baglæns omkuld og talte intet mere". 242r-242v.

Tv. 12/8 1616. Jens Torsen i Estrup vidnede, "at den aften sal. AN blev ihjelslaget, da var både AN og de andre af deres grander til Jens Kærgård i Estrup og drak 4 kander øl, og de var 10 karle, og siden gik AN hjem,

og der Jens Torsen kom hjem til sin nørre dør, da hørte han, at der buldrede nogen i APs gård i Hæsum. Da sagde ANs hustru Maren Poulsdatter (antagelig APs søster): Kommer de sammen, da slår Anders hans hals sønder. Da sagde Christen Pedersen til Maren Poulsdatter: Løber derover, de tør komme sammen. Dertil svarede Maren Poulsdatter: Jeg tør ikke gå derover. Kommer han til mig, da slår han mig "alle" død". 243r.

Tv. 5/8 1616. ANs fader, præsten i Øster Hornum hr. Niels Eskesen "gav last og klage, at den dag tilforn 14 dage er hans søn AN over ganget til Hæsum med et lidet barn i sin arm at lade hans hustrus brødre vide, hvad fortrød ("forthrøde") og harm, deres søster gjorde ham, og har først været i stuen og fanget at drikke hos dem, som han formener, og siden udgangen uden uførm og parlamēt³; men derefter er han i gården sagesløs ihjelslaget med rådet råd, som han mener, og siden har de ulovligt taget ham af det sted, som han er ihjelslaget, usynet og uset af uvildige mænd, og handlet med ham, som de selv ville, at han er fundet død i deres hus blå for- og bagpå og på hans kind og hans hals i sønder og klagede på AP, som holder sig i skjul, at han er hans bane". 243v. I sit skriftlige indlæg gjorde Niels Eskesen gældende, at AN havde fået flere og større læsioner, end AP kunne have bibragt ham ved tre stød med en åleger, "og derfor mener flere at have gjort håndgerning på ham end AP og ham med rådet råd at være omkommet". 244v.

Tv. 5/8 1616. En mand i Ersted (Årstrup s.) vidnede, "at som den dag tilforn var 14 dage, imod aften sidst forleden da sad han i APs stue i Hæsum. Da kom AN derind i stuen med et værge på sin side i et gehæng og satte sig ved APs bordende og yppede sig i skændsel og trætte med AP. Så rejste AP sig op" og gik hen til stuedøren, idet han beklagede sig over, at han ikke kunne få fred for AN i sit eget hus. Lidt senere gik AN ud ad den anden dør, og da han kom ud i gården udæskede han AP med draget værge. 245r-245v.

Sandemændene svor AP manddød over og til sin fred.

1 Stuehus. - 2 Ålejern. - 3 Skænderi.

1616B nr. 150. Sag mod Jørgen Mikkelsen i Sønder Aldum (Stenderup s.), som havde slået Peder Rasmussen i Nørre eller Sønder Aldum (Stenderup s.) ihjel.

Tv. 5/8 1616. Tre mænd i Aldum vidnede, "at de den søndag for Marie Magdalene dag (22/7) sidst forleden var til Christen Nielsens i Aldum. Da hørte de, at JM og PR kom nogle ord imellem, og PR sagde til JM: Du skal gøre ret med dit øl. Da svarede JM: Skal jeg det. Så talte PR efter ham

og gjorde vidunder af ham. Så slog JM ham på hans mund med hans venstre hånd og med en kande for i hans hoved med den højre hånd. Så kom de sammen på gulvet og gik omkuld med hverandre, og Niels Jensen var på gulvet samme tid. Så blev de skilt ad, og PR blev i huset, og JM og Niels Jensen kom i gården. Så gik PR ud efter dem. Så slog Niels Jensen til ham for hans bryst med en sten, så han ravede op til væggen. Så løb JM af gården østerpå ud ad gården, og PR efter ham, og Niels Jensen gik og efter. Så slog Niels Jensen til PR med en sten på hans venstre side og JM med en anden sten på hans hoved, så han gik omkuld. Så tog de ham op selvferde og bar ham hjem". 246r.

Sandemændene svor JM manddød over og fra hans fred.

1616B nr. 151. Sag mod Jens Rasmussen i Kanne (Hvilsted s.), der havde slået Rasmus Mikkelsen i Onsted (Hvilsted s.) ihjel.

Tv. 12/8 1616. Johanne Nielsdatter og Knud Jensen i Onsted vidnede, "at som da i går var 3 uger om aftenen, der sal. RM var draget af sine klæder og ville gå frem i sin bestilling, da kom Mikkil Nielsen, som tjente i "Rosborig", til døren og bankede på, og JR, som tjente i Kanne, var med ham. Da spurgte RM, hvem der var ved døren. Da svarede Mikkil Nielsen: Det er mig Mikkil Nielsen. Så spurgte RM ham videre til, om han ville ind. Da svarede Mikkil Nielsen ja og bad: Rasmus lille lader mig ind. Så lod RM døren op, og Mikkil Nielsen kom først ind, og JR fulgte straks efter, og han stak RM i hans liv og bug med en kniv, så han deraf fik sin død, som han selv kom straks ind i stuen og klagede for hans hustru og sagde, han havde sin død". 247r-247v. - Eftermålsmanden tilbød JR og Mikkil Nielsen lejde, "indtil loven havde haft sin gænge". 247v.

Sandemændene svor JR manddød over og fra hans fred.

1616B nr. 152. Sag mod Peder Lauridsen Smed i Sæderup (Nøvling s.), der havde slået Jens Jensen i Visse (Nøvling s.) ihjel.

Tv. 19/8 1616. Christen Jensen i Sæderup og Gertrud Jacobsdatter i Visse vidnede, "at de nærværende hos var i Sæderup den dag måned, og der så de, at JJ kom gangende ud ad Christen Jensens dør i Sæderup med tre hynder, som han ville bære i hans vogn, og hans kone og to små børn sad i vognen, og så kom PLS løbende bag efter JJ, og så i den samme tid, som JJ vendte sig omkring, slog PLS til ham med en kniv og gav ham slet ingen ord derfor, og blev JJ straks hjerteslagen og blev død". 248r-248v.

Sandemændene svor PLS manddød over og fra hans fred.

1616B nr. 160. Sag mod Svend Rasmussen i Daugård for ulovlig skovhugst.

Tv. 12/8 1616. Tre personer i Daugård vidnede, "at SR var ikke af hans faders gård ... den lørdag, som Jens Olufsen (og) Sidsel Svends har om vundet, men stod og huggede med en hjulmand samme dag til ende, medens han havde ham behov". 258r.

Tv. 22/7 1616. Jens Olufsen og Sidsel Svends i Daugård vidnede, "at de så, på lørdag da var 14 dage, det SR huggede en eg i Daugård fællesskov "Grepperkølle" og den afførte". 258v.

Tv. 19/8 1616. Rasmus Christensen Brock i Daugård vidnede, "at den dag, som Jens Olufsen og Sidsel Svends har om vundet, at SR huggede den eg på "Grepperkølle", som var da forgangen lørdag seks uger sidst forleden, da var han samme dag til SRs fader Rasmus Svendsen i Daugård og buede(?) ("sboffuet" vel fejl for "boffuet") nogle hjul, og der han havde fanget frokost samme dag om morgenen, da tog SR en buløkse¹ i sin hånd og gik ud af gården fra ham og var siden fra ham til "miodenedag" (vel fejl for mid(t)endag el.lign.), og noget kort tid derefter da kom Jens Sørensen tjenendes for:ne Rasmus Svendsen med noget eg og nogle egegrene på en vogn i Rasmus Svendsens gård". 258v. - En mand i Daugård, der nævnte dag gik ud for at hente sine øg, vidnede, at han en time før middag mellem "Ildkier jord" og "Thorsberig" mødte SR, som kom af Daugård skov med en buløkse i hånden. 258v-259r.

1 Skovøkse, stor økse til træfældning.

1616B nr. 166. Sag mod Mikkel Ibsen og Christen Thomsen (i Grenå) om erstatning for et skib, de havde lejet af Anders Mikkelsen i Grenå, og med hvilket de var forlist.

Brev udstedt af sognepræsten i Bøstrup på Langeland hr. Rasmus Jacobsen og medbeseglet af flere mænd. Ifølge dette var MI og CT "kommet ved deres land i en grum storm, som var helligtrekongersdag nu sidst forleden med deres skude, og i sådant, svart Guds vejrlig har de redet fra deres ene anker og drev i land for det andet, og derover er deres skude slaget sønder og alt deres gods slet sønder på klinten, og næppelig de elendige folk kunne redde deres liv, thi det var et svart højt vande, så at vandet slog op i skoven, så at ingen mand hos os kunne drages til minde sådan en flod og storm, så at stormen varede i fire dage, at der faldt mange hundrede træer i skoven deromkring, blev der også tvende store skibe, et på hver side hos dem (slået til vrag), var der og så stor en frost, at de intet kunne redde af redskabet, thi det blev iset både anker og tov, sejl og alt, hvis der var i skuden". 270v-271r.

Tv. 1/2 1616. Flere mænd, der var til stede på Nørre herreds ting på Langeland vidnede, at MI på grund af is og storm "mistede sin skude med redskab og indehavende gods" søndag efter helligtrekongersdag i "beldt neder strandøe", men bjærgede livet og kom i land. 271r.

Se i øvrigt udtog af dommene 1616A, B og C s. 212 f.

1616B nr. 170. Sag om årsagen til, at Poul Thomsen i Bjertrup (Hørning s.) var død.

Tv. 26/8 1616. En mand i Bjertrup vidnede, at han "da på søndag 3 uger" så, at PTs tjenestepige Maren Sørensdatter "fik PT noget rug op på vognen, og så kørte han af det fald jord¹ og kørte til et andet fald jord, og der tog hun noget rivefoder og fik PT på vognen, og så satte PT sig på samme rivefoder og rug, og så kørte han ad sønder og ville køre hjem, og Maren Sørensdatter gik hos vognen. Så tabte han en rugkærv² af vognen. Så gik Maren Sørensdatter efter samme kærv, og PT kørte ligevel med vognen, og idet som han kørte, faldt han sidelæns af vognen til jorden til den nærmer side, og øgene og vognen blev standende. Så gik Maren Sørensdatter til ham og kaldte ad ham". Derefter tilkaldte hun vidnet, og da han kom til PT, var han død. 278v-279r. - Synsmændene konstaterede, at PT havde brækket halsen.

Sandemændene udlagde, at PT var omkommet af våde og vanlykke.

1 Del af en vang, der bestod af flere agre. - 2 Rugneg eller sammenbundet knippe af små rugneg.

1616B nr. 171. Sag mod Poul Lauridsen i Ovstrup (Røgen s.), der havde slået Jens Nielsen i Hammel ihjel.

Tv. 31/8 1616. En pige, der tjente på en gård i Hammel, vidnede, "at på onsdag 14 dage da var JN og PL inde i hendes husbonds stue. Så gik de ud ad gaden, og hun gik hen at hente noget at lægge på skorstenen, og (i) det kom JN løbende ind i stuen og tog et spyd og stak ud ad stuedøren ad forstuen ad PL og sagde, at han skulle fange en djævel, den tyv og den skælm. Så kastede han spyddet fra sig og fik en pundert¹ i hånden og løb ad forstuen til PL". 279v. PL havde en kniv og med den stak han JN, så han døde.

Sandemændene svor PL manddød over og til hans fred.

1 Dolk.

Fol. 285-302 er så medtaget af fugt og skriften så afbleget, at det må opgives at meddele udtog af de på disse blade indførte tingsvidner.

1616B nr. 186. Sag mod Jacob Eriksen i Davding (Grædstrup s.), Mikkel Ibsen i Kovtrup (Hammer s.) og hans hustru Karen Eriksdatter (vel JEs søster), som havde tilføjet Jens Andersen i Kovtrup og hans hustru Anne Christensdatter sår og skade.

Tv. 31/7 1616. JA lod læse følgende klage over MI og hans hustru KE, at de "den 22. juli sidst forleden kom i min gård og nogle flere af hans folk, som var med, som var mig onde og ikke gode. Først er det min klage over MI, at han kom i min gård, som jeg stod uden for en ladedør og ville lægge to jern i en vognrede¹, som jeg formener, med rådet råd og slog til mig med en hellebard i mit hoved. I det samme stak han bag til mig i min venstre side, så jeg faldt til jorden, som jeg mener ikke ærligt var gjort. Så slog KE til mig, siden jeg lå på jorden, med en stang, som hun havde i hendes hånd, et slag på min venstre kind og et slag på min næse og ved mit højre øje og mange flere slag, hun gav mig på min krop. Desligeste huggede MI min fattige hustru ved navn AC et hug på hendes venstre hånd, som jeg mener, idet hun kastede sig over mit hoved og ville fri mit arme liv, som de da havde mig hårdtad frarøvet, hvilket hug jeg befrygter, at hun skal blive "stemperitt"² af. Desligeste slog KE hende mange slag med den stang, som hun havde i hendes hånd, så at vi blev liggende i min gård og var os selv ikke mægtige at gå af stedet, førend som godtfolk kom og hjalp os ind i vort hus". 3o3v-3o4r.

Tv. 13/8 1616. JAs sønner, to umyndige børn, vidnede, "at da på mandag var 3 uger noget efter middag, da så de, at JE kom gangende i deres fader JA hans gård med et værge under sin arm, og som deres fader stod i hans gård og lagde et jern i en vognrede og vidste sig ingen fare, da uddrog JE sit værge og søgte deres fader. Idet sprang deres fader til og underløb samme værge og fik en skramme i sin venstre hånd ... Medens de da kom i favn til hobe, så kom MI og hans hustru KE løbende i gården, han med en hellebard og hun med en stor stang". Sammen med JE tilføjede de JA og AC stort set de sår og den skade, som JA havde anført i ovenstående klagevidne. 304v-305r. - AC vidnede, at hun den 22. juli var "i hendes hus og bryggede noget øl. Da hørte hun, at der blev nogle folk højkrøstige i deres gård, og det var noget over middag. Så løb hun til døren at se, hvor fat var. Da så hun, at hendes ~~husbond~~ JA og JE havde ~~hverandre~~ i favn". Derefter gav hun en skildring af begivenhederne, der stort set stemmer med den, JA og hans sønner havde givet. 305r.

Tv. 13/8 1616. Tre uvildige personer i Kovtrup vidnede, at de den 22. juli så og hørte, "at JE kom gangende uden JAs dør i Kovtrup på fort³ og ville have ganget til MI, og samme tid hørte de, at JA og JE blev

noget højkrøstige tilsammen, og imidlertid kom JA løbende ud af hans gård på fortet med en høfork efter JE, råbte efter ham og sagde: Bi og slå fra dig, om du est bedre end en tyv og en skælm, og så drog JE sit væge ud og vendte sig imod JA, og de slog sammen og kom omsider i favn til hverandre. Imidlertid kom JAs hustru AC løbende med en greb i hånden og greb bag om livet på JE, så de kom alle tre omkuld på jorden med hverandre, og da imidlertid som de da lå på jorden med hverandre, råbte JAs hustru om hjælp og redning af sine naboer, at de ikke skulle ligge og myrde hverandre. Så kom MI løbende op ad fortet til dem, som de lå på jorden med hverandre, og skilte dem ad, og ikke han stak, slog, huggede eller sårede nogen af dem i nogen måder; men straksen der de var skilt ad, gik han hjem til sin gård igen". Slagsmålet fandt sted på fortet og ikke i JAs gård, "og JA og hans hustru gik straksen ind i deres gård". 305v-306r. Dette tingsvidnes rigtighed bekræftede JE, som erklærede, at de sår og den skade, JA og AC havde fået, havde han tilføjet dem, medens MI og KE benægtede, at de havde gjort JA og AC nogen fortræd. 306r-306v.

1 Undervogn. - 2 Invalideret. - 3 Hegnet drivvej for kreaturerne.

1616B nr. 189. Sag mod Jens Frandsen i Gimming, der var skyld i, at Peder Andersen i samme by døde.

Kapellan ved Skt. Mortens kirke i Randers hr. Thomas Hansen hans skriftlige vidne dateret den 18. juli 1616 "udi sin mening, at den dag han på sit embeds vegne var hos afgangne PA, som da lå i Søren Hansen Badskærers hus der ibidem¹ og meddelte ham det højværdige sakramente, havde han hørt der, efter at Jens Christensen i Tjærby (Gimming s.) tilspurgte PA, om han skyldte JF for sin død, PA da at have svaret, at dersom han ville skylde JF, da var han skyld i hans død". 311r.

Tv. 21/7 1616. Søren Hansen Badskærer vidnede, "at tre uger for pinsedag sidst forleden var JF i hans hus og ville lade sig forlige med sal. PA. Da sad de begge og kunne ikke forliges. Da bad PA ham, at han ville gange til tinget og lyse for lovmål for ham. Da svarede han ja. Der han var ved tinget, kom hans hustru efter ham og begærede, han ville gå hjem, thi de var forligt, hvortil han svarede: Det er vel, og sagde derhos, at han selv havde og noget der ved tinget at bestille. Dernæst kom Niels Knivsmød og drog ham i sit ærme og bad, han skulle intet tale om noget, thi de er nu forligt, og skulle JF give PA 5 1/2 daler, og der Søren Hansen kom i hans hus, da gik Niels Knivsmød frem i hans stegers med JF og talte straks 10 mark af og fik PA på hånden, og de andre skulle han give ham til pinsedag, først kom, og gik der brev imellem dem, og var JFs

mærke underskrevet og sin broder Peder Frandsens i Albæk. Og siden kom de ud med de andre penge og bød ham. Da svarede han nej, han kunne intet holde den forligsmål, som var gjort, og ville intet tage de penge. Ydermere Søren Hansen at have vundet, at før de om samme sag blev forligt, hørte og så han, at JF tog en stob for sin mund med øl i og bad, der skulle fare så mange djævlø i ham, som han drak øldråber af samme stob, om han havde gjort PA nogen skade, og begærede, at PA ville ligeså gøre. Da ville han ikke. For:ne Søren Hansen at have bekendt, at han leverede Niels Knivsmed samme kontrakt, hvortil Niels Knivsmed at have svaret, at han leverede JF den igen, hvilket JF ikke havde benægtet". Niels Knivsmed sagde desuden, at han havde leveret badskæreren de 10 mark dansk på JFs vegne, medens JF, som stod til vedermålsting, erklærede, at "hvis penge, han har udgivet, det var ikke for noget sårsmål, men for han måtte blive i rolighed for ham". 311v-312r. - Niels Knivsmed vidnede, at den dag PA fik sin skade, "såd han og JF nogen tid i hans hus sammen. Derefter så han JF gå ud til sin vogn og havde en vol^{la} i sin hånd og satte sig (i) vognen og kørte for PA, som da satte sig ind(?) i vognen". 312r. - En Randersborger vidnede, "at den samme dag PA fik sin skade, kom JF til ham og begærede, han måtte sætte en tønne byg og 1/2 tønne salt ind hos ham. Så hjalp han ham samme salt og byg ind. Da stod PA på vognen og kastede samme salt og byg af. Da hørte han, at PA stod og gav nogle onde ord. Da svarede JF ham: Lad Gud råde, og da skadede PA intet". 312v.

Tv. 2/7 1616. 4 synsmænd hjemlede, at de havde synet PA, "som da lå under badskærers hånd i Søren Hansen (Badskærers) hus. Da havde han en skade i sin højre knæskal inden på knæet, som da lå et lidet plaster på, og beskyldte han JF for at have gjort ham samme skade i Østerport" i Randers. 312v.

Tv. 5/6 1616. To mænd fra Lem vidnede, "at den dag Lem mænd og Gimming mænd de annammede det byg på Dronningborg (i Randers)", kom PA til dem og bad dem hjælpe ham en sæk byg ind til Anders Søndergaards. 312v-313r.

Tv. 10/6 1616. Ovennævnte Anders Søndergård vidnede, "at da den næstforledne lørdag, som da var seks uger, skulle han have set, at JF tog sin hest fra PA hans vogn, som holdt ved slottet, af den årsag, PAs hest da var blevet træt". 313r.

Tv. 17/7 1616. Fem mænd vel fra Lem vidnede, "at den lørdag, som de Lem mænd var i Dronningborg og annammede den byg, som de lod male i gryn til kgl. Majestæts behov, som var den 20. april, da efter middag, der klokken var slaget 12, da kom PA til dem ved Anders Søndergaards dør uden Øster-

port ved Randers og var begærende af dem, at de ville hjælpe ham en sæk byg ind til Anders Søndergård, og klagede sig, at JF havde taget hans hest fra PAs vogn og var redet hjem for ham, og de havde gjort vognfællig ud til Dronningborg. Da sagde PA ydermere, at JF havde taget samme hest fra for:ne vogn, for PAs hest var ang². Så hjalp de af Lem PA samme byg ind til Anders Søndergaards". Vidnerne havde ikke hørt, at PA klagede over, at JF havde gjort ham fortræd, eller set, at han havde lidt nogen overlast. 313r-313v.

Tv. 24/7 1616. JFs broder og en anden mand vidnede, "at den søndag, som sal. PAs lig skulle begraves", kom de ind til PAs "og begærede efter JFs befaling, at JF måtte lægge sin hånd på PAs lig, som da stod lig i kisten, at Gud ville lade jærtegn ske, om JF var skyldig i hans bane i nogen måde. Dertil svarede PAs hustru, slægtning ("slecting") og hans broder ..., at de turde dem ikke vedhætte³, da liget skulle begraves, at lade ligkisten opbryde, efterdi PA havde sår og skade, som han døde af, uden JF havde det i deres husbonds vilje og minde, og hans husbonds "ombedismand" kunne være derhos, og ingen videre besked de fik samme tid". 313v-314r.

Tv. 7/8 1616. JF lod læse "et sit skriftlige bevis lydende, som efter følger. "Anno 1616 den 4. august nærværende hos var vi efterskrevne" 11 personer bl.a. herredsfogeden, JFs broder og PAs hustru "med mange flere godtfolk ... hos sal. PAs lig, som blev opkastet på Gimming kirkegård. Da faldt JF på sine knæ og med de andre godtfolks forbønner til Gud allermægtigste i himlen, at dersom JF var skyldig i PAs død eller bane, at Gud ville lade noget jærtegn ske. Efter slig forbøn lagde JF sin hånd på sal. PAs blotte og bare legeme, og intet jærtegn der skete, eller for:ne lig gav sig i nogen måder". 314 r.

Tv. 11/9 1616. En mand vidnede, at den dag PA fik den skade i sit knæ, "så han, det PA kom ridende fra Randers og havde en økse i sin højre hånd og var noget drukken, og hesten var blodig, og han red hjem, og straks blev han ført ud til Randers til badskærer til Søren Hansen". 314v.

Sandemændene svor JF manddød over og fra sin fred, en ed, landstinget underkendte.

1 Sammesteds. - 1a Kæp. - 2 Trangbrystet. - 3 Driste sig til.

1616B nr. 197. Trætte mellem fru Helvig Kaas til Store Restrup (Sønderholm s.) og Mads Pedersen i Dal om erstatning for bygfeld på den gård i Sønderholm, hvori MPs afdøde fader Peder Madsen havde boet.

Tv. 27/5 1616. 6 synsmænd hjemlede, "at de den dag var i Sønderholm til syn til den gård, PM iboede, og så først isterrålingen¹ norden i gården. Den var slet "taglang"², og på den østre "qu"³ af samme isterråling duer tømmeret intet. Laden sønden i gården. Taget på den søndre side duer slet intet så nær som på et gulv, og på nørre siden kan det ligge på 2 års tid, og er der en væg i samme lade. Laden norden i gården 3 bindinger og den vesterste "qu" duer slet intet, men er "opstedt" med støtter og ugavnlig. Et fæhus vesten i gården er 12 bindinger og 2 "quer" duer slet intet enten på tømmer eller tag, ej eller det gamle tømmer kan tjene til at bygge med, så at dem syntes samme gårds huse ikke kunne bygges og færdiges ("feres"), så at man kunne hjælpe sig deri, ringere end halvtredsindstyve rigsdaler". 324v-325r.

Tv. 22/7 1616. 4 vurderingsmænd havde den 2. juli været i PMs bo og vurderet og skiftet det. "Først udlagde de til gårdens bygfældighed efter synsvidnes lydelse, førend noget skifte er ganget, desligeste udlagde for skyld og landgilde, som rester efter jordebogen i tvende år efter restancen. Rug udlagt til gårdens bygfældighed "Kierkiuang Ager" i gødningsjord "Miens(?) Ager" i gødningsjord, "Pillhøffs Agger" østen til "Høldgaardtt" i vræglandsjord⁴, en liden ager imellem "Biergene" i vræglandsjord afsagde de for 12 læs rug og hvert læs for 10 skæpper og hver skæppe for 12 skilling, penge 22 1/2 daler, havresæd, "Lundstienns Agger" i gødningsjord, "Pillhøffs Agger" i gødningsjord, et lidet stykke jord norden vejen i gødningsjord, oven for "Suolgaardtt" i "Blerenn" østen "Høldgaardtt" et stykke i gødningsjord afsagt for 6 læs og 1 trave havre, "Nørjang Ager" i vræglandsjord, "St(resten af ordet fugtskadet og afstødt) Ager" i vræglandsjord, "Lille Brattgaard"(?) i vræglandsjord afsagt for 5 læs havre, hvert læs i gødningsjord for 13 skæpper havre og hvert læs i vræglandsjord for 10 skæpper havre, er 132 skæpper, hver skæppe 5 skilling, er penge 10 daler 1 mark 4 skilling, blandingskorn i vræglands rugjord afsagt for 6 læs og hvert læs for 12 skæpper, er 72 skæpper og hver skæppe for 10 skilling, er penge 11 daler 1 mark, 1 hvid hest vurderet for penge 6 daler, en brunskimlet hest vurderet for penge 3 daler, 2 køer, en hvidhjelmet og en brunhjelmet, vurderet for penge 10 daler, udlagt i et skab penge 2 1/2 daler 1 mark 4 skilling, udlagt til Niels Hansen Badskærer i Ålborg en sorthjelmet ko for 5 daler, et sort øg for 4 daler 6 skilling, og dermed er den gæld betalt, udlagt til MP for 2 daler, som han rester på et øg, som han siger hans fader var ham skyldig, et sort-grimet studenød for penge 10 mark, og skal MP udlægge til arvinger fra sig på samme ungnød penge 2 mark, udlagt til 2 tønder øl, som er drukket

på skiftet og begravelse, i et skab penge 4 1/2 mark 4 skilling, udlagt til samme øl en vædder for penge 3 1/2 mark, endnu udlagt, som MP skal lægge fra sig på det studenød til samme øl penge 2 mark, endnu udlagt til samme øl en sort galt til at betale i samme øl, og dermed er samme øl betalt. I lige måde skiftede de får og lam i tvende lige lodder, hvoraf tilfaldt MP og Christen Molsgaard får 7 1/2 og lam 6 og Maren Christensdatter (får) 8 og lam 5 og et lam over alt af den årsag, Maren Christensdatter har ødet et lam af de, som fandtes efter hendes husbonds død, og der de afsagde samme vurdering, er MP og hans medfølgere draget af gården og intet videre ville høre eller svare til noget; men Maren Christensdatter har udbåret ølkar, drikkekar og alt andet bo og boskab, hvis som fandtes i boet, og gerne ville være overbødig til at skifte med ham, så han intet med rette eller en god samvittighed skulle have hende at beskylde". 325r-326r.

1 Stuehuset. - 2 Vel taglam, d.v.s. brøstfældig på tag. - 3 Ordet må være synonymt med gulv, binding, fag, muligvis skrivefejl for gulv. - 4 Jord, der var tilsæt anden gang.

1616B nr. 198. Sag mod præsten i Højslev hr. Stygge Andersen, der havde slået Niels Pedersen Harbo i Mollerup (Ørum s.) ihjel.

Tv. 24/9 1616. Peder Christensen i Mollerup vidnede, "at da på søndag var 3 uger, noget for aften da gik han og sal. NPH fra Ørum og ville gå hjem til Mollerup, da kom hr. SA og en karl, som kørte for ham, kørende efter dem, og de hørte dem ikke, ~~førend~~ de kørte sal. NPH omkuld. Så stod NPH op igen med hans hat i hans hånd og sagde: Dannemænd, hvi kørte I mig omkuld, I måtte vel have talt til mig, og der de kørte af sted igen, sagde NPH igen: I måtte have varet mig ad, før I kørte på mig. Da sagde hr. SA: Hvad vil du have, og drog så et stakket væрге og huggede til bag ved det højre sæde noget tilbage over vognkurven¹ og huggede NPH i hans hoved, at han faldt omkuld, og ikke NPH forbrød sig anderledes mod hr. Stygge til sin død i nogen måde, ikke eller han havde i sin hånd andet end en hårsvøbe". Da NPH kom hjem og blev spurgt om, hvem der havde hugget ham, svarede han, "at en præst huggede ham". 326v-327r. - På tinget blev fremlagt et brev, hvori en tjenestekarl i Højslev præstegård erklærede, at det sår og den skade, NPH havde til sin bane, "det er min gerning ... ligervis, som det og over hans grav den 3. september blev kendt og tilkendegivet, hvilket jeg var højlig nødt og forårsaget til at afværge min kære husbonds hr. SAs skade og livsfordærvelse, som jeg så NPH og Christen Kræmmer ham på det højeste eftertragede, idet de sled og slog ham såvel som

mig med to svøber på livet, hovedet og ansigtet". 327r. - Dernæst blev der fremlagt et brev, som hr. SA havde skrevet til sin moder "mælende således, at den første dag i september måned drog jeg på vejen, eftersom jeg var stævnet af velbyrdige Holger Rosenkrantz til Galten herredsting, og kom til Viborg, der klokken slog to på eftermiddagen, drog derfra igen ved 3 slet. Som vi kom noget østen for Ørum, gik der 2 karle for os på vejen. Som vi kom ret til dem, skiltes de ad, den ene på den ene side af vejen og den anden på den anden side. Da den, som gik på den højre side, slog mit øg i næsen med en svøbe, spurgte jeg ham ad, om jeg måtte ikke køre ubehindret på kongens hærstræde ("herstradt"). Så sprang straks min dreng af med sit eget væрге og huggede efter den ene, som slog øget og veg ("vige(de)") os så vejen. Så kørte vi igen. Da kom de løbende begge to efter os med hujen og skrigen og gav os mange onde ord. Så den, som død blev, slog mig 3 eller 4 slag på klæder og ansigt med en svøbe. Så huggede drengen til ham med værget og gjorde ham sin bane". Selv havde han intet våben. 327r-327v.

Sandemændene svor hr. SA manddød over og fra sin fred.

1 Vognkasse af fletværk.

1616B nr. 203. Trætte om skellet mellem skove, der tilhørte Axel Arenfeldt til Lysholt (Hornstrup s.) og Morten Pax til Bjerre (Åle s.) og brugtes henholdsvis af Jens Andersen og Laurids Lassen i Flemming (Hornborg s.).

De første tingsvidner i denne sag kan ikke læses med sikkerhed på grund af fugtskader.

Tv. 12/6 1616. 6 synsmænd hjemlede følgende synsforretning: "Først begyndte de ved den vestre og søndre ende at måle mellem skel og andet, som JA dem foreviste på forberemelte AAs skovlod, som ligger til den gård, JA ibor: Da befandtes der imellem det skel fra den søndre side og til det skel ved den nordre side i bredelse 10 reb, hvert reb 20 favne. Dernæst mere østerpå foreviste JA dem på samme skovmål, som de målte imellem skel og andet. Da befandtes der mellem det søndre skel og til det skel ved den nørre side i bredelse 10 reb, hvert reb 20 favne. Siden fremmere øster på samme skovmål foreviste JA dem et skel, som står ved den nordre side ved "Vgelbiere kier", som LL og JA på åstederne bekendte for dem at være ret, sandt skel imellem begge deres skovmål. Da målte de derimellem fra det skel ved den søndre side og til det skel ved den nordre side i bredelsen. Da befandtes der at være imellem 5 reb og end mere, hvert reb 20 favne, som dem syntes alle 3 steder at være ret skel imellem JAs gårds skov og

LLs, som dem blev forevist. Samme tid foreviste JA dem 3 bøgstubbe, som var hugget inden år og dag og var hugget inden skel på samme skovmål, som de om synet havde". 334v-335r.

1616B nr. 213. Sag mod Frederik Christoffersen, født i Nim, der beskyldtes for at have slået Peder Nielsen i Borum ihjel.

Tv. 10/10 1616. PNs fader vidnede, "at hans søn PN bekendte for ham, at på torsdag 14 dage da gik han og FC og nogle andre af skolebørnene og legede på kirkegården, og da stak han sig på FCs kniv, og det var til vanvare, og for:ne PN begærede, at FC ville komme til ham, da ville han selv bekende, at det var af vanvare og ville give ham al skyld og brøde til". 349v.

Sandemændene svor FC manddød over og til hans fred for PNs død, som skete af vanvare.

1616B nr. 214. Sag mod Oluf Nielsen i Munkgård i Overby (As s.), som havde slået Simon Pedersen i Hosby (As s.) ihjel.

Tv. 20/10 1616. 2 mænd og en kvinde vidnede, "at de nærværende hos var ved Peder Andersens abildhave i Hosby den næste fredag for Mauritii dag (27/9) sidst forleden om natten mellem fredag og lørdag, så og hørte, det ON var i en abild i for:ne Peder Andersens abildhave at ville stjæle æbler, og som hans husmand SP det fornåm, kom han ud at ville se, hvem det var, og forhindre ham. Da sprang ON ned af samme abild, og der faldt mange æbler fra ham, og kom over gærdet til SP og slog ham to slag med en kniv ..., så han deraf død blev". 350v-351r.

Sandemændene svor ON manddød over og fra hans fred.

1616B nr. 216. Sag mod Rasmus Pedersen i Vitten, som beskyldtes for at have dræbt Christen Lassen i samme by.

Tv. 19/9 1616. En mand i Vitten vidnede, "at som da på søndag kom 3 uger, siden de havde skrevet deres vide¹, da stod han og så mange af Vitten mænd, som da til stede var, ved deres østre kirkegavl. Da kom RP og CL i noget skænderi om nogle gæs. Da sagde CL til RP, at han havde boet hos ham og været hans nabo som en tyv og en skælm, for han havde ladet hans fæmøn æde hans korn om nattetide. Så tog CL i ærmet på RP og bad ham komme uden kirkegården". Resten af tingsvidnet kan ikke læses på grund af fugtskade. 352r.

Tv. 14/11 1616. Hr. Gregers i Vitten vidnede, "at den tid han havde begravet CL, som døde der ibidem, da fremstod" eftermålsmanden "og klagede manddød over graven, at hans slægt og byrd var dræbt, som han forment, RP i Vitten havde dræbt og ihjelslaget". Ligeledes vidnede hr. Gregers, "at på søndag 2 uger da sidst forleden blev han tilkaldt at berette CL, som døde i Vitten, og der det var bestilt, og han havde på hans embeds vegne givet ham sakramentet, da spurgte han ham ad, om han beskyldte noget menneske for hans sygdom. Da svarede CL og sagde, at han skyldte ingen for hans sygdom undtagen Gud i himmerig". 352v.

Sandemændene svor RP kvit for samme beskyldning.

1 Bøder idømte på bymændenes grandestævne for overtrædelse af landsbyens vedtægter.

1616B nr. 218. Sag mod Knud Sørensen og Johanne Larsdatter i Galten for uskikkeligt liv, de lå i med hinanden.

Tv. 20/12 1615. En mand i Galten havde til ridefogeden klaget over, "at KS og JL de søger dug og disk med hverandre, og de har deres fænon, korn, fetalje og avling og alt andet til hobe ligesom to ægtefolk, og JL tager imod KS, når han er nogetsteds borte og kommer hjem, som en dannekvinde tager imod sin ægtemand, og har KS og JL været i rygte og tidende for hverandre i 12 år". 354v-355r. - "KS stod der den dag for tingsdom og bad menige herredsmænd om, som til stede var, at de ville bede Gud om, at han ville gøre sandt jærtegn, at dersom han har haft nogen legemlig handel med JL i sine dage, at der skulle fare så mange djævle i ham, som der var sandkorn på jorden, og aldrig af ham at komme, før døden skilte dem ad". 355r.

1616B nr. 220. Ved dom af 26. juni 1615 havde herredsfogeden tilkendt Peder Lassen i Iller (Grønbæk s.) et stykke jord, hvorom han havde trættet med Jens Rasmussen i samme by. Siden var Jens Rasmussen antagelig død og hans gård overtaget af Ellen Nielsdatter Ris og Niels Jensen, som formentlig var henholdsvis hans enke og søn. De havde i foråret 1616 pløjet og tilsået det omtvistede stykke jord; men da Peder Lassen den 1. juli på sit fjerde ting lovbød, d.v.s. tilbød betaling for, det såede korn, skulle han i henhold til Jyske lov II, 71 have ret til at hjemføre afgrøden. Da Ellen Ris og Niels Jensen ikke desto mindre høstede kornet, blev de den 16. og 23. september svoret et fuldt ran over. Ovenstående udredning skulle til forskel fra den, der er givet i bindet med uddragene af dommene forklare, hvorfor det ikke var Jens Rasmussen, der blev dømt for agerranet, skønt kornet, som det fremgår af efterfølgende tingsvidne, blev ført til hans gård.

Tv. 26/8 1616. PLS to steddøtre vidnede, "at da på torsdag var 3 uger, der de bandt deres rug i denne høst, da så de, det Niels Jensen i Iller, Kirsten Madsdatter og Ellen Ris ibidem høstede, bandt og bortførte noget rug af den jord på Iller mark, Peder Lassen og Jens Rasmussen har om trættet, og lagde det på en vogn og agede det til Jens Rasmussens gård". 357v.

1616B nr. 221. Sag mod Peder Nielsen og Peder Sørensen i Asferg for krænkelser af freden i Christen Pedersens hus og gård i samme by.

Tv. 16/7 1616. Da CP, i hvis hus PN og PS havde været i slagsmål med hinanden, blev spurgt, "om han ville være dem huset bestandig"¹, da svarede han, at han havde hørt, at de skulle have været i trætte med hverandre i hans hus, "men" han var ganget ud til kirke samme tid. Han hverken hørte eller så, at de var i trætte; men om aftenen efter, at de havde slået ham for ham, da ville han bestå dem huset; men gjorde de noget parlament² anden dagen, da ville han ikke være dem huset bestandig". 360r.

Tv. 23/7 1616. En mand i Asferg vidnede, at han på søndag otte dage "kom i CPs sals"³. Da så han, at PN lå på PS inden salsdøren og mukkede ("muget")⁴ ham. Så hjalp han dem op. Så løb PN ud af døren og i gården, og PS tog den sten, som PN havde slået ham med og løb ud efter PN, og ikke han så, det PS gjorde PN nogen skade". 360r-360v. - Da PN blev spurgt, om PS havde slået ham, svarede PN, "at de slog hverandre på munden; men de var forligt derom igen". 360v.

Nævningerne svor PN husfred og gårdfred over, eder, som landstinget stadfæstede. Nogle nævninger havde svoret PS husfred over, men landstinget frifandt ham helt fra anklagerne for krænkelser såvel af husfreden som af gårdfreden.

1 Anerkende dem som medlemmer af husstanden. - 2 Skænderi, slagsmål. - 3 Egentlig stuehus, men i nogle dialekter køkken eller bryggers. - 4 Stødte, tværede.

1616B nr. 222. Sag mod Rasmus Christensen i Løvskal (Skern s.), der havde sat en åleruse i Skern hovedgårds frihed.

Tv. 11/9 1616. 4 mænd vidnede, "at de i dag 14 dage om aftenen samtlige var med hverandre og tog en åleruse i strømmen i Skern frihed, som var 5 ål i". 362v.

Tv. 4/9 1616. RC vedkendte sig halvparten af ovennævnte åleruse. 362v.

Tv. 20/11 1616. En mand fra Løvskal vidnede, at i de 40 år, han kunne mindes, "har ingen brugt eller ladet bruge nogen åleruse nogetsteds i strømmen "offuer for Schiernn made¹ vdj for" (muligvis fejl for oven for Skern mølle i for:ne) kgl. Majestæts og de andre gode lodsejere til Skern deres ålekiste så langt, som deres friheds grund og ejendom rækker". En anden mand fra Løvskal vidnede, at "i 25 år da har ingen måttet bruge nogen åleruse i for:ne frihed oven til Skern mølle, som forskrevet står; men om 18 års mod² var han med og tog en åleruse i "Giødis Allgarde" ... og førte den til Skern. Da kom der ingen, som turde" kende sig ved den. 362v-363r.

Sandemændene svor RC vold over, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Eng. - 2 Tid.

1616B nr. 226-230. Sag mod ejerne af Bjerre hovedgård (Åle s.), som havde foretaget forskellige vandbygningsarbejder, der var til skade for dem, der havde jord ved det pågældende vandløb eller benyttede broen over det.

Tv. 19/10 1614. 16 mænd vidnede, "at den å, som løber under Åstedbro (Åle s.), den er for nogle år norden for samme bro fældet og gravet af sin arildsrende og gamle løb og ågang ("aadegang"), så vand er så forhøjet med en stor dæmning, som ligger derfor, så at vand er med samme dæmning opstøvet¹ så højt, så at kgl. majestæts alfarvej og almuens deres købingvej ("kiøbenvey") til Horsens og fra så og rette landevej er så ufør, når der kommer store vande, at man der ikke uden stor livsfare kan komme til eller over for:ne bro, og tit man kan ikke komme derover, men nødes til at køre og færdes langvejs omkring, fordi de ikke kan komme over for:ne bro, og førend for:ne vand og å blev kastet af sin arildsrende og løb, og for:ne dæmning er lagt for for:ne å, da har der ikke været nogen nød eller fare til eller over for:ne bro på nogen sider, hvor stor regn eller vandløb det kunne nogen tid være". 369v-370r. - 8 synsmænd hjemlede, at eftersom de var opnævnt "til syn til den dæmning, som er lagt fra den østre ende neden Åstedbro og nørpå, som er lagt for den grøft og ågang ("aaegang"), som nu løber fra den gamle ågang og arildsrende ned til Bjerre mølle (Åle s.), da befandtes samme grav og ågang og opstøvning fast højere end den gamle ågang der østenfor, hvilket som syntes kunne være en alen i højelse og mere, endog alle stigbord for den nye å var opdraget, og vandet da fluks ("fludsk") var udløbet, og dersom samme dæmning, som er lagt med grud², jord og andet opstøvet og sødæmnet ("sødømt") og mange pæle inden- og udenfor med riværk³, bygge og højelse skal blive i sådan opstøvning, som nu forefundet er, lodsejere, oven

for søen er ("sønner"), Åle, Uldum, Hesselballe (Uldum s.), Ølholm (Langskov s.) og Tørring til stor skade og brast, og foruden dette da fandtes synlig kendt både på bro, pæle og stolper, at vandet for få dage siden har været fast en halv alen højere, end som da fandtes". 370r. - Der blev givet "kære og klage på, at den å, som løber under Åstedbro, er gravet og fældet af sin rette rende og gamle løb, og er lagt en stor dæmning for en gammel ågang og dermed opstøvet vandet, så det ikke kan have sit rette løb og udgang, som det har haft tilforn, og deraf har de lods ejere, der ovenfor er, en stor skade af samme vands opstøvning, som synsmænd den dag på for:ne ting havde omhjemlet, kgl. Majestæts og menige landeveje, over samme bro er, dermed og af samme opstøvning gjort så stor ufør, så man med stor livsfare tit ikke kan komme derover, mens nødes til at drage langvejs omkring". 370r-370v.

Tv. 8/6 1608. 7 synsmænd hjemlede, at de havde set "norden Åstedbro der (er) en å gravet og lagt af sin rette arildsrende og løb og lagt nørpå til Bjerre mølle, og er en dæmning lagt med træ, pæle, sten og jord fra Åstedbro og til et riværk, den er på længelse seks snese alen og mere, som noget vand går igennem af samme riværk af nogle stigbordhuller. Da målte de, hvor dybt vandet var oven riværket og neden. Da var vandet fem kvarter forovret oven riværket mere end neden, og dersom vandet måtte have sit rette løb af den rette gamle å, som det tilforn (har haft), da var det de lodsejere, som har deres enge oven Åstedbro, til stor gavn, og dersom samme å skal være og blive kastet og gravet af sit arildsløb og rende, som den nu er, med dæmning og opstøvning, som nu forefindes, Tørring mænd til stor brast og skade på deres enge, som påstøves". 372v.

Tv. 2/11 1614. 12 synsmænd hjemlede, at der befandtes "en dæmning og grøft, som er kastet og lagt for og over den gamle å og strømløb neden Åstedbro fra den østre ende og nordpå, med hvilken dæmning og grøft "vander" og den gamle ågang var fældet(?) og lagt af sin arildsrende og løb og ned til Bjerre mølle, og målte de ovenfor på den venstre side af samme dæmning, som den gamle å har haft sit løb og arildsrende, hvilket befandtes i dybelse 4 alen og mere. Dernæst målte de nedermere på samme side for:ne dæmning oven for riværket, som "vannde" af den nye grøft nu har sit udløb i den gamle å, da fandtes 3 kvarter, 1 alen og 1 1/2 alen, som det var dybest, og på den østre side neden for dæmningen er vandet (i) den gamle å meget lavere og sidere end oven for for:ne dæmning, som med jord, sten og grud er dæmet(?) og opfyldt med mange pæle på begge sider, og fandtes synlig kendt på brostolper og pæle, at "wander" for nogen kort siden har været 3 kvarter højere, end det da fandtes, endog alle "stibo-

ret" for riværket var tilstukket og nedsat, og syntes dem, at samme dæmning og vandets opstøvelse var kongens adelfarvej og alle mænds købingvej til stor brast, forhindring og skade". 374r-374v.

Tv. 18/9 1616. 26 mænd vidnede, "at den å, som løber under Åstedbro, den var fældet af sin rette arildsrende og løb med en grøft nørpå til Bjerre mølle, og der ligger en stor dæmning for den rette gamle ågang med lange træer, pæle, sten og jord og sødæmning, og samme dæmning tid efter anden er forhøjet mere end som tilforn". 378r.

Tv. 24/9 1616. 8 synsmænd hjemlede, at de havde set, "at den å, som løber under Åstedbro, den var gravet og fældet af sin gamle arildsrende og løb med en grøft, som er kastet, og en stor dæmning, som ligger for samme å, som er lagt med lange træer, pæle, sten, sand, jord og sødæmnet, og står et riværk derfor. Også så de, at for:ne å er lagt nørpå til Bjerre mølle med for:ne dæmning, som ligger for og vesten den gamle å". 378r-378v.

1 Opdæmnet. - 2 Grus. - 3 Ifølge Kalkar bd. III afløbsrende, ifølge bd. V pæleværk. I den foreliggende sag betyder ordet det pæleværk, hvori stigbordene var anbragt.

1616B nr. 234. Sag mod Søren Nielsen i Krekær (Malling s.), som havde slået Jørgen Pedersen i Assendrup (Nølev s.) ihjel.

Tv. 18/11 1616. Fem mænd og en kvinde fra Assendrup og Nølev vidnede, "at som da i går var 3 uger, om aftenen da var de og JP, som død blev i Assendrup, forsamlet til Peder Paaskes og stod og drak en kande øl. Da kom SN ind til dem med en økse på hans arm og satte sig på Peder Paaskes kiste. Så drak de ham til en gang eller 2. Siden lagde SN, JP" og to af vidnerne "hver en skilling ud til øl. Så strøg SN samme penge til sig, og en skilling af dem blev nedrevet ("nedereien") på gulvet. Da spurgte JP dem ad, hvor samme skilling blev. Da svarede SN ham: Tror(?) du, jeg har den i min lue. Da svarede JP ham og sagde: Det siger jeg ikke". Derefter forlod vidnerne huset og så ikke mere til SN og JP. 382v-383r.

Tv. 25/11 1616. 4 mænd vidnede, at de var til stede "på Nølev kirkegård, der JP ... blev begravet. Da hørte de, at Elle Niels' i Assendrup samme tid på hendes søns SNS vegne, som var i Krekær til værelse, kendtes manddød over graven". 383r.

Sandemændene svor SN manddød over og fra hans fred.

1616B nr. 235. Sag mod Peder Jensen Ladekarl i Store Ajstrup, som havde tilføjlet Hans Smed sår og skade, hvoraf han senere døde. HS boede i Borup (Gundersted s.), men flyttede til Ungstrup (Torning s.) og senere til Viborg, hvor han døde.

Tv. 25/11 1616. På tinget fremlagdes en af dr.med. Peder Iversen i Viborg underskrevet seddel, ifølge hvilken "Maren "Schabes" var tit og ofte hos mig forgangen somer og klagede, at hendes mand var ilde slaget af en anden, og på det sidste førte hun ham selv til mig, og de begge til hobe klagede på den karl - hvor han havde hjemme, eller hvad han hed, drages mig ikke til minde - og jeg efter begge deres begæring forskrev ham noget på apoteket". 384r. - Ligeledes fremlagdes en af apoteker Jørgen Wernicke underskrevet seddel, ifølge hvilken "Maren "Schabeu" tit og ofte har købt noget hos mig på apotek til hendes salig mand HS og sig altid beklaget, at han var så såre syg af de mange hug, han bekommet har af PJJL uden for Borup smedje". 384v. - HSs hustru Maren "Schabeus" klagede over, at PJJL havde slået hendes husbond, "da han skulle været i Ajstrup smedje at arbejde, og deraf at skulle være død blevet den 20. oktober sidst forleden". 384v.

I et brev dateret Ungstrup 1. december 1616 bekendtgjorde en række mænd, "at siden sal. HS kom først der til byen, da klagede han hårdelig på en karl i Slet herred, som havde slaget ham med en plovstryge¹, for han krævede sine penge af ham, som han havde fortjent ham af i Borup smedje, og ikke han trøster sig til det at skulle forvinde". 384v-385r. Ingen øjenvidneberetning blev fremlagt.

Sandemændene svor PJJL manddød over og til hans fred.

1 Træstykke, der sattes på plovens muldfjæl for at lægge grønjord i en nettere fure.

1616B nr. 242. Sag mod Rasmus Finsen i Gern angående lejermål, han havde begået med Mette Nielsdatter i samme by.

På Tvilum birketing havde MN den 14. oktober 1616 udlagt RF som fader til hendes barn (fol. 400v). Ifølge et tingsvidne af 28. oktober 1616 havde hun imidlertid tidligere sagt, "at den samme var fader til dette barn, som havde været fader til de andre sidste, hun havde fået" (fol. 401v).

Tv. 28/10 1616. Hr. Rasmus Christensen, "mædtjener i Guds ord til Gern og Skannerup" var fremkommet med sognepræsten "hr. Niels Mikkelsens forsat af den årsag, at han var så skrøbelig, at han ikke selv kunne møde, formeldende", at MN "i mange år havde levet meget løsagtigt og havde haft enhver lige kær, som forfarenhed noksom gav til kende, at hun havde født fem børn, hvert ved sin fader, uanset hun tit og ofte (har) været af prædikestolen påmindet og (været) sat i band en tid efter en anden (men var blevet) afløst igen". 401r. - Selv erklærede hr. Rasmus Christensen, "at eftersom han af Gud og øvrigheden var kaldet til at lære og forfremme

Guds ord til Gern og Skannerup sogne, og han da fornåm en tid efter anden MNs onde levned, at hun to, tre nætter tillige lå i løsagtighed og druk-kenskab med unge karle, straffede han hende og påmindede hende på sit em-beds vegne, at hun skulle afstå hendes synder og ondskab, såvel som den dannemand hr. Niels Mikkelsen havde gjort for ham, og den tid havde for-ment nogen at huse hende, men fraskilles fra Guds børn, at hun ingen skul-le været til forargelse og forkaste både sin og deres evige salighed".
40lv.

Af bladene 1-12 mangler den nederste halvdel, således at man må opgive at gengive de fleste af de tingsvidner, der er refereret i de domme, som er indført på disse blade.

1616C nr. 16. Sag om skellet mellem "Volstrup by og Volstrup hovedgård (Hjerm s.) på den ene og Dalby (Gimsing s.) og Hjerm Hede (Hjerm s.) ... så og Kvistrup hovedgård (Gimsing s.) på den anden side".

Det efterfølgende tingsvidne er adkomststiftende. Når det alligevel medtages (se indledningen), skyldes det, at af de i de ni dombøger indførte tingsvidner er dette det eneste, der viser, hvorledes det gik for sig, når sandemændene fastsatte, hvor skellet mellem to bebyggelser skulle gå.

Tv. 24/5 1615. Sandemændene havde den 19. maj været på åstederne, "og da begyndte de deres tog og satte den første sten i Mølleåen til midtstrøm, som deres eng og ejendom af Volstrup by på den nør side og deres ejendom af Dalby på den sønder side vesten samme å mod hverandre vedtager. Så lidet fra samme sten og å vesterpå neden for en "huolbachrund"¹ der satte de den anden sten. Så v(ester)på op med oven for samme "huolbachrund" der satte de den tredje sten. Så derfra og vesterpå, som de satte den fjerde sten. Så fremdeles vesterpå til en lang, gammel anhævd² og i østre ende af samme anhævd op til en hesselbusk der satte de den femte sten. Fremdeles vesterpå med samme anhævd satte de den sjette sten, og så derfra vesterpå med samme anhævd satte de en flint, som var den syvende sten. Siden derfra vesterpå med samme anhævd satte de en hvid kampesten, som var den ottende sten. Nok derfra vesterpå med samme anhævd på en sletting satte de den niende sten. Siden derfra vesterpå med samme anhævd satte de den tiende sten. Fremdeles derfra vesterpå i den vestre ende af samme anhævd satte de en stor, blå kampesten, som var den ellefte sten. Så noget fra samme anhævd i nordvest vesten op til en egebusk satte de den tolvte sten. Siden derfra nordnordvestpå østen ved en gammel vej, som løber sønder og nør gennem Sønderskov, satte de den trettende sten. Fremdeles derfra nørpå i Sønderskov østen ved samme vej satte de den fjortende sten. Siden derfra nordnordøstpå i nørre siden af Sønderskov østen med samme vej satte de den femtende sten. Så derfra og ret i nør og nord for Sønderskov satte de den sekstende sten. Fremdeles derfra ret nørpå satte de den syttende sten. Siden derfra nørpå østen ved en sig³ i en vidjebusk satte de den attende sten. Så derfra nordvestpå østen ved en

rund også ved en vidjebusk satte de den nittende sten. Fremdeles derfra nordnordvestpå østen ved samme rund der satte de den tyvende sten. Siden derfra nordvestpå østen ved samme rund satte de den førsteogtyvende sten. Så derfra nordnordvestpå østen med samme rund satte de den andenogtyvende sten. Fremdeles derfra nordnordvestpå satte de den tredjeogtyvende sten. Siden derfra nordvestpå østen for samme rund oven nogle agerender satte de den fjerdeogtyvende sten. Siden derfra og fremdeles nørpå over for:ne agerender satte de den femteogtyvende sten. Siden derfra nør(på) satte de den sjetteogtyvende sten. Nok derfra og ret nørpå satte de den syvendeogtyvende sten. Siden derfra nørpå oven for:ne agerender satte de den ottendeogtyvende sten. Fremdeles derfra nørpå sønden op til et gammelt dige satte de den niendeogtyvende sten. Så derfra østerpå ud med samme gamle dige og kast^{3a} satte de den tredivte sten. Siden fremdeles ud med samme gamle dige og kast satte de den førsteogtredivte sten. Nok fremdeles derfra østerpå sønden ud med samme dige satte de den andenogtredivte sten. Endnu fremdeles derfra østerpå sønden ud med samme gamle dige og kast og op til det sydøstre hjørne af samme dige der satte de den treogtredivte sten. Siden derfra nørpå østen med samme kast i det "nørøst" hjørne af samme dige og kast satte de den fjerdeogtredivte sten. Så derfra vesterpå ud med samme dige og kast norden fra samme dige satte de den femteogtredivte sten. Siden derfra og i nordvest fremdeles ud med og østen for samme dige satte de den sjetteogtredivte sten. Så derfra nordnordvestpå med samme dige og nordost for samme dige satte de den syvogtredivte sten. Nok derfra og i nordvest østen ved samme dige satte de den ottendeogtredivte sten. Siden derfra og uden samme dige og ret nørpå i hjørnet af samme dige satte de den niendeogtredivte sten. Fremdeles fra samme sten og dige nørpå i den sletting satte de den fyrretyvende sten. Så derfra nørpå sønden til nogle ellebuske der satte de den førsteogfyrretyvende sten. Så derfra nordvestpå og ned i en bæk og øster hos samme bæk satte de den andenogfyrretyvende sten. Siden derfra og nordnordvestpå ud med samme bæk på den østre side samme bæk satte de den treogfyrretyvende sten. Så derfra ud med samme bæk østen ved samme bæk satte de den fjerdeogfyrretyvende sten. Så fremdeles nordnordvestpå og ud med samme bæk satte de den femteogfyrretyvende sten. Nok fremdeles nordnordvestpå ned med samme bæk og ret østen ved samme bæk satte (de) den sjetteogfyrretyvende sten. Siden derfra nørpå ned med samme bæk i siden af Limfjorden der satte de den syvogfyrretyvende skelsten, som var en trebunden⁴ sten. Så derfra udi Limfjorden, som de endte deres tog". 28v-29v.

Af proceduren fremgår det, at der mellem Volstrup og Kvistrup hovedgårdes jorder har ligget en mark tilhørende den nedlagte by Stallerup. 32r. Om Stallerup og skellet mellem Volstrup og Kvistrup se i øvrigt nr. 103.

1 Konkav bakkerunding. - 2 Vel en skrænt. - 3 Mindre lavning, hvori der stod vand i fugtigt vejrr. - 3a Dige og (eller) grøft. - 4 Trebunden sten, d.v.s. en sten, der stod, hvor tre marker stødte sammen.

1616C nr. 18. Sag om skellet mellem Daler og Visby sogne.

Tv. 13/12 1615. Tre mænd, der alle var født i Gærup (nu i Daler s.) vidnede, "at der har ligget nogle sten fast "nordist" på Gærup gade ret vester fra tvegaden¹ sønden ved det hus, Peder Mouridsen ibor, som kaldes topælststen ("thopelstiene"), hvilke sten de har set med deres øjne, og nu for nogle år siden er borttaget, og at de gamle har sagt for dem, at samme sten var de rette sogneskelsten mellem Daler og Visby sogne, og de aldrig

har vidst af noget andet sogneskel imellem for:ne to sogne ... Ydermere for:ne mænd og menige Daler sognemænd af de ældste, som den dag til tinge var, at have vundet, at de kunne mindes og har hørt af de gamle for dem sige, at (af) det agerland, som ligger sønden Gærup by, har tienden været givet til Daler kirke og præst, hvad eller de boede på den søndre eller nørre rad ("rey")² i byen, som samme land tilhørte og i brug havde, til nogle år forleden, og samme folk, som bor på den nørre rad i Gærup by har derfor også deres "stoelstandelse" i Daler kirke på de "sønderligste" og bedste steder". 36r-36v.

Tv. 20/9 1606. Fire mænd i Gærup vidnede, at i de 15-40 år, de mindes, "da har der ingen sten været på Gærup gade, som kaldes Topælsten". 36v.

Tv. 16/12 1615. På tinget blev fremlagt et dokument, hvori ovennævnte fire mænd fra Gærup erklærede, at de "aldrig har haft ej eller kendes nogen stolestandelse i Daler sognekirke". Heller ikke kunne det bevises, at dem "af birkets provst, Daler sognepræst eller kirkeværgerne sammesteds (har fejl for) er udvist nogen stolestandelse i Daler kirke, meget mindre vi for:ne har bevilget eller samtykket sådant andetsteds heller i andre kirker end i vor rette sognekirke Visby kirke ..., hvorhen også vi adspørger og søger al vor gudstjeneste, desligeste også alle vore "formøndre" for os, som har levet og været i Visby sogn for os for anno 90 åring forleden". 36v-37r.

1 Det sted, hvor gaden delte sig i to. - 2 Rækken af gårde og huse.

1616C nr. 24, 97-99 og 101. Sag om geder, der tilhørte Thomas Jensen i Skovsbøl (Vester s.), men som Peder Poulsen i Klovborg, Rasmus Rasmussen og Christen Vistisen, der tjente på Rørbæk (Vester s.), samt Kjeld Peder-sen i Vesterlund (Vester s.) havde taget fra ham.

Tv. 9/1 1616. En mand i Skovsbøl vidnede, "at PP, RR, CV og KP kom i Skovsbøl skov den anden december sidst forgangen om morgenen, som TJ samme tid gik og gennede hans geder, som var 36 geder og 2 bukke, fra Skovsbøl ..., og (samme fejl for) somme geder var hvide og nogle blå og nogle sorte og havde hans rette gårdmærke skåret, et stykke af det venstre øre og split for i det højre øre, og der samme geder var kommet norden og østen fra Skovsbøl i skoven, tog(?) PP og RR, CV og KP for:ne geder og bukke og gennede bort nørpå østen om Risager (Vester s.) med dem". 42v-43r.

Sagen var egentlig rejst af TJ, der havde erhvervet ovenstående vidne. Den fortsattes imidlertid af Else Lindenov til Rørbæk, der anklagede TJ for at have overtrådt hendes forbud mod gedehold. Hun søgte at dokumentere forbuddets berettigelse ved et synsvidne, ifølge hvilket der i Skovsbøl

skov var "underskov og grønt egekrat", medens TJ gjorde gældende, at der ikke fandtes "enten hassel eller andre unge, små træer, men aldeles høj-skov, som intet fæmøn kunne gøre skade". 175r. Sagen afsluttedes med et forlig, i henhold til hvilket TJ afstod fra at holde geder, ligesom han indvilgede i, at Else Lindenov beholdt de geder, hun havde ladet tage fra ham.

1616C nr. 25. Sag mod byskriver i Vejle Jesper Lambertsen, som havde krænket Truid Bryskes ære ved at beskyldte ham for, at han med sine medhavende folk havde overfaldet ham i hans eget hus.

Udateret håndskrift, hvori JL erklærede, "at den aften TB kom i hans hus med sine medhavende folk, da blev hans skæg afrykket, som han stod i hans stue enlig uden ild og lys i mørke, og ikke han vidste, hvem af dem gjorde ham det, fordi han var i mørke og kendte ingen af dem, førend de kom ud af døren igen. Da blev vinduet indslaget, og da lod TB sig høre og sagde: Det er mig TB". 45v-46r.

Tv. 25/11 1615. Tre mænd, deriblandt velbårne Jens Vognsen, vidnede, "at for:ne aften den 8. december (muligvis fejl for september), skulle de have hos været, og ikke TB samme tid eller aften var i JLs hus eller gjorde ham noget overfald eller skade derinde, men gik til hans herberge og satte sig i hans vogn og kørte af byen til Haraldskær (Skibet s.)". 47r.

1616C nr. 44 og 45. Trætte mellem domkapitlet i Ribe og Frederik Munk til Krogsgård (Tjæreborg s.) om to tofter i Hygum (Vester Nebel s.), som Søren Nielsen i Hygum brugte.

Tv. fra 1504 indført i rettertingsdom af 10. december 1526 "lydende, at 12 ejermænd i for:ne (d.v.s. Skast) herred svor al Hygum mark under reb¹ undtagen ornum² og kirkestuv³, og at de svor til Frue klosters⁴ gård hvert reb en fuld gårds eje og siden til de andre tre kapitelsgårde hver (af) dem en fuld gårds eje". Desuden citerer rettertingsdommen "et kong Christians domsbrev lydende, at kapitlet i Ribe til deres gårde er til-dømt for:ne 3 1/2 gårds eje og for:ne Hans Munk 1/2 gårds eje over al Hygum mark og enge". I overensstemmelse hermed tilkendte rettertingsdommen 1526 domkapitlet "for:ne 3 1/2 gårds eje over al Hygum mark og enge at nyde, bruge og beholde til deres gårde og Frue kloster for Ribe en fuld gårds eje og for:ne Hans Munk 1/2 gårds eje". 73v-74r.

Tv. 22/8 1615. Nogle mænd vidnede, at FM "havde haft de tvende tofter i hånd og hæv, som ligger til den gård i Hygum, som hans tjener Søren Nielsen ibor" i henholdsvis 20 og 40 år. De har været "omlukkede med dige, grob og grøft". 75r. - FM stod for tingsdom og "kendte sig ved de tvende tofter, som ligger til den søndreste gård i Hygum, at være hans rette ornum og hans fædrene arvegods og har ligget og været i brug til for:ne gård af arilds tid, såvel førend den ham arveligen er tilfaldet, som også nu siden været imidlertid særmerket med bygge og grøft". 75v. - 6 synsmænd, der havde besigtiget to kapitelsgårdes såvel som FMs tjeners to tofter i Hygum, erklærede, at de kunne "ikke ligere syne eller forfare, end for:ne FMs tjeners tvende tofter var lige så lange, som ligger til hans gård i Hygum, end som for:ne tvende kapitels fuldgårdstoftor anlan-ger, som var i grøn eng og ager". 78r.

1 Fordeling ved måling af den fælles bymarks jorder på byens gårde, som derved sikredes så store anparter, som tilkom dem. - 2 Indhegnet særjord, som ikke hørte med til den fælles bymark. - 3 Dele af gårdenes tilliggender, som var overladt en eller flere sognekirker. - 4 Det Skt. Nikolai fruekloster uden for Ribe, som Kinch omtaler i Ribe bys historie bd. 1 s. 511.

1616C nr. 53. Sag mod Laurids Andersen i Abterp (Brede s.), som anklagedes for at bruge jord, som tilhørte bymændene i fællesskab.

Tv. 20/5 1615. To mænd fra Abterp vidnede, "at det gårdsrum¹, som LA påbor, havde ligget til den stavn, som Laurids Nissen og Peder Nissen i Abterp nu besidder, og var samme gårdsrum brugt tilforn til samme stavn i Anders Ebbesens tid, så og i Hans Thomsens tid såvidt østen til den gamle digevold, der går øster fra LA hus og ret nær efter Peder Hansens østre gårddige, og var der sået hamp i, som kunne være ved 27 år siden, i samme jord. Siden blev det udlagt". 93v.

Sagsøgerne gjorde gældende at "samme jord burde at høre Abterp bymænd til med rette og ligge indelukkede inden deres lukke til deres køers græsgang, og samme jord ikke aleneste at skulle have ligget og været brugt til deres by efter recessen i 20 vintre², men af gammel og arilds tid". 93r.

1 Gård kan betyde gårde, og gårdsrummet kan således været et indhegnet stykke jord (hvorpå LAs hus var opført). - 2 Den tid, der efter recessen krævedes for hævds erhvervelse.

1616C nr. 54. Sag om årsagen til, at Mads Pedersen i Vong (Vester Nykirke s.) døde.

Den kronologiske rækkefølge af de begivenheder, nedennævnte vidner fortalte om, er følgende: Niels Møllers beretning (første vidne 15/3), første del af Peder Lauridsens beretning (andet vidne 15/3), Søren Mortensens beretning (tredje vidne 27/2), anden del af Peder Lauridsens beretning (andet vidne 15/3), Karen Madsdatters beretning (første vidne 27/2), Thomas Hansens beretning (tredje vidne 15/3), Laurids Hansens beretning (andet vidne 27/2).

Tv. 27/2 1616. Karen Madsdatter i Vong vidnede, "at da søndag var otte dage, mod aften skete det sig så norden og østen fra Morten Lauridsens hus uden ved Vongs nørreled, da råbte og kaldte MP ad hende, hun skulle komme til Jep Olufsen i Tranbjerg (Årre s.), han ville tale med Morten Lauridsen. Så gik hun til dem og sagde, at Morten Lauridsen var intet hjemme, og bad JO, hans svend skulle drikke hende til. Så tog hun en stenflaske af ham, som de stod og drak af, og hun drak JO til igen, og var der brændevin i samme flaske, dog den var mesten uddrukket. Så tog JO flasken af hende og drak MP til, og så drak MP af den, og så drak de alle en gang omkring, og da var der ikke uden lidet i flasken. Da sagde JO, at flasken var hadtad uddrukket og bad hans svend, at han skulle hente mere i den igen, og tog JOs svend flasken og gik bag om vognen med den og lod, som han ville hente mere i den. Så gik han tilbage og ville få JO flasken og sagde, da var der nok i den. Da sagde JO, at han skulle drikke MP til. Så drak MP af den, og så satte JO sig i sin vogn. Da sagde MP til ham, om det var ham muligt, at han ville blive hos ham om natten, og han fik fat på tømmeren med "dregen"¹ og ville, at de skulle have vendt vognen tilbage. Da sagde JO ham tak. Han ville bide det til en anden tid. Så gik Karen Madsdatter bort". 94v-95r. - Laurids Hansen i Vong vidnede, "at samme aften sad han ved hans nadver. Da hørte han, at MP råbte på ham. Så løb han ud. Da stod MP ved hans kålgårdsdige og var meget drukken. Så gik han til ham og tog ham ved hans højre arm og fulgte ham om til Klemen Mikkelsens husende, og (han) sagde, at han ville tale med Klemen Mikkelsen, og da kunne han så godt som intet gå, så han måtte stå og holde ham op til væggen til så længe, han kunne få Klemen Mikkelsen udråbt af hans hus". Klemen Mikkelsen talte "til MP 2 eller 3 gange ved hans navn", men fik intet svar. Så bar de ham ind i Klemen Mikkelsens stue, "og satte ham ned på jorden og satte en stol bag ved ham og en ved hans side at støtte ham op med, og stod Klemen Mikkelsens pige og holdt ham op fortil". Da han nu var helt livløs, kørte Klemen Mikkelsen ham hjem, og de bar ham ind i hans eget hus, hvor han døde liggende "på en dyne for hans ild". 95r-95v. - Søren Mortensen i Vong vidnede, "at den tid JO kørte om MPs gård, da

stod han i MPs "framdør". Da vinkede både JO og hans svend ad ham og råbte på MP. Så gik Søren Mortensen ud til dem. Da sagde JO, at han ville tale med MP. Så talte Søren Mortensen til ham på JOs vegne og sagde: Mads, der holder JO i Tranbjerg og vil tale med eder. Så kom MP ud til ham. Så fulgtes de op ad adelvejen tilsammen, og da lagde JO hans arm omkring MPs hals, som han gik ved den venstre side ved vognen. Så fulgtes de opad til Mads Poulsens østre toft. Der blev de stille holdende en stakket stund med vognen, og så satte MP sig for på JOs vogn og kørte op ad adelvejen til hobe. Siden så han intet mere til dem". 95v-96r. Et andet vidne havde set, at MP satte sig "for på JOs vogn, og da sad JO og lagde hans hænder på MPs aksler, og JOs svend gik med en flaske ved vognen". 96r.

Tv. 5/3 1616. Niels Møller i Ålbæk mølle (Vester Nykirke s.) vidnede, "at søndag imod aften, som var den 18. februar, da kom JO i Tranbjerg fra Ribe og havde med sig Christen Thomsen i Grimstrup og Peder Lauridsen tjenende i Tranbjerg. Da samme tid var der meget vand ved møllen, så at Christen Thomsen og Peder Lauridsen var sprunget i vandet, en på hver side ved vognen, som JO sad i, at de ikke skulle vælte, og der holdt de i vandet, indtil Niels Møller kom ud til dem og viste dem, hvor de skulle køre op af vandet, og der de var kommet til landet, var de våde, kolde og ilde tilpas. Da bad JO Peder Lauridsen, at han skulle tage den stenflaske op af vognen, som de havde købt noget brændevin i at tage med dem på vejen, og så tog han flasken op, og så drak de alle fire omkring af samme stenflaske, hvilken Niels Møller bekendte og syntes, at det var den samme flaske, som JO der den dag for dom lod se og syne på, og bestod Niels Møller, at han syntes, at der var ikke mere brændevin i samme flaske beholden den tid, Peder Lauridsen satte den i vognen igen, end som han ene kunne have aftrykket uskadt i alle måder". 97r. - Peder Lauridsen, der tjente hos JO, vidnede det samme som Niels Møller. Desuden fortalte han, at JO "havde lånt flasken af Peder Hjerting tjenende Niels Grisbæk i Ribe". Flaskens indhold var alt, de havde haft at drikke på turen fra Ribe. Ydermere bekendte han, "at imidlertid de stod og drak af flasken, spurgte JO Niels Møller ad, om han ikke vidste, om de kunne køre over Grimstrup mose. Da svarede Niels Møller og sagde, at de fik at vide i Vong; thi han vidste det ikke til visse, om der var gået over eller ikke". Da de senere fik fat på MP, spurgte JO ham, om han kunne "fly dem en, som ville drage over Grimstrup mose med dem. Da svarede MP, at han ville gå med dem til Morten Lauridsens. Han skulle vel drage med dem over mosen, fordi JO havde Morten Lauridsens søn i tjeneste, og der de kom østen og norden ud fra

Morten Lauridsens hus, holdt de ret på vejen østen Vongs nørreled. Da råbte MP på Morten Lauridsen, at han skulle komme ud til JO i Tranbjerg, han ville tale med ham, og så kom Karen Madsdatter ud til dem og sagde, at Morten Lauridsen var intet hjemme. Da stod Peder Lauridsen med samme stenflaske i hånden, som de tilforn drak af ved Ålbæk mølle, og da bad JO ham, han skulle drikke hende til. Så drak han Karen Madsdatter til, så hun tog flasken og drak JO til, og han drak MP til, og drak de alle hver for sig selv af flasken ud af det, som de havde levnet i flasken ved Ålbæk mølle". 97r-98r. - Thomas Hansen i Grimstrup vidnede, at han den 18. februar på vejen hjem fra Nørå (Gramminge s.) traf JO, som holdt ved Morten Lauridsens hus. "Da hørte han, hvorledes det MP bød JO hjem til sit, at han skulle vende hans vogn om og blive hos ham om natten. Da svarede JO og takkede ham derfor og sagde, han skulle komme først til ham. Han kom så tit til ham, og han ville intet komme til ham igen. Så lovede MP, at han endelig ville komme til Tranbjerg, dersom JO ville komme til ham, når han bød ham igen. Så lovede de hverandre det på begge sider, og der JO var kørt af sted, råbte MP på JOs svend Peder Lauridsen, at han skulle holde, og der de holdt, sagde MP til JO, da havde han lovet, at han skulle komme til ham, og når han bød ham, havde han lovet at komme til ham igen. Da svarede JO, at hvad jeg havde lovet eder min gode MP, skal jeg holde, og derpå skiltes de venlige og kærlige fra hverandre, og JO fulgtes så over mosen med Thomas Hansen". 98r. - 6 synsmænd havde besigtiget en flaske, som JO havde haft med på tinge, og som alle vidner var enige om var den, han havde medbragt på turen fra Ribe den 18. februar. "Da syntes de, at der ikke kunne gå i samme flaske mere end tre pindkrus² efter Ribemål". 98v. - JO tilbød at rense sig ved edsbevis, hvis nogen ville sigte ham for at være skyld i MPs død. 98v.

Sandemændene udlagde MP af egen ulykke og brandevin at være død blevet.

1 Et lille anker. Her vel en sten eller lignende, man gjorde tårnen fast til, når man holdt stille. - 2 To pægle brandevin.

1616C nr. 61. Sag mod Jacob Christensen i Kærgård (vel Sunds s.) bl.a. om erstatning for betroet gods, der var gået tabt.

Tv. 23/12 1615. Jacob ~~Sehested~~¹ på Herningholm lod JC fordele¹ "for 10 daller, så og for en klædersæk², som ham blev antvordet på hans vogn i Balle (muligvis Bredsten s.) at skulle age til Kolding, hvori var et par støvler, 2 par sko, 1 par tøfler, 1 par brune silkestrømper, 1 par røde silkehoser og 3 slette³ kraver". 103v.

1 Erklære retslig inhabil ved kendelse afsagt af 6 høringer. - 2 Vadsæk. - 3 Glatte.

1616C nr. 62. Sag mod Gregers Sørensen Jæger, Anders Dyrskyt, Niels Dyrskyt og Jens Vognsen, der tjente på Haraldskær (Skibet s.). De anklagedes for at have ødelagt jagt på egne enemærker for fru Margrethe Lange til Engelsholm (Nørup s.).

Tv. 28/10 1615. 16 mænd vidnede, "at på lørdag, som var den 21. oktober sidst forleden, da ærlig og velbyrdige fru ML havde med hendes skytter, jæger, bønder og garn indringet og besat "Mygelholm" og jaget deri, da kom Didrik, tjenende på Haraldskær, og red ind i samme deres besatte så¹ med 3 mynder og holdt for deres garn, så dyrene ej kunne komme til garnet, og siden han såvel som GSJ begyndte for hendes garn og klappede fra garnet tvært imod fru MLs bønder, og de samme tid jukkede² og hujede og skreg og dermed adskilte og splittede fru Margrethes jagt, så hendes folk for den årsag nødtes til at opgive jagten og drage hjem". 104v og 145r. - 8 mænd vidnede, "at på fredag, som var den 20. oktober sidst forleden, da fru ML havde med hendes jæger, bønder og garn indringet og besat "Balle kradt" og jaget deri, da kom AD og ND ind i hendes besatte så¹ med deres bøsser, red i holdt for hendes skytter, jæger og garn imod, som hendes bønder kom klappende, så dyrene ej kunne komme enten til hendes skytter eller garn for dem, og siden red de over "Lille Frøst vad" ind på hendes enemærke og jagede deri". 145r. - 15 mænd vidnede, "at på fredag, som var den 20. oktober sidst forleden, da så de, at GSJ han løste støverne på "Lild Frøst march" og så jagede i "Liild eng" og Sønderskov med dem, som er fru MLs endelsgrund og ejendom, og AD, ND og JV de holdt i holdt på "Lild Frøst" såede rugland med mynder og bøsser og red samtligen over "Liild Frøst" såede rug og rugland med hestene, de på red, og dernæst red de siden over til "Frøst march" på "strupjagt"³ med mynder, støvere og bøsser". 145r-145v.

1 Jagtterræn, der ved klapjagt afdrives under ét. - 2 Råbte. - 3 I herredsfogedens domskonklusion står der "stripjagt", d.v.s. strippeljagt, som betyder harejagt.

1616C nr. 76. Sag mod Maren Hansdatter i Vejle for fødsel i dølgsmål og barnemord.

Rådstuevidne 12/2 1616. 10 "borgisker" i Vejle, deriblandt kapellanens kone, og byens to jordemødre vidnede, "at eftersom de af byens kærner efter borgmester og råds befaling var opkaldt på rådhuset at granske og forfare, om der kunne findes nogen blandt Vejle bys piger og ugifte kvinder, som og den dag der på rådhuset for dem var kaldet og opstævnet, som kunne være skyldig og brødig i det lille, spæde barns død, som lørdagen

da sidst forleden da sidst om morgenen ved syv slet desværre blev fundet dødt i kirken med et lærredsbånd om halsen, som det syntes at være kvalt og formyrdet med, da har de efter borgmester og råds befaling grangiveligen og flitteligen forfaret den lejlighed, så vidt dem muligt (var), og iblandt for:ne piger er befundet en kvindespersion, som holdt sig for pige, ved navn MH, født i Skærup, som en tid lang og hidtil har været der hos hendes svoger Clemen Søholt, borger der sammesteds, som havde hendes afgangne søster til ægte, i hvilken for:ne MHS bryst de da fandt og fik mælk, hvilket for:ne koner sagde og bekendte ikke så at kunne være, med mindre hun jo enten havde født barn eller var med barn". 125r-125v.

Bytingsvidne 21/3 1616. De 12 kvinder gentog det vidnesbyrd, de havde aflagt på rådstuen. Hertil svarede MH, "at det var herlig mælk, hun gav. Det var ikke mere end en dråbe som et knappenålshoved". 125v-126r.

Tv. 22/2 1616. Den ene af jordemødrene vidnede, "at den mælk, hun malkede af MHS bryst ... på Vejle rådhus mandagen den 12. februar sidst forleden ..., den var hvid, tyk og fed og som den kvindes mælk, der for stakket tid havde født barn, og syntes hun samme tid, at MH nyligen tilforn havde malket heller ladet malke hendes bryst". 126r. - En kone i Vejle vidnede, at hun "om tirsdagen den 13. februar var ganget ned i byfogedens hus at tale med MH, og der hun da drog hendes bryst ud og drog noget på det venstre bryst, da kom der straks hvid mælk i enden på brystet. Da sagde hun til hende: Dette bryst vil vorde dig et ondt bryst. Jeg mindes, der jeg tjente i Odense, at der var lige sådan en gerning sket, som her er nu sket, og da fandtes også mælk i en piges bryst. Det gik hende ilde. Jeg frygter, det vil (gå) dig ligeså, og så faldt de over for:ne ord begge i en gråd". 126r-126v. - 6 synsmænd, der den 10. februar havde synet det barn, man havde fundet i kirken, vidnede bl.a., at der "om halsen på samme barn var bundet et bånd, som dem syntes det at være kvalt med, og syntes dem, at samme barn havde ligget inden i en hule under den nordre kirkemur og af mulden, som det havde ligget i, var barnet skident". 126v-127r.

På landstinget erklærede MH, at det kun var en, siden rettet til tre dråber mælk, "der kom af hendes bryst, og at det skulle være i hendes slægt, at piger kunne give sådan mælk". 128r.

Sandemændene havde svoret MH skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1616C nr. 86. Trolldomssag mod Anne Thomaskone, der var gift med Thomas Jensen i Gedbjerg (Ål s.), og som trolldkvinderne Ellen Clemens i Varde, Kirsten Pallesdatter og Johanne Villadskone i Skødstrup (Ål s.) havde udlagt som deres medskyldige.

De, der havde beskyldt AT for trolddom, mødte ikke, hvorfor landstinget erklærede udlæggelserne magtesløse. 137v-139r.

1616C nr. 88. Sag, som vedrører rådmand i Kolding Jacob Pedersen Tønders datter Sofie Jacobsdatter, der havde forholdt sig utilbørligt mod sin fader, sin husbond og andre.

Kongens brev af 11. november 1608 til lensmanden på Koldinghus. "Eftersom vi på os elskelige JPT, vor byfoged der i vor købstad Kolding, hans underdanigste anfordring og begæring nådigst har bevilget, at hans datter, som på nogen tid lang sig utilbørligvis imod ham, hendes husbond og andre skal have forholdt, må indkomme i tugthuset i vor købstad København, hvor hende kunne gives årsag til at pønitere og sig et bedre sind at betænke, da beder vi dig og ville, at du med tilfældig lejlighed forskikker bemeldte kvindespersion didover. Vi tilskikker dig derhos vor missive" til statholderen i København, hvori han anmodes om at lade hende indsætte, når hun ankommer. 163r.

Tv. 14/2 1616. På anmodning af SJs svoger vidnede 24 dannermand, at SJ "er barnefødt og båret her i Kolding i en ærlig ægteskabsstat af fromme, ærlige og ægtige forældre både på fædrene og mødrene side, hendes fader ved navn JPT, rådmand her sammesteds, og hendes moder ved navn Johanne Pedersdatter nu salig hos Gud, og har SJs forældre handlet, skikket og forholdt dem her i Kolding, al den stund og imidlertid de her sammesteds været har, kristeligt, ærligt og vel. Desligeste har deres datter SJ handlet og skikket sig her i Kolding først i hendes ungdomsår og optugtelse som en ærlig pige, og siden hun af Guds forsyn var kommet i ægteskab med hendes husbond Søren Rasmussen, borger her sammesteds, har hun skikket sig her i menigheden hos dem som en ærlig dannekvinde, så de alle og hver særdeles ikke har set, ved eller fornummet til forbemeldte SJ andet end det, som ærligt er". 163v-164v.

Da kongen for otte år siden havde ladet SJ indsætte i tugthuset, hvor hun stadig sad, på grund af hendes uskikkelige levned, blev der rejst sag mod vidnerne og udstederne af tingsvidnet for krænkelser af øvrigheden.

1616C nr. 92. Sag mod Christen Christensen i Kisum (Estvad s.), som havde slået Poul Jepsen i samme by ihjel.

Tv. 30/5 1616. Eftermålsmanden "gav last og klage på CC, som var i det bol i Kisum, som Anders Fisker fradøde, for han på påskeaften nu sidst var indkommet igennem et hul på Niels Jepsen i Kisum hans staldvæg og i

mørket om natten hemmeligen holdt sig derinde, og der ... PJ var ganget i stalden at give sin broders øg foder, har CC hugget ham bag i hans hoved med en økse PJ ubevidst". 168v.

Sandemændene svor CC manddød over og fra hans fred.

1616C nr. 94. Sag mod Christen Iversen, født i Borbjerggård (Borbjerg s.), som havde overfaldet Jens Sørensen i Tinggård (Vejrum s.) og øvet hærværk i hans gård.

Tv. 24/1 1616. 5 synsmænd hjemlede, "at de den dag var til syn i Tinggård over JSs salsdør¹. Da så de og hjemlede, at der var to sting i den øverste salsdør, som var en tvekastdør², og et sting i den vestre dørstolpe i samme dør. 171v. - JS sigtede CI, "at han, da på torsdag var otte dage, var i hans gård og stak efter ham med et spyd og jagede ham ind ad hans dør og stak samme sting i hans dør og dørstolpe". 171v.

1 Sals betyder egentlig stuehus, men anvendes i nogle dialekter som betegnelse for køkken eller bryggers. - 2 Dør bestående af to halvdøre.

1616C nr. 97-99 se 1616C nr. 24.

1616C nr. 100. Sag mod Niels Thomsen, født i Hessel (Hodde s.), som havde slået Niels Ebbesen i Kvie (Ansager s.) ihjel.

Tv. 13/6 1616. Tre mænd vidnede, "at på den næste torsdag for pinsedag sidst forleden i Vorbasse by der så de, at NE ... søgte i favn til en anden karl, som havde to røde ærmer, og NE slog ham ved hans venstre kindben med den store ende af en pundertkniv¹ og havde ved et værge med samme karl, og da kom der en anden karl gangende med et spyd og slog til NE på hans hoved over hans venstre øje med samme spyd, så han faldt til jorden og blev der liggende". 181r.

Tv. 3/6 1616. 6 mænd vidnede, "at nogen stund efter, at NE kom hjem fra Vorbasse marked, da var de ombedt ... at skulle se hvis sår og skade, som NE havde, og da så de, at han havde et sårsmål på den venstre side i hans hoved over hans venstre øje, og i samme sårsmål var hans hovedben kvader-slaget, og så de 14 løse ben, som badskærer havde taget af samme sårsmål". 181v.

Sandemændene svor NT manddød over og fra hans fred.

1 Dolk.

1616C nr. 101 se 1616C nr. 24.

1616C nr. 103. Trætte mellem Iver Friis til Volstrup (Hjerm s.) og Iver Juul til Kvistrup (Gimsing s.) om ejendomsretten til nogle jorder.

Tv. 17/5 1615. En række mænd, som kunne huske i op til 41 år, vidnede, "at "Brunsberig" og "Muncheng" har fulgt og været brugt med højbærgning og anden brugsel til Kvistrup i så langsommelig tid og i hver deres alder og minde, som forskrevet står, og endnu bruges dertil undtagen hvis brug, som Poul Christensen i Dalby Hede (Gimsing s.) kunne være forundt i "Muncheng" af ærlig og velbyrdig mand Oluf Munk til Strandbjerggård (Humlum s.) (og Kvistrup) og for:ne Iver Juul". Desuden vidnede de, "at den eng og ejendom fra den "huolbackrund"¹ norden for Dalby kær og sønden for Volstrup bymark vesten for "Møllaaen" og så sønderpå ud med samme å og til "Lerckebecken" i midtstrøm har fulgt til Dalby i så lang tid og efter hver deres alder og minde ulastet og ukæret, eftersom forskrevet står, undtagen hvis et lidet stykke eng kan være anlangende, som kunne være brugt til den gård i Hjerm Hede (Hjerm s.), Oluf Madsen ibor". 186r-186v.

Tv. 24/7 1616. Fire mænd, som kunne huske i fra 18 til 30 år, vidnede nøjagtigt det samme som vidnerne i tingsvidnet af 17. maj 1615. 192r.

I forbindelse med denne sag blev følgende adkomstbreve fremlagt:

1503 Lavhævd erhvervet af Tvis kloster på "Stallerup byggesteder med al deres tilliggelse ... fra "Lerkebech" og øster i den å til midtstrøm, som løber imellem Stallerup og Volstrup, og så nør åen ned i Limfjorden og vesten, til Åby (nedlagt bebyggelse i Gimsing s.) mark vedtager, og så sønder imellem Kvistrup og Stallerup mark til Dalby markskel" (Repertori-
et nr. 9978). 187r.

1510 Ribebispens mageskiftebrev, "hvorudinden han har tilskiftet (her mangler utvivlsomt: sig af) hr. Niels Andersen, abbed af Tvis, al Stallerup mark til bispedomsgården Volstrup, som var fire øde byggesteder og løber (øster)ad, indtil Volstrup birk (og) mark vedtager, sønderad indtil midtstrøm i "Lerkebech", med to engdele, en, som kaldes "Muncheng", og en, som kaldes "Brunsberig", og så vester, indtil Kvistrup mark vedtager, og så nøråd imellem Stallerup (vel fejl for Volstrup) mark og Kvistrup mark, til Åby mark vedtager, og så alt nøråd imellem Åby mark og Stallerup (vel fejl for Volstrup) mark udi Limfjorden" (Repertori-
et nr. 11683). 187r.

1561 23/5 Låsebrev på Volstrup med mere gods tilhørende Oluf Munk. 190r.

1573 18/8 Skiftebrev efter Oluf Munk til bl.a. Volstrup og Kvistrup. 193r.

1574 Vidisse på nogle artikler vedrørende skiftet efter Oluf Munk. 187v-189r.

1606 15/5 Kontrakt indgået mellem Oluf Munk (ovennævnte Oluf Munks søn-
nesøn) til Kvistrup, Iver Friis til Volstrup og jomfru Ide Munk "iblandt andet indeholdende ..., at bemeldte Oluf Munk skal have, nyde og beholde al den mark, skov og ejendom, som ligger vesten fra gården (nemlig Vol-
strup) og kaldes Vestermark, som er fra Mølleåen og så vesterpå, indtil Kvistrup mark vedtager, og fra fjorden sønderpå, til Volstrup bymark ved-
tager". 193r-193v.

1609 Register på de breve, som er tilfaldet arvingerne efter den i 1569
afdøde Oluf Munks enke Drude Rantzau, "som iblandt andet formelder regis-
ter og udskrift på hvis breve, som tilkommer Volstrup og Volstrup ejen-

domsgods. Deri findes benævnt en lavhævd på "Stabrup", som Iver Friis formener at skulle være Stallerup, mark (vel ovenstående lavhævd fra 1503). Nok et mageskiftebrev på "Muncheng" og "Brunsbierig" med mere jord til Kvistrup (vel ovenstående mageskiftebrev fra 1510. Kvistrup er i så fald antagelig fejl for Volstrup. Jævnf. det under brevet 1510 bemærkede)". 189v.

1610 15/5 Oluf Munks skøde til Iver Friis på hans anpart af Volstrup hovedgård. 190v.

1613 26/2 Oluf Munks skøde til Iver Juul på hovedgården Kvistrup og to gårde kaldet Dalby med mere gods. 194v.

1616 9/7 Brev, hvori Iver Friis hjemler sine tjenere i Skettrup (Hjerm s.) nogle enge liggende imellem Sønderskov og "Lerkebeck", som de før "min tid såvel som i min tid har haft i rolig brug og i dette år har slået og afført, desligeste og tvende stykker eng, som bruges til den gård, Oluf Madsen i Hjerm Hede ibor, hvilke for:ne enge jeg Iver Friis hjemler og fuldkommelig tilstår dem for en part af Stallerup marks ejendom". 189v-190r.

(1616) Ridemandsbrev om skellet mellem Volstrup by og Volstrup hovedgård på den ene side og Dalby og Hjerm Hede så og Kvistrup hovedgård på den anden side. 194v. Ridemændene var utvivlsomt de gode mænd, til hvilke landsdommerne i dom nr. 16 havde henvist skeltrætten mellem Iver Juul og Iver Friis.

Ovenfor regnes der med, at det var Ribebispen, der i 1510 erhvervede Stallerup mark m.m. og lagde den under sin gård Volstrup. I deres dom går landsdommerne derimod ud fra, at mageskiftebrevet er rigtigt refereret, og at han afstod Stallerup mark til abbeden i Tvis kloster, som lagde den under sin gård Kvistrup. Eftersom Volstrup og Kvistrup længe havde samme ejer, og eftersom "langvarende brug og hævd", som Iver Friis bemærker, "synes for:ne åsteder at formørke, på hvilke lavhævden (1503) om formøder" (194v), kan mageskiftet 1510 i øvrigt næppe tillægges betydning for retstilstanden 1616.

Se også nr. 16.

1 Konkav bakkerunding.

1616C nr. 104. Sag mod Hans Nielsen i Randerup, der havde slået Peder Ibsen i samme by ihjel.

Tv. 3/8 1616. 3 mænd i Randerup vidnede, "at de var i Randerup Krog søndagen, som var den 30. juni, og så, at den tid Knud Christensen slog HN ibidem over hans hoved med hans hånd, så han faldt af stolen ned på jorden, da rejste HN sig op igen, og der han sad på hans knæ, da udtog han sin kniv til Knud Christensen, og i det samme sprang sal. PJ imellem og ville ikke have dem tilsammen, og som han trådte så hastelig tilbage, stak han sig selv uforvarende i hans lår på HNs kniv, førend HN kom op af gulvet". 199r.

Sandemændene svor HN manddød over og til sin fred.

1616C nr. 105 og 111. Sag mod Tyge Hansen i Borg (Brede s.), der beskyldtes for at have slået Hans Madsen, der var født i Ullerup (Skærbæk s.), men boede i Borg, ihjel.

Tv. 26/6 1616. 5 mænd vidnede, "at da nogen kort tid forleden siden, som var den 6. juni, da var for:ne mænd hos, der sal. HM sin lig blev begravet. Da som sin ligkiste blev opslaget ved graven, da fandtes på sal. HMs lig, at på sit højre kindben var nylig huden af, og der var og nogen skade på sin venstre hånd, og sin mund stod fuld af størknet blod, og samme tid begærede Anders Skrædder i Skærbæk, at TH og sine folk skulle gøre årsag på HMs lig, og ikke de ville, og derover begærede de, at samme lig måtte stande over jorden eller i en åben grav, indtil de fik et uvildigt syn på ham, eller de gjorde årsag på ham". 199v-200r.

Tv. 15/7 1616. Flere mænd vidnede, at HM havde været syg en uges tid, før han døde. En af dem vidnede desuden, at han var "hos den tid, de klædte ham. Da var der lidet hud af sit kindben". 200r-200v. - 8 synsmænd hjenlede, at de "hos var på sidste forgangne lørdag på Brede kirkegård, som sal. HMs lig blev op af jorden taget". Da syntes dem, at hans "højre arm og sin hals var sønder, eftersom (hans broder) Peder Madsen løftede på samme lig". 200v-201r. - 5 mænd vidnede, "at de den dag var på Brede kirkegård ... at bese og syne sal. HMs lig .., og der for:ne lig blev optaget, kom der meget folk tilsammen, mand og kvinde, at beskue ("beskuoe") samme lig, og der de var forsamlet, og ligkisten blev opladt, da faldt de alle på deres knæ og bad til Gud alsommægtigste ville gøre tegn med for:ne lig, om der var nogen, som var skyldig i hans død. Derefter gik TH, hans hustru Mette, sin datter Maren og sin søn Hans, den ene efter den anden, og lagde deres hånd på sal. HMs lig og bad derhos til Gud alsommægtigste ville gøre tegn med ham, om nogen af dem var i nogen måde skyldig i hans død, og for:ne mænd med opholden ed og finger at have vidnet, at der samme tid ikke skete noget synligt tegn". 201r-201v.

Sandemændene svor TH manddød over og fra hans fred. Da deres ed blev appelleret til landstinget, mødte en af dem Peder Oksen på egne og sine medbrødres vegne "og berettede, at de var hos og til stede, der samme lig blev optaget, og så, at den ene arm og hans hals var "legenn"¹, og gav (en anden sandemand) Hans Lauridsen og Peder Oksen til kende, at HM skal have været slaget, og ikke nogen bevisning skulle fremlægges nogen andre ham samme gerning at skulle have gjort, ej eller skulle bevises TH at have været i andre egne, da samme gerning er sket, og forment de dem ret at have svoret". 211v-212r. Landstinget stadfæstede derefter sandemændenes ed. Det siges ingen steder, men det må formodes, at HM havde til huse hos TH, muligvis som hans tjenestekarl.

1 Løs, slap, bøjelig.

1616C nr. 119. Sag mod Christen Jøssen, der vist var født i Sudergård (Tørring s.). Han anklagedes for at have slået en kvinde ved navn Maren Henriksdatter ihjel.

Tv. 9/9 1616. CJs søster vidnede, "at da i går var fem uger, der prædiken og gudstjeneste var i Tørring kirke, var hendes broder CJ og et kvindfolk ved navn MH inde til Clemen Nielsen i Underbjerg (Tørring s.) i en stue, og de drak med hverandre og havde drukket en pot brændevin, og CJ bad, MH skulle spå ham. Da svarede hun ham, han skulle få en udød, han skulle slå en ihjel og så få en udød. Da svarede han: Da skal det være dig, og de ordedes fluks ved. I det samme tog CJ en kniv og slog MH dermed i hendes hals, hvoraf hun fik hendes banesår". Der var ikke andre til stede end CJ, MH og vidnet. 227v.

Tv. 12/8 1616. Synsmænd hjemlede, at MH var død af et knivstik "på den højre side i hendes hals henved to fingre bredt fra hendes strube i pytten over hendes halsben ..., og sad der en ring på den ene finger på hendes venstre hånd ..., som kunne nå halvtredje gang om hendes finger ..., og som dem syntes var samme ring af messing". Ringen blev taget i forvaring på kongens vegne. 228r.

Sandemændene svor CJ manddød over og fra hans fred.

1616C nr. 120. Sag om årsagen til, at Karen Sørensdatter, som tjente hos Christen Thomsen i Rosengård (Varde købstads markjorder), døde.

Tv. 19/8 1616. En kvinde i Rosengård vidnede, "at da på søndag næst forleden var 14 dage, da nærværende hos var hun i Rosengård, den tid CTs tjenestepige var oppe i høgulvet og stoppede noget hø fra, og der CT "høffued" noget hø op i vejret og ville forket hende, da havde hun hendes ryg til en hjørnebjælke oven i huset og trykkede høet fra sig. Så blev samme hjørnebjælke løs, og da uforvarende faldt hun baglæns ned i samme fork". 229v. - En mand og en kvinde i Rosengård vidnede, at "da på søndag næst forleden var 14 dage, om eftermiddag da kom CT løbende til dem, gråd og skreg og gav til kende, at han og hans tjenestepige KS var ude og opforkede noget hø i vestre ende i salshus, og idet hun stoppede høet fra sig, da havde hun udtrykket hanebjælken (ellers altid hjørnebjælken) i huset med hendes ryg for ham, og bad dem for Guds skyld, de ville gå med ham og høre hendes ord, hvor til var ganget, og der de kom til hende, var hun så godt som død, og så fik hun noget lidet til "hidske"¹ igen. Da tilspurgte CT hende og sagde: Karen lille, anker du noget på mig for denne din vanlykke. Da svarede hun sagtmodigt og sagde: Å nej.

Siden sukkede hun en gang eller to, og dermed døde hun straks bort". 229v-230r. Da nogle andre naboer, som CT derefter havde tilkaldt, kom til stede, var KS død, "og da lå der en hjørnebjælke hos hende på jorden, som var ganget løs oven i høgulvet, og den ene nagle var sønderganget, og den anden sad hel ved den ene ende". KS havde ikke andre sår end det i hendes højre skulder, hun havde fået af forken. 230r-230v.

Sandemændene svor CT KSs bane på og til sin fred.

1 Vel kom lidt til bevidstheden igen. Ordet er muligvis beslægtet med verbet hidse, der betyder ophidse, gøre ivrig.

1616C nr. 121. Sag om skellet mellem Bøgild i Borbjerg s. og Hindkær i Mejrup s.

Tv. 3/7 1616. 6 synsmænd hjemlede, at de da den dag var til syn imellem Bøgild og Hindkær. Da så de en sten stande i en grøn "møye"¹ ved en vidjebusk i "Folkier Halle". Så vester fra den sten i "Folkier", som dem blev forevist, der stod to sten. Endnu vester i samme kær stod en sten. Nok Vester i "Stienn Brou Møye" der stod to sten, den ene ved en vidjebusk. Nok vesterlængere i en lille, smal "rond"² ved en vidjebusk der stod en sten, og syntes de, at samme sten stod ret efter hverandre. Hvad det var skelsten eller ikke, det vidste de intet". 232v. - En mand i Moseby (Mejrup s.) vidnede, "at for 44 år siden da var han i Hindkær. Da var han med at slå den eng og førte høet deraf til Hindkær sønden ved de sten, som synsmænd den dag havde omhjemlet". En mand i Kobberup (Mejrup s.) vidnede, at for 22 år siden, "da gravede han tørv for dem i Bøgild, og da gravede de folk af Bøgild tørv norden for samme sten, og de folk af Hindkær gravede sønden for samme sten både med tørvgrøft og lyngslet". 232v-233r.

1 Møde, fugtigt jordstykke. - 2 Runding.

1616C nr. 122 og 123. Sag mod Eske Hansen i Løftgård (Ovtrup s.), hans hustru og søn, som anklagedes for at have overfaldet Niels Jensen, som var tjenestedreng hos Anders Poulsen i Allerslev (Ovtrup s.).

Tv. 3/8 1616. Den dag otte dage havde AP på tinge klaget over, "at på onsdag da sidst forleden gik hans dreng NJ og tøjrede hans heste på APs egen "thyrvoll"¹ på Løftgård mark på de agre, som ligger op "roie"² med søndre ender. Da kom EH og hans hustru og søn og fik ham ned, og da råbte NJ på Grumme Nielsen i Løftgård og hans dreng, at de skulle komme ham til hjælp, de myrdede ham". Desuden sagde AP, "at dersom hans heste eller køer havde været i EHs eng eller korn eller "hogeidtzager"³, da ville han derfor pleje minde og ret". 234v-235r.

Tv. 10/8 1616. Tre mænd i Allerslev og Ovtrup vidnede, "at de ikke så, det EH eller hans hustru Karen Eskes enten slog eller skød NJ på Løftgård mark den næste onsdag for sanktibsdag (25/7) sidst forleden". 235v og 267r.

1 Tøjreplads. - 2 På rad og række. - 3 Høvedsager, d.v.s. forpløjning, forager, skelager.

1616C nr. 132. Sag mod Jens Rasmussen i Strovstrup (Idum s.), som havde fledført¹ sin moder Kirsten Rasmuskone til sin svoger Laurids Sørensen i Simonstrup (Idum s.) uden lovbydelse².

Tv. 3/8 1616. "JR den dag for tingsdom havde hans moder KR med sig den dag for dom og ret, og bekendte JR at være hendes ægte søn og rette lavværge, og den dag med hans bevilling og samtykke såvel som og hans moder med hendes bevilling og samtykke lod sig fledføre til LS med hvis fattigheds gods, hun da havde, og hos ham og hendes datter at være hendes livstid". Desuden fremlagdes LSs åbne, forseglede brev, hvori han forpligtede sig til "at besørge og forse KR hendes ganske livstid med en redelig underholdning til klæder og føde, hus, varme og al anden god omgængelse med ord og gerning både af ham, hans hustru, børn og folk uden al argelist i alle måder, som han vil forsvare for Gud og stå til rette for mand, og hvis så sker efter Guds vilje, at Herren bortkalder LS ved døden eller hans hustru, da havde LS forpligtet sig for dem og deres arving i lige måde at besørge og forse KR med en redelig underholdning til klæder og føde og anden god omgængelse uden al argelist i alle måder". 257v- 258r.

1 Mod hendes livsvarige forsørgelse overladt det, hun ejede, til PS.
- 2 Et på tinge til den nærmeste slægt fremsat tilbud om at modtage KR som fledføring.

1616C nr. 135. Sag mod Christen Nielsen i Lønborg, som anklagedes for, at han med magt havde taget et får fra Johan Reinholdsen, der tjente på Lønborggård.

Tv. 16/10 1616. JR vidnede, "at da på mandag var måned sidst forleden, da kom CN tjenende Eske Pallesen i Lønborg til ham og Hans Mattisen i Anders Nielsens gård i Lønborg by og kom ind i hus til ham i fårestien og tog fat på et sort får og sagde, at han kendte sig ved det på Eske Pallesens vegne. Da sagde de, uden den havde andre mærker, end de så, da fik han ikke af dem. Så tog han det fra dem". 261v. - Hans Mattisen på Lønborggård vidnede, "at JR og CN "thogis" om samme får. Da gik båndet sønder, som sad om samme fårs hals, som var af halm, og løb det ind i fårestien igen". 261v.

Sandermandene svor CJ et fuldt vold over, en ed, landstinget und

I bindet med udtog af dommene 1617A er der givet så udførlige referater af samtlige tingsvidner, at der ikke er noget behov for udgivelse af et udvalg af de tingsvidner, der er indført i denne dømbog.

1617B nr. 2. Sag mod Anders Christensen i Byrsted (Veggerby s.), som blev anklaget for at have slået Christen Olufsen, der var buderdreng¹ på Pandumgård (Vokslev s.), ihjel.

Tv. 28/10 1616. En kone fra Byrsted vidnede, at for en uges tid siden var CO "i deres gård og sagde dem om mægning, og idet som hun kom ud af deres dør, da så hun, at AC lå oven på CO, og der hun havde skilt dem ad, da så hun, CO blødte i sit ansigt, og da så hun samme tid, at der lå en "thouffthiste"² hos dem på jorden". - CO erklærede, "at AC samme tid tog for:ne "drethist"² fra ham og sagde til ham: Hvad vil du, din tyv, have". - Af de videre forklaringer fremgår det, at CO efter fogeden på Pandumgårds befaling havde pantet AC for hans "ulydels" med hensyn til mægning. Pantet bestod utvivlsomt af omtalte tiste. 2r-2v.

Tv. 16/12 1617. En mand, der også tjente på Pandumgård, vidnede, at da CO et par måneder senere blev alvorligt syg, spurgte han ham flere gange, "om han havde noget ondt eller afbræk deraf, at AC nogen tid siden slog ham. Da sagde CO nej ... Hvad hans sygdom var anlangende, som han nu havde, det ville han af Guds hånd annamme og ingen andre deres, og den tid præsten var hos ham og meddelte ham sakramentet, da hørte han også, at CO havde lige sådanne ord derom til præsten". 3r.

Sandemændene svor AC kvit for anklagen.

1 Karl, der havde til opgave at tilsige bønderne til hoveri på hovedgården. - 2 "Thouffthiste", "drethist", s. 3r "drouthist". En dragkiste, en plovliste er kæden mellem akselen og hjulplovens bageste del.

1617B nr. 14. Sag mod Iver Hansen i Grølsted (Skorup s.) for ulovlig skovhugst.

Tv. 28/10 1616. Niels Nielsen bekendte, "at han skilte et stykke træ med IH i "Klingshalle" ved det lav på året 2 år". Jørgen Andersen vidnede, "at han var med og huggede en eg i "Klingshalle" med IH, og som Niels Nielsen savede med IH". Maren Pedersdatter "var med og læssede det savskårne træ i "Klingshall" ". En mand "så, IH og Niels Nielsen kom fra "Klingshalle" med et savskåret træ og førte til Niels Nielsens gård ad med fire heste for". Endelig så en mand, at "IH stod med nogle flere karle og huggede det træ til "fir Egi", som synsmænd i dag har omhjemlet". - 12 synsmænd havde på Grølsted mark i "Klingshall" besigtiget "en egestovn"¹, som er hugget. Da så de 4 rødder afhugget ret ned i roden, og det inderste af egen, som er marven af samme eg, som stod midt i stedet, som egen havde standet. Spån og barken, som var hugget af samme eg, var dækket ned oven på stoven, og siden var der med jord og tørv derover pålagt, som dem syntes at være gammelt hugget". 20v-21r.

1 Stub.

1617B nr. 17. Sag mod Niels Andersen i Hulbæk (Ørum s.), som havde fået det umyndige barn Peder Christensen i Møllerup (Ørum s.) til at sætte ild på Niels Christensens hus i samme by.

Tv. 15/10 1616. PC bekendte, "at da på fredag var 8 dage, kom han til NA i Hulbæk, og han bad ham at gå ind med sig til hans fader, og der de kom ind, da spurgte han PC, om han kunne gå til Møllerup og sætte ild i det hus, som store Niels har lade i, og tog så en stor træsko, som var et hul på bunden, og lagde ild i og stoppede et stykke tørv for det og fik ham det under hans højre arm og bad ham gå omkring deres hæshus(?) og over deres havreland og til Møllerup og sætte ild i for:ne hus og tage en brik(?) af taget og blæse ild i og sætte det andet ild i huset". 24r-25r.

1617B nr. 22. Skeltrætte mellem Iver Hansen og Jens Rask i Grølsted (Skorup s.).

Tv. 19/8 1616. 12 synsmænd vidnede, at eftersom de var taget "til syn til nogle høvder"¹ for nogle agerender ved "Muslundt"(?) på Grølsted mark, kaldes "Køddtagershøffueder"(?). Da havde de Grølstedmænd forevist dem 2 agre, som IH tilkom af de agre, som (er) i samme fald agre. Da har de mælt² den vestre ager, hos højen ligger, ret reb ud for hans ager. Siden ligger 3 andre agre, som ligger imellem IHs agre. Da ligger deres høvder lige rebret ud for deres agre ... Siden vesten ved IHs den østre ager, som de nu omtrætter. Da har de mælt IHs høvd. Da har han hans mål fuldt-ud, og ikke endda kan nå den skårbalk³, som JR har slaget. Dersom IH fandtes brøsthølden, da fattes ham det ved den vestre side". 31v

1 Forpløjninger, foragre. - 2 Målt. - 3 Stubbene mellem to skår
marken igennem (Fejlberg).

1617B nr. 29. Sag mod Peder Christensen Kærmand i Visborg, som havde
dræbt Søren Christensen i Søndergård (Visborg s.).

Tv. 23/1 1617. En mand fra Visborg vidnede, "at da på helligtrekongersaften var han og flere af bymændene inde til Palle Andersens i Visborg at drikke deres vide¹ af, og så gik han ud af døren, og så som han gik ind igen, da så han, CPK lå oven på SC ... og havde en kniv i hånden". 39v-40r.

Sandemændene svor CPK, som var rømmet, skyldig og fra hans fred.

1 De bøder, bymændene idømte hinanden for overtrædelse af landsbyens vedtægter, blev erlagt i øl, som de drak i fællesskab.

1617B nr. 31. Iver Lykke til Eskær (Grinderslev s.) sagsøgte Jens Poulsen i Harre, fordi han havde pågrebet en mand, som havde bestjålet IL, men ladet ham gå.

Tv. 13/4 1616. Søren Nielsen i Farsø og en mand i Jelstrup (Havbro s.) vidnede, at nogle dage efter helligtrekongersdag, "da kom der en fremmed karl til Søren Nielsen, som lod sig kalde Jens og sagde, han var Johan Erdmand i Ålborg hans tjener, og udtog nogle breve og lod ham se og sagde, at det var den gode mand IL hans breve ...¹, og så lod han ham hus, og han blev der den nat over. Så samme aften noget hen på natten da kom JP og havde en karl med sig og tikkede på døren, og så kom de ind i stuen, og han lod tænde lys og ville vide, hvem det var, og det lyset blev tændt, da så JP samme karl ligge i en bagstol². Da sagde JP til ham: Ligger du her, din tyv. Her ser jeg min lue og mine støvler og min lædertrøje og mine læderbukser, og så ledte JP (i) bukselommen. Der fandt han en lille kniv beslagen med sølv og et tyndt klæde og et par blå strømper, og da sagde JP til ham: Hvor har din tyv gjort af min anden lædertrøje og mine penge, du stjal fra mig, og hvor har du gjort af det "threperenn"³, du tog på Eskær. Det skal din tyv hænge for". 42v-43r.

Tv. 13/7 1616. To mænd fra Farsø vidnede, at de om morgenen den næste dag havde set, at der kom "tre karle ud fra Søren Nielsen, og de talte med en af samme karle og spurgte, hvor han havde hjemme. Da sagde han, at han havde hjemme i Harre i Salling, og sagde sig at hedde JP og havde ikke uden ét øje, og en af de andre karle stod hos ham, som sagde sig at hedde Jens og skulle være Johan Erdmand i Ålborg hans tjener, med en klædebylt på bagen og et "threperom"³, var opsprættet, som dem syntes var en

"karlllerom"⁴ til en trøje, og med nogle breve. Så spurgte de JP, hvad det var for en karl, der havde slige koster på sig. Da sagde JP, at det var en tyv. Han havde stjålet meste parten de koster, han stod med, fra ham, og det "thrøperom"³ havde han stjålet på Eskær, og så tog JP samme karl og koster med sig og drog sønderpå ad sundet med sundvejen, imedens de kunne se dem". 43v.

1 Nogle ord, som ingen mening giver. - 2 Stol med ryg. - 3 "Threperenn", "threperom", "thrøperom" har vel forbindelse med trip, en slags uldføljl. - 4 Ukendt ord. Antagelig har skriveren ikke kunnet læse sit forlæg.

1617B nr. 34, 35, 120 og 121. Sager, der vedrører det barn, Mette Jensdatter, som var gift med Niels Terkelsen i Termestrup (Hvilsager s.), fødte, og som hun beskyldte Rasmus Jensen i Søby for at være fader til.

Tv. 23/12 1616. En mand bevidnede, "at han fulgtes med NT den dag, han skulle lade sig trogive til MJ. Så gik de ud og skulle gå til kirke. Så kom RJ og nogle flere godtfolk med og kaldte dem tilbage igen. Så drog de tilbage igen og ind ad Oluf Jensens kælder¹ ad hans sals² RJ, NT" og tre andre mænd. "Så stod NT og "trete"³ sig noget ved og sagde, han ville intet lade sig trogive til MJ, førend han talte med hans fader. Han var sagt, de hørte hinanden så nær til, han måtte intet have hende". Da RJ lovede at få det undersøgt, "svarede NT: Nej, RJ, her er noget andet under, som jeg er ræd for. Jeg tvivler på, hun skal være selvanden. Da svarede RJ: Du tør intet frygte derfor. Dersom hun er med barn, da skal jeg være din mand dertil, for hun er ikke mere med barn end som jeg". 48r.

Tv. 13/1 1617. Anden juledag 1616 fødte MJ et barn, og de fem kvinder, der havde været til stede ved fødselen, bevidnede, at de i hendes barnsnød bad hende, "at hun for Guds skyld skulle bekende hendes rette barnefader. Da bad hun, at Gud skulle sådan forløse hende, som RJ var hendes rette barnefader. Det bad hun sig Gud til hjælp på ved hendes salighed. Så blev hun, Gud ske lov, lykkeligt og vel forløst". 50v.

Tv. 10/2 1617. MJ bevidnede, "at da i bygsæd sidst forleden midt i bygsæden den dag, RJ i Søby havde murer¹mænd på kirken, da stod RJ ved kirkemuren og kaldte til hende og bad, hun skulle gægne deres gæs ud af kornet ved den vestre sø. Så gik hun ned og gægnede dem ud (der)af. Så kom RJ ned til hende og lå hos hende ved Vestersø". 179v.

Tv. 23/12 1616 blev dømt magtesløst, og for MJs beskyldninger rensede RJ sig ved tylvtered.

1 Kælder kan betyde spisekammer, rum, hvori man opbevarede mel og gryn. - 2 Sals betyder egentlig stuehus, men bruges i nogle dialekter som betegnelse for køkken eller bryggers. - 3 Viste uvilje, misfornøjelse.

1617B nr. 43. Sag om skellet mellem Alling Klosters skov (Svostrup s.) og Lemming skov.

Tv. 23/7 1616. 7 mænd, der kunne mindes i 40 år og mere, vidnede, "at der har løbet en bæk imellem Alling Klosters skov og Lemming skov ned fra fjællebroen og i åen neden for Frausing (Hinge s.), og er endnu kendt en grube, som samme bæk har løbet, hvilket de har holdt for ret skel imellem Alling Klosters skov og eng og Lemming skov og eng, og er dem vitterligt, at for nogle år siden er samme bæk udbrudt og løber østermere på end (fejlforsind) i Alling Klosters grund på eng og fædrift, end den var tilforn". 65r.

1617B nr. 52. Sag om krænkelser af tingfreden.

Tv. 7/11 1616. "Otte mænd vundet har, det Peder Knudsen i "Bre(d)strup" (Gammelsogn eller Ring s.) indkom der den dag for dom, eftersom han og den dag otte dage var der til ting og lod en skriftlig beretning læse og ville endelig have dom af (byfoged) Christen Ibsen, om han ikke burde at være kvit for nogle arresteringer og beslag, han var udi kommet der i byen med noget gods. Da forviste CI ham en gang, 2 gange og 3 gange og bad, han skulle stævne hans vederpart, om han ville have nogen dom; thi han kunne ikke dømme nogen sag, uden det var stævnet for ham enten skriftligt eller mundtligt med 2 mænd. Og det uanset blev PK bestandig i hans forsæt og endelig ville, CI skulle dømme ham kvit for samme arrestering og beslag, alligevel han ikke havde stævnet eller kaldet nogen derfor, og dermed gjort bulder og hver mand ulyd, som på tinge var, og ikke ville give plads og rum, så at CI på den side måtte nødes til at nævne 6 mænd over PK og lod ham dele derfor for ulyd". 74r-74v.

1617B nr. 55. Sag mod Niels Ibsen i Bjerregård (Tvede s.), som havde dræbt Jens Rasmussen i Tvede.

Tv. 25/1 1617. En mand vidnede, at for et par uger siden "var han i sal. JRs hus og drak en kande øl: Da hørte han, det JR og NI kom nogle ord imellem. Så gik han ud og lod hans hest for hans vogn. Da så han, at NI kom ud ad døren, og JR, som desværre blev ihjelslagen, kom efter ham med et draget væge i sin hånd og fulgte efter ham i "gordtzledt" og der hug-

gede og stak på ham med for:ne væрге, så at NI nødtes til at væрге sit liv". En kvinde vidnede, "at den tid NI var udgangen af huset, da tog JR hans væрге, som hængte på væggen, og drog det i stuen; men hun ville have forhindret ham i salset¹ og bad, at han skulle tænke på hans små børn. Da stødte han hende til siden og løb ud efter NI". 77v-78r.

Sandemændene svor NI manddød over og til hans fred.

1 Sals betyder egentlig stuehus, men i nogle dialekter køkken eller bryggers.

1617B nr. 56. Trolddomssag mod Karen Andersdatter kaldet Føuten, der var født i Hoed.

Tv. 11/2 1617. En mand fra Kolind vidnede, at for en fem ugers tid siden "kom KAF ind til ham og lod sin medføring bæres med sig, og han lånte hende hus en nats tid eller to. På tredje dag spurgte hun ham, om han holdt nogen soldat. Han svarede ja, og hun sagde, dersom han ville betale hende, skulle hun forskaffe ham en stor hob penge. Han svarede, han troede det ikke. Hun sagde, hun kunne det vel gøre. Hun kunne tage dem på havbunden; thi hun havde drukket af djævelens blod, og djævelen havde drukket af hendes igen, og der hun begyndte hendes kunst, spandt hun nogle uldne tråde og bad ham eller hans hustru skulle tælle til fem, og som de ville det ikke gøre, talte KAF selv. Da blev der en slem ond stank og tåge i stuen, at folkene blev forfærdede, og som han fornåm, hun ville fly ham pengene med djævelens kunst, ville han det ikke samtykke, og hun sagde, dersom djævelen ikke måtte lægge pengene i en kiste, skulle hun lade hendes dreng, djævelen, sætte ild på Kolind by og sætte hans stue på fire støtter og lade hendes dreng, djævelen, slide hans hustru til væggene, at hendes hjerne skulle sidde på væggene, og hun truede ham og sagde, han skulle få et fandens mod, og at hun skulle gøre ham så bange, at han skulle løbe i havet og drukne sig selv. Da blev han så forskrækket, at han tiggede hans liv af hende til dag for Guds skyld". KAFs datter bekræftede ovenstående vidneudsagn og sagde desuden, "at hendes moder spandt fem uldne tråde og skulle binde for kistelåsen, som pengene skulle findes". 78v-79v.

Tv. 26/2 1617. En mand havde hørt rygte og tidende, at KAF "har spundet nogle uldne tråde og bundet i nogle sten og sat i Vosnæs strand". 79v-80r.

Tv. 11/2 1617. 24 mænd i Djurs Sønder herred vidnede, at i alt fald i 14 år havde KAF "vandret og ladet sig føre omkring der i egnen", og at hun havde været berygtet for at bruge spøgeri og trolddomskunster. Selv bekendte hun, "at hun har fået 7 børn, de 5 børn hver ved sin fader og de 2

ved én karl". En af fædrene var "Jens Kræmmer, som løb deromkring. Ydermere bekendte hun, at på 8 års tid har hun ikke brugt sakramentet, og at hr. Jens i Ålsø har absolveret hende engang. Nok hende at have bekendt, at hun for 14 år siden var anholdt i Grenå for hendes galskabs skyld. Dog de lod hende løs igen". 80r-80v.

Tv. 11/2 1617. En mand vidnede, "at ved 12 eller 14 år siden, medens han boede i Allelev (Lyngby s.), da kom KAF ind til ham og blev om natten. Da blandt andet sagde hun, at hun var løbet fra Ebeltoft både fra hendes hose og hendes pose; thi de ville have fængslet hende, fordi hun skulle tage lykke fra en og få en anden". 80v.

Tv. 11/2 1617. En mand i Kejlstrup (Feldballe s.) vidnede, "at ved et år siden da var KAF i deres gård og lå til hans nabos. Da sendte hun bud til hans hustru om morgenen og begærede, hun ville give hende noget, og hun sendte hende et "smør och brødt" med KAFs egen datter, og de 3 køer, som det smør var samlet af, blev døde på fire dages tid derefter, og skylder han KAF for den skade". 80v.

Tv. 25/2 1617. En mand i Nødager vidnede, "at ved sanktvalborgsdags (1/5) tid sidst forleden kom KAF til ham og begærede, han ville age hende af sognet, og han nægtede hende det; thi det ikke tilfaldt ham den tid at age "krøbell" af byen. Da sagde hun, at han skulle selv fortryde det først, og inden 14 dage derefter mistede han sin bedste hest, og ikke den var syg, førend den straks døde". 81r.

Tv. 15/2 1617. En kone i Tåstrup (Feldballe s.) vidnede, "at ved 6 uger for jul sidst forleden da kom der en kvinde ind til deres, som lod sig kalde KA. Da sagde hun til hende, at der var en kvinde af Vrinders (Rolse s.), en kvinde af Skæring (Egå s.) og nogen af Ebeltoft og en mand, som de kaldte Skaberen, blev siden brændt for Ebeltoft, var med, de var på Ellemandsbjerget på Helgenæs tilsammen. Da gik de i råd, hvor de skulle få dem en tønne mjød. Da svarede den kvinde af Skæring, det var ram mjød, de havde i Skæring Munkgård; men der svarede en kvinde af Koed, at der var god, sød mjød i Hvitvedgård (Torsager s.) til Peder Jensens; men Skaberen og den kvinde af Vrinders og den af Skæring de hentede samme tønne mjød og førte den til Ellemandsbjerget, og der drak de den af, og så førte de tønden tom tilbage igen. Så gennede Peder Jensens kvinde (sin) pige fra sig, for mjøden var aftrykket, og derfor måtte Peder Jensens hustru miste sit liv. Og samme tid bød KA hende til, dersom hun ville tro på hende, da skulle hun fly hende, hvad hun ville have, og sagde til hende, at hendes moder holdt en tysk kvinde, som lærte hende trolddomskunst, og hvis hun kunne ikke lære af hende, det lærte hun siden hos en præst ved Vesterhav". 81r-81v.

Tv. 25/2 1617. Peder Jensen i Hvitvedgård erklærede, at det var i Guds sandhed, at han mistede en tønde mjød ved 5 år siden, som han ikke vidste, hvor blev, og hvor tilgik, uden at tønden fandtes tom i kælderen, og at hans tjenestepige kom af sin tjeneste derfor, og at hans hustru mistede sit liv og døde i elendighed ... Desligeste at badskæreren og andre godtfolk, som hans hustru besøgte i sin sygdom, kunne ikke andet kende eller sige, end hun var jo forrådt og forgjort med trolddomskunst". 8lv-82r.

Et brev fra byfogeden i Grenå, hvori han giver ridefogeden på Kalø "til kende, at KAF gik der omkring i byen og angav sig hos den gemene mand, som ikke bedre vidste, og gjorde dem visse, hun kunne fly dem lykke; men der øvrigheden fik sådant at vide, og intet videre bevis de kunne hende overbevise, forviste de hende byen". 82r.

Tv. 26/2 1617. En mand i Skødstrup vidnede, "at for en 12 eller 13 år siden KAF tjente i Skødstrup, da gik hun ud af hans gård og kastede tilbage med hendes hænder 3 gange, og straks mistede han et øg anden dagen så godt som 20 dlr., og siden blev hans mælkende slet fordærvet, og hans fæmøn faldt fra ham. Da samme tid sagde han til KAF: Jeg vantror eder for den skade. Dersom I ikke førder råd dertil, da skulle jeg lade straffe eder derfor, om der er lov eller ret til, og med det samme rømte hun af byen ... KA at have standet for ting og dom og rakte ham hånd og bad ham om forladelse, og derpå fik de længe hinanden deres hånd". 82r-82v.

Tv. 26/2 1617. Præsten i Skødstrup vidnede, at han havde hørt, at KAF var i rygte "for trolddom og spøgeri, som han havde advaret hende i på prædikestolen og straffet hendes ugudelige levned, drik og sværmeri". 82v.

Tv. 3/3 1617. En kone i Ebeltoft vidnede, at KAF for nogen tid siden havde tilspurgt hende, "om hun ville give hende noget, da ville hun fly hende 15 mark hver ugedag, og da skulle hun forskaffe hende en ny "fiescher byte"¹. Da sagde hun nej, hun ville rådføre sig med sin mand først". - En anden kone i samme by vidnede, "at forgangen sommer kom KA til hende og tilspurgte hende, at hun havde hørt, hendes mand var meget ond ved hende, og sagde, dersom hun ville give hende noget, da skulle hun gøre det så, at han skulle aldrig blive ond ved hende mere". - To mænd, (af hvilke den ene vel var sidstnævnte kones mand) vidnede, "at den samme dag kom der en forfærdelig storm på dem, så at det ganske sejl henblæste". 82v-83r.

Tv. 1/3 1617. KAF bekendte, "at hun lovede" en kone i Hoed "nogle penge, og hun grov en dyb grav i deres "bue"² og satte en pind i, for hun havde ikke til stunder at bie. Fik hun ingen penge. Og hun gav hende en

mark til et par sko. Og den tid hun kunne ingen penge få, løb hun efter hende og tog det fra hende igen". En anden kone i Hoed "lovede hun også nogle penge, og hun gav hende en ost og et par ærmer derfor". En tredje kone i Hoed "gav hende en lue og et fjerdingkar gryn, for hun lovede hende penge, og der hun ikke kunne få penge, tog hun luen fra hende igen, for hun ikke ville bide tiden". En kone i Koed "gav hende 2 lagener, en halv gås, 3 brød og 34 skilling, for hun skulle fly hende nogle penge af Jens Simonsens og Jens Sørensens penge i Koed, og der hun ikke straks kunne fly hende penge, tog hun fra hende det, hun havde givet hende. Så begærede hun af hende, at hun skulle fly hende et barn og kende hendes mand råd dertil. Så bad hun hende, at hun skulle tage 3 sten og lægge i noget vand, at han skulle to sig i, og den tid hun fornå, at det hjalp intet, da tog hun fra hende det, hun havde givet hende, og slog hende, at det "donidt" på hendes krop". En kone i Kare (Holbæk s.) "gav hende 3 brød, 2 fårelår, og manden måttet intet vide det, for han ikke kunne tie det. Siden kom hun intet til dem igen, for hun lovede hende nogle penge, og der det hjalp ikke, tog hun det fra hende igen, og den tid hun var til huse til Søren Olufsens i Mørke, da "baadt"³ Anders Bruns kvinde i Vosnæs (Skødstrup s.) en "maupøls"⁴, et halvt svinehoved, 2 andre pølser, 3 skæpper malt og 2 skæpper mel til Søren Olufsens til hver der og gav hende, for hun skulle fly hende nogle penge". 83r-83v.

Landstinget stadfæstede den ed, hvorved kirkenævninger havde svoret KAF skyldig.

1 Der står tydeligt fiescher byte. Muligvis fejlskrift. - 2 Vel jysk form af bo eller bod. - 3 Kan også læses bandt eller bendt. Muligvis fejlskrift. - 4 Mavepølse, d.v.s. en pølse stoppet i en mavesæk.

1617B nr. 60. Sag mod Christen Jespersen i Ebstrup (Sejling s.), som Sid-sel Sørensdatter sammesteds beskyldte for at have taget to plovjern af hendes plov.

Tv. 11/2 1617. SS lod læse en skriftlig klage, "lydende ord fra ord, som efter følger: Er dette mit klagemål, at mine plovjern blev borttaget af min plov i sommer, nu var sidst forleden, og jeg lod lyse til bands¹ efter dem i år ved sanktmortensdags tid. Da bekendte CJ offentligt i kirken, at han tog dem af ploven, og sagde, at det var hans". 90v.

Tv. 18/2 1617. 9 mænd vidnede, "at noget for sanktmouridsdag² nu sidst forleden skal de have hørt lyse til bands for 2 plovjern, skal være taget af SSs plov, og CJ da at have svaret og spurgt, hvad det var for plov-

jern, hun lod lyse efter, og sagde, han satte to jern i en gammel bagplov. Dem tog han og selv af den igen, som var hans egne jern". 90v.

1 Efterlyse fra prædikestolen. - 2 Sanktmouridsdag er den 22. september. Ovenfor opgives efterlysningen at have fundet sted ved sanktmortensdag, som er den 11. november.

1617B nr. 64. Sag mod Rasmus Jørgensen i Mundelstrup (Fårup s.), som havde slået Christen Madsen Soldat i samme by ihjel.

Tv. 27/2 1617. RJ, som var barnefødt i Vendsyssel, lod læse en skriftlig klage, "at nu den 5. februar sidst forleden, der jeg ville gå hjem til min seng i Mundelstrup og vidste mig ingen frygt eller fare i nogen måder af noget menneske og havde ganske intet i hånden fra Steffen Jensens, har CMS standet i gården ved en husgavl med et draget værge i hånden og så huggede til mig bagtil en stor skramme i min ryg ... og siden slog mig et stort hul for i mit hoved med knoppen af hans værge, der jeg løb ind på ham og fik fat på værget med ham, og dersom jeg ikke havde fået fat på det med ham, har jeg aldrig kommet levende fra ham, hvorfor jeg arme, fremmede karl var forårsaget at gribe til en liden kniv, som lå i min lomme, at værge mit liv med". 93v.

Sandemændene svor RJ manddød over og til hans fred.

1617B nr. 65. Sag om grunden til, at Helle, Peder Jepsens hustru, i Odder døde.

Tv. 17/3 1617. 12 mænd vidnede, at HPJ "nogen tid lang førend hendes død og afgang var af alderdom og skrøbelighed så skrøbelig og ufør, at dersom hun havde enten faldet eller i andre måder omkuld kommet, da var hun ikke selv så mægtig, at hun kunne rejse sig, og det sidste hun var til sakramentet i Odder kirke, da tog den dannemand sognepræsten der samme-steds ved hendes arm og hjalp hende op". - To kvinder vidnede, "at som da på fredag var måned, da gik sal. Helle Peders til Odder bæk med en liden kedel i sin hånd og ville have hentet noget vand, og i det samme som hun luede ned efter samme vand, kom hun omkuld i bækken, og kedlen blev i bækken til om anden dagen, så kom de straks til hende, som hun lå sidelæns imod strømmen i bækken, og der de tog hende op, da var hun endda levende, og som de bar hende ind, da besvimede hun, som de vidste ikke andet, end hun skulle have fået til live igen. Dog hun i det samme døde". 94v-95r.

Sandemændene udlagde Heller Peders af våde og vanlykke at være omkommet.

1617B nr. 66. Sag mod Rasmus Jacobsen i Holm (Serup s.), der havde slået Jens Nielsen i samme by ihjel.

Tv. 4/3 1617. Peder Knudsen i Serup vidnede, "at da på søndag var 14 dage, da sad JN og RJ inde til hans og drak en kande øl eller to. Da gik RJ i kakkelvraen og sad og drak med nogen anden. Da bad JN, han skulle gå til bordet til ham at betale hans øl, efterdi han var i skøding¹ med ham. Da rejste RJ sig op og drog sit væрге ud og straks stak det igennem JNs side". 96r-96v.

Sandemændene svor RJ manddød over og fra hans fred.

1 Gave, tilskud (Kalkar), sviregilde med eller uden sammenskid af penge (Fejlberg).

1617B nr. 77. Sag mod Søren Ibsen i Blegind, der havde slået Mikkel Andersen i Grumstrup (Vedslet s.) ihjel.

Tv. 19/3 1617. En mand og en kvinde vidnede, at de, da på søndag var 6 uger, var nærværende i en stue i Assendrup (Vedslet s.), hvor de hørte og så "SI og MA deres væd¹, og den ene sagde sig at være bedre på at må bruge et væрге end den anden, og med det samme kom de sammen på gulvet, og SI havde et draget væрге i hånden, og da gjorde han MA de sår og skade, han havde". 110v.

Sandemændene svor SI, der var bortrømt, manddød over og fra hans fred.

1 Væddemål.

1617B nr. 80 og 114. Sag om, hvorvidt de to søstre, der begge hed Maren Sørensdatter og boede i samme gård i Balle, ikke havde ført tilbørligt tilsyn med den enes barnebarn Jacob Lauridsen og derved været årsag til barnets død.

Tv. 8/4 1617. Søsteren til JLs bedstemoder vidnede, "at da på onsdag var 14 dage, havde hun kogt noget mæd¹ i en kedel, som hun havde optaget og indbåret, og kedlen blev standende i salset² på gulvet på ilden med søden³ i, og hun var i stuen og løste noget kål. Da gik der to får på salsgulvet. Da gik hun frem, og da hun lod døren op, da så hun et af samme får, som var gråt og hornet, skød et barn ved navn JL - som var hos sin oldemoder⁴ ..., som bor i gård med dem, og var gangende ind i salset, dog hende aldeles uafvidende - i samme kedel med søden, og hun så straks tog det op og gav et stort skrig af sig. Så kom barnets oldemoder og tog det til sig af hende, og det siden om anden dagen døde ved "haluisenn-dagstide"⁵. Barnets oldemoder for:ne MS at have vundet, at hun tog barnet

af for:ne hendes søster MS, og bekendte det at være ligeså tilganget, som for:ne MS vundet har. Hende ydermere at have vundet, at barnet levede til om anden dagen og talte om natten og sagde, at fåret skød det i kedlen". 167r-167v.

Sandemændene svor, at barnet var død af våde og vanlykke (nr. 80). Da sagen blev appelleret til landstinget, godkendte dette sandemændenes ed.

1 Kødmad. - 2 Egentlig stuehuset, men i nogle egne brugt i betydningen køkken, bryggers. - 3 Det, som har sydet, suppen. - 4 Bedstemoder. - 5 Halvesen, d.v.s. halvvejs, næsten.

1617B nr. 82. Sag om hærværk.

Tv. 14/4 1617. 6 synsmænd vidnede, at de den dag 3 uger havde synet vinduerne i Anders Skrædders stue i Vranum (Almind s.). "Da så de for:ne vinduer tre af dem var sønderslagne, hængte indad i stuen, og dertil 2 vinduer var slet udslagne og lå på skiven". 118r.

1617B nr. 83. Sag mod Anders Nielsen Vestergaard i Horn (Tvilum s.), der havde tilføjlet unge Niels Andersen i Sminge (Voel s.) sår og skade.

Tv. 7/10 1616. Sognepræsten i Skorup og Twilum hr. Niels Pedersen vidnede, "at tirsdagen den 10. september sidst forleden førte de Twilum sogne-mænd ham hans tiendekorn hjem. Da gav han dem øl og mad for deres umage. Den tid måltid var gjort, så drak NA Lars Pedersen i Horn en stob til. Det ankede Peder Andersen på. Så kom Peders Andersen og NA i rykkeri om samme stob og slog øl i hans øjne". Efter at de var kommet omkuld på gulvet og havde rejst sig "begge blodige", lagde folk sig imellem og fulgte NA ind i lillestuen. Senere fik man ham ind i storstuen igen og søgte at forlige ham med Peder Andersen. 119v-120r.

ANV havde blandet sig og taget Peder Andersens parti. Som det fremgik af synsmændenes erklæring havde NA i det derpå følgende slagsmål fået et "knivslag bag under hans venstre arm under hans skulderblad" og "en stor kulle¹ bag i hans hoved, så stor som et hønseæg". 120v.

1 Knude, bule.

1617B nr. 84. Sag mod Karl Lauridsen i Vrigsted for sår og skade, han i Horsens havde tilføjlet Hans Madsen, foged på Stensballegård (Vær s.), bagfra.

Tv. 30/4 1616. En mand vidnede, "at da på fredag 14 dage kom han gående op ad Skidengyde, og der han kom om på Nørregade, så han, at KL kom gående ud ad Christen As' dør og æskede ud, mens hvem han udæskede, vidste

han ikke, og da kom HM gående op fra "Gouellgade". Så slog de sammen en gang eller to. Da faldt HM ned på jorden. Imidlertid huggede KL på ham, mens han lå, og der HM kom op, så han, at han blødte". Af de øvrige vidneudsagn fremgår det, at HM og KL "slog sammen med to værger", og at HM faldt "næsegrus i rendestenen". 123r-123v.

Landsdommerne "kunne ikke kende KL samme gerning så ærligen at have gjort, som det sig burde".

1617B nr. 85. Sag mod Jørgen Andersen Skrædder i Århus og hans broder Peder Andersen i Voel for krænkelse af freden i Reinhold Møllers hus ved Silkeborg.

Tv. 21/12 1616. To mænd vidnede, at "den 15. november sidst forleden om aftenen var de nedganget til RMs hus, og da imidlertid, efter de var kommet derind, faldt der nogle ord ind imellem JAS og Tobias Skrædder tjenende på Silkeborg, så de blev skilagtige, og PA stod med hans broder. Straks sendte RMs hustru bud op til slottet efter ham, at han skulle komme hjem til hende. Så kom RM ned til dem og bad JAS såvel som PA gerne om, at de ville for Guds skyld gøre vel og være tilfredse og ikke gøre noget parlament¹ i hans hus. Så gik de begge samtlige ud af huset og lod dem mærke, ligesom de ville have draget bort. Imidlertid gik RM og "thennd flere", som i huset var, fra skiven og til ilden. Da kom PA og JAS ind til dem igen og satte dem på bænken ved døren igen, og PA tog et bæger øl og begærede, at RM skulle drikke med ham, to eller tre gange, i hvilket RM sig ~~besværgede~~ og sagde, at han ikke gad drikke. Derover tog PA sig årsag og gjorde sig såvel som og hans broder JAS sig uret og unyttig i stuen, så både RM og de måtte rømme fra ilden fra dem og gå til bordet igen og bad dem begge for Guds skyld, at de ville være tilfredse, og var begærende, de ville gøre vel og drage deres vej, og ikke ville de drage deres vej, men JAS "napett en kniff ud aff throffuedt"² RM, at han skulle røre i hans tarme dermed, og så gik og undveg RM fra ham i et andet lidet kammer, og desmidtledt gik PA til og tog RMs værge, som det hængte ved hans seng, og der udæskede ham med sig at skulle slås, om han var bedre end en skælm, og gav ham mange unyttige ord". 125v-126v.

1 Skænderi, strid, ufred. - 2 I det originale tingsvidne har der vel stået, at han nappede en kniv af truget og truede RM med, el.lign. Ved afskrivningen er truget eller snarere og truede sprunget over.

1617B nr. 86. Sag mod Karen Jeppes i Kattrup og hendes sønner for hugst til upligt i deres selvejerskov.

Tv. 19/2 1617. 12 synsmænd hjemlede, "at de den dag var ad syn til KJs og hendes børns skov ... Da først forfor de KJ et stykke skovskifte, kaldes "Kouhaffue", der fandtes 140 ege- og bøgestovner¹, så vidt som de kunne tælle, og stod ikke uden 3 stubbe² igen og var så nær slet ophugget. Dernæst forfor de i "Lundschouff", der fandtes 2400 ege- og bøgestovner, eftersom de rettest kunde tælle, og stod der nogle tal træer igen, ellers var det slet ophugget, og for:ne skovhugst fandtes i kgl. majestæts frihed". 129r-129v.

Tv. 17/5 1615. Ridefogeden på Skanderborg "stod for tingsdom og strængeligen forbød KJ og hendes tre sønnder ..., at de ikke skulle forhugge deres skov til upligt, såfremt de ikke ville tiltales". 121v.

1 Stubbe. - 2 Fejl for træer.

1617B nr. 87. Sag mod Jep Enevoldsen i Bleld (Nebel s.) for hugst til upligt i hans selvejerskov.

Tv. 19/2 1617. 12 synsmænd hjemlede, "at de den dag var ad syn til JEs skove ... Da først forfor de hans skovlod i Bleld Østerskov, der fandtes 200 ege- og bøgestovner. Dernæst i JEs skovlod i Bleld Vesterskov. Der fandtes 400 bøgestovner, eftersom de rettest kunne tælle, som var hugget skoven til skade". 131r-131v.

1617B nr. 88. Sag mod Søren Jensen i Veddum (Skelum s.), som gjorde gældende, at Christen Andersen i samme by på lovlig vis havde fledført sig til ham.

Ved brev af 20. juni 1602 vedkendte CA "sig at have afhændet fra sig og sine arvinger og til SJ og hans arvinger alt hvis gods og boskab, som kunne findes efter hans død, ihvad som helst det være kunne, med sådant forord, at dersom han levede i ti år efter den dag, skulle det følge SJ og hans arvinger, alt, hvis han havde; men dersom Gud allermægtigste kaldte ham, førend de ti år var forløbet, da skal SJ give hans arvinger 10 daler, og han skulle holde ham nødtørftig underholdning". På Hindsted herredsting den 11. juli samme år tog CA SJ i hånden og vedgik brevet af 22. juni. 132v.

1617B nr. 92 og 1618B nr. 162. Lars Nielsen Lillebonde, der havde været borger i Nykøbing, men var flyttet til Norge og havde taget borgerskab i Oslo, havde sagsøgt Anders Christensen i Nykøbing, fordi han havde stået i forhold til hans kone Anne Eriksdatter, en datter af sognepræsten i Nykøbing, og hende for ægteskabsbrud og forøvelse af hans formue.

Tv. 24/7 1616. AE bekendte, at AC "havde haft hans legemlige fællig med hende i 1 1/2 år den stund, hendes husbond LNL og hun boede i Nykøbing, og mere tilforn, før hendes husbond drog fra hende". Endvidere bekendte hun, "at AC også har haft hans legemlige fællig og villig med hende, efter hendes husbond LNL drog fra hende, i 2 samfulde år og mere". Endelig bekendte hun, "at hun i hendes husbonds fraværelse slæmmeligt og skæmmeligt har forødt deres bo og boskab, rørende og urørende, som hun og hendes husbond skulle have at holde deres hus og gård ved magt med, så og hvis arv, som hun tilfaldt efter hendes sal. fader og moder, med 160 dlr., som hun siden fik til sin part for halvparten af den gård, som hendes husbond og iboede. Dette for:ne bekendte hun at have forsat, ikke til sin nødtørftighed, men i slem overflødighed og løsagtighed med AC og hans onde selskab". 1617B 138v og 1618B 309r-309v.

Tv. 1/10 1616. AE fremlagde følgende skriftlige beretning, som hun bekræftede med ed: "For det første for otte år siden forleden drog hendes husbond LNL fra Nykøbing med hans skib fuldt med godt gods, malt, mel, gryn og andre gode varer med hvis andet, der fandtes da i deres bo, og intet han førte hjem tilbage igen for for:ne gods, så alt hvis Guds gave og gode, hendes sal. forældre gav hende til medgift, blev mesten hedenført og forødt med hans skibshandel. Siden derefter drog han heden fra hende og var da heden på det 4. år uden alle nogen bevislig undskyldning eller nogen årsags tilfald, og intet hun fattige kvinde havde da i hans fraværelse til at hjælpe sig og holde hus med, men sad da så godt som mellem to tomme vægge, og så derefter sendte han bud herhjem fra Norge og lod sælge halvparten af alle hvis ejendomme, som hendes sal. forældre gav hende, og ikke hun fik en skilling af samme hans penge for for:ne ejendom, han solgte, til husholdning i nogen måder, mens en lang tid derefter af stor fornødenhed forårsagedes hun til at sælge den anden halvpart af for:ne ejendomme til at hjælpe sig med så og at betale i gæld hvis, som hun i samme for:ne åringer i samme hans fraværelse har borget og udtaget til husholdning og i andre måder. Siden dernæstefter i langsommelig tid hun ingen beskeden bekom fra ham enten skriftligen eller mundtligen ej heller at have sendt hende desmidlertid noget til husholdning i nogen måder, mens hun da af stor fornødenhed nødtes til og med hendes venners råd og samtykke begav hun sig over til Norge til hendes husbond og formente, han skulle formildes noget og handlet sig imod hende, som en ærlig dannemand burde at gøre ..., og der hun da kom i Drammen i Norge til ham, da adspurgte han hende, hvem der havde sendt hende did, truede og gav hende mange onde ord og sagde, dersom hun ville gå på Oslo rådhus med ham

og vidne, hvad han hende forsagde, da ville han give hende hendes kost til påske, så og en snes dlr. til tærepeng, og dersom hun det ikke ville gøre, da måtte hun fare djævelen i vold, og hun ikke endda skulle skilles vel fra ham, så hun var hårdelig nødt og tvunget til af hendes husbond at vidne samme vidne på Oslo rådhus, og der han havde lagt hende ord i munden, hvad hun fattige, fremmede og tåbelige kvinde skulle vidne på for:ne rådhus, da sagde han til hende, at hun ikke skulle tage hendes stokke-nævn¹ med sig. Dersom hun det gjorde, da var det alt forgæves, de da gjorde, og siden forholdt han det for hende en langsommelig tid, førend hun det bekom igen med stor gråd og modig tåre. Siden derefter forsendte han hende derfra og til Løgstør til hans slægt Christen Selgensen, hun der til Løgstør birketing at skulle bekræfte hendes forrige vidne, og hun der var i hans gård en tid lang, og ingen måtte tale med hende, eller nogen af hendes venner eller nogen på deres vegne måtte der komme hende til ords, så hun kunne rådføre sig noget med dem, og der hun da samme tid skulle endeligen til Løgstør birketing og bekræfte hendes vidne, hun på Oslo rådhus på AC vundet har, (tingsvidnet til Løgstør birketing er ovenstående tingsvidne af 24/7 1616) da forholdt hun sig meget hårdt deri, det ikke heller nødtigt ville gøre, årsagen at AC i samme sag er aldeles uskyldig, så hun ikke anderledes måtte vidne, end som hendes for:ne husbond hende havde til truet at vidne, og Christen Selgensen da sagde til hende, ville hun ikke vidne, som sagt og lovet var tilforn, da ville han endda ydermere være i hendes minde² på det, at samme hendes vidne måtte endeligen gå for sig, og han da nødte hende 10 dlr. på til de 20 dlr., hendes for:ne husbond sendte ham, hun skulle have for for:ne vidne at vidne". For Gud og mennesker beklagede hun sig over, at LNL og hans slægt og venner havde nødt, købt og tvunget hende til at vidne på AC, og erklærede under ed, at hun aldrig havde haft legemlig fællig med AC eller nogen anden karlsperson end hendes husbond LNL, og at AC ikke havde været med til (at) forkomme eller forøde noget af hendes eller hendes husbonds gods. 1618B 310v-311v.

Da AE havde aflagt begge vidnesbyrd, der var i modstrid med hinanden, var hun at anse for en meneder, og vidnesbyrden var magtesløse.

1 Tingsvidne, som 24 mænd aflagde om en persons vandel. - 2 Ville han indgå en overenskomst, træffe en aftale med hende.

1617B nr. 95. Sag mod Peder Pedersen i Råsted, der havde slået Bo Christensen i Kovsted ihjel.

Tv. 6/5 1617. En mand vidnede, "at på palmesøndag sidst forleden da så han, at PP kom ridende ned i Råsted enge og ville tage nogle øg, som var i engen. Så ville sal. BC genne samme øg fra ham. Så slog PP ad ham med en svøbe og ramte ham på hans hat. Så slog BC på ham igen med en kæp, som han havde i sin hånd. Så tog PP kæppen fra ham og slog et slag på ham med den og kastede den så over bækken til den anden side". Slaget med kæppen var årsag til BCs død. 141r.

Tv. 7/5 1617. En mand vidnede omtrent det samme som ovennævnte. Om kæppen hedder det, at den var "som en håndvol¹, man tærsker med". 141v.

Sandemændene svor PP, som var bortrømmet, manddød over og fra hans fred.

1 Skaftet på en plejl.

1617B nr. 96. Sag mod Jens Rasmussen i Vissing (Veng s.), der havde slået Ellen Jørgensdatter i samme by ihjel.

Tv. 10/5 1617. En mand vidnede, "at på påsketirsdag sidst forleden da var han inde til Jon Mikkelsens i Vissing med nogle flere og drak en kande øl eller to. Så kom der et kvindfolk uden døren og råbte: De slås oppe i gaden, og sagde: Jeg tror, de slår vor Rasmus ihjel". Da vidnet kom ud, var de imidlertid "stille og adskilte". Lidt senere kom to mænd i skænderi og derefter i slagsmål med hinanden. Tre andre mænd blandede sig i striden, medens EJ, der havde et stykke træ i hånden, "ville være imellem ... Så kom JR løbende af hans gård med en buløkse¹ og huggede til EJ bag under hendes skulder, så hun faldt straks død til jorden". 142r-143r.

Sandemændene svor JR manddød over og fra hans fred.

1 Skovøkse, stor økse til træfældning.

1617B nr. 97. Sag om, hvad der var årsag til, at Peder Lauridsen Hyrde i Volstrup (Øster Hornum s.) døde.

Tv. 5/5 1617. En kvinde vidnede, "at hun nærværende var i Møllegård (Øster Hornum s.) tredje påskedag sidst forleden ... Da stod PLH først i stuen og drak meget øl og brændevin. Så gik han ud af Søren Lauridsens østre dør, og den tid han gik ud af døren, stødte han sig et lidet i sin pænde, og der han kom uden for døren, faldt han omkuld på sin højre side", uden at nogen rørte ham. Et andet vidne berettede, at han havde set, han lå uden for døren og "rud soff"¹. Senere var nogen kommet ind og havde sagt, at han var død. Jens Sørensen i Ridemandsmølle (Øster Hornum s.) vidnede, at han samme dag ved middagstid kom "ridende omkring Møllegård

og ville været i Guldbæk (Øster Hornum s.) og kom til Søren Lauridsen der ved gården og talte med ham. I det samme kom PLH hans dreng til dem og spurgte om for:ne PL. Da svarede Søren Lauridsen, at han mente, at han sad inde i hans stue. I det samme blev de var, at han lå uden til Søren Lauridsens østre dør, og så gik Søren Lauridsen til ham og lagde noget halm under hans hoved ... Tilforn samme dag var han tvende gange i hans hus og drak hver gang en pot nytøl, og den sidste gang, han var der, fulgtes han fra hans hus og til Møllegård med Niels Lauridsen i Svenstrup, at de drak, førend de gik, hver dem en pot nytøl af i hans hus". 144r-145r.

Tv. 19/5 1617. En pige vidnede, at "den tid sal. PLH ... lå uden til Søren Lauridsens østre dør i Møllegård og var levende, da tog Jens Sørensen i Ridemandsmølle fat på hende og for skæmt ville have hende oven på PL. Så sled hun sig løs for ham og gik ind". 145r.

Sandemændene udlagde PLH af drukkenskab og ulykke at være omkommet.

1 Snorksov.

1617B nr. 107. Sag mod Lars Christensen Smed i Todbjerg, som var årsag til, at Anders Knudsen Spillemand i Mejlby døde.

Tv. 21/5 1617. En mand vidnede, "at onsdagen for sanktvalborgsdag (1/5) sidst forleden da LCS og AKS var til hobe i Mejlby ad bryllup, da forligtes de så venligt og vel, som tvende personer kunne gøre, så at de ikke gav hinanden så meget som et halvt ondt ord i nogen måder. Så hændte det sig så om aftenen, at bruden og brudgommen var kommet i sengen, da sad LCS i en stol lidet fra døren i for:ne hus, og døren hængte indentil. Så kom der kunder og folk ind i for:ne hus, og det var noget mørkt i huset. Da sagde LCS til for:ne folk: Går ud ad døren og hver hjem til sit. I har her intet længere at bestille i aften. Så gik for:ne folk ud ad døren. Så tog LCS et væрге, som dupskoen var af og balgen sønder på og ville støde til døren og lukke den efter for:ne folk, og det var noget mørkt i huset. Da kom AKS i vejen til vanvare og af våde og ulykke for for:ne væрге, som dupskoen var af og balgen sønder på, og deraf fik sin død og bane". 158r-158v.

Sandemændene svor LCS manddød over og til hans fred.

1617B nr. 108. Sag om, hvad der var årsagen til, at Niels Pedersen i Kølpenzig (Vrads s.) døde.

Tv. 11/6 1617. 12 mænd vidnede, "at da på torsdag sidst forleden var 3 uger, da var de i Virklund skov (Tem s.) at lade kgl. majestæts tømmer, eftersom de var tilsagt. Da var de med andre flere om to "jegi blochk" at vælte til en "sullelad"¹, og samme tid stod tre mænd "lidet fra dem og huggede "ligdenn bønn"² omkuld til en savvalk³ til samme lad. Så idet som samme træ ville falde ned, da råbte for:ne tre karle og bad dem, som var ved for:ne "blochk", at de skulle forvare dem for samme træ, at det ikke skulle falde på dem. Så løb de til side det snarest, de kunne. Så der de så til, da lå NP nederslagen under samme træ, og hans hoved lå til toppen og lå på "grue"⁴, hvoraf han fik sin død". 159v-160r.

Sandemændene udlagde NP af våde og vanlykke at være ihjelslagen.

1 Vel samme ord som Kalkars sulelav, der betyder stillads. - 2 Måske fejl for en liden løn. - 3 Savbuk. Jævnf. Kalkar Valk betydning 4. - 4 Ligge på grue, d.v.s. ligge på maven (Fejlberg).

1617B nr. 109. Sag om årsagen til, at Peder Ibsen i Elkær (Vinderslev s.) døde.

Tv. 2/7 1617. Smeden i Gråskov (Torning s.) vidnede, "at den samme lørdag da tilforn, førend PI blev død om natten, da kom PI til ham og ville have noget arbejde gjort af ham og var derved en halv time og fortøvede der i Gråskov hos ham, og så kørte han derfra igen og sagde, han ville køre hjem, og var før og vel tilpas". 160v.

Tv. 2/7 1617. 6 synsmænd hjemlede, "at de var til syn til PI og hans øg, som var druknet i Grågård sø. Da kunne de ikke se nogen synet gerning på ham i nogen måder, og så de, at der sad nogle hår på hans bukser, ligesom han havde redet på et brunt øg eller hest, og ikke de kunne se andet på for:ne øg, end var druknet, ligesom han selv var, af ulykke, og syntes dem, at for:ne øg var blevet løbsk med ham og så var løbet i søen og der omkommet både øget og manden". 161r.

Sandemændene udlagde PI af våde og vanlykke i samme sø at være druknet.

1617B nr. 110. Sag mod Peder Christensen Lavrbjerg i Bjerregrav, der havde øvet hærværk på Mads Ibsens ejendom i samme by.

Tv. 3/6 1617. En kvinde vidnede, "at den næste søndag efter sanktvalborgsdag (1/5) da så hun, at PCL kom over MIs kålgårdsdige efter Peder, som tjener mester Asser i samme by, og ville slå ham. Så løb for:ne Peder ind ad MIs kålgårdsdør, som er på salset¹, og lukkede den efter sig. Så stødte PCL samme dør ned, at den faldt ind i salset, og stødte en fjæl af den". 161v.

Tv. 6/5 1617. MI klagede over hærværket, som fandt sted "på søndag sidst forleden, de unge karle førte sommer i by". 161v-162r.

1 Stuehuset, men i nogle dialekter køkkenet eller bryggerset.

1617B nr. 113. Sag mod Karl Lauridsen i Vrigsted for brugstyveri.

Tv. 27/7 1616. En mand i Stensballe (Vær s.) lod på sin husbond fru Anne Friis til Stensballegård hendes vegne KL fordele "saggivende ham for, at han har taget hans husbonds båd på Stensballe land og over sundet til Horsens land uden hans husbonds vilje og minde". 166r.

1617B nr. 114 se 1617B nr. 80.

1617B nr. 117. Sag mod Christen Christensen Skrædder i Skivum og hans broder Niels Christensen Bonde i Sønderup for krænkelse af husfreden og gårdfreden, idet de i Christen Jensens hus og gård i Tøttrup (Sønderup s.) havde overfaldet Thomas Nielsen ligeledes i Tøttrup.

Tv. 24/3 1617. En kvinde vidnede, "at da i går 14 dage, som var den 9. marts, var hun til kristent barsel til CJs. Da om aftenen langt på natten, siden en part af de godtfolk, som var til barselet, var bortdraget og hedengangen, da så hun, at CCS kom ind i CJs stue og satte sig ved den nedre bordende i stuen inden til døren, og ikke hun hørte eller så, at der bød nogen ham ind eller bad ham være velkommen enten CJ eller andre, og noget lidet efter CCS var indkommet i stuen, gik TN ud af stuen og ville gå hjem til hans hus og seng, fordi han var meget drukken, og så gik hun bag efter ham, og der han kom imellem stuedøren og fremmersdøren¹, da kom CCS og hans broder NCB begge efter dem, og da så hun, at en af dem huggede til TN med en økse, så at han faldt omkuld til væggen og gav et stort skrig af sig. Så kom de straks ud af fremmersdøren og ud i gården. Da så hun, NCB havde en økse i sin hånd, og han huggede til TN med den og huggede knoppen af hans værge, og den tid han havde hugget knoppen af værget, så hun, at CCS slog til TN med en vognekæp², så han faldt omkuld i gården, og slet intet usæt³ eller ord hun hørte TN havde med CCS eller hans broder NCB, medens de uden al skyld og brøde huggede og overfaldt ham både i huset og gården". - En anden kvinde vidnede, at da hun var kommet hjem fra barselet, hørte hun, at det buldrede i CJs gård. Hun løb straks derhen og så, at CCS "slog til TN med en vognekæp, så han faldt omkuld i gården, og der han kom op igen, fik hun fat på hans kone og fulgte hende hjem; thi hun frygtede for, at hun skulle styrte omkuld,

fordi hun reder meget fremmeligt til barsel". - TNs broder Christen Nielsen bevidnede, "at samme aften på natten, siden han var hjemgangen fra barselet og var i hans seng, da kom der et stakkels kvindfolk til ham, som var til huse til hans faders", og sagde, der var et stort bulder i hans broders gård. Han stod straks op og løb derhen. CCB og NCB stod i den østre side af gården og kastede to sten efter TN, der kom gående ved den søndre ende af laden. Den sidste sten ramte ham for brystet, så han faldt omkuld. "Så fik Christen Nielsen et gammelt spyd i sin hånd og vilde redde på sin broder TN, så de ikke skulle slå ham ihjel. I det samme ... slog NCB til ham med en sten og ramte ham ikke. Siden slog han til ham med en anden sten og ramte ham på sin venstre arm, så han var nær faldet omkuld. Så løb CCS heden over vadet og ad Rodsted (Sønderup s.)". 170v-172r.

1 Køkken- eller forstuedøren. - 2 En af de fire løse opstandere, hvorimod vognfjælene hviler. - 3 Uenighed.

1617B nr. 118 og 119. Sag mellem Søren Christensen i Ejstrup (Asferg s.) og Peder Pedersen i samme by, der havde injurieret, udæsket, truet og voldeligt forfulgt hinanden.

Tv. 20/5 1617. SCs hustru vidnede, "at da på torsdag sidst forgangen otte dage kom hun gangende op fra møllen. Da så hun, at" PP, 2 andre mænd og 3 kvinder "kom løbende efter SC på hans hørjord, og han løb for ved dem, og PP havde en økse i sin hånd, og (hans broder) Christen Pedersen havde en fork, og de andre havde sten, og de løb efter ham og kaldte ham tyv, og PP sagde da til hende: Din tyv, du skal ikke have bedre køb, end han skal". 174v.

Tv. 13/5 1617. SC gav last og klage på PP, "for han da på onsdag sidst forgangen otte dage, da han gik og mødte hans øg, da sagde PP til ham, han skulle føre hans øg fra kornet. Da svarede han ham ..., at han skulle føre 24 øg, han har, ad heden og ikke drive dem i hans enge. Da svarede PP ham, han drev i dem, førend han kom der, og han endnu skulle drive i dem ... Så tog PP en spade, og hans skøge, han havde hos sig, hendes forklæde fuldt af sten og slog efter ham og råbte på ham og sagde, at han var en tyv og skælm, førend han kom der, så er han endnu, og de sagde, at de skulle træde på hans "quatt"¹, det skidtet skulle flyve ud af hans mund. Sammeledes ... at da på torsdag sidst forleden kom PP gangende med to øg, og SC havde været heden at rejse et af sine øg. Da sagde SC til ham: Peder, du gør uret, at du lader dine øg æde mine enge op, og der er ikke uden skidtet igen. Da sagde han: Kom heran, din tyv og din skælm, og

han havde to sten og en økse i sine hænder. Da kom hans broder med en fork og hans skøge, han havde hos sig, med en børen² sten ...". Derefter fulgte den episode, SCs hustru vidnede om en uge senere. 174v-175v.

Tv. 20/5 1617. SC sigtede Christen Pedersen fuldt og fast, "at i fjor i bygsød, der SC var gangen ind til hans davre, og der han kom ud igen, da gik Christen Pedersen på hans "enge baarder"³ med alle deres øg. Da sagde han til ham: Det er et tyvestykke. Jeg kan ikke sætte lås for dem, og sagde: Jeg ville så gerne, at du driver til mit høgulv med dine øg, du under os græs til, så skal du få lykke af de føl, vore foler er fader ad. Og det var otte dage, førend føllene blev født, og de døde otte dage, efter de blev født". 175v.

Tv. 13/5 1617. PP gav last og klage på SC "for han på onsdag da sidst forgangen otte dage om aftenen, der han stod og lagde et dige op, da kom SC til ham. Da bad han, SC skulle føre hans øg fra kornet og ikke sætte dem i hilde⁴ ved deres rug. Da gav SC ham mange onde ord og løb i hans gård og hentede en fork og en økse og bød ham ud. Så gik PP hjem i deres gård og ikke ville svare dem noget. Ham ydermere at have klaget, at på torsdag sidst forleden da kom SC til ham igen og gav ham mange onde og ukvemsord og kaldte ham tyv og morder og kaldte hans moder en troldkvinde og sagde, at han skulle lade den røde kok gale over ham, og de røde mynder skulle råde for ham". 177r-177v.

1 Noget rundt, hvælvet, en byld, en blegne. Her naturligvis brugt om hans mave. - 2 Så meget, man kan bære i favnen. - 3 En bår(d)e betyder ellers græsland og anvendes om agerjord, der hvilede. - 4 Reb, hvormed et dyrs ben blev sammenbundet for at hæmme dets frie bevægelighed.

1617B nr. 120 og 121 se 1617B nr. 34.

1617B nr. 124. Sag mod Jens Nielsen Østergaard i Lading, der anklagedes for at have slået Niels Pedersen i Skjolddelev (Lading s.) ihjel.

Tv. 26/6 1617. En mand vidnede, "at han var i Århus noget efter jul nu sidst forleden, og da var han og JNØ inde til hobe i Niels Bondes stue, og i det samme kom NP ind til dem og spurgte ham ad, om han ville vel gøre og age ham hjem med sig. Svarede han og sagde, ja, han ville vel det gøre, og i det samme, som de sad til hobe, blev JNØ og NP "thendachtig"¹ om noget øl, som blev spildt på skiven, og de da tog fred imellem dem, så de intet kom videre sammen i stuen dengang, men kom ud og hjemad, og på deres hjemvej neden ved "Halsloe"² kastede JN og NP nogle ord til hobe, og i det samme sprang de af vognen NP med en fork og JNØ med en vognkæp³

og slog sammen en gange eller to, så JN var nødt til at værgе sig og underløb forken og gav NP et slag med vognkæppen, og dermed blev de samme tid adskilt, så de intet gjorde hverandre mere skade". - 10 mænd vidnede, at NP søgte ting og stævne med dem, siden han var i den bardag⁴ med JNØ, og ikke de hørte eller fornam, at han klagede eller kendte på JN for samme bardag i nogen måder". - Jacob Hansen og tre andre mænd i Skjolddelev vidnede, "at NP, som var i bardag med JNØ, holdt for:ne Jacob Hansens plov i bygsæd og såede både sin egen og Jacob Hansens byg for den årsag, at Jacob Hansen lå på sin sygeseng, og ikke de hørte, at NP klagede eller kendte på JNØ for samme bardag. - Jacob Hansen vidnede desuden, "at han hos var i NPs stue og der hørte og så, at de 14 mark danske, som JNØ lovede NP for den bardag, de var i med hverandre på Århusvejen, dem talte (JNØs fader) Niels Jensen i Lading ud på hans skive i fireskillingsstykker, og NPs hustru annammede samme penge til sig, og både hun og NP takkede JNØ godt og gav ham kvit og kæreløs for den bardag, de var i med hverandre". 183v-184v.

Tv. 6/3 1617. 4 mænd vidnede, "at de hos var på tirsdag otte dage i Skjolddelev i NPs stue og der hørte og så, at NP og Niels Jensen i Lading blev venligen og vel forligte om nogen bardag og trætte, som Niels Jensens søn JNØ var i" med NP på Århusvejen". 184v.

Sandemændene svor JNØ manddød over og til hans fred.

1 Måske fejl for "schendactig", d.v.s. skændagtige. - 2 Utvivlsomt fejl for Hasle. - 3 En af de fire løse opstandere, mod hvilke vognfjælene hvilede. - 4 Slagsmål.

1617B nr. 125. Sag mod Jørgen Sørensen i Daugård, der havde slået Christen Mikkelsen i samme by ihjel.

Tv. 1/7 1617. 4 mænd vidnede, "at de så på anden pinsedag om aftenen, der CM huggede til JS med en økse og gav ham ingen ord, førend JS gjorde ham de sår og skade, han fik hans død af, og var nødt til at værgе sit liv". 185v.

Sandemændene svor JS manddød over og til hans fred.

1617B nr. 126. Sag mod Thomas Mikkelsen i Daugård, der havde slået Peder Christensen i samme by ihjel.

Tv. 7/7 1617. En mand vidnede, at han søndag før pinse havde siddet i en stue i Hørning sammen med en anden mand "ved den over bordende og hørte og så, der kom nogle ord imellem" TM og en anden tjenestekarl. "Så kom PC, som død blev, og kom imellem og ville, de skulle forliges vel og sagde,

det var skarn, de for med". Medens de stod sammen, kom TM af vanvare til at stikke ham med en kniv i benet, hvorved han fik det sår, af hvilket han senere døde. 186r-186v.

Sandemændene svor TM manddød over og til hans fred.

1617B nr. 127. Sag mod Anders Pedersen i Borup (Gundersted s.(?)), der havde slået Niels Jørgensen i samme by ihjel.

Tv. 24/6 1617. En mand vidnede, at han fredag før pinse kom gående på Kærgårds mark (Ejdrup s.(?)) sammen med NJ, Lars Christensen fra Borup og en tredje mand. "Da kom AP og råbte efterdem og gik først til en og så til en anden og bad dem, at de ville låne ham deres spade, og ikke de ville slippe dem. Da sagde han: Jeg vil gange til LC, min svoger, han skulle vel låne mig. Så gik han til ham, og de gik til hobe, og AP lagde hans hånd på LCs aksel og fulgtes med ham, og de andre gik fluks hjem ... Da hørte de, det AP sagde til LC: Din spade den skal du låne mig. Der de hørte samme ord, da så de dem tilbage og så, at AP og LC havde hverandre i favnen, og LC bliver AP for stærk og slog ham under sig. I det løb sal. NJ tilbage fra dem og skilte dem fra hverandre. Da de var adskilt fra hverandre, sagde AP til NJ: Mens du vil ikke unde ham det, da skal du selv have det, og tog så en kniv af sine bukser og slog ham sit banesår i hans bryst". Da NJ var styrtet om, lånte de i en nærliggende gård en vogn "og en dyne og lagde ham på og førte ham til Borup".

I alt nævnes 8 mænd, der havde været sammen på Kærgårds mark. En af dem kom fra Store Ajstrup, hvad der tyder på, at stedfæstelsen af Borup og Kærgård til henholdsvis Gundersted og Ejdrup sogne er rigtig. En i øvrigt ukendt bebyggelse "Kosbek" eller "Kasbek" omtales flere gange. 187r-187v.

Sandemændene svor AP manddød over og fra hans fred.

1617B nr. 128. Sag om årsagen til drengen Hans Christoffersens død.

Tv. 14/7 1617. To kvinder vidnede, at næste lørdag før pinse "var de ved Holms mølleå (Hinge s.) at to nogle får, og da var Maren Christoffersdatter med at vende fårene med dem, og idet de stod og toede fårene, da sagde hun til dem: O ve, lille Hans, min broder, blev borte på tirsdag. Jeg har ikke set ham siden. Mig synes, at han ligger hist druknet i åen. Så gik de derhen med hende og syntes lige, som hun sagde for dem". - Drengen lå neden for Holms mølle og efter kvæstelserne at dømme forekom det synsmændene, at han måtte være kommet under møllehjulet, "og syntes dem, at

det var en liden dreng ved navn HC, som gik der i herredet med en liden pige og tiggede sit brød i Guds navn". 188v-189r.

Sandemændene udlagde HC af våde og vanlykke i åen at være druknet.

1617B nr. 129. Sag om årsagen til, at hyrdens datter i Stjær Johanne Ras-
musdatter døde.

Tv. 16/7 1617. Hyrden i Stjær "gav last og klage, at den torsdag næst efter pinsedag sidst forleden da har Stjær bytyr stukket hans barn ved navn JR i Stjær item¹ i skoven ved et træ". 189r-189v.

Sandemændene udlagde for:ne tyr at være JRs bane.

1 Ligeledes. Meningen er vel den, at tyren havde stukket hende først i Stjær by, og da hun forsøgte at undløbe, i skoven ved et træ.

1617B nr. 130. Sag om årsagen til at barnet Peder Poulsen i Troelstrup (Tønning s.) døde.

Tv. 1/7 1617. To mænd vidnede, at sidste onsdag var otte dage, "så de på Troelstrup gade, at Oluf Nielsen hans sortebrune ganger slog ... PP i-hjel, og var for:ne hest ledig og løs, og ingen folk der var hos samme tid". 190r. - Barnets fader vidnede, "at som i morgen kommer 14 dage, da var samme barn inde i deres hus og fik sig mad med to andre hans børn. I det samme gik samme barn ud, og lidet derefter da stod Jens Thomsen i hans dør og råbte over til ham og hans hustru: Her ligger eders barn PP dødt på gaden. Da løb de straks ud til det. Da var det sanden, at det var dødt, og ikke han vidste, hvem samme barns bane var; men han tykte, at det var slaget af en hest, som havde været omskoet". 191r.

Sandemændene udlagde den sortbrune ganger at være PPs bane.

1617B nr. 133. Trolddomssag mod Sindet Christensdatter Væverkone i Bra-
sted (Veggerby s.).

Tv. 14/4 1617. En mand i Longsø (Veggerby s.) vidnede, "at tre år siden nu på det fjerde forleden da blev hans mælk fordærvet for ham, som han også samme tid bar på kirkegården og lod sine sognefolk se. Så red han til Åstrup (Veggerby s.) på et af sine øg til SCV, som da var der til værelse; thi han havde ond mistanke til hende, at hun var skyldig deri, og han begærede af hende, at hun ville føre råd derved, og så kom hun i skændsel med ham, og hun lovede, at han skulle fange et djævels mod, og straks derefter blev samme hans mælk ved magt igen; men den næste søndag derefter da døde det samme øg for ham, som han red til Åstrup på, og det

blev meget tykt og lå og gabte meget vildt med munden, så at han ikke kunne andet synes, end at der var ondt deri, og det døde straks, og det skete om høst, og siden derefter en tid efter en anden er hans øg ham fradød, som han mener, at hun har været skyldig i". 194r-194v. - Jep Andersen og hans kone Karen Christensdatter i Brasted vidnede, "at som nu på onsdag kommer et år i dimmelugen¹ om morgenen så tidlig som dag, da gøjede en liden hund, de havde, og der de kom til døren, da kom SCV ud af deres nøds fra deres ko med et par hvide fingervanter på og en kæp i sin hånd, og hun bed af et stykke brød. Så spurgte Karen Christensdatter, hvad hun der ville. Da sagde hun, at hun ledte efter en vædder, og samme dag om eftermiddagen gik de begge to til kirken til skrifte, og imidlertid de der var, kom SCV anden gang i deres gård og talte med deres børn og i lige måde åd af et stykke brød, og den tid de kom igen fra skrifte, da kom deres børn og ville genne deres ko ad marken, da lod samme ko meget ilde, gabte og sprudede, ligesom der havde været ve i den. Straks kom SCV atter igen tredje gang til samme ko og puttede et lidet stykke brød i munden af den, og straks samme brød var kommet i hendes mund, da døde hun straks. Igen noget for sidste høst på Brasted tofter kom Karen Christensdatter og SCV nogle ord imellem, og de skændtes, og begge deres mænd ... kom også ud til dem og skilte dem ad. Da sagde SCV til hendes mand ...: "Kaa"^{la} ham Jep Andersen nu i år. Et andet år skal jeg handle med ham, at hans tarme skal svide. Efterdi leg fik lige af gale Poul i Torsted (Årestrup s.), da skal jeg også have af ham". 194v-195r. - En kone i Brasted vidnede, "at i fjor 14 dage for sanktvalborgsdag (1/5) da gik SCV både i hendes lade og alle andre hendes huse. Hvad hun ville derinde, vidste hun ikke, og siden den tid havde hun 4 køer, fik kalve, og alle kalvene blev hastigt døde, imellem at hun gav dem at drikke, og intet mén hun kendte på dem, førend de døde. Om hun var skyldig deri, vidste hun ikke; men i 5 eller 6 år har hun kendt hende, da har hun været berygtet for trolddomskunst". 195r-195v. - En mand fra Hjeds (Veggerby s.) vidnede, "at da på onsdag var otte dage sidst forleden, da kom SCV til folkene, som gik fra kirken², og spurgte om hans hustru og sagde, at hun ville sætte en væv op hos hende, og hun fulgtes til Hjeds med folkene og kom i hans gård og satte sig på en sten. Så rejste hun sig op af stenen og gik til hans nødsdør, og hans liden dreng var derinde i nødset, og der hun bød sit hoved ind ad døren, gik han straks ud og lukkede døren til, så at hun ikke kom derind. Så gik hun ind i hans stue til hans hustru og begærede, at hun ville lade hende sætte en væv op hos sig. Da sagde hans hustru nej, at hun nu intet vævede: Er der ikke rum i Brasted til en væv? Og så gik

hun straks ud af døren, og lige samme dag havde han en ko, fik kalv, og SC havde og en ko, fik kalv samme dag, og ikke han siden den tid har haft godt af hans ko for 1 skilling. Og den dag otte dage sidst forleden gik han til Brasted til SC, fordi han mente endelig, at hun var skyldig deri, at hans mælkend var fordærvet, og han kom til hende til hendes grandes, og hun tog fat på ham og bad ham sidde, og hun gik straks frem ad døren, og han gik efter hende og sagde til hende: I var til mit på onsdag, og siden har mit mælkend været mig ugavnligt, og han bad hende, hun ville føre råd derved. Da svarede hun ham og sagde: Jeg har ikke det mælk i pokkers navn. Da gik du hjem og tag dit mælk igen". 195v-196r. - 30 mænd bevidnede, at de i 3-4 år havde hørt rygte og tidende om, at SCV befattede sig med trolddomskunster. 196r.

Ifølge et brev, der var udstedt af provsten for Hornum herred, Laurids Mikkelsen, som var præst i Nibe, var præsten i Veggerby sogn Niels Jacobsen, der boede i Kirketerp, og præsten i Sønderup Peder Hansen 19. juli 1617 efter indstævning mødt i Øster Hornum kirke for at vidne og bekende, "hvad ord og tale de ... har i Kirketerp hørt af en piges mund ved navn Anne Iversdatter, som menes at have været besat, anlangende SCV". Niels Jacobsen vidnede, "at på midfastesøndag, han kom hjem fra kirke, var for:ne pigebarn meget skrøbeligt og syntes med en ånd at være besat, som talte således, som efterfølger: Mand, skaf bud efter min moder SC i Brasted, hvilket straks skete. Der nu SC kom, gik hun ind i en liden stue, og straks gik pigen ind til hende og talte således: Se, velkommen moder, hvortil SC svarede: Jeg er ikke din moder. Da sagde pigen til hr. Niels: Mand, bed hende tie og tag papir og blæk og skriv, hvilket der han gjorde, da blev talet af pigens mund disse ord: Jeg hedder Lucifer og er hendes hest. Mit bidsel hedder Lunnti, krogen, det hænger på, Linne, min kande Minius er sort med rødt omkring. Grumemus er hendes dreng. Hans kande Linto er rød med hvidt omkring. Sagde sig at have tjent sig i otte år. Jeppes ko i Brasted gik Sindet tre gange ædende indtil. Derefter døde den. Anders' mælkend i Åstrup havde hun taget "nøgden" af, hvortil Sindet svarede: Jesus mestermand, bevar mig. Da svarede pigen: Han er ikke din mestermand. Din mestermand er i Ålborg. Moder, du est moden ("moenn"). Da sagde hr. Niels: Du est en løgner. Vi tror dig ikke fuldkommelingen. Har du intet tegn på hende, af hvilket vi kan kende det sandhed at være, som du siger. Da sagde han (den onde ånd): Jo, hun har mit mærke på hendes lår, hvilket vi straks så på hende. Og der dette var gjort, sagde pigen til hende: Hjem moder, jeg vil med dig, og der Sindet nu gik ud, rejste pigen sig op, stod i stuedøren, pustede tre gange og blev så tilpas.

Så gik hr. Niels straks til gårddøren, kaldte af Sindet og sagde: Kom nu og se. Nu er barnet ikke, som det var tilforn, og som hun så ind ad døren, gjorde barnet kors for sig sigende: Jesus bevar mig fra den slemme kvinde". 196r-197r. - Præsten i Sønderup Peder Hansen berettede, "at den anden april sidst forleden kom han til Kirketerp, og var samme tid pigen meget syg, og der han kom i stuen, sagde hun: Kommer du der sortskæg, og gjorde sig grum mod ham og begærede, at Sindet i Brasted, som hun kaldte sin moder, måtte komme til hende, og der det blev sagt, at hun ikke ville komme, vred og klagede pigen sig og sagde: Sindet min moder, Sindet min moder kom til mig, ellers skal Grumermus hente dig. Dernæst sagde pigen til hr. Niels: Du var ond i dag ved min moder i kirken. Nu har hun fanget en anden dreng til sig. Hans navn er Illen. Hans kande hedder Monnis og er broget med brandgult omkring, og repeterede det samme om Sindets hest, dernæst bidsel og andet, som hr. Niels tilforn havde om rørt. Herforuden opregnede hun 4 af Jacob Vognsens^{2a} børn, som er Christen, Peder, Karen Vognsdatter og Sidsel Vognsdatter, og sagde, at hendes moder ville forråde dem. Fruen på "Wore"³ sagde hun, at hendes moder havde kommet en "nød-omb"⁴ i "Wore sandenn(?)". Sagde hun, at hendes moder ville have forrådt Sindets datter Ingeborg på "Aalbek"⁵. Sagde hun at bære et voksbarn i sine hår, og skal døbes på langfredag, og sagde, at de skulle "till mannen paa langfredag, och sagde nogle sinde, att haffde denn mane rei enn ende A: A: denn manne rei, denn mannerey"⁶. Derefter sagde hun til hr. Peder: Du bette mand har vel årsag til at straffe troldfolk og stande efter dem; thi de har hårdeligen standet efter dig, først at ville omkomme dig, men der de kunne ikke få magt dertil, har de villet gjort dig bister og gal, som nær var ved. Der dansede 12 i år engang på Sønderup gade. Det gjaldt dig alene(?) ("ahne"). Der er tre kvinder om bord(?) ("bore") med dig. Den fjerde kan intet selv, men kommer de andre til, at de skulle omkomme dig. Da svarede hr. Peder: Du est en løgner, din gasst⁷, og jeg ikke tror, hvad du siger. Da blev svaret af pigens mund: Jeg må dog undertiden sige sandhed; men at du kan vide, at jeg heri ej lyver, vil jeg sige dig noget. Var du ikke i år på den rejse sønderpå to gange nær druknet og nogle gange i fare, der du lå syg? Var du ikke blind? Så du i 14 dage? men efterdi den store mand er hos dig, at de ikke kan omkomme dig, så står de efter den store pige, der "ehr" henne. Der dette var talt, søgte pigen til væggen og igennem et naversborehul i en stolpe gav et stort pust og straks blev tilpas og vidste aldeles intet af det, som gjort og talt var". 197r-198r. - Hr. Peder Hansen fremlagde en skriftlig seddel lydende, som efter følger: "Lidet efter Sindet var sat på Torstedlund,

kom jeg en dag til Torstedlund at ville tale med ærlig og velbyrdig mand Niels Krabbe. Da var den gode mand afdraget til sal. fru Anne "Giødtzdat-ters"⁸ begravelse på Engelsholm. Da begærede jeg af ærlig og velbyrdige Iver Krabbe, at jeg måtte komme ned i hullet at tale noget med Sindet, hvilket blev mig bevilget. Da iblandt andet bekendte hun, at den onde ånd, der hun var i Kirketerp, kaldte hende sin moder, og viste den da i stuen et ar på hendes venstre lår, hvilket han sagde var hans tegn og mærke; men hun sagde, at det var et byldear og sig at have haft det, siden hun var et lidet barn, og lod os se samme mærke, hvilket var snehvidt, så stort som en liden lybsk søsling⁹. Dominca exaudi¹⁰, den første dag juni mod midaften blev jeg kaldt fra barsel i Plejlstrup (Sønderup s.) fra Christen Byrialsens til Sindet i fængslet. Da iblandt andet bestod hun for mig, at den onde ånd havde været hos hende tre gange samme uge, og hun havde set ham som en brun tingest og har hørt ham smaske som et svin, og har han hårdeligen plaget og krystet hendes lemmer, men har intet talt med hende, og var hun såre bange, så sig tit omkring og sukke-
de noget; men efter at jeg først havde foreholdt hende loven om syndens slemhed og vederstyggelighed og hende straffet og om Guds strenge vrede, foreholdt jeg hende mange herlige trøster om Guds nåde og barmhjertighed imod bodfærdige syndere, mange Guds forløfter(?), mange eksempler på, at han har bevist mange fattige, grove syndere miskundhed og nåde, lover hende også på Guds vegne, om hun vil omvende sig og bekende sine synder, bestå, hvad ondt hun havde gjort, og sige, hvem der havde været i selskab med hende at gøre noget ondt, at hun ville tro syndernes forladelse ved Christum og begynde med Gud en ny lydighed, at hendes synder skulle blive hende forladt. Hun skulle med Guds hjælp blive den Helligånd, retfærdiggøres ved Christi retfærdighed, så hun skulle fornemme formildelse på Guds vrede og få i sit hjerte rolighed og fred og siden efter døden salighed og det evige liv. Da kunne jeg dog ikke længere komme med hende, end hun sagde: Bort. Hun vidste vel, Gud var barmhjertig; men hun kunne dog ikke tro, at han ville være hende nådig, og at hendes synder kunne hende forlades. Da måtte jeg, efter jeg mere end en time har prædikeret og talt for hende af Guds ord, i hendes forhærdelse hende forlade, efter jeg af ærlig og velbyrdig mand Niels Krabbe ved sin kære søn ærlig og velbyrdige Iver Krabbe blev af fængselet opkaldt". 198r-198v.

Tv. 7/7 1617. Fogeden på Torstedlund vidnede, "at den 9. maj sidst forleden, siden de var kommet der fra Hornum herredsting med SCV, da besøgte han hende inde i sit kammer, førend han satte hende i fængselet, om hun havde noget hos sig, som hun kunne gøre sig skade med. Da var der et klæ-

de bundet om hendes hals. Så opløste han samme klæde. Da var der en stor revel og sår på hendes hals trindt omkring halsen, hvilket hun da bekendte for ham, hun havde gjort sig selv i pumpen¹¹ med et ben, hvilket ben han og siden fandt inden i Torstedlund's pumpe. Item den 26. maj da kom han til hende inde i pumpen ved 9 slet om morgenen. Da lå SC, ligesom hun havde været død, fra den tid og til om aftenen sildig, så han ikke kunne enten se eller fornemme, at hun åndede desimellem. Nok den 1. juni derefter en dag han kom fra kirken, og gik han til pumpen og talte til hende, da råbte hun meget højt og sagde, at der var ondt hos hende, i hende og omkring hende, og sagde, at der brændte inde hos hende, ligesom det var ild i alt det, der var trindt omkring hende, og sagde, at det kom til hende i aftes ligesom en brun mus. Så lod han døren op for hende. Da sagde hun, at der var ondt i hendes mave, og klagede sig mange gange hårdt i sin mave, og tit og ofte har hun været begærende af ham, han ville hjælpe hende til gode, hun måtte komme til et sværd. Nok den tid, hun kom nylig fra landsting, fandt han et stykke bøgetræ hos hende, førend hun kom i pumpen, så langt som en halv alen, og han spurgte hende, hvad hun ville gøre med det. Da svarede hun ham, at hun ville dermed tage spindelvæv ned i pumpen". 198v-199r. - En pige, der tjente på Torstedlund vidnede, at "en 3 uger for pinsedag sidst forleden kom hun ind i pumpen at give SC mad. Da begærede hun meget gerne af hende, at hun ville fly hende noget af det, de forgav rotter og mus med, og ombad hende hårdt, hun ikke skulle åbenbare for nogen, at hun sådant af hende havde været begærende". 199v. - To mænd fra Brasted vidnede, "at på fredag sidst forgangen var ni uger, på vejen, der SC var taget, og de førte hende til Torstedlund, da ombad hun hendes mand ..., at han skulle se deres børn til gode. Hun så dem aldrig mere". 199v.

Landstinget stadfæstede den ed, hvorved 12 kirkenævninger havde svoret SCV skyldig.

1 Påskeugen. - la Kå betyder allike, person, der skræpper som en allike, men kan også være jysk dialektform for kåd. - 2 I fastetiden blev der holdt gudstjeneste også om onsdagen. - 2a Jacob Vognsen er utvivlsomt ridefogeden på Ålborg slot af samme navn. - 3 Vore må være hovedgården Vår i Farstrup sogn, som tilhørte Margrethe Bjørnsdatter. - 4 Nødorm er vel det samme som en hasselorm, der i folketroen var en stor snog med manke. - 5 Aalbæk er antagelig hovedgården Aalbæk i Suldrup sogn. - 6 Mannen vel manen, mannerei, mane rei vel maneri. - 7 Slet menneske, plageånd, egentlig spøgelse, genfærd. - 8 Anne "Giødtzdatter" vel fejl for Anne Gjordsen (Madsdatter), der var moder til Margrethe Lange til Engelsholm. - 9 1/2 skilling. - 10 Sjette søndag efter påske. - 11 Fængsel.

1617B nr. 135. Sag mod præsten i Mariager Laurids Jensen Thrane, som ulovligt havde ransaget sin tidligere tjenestepige Anne Jacobsdatters skrin i hendes nuværende husbond Jørgen Nielsens hus.

Tv. 5/6 1617. AJ gav last og klage på JLT, "at han da i lørdags otte dage lod skikke hans amme Maren Jensdatter at bære hendes skrin med hende til JNs og gik straks hjem igen. Straks kom hun igen og sagde, at hun skulle bære samme skrin tilbage igen. Hr. Laurids vil vide, hvad der var udi. Da svarede hun, at hun det gerne ville gøre. Hun kunne det ikke bære alene. Så kom hr. Laurids' dreng ... og sagde, at han skulle hente samme skrin, om hun ej ville bære det. Da svarede AJ, at dersom hr. Laurids vidste noget deri, ham tilhørte, at han da ville komme og se det, thi hun ej kunne bære samme skrin. Straks i det samme kom hr. Laurids Thrane hastigt gængende ind i JNs hus og bad hverken Guds fred eller goddag og sagde til hende, hun skulle oplade hendes skrin. Han havde spurgt noget stakket siden, at der skal findes noget udi, ham tilhører ... Så måtte hun oplade samme skrin og lod ham se det stykke fra stykke, hvis deri var. Da svarede han, at der var intet, ham tilhørte". 204r.

1617B nr. 136. Trolddomssag mod Bodil Ibsdatter Hovens, der var gift med Peder Rasmussen i Grøttrup (Todbjerg s.).

Tv. nr. 1, 11/6 1617. Over 50 mænd bevidnede, at BIH i op til 40 år havde været berygtet for trolddomskunster, og at hun var den skarpeste troldkvinde i Jylland. 205v-206r.

Tv. nr. 2, 11/6 1617. En mand i Åstrup (Skødstrup s.) vidnede, at for 14 år siden blev hans mælkende fordærvet. Da han var blevet rådet til at søge hjælp hos BIH, sendte han to gange sin hustru til hende. BIH erklærede på tinge, at hun "fik intet råd hos hende, mens sagde, at Else Mikelsdatter i Hesselballe (Hjortshøj s.) hun hjalp hende på samme mælken-de". 206r-206v. - En mand i Kankbølle (Hjortshøj s.) vidnede, at han for en 18 år siden gik til BIH "om råd til hans mælkende, som da var fordærvet, og da begærede hun, at de skulle sende hende noget af mælken op, som de og gjorde. Siden kom hun ned til Kankbølle. Så gav han hende en god bøste¹ flæsk for sin umage ... For en seks år siden da var hans mælkende og fordærvet af troldkvinder. Da sendte han hans hustru til BIH og begærede, at hun endda skulle fly hende noget råd dertil, som også skete langsommelig tid derefter". 206v.

Tv. nr. 3, 11/6 1617. En mand fra Skødstrup vidnede, "at den næste tirsdag for sanktolsdag (29/7) nu først kom 15 år siden, da blev han skændet og fordærvet af trolddomsfolk på hans hemmelighed, så den blev

ham frataget, og da søgte han BIH om råd derfor, for hun havde ord for, hun kunne hjælpe, og han gav hende straks en gås og en skæppe hvede² derfor og siden to læs hø i to år. Derefter og derfor hjalp hun ham til hans forlighed igen". 207r. - Jens Lassen i Hesselballe (Hjortshøj s.) (der vist var herredets delefoged) bevidnede, at BIH var "berygtet for en skrap troldkvinde, det han kunne mindes i 20 år ... Ham ydermere at have vundet, at den tid hun rønte for ham, da var det kendsgerning, at hun var skyldig for trolddomskunster, efterdi hun ikke ville blive til stede og svare sine gerninger. 207r-207v.

Tv. nr. 4, 5, 6, 7 og 9, henholdsvis 11., 11., 4., 25. og 11. juni 1617. Den 28. maj havde PR på Øster Lisbjerg herredsting begæret skudsmål for sig og sin hustru BIH, hvilket nogle af herredsmændene vægrede sig ved at give ham, før de fik "den kvindes bekendelse at høre, som sad fængslet på Kalø". På tinget den 4. juni fordrede (delefogeden(?)) Jens Lassen derfor borgen for, at PR og BIH "skulle blive til stede, til loven havde haft sin gænge". PR forpligtede sig til at stille den fordrede borgen om otte dage. Samme dag, nemlig den 4. juni, blev BIH fængslet, men på tinget den 11. juni lovede ridefogeden på Kalø at frigive hende mod fornøden borgen. Hendes mand var imidlertid ikke til stede, og både hans broder og hendes broder "gik ud af tinget og intet ville sætte borgen for hende". Ridefogeden tilbød hende derefter at "lovværge sig efter loven med 15 mænd i kirkesognet". Da hun sagde, hun ikke var i stand dertil, lyste han hende "kirkenævn til og kaldte på nævninger. På tinget den 25. juni fremsatte ridefogeden et sidste tilbud til BIH. Mod behørig borgen måtte hun komme på fri fod og "kalde på nævninger over sig selv for trolddomskunster ... Der til svarede BI, hendes husbond er bortrømt, og hun kunne ingen få, der ville tage sig sagen på". Derpå svor de udmeldte kirkenævninger hende skyldig (Se Viborg landstings dombøger 1617B og C s. 69). 207v-208v.

Nr. 8, brev udstedt den 18. juni 1617 af sognepræsten i Todbjerg, som deri vidnede, "at BIH havde været i rygte for trolddom, siden han kom til kaldet (ca. 1590), og endog han ofte havde hende advaret i skriftemål, at han hørte sådant sige om hende, og rådet og påmindet hende, at hun skulle bedre sig, om hun havde skyld isådan, så sandt hun ville have Gud til ven og være ustraffet af øvrigheden", havde det intet hjulpet. 208v.

Tv. nr. 10, 7/6 1617. Peder Madsen, buderdreng³ på Kalø, vidnede, at han den 4. juni kom "ind til PR, som han var udvist at skulle spejde, om BIH, hans hustru, var hjemme, efterdi rygte og tidende gik, at hun skulle være rømmet, og sad så og holdt hende med snak, til så længe herredsfoge-

den og delefogeden kom, og der de kom ind ad døren, i det samme lagde BI sig på en seng og sagde, at hun var hårdt syg. Så begærede hendes mand PR, at hun ville stå op og give dem en gang at drikke, som hun også gjorde, og hun gik ind i kammeret og tappede øllet og fik dem ind ad døren, og så lukkede hun døren til, så de intet kunne komme til hende. I det samme, som de så sad og snakkede, da forstak kvinden sig ud af en anden dør og rømte og undveg og søgte kæret. Så blev dem advaret, at hun forstak sig så. Så råbte Peder Madsen til dem, lo og sagde: Nu har jeg forvaret og forhindret hende siden "halffundzs" middag⁴. Ville I ikke nu forvare hende, da skal I selv stå min husbond til rette derfor. Da løb (delefogeden(?)) Jens Lassen i Hesselballe og opløb hende i kæret, og hun havde hendes klæder i armene. Så tog han hende i hånden. Så kom hendes mand PR ned ad bakken med en dragen kniv i hans hånd og søgte Jens Lassen med og sagde: Det skal dig syv tusinde "knocher"⁵ forbyde, og den tid han kom ham så nær, da tog han hans væрге ud og satte imellem sig og ham. Da sagde PR til ham: Stik nu, der fare en djævel i ham. Nej, sagde Jens Lassen, stikker du, da skal der fare en djævel i dig. Så kom Oluf Rasmussen i Bendstrup (Todbjerg s.) og sagde til Jens Lassen: Det har I intet behov, og hødede⁶ ham med en økse. Så råbte Jens Lassen til Peder Madsen: Hjælp mig nu Peder Madsen. Så greb de begge BI og førte hende til Hesselballe og begærede borgen, og ingen borgen de kunne få for hende, og dermed førte de hende til Kalø slot". 208v-209v.

Tv. nr. 11, 7/6 1617. BIH begærede sit skudsmål af menige Thorsager birkemænd. "Da er opstandet 24 dannemænd og siden meste parten af birkemændene og nogle af herredsmændene, som da var til stede, og dertil svarede således, at de har hørt rygte og tidende, at BI fast længere end 20 år at have været berygtet for spøgeri og trolddom". 209v-210r.

Tv. nr. 12, 7/6 1617. Troldkvinden Karen Andersdatter Føuten vidnede, "at som da sanktvalborgsdag (1/5) var et år", var hun hos BI og "kærnede 1 fjerding smør med hende af noget vand, og derfor gav hun hende 8 skilling". BIs "dreng, fanden, hedder Stor Ring", og hun "var 15 gange så skarp en kvinde i trolddomskunster og endda 16 gange dertil, som hun var". 210r.

Tv. nr. 13, 7/6 1617. En mand fra Kolind vidnede, "at som 9 dage for sanktmortensdag var et år sidst forleden, blev hans hustru ... meget for-dærvet på hendes hemmelighed, at den var hende frataget, så hun derover blev afsindig og forbistret, at hun slog sig selv mange knivslag og ville have myrdet sig selv, løb bort ad Nørre herred og andre steder og ville have omkommet sig selv. Da blandt andre steder, han nødtes at søge om råd

dertil, kom han til BI og begærede hendes råd. Da svarede hun, hun ville det vel gøre, om hun turde. Så gik hun og hendes mand i et hus i råd, og manden kom ud til ham igen og sagde, at hans kvinde BI skulle vel have hjulpet hans kvinde, dersom hun turde; men hun turde ikke; thi de kendte dem ikke, fordi hun havde hjulpet andre i slig måde og fået liden tak derfor; thi hun befrygtede, at det skulle komme op igen". Desuden vidnede han, "at midlertid som hans hustru var ham fraløbet, da kom der om natten ind til ham i huset adskillige spøgeri og djævle, og der blev en ond lugt, at folkene var nær forgivet, så han blev forskrækket og blev holdt af hans broder; thi han var nær afsindig, at de måtte have bud til præsten, og han kunne ikke komme til sig igen, førend hans sognepræst kom til ham". 210r-210v.

Tv. nr. 14, 7/6 1617. En mand fra Egå vidnede, "at for en 14 dage for påskedag da sidst forleden var 14 år, da hans bryllup stod i Egå med ærlig dannekvinde, han nu har, da om søndag aften, som han kom i seng med hende, da blev han så forrådt på hans hermelighed, at han aldeles intet kunne befatte sig med hans hustru. Så beklagede han sig for sin broder ..., som nu er i Randers, om han kunne optænke nogle gode råd. Da sagde han, at han ville se, om han kunne opspørge noget godt middel dertil hos godtfolk, og han drog bort og kom siden igen og gav ham god fortrøstning og sagde, at det var ham lovet, at han skulle blive hjulpet, og nogle dage derefter igen kom han til sin førlighed igen. Da spurgte han sin broder, hvem han talte med derom. Da sagde han, at han var hos BI, og hun lovede ham, at han skulle få bedre igen, som han også gjorde, Gud ske lov; men hvad råd der blev brugt dertil, det må Gud vide". Broderen havde givet BI 1 daler for hendes hjælp. 211r.

Tv. nr. 15, 14/6 1617. En mand fra Grøttrup "klagede på BI, at hun havde lovet ham ulykke på hans fænon, så det var ham frafaldet, så han er en stakkel, så han ikke kunne klage så højt på hende for Gud i himmelen og øvrigheden, han skulle jo klage højere". 211v. - I et brev, som samme mand fra Grøttrup fremlagde, bevidnede han, "at den tid den kvinde, som var i Vorre (Skødstrup s.) hos Rasmus Andersens sønner, var berygtet at være frugtsommelig, da kom hun til BIH og bar sit råd til hende den tid, hun skulle føde sin fødsel. Da sagde BIH til samme kvinde: Heller det har "pintell"⁷ eller kude⁸, da lig der i fandens naffnn", og det skete i hendes stald. Dermed gik kvinden hjem igen". 211v-212r. - En mand i Vorre vidnede, "at der blev noget fænon fordærvet og forrådt for ham og hans hustru, som han havde stor tanke til BIH for. Så blev han rådet det råd, han skulle tale med hende om samme fænon, som han også gjorde. Da svarede

BIH ham så, at hun ville og komme til ham. Så nogle dage derefter kom hun til ham og så fæmonet. Da så hun en halvtøndekedel. Sagde hun til ham: Vil du give mig den, da vil jeg stå bi og hjælpe på det fæmon. Da svarede han: Jeg har ikke flere. Jeg kan intet ombære den. Så drog BIH hjem, og hans fæmon blev meget værre, end som det var tilforn. Så drog han til hende igen. Da sagde hun: Jeg vil stå bi med dig, om du vil betale mig derfor ... Der han drog fra BIH, sagde hun til ham: Du måtte vel have undt mig den halvtøndekedel, du har; men fordi du vil ikke unde mig den, skal du ramme skade derover. Og siden skete ham stor ulykke på hans fæmon. Så kom BIH til ham, og han gav hende en sølvske og 5 mark. Så gik hun til hans fæmon og gjorde kors over det, og det kom noget tilpas derover". 212r-212v.

Tv. nr. 16, 14/6 1617. En mand fra Hornslet vidnede, "at som da ad mid-sommer blev to år hans bryllup var, da mistede han hans hemmelighed hans bryllupsnat af troldkvinder og djævelslemmer. Så blev ham rådet, han skulle drage til BIH, som han og gjorde. Så kom han til hende i hendes fæhus og klagede sin nød for hende, og han lovede at komme til hende om andendagen og tage nogle penge med sig, som han også gjorde, og da gav han hende en rigsdaler og en sletdaler, og hun lovede ham at få bedre igen, og dermed gik han hjem og fik bedre, og befalede BI, han skulle komme op til hende med et skjortelærred, 6 alen, som han og gjorde og fik hende dem. Da bad hun ham gange hjem og komme igen den tredje gang, på det ingen skulle forvende det igen. Sagde BIH til ham: Forvar dig for Berete Grebsdatter, en djævel, og måtte han love hende et egeskrin så godt som 5 mark, som hun også fik, mens låsen, der sad for, gav hun ham 2 1/2 mark for". 212v-213r. - En anden mand fra Hornslet vidnede, "at der var vist ulykke på hans fæmon af troldkvinder og djævelslemmer, så det hængte sig selv. Så blev ham rådet, han skulle søge BI om råd. Så svarede hun: Ja, det skulle få bedre, og gav hende 5 1/2 mark, og siden fik han ikke synderlig skade på hans fæmon". 213r. - En tredje mand fra Hornslet vidnede, "at som i bygsæd var tre år, som han gik omkring en busk i marken, da rørte en liden torn ved hans ben, og da straksen blev han så bange, at han endelig tænkte han skulle have mistet hans liv. Da sagde Maren Brandts" til hans hustru, at han "var forgjort. Så lod han hente præsten til sig, som han og kom og trøstede ham. Siden blev han rådet, at han skulle søge BIH om råd. Så sendte han sin hustru derop og Maren Brandts med sig og sendte hende 1 daler, 6 skæpper malt og et skjortelærred, og hun lovede at ville hjælpe ham. Siden sendte BIH bud tilbage igen med Maren Brandts og sagde til hans hustru: Dersom BIH fik ikke den drejlsdug,

det hun havde, da skulle hun fare ilde. Og sendte hun hendes bud tilbage igen med Maren Brandts: Hun ville give hende fanden i vold. Anden dagen faldt tornen af hans ben, og han fik bedre, som hun lovede ham". 213v. - En fjerde mand fra Hornslet vidnede, "at det sidste år, den store pestilens var^{8a}, da var han fordærvet i hans ryg, så han ikke kunne bøje sig til jorden. Så sagde Maren Brandts til ham: Kanske I er forgjort ... Søger råd hos BIH. Så gik han selv op til hende på en kær ... og spurgte hende om råd. Da sagde hun: Ja, der var ingen doktor eller mester i Århus eller i Randers, der kunne hjælpe, uden hun ... Vil I give mig 4 hjul og 2 mark, så vil jeg hjælpe eder". Dersom I på vejen hjem tykker, "at I fanger noget bedre, da kan I vide, om jeg kan noget, og I da at ramme mit gavn derfor igen". På hjemvejen "fornam han, han fik noget bedre igen, og der han fik at vide, hvor sagen havde sig, klagede han sig for hans husbond, og han befalede ham at tro på Gud og intet befatte sig med hende, som han havde gjort". 213v-214r. - En mand i Temmestrup (Hvilsager s.) vidnede, at medens han boede i Hesselballe (Hjortshøj s.), ville BIH og hendes daværende mand have 5 stykker jord, han havde "på "Thiurberiggitt" for 8 daler for en hest, var ubetalt efter hans fader. Da sagde han nej, de kunne intet få samme jord. Da sagde BIH: Da skal du ikke heller få godt af hesten. Straks derefter blev den død". 214r. - For en 16 år siden var en mand fra Skæring (Egå s.) "i med et kvindfolk, han ville være af med". Han sendte bud til BIH, som lovede, at han "skulle blive af med samme kvinde, om han ville give hende 1 daler, og så knyttede hun 5 knuder på hans bælte, han skulle knytte om sig ... Dermed blev han af med samme kvinde". 214r-214v.

Tv. nr. 17, 14/6 1617. Albret Glarmester i Hornslet vidnede, "at hans hustru Anne Albrets gennede hendes ko en dag ud til hyrden. Så kom hyrdekvinde Birgitte Grebs og sagde til hende: Hvor vil du nu hen. Du skal ikke hid. Du skal djævelen (i) vold og koen med dig. Da lo Anne Albrets ad hende og mente, at det var hendes skæmt. Da sagde Birgitte Hyrdekone til hende: "Thimier"⁹ du ad mig? Så lagde Birgitte Hyrdekone sine fingre over kors og sagde til Anne Albrets: Du skal få både skam og skade snart. Straks derefter døde det bedste øg, han havde, og gik til hans dør og lå og døde. En stakket tid derefter mistede han hans hermelige ting og nogen tid derefter hans ene øje, og siden bar han hans råd til BIH derom med hans hustru, om hun kunne sige ham, om onde mennesker eller Gud havde det gjort. Da svarede hun, at dersom han ville give hende 1 daler, da skulle hun sige ham, heller Vor Herre eller fanden havde det gjort. Så gav han hende fanden i vold og sendte siden aldrig mere bud til hende eller gav hende noget. Men om Birgitte Hyrdekone Grebs havde gjort ham skade eller ej, det vidste Gud". 214v.

Tv. nr. 18, 14/6 1617. En mand fra Rodskov (Hornslet s.) vidnede, "at for et år siden hans fæmøn faldt ham fra, bar han hans råd til BIH, og hun kom til ham og beså hans hus og lovede, hun skulle hjælpe ham i de måder, og gav han hende 2 skæpper hvede¹⁰ og 2 mark og 4 skæpper sæderug nu ad sanktmikkelsdag (29/9), var for hendes umage, og ydermere sagde BIH til ham lidt før påske: Kom op til mig med noget korn af hver slags, vil jeg signe det, I skal have godt deraf, og eders svin skal lykkes". 215r.

Tv. nr. 19, 17/6 1617. En mand i Segalt (Skødstrup s.) vidnede, "at for en fem år siden, han fik nogen skade på hans øjne, da blev ham rådet, han skulle søge BIH om nogle råd, som han og gjorde, og hun lovede ham, hun ville gøre sit bedste og fly ham råd dertil. Da spurgte han hende til, om hun ikke vidste hans skademand. Da svarede hun og sagde til hans hustru: Gør Maren Brandts i Hornslet til gode, om I vil fare vel. Så blev han til sinds, at han slet intet ville bevare sig med hendes råd". 215r-215v. - En kone i Hornslet vidnede, "at for en 24 år siden, hun og hendes husbond var kommet til hobe og boede i Terndrup (Hornslet s.), et år derefter blev deres mælkende fordærvet, så hun havde intet godt af den, så svin og hunde ikke ville æde den ... Så en tirsdag, hendes husbond var ad Lisbjerg herredsting, kom Maren Brandts ind til hende og sagde, der stod en kvinde i deres port og ville tale med hende. Så der hun kom ud, var det BIH", som efter at have set hendes mælk lovede, "den skulle få bedre igen, og hun gav hende et par små ærmer og nogle hvedegryn derfor, og bekendte Maren Brandts, hun hentede en rønnekvist i Kjeld Skrædders have og fik BIH. Så stod det vel hen i tre samfulde år, og det intet ville forbedre sig med samme mælkende. Så engang derefter kom BIHs bud til hende, hun skulle give hende nogle boghvedegryn. Da svarede hun nej, hun ville give hende fanden i vold, og bad budet sige hende, så dersom hendes mælkende ikke fik bedre, som BIH har lovet, da skulle hun få skam, og siden den tid er dem megen skade påkommet på deres fæmøn og øg". 215v-216r.

Tv. nr. 20, 16/6 1617. Præsten i Øster Alling vidnede, "at den tid Niels Jensens bryllup i Øster Alling var, en søndag lidet før jul nu førstkommande seks år, da var der en spillemænd til hans bryllup. Da sagde han om BIH, som folkene sad i bryllupssalen, at han for kort tid var til hendes om nogle råd, da så han, i fødderne af hendes seng sad en fugl med en skindkjortel over sig og havde ikkun et øje så stort i panden som en tallerken. Så spurgte han hende til, hvad det var for en kumpan. Da bad hun, han skulle intet bevare sig med ham". 216r. - En mand i Hvalløse (Voldum s.) vidnede, "at for en 5 år siden var hans mælkende

fordærvet. Da drog hans hustru til BIH, hun skulle råde hendes mælkende både, hvilket hun også gjorde, og hun lovede hende et skjortelærred. Der mælken havde fået både, sendte hun bud efter lærredet, og dersom hun fik det ikke, skulle hun fare ilde. Så lod hun hendes tjenestedreng sidde på en hest og føre hende samme lærred". 216r-216v. - Peder Andersen i Fårup (Krogsbæk s.) vidnede¹¹, "at for en 30 år siden da stjal BIs husbond, som (hun) da havde, nogle birke til hjulnav i Estrup Birke, så (Peder Andersens fader) Anders Pedersen i Estrup (Søby s.) blev "beschatt" (beskattet måske fejl for beskyldt) derfor af hans husbond. Så forgjorde hun (og) hendes mand Anders Pedersen i Estrup, for han lod ham tyveran derfor oversværge, så forne Anders Pedersen straks blev syg, og (sygdommen) tog ham i hans venstre tommeltå, så den blev vissen, og lå så år og dag og tvinedes hen. Imidlertid sendte hans moder bud til Bodil i Grøttrup (altså BIH), hun skulle råde for:ne Anders Pedersen både. Der hun did kom, da sagde hun nej, der var intet råd til, han var forgjort". 216v. - En mand i Virring vidnede, "at nu i bygsæden var 9 år, tjente (fejl for hented) han BI til Fausing til Søren Sørensen. Han mente hun (fejl for han) var forgjort, og da gav de hende 1 daler, og hun lovede ham, han skulle få både. Så der hun og hendes mand (senere) kom, gav de hende 1 tønne rug, og intet for:ne Søren Sørensen fik (havde fået) bedre. Dog lovede hun, at hun skulle vise dem hans skademand". Ydermere vidnede samme mand, at der han førte BI hjem igen, og de kom lige af det gamle kapel, sagde hun: Nu taler de om mig hjemme. Da svarede han: Da er det ikke andet end godt. Da sagde hun: Ihvad det er, er det lige godt. Så sagde han: Hvilken en nåde af Gud er det, I kan vide sådant. Jeg kan vel vide det. En dværg lærte mig det. Kom fra Rosenholm (Hornslet s.), thi jeg tjente i Skovlkær (Hornslet s.), som jeg skjulte på deres "stange" (vel fejl for stænge) en tid lang". 216v-217r. - En mand fra Gesing vidnede, "at nu for to år siden gav han BI 4 skæpper rug og en daler ..., for hun lovede, hun skulle fly ham hans husbonds venskab, og bad, de skulle drage ad Ålborg, så skulle det blive klart, og der de kom der, havde det intet på sig". 217r.

Tv. nr.21, 16/6 1617. Birkefogeden i Esserbæk birk, der boede i Esserbæk Ladegård, vidnede, "at sidst forgangen sommer i Skt. Olufs (29/7) uge da var BI til hans, hans mælkende var fordærvet, og førte råd ved det igen, og derfor gav han hende en tønne rug og en rigsdaler". 217r. - En mand i "Gundersted" (vel fejl for Gundestrup i Hørning s.) vidnede, "at samme tid fulgte BI ham hjem og lå til hans om natten. Da begærede han af hende råd, for hans kalve dør, og hastig omkom, og ikke ville leve, hvis han lagde

til. Da svarede hun, at hun da på den tid intet kunne gøre det, mens han skulle tale ad hende tirsdagen i dimmelugen¹², så skulle han om onsdagen forfare ..., om nogen ulykke var nedsat i hans huse, og intet han drog til hende derom". 217r. - Jens Nielsen Karmand, borger i Randers, vidnede, "at måned for Skt. Ludvigs dag (19/8) da først kom 4 år, da kom BI og handes mand til ham på Randers gade ved Poul Nielsens dør og "dergte"¹³ et ølkar på 4 tønder. Så begærede hun, at hun måtte følge ham hjem og se hans hustru. Så fulgte hun og hendes husbond ham hjem, og de satte dem begge for hans skiveende. Så bød han dem tyskøl og vin at drikke, og de ville intet have. Så rejste manden sig op og gik ud, og BI stod på gulvet og omvendte sig trende gange og sagde: På Skt. Ludvigs søndag vil vi komme efter ølkarret, og intet de kom efter. Siden var der ingen fællighed mellem ham og hans hustru til sanktmikkelsdag (29/9) og på sanktmikkelsdag om morgenen næst efter, som hans hustru skulle stå op, blev hun så vild og afsindig, så han måtte lade holde knebel i hendes mund to nætter og dage, ellers havde hun tygget sin tunge af sig. Indeholder samme vidne BI at have standet for tingsdom og bekendt, at hun og hendes husbond var hos Jens Nielsen og betingede samme kar, som for er rørt, dog ikke uden én gang". 217r-217v.

Kirkenævninger svor BIH skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Flæskeside, bov eller skinke. - 2 Boghvede. - 3 Den, der tilsagde bønderne til hoveri. - 4 Halvvejs middag, midt på formiddagen. - 5 Kalkar har ordet, men kender ikke dets betydning, der vel er djæville. - 6 Truede. - 7 Det mandlig kønsllem. - 8 De kvindelige kønsdele. - 8a 1603. - 9 Ordet timje findes hverken hos Kalkar eller Fejlberg. Det må betyde le, grine. - 10 Boghvede. - 11 I dette og det følgende vidnereferat er der en del fejl, som er forsøgt rettet i de vedføjede parenteser. - 12 Påskeugen. - 13 Vel skrivefejl for et ord, der betyder talte om, bestilte, muligvis ordet begærede.

1617B nr. 137. Sag om, hvad der var årsagen til, at Maren Nielsdatter i Ebstrup (Sejling s.) døde.

Tv. 22/7 1617. En tjenestekarl og en tjenestepige vidnede, "at den næste søndag for sankthansdag om formiddagen, god betiden dags da gik MN der sammesteds i Christen Nielsens stue og tog en ost ned af hækken¹ over illden i stuen og gik ind ad buret^{1a} med den og sagde, hun ville bære den på loftet, og de blev i stuen, og lidet efter, hun var indgangen i buret, da hørte de, det gav "en skudtz"² i buret, og hun gav sig og sagde, hun havde hendes død. Da løb de ind i buret og ville se, hvor det var fat. Da lå hun på gulvet på hendes højre side og klagede sig, at hun havde hendes død, og at hun faldt ned af stigen, og stigen endda stod til loftet og

var hel, og osten, hun gik ind med, lå oven lugen på loftet, og ingen folk der da var i buret hos hende, der hun nedfaldt, og hun var før og karsk og kunne vel gå til kirke og fra og gøre, hvad hun skulle, til for:ne tid". 219v-220r.

Sandemændene udlagde MN af våde og vanlykke at være nedfaldet af for:ne stige og deraf fanget sin død.

1 Tremmeværk med hylder. - 1a Forråds-kammer. - 2 Kalkar har ordet og foreslår betydningerne puf, stød.

1617B nr. 138 og 142. Sager mellem jomfruerne Helvig og Kirsten Ulfeldt til Østergård (Tulstrup s.) og Hans Skram (til Pederstrup i Tulstrup s.) vedrørende stolestader i Tulstrup kirke.

Tv. 17/7 1617. Skriveren på Havreballegård (i Århus) vidnede, at han efter lensmandens befaling "nu på palmesøndag sidst forleden" havde været til stede i Tulstrup kirke, "midlertid de stolestader i for:ne kirke blev sognemændene imellem skiftet. Da eftersom prædiken og al tjeneste havde ende, tilspurgte hr. Morten i Viby (herredets provst) Jens Ibsen, velbyrdige HSs tjener, som da til stede hos var, om han på hans husbonds vegne ville samtykke, samme stolestader i for:ne Tulstrup kirke måtte på ny skiftes og deles sognemændene imellem, hvortil Jens Ibsen svarede, at efterdi hans husbond ... har næsten så mange tjenere i Tulstrup sogn, som de gode jomfruer til Østergård har, da dersom hans husbonds tjenere til deres gårde måtte nyde hveranden stol i for:ne kirke lige med jomfruernes tjenere, desligeste hvor manden på mandssiden stod yderst i stolen, at dens hustru da på kvindesiden skulle stå inderst, og hvis kvinde, som stod yderst på kvindesiden, manden da måtte stå inderst på karlesiden, da ville Jens Ibsen på hans husbonds vegne det gerne samtykke. Efter slige ord og bevilling blev stolene i den ganske kirke opgivet og skiftet på ny undtagen de stole til Østergård alene". 221r-221v.

Tv. 17/6 1617. Præsten i Astrup (og Tulstrup s.) og 11 andre mænd vidnede, "at der sal. fru Ellen Rostrup kom til Pederstrup Hovgård, da stod hun i stolen i Tulstrup kirke hos jomfru HU og jomfru KU, og ikke han selv (sognepræsten) havde noget andet stolestade der i kirken, end som andre bønder havde". 227v.

HS anså det sidste tv. for ufuldstændigt og fordrede, at vidnerne oplyste, "hvor længe dem mindes, der har boet adelsfolk og været holdt fogeder og folk i for:ne Pederstrup Hovgård, og hvor længe det er siden, hans moder sal. fru Ellen Rostrup lod hendes stole på begge sider der i kirken indsætte, og hvor længe de har efterfulgt hans tjenere til for:ne Hovgård, og når de blev af kirken udtaget". 227v.

1617B nr. 144. Sag mod Poul Skrædder i Nykøbing og hans bådsmand samt Tue Jensen i Skive for ulovlig skovhugst.

Tv. 20/6 1617. En karl, der tjente på Livø, vidnede, "at mandagen den 5. maj sidst forleden da kom PSs bådsmand i Nykøbing og TJ gangende i gården på for:ne Livland, og så gik de af gården igen. Om en stund efter så red han ned til stranden og ville se, om for:ne folk var hjemme, og som han kom ridende, da lagde for:ne 3 karle fra landet med båden, og da talte han til for:ne 3 karle og bad, at de ville lægge i land og lade ham se, hvad de havde i båden, og da havde de båndstager¹ i for:ne båd, og ikke han vidste, om de var "nylest" hugget eller ikke, og ikke heller han så dem hugge båndstager". Ydermere vidnede han, "at samme båndstager, som de havde i båden, var hugget på Livland". 232r.

1 Skud af pil, hassel o.lign., der egner sig til tøndebånd.

1617B nr. 147. Sag mod Anders Gertsen i Rye, der anklagedes for meddelagtighed i drabet på (deggen i Rye) Anders Hytter.

Tv. 22/5 1617. Anders Stenhugger i Århus vidnede, "at da på lørdag sidst forleden otte dage, som han stod i Rye kirke og arbejdede på en sten ved middagstid, da kom AH indgangende i kirken og havde 2 bøger under sin arm, og som han kom lige side ham og hans dreng, som de stod og arbejdede på stenen, da sagde han: "Hir kømbt einn junng pouff. Got gib im su geluch"². Så satte han bøgerne på alteret. Så vendte han sig for alteret og så et stykke fiskegarn hænge på stolene i kirken. Så fik AH et stykke af en blussestage³ i hånden og pirkede garnet ned på kirkegulvet og slog det sønder, som det hængte på stolene. Da sagde Peder Bertelsen, som gik og færdigede på garnet: Hvi slår I så garnet sønder. Da sagde AH: Dette er Guds hus og ikke et fiskerhus, og Peder Nielsen stod ved stenen og bad os komme hjem til mad. Da slog AH til Peder Nielsen med for:ne blussestage på hans højre skulder, så at knappen af samme stage gik i fire stykker, og sagde: Tag det, du "faer" en djævel. Da sagde Peder Nielsen: Nu har jeg været længe i Rye. Der slog mig aldrig nogen før din gast⁴. Da greb Peder Nielsen en stor kølle, som stod på stenen, og slog til AH med den og ramte ham i hans venstre side, så at han var nær faldet omkuld. Så tog AH samme kølle og slog til Peder Nielsen med den og ramte ham på hans højre lår. Så fik Peder Nielsen et stykke fyrretræ i hånden og slog svarlig på AH på ryggen og armene. Så faldt blussestagen af AHs hænder. Da kom Peder Bertelsen løbende med en kæp i hånden og Niels Søndergaard med et stykke af en "fyrllatt"⁵. Da sagde Anders Stenhugger: Lader nu betæmme. Han har fan-

get mere end nok. Idet gav AH sig imod Anders Stenhugger imellem stenen og muren, på det han ikke skulle få flere hug ... 236r-236v. - To kvinder fra Ry vidnede, "at da på lørdag sidst forleden otte dage da så de, at AG kom gangende af Rye kirke. Så kom AH gangende ned af tårnet. Da spurgte AG AH ad, hvi at han så ringede med klokken og gjorde folk ildhovede og mente, der havde været ildløs. Så svarede AH: Kommer du der, din gamle skælm, og løb så til en grav og tog 2 teglsten op og slog så til AG først med den ene og så med den anden. Så bukkede han for stenene, så han ramte ham ikke. Så løb han til AG og slog ham omkuld og slog og trådte på ham". 236v-237r. - Alle var enige om, at AG ikke havde været til stede i kirken, da slagsmålet mellem Peder Nielsen og AH fandt sted, men først hørte derom, da Anders Stenhugger kom hjem til ham for at spise sin middagsmad.

12 nævninger svor AG kvit for åråd⁶, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Som det fremgår af Rye kirkes regnskabsbog 1605-50 (La. Vib. C-KRB-350) havde AG fra 1605 til 19. marts 1617 været den ene af Rye kirkes to værger og afsluttede sin virksomhed som sådan med at betale for sit og sin hustrus lejersted i kirken. Anders Stenhugger, som arbejdede for AG og, medens han opholdt sig i Rye, fik sin kost hos ham, har antagelig tilhugget den ligsten, der skulle ligge over AGs nyherhvervede gravsted. - 2 Her kommer en ung påfugl. Gud give, at det må være ham til lykke. - 3 Stage til lys for brudefolk. - 4 Slet menneske, plageånd, egentlig spøgelse, genfærd. - 5 Fyrrelægte. 6 Meddelagtighed i drab.

1617B nr. 150. Sag mod hyrden i Hedensted Vinter Madsen, der havde dræbt hyrden i Assendrup (Engum s.) Peder Rasmussen

Tv. 28/7 1617. To kvinder fra Torup (Hedensted s.) vidnede, "at PR kom gangende til dem den søndag, som var den 9. juli, og spurgte om VM og sagde, at dersom han kunne finde ham, da skulle det spørges inden aften, og gik så over "Tuerde march", som VM gik og vogtede Hedensted fæ". 244v. - VMs to sønner vidnede, "at de så samme dag, det PR kom tværs over marken fra Torup og havde en kniv i den ene hånd og en kæp i den anden hånd, og som han kom til VM, slog han til ham med samme kniv. Så kom de i favn til hobe og kom omkuld i en bæk og PR oven på ham. Da bad VM, at han ville give ham hans liv for Guds skyld, og var han samme tid nødt til at værgе sit liv". 244v.

Sandemændene svor VM manddød over og til hans fred.

1617B nr. 161 og 162 samt 1618B nr. 5. Sag mod Falk Lykke til Skovgård (Nørager s.) og hans foged Rasmus Jensen, som beskyldtes for at have ladet træer fælde, som stod i skov, der hørte til Ulstrup og Stenvad byer (Ørum og Glesborg s.) og ejedes af kongen og Jørgen Skeel til Sostrup (Gerrild s.).

Tv. 24/4 1617. 6 synsmænd vidnede, "at de den fredag næst for palmesøndag" havde synet nogle træer, som skulle være hugget ulovligt i kongens og Jørgen Skeels "ejendomsskove, som ligger til Stenvad og Ulstrup by. Da for det første blev dem forevist en eg, som var rodhugget og afført af kongens skov, som skulle ligge til for:ne Stenvad og kaldes "Brandenn", som var afcirklet på roden. Nok (i) skov, som skal ligge til Ulstrup by i den nordvest ende af "Horsemosen" imod kongens skov, som kaldes "Brandenn", der fandtes at være rodhugget og afført 6 grønne ege, af hvilke de 5 var afmærket med cirkel for roden". 1617B fol. 261r-261v.

Tv. 24/4 1617. 9 mænd, der kunne mindes op til 40 år vidnede, "at den skov og ejendom liggende nordvest ved "Horsemose" ved kongsskov, som kaldes "Brandenn", som de 6 ege er rodhugget og afført og af dem de 5 egestubbe at være cirklet og afmærket, som RJ bekendte på for:ne åsteder for dem den næste fredag for palmefredag (fejl for palmesøndag) nu sidst forleden at have udvist, afmærket og ladet afføre, den skov og ejendom at have ligget til Ulstrup by og roligt uden al iling¹ og klage har fulgt for:ne by Ulstrup i så mange år enhver efter sin alder og minde". Ydermere vidnede de, "at på for:ne fredag, der synsmændene og de var på for:ne Ulstrup skov og ejendom, da kom RJ, foged på Skovgård, og tilbød Morten Pedersen, foged på Sostrup, gerne at ville gøre ham udlæg på hans husbonds FLs vegne for samme træer og derfor begærede gerne, at den sag så længe måtte opstå, indtil FL, hans husbond, kom den gode mand hr. Jørgen Skeel til ords". 1617B fol. 259v-260r. - Det samme vidnede 6 mænd, der kunne mindes op til 50 år, 1/5 1617 (1617B fol. 260v-261) og 13+4 mænd, der ligeledes kunne mindes op til 50 år, 23/10 1617 (1618B fol. 9r-9v).

Tv. 14/8 1617. 12 synsmænd vidnede, at de "på fredag sidst forleden" havde synet "nogle ege, som var hugget og afført og på roden var afcirklet, som synsmænd har omhjemlet, sydvest og vesten ved "Brandenn" og nordvest ved "Horsmuose". Da så og forfor de, at der var hugget ind imod den skov og ejendom, som skal ligge til Ulstrup by", 6 træer fra halvsjette-sindstye og 4 favne til syvsindstye og 8 favne "østen fra de træer, som FL og hans broder Jørgen Lykke deres navne findes at være hugget på". "Nok østerbedre til en eg, som skal være hugget i kongens skov, var halvottesindstye og 16 favne østen fra for:ne grimetræer² og ind på for:ne ejendom". 1617B fol. 257r.

Tv. 23/10 1617. En mand i Ramten (Ørum s.) vidnede, "at for 30 år siden da tog Laurids Lassen i Ulstrup hans faders svin i hus i for:ne stykke skov, og måtte han gå af (fejl for ad) Ulstrup og udbede samme svin og give derfor pant og penge, for de ulovligen var kommet derind, og siden i for:ne 30 år da har for:ne skov og ejendom fulgt Ulstrup by". 1618B fol. 9v.

Alle ovenstående tingsvidner var erhvervet af Jørgе Skeel. Hans modpart FL beviste ved en lavhævd af 25/10 1512, der er trykt i Repertoriet som nr. 12298 (1618B fol. 10v-11v) og tv. 17/7 1617 (1617B fol. 254v-255r), at det skovskifte, der lå "norden og nordvest ved "Horsmuosen" ... og vesten ved "Branden"" og kaldtes "Kuastbratt" lige siden 1512 har ligget til Skovgård eller "Haffuengaardt", som gården hed i 1512. Af tv. 20/12 1613 (1617B fol. 256r-256v) fremgår det imidlertid, at i alt fald to stykker af "Quastbrad" først ved Rugårds deling mellem FL og hans broder Jørgen Lykke kom i førstnævntes besiddelse. Noget bevis for, at de fælde- de træer har stået i dette skovskifte, fremlagde han ikke.

1 Tvistighed, egentlig bygge, vindpust, der kruser vandet. - 2 Mærket træ, der markerer et skel.

1617B nr. 163. Sag mod Anders Sørensen Vinter i Havgård (Næsborg s.), hvis kvæg beskyldtes for at have gjort skade på græs og korn tilhørende Niels Pedersen i Nørregård i Næsborg.

Tv. 7/8 1617. 6 synsmænd hjemlede, at de havde været "til syn til 3 bor-
er¹ vesten for Kirketerp og den ene næst optil, som NP dem foreviste. Da syntes dem, at der var gjort skade for 4 læs hø. Så de en bygager 4 eller 5 agre vesten for borerne. Der var gjort skade udi for 4 skæpper byg. 1 havreager og vestenfor var gjort skade for 4 skæpper havre". Et vidne havde set ASV kvæg på NPs jord, og et andet vidne havde "taget det og gennet i hus, som var 17 nød, og fik en 12 eller 14 ind ... og stod en hel nat og dag i hus". 163v-264r.

1 Agre, som ikke var besæet med korn, men udlagt til græsning og hø- høst.

1617B nr. 175. Sag mod Christian Byrialsen i Plejlstrup (Sønderup s.) for bygfæld.

Tv. 7/7 1617. 6 synsmænd hjemlede, at de dagen før så CBs gård. "Først så de "raadehusett"¹. Det var vel ved magt undtagen begge gavlene over (fejl for oven) for remmene^{1a}, stod åbne uden noget(?) lyng, lå derudi. Stald- huset var vel (ved) magt uden og inden med lof(t) og andet. Nok et fæhus ø(st)en(?) i gården, ni binding langt, fattes tømmer, tag og ler for 7 dlr. Item så de et jordhus², står vesten i gården, fem favne langt, var "mønssenn sønder wde"(??)³ og slet forfaldent, og skal det bygges ander- ledes og med tømmer, tag og ler, da kan det ikke bygges, som gavnligt kan være, ringere end 4 dlr". 283v.

1 Stuehuset, sædvanligvis ra(de)lingshuset, jysk rålingshuset. - la vandret tømmer i bindingsværket. - 2 Hus med jordvægge, vægge af græs- eller lyngtørv, gerne benyttet til tørvehus o.lign. - 3 Den skriver, der har indført dette (og flere andre)tingsvidner i dombogen, har en forholdsvis tydelig hånd; men når han støder på noget, han ikke kan læse, skriver han blot de bogstaver, han synes der snarest står i forlægget, selv om de ikke danner meningsfyldte ord.

1617B nr. 179. Sag mod Jens Jørgensen i Munksjørup (Overlade s.), der havde tilføjet Vogn Lauridsen i Vester Falde (Overlade s.) sår og skade.

Tv. 2/5 1617. VL gav last og klage på JJ, "at da på torsdag sidst forleden var otte dage var han i Valsted (Sebber s.) efter nogle sild for hans husbond, og som han kørte hjemad, da kom han i følge med JJ og Thomas Mikkelsen" i Munksjørup, der også havde været i Valsted for at købe sild. "Og som de kørte imellem Sebberkloster og Store Ajstrup, gik JJ af hans vogn, som han kørte bag efter for:ne Thomas Mikkelsen, og greb ham om hans hals og slog ham op til hans vogn, og så råbte Thomas Mikkelsen ad VL og bad, at han skulle redde ham. Så gik VL hen og ville skille dem ad. Da sagde JJ til VL: Dersom du ikke vil unde Thomas Mikkelsen hug, da skal du selv have dem. Så greb JJ fat på VL og slog, bed og rev ham og slog ham mange gange omkuld til jorden". 238r-238v.

1617B nr. 180. Sag mod Niels Jensen Remmer i Brasted (Veggerby s.), som havde misligholdt sit fæstebrev og ikke genopbygget sin gård.

Ved brev af 13/5 1614 havde hospitalsforstanderen i Ålborg undt NJR en gård i Kalstrup (Veggerby s.), som "nu stod slet og aldeles øde og jorden i marken mest eftergroet til lyng". Han blev fritaget for skyld og landgilde, ægt og arbejde i 3 år, "og han desmidlertid at opbygge og forbedre gården og komme jorden i brug igen". 289v.

Tv. 7/7 1617. 6 synsmænd hjenlede, at de den dag havde synet gården i Kalstrup. De havde set, "at der fandtes ingen bygning på samme gård, men var øde uden et stykke hus, var nyligen rejst, og syntes dem, at samme gård kunne ikke bygges, som gavnligt kan være, ringere end 60 sldlr.". 290r.

1617B nr. 181. Sag mellem Poul Albretsen i Ring og Inge Christensdatter, der opholdt sig i Tørring, om brudt ægteskabslofte.

Tv. 12/9 1615. To mænd vidnede, "at som da i høst var 7 år, var de med andre godtfolk i Hjortsvang (Linnerup s.), der PA blev trolovet med IC, og siden har de været tit og ofte hos hende både i Ring og andetsteds og budt hende ægteskab til på PAs vegne, så og budt hende til at ville hjælpe dem til bo og bjæring, øg og fæ og hvis andet, de kunne afstedkomme".

1617B nr. 184. Sag mod Peder Nielsen i Bælum, der havde slået Christen Madsen i samme by ihjel.

Tv. 26/8 1617. En mand i Bælum vidnede, "at som da i går var 3 uger, om morgenen tidlig da så han, at CM løb på Bælum gade med et værge i sin hånd og var i en blå klædning og løb i PNs gård to gange og stødte på hans dør og udæskede ham med mange onde ord, truede ham og lod ilde. Siden var han i byen en liden stund og kom så igen i en blå skjorte og i et par bukser med "opstoldt"¹ ærmer, drog værget ud, kastede balgen på gaden og løb i gården igen, udæskede, bandede og truede, og den tid han da kom af gården igen, havde han fanget sår og skade i hans mund, så at han tog blod af munden og kastede på jorden". - En anden mand i Bælum vidnede, "at samme morgen da kom CM til ham i hans gård vel tidlig, og så bad han ham gå ind med sig, han ville give ham mad og drikke. Da sagde han nej, at han intet kunne få i sig; thi hans hjerte sprang i han bryst. Han kunne ikke få lov, før han blev hævnnet på den skælm. Så løb han ad gaden, drog værget ud og løb i PNs gård, stødte på hans dør og æskede ham ud med mange onde ord. Så kom han ud til ham med en fork i hans hånd. Så fik han hans sår i hans mund". En kvinde havde set det samme "da i går 3 uger om morgenen, hun gennede fæ ad marken". 295v-296r.

Sanderændene svor PN manddød over og til hans fred.

1 Vel opsmøgede.

1617B nr. 186. Trolddomssag mod Maren Jonsdatter, der var gift med Thomas Pedersen i Ajstrup (Vindblæs s.).

Tv. 28/7 1617. En kone i Lystrup (Vindblæs s.) vidnede, "at deres mælkend var fordærvet. Da søgte de om råd derfor og bekom nogle råd dertil på det sidste. Nok at være fremkommet MJ i hendes hus til hende og gav sig i skændskab med hende og spurgte, om hun skyldte hende for hendes mælkend. Da svarede hun, at hendes mælkend var henne, og siden hun kom til hende at ville låne 3 hånde tingester¹ af hende, siden havde hendes mælkend været ond, og var det fra sankthansdag og til høst". Ydermere vidnede samme kone fra Lystrup, "at for sanktvalborgsdag (1/5) et år nu sidst forleden da fandt hun MJ uden hendes gård. Da faldt der en klud fra hende, som hun optog og fik hende i sin hånd igen, og var der noget indsvøbt i den lige sådan som en "skarnnbødell"². Hvad det var, vidste hun ikke". 299r-299v.

Tv. 4/8 1617. Anders Nielsen i Lystrup og en mand fra Ajstrup vidnede, at for kort tid siden "er der blevet en hest og to øg fordærvet og "forvoren"³ på den agter part, og intet har skadet på den fremmer part". Dy-

rene tilhørte Anders Nielsen, som beskyldte MJ for at have været årsag dertil. "Siden den dag han kom i trætte med hende, og hun lovede ham ondt, har han aldrig kunnet være en skade så snart forbi på hans fænon, at han jo har hændet 2 igen, og aldrig så snart kunnet købe et øg, at det jo var "forvornett"³ for ham på den agter part og har slet ingen skade på den fremmer part". 299v-301r.

Tv. 21/7 1617. Forskellige, der havde overværet skænderiet mellem MJ og Anders Nielsen, der fandt sted "den næste søndag for påske nu 3 år sidst forleden", fortalte, at "de gav hverandre mange skændsord, og da sagde MJ til Anders Nielsen, at han skulle få et djævels mod". Da Anders Nielsen gik sin vej, fulgte MJ efter ham, "da bad Anders Nielsen, at hun skulle få en djævel. Da svarede hun, at han skulle selv få en djævel". 300r.

Mange bevidnede, at MJ havde været berygtet for trolddom og spøgeri "ved 1 1/2 år efter, pestilensen"⁴ havde været". 300v.

Tv. 13/8 1617. "MJ stod for dom og sagde, at for otte år siden blev hun brændt med Falslev kirkenøgle, og da bed en rød, galen hund hende i hendes hus, så hun deraf har haft stor mindselse og lod sig derfor brænde med samme nøgle, og hjalp hendes datter hende samme tid og tog om nøglen med en klud med hende. Så brændte MJ sig, og rådde Christen Lassen i Ajstrup hende at brænde sig med samme nøgle, at hun ej skulle blive vild, for hun var hundebidt". 300v-301r.

Tv. 31/8 1617. Borgmesteren i Mariager og 4 borgere vidnede, "at de den 1. august sidst forleden var ved den øverste port i Mariager Kloster, da Mogens Jensen, ridefoged der ibidem⁵, havde sendt bud til dem. Da hørte de, at MJs husbond TP kom til Mogens Jensen og havde to mænd med sig ... og sagde sin borgen op, som han havde sat for sin hustru MJ til Gerlev herredsting, så at han hverken ville borge eller love for hende længere. Så fremkom for:ne Anders Nielsen og begærede, at Mogens Jensen ville unde ham kongens jern til hende. Så tilspurgte Mogens Jensen Anders Nielsen, om han endnu ville vedkendes ved MJ for sin vitterlige troldkone, eftersom han tilforn på Gerlev herredsting har vedkendt. Da svarede Anders Nielsen ved sin Gud ja, at han kendte hende for sin vitterlige troldkone, og lagde sin hånd straks på hende, og tog Anders Nielsen da i Mogens Jensens hånd og lovede at holde ham kvit og skadesløs for al hvis omkostning og hendes fortæring, som derpå bliver anvendt, og selv ville han hende i loven forfølge". Derefter spurgte Anders Nielsen MJ, "om hun vil gøre ham nogen oprejsning for den store skade, hun ham har gjort. Da svarede MJ, at hun ville gerne give ham efter sin formue. Da begærede Anders Nielsen 60 rdlr. for sin skade. Så bød hun ham 20 dlr. og rakte ham

straks hånden derpå for den skade, hun ham havde gjort, dersom hun skulle gå og tigge dem, og de første 10 dlr. lovede hun ham til sanktmikkelsdag (29/9) førstkomende og de (sidste) 10 dlr. til jul førstkomende at betale, og derom blev de så forligt. Da begærede Anders Nielsen af MJ, at hun ville fly ham forlover for for:ne 20 dlr. Så gik hun til hendes husbond TP og bad ham, at han ville love for hende for de 10 dlr. De andre 10 dlr. ville hun selv stille ham tilfreds for. Da svor hendes husbond ved sin Gud nej, han ville ikke; thi det var nu kendsgerning, og sagde til hende: Maren, I skulle have været hjemme den tid, I gik til Lystrup. I ville da intet lyde mig ad, og sagde, han ville intet nu længere have med hende at gøre eller love for hende for en skilling i nogen måder". 301r-302r.

Kirkenævninger havde svoret MJ skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 3 slags ting, genstande. - 2 Skarnbasse. - 3 Ødelagt el.lign. Jævnf. Kalkars forvorde og forvorn. - 4 Sygdommen rasede i Jylland 1602-1603. - 5 Sammesteds.

1617B nr. 187. Trolddomssag mod Anne Jensdatter, der var gift med Mikkell Pedersen Tirstrup i Grenå.

Tv. 30/6 1617. Troldkvinden Karen Andersdatter Føuten bekendte, at "for en 14 år forleden en midfastesøndag fik AJ hende 1 mark at gange til Grenå mølle med at købe en kande mjød for, og ikke hun kunne komme til at købe mjøden for så stort et vejr og vande, som der påkom, og der hun kom tilbage til AJ, sagde hun: Nu sidder Niels Nerup på en mast, og gjorde AJ det vejr imidlertid i fandens navn, som for:ne Niels Nerup i samme tid med sit selskab druknede og omkom, og AJs dreng eller djævel hedder Rokens. Item nok bekendte, at siden sal. borgmester Mikkell Nielsen havde ladet forvise hende byen, har hun tit og ofte i løndom kommet til AJ og gjort trolddom med hende. Item² tilspurgte AJ Karen Andersdatter Føuten der for dom: Hvor længe siden er det, du var her i byen? Er det ikke 14 år siden. Nej Gud er det ikke, sagde Karen Føuten. Du har dølget mig mangen gang i dit hus siden, og kommer du ikke i hu den morgen, du kom til mig, jeg sad i det nødhus¹. Jo, Gud gjorde jeg så, sagde AJ. Da havde du vredet halsen sønder af min ko. Ja, det gjorde min dreng, sagde Karen Føuten, for du betalte mig ikke vel det, jeg havde gjort for dig. Ja, sagde AJ, det var, fordi du fik ikke noget mælk om aftenen. Da sagde Karen Føuten: Havde din dreng Rokens da fanget fat på mig, da havde jeg fanget tusinde pokker". 305r-305v.

Tv. 30/6 1617. (Fejlene i dette tv. er rettet efter fol. 366r, hvor det ligeledes er indført). "For:ne Karen Andersdatter bekendte, at for en fem år forleden var hun i Mårup (Nødager s.). Da kom AJ ... ridende til hende, sammeledes Mette Mikkelsdatter Klobags og hendes datter Mette Sørensdatter i Dolmer (Gammelsogn) og Johanne Tuesens i Koed, og red de så alle til Solbjerg høje og lagde deres råd tilsammen, og drog de så til Peder Jensen i Solbjerg i Ning herred, og sprang jeg Karen Andersdatter Føuten ind ad et vindue og tog et kar mælk ud til de andre, for der var ikke øl i byen. Siden red vi på vore drenge til Århus til Volle Bondes i hans kælder og drak os en rus på, før vi drog hjem. Og hedder Mette Mikkelsdatter Klobags hendes dreng Nellick, og hendes datter Mette Sørensdatters dreng hedder Baberis. Item² spyttede AJ for:ne Karen Føuten under hendes øjne for dom, der det blev sagt". 305v-306r.

Tv. 21/7 1617. Flere mænd bevidnede, "at for en 14 år forleden en midfastesøndag var det så stor en storm, at mange godtfolk druknede og omkom, og blev sal. afgangne Niels Nerup ... i Fladstrand druknet og omkommet samme tid med sit skib og selskab". En af dem vidnede, "at han var så nær samme tid, at han hørte sal. Niels Nerup råbte om hjælp". 307r.

Kirkenævninger svor AJ skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Nøds, kvægstald. - 2 Ligeledes.

1617B nr. 190. Sag mod fire mænd fra Ørting, som havde været med til at tage en vogn fra Søren Pedersen i samme by.

Tv. 1/9 1617. De fire mænd "tilstod, at de med var og tog en vogn fra SP for 6 mark". 312v. - Denne tilståelse trak de tre af dem senere tilbage.

1617B nr. 192. Sag om krænkelser af gårdfreden, som Lars Larsen i Hammershøj havde anlagt mod Peder Poulsen i samme by.

Tv. 5/8 1617. En mand i Hammershøj vidnede, "at da på lørdag var 14 dage da kom LL og PP i nogle ord sammen på deres horgade¹. Da tog PP en sten op og slog efter LL med den og ramte ham intet og jagede ham i hans gård, og der han var kommet i gården, da slog han efter ham med en anden sten ind over det østre og søndre led". 316v-317r.

1 Mark med hør.

1617B nr. 199. Sag mod Niels Torsen i Troelstrup (Tostrup s.) for hærværk på Peder Nielsens fraflyttede gård.

Tv. 18/8 1617. 5 synsmænd hjemlede, "at de den dag var til syn i Troelstrup til en lerbalk¹ i det vestre hus i den gård, PN fraflyttede. Da var samme balk og væg nedbrudt og en anden ny væg igen opsat ved 3 alen i den part i samme hus, som PN havde, og da var samme væg og balk nylig nedbrudt, og lå ler og sten på stedet af samme væg og balk. Deslige så de en dør på vestersiden af samme hus, og som var nyligen opklinet og oplagt igen, og var de 2 parter af samme hus til den gård, PN fraflyttede, og den tredje part til den gård, NT ibor". NT anklagedes for at have nedbrudt den mellem balk og væg, som var mellem ham og PN og siden sat en anden ved 3 alen inde på den part, PN havde. Da synsmændene kom, havde han også nedbrudt den nye balk. 325r-325v.

Tv. 29/9 1617. PN vidnede, "at der stod en højsule² i samme lerbalk. Den var hentaget, og vidste ikke, hvor den var, uden den stod i nordenden til i samme hus". 325v.

Sandemændene svor NT hærværk over.

1 Skillevej, væg, der ikke var opført i fuld højde. - 2 Stolpe, der gik fra gulv til loft og bar åsen.

1617B nr. 203. Sag mod Hans Titke¹ i Horsens, hvis trolovelse med rådmænd i Ålborg Jørgen Olufsens datter krævedes ophævet, fordi han på grund af sindssygdom ikke var i stand til at forsørge en kone.

Tv. 28/5(!) 1617. På tinge fremlagdes en af den forhenværende ridefoged på Bygholm den 8. juli 1617(!) underskrevet beretning, ifølge hvilken han "af mange godtfolk har hørt sige, det HT ... nogle gange både her i byen, så og i Flensborg og så på andre steder har været meget af lave og haft mangel² og i nogen melankolisk fantasi og dårskab været indfalden, så de havde mere end nok at tage vare med ham, som hos ham var, skal endogså i samme vildelse og fantasi have bidt og sår gjort både i hænder og ansigt nogle personer, som ham ville hjælpe og forfremme til det bedste, som skulle være sket, førend hans trolovelse skete. Hvad anlangendes er, siden jeg er kommet hid til lenet på et års tid i den ringe bestilling, "miere" (vel fejl for: mig er) betroet nu, kan jeg ikke andet sige, end at han jo er noget fra sin fornuft og forstand, så at han ikke kunne vide sin egen gavn og bedste eller sin næring og bjæring i nogen måde, men er ganske uden al brug og bedrift, uden al husholdning, videre bestilling og tjeneste og ikke kan forsørge sig selv med tilbørlig underholdning, klæder og føde, meget mindre kan forsørge nogen dannemands barn, som det sig bør". 330v-331r. - Endvidere fremlagdes et skriftligt vidnesbyrd, som byfogeden i Horsens også havde underskrevet den 8. juli 1617(!). I dette

berettede han "først, at han har hørt og spurgt, at år 1611 om sommeren, der HT var i Flensborg at sælge hans husbonds korn, var han melankolsk og ikke vel ved sind~~e~~, som et fornuftigt menneske egner. Dernæst på det fjerde år siden forleden der han bad Fock Albertsen til Jacob Thenower straks i de dage efter sal. Niels Vinds bryllup³, som da var nu på søndag sidst forleden 4 år, er mig og bevidst, fordi jeg blev der indkaldt for samme sags skyld i Jacob Thenowers hus i hans fraværelse at bese samme. Desligeste er mig og bevidst, at anno 1616 om våren, der han var til Mette "Mulls", der nogle nætter og dage tog folk vare på ham for sådan hans fantasi. Samme år straks efter pinsedag mødte han mig, der jeg kom af øster marked, på torvet uden for Sidsel Clemens hus. Da fornåm jeg selv, at han ikke var ved hans rette forstand, fordi han sagde til mig: Hvi går du her og ikke næst til Jacob Thenowers at skrive hans gods; thi han har slaget en karl ihjel". 331v.

1 De benyttede navneformer er de, der bruges i registeret til Svend Aage Bays Horsens bys historie. - 2 Ufuldkommenhed, fejl, lyde. - 3 Den i 1615 afdøde Niels Albertsen Vind til Store Grundet blev gift i Horsens den 4. juli 1613. Det er altså den 8. juli, som er den rigtige dato, medens den 28. maj er forkert.

1617B nr. 204. Sag mod Bertel Nielsen, Christen Mortensen, Anders Mikkelsen og Jens Jensen i Rind (Lynderup og Låstrup s.), som Verner Parsberg til Lynderupgård anklagede for ulovligt fiskeri.

Tv. 15/9 1617. En mand fra Rind vidnede, "at BN, CM, AM og JJ nu i vinter sidst forleden, så ofte de var ved fjorden ("føyerenn") at fiske efter helt imellem sanktsørendag (23/10) og jul, når vejret var i vesten, da drog for:ne fire mænd heltvod vesten "Balbek" for Astrupholm og i så måder brugte fiskeri efter helt for VPs endelsgrund og ejendom Astrupholm så langt, (d)e mest kunne løbe udi fjorden med deres helt og reb for samme hans endelsgrund. Dog de gik selv på landet og fiskede med skib, vod og reb i fjorden for Astrupholm". 332v-333r.

1617B nr. 206. Præsten i Højbjerg og Elsborg sogne Anders Nielsen Munk havde mistet sit embede. Da han derefter rejste bort, blev hans hustru Maren Pedersdatter nødt til at sælge nogle dyr og noget løsøre til hans efterfølger Erik Hansen. Ved sin hjemkomst krævede ANM imidlertid at få det afhændede gods tilbage.

Tv. 19/5 1617. MP var hr. EHS "fri hjemmel til 2 brogede heste, han gav hende 10 rdlr. for, den gamle, røde ko, han gav hende 6 sldlr., en gammel håndkværn 1 dlr., 1 gammel bøgestige 1 mark, 2 spædekælve, den ene 14 dage, den anden 8 dage gammel, gav hun ham til husleje for hendes kvæg". 337v.

1617B nr. 209. Sag mod Thomas Christensen i Sabro, der havde slået Tor Sørensen i samme by ihjel.

Tv. 25/9 1617. En mand i Sabro vidnede, "at da på søndag sidst var 14 dage, da var han og nogle af Sabro bymænd, folk og unge karle, i Jens Jensens stue ibidem¹ og skulle drikke en tønne øl, som Jens Jensen havde givet dem for en skorsten, de satte for ham nu i sommer, og for nogle vinduer, de gav ham til at sætte i hans stue, og der de havde drukket", og de fleste var gået hjem, kom TS tilbage "og tog i sine bukser med begge hænderne og rystede dem og sagde: Det er tid, jeg ryster skarnet af mine bukser, for Christen Jensen og TC siger, at jeg er overbegjort. Da svarede TC og sagde: Få de skam, det har sagt. Du siger mig usandt på. Da sagde TS: Du siger det. Der fare en djævel i dig. Og i det samme stod TS op med en kniv i den ene hånd og slog af (fejl for ad) ham med kniven". TC tog et væрге og stak TS i brystet for at væрге sit liv. 344v-345r.

Sandemændene svor TC manddød over og til hans fred.

1 Sammesteds.

1617B nr. 210. Trolddomssag mod Johanne Rasmusdatter Tuesens, der var gift med Jens Rasmussen Tuesen i Koed.

Tv. nr. 1 og 2, 25/1 1613. En kone i Koed vidnede, "at en søndag på deres talje¹ da kom Jens Rasmussen (JRT's mand) og Morten Sørensen i nogle skændsord til hobe. Så gik de til gårderne og "kampus"² svarligen, ligesom de gik. Så de gik fra gårdet og kom nær til taljestokkene¹ igen. Der blev de standende og "kampe" og gav hinanden mange onde ord. Så kom JRT gangende til dem og gav sig i skænd med dem og sagde til Morten Sørensen, han skulle få både skam og skade for hendes mand, han overfaldt". Morten Sørensen blev derefter syg, og til to mænd, der var udsendt for at spørge

ham, om han mistænkte nogen for at være årsag til sygdommen, svarede han, at han havde været i trætte med Jens Tuesen og hans hustru, som havde lovet ham ondt. 346r-346v. - Tv. nr. 2. Niels Tygesen i Koed vidnede, at "en gang da kom jeg og Jens Rasmussen Tuesen i trætte om to øg, han havde i hus for mig. Da kunne jeg ikke få dem ud, førend de var hårdt sultet ihjel. Da kom min hustru ... og JRT i trætte for de samme øg. Da lovede JRT, at inden det års dag kom, da skulle jeg og min hustru få andet at tage vare, som vi og gjorde, og da samme imidlertid kom min hustru i en svar, urolig sygdom, så at det var stor ynke med hende, før Gud gjorde nåde med hende. Derefter ... kom jeg selv i en stor, utrolig sygdom i samme år, og da vantroede jeg JRT derfor". 347r.

Tv. nr. 3, 6/9 1617. Mikkell Nielsen Skomager i Tirstrup spurgte på sin husbond, Ulrik Sandbergs vegne JRT, "hvad årsag der var til, at hun fjælede sig i den halm den tid, han kom og begærede borgen, at hun skulle blive til stede (se tv. nr. 9) ... Da svarede hun, at en maddike skjuler og fjæler sig for sin uven. Hvi skulle hun ikke også skjule og fjæle sig for sine uvenner". 347r-348r.

Tv. nr. 4, 26/8 1617. 9 mænd vidnede, at JRT længe havde været berygtet for trolddomskunster, "og efter at hun var udlagt af Karen Andersdatter Føuten for trolddom, som ved 6 eller 7 uger siden blev aflivet, da rømte og undveg hun ..., og ikke hun siden har været i deres sognekirke til prædiken og gudstjeneste", 348r.

Tv. nr. 5, 15/9 1617. Niels Tygesen bekræftede sit 25. januar aflagte vidnesbyrd (tv. nr. 2). 348r.

Tv. nr. 6, 12/8 1617. Det bevidnedes, at JRT i 1613 havde fremsat trusler mod Mikkell Nielsen Skomager, der på Ulrik Sandbergs vegne sagsøgte hende for trolddomskunster. 348r-348v.

Tv. nr. 7, 16/8 1617. En mand bevidnede, at Mikkell Nielsen Skomager, siden han i 1613 førte sag mod JRT, ikke har "været i ro for trætte, stævnen og kalden både til landsting og birketing ... (Han er også) vederfareet ulykke både på sig selv og på sit fæm". 348v.

Tv. nr. 8, 23/8 1617. En mand i Koed vidnede, "at den tirsdag Karen Føuten blev brændt ved Sønder herredsting, da bortrømte JRT samme nat derefter for trolddomssag, Karen Føuten havde hende udlagt for, hun skulle have været med hende at bedrive". Medens hun var borte, blev hendes gods skrevet. 348v-349r.

Tv. nr. 9, 9/9 1617. En mand fra Koed vidnede, "at som på torsdag sidst forleden var otte dage", så og hørte han, at Mikkell Nielsen Skomager spurgte JRTs mand, "om han ville sætte borgen for hans hustru. Da sagde

han nej, hun måtte borge for sig selv. De måtte vel tage hende, hvor de kunne finde hende. Hun var intet i hans huse eller gård. Ikke heller var hun så nær, at de kunne fange hende den dag. Ham ydermere at have vundet, at samme tid JRT blev fanget, da sad hun oppe i mønningen i et hus fuldt af foder, og var stoppet halm uden for hende". 349r.

Tv. nr. 10, 8/9 1617. Rasmus Gregersen i Koed sigtede JRT for trolddom. 349r. Jævnf. tv. nr. 15.

Tv. nr. 11 er identisk med tv. nr. 13 i indførsel nr. 136. det hører hjemme i sagen indførsel nr. 136, ikke i sagen mod JRT. 349v-350r.

Tv. nr. 12, 24/6 1617. Troldkvinden Karen Andersdatter Føuten bekendte, "at hun ved sanktvalborgsdagstide (1/5) 5 år siden forleden da var hun og JRT forsamlede i Koed, og JRT kvæstede hendes dreng, djævelsen Suribrek, og hun kvæstede hendes dreng Budenis, og de finge halvpert lykken fra Rasmus Mikkelsen i Koed og til JRT. Item i fjor, der de såede havre, da begærede JRT af hende i Koed, at hun ville hjælpe hende til at skille Jens Mikkelsen i Mårup (Nødager s.) ved en sine heste, og de kvæstede på begge deres drenge djævelen, og de forhandlede det så, at hesten døde på fjerde dag. Hende ydermere at have bekendt, at ved fire år siden var hun og JRT i Koed, og der blæste de ind i et "Jens Hald heridz bytruebett(?)"³ i fandens navn og bad, de skulle forvove⁴, og byen blev øde. Nok hende ydermere at have bekendt, at JRT tog Hans Mikkelsen i Kolind hans hustru hendes hermelighed fra, og den blev sat i Koed kirkegårdsmur, at hun blev så bange, hun ville have omkommet sig selv. Endnu hende at have bekendt, at en dag var Berete Larsdatters dreng i Åstrup (Gammelsohn eller Skødstrup s.) til Jens Tuesens i Koed at drikke, og som han sad og halvsov, gik Jens Tuesens datter Berete Jensdatter til og spyttede en gang i karret for ham, og drengen blev så forbistret, at han slog om sig og slog vinduerne sønder". 350r-350v.

Tv. nr. 13, 9/9 1617. To mænd fra Mårup vidnede, "at i fjor, da de såede havre, da var Jens Mikkelsens hest i Mårup syg og blev død på fjerde dag, ligesom Karen Andersdatter ... bekendt haver". 350v.

Tv. nr. 14, 6/9 1617. Troldkvinden Bodil Ibsdatter Hovens bekendte, at JRT var en skrap troldkvinde, og at hun havde hjulpet mange, hun havde forgjort. "Endnu hende at have bekendt, at for 4 år siden var JRT hos hende i Grøttrup (Todbjerg s.) og begærede, at hun skulle hjælpe hende til at forråde og fordærve fiskene i vigen, efterdi de store kunne få nok for deres, og de fattige kunne få for deres". Da Bodil Hovens nægtede at bistå hende, sagde hun, at hun ville søge hjælp hos tre andre. 350v-351r.

Tv. nr. 15, 24/6 1617. En mand og en kvinde fra Koed vidnede, "at på Helligtrekongersdag, som da var 6 år, da kom JRT til Rasmus Gregersen i hans gård, og dem faldt nogle ord imellem, og hun sagde, at han skulle få både skam og skade, og siden har han ingen lykke haft af sine fænon uden en kalv".

Tv. nr. 16 og 17. 26 mænd og præsten i Koed sogn bevidnede, at JRT var berygtet og udlagt for trolddom. 351r-351v.

Kirkenævninger svor JRT skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Talje, d.v.s. bystævne. Taljestokkene er de stokke, hvorpå bylagets bøderegnskab m.m. førtes ved indskårne mærker. - 2 Sloges. - 3 Skriveren har tydeligt nok ikke kunnet læse sit forlæg. Meningen er vel, at de blæste i oldermændens Jens Halds bytrompet, d.v.s. byhorn.
- 4 Ødelægges el.lign.

1617B nr. 211. Sag mod Rasmus Smed i Hørning, der havde beskyldt German Pedersen i samme by for tyveri.

Tv. 30/6 1617. En mand i Hørning vidnede, "at den søndag næst for sankt-hansdag sidst forleden hørte han, efter at de havde været på Hørning grandestævne, som holdtes i våbenhuset, at den tid, de kom uden kirkeporten på deres kirkevej imod vangeledet, da hørte han, at RS sagde til GP: Tag det skær vare, du stjal fra manden Niels Nielsens skær (fejl for plov) som en tyv". 353v-354r.

1617B nr. 214. Sag mod Kirsten Nielsdatter, der havde tjent på Avnsbjerg (Sjørslev s.) "for brygger- og bagerpige" og været husbondens øl og brød betroet, og Niels Ibsen i Sjørslev, som også havde tjent på Avnsbjerg. De beskyldtes for at have krænket gårdsretten ved at avle barn med hinanden, medens de tjente på Avnsbjerg.

Tv. 19/5 1617. KN "beskyldte NI for hendes rette barnefader til det barn, som hun da for ni uger siden fik, som da var dødt". 357r.

1617B nr. 221. Trolddomssag mod Mette Mikkelsdatter Klaaebagis i Kirial (Enslev v.).

Tv. 30/7 1617 fol. 365v-366r. Dette tv. er, dog med datoen 30/6, også gengivet i sagen indførsel nr. 187 fol. 305v-306r. Se denne gengivelse.

Tv. 1/7 1617. Karen Andersdatter Føuten bekendte, "at hun besvor sig med djævelen på Albøge kirkegård nogle år til 20 år siden, og da finge hun en dreng, hedder Bodenins, og MMK, som nu bor i Kirial, hendes dreng hedder Nellich. Nok har hun bekendt, at hun og MMK og hendes datter Mette

Sørensdaughter for 6 år siden en sankthansnat var i kattelige og dansede på Grenå kirkegård, og hendes dreng Bodennis hentede dem 3 spande øl i Oluf Bondes kældere i Århus og drak ud". 366v.

Landstinget omstødte den ed, hvormed kirkenævninger havde svoret MMK skyldig.

1617B nr. 222. Sag mod Søren Jørgensen i Bjerring, der havde beskyldt Jens Christensen i samme by for ulovlig skovhugst.

Tv. 11/9 1617. 6 synsmænd hjemlede, "at de den dag var til syn i Bjerring skov til de skovlodder, som ligger til den gård, JC ibor. Der så de tre rådne bøgestubbe at være hugget og bortført, og syntes dem, de var hugget for 2 år siden, og en liden bøg, så stor som til hjulnav, som var grøn og var hugget sidst forgangne sommer, item en hul eg, som var afblæst ved roden og bortført, nok en liden "halind"¹ eg. Dernæst i Bjerringlund så de en "halind" egestok, så stor som til et stort hjulnav, nok en liden eg, som havde været rådden og hul, og syntes for:ne synsmænd, at (disse) for:ne træer var uden skovskade i alle måder undtagen den liden, grønne bøg, og ikke de kunne finde noget, som var opgravet". 369r-369v.

1 Visnende, udgået, frønnet.

1617B nr. 225-227. Sag mod rådmændene Willum Worm og Søren Jensen Frost i Århus, som beskyldtes for, at de havde fået troldkvinden Bodil Ibsdatter Hovens til at udlægge borgmester Hans Hansen Grønbæks hustru Maren Justdatter som skyldig i trolddomskunster.

Referat af BIHs bekendelse under forhøret på Kalø 24. august 1617: BIH bekendte, "at MJ i Århus sendte hende bud, at hun skulle komme til hende, som hun også gjorde, at skulle være hos, når de hjørnestene skulle sættes ned under det nye hus, som også skete, og da begærede hun af hende, at hun skulle forskaffe hende lykke i samme hus, at hun kunne få lykke, at rigdom skulle flyde til hende ligesom vand til strøm og sjæle til himmerig, og samme stene blev straks nedsat i fandens navn. Og blev hun formanet, om hun havde løjet hende på i den sag, at hun da ville sige nej igen. Da svarrede BIH, at det var åbenbarlig sandhed, at det så skete. Ydermere bekendte BIH, at MJ i Århus var hos hende og begærede, hun kunne fange lykke fra WW, og hun lærte hende straks de råd, hvorledes hun skulle fange lykken fra ham, som hun også har haft, siden hun finge HHG, og var årsagen der-til, at WW var en stor skalk. Dernæst bekendte hun, at efter "Pocke Barbror" i Århus kom til hende for en seks år siden og havde en kvinde med

sig og begærede, at hun ville forgøre Peder Skriver, så sagde hun dem nogle råd dertil, så han blev død, og samme "Barbror" var tvende gange hos hende, førend hun ville fuldkomme hendes begæring, og var MJ i Århus i råd med dem. Ydermere bekendte hun, at MJ lod forgøre Peder Skriver for det skriveri, han havde, og levede derefter en måned". 384v-385r.

Referat dateret 3. september 1617 af den bekendelse, BIH samme dag havde aflagt på Kalø "godvilligen og uden al trusel, høden¹ eller pine". BIH bekendte, "at MJ HHGs i Århus var aldeles uskyldig i alle de sager, som hun tilforn havde hende påsagt, og beklagede sig ganske hårdt, at hun havde ikke alene løjjet på den dannekvinde, men også meget ilde på sig selv, hvortil var årsag den store pine, som bøddelen hende på sit fattige legeme med plagede og pinte, i hvilken pine hun adskillige kvinders navne opregnede, som var Anne, Karen og Kirsten. Da sagde WW, som med SJF og andre hos var på Paris' kammer² på Kalø, at det var ikke de kvinder, hun havde opregnet, men det var HHGs hustru; thi deres hu hængte på hende. Da spurgte BIH, hvad hun hed, hvortil WW svarede MJ. Så formedelst nød, tvang og stor pine bekendte hun, hvis hende af WW og SJF blev ombedt og tilspurgt at skulle sige på MJ, hvilket hun anden gang hårdeligen ... i alle punkter benægtede". Hun kendte hverken HHG eller MJ og havde kun en gang for lang tid siden været i deres hus for at købe et par "kadrer" (karter). "Bekendte hun også, at siden hun sidste gang blev pint, havde WW og SJF hende oppe i skriverstuen og lovede hende, at dersom hun ville blive ved de ord, hun havde sagt om MJ, da skulle de forskaffe det så, at hun skulle komme til et sværd, og gav de hende samme tid vin at drikke i et glas". 374r-375r.

Brev af 20. september 1617. Præsten i Torsager og Bregnet sogne, slotspræsten på Kalø, ridefogeden, slotsskriveren og underskriveren sammesteds, en mand i Fårup (Torsager s.) og degnen i Torsager gav deres kundskab skriftligt til kende, "som efterfølger. Først der BIH blev forhørt ..., hørte vi ikke, det WW eller SJF begærede af hende, at hun i nogen måder skulle bekende noget om MJ eller nogen andre mennesker, eller MJ's navn i nogen måder for BIH angivet. Deslige er os vitterligt, at WW eller SJF ikke lokkede eller listede hende til nogen bekendelse at gøre på noget menneske, men hvis hun har bekendt, har hun taget af sig selv. I lige måde er os og fuldvitterligt i Guds sandhed, at for:ne 24. august, der BIH's forrige bekendelse blev oplæst anrørende MJ, begærede WW og SJF, at hendes navn måtte udslettes, på det godtfolk for slig bekendelse ikke skulle beskæmmes". 383r-383v.

Tv. 11/10 1617. Udstederne af ovenstående brev bekræftede det, ligesom ridefogeden på Dronningborg tiltrådte dets indhold. Desuden vidnede præsten i Torsager, "at samme 24. august, der han kom til slottet, da BIH blev forhørt, da hørte han ikke WW eller SJF navngive nogen person ...; men den tid skarpretteren fik hende på stigen og begyndte at skruer til på hendes ben, da råbte hun og sagde: Lader mig op. Jeg vil sige, hvad jeg ved". 384r. - På landstinget bestod udstederne brev og tingsvidne. Dog havde slotspræsten på Kalø visse betænkeligheder og erklærede "ikke nogen at have begæret, det han samme vidne til tinge skulle vidne, medens at han var en vankundig mand og ikke agtede brevet, han har underskrevet; thi han gik til og fra, da BIH blev pint, og gav ikke synderlig agt på hendes ord". 384v.

Brev af 23. september 1617. Slotspræsten på Kalø meddelte, at "anno 1617 søndagen den 17. august er den troldkvinde BIH, som på Kalø sidder anholdt, i godtfolks nærværelse berettet og til døden beredt, hvorhos hende blev alvorligen advaret hendes salighed at betænke om hendes synders og ondskabs gerninger og bedrift på ny at skulle bekende og intet dølge. Da samme tid efter et skelligt spørgsmål og erindring, førend hende sakramentet er meddelt, har hun aldeles intet tilstandet eller bekendt anlangende MJ HHGs i Århus; men ottende dagen derefter, som var søndag den 24. august, er WW og SJF i Århus kommet til Kalø og ladet opskaffe samme troldkvinde BIH af det fængsel, hun udi sidder, og op i kapellet på Kalø, hvor hun upint er overhørt, og jeg med andre godtfolk var, og hun da aldeles intet bestod eller bekendte om MJ. Straks efter på samme dag blev hun indledt på et kammer på Kalø, som kaldes Paris' kammer, og da blev hun tvende gange af en bøddel eller skarpretter af Grenå lagt på en stige og pint, indtil så længe hun nævnedes MJs navn. Så blev hun løsladt af samme stige og igen ledt i for:ne kapel, og da bekendte hun efter WWS og SJFs vilje og begæring. Tirsdagen derefter, som var den 26. august, kom WW og SJF atter til Kalø og havde for:ne troldkvinde oppe i skriverstuen og lod give hende vin at drikke; men hvad ord de havde med hende, er mig uvitterligt. Dog var de oppe på fruurstuen hos den gode herre hr. Jørgen Skeel anlangende, at hun måtte komme til et sværd". 379r-379v.

Tv. 11/10 1617. Slotspræsten var ovenstående brev bestandig. 379v. - På landstinget bestod han dette vidne og derhos bekendte, "at han ikke har hørt, det enten WW eller SJF skulle begære af for:ne misdæder BIH, det hun skulle udlægge MJ, eller og dem hendes navn for bemeldte misdæder ud af dem at være nævnt". 380v.

Tv. 11/10 1617. En staldkarl på Kalø vidnede, at den 24. august, "der klokken var ved 2 eller 3 slet eftermiddag, da kom jeg gangende op fra stalden og gik på Paris' kammer. Der havde bøddelen fat på BIH og pinte hende. Da spurgte de hende ad, om hun ikke vidste, hvo der havde forgjort Peder Skriver i Århus, om hun ikke er bekendt med nogle troldkvinder i Århus. Da svarede BIH ved hendes salighed, at hun vidste der intet af. Da bad de bøddelen, at han ville skrue den skrue til på hendes ben hårdere. Da råbte hun og bad dem, at de ville sige hende, hvem de ville have udlagt. Da ville hun sige dem, hvad de ville have sagt. Da svarede WW og SJF, at hun vidste vel selv bedst. Da gav hun fire eller fem kvinders navne i Århus. Da svarede de, at det var skarn, og det havde intet på sig. Da råbte BIH: O nej, det er ikke Maren Grønbæks. Da lo de af hende og sagde til bøddelen, at han skulle skrue hårdere til; thi hun skulle vel komme sig. Da skreg BIH og bad, at de for Guds skyld ville løse hende og gå med hende i kirken. Der ville hun sige dem nok og det, som de skulle have godt af. Så gik de med hende i kirken, og jeg gik ned til stalden igen og hørte intet mere udaf deres samtale". 379v-380r. - En anden mand, der var ansat på Kalø, referede den sidste del af forhøret således: "Da råbte hun, som hun blev pint, og råbte efter WW: Jeg skal sige eder det, I skal have godt af de dage, I lever. Så råbte hun efter en kvinde på torvet, boede næst ved borgmesters kvinde. Så tilspurgte de hende, om det var mester Olufs hustru. Da svarede hun nej, det var ikke hende. På det sidste blev hun holdt an igen med pinen. Da sagde hun, det var ikke MJ. Da svarede WW og SJF og sagde: Nu er hun på den rette vej. Vi fanger vel noget andet at høre. Så blev hun pint igen. Da råbte hun: Lader mig løs og kommer i kirken. Så vil jeg sige eder sandhed". Ydermere vidnede han "at den tid de blev udvist, og de ville høre BIH hemmelige bekendelse, da gik ridefogeden ud med dem". 380r-380v.

Se også 1618B nr. 3.

1 Truen. - 2 Antagelig et værelse, hvori der var et billede af Paris, der som dommer i en strid mellem tre gudinder om, hvem der var den smukkeste, gav Afrodite (Venus) prisen ved at række hende et æble.

1617B nr. 228. Sag mod Laurids Nielsen i Broholm (Roum s.), der havde tilegnet sig nogle beklædningsgenstande, som tilhørte hans tidligere husbond Søren Christensen i Skamris (Roum s.).

Tv. 13/10 og 20/10 1617. SC lod LN fordele for en lue, et livstykke af vadmel og en skjorte, han tog fra hans barn, samt for et par gamle sko, han lånte ham "at skulle gå udi med SCs plov". 387v suppleret med 387r.

1617B nr. 229. Trolddomssag mod Anne Nielsdatter Gammelmoder i Dalsgård (Vive s.), født i Bigum.

Tv. 29/10 1617. En mand i Dalsgård vidnede, "at siden ANG kom over fjorden did til Dalsgård til Rasmus Skrædders at være, da har der tit været kiv og trætte mellem ham og for:ne Rasmus Skrædder, så han tit og ofte har været lovet ondt og lidet godt vederfare, og siden har han ingen lykke sket enten han selv eller på hans fænon". En anden mand i Dalsgård vidnede, at hans tjenestedreng engang kom kørende, "og som hun mødte ham, da blev hestene så galne, at han hverken kunne få dem i veje eller sti, og straks blev den ene hest så slet fordærvet for ham, at han ingen gavn havde af ham i langsommelig tid, men næppe kunne holde livet". 389r-389v.

Tv. 27/10 1617. ANG bekendte, "at da i nat forgangen var der to kvinder og en karl inde hos hende i fængslet på Mariager Kloster og knyttede de hendes mund og handlede ilde med hende, og havde de knyttet hendes mund, så hun ikke nu kunne komme til at sige, hvo de alle tre var, men den ene, sagde hun, var en liden kvinde ved navn Anne, som bor tvært over fra "kand suarerer"¹ i Mariager". 389v.

Tv. 8/10 1617. Troldkvinden Maren Jonsdatter havde bekendt, "at hun i fjor ved sanktmikkelsdagstide (29/9) var hun med flere på Ajstrup gade (Vindblæs s.) og ville have forgjort den gode mand Eske Bille (lensmanden på Mariager Kloster) for den sæd, han lod tage fra bønderne der om klostret". Hun og de fire andre kvinder, af hvilke ANG var den ene, "rådslog med hverandre, at de kunne have druknet ham i Nødenæs Sund, der han drog fra klosteret og til Egens (der lå i Mov s. og tilhørte Mariager Kloster), og bekendte hun, at de ikke kunne få magt med ham, for han teede ("tiede") hårdt ved² Gud, og havde ANG sin dreng ved navn Rogild efter ham". 389v-390r.

Tv. (8)/10 1617. ANG bekendte, "at ved 40 år siden kom hendes dreng til hende først i Gammelby ved Tjele og sagde, at hun skulle følge ham, da skulle hun få nok, og hedder samme hendes dreng Rogild, og så sad hun på ham og red til (Fastrup)lund (Vammen s.) med ham og holdt hans "man"³. Så red hun derfra og til Vammen kirke, og så gik hun 3 gange om kirken. Så slog han kirkedøren op med hans fod og gik med hende til højalteret og der bad hende forsværge dåb og kristendom og Gud fader og Gud moder, og så blev han borte i en tåge for hende. Siden kom han til hende i Fastruplund og var så dejlig som en jomfru og bad hende tage kalk og disk og alterklædet af kirken og det forsværge. Så red han med hende til Norup (Vammen s.) og ville have druknet en mand, hedder Anders, og han lå længe

syg. Så lagde de ham i jorden, og hr. Anders i Vammen kendte ham det råd, og Elle Mølgaards var med hende og lærte hende". Hun og flere andre kvinder havde gjort en kone vild. Ydermere bekendte hun, at troldkvinden Marren Jonsdatters datter tog mælkendet fra en mand i Udbyover "og gik 2 gange derind, og den tredje gang hun kom derind, så hun i hans mælkebøtter og forgjorde hans mælkend, så hverken hunde eller svin ville have det, han beholdt igen. Desligeste bekendte hun, at" 4 koner i Ajstrup "lovede hende 2 mark, for hun skulle omkomme Eske Bille, når han drog over Nødenæs Sund. Dernæst bekendte hun, at" en mand og fire kvinder, der hver havde en dreng "var med at ville omkomme Eske Bille, når han drog til Egens". Ydermere bekendte hun, at en kvinde gjorde en kone i Mariager vild, og en anden kvinde var med at forgøre en mand i samme by, "og grov en klud med 3 slags dyrehår og andet mere ned ved den vestre hjørnestolpe i salset⁴. Så blev han straks derefter sanseløs, lå så syg og siden døde. Desligeste bekendte hun, at for 4 år siden og mere kastede hun noget i fjorden, var i en klud, at forgøre fiskene i fjorden med, og det skete 3 tirsdage efter hinanden. Så og bekendte hun, at da i forgangne nat kom der en tingest til hende, var som en grå kat og havde et hoved som et muldvarpehoved, og løb samme kat over hendes venstre arm og under hendes klæder, og sagde, at han hedder Pus i Hus". 390r-391r.

Tv. 29/10 1617. Eske Billes fuldmægtig spurgte ANG, hvorfor hun ikke ville røbe, hvem der havde været med til at ville forgøre ham. Hun svarede, "at de andre, som hun har været i selskab med, både der sidder fanget og er rømt, de har så forknyttet hendes mund, at hun ikke nu kunne røbe dem, og dertilmed svor om Vor herres død, at de vidste nu lige så vel, hvad hun talte om dem der på tinget, som hun vidste det selv". 391r-391v.

Brev af 19. november 1617. Borgmesteren i Mariager Niels Viborg og 5 mænd erklærede, at de havde været i Mariager Klosters borgestue og forhørt ANG, som sad fængslet på klosteret. Hun bekendte, at 3 navngivne kvinder havde tilbudt og lovet hende 2 mark, "for hun skulle forråde Eske Bille, for han var så streng". En af dem havde desuden "lovet hende læred til et halsklæde, for hun skulle være med at omkomme Eske Bille, når han drog til skibs". Derimod vidste hun ikke, "hvem der havde gjort den tingest med de klude med Niels Viborgs navn i. Og bekendte hun, at der var en hjulmand og Boel "Klemis"⁵ i Mariager hos hende her i fængslet for fem nætter siden, og hjulmanden sagde: Røber du mig, da skal jeg tage dit liv af dig, og Boel "Klenis"⁵ turde hun ikke vel nævne, for hun var så streng at tages med, og bad hende, at hun ikke skulle røbe hende." Desuden vedstod hun en bekendelse, hun havde afgivet den 27. oktober om, "at der

er en liden kvinde i Vestergade, er en enke og havde en knivsmed og har en datter hjemme hos sig, hedder Anne. Hun var en af dem som var inde hos hende den for:ne nat med Karen Kocks, som boede ved tinget, og var der en karl og inde med dem. Den karl kendte hun ikke, og de bandt munden på hende, at hun ikke kunne tale, så hun var nær kvalt". 392r-392v.

Brev af 20. oktober 1617. Præsten i Falslev og Vindblæs sogne bekendte, at ANG mange år, før han fik dette kald, havde boet i Hadsund i Vindblæs sogn, "og nu på 5 års tid, som jeg her præst været har, da har hun nogle gange søgt ... sakramentet hos mig i kirken ..., og så ofte som det er sket, da nødtes jeg til at rejse og løfte hende op fra alteret. Ellers kunne hun her og der ... både gå og løbe og overtrygle folk ...". 393r.

Kirkenævninger svor ANG skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Kandedrejerer, altså pottemageren. - 2 Vel viste sig at holde fast ved. - 3 Manke. - 4 Stuehuset. - 5 1618B nr. 26 Bodil Kleins.

1617B nr. 230, 231 og 232. Trætte mellem Mogens Olufsen i Bjerre og hans husbond på den ene side og Bertel Mouridsen samt Oluf Nielsen i samme by og deres husbønder om brugs- og ejendomsret til jord.

Tv. 11/10 1617. MO og hans husbond vedkendte sig "den jord på Bjerre mark ved Dybdal ... fra MOS nørre toftedige og så nordøstenpå til de trende trebundne¹ stenskel". 396v. - 5 mænd, der kunne mindes i op til 30 år, vidnede, at jorden ved Dybdal "har været brugt til den gård, MO ibor, med skovhugst, fædrift, leer, langjern², og hvad de ville bruge den med, uden last og kære i for:ne år til i år, og MO har haft en svinesti ved den "noroust" side på samme jord, og den ene rejsningsstolpe af samme svinesti stod der endnu". 396v-397r. - 6 synsmænd hjemlede, at de havde synet ageren ved Dybdal og set "en rugager ..., som løb i sønder og nør og var 29 favne på længelse og 7 favne på bredelse, som var sået med rug og opløbet³ og havde været fældet tilforn og sået mæg på og så ompløjet og pløjet møget ned, som det stod i roger⁴, som ... MO sagde ..., at det EM og ON havde pløjet". 397r.

1 Skel, hvor tre marker støder sammen. - 2 Et langt smalt jern, der sad på plovåsen og ridsede furen op. - 3 Skudt op, vokset op. - 4 Dynger.

1617B nr. 235. Sag mod Johan Erdmand i Ålborg, som ikke havde gjort regnskab for penge, Knud Christensen Guldsmed i Nibe havde betalt ham.

Tv. 30/11 1616. En mand i Nibe vidnede, "at en stakket tid, efter KCG havde haft bryllup ..., da kom han til ham og "ledit"¹ ham hans vogn og heste af til Ålborg. Der de kom derud, gik de ind til JE at ville tale

ved ham og ikke han var hjemme. Der de gik ind til hens bod, da var han der og flyttede to tønder tysk øl, og da tog KGG en pung af hans lænd og gav JE nogle penge på en liden skive". 405r-405v.

1 Måske omvendt skrivemåde for lejet, lejede.

1617B nr. 238. Sag om årsagen til, at den fireårige Jørgen Larsen i Gød-vad døde.

Tv. 11/11 1617. Peder Larsen i Gødvad vidnede, "at da på onsdag sidst forleden var otte dage imod aften sad han i hans sals¹ med hans spæde barn i hans arm. Da kom Lars Pedersens søn JL ind og gik på gulvet, og hans fader og moder var udi byen i deres bestilling. Da kom Kirsten Nielsdatter hendes datter ved navn Anne Mogensdatter, som moderen sagde var et slegfredbarn og i fjerde år, ind ad Peder Larsens salsdør til JL, som var i femte år, og de gav dem i leg sammen på gulvet, og da stod der en kedel på ilden med noget pølse og sød². Da så han, at Anne Mogensdatter skød JL baglæns i samme kedel på hans ryg, og straks løb Peder Larsens hustru ... og nappede JL af kedlen igen, hvoraf han fik hans bane i samme kedel". Peder Larsen og hans hustru vidnede, "at om natten, eftersom barnet var faldet i kedlen om aftenen, hørte de, at hans fader spurgte ham ad, hvem der skød ham i kedlen. Da svarede han, at lille Anne skød ham i den". 409r-409v.

Sandemændene udlagde Anne Mogensdatter at være JLs bane og svor hende til sin fred, efterdi de begge var to små, umyndige børn.

1 Egentlig stuehus, men i nogle dialekter køkken, bryggers. - 2 Suppe, hvis det er et navneord, kogte, hvis det er et udsagnsord.

1617B nr. 241. Trolddomssag mod Gertrud Christensdatter Ringelfyr i Ebeltoft.

Tv. 20/10 1617. En mand i Ebeltoft vidnede, "at lidet før Anne Bysvends brød ud af kælderen ... sagde GCR til ham og spurgte, om han ville ikke gå til tinget for Anne Bysvends og hjælpe hende til ret med hvis vidner, han kunne forhverve i den sag". Da han svarede, at han ikke havde råd til at tage vidnerne, tilbød hun ham 5-6 dlr., "om han ville tage sig det over og forsvare hende". 414r-414v.

Tv. 27/10 1617. En anden mand i Ebeltoft vidnede, at GCR, "medens hun boede på Trappen, bryggede hun en gang eller to inde til hans, og siden havde han aldrig lykke eller fremgang med sin brygning eller ølsalg, ikke heller med sin brug og næring enten til land eller vand, indtil Christen Bertelsen, som kaldes Skaberen, udlagde GCR for trolddomskunster". 414v.

Tv. 17/11 1617. Troldkvinden Karen Føuten havde bekendt, "at GCR er en arrig troldkvinde, har besvoret sig med djævelen, og hendes djævel hedder Røkop. De begge tilsammen har for otte år siden badet i stranden for Ebeltoft og dermed forjaget fiskene bort fra landet". Troldkvinden Bodil Hovens bekendte, "at GCR for en tre år siden var i Grøttrup hos hende og begærede, at hun ville hjælpe hende til at fordærve småkvæg det år, og skete en julenat, og spurgte, om hun kunne se det på stjernerne. Da svarede Bodil Hovens nej ... Da svarede GCR, at hun skulle tage tre andre kvinder til sig, som skulle hjælpe hende i de måder, og da bekendte Bodil Hovens, at der døde 13 lam for hende den sommer derefter og tre kalve". Troldkvinden Johanne Tuesens bekendte, "at hun var i Ebeltoft til GCR i fjor og ville have forrådt kornet, og det faldt på kålen". 414v-415r.

Kirkenævninger svor GCR skyldig, en ed, landstinget omstødte.

1617B nr. 242. Trolddomssag mod ovennævnte Gertrud Christensdatter Ringelfyr i Ebeltoft.

Tv. 20/10 1617. Jens Andersen Molbo i Ebeltoft vidnede, "at siden han og hans moder var i trætte og uenighed med GCR, har hun lovet dem ondt, hvilket dem vederfarede, så de siden aldrig har haft lykke enten til land eller vand, og er stedse tilslaget og påført en ulidelig og fordærvelig skade efter den anden, hvorudover de er blevet af med gård og grund, skib og gods". 417r.

Landstinget kendte ovenstående tingsvidne magtesløst.

1617C nr. 1. Sag mod Christen Andersen Kræmmer født i Oddense for hærværk, han havde forøvet på Niels Smeds hus i Kisum (Estvad s.).

Tv. 5/12 1616. To mænd vidnede, "at da på mandag var 14 dage da nærværende var de til NS i Kisum og da så, at CAK han udæskede NS af sit hus og stak i NSs dør og stak døren af hængselet". 1r.

Sandemændene svor CAK hærværk over.

1617C nr. 4 og 5. Trætte mellem Oluf Ebbesen og Niels Ebbesens børn i Højrup (Herslev s.) om retten til at bruge og pligten til at svare afgift af en engjord.

Tv. 28/9 1616. En mand vidnede, "at i 20 år da var den engjord, som ligger i NES skovskifte vester ved "Glosmays" eng, brugt til den gård, OE ibor, og derfor havde OE givet halvparten ydehø ved NE til Koldinghus". 7r. - En anden mand vidnede, "at han tjente OE, og da tilspurgte han OE, hvorfor han "løste"¹ skarn af den jord. Da sagde OE, at han havde den af NE, og derfor skulle han give halvpart ydehø til Koldinghus". 7v.

1 Læste, d.v.s. samlede(?).

1617C nr. 6. Sag mod Oluf Ebbesen i Højrup (Herslev s.) om ulovlig skovhugst.

OE havde tilbudt lensmanden sæt og minde for en eg på 3 læs ved, som han havde hugget i kronens skov. 10v.

1617C nr. 11. Sag mod Jens Sørensen i Østerby (Bølling s.), hvis kreaturer havde gjort skade på enge, der tilhørte Niels Jensen og Christen Pedersen i Hannerup (Faster s.).

Tv. 14/10 1616. 6 synsmænd kundgjorde, "at de den dag var til syn over den bæk, som ligger imellem Bølling og Hannerup ... Da var der 6 eller 7 vadesteder på samme bæk, som fæ kunne komme over". 20r.

Tv. 7/10 1616. 6 synsmænd kundgjorde, "at de den dag var til syn over NJ og CP deres enge liggende østen Bølling å, kaldes "Bre Eng" ... Da på NJs 3 engskifter var der gjort skade på afgrøden for to "schielling les"¹ hø, og somme steder var engen noget "huoltrechitt"². Dernæst var de til syn over CPs 4 engskifter. Da var der gjort skade på afgrøden for et læs hø, og engen var meget "huolthrechit". 20v.

1. Et skillingslæs er vel et lille læs. - 2. "Huoltrechitt" er vel skrivefejl for hultrædet, idet hultråd er den sædvanlige betegnelse for de huller, kreaturer har trådt i en eng.

1617C nr. 12. Ranssag, som Peder Jensen i Brunsgård (Humlum s.) havde rejst mod Jens Jonsen i Vejbjerg (Humlum s.).

Referat af tv. aflagt af bl.a. PJs tjenestepige "anlangende den næste lørdag før vorfruedag midsommer (2/7) sidst forleden skulle JJ have taget tømren af PJs øg, der hun kom kørende med dem, og slået dem i næsen og spildt øl og mad, som hun havde med sig til PJs høsletfolk, som var i Sundskær, som var dernede at slå og bjærge hø, så og taget to forke af vognen". 23v.

1617C nr. 13. Faderskabssag, som Kirsten Nielsdatter i Sønder Bork havde rejst mod Lars Nielsen i Bindsbøl (Ådum s.).

Tv. 18/7 1616. Tre kvinder vidnede, "at den tid KN havde født det barn til verden, hun fik, da sagde hun for dem, at LN var hendes barnefader". 25v.

Tv. 22/8 1616. 11 mænd vidnede, "at det var dem vitterligt, at LN var i andet led og byrd til KN, og hun var i tredje led og byrd til LN". 26r.

Brev af 18/7 1616. Præsten i Sønder Bork erklærede, at han, da KNs barn skulle døbes, spurgte den, "som barnet frembar, hvo for:ne barns fader skulle være, hvilken mig da "ant suarede", det moderen havde udlagt LN". 26r.

Landstinget tilbød LN at føre edsbevis for sin uskyld.

1617C nr. 15. Skolemester i Holstebro Hans Hegelund og borger sammesteds Hans Villadsen havde søgt hinanden for vold.

Tv. 3/12 1616. To mænd, af hvilke den ene var hører ved skolen i Holstebro, vidnede, "at på torsdag var otte dage sidst forleden, var de inde i HHs hus og der hørte og så, at HV og HH de ordedes ved. Da ville HH have HV ud af døren. I det samme fik HV fat på HHs krave om hans hals og rykkede den i to stykker. Så fik han fat på HHs trøjeærme og rykkede det sønder, og som HH ville endda have ham ud af døren, da gav HV sig imod hans vindue, og der kom nogle ruder ud af et af vinduerne". 32r-32v. - 6 synsmænd hjemlede, "at de da den dag otte dage var til syn med HH. Først så de, at et vindue i HHs nedre stue i skolehuset der var tre ruder ude af et vindue. Deslige så de et tinkrus, der var indstødt i siden, og noget af foden på samme krus var sønder. Dernæst så de, at det højre ærme på HHs trøje var rykket ned og sønder fra akselen og til hånden. Nok så de en skjortekrave, var sønderrykket i to stykker, og så så de et væрге, som var slaget syv små slag deri". 32v.

1617C nr. 20. Niels Lauridsen og Mikkel Nielsen, som havde beboet den tidligere hovedgård Viungård (Sønder Vium s.), blev sagsøgt for bygfæld på denne gård.

Tv. 7/7 1614. 6 synsmænd vidnede, at "de den dag var til syn i Viungård ... Da så de først søndersiden på det store hus, der var en gammel lejde¹ under samme hus alt sammen, som var forfalden under tre fag, og muren var sunket efter, og alt huset var gammelt i sig selv, at muren var skredet af lave og stod vrang. Dernæst så de den vestre stue, som MN var inde. Der var to vinduer slet heden, og siden var en stor part af vinduerne, som glasset var noget brudt udi. Og i samme stue var bygget en ovn af ler og begyndt en ny skorsten, og var samme stue vel ved magt holdt, som de syntes, efter bøndervis undtagen vinduerne, som glasset var noget brudt udi, som med en ringe tingest kunne rettes igen. Fremdeles så de vestre enden på samme hus. Der var muren noget forfalden, og et vindue var slet heden, og to vinduer var glasset noget brudt udi. Fjælene i gulvet ("guffillen") gjordes gamle og onde. Dernæst så de den østre stue, som NL var inde. Var vel ved magt undtagen vinduerne, var glasset noget brudt udi. På østre ende var muren ligelig ved magt, og var der to tavler af ler på den, og var der to vinduer oven på den. Det ene var slet heden, og det andet var glasset brudt udi. På udskuddet² ("wdschou") på samme ende der var et vindue stedt med et stykke fjæl for og et vindue udi, som glasset var brudt udi. Sammeledes så de sønderenden af det vestre hus, som kaldes bagers. Der var en tavle af mur og en af ler og så ellers ingen andre vægge uden en af jord. Udenfor på østersiden der var lejden og

alt huset imod nordre ende sunket noget mere end ved den søndre ende, og var der synet i to fag at have været 4 vinduer i hvert fag, som da var lagt med gammel mur, og på samme østre side var murlejden¹ to steder udskredet, og på for:ne søndre gavl var sparrer(?) og fjæle onde og frafaldne, og på vestre side på samme hus stod en jordvæg uden for lervægge, og på den nordre gavl var en dør, som den ene fjæl var noget brudt udi, og et hul, som havde været et vindue i, som ikke da fandtes". 43v-44v.

1 Vandret tømmerstykke. Murlejden lå oven på muren. - 2 Udbygning med halvtag.

1617C nr. 24. Sag mod Bolle Christensen i Styg (Lønborg s.) for vold mod Hans Jensen Skriver på Lønborggård.

Tv. 17/9 1616. Christen Nielsen i Vostrup (Lønborg s.) vidnede, at "da på torsdag var 14 dage om aftenen", da der var fæsteøl hos sal. Nis Christensens kone Karen (55r) i Vostrup, havde han "holdt Jes Christensen i Egvad præstegård, for han var ræd, at han skulle slå HS, og hørte han, at Eske Pallesen og HS var trætagtige, og ikke han så HS slog BC eller nogen anden". Niels Sørensen Skrædder i Vostrup vidnede, "at han hørte Eske Pallesen og HS var trætagtige om kirkens regnskab". Ydermere vidnede han, "at han så for:ne Christen Nielsen holdt Jes Christensen i Egvad præstegård, for han svor og bandede og lod ilde, og så han også, at BC slog HS i hans ansigt med en tinkovse¹ med brændevin i, og ikke han fornåm HS og BC var trætagtige, førend BC slog HS". Niels Pedersen, der tjente i Vostrup vidnede, "at han holdt Jes Christensen i Egvad præstegård, for han var vred. Da satte han for:ne Jes Christensen inden på en bæk, og så fik han fat på HS og spurgte ham ad, hvor han havde fanget det sår på hans kind. Da sagde HS, at BC slog ham det, og så råbte HS og bad, de skulle fri ham ud af døren, de ville myrde han. Så trykkede han HS ud af dør". Peder Madsen i Vostrup vidnede, "at HS og Eske Pallesen havde nogle ord sammen ..., og så han, de løb og larmede over gulvet, og var lyset ude på sønder bord ("synder buor"), så han ikke så, hvem der holdt Jes Christensen, og ikke han fornåm, at HS var usæt med Jes Christensen eller BC". 54v-55r.

Sandemændene svor BC et fuldt vold over; men landstinget omstødte deres ed, da det ikke bevistes, at de var lovligt opkrævet.

1 Tinskål.

1617C nr. 30. Sag mod præsten i Tim hr. Jørgen Jensen Urlev, fordi han ikke havde holdt sin præstegård ved lige.

Tv. 20/10 1615. 6 synsmænd kundgjorde, "at de den dag var til syn i Tim præstegård, og da først at have hjemlet, at norden i Tim præstegård der stod et nyt kohus, som sal. hr. Tue Jensen lod nylig opbygge, førend han døde. Det havde hr. Jørgen ladet nedbryde, og var slet henne med alt. Dernæst stod der et langt rålinghus¹ sønden i gården, var også nedbrudt, og var der et lidet stykke hus opsat igen, som var ikke færdiggjort. Desligeste stod der en kvist² sønden ud af salshuset³, som var et stort vindue(?) i. Havde hr. Jørgen også ladet nedbryde. Dernæst ... salshuset⁴ og det herberge⁵, som står vesten i gården, er ikke så ved magt med ler, tømmer og tag, som det bør at være, og som det var i salig hr. Tue Jensens tid. Dernæst ... den vestre lade er så ganske ond både på tømmer, tag og ler, at den kan ikke stå, og den østre lade er meget ond på tømmer og tag fra, den var i salig hr. Tues tid. Ydermere ... samme præstegård var meget ond og forfalden både på tømmer, tag og ler, siden hr. Jørgen kom først til den". 65v-66r.

1 Stuehus. - 2 Udbygning. - 3 Egentlig stuehuset, men i nogle dialekter køkkenet eller bryggeret. - 4 Stuehuset eller snarere køkkenfløjen. - 5 Gæstekammer, karlekammer.

1617C nr. 31. Sag om årsagen til, at Peder Thomsen i Sønder Vollum (Brede s.) døde.

Tv. 3/2 1617. 4 mænd vidnede, at de den 12. januar havde synet PTs døde legeme, som lå på Svanstrup mark (Brede s.). "Han var våd til bælttestedet og havde tre par bukser på, som hængte løse og nedfaldne, så at de var tre eller fire gange vredet om mellem sine ben, så de syntes, at han derfor ikke kunne gå". Han havde ikke andre sår end et lille et på tommelfingeren. 73v.

Tv. 8/2 1617. 3 mænd vidnede, "at de var i kro lørdagen den 11. januar. Ene og tre drak de til hobe. Ingen var i lag med dem. Der de ville gå hjem, da var det i mørkningen. Da fulgtes de ad fra kro ene og tre over broen. Der de kom til nordre ende på den lille "schøtt veye" næst norden broen, der stod Thomas Andersen i Døstrup og tog hans egen hat op af vandet. Da så de en vesten fra vejen, sad og havde hans bukser løst, og de vidste ikke, hvem det var ... Så gik Thomas Andersen med dem hen af vejen. Da så" de to af dem, "at Thomas Andersen havde to værger på sin hærde". 74r. - Thomas Andersen i Døstrup vidnede, "at han fulgtes over Brede bro med PT lørdag aften den 11. januar. Så den tid de kom over ved nør-brodamende, da satte PT sig og løste hans bukser. Så kom" ovennævnte tre mænd. "Så fulgtes de ad tilsammen; men PT blev bag, fordi hans vej fulg-

tes ikke længere med dem". 74r. - Kromanden i Brede kro vidnede, "at sal. PT kom ind til hans lørdagen den 11. januar og bad ham hente sig for 1 skilling lybsk brændevin, som han da og gjorde, og han drak det straks af og blev så derpå lidet siddende". 74r-74v.

Sandemændene svor, at PT var omkommet af våde og vanlykke.

1617C nr. 44. Trætte mellem Morten Nielsen i Skovlund og Peder Madsen i Hasselholt om retten til en plads i et stolestade i Sal kirke.

Tv. 3/9 1612. 9 mænd havde været til stede på Sal kirkegård og hørt, at PM lovede, at MNS hustru måtte beholde og nyde hendes stolestade i Sal kirke. 96r-96v. - 17 mænd vidnede, at de kunne mindes i op til 35 år, og "i for:ne åringer da havde den knapstand¹ i den stolestand i Sal kirke, som gamle Jens Smeds hustru udi stod og var den otte(nde) stolestand neden briksdøren² i for:ne Sal kirke, den havde ligget og været til Vester Skovlund, og de koner, som havde boet i for:ne Skovlund, havde haft samme knapstand ulastet og ukæret". 96v-97r.

1 Vel den yderste plads i kirkestolen, den, der var nærmest ved stolegavlen, hvis afslutning kaldtes knap. - 2 Kordøren, indgangen fra kirken til koret.

1617C nr. 45. Trætte mellem Peder Christensen og Jørgen Pedersen i Gadegård og Jens Jepsen i Torbøl om en plads i et stolestade i Ovtrup kirke.

Tv. 12/3 1614. 6 mænd vidnede, "at for 50 år siden og mere da boede der en kone i Torbøl i den gård, JJ iboede, hed Anne Peders, og imidlertid de mindes hun boede i for:ne gård, da stod hun yderst og næst knappen ("knapperen") i den stolestand i Ovtrup kirke, som de koner af Gadegård da i stod ..., som da var den fjerde stand fra Vor Frue alter og nu er den femte stand fra for:ne alter". 98r.

Tv. 22/9 1610. 9 mænd, som kunne mindes i op til 30 år, vidnede, at i den tid, de kunne huske, havde konerne fra Gadegård og Galkær og ingen anden stået i den femte kvindestol vesten Vor Frue alter, indtil JJs kone "for nogen kort tid siden havde ganget i stand til dem". 99r.

1617C nr. 48. Sag mod Peder Gundesen i Hennebjerg (Henne s.), som havde tilføjet Christen Knudsen i samme by de sår, hvoraf han senere døde. CK og hans broder Niels Knudsen havde dog forinden udæsket PG, og senere samme aften havde NK og hans fader Knud Smed øvet hærværk på PGs gård og såret hans kone og søn.

Tv. 4/10 1616. En mand fra Dyrby (Henne s.) vidnede, "at den næste onsdag aften efter vorfruedag Riber markend (8/9) sidst forleden da sad de til PGs til nadver. Da kom PG hjem fra Henne præstegård og sad inde i hans hus, og ved en halv stund derefter kom CK og NK fra Henne præstegård, råbte, hujede og sagde: Alle horer og tyve giver vi djævelen i vold. Herud PG, nu vil vi skifte det med dig. Så løb PG ud, og han (vidnet) løb efter ham til uddøren og ville forhindre ham. Så kom han ud, og da så han CK og NK i PGs gård på den vestre side ved PGs "kielle"¹, og der kom PG, CK og NK samme tid sammen; men hvor det siden tilgik, sagde han, at han ikke vidste, for han gik ind i stuen igen og tog hans arbejde vare". 108r-108v. - En anden mand vidnede, "at på for:ne onsdag aften fulgtes han med NK og CK fra Henne præstegård og til Hennebjerg, og der de kom kørende om PGs gård, da råbte og hujede NK og CK og sagde: Alle horer og tyve giver vi djævelen i vold. Så sprang han af vognen til hånden² og ville lade ledet op, og da sprang NK og CK af vognen fra hånden og gik ind i PGs gård, råbte og sagde: Kom nu ud PG, nu vil vi skifte det, hvad vi har med hverandre at gøre". 108v. - En kone i Hennebjerg vidnede, at hun hørte, "det NK råbte og sagde: Herud PG, din fåretyv. I fjor var jeg en fredløs karl, men nu har penge og gode gjort mig til en ærlig karl. Kommer nu ud til mig i djævelens navn". 108v.

Tv. 27/9 1616. Da CK var for svag til at komme på tinget, havde han til de fire mænd, der var sendt til hans faders gård, bekendt, at PG, hans hustru og to sønner var kommet ud til ham og hans broder. PG havde slået ham tre gange med en fork, "og den tredje gang ... da ramte han ham i hans hoved og der gjorde ham det sår og skade, han havde deri, og hvad der siden skete, sagde CK, at han da sansede intet til". 107v-108r.

Tv. 20/1 1617. En præst og en badskærer i Varde samt 4 af byens borgere vidnede, "at den 5. december sidst forleden, den tid præsten meddelte CK det højværdige sakramente i badskærerens hus, da hørte de, det CK i alle deres nærværelse sagde og bekendte, at han ikke kunne beskyldte PGs hustru for den skade, han da havde og lå under badskærers hånd med ..., men højligens bad sin fader KS, som og samme tid nærværende hos var, med grædende tåre, at han ikke ydermere skulle bemøde ham med sådanne spørgs(mål). Efter det første slag, han fik af PG med den fork, kunne han ikke sanse derefter, hvorledes tilgik". 110r.

Tv. 17/1 1617. 6 synsmænd vidnede, "at de den dag var til syn, som KS havde dem tilkaldt, til KS og PG deres gårdsted. Da syntes dem, at KS skulle over PGs gårdsted med hans møg, når han skulle vesterpå, og PG skulle over KSs gårdsted, når han skulle østerud fra hans gård". 108r.

Tv. 24/1 1617. 12 mænd vidnede, "at fra Henne præstegård og til NK hans gård var NK hans rette vej ad "Adtzer høy" på Hennebjerg mark og ikke ad PG hans gård". 109v.

Tv. 27/9 1616. 6 synsmænd vidnede, at de den dag var til syn til PGs. "Der så de to vinduer, lå i en kælder³ og var sønder både træ og glar deraf inden for:ne hul, som de havde "satt" i, uden tre ruder, sad i det ene vindue igen beholden ... Desligeste så de et vindue på "framguollen"⁴ østen ved døren, var og sønderslaget og lå inden for hullet, som det havde siddet i ... Desligeste så de PGs nørre salsdør⁵, den over dør var sønderslaget, og et stykke fjæl hængte ved dørbladene⁶ ... Fremdeles så de og for:ne PGs stuedør, den var og slaget et stykke fjæl af ... Desligeste så de", at PGs kone havde "et sår i hendes hoved". Hærværket havde KS og hans søn NK øvet ovennævnte onsdag aften efter vorfruedag Riber markend, og såret i PGs kones hoved havde NK tilføjet hende, da han "rakte ind af et vindue på deres "framguoll" og slog hende med en kedelkrog"^{6a}. 108v-109r.

Tv. 27/9 1616. PGs søn lod se et sår på sin tommelfinger, som han sigtede NK for, at han havde tilføjet ham omtalte aften med "et spyd eller langtræ⁷ eller et væрге", og hans søster havde et sår i sit øjenbryn, som NK havde tilføjet hende med en vognkæp⁸. 109v.

1 Kilde, d.v.s. brønd. - 2 Til og fra hånden betyder ifølge Kalkar i luv og læ. Her muligvis til højre og til venstre. - 3 Vel spisekammer, forråds-kammer. - 4 Framgulvet, forstuen. - 5 Køkken- eller bryggersdør. - 6 Vel halvdørens to fløje. - 6a Løs krog i enden af den lænke, hvori kedlen hang over ildstedet. - 7 Muligvis skal der læses langt træ. - 8 En af de fire løse opstandere, mod hvilke vogn-fjælene hvilede.

1617C nr. 60. Trolldomssag mod Else Jensdatter Huskone i Sønder Lem s. rejst af Jens Jensen i Lambæk (Sønder Lem s.).

Tv. 10/12 1617. JJ vidnede, at "om 9 års mod⁵ da kom EJH i hans hus, og da lånte han hende hus i 3 nætter, og da begjorde¹ hun sig frem på hans gulv, og da stod der en af hans sønner ved navn Christen Jensen, som var ved 7 år gammel, som lo ad hende, hvorfor hun blev vred og sagde, at han skulle få andet at tage vare end le af hende inden en snar tid. Så en uges tid derefter blev samme barn så bange, at det løb bort og var heden i otte uger, og ikke de kunne det finde eller opspøge, førend EJH var kommet til hans gård, og kom hans kone til ords uden hans søndre salsdør. Da sagde EJH til hende: Skriger I for eders mand eller for eders barn. I tør ikke skringe for eders barn. Vil I give mig en sort engelsk strud², da skal han komme hjem igen inden 3 dage. Så stillede hans hustru hende til-

freds i andre måder, som skete på en torsdag. Så kom samme dreng hjem på søndag middag dernæstefter med andre børn, som da kom hjem med deres får, og da havde det været borte i otte uger" ... Ydermere beklagede JJ sig over, "at nogen tid derefter da kom EJH til hans igen og fik hus, og hans kone sad og syede. Så rejste hans kone sig op og gik heden på hendes bestilling i huset. Så blev synålen borttaget af det, hun syede på, og hun beskyldte EJH for, at hun havde taget den bort, hvorfor hun blev vred, og EJH sagde: I skal få andet at tage vare inden en snar tid, men I beskylder mig for eders nål. Og imidlertid da havde han en nybåren^{2a} ko, og tre dage derefter kom samme ko over det andet hans fæ og kom ud af et lille hul på væggen, som var ikke større hul, end som et menneske kunne komme derigennem, og på morgenen lå samme ko død uden hullet" ... Ydermere beklagede JJ sig over, "at tre dage derefter da gik hans børn ud at skulle give hans får at æde. Så løb de ud af huset, og ikke de stilt³, førend de kom til Ølstrup bæk, som var en stor hel mils vej, og der blev druknet fire af dem i bækken. Så en dag derefter løb et af hans svin i "kielden"⁴ og druknede. Så gik EJH til Niels Sørensens i Lambæk og hans folk og sagde til dem: Nu har Mette Jenskone i Lambæk andet at græde for end for en synål. Og nu i forgangen høst da havde EJH snakket noget om Lauge Hindhede, og det havde hans søn Christen Jensen sagt ham, hvad hun havde sagt om ham. Så havde det standet hen til da om 14 dages mod⁵, da sagde EJH til for:ne Christen Jensen, hun ville ikke, at han skulle have sagt det for et par øksne, det, som du har sagt til Lauge Hindhede. Inden få dage skal jeg betale dig af dit eget derfor. Så blev samme dreng så bange og løb bort og stilt³ ikke, førend han kom til Christens i Omgård (Nørre Omme s.). Da på torsdag var otte dage, da viste han samme dreng hen til Klokmose (Faster s.) med nogle klæder, at skulle bære hans broder. Så løb han derfra om lørdag morgen og stilt³ ikke, førend han kom til Rind i Hammerum herred, som var 3 mils vej. Så om anden dagen løb han fra Rind og til Randeris (Brejning s.) og så tilbage igen til Rind. Så løb han derfra og til Vinding, så til Ulfborg og så til Holstebro. Så var han forvildet, og hun havde sagt, at hun skulle gøre samme dreng så bange, at han ikke skulle stilles en dag som en anden. Og da imellem fredag og lørdag om natten da lå han i heden i noget lyng imellem Lambæk og Brejning, og da på lørdag da kom han til deres hyrde der på heden, og der hyrden kom med ham til den bæk ved Lambæk, da kunne de ikke vel fange ham der over bækken og hjem". 122v-124r.

Tv. 10/2 1617. En mand fra Brostrup (Ølstrup s.) vidnede, "at om 13 eller 14 års mod da havde Niels Poulsen nu boende i "Thulsgaardt" god vilje til hans søster, så at han derover belå hende. Så derefter kom EJH gængende fra Sandbæk (Brejning s.) og til Randbæk (Brejning s.), og da sad hans søster derinde ved ilden og klagede sig, at hun var noget ilde tilpas. Så fik EJH hende en trestuget⁶ lærredsklud og bad hende kaste den på ilden, som hun også gjorde, og derefter "forvordenes"⁷ hans søster dag fra dag til hun døde". 124r-124v. - En mand i Finderup (Hanning s.) vidnede, "at han have lidt stor mist og tab på hans kreaturer, og en fole løb et af hans børn ihjel". Han beskyldte EJH for at have forvoldt det, "for han og hans hustru ikke ville låne hende hus". 124v. - En mand fra Brostrup (Ølstrup s.) vidnede, "at om tre års mod da lå EJH til hans en nat på hans stuegulv. Da hørte hans hustru, at der skreg en tingest neden hos hende, undertiden græd den, og undertiden lo den. Så vågnede han op og hørte det ligeså, og det var ikke et menneskes røst, der de kunne tykke, og ingen folk lå der flere i stuen ... uden hende og han og hans hustru". 124v. - En mand fra Lervad (Hanning s.) vidnede, "at om tre års mod da var EJH til hans, og da begærede hun noget sødmælk af hans hustru, som hun også fik. Så havde hun nytten henne af deres mælkende næsten et år, og at han havde haft mist på hans øg og fæ på et halvt års tid for 30 dlr." Ydermere vidnede han, "at en tid lod han hente EJH til et af hans øg, og hun signede det. Så lod han hende age hjem igen, og der hun kom hjem, da spurgte folkene hende til, hvor det var med øget. Da sagde hun: Jeg ved, at det er nu dødt, og der budet kom hjem igen, som agede hende bort, da var samme øg dødt". 125r. - EJH bekendte, "at hun havde været hos Knud Munk (bopæl ikke opgivet) i hans vang hos hans hest og signet den, for den ikke kunne springe med øg, og straks derefter, at hun havde den signet, så blev den før igen. Udi lige måder hende at have bekendt, at hun kunne signe andet kreatur, deligeste også folk, som havde "vregget"⁸ deres ben og fødder, og så kunne hun signe for kvider^{8a}". 125r. - En mand i Finderup (Hanning s.) vidnede, "at nu i sommer var tre eller fire år siden, da var EJH til hans og tog vare på et barn i skörden⁹, og da havde hun en høne med sig. Den beskyldte hun ham for, at han skulle have slået den ihjel. Da sagde EJH, at det skulle blive ham en dyr høne ... Så en kort tid derefter da mistede han den bedste ko, han havde". 125r-125v. - En mand fra Karsbæk (Sønder Len s.) vidnede, "at om fem eller seks år da var EJH til hans. Da gav hans kone hende noget mel. Så gik EJH ud og knurrede og sagde: Du skulle hellere have givet mig noget andet. Jeg skal fange dig noget andet at tænke på enten i en måde eller i en an-

den. Så blev det ene af hans drengebørn sygt, som var i sit ottende år, så det ikke kunne holde sit vand. Undertiden i 3 dage igen kunne han ikke lade det, og når det kom til løb, da var det sent, førend det kunne stilles igen. Så lå det i 2 år af samme sygdom, førend det døde, og otte dage tilforn da løb der så meget blod neden af ham, som det kunne have været af et høved, der kunne have blevet slagtet ..., og da den dag sagde EJH, at samme barn skadede ikke andet, end det kunne ikke pisse. Ville de have givet hende noget, da skulle hun vel have hjulpet på det". 125v.

Tv. 17/2 1617. En mand fra Øster Lem (Sønder Lem s.) vidnede, "at om 4 års mod da havde hans folk købt et par strømper af EJH, og da ville hun have 2 skilling mere af ham, end som de var forenet om. Så beholdt hun selv strømperne og blev vred, jætte¹¹ ondt og gik ud. Så nogen tid derefter de kom i deres kohus om morgenen, da sad bagdelen af en af deres køer med bagbenene ude under ovsborden¹² og var død, og var klove¹³ om halsen på den ..., som den var bundet i, og hullet var ikke større, som den sad udaf, end som de kunne lukke til med en "saadt"¹⁴". 126r. - En mand fra Favrbj (Sønder Lem s.) vidnede, "at siden jul da var EJH til hans og begærede af hans hustru, at hun skulle borge hende 1 mark smør^{14a}, og hans hustru nægtede hende det, og da havde de en nybåren ko. Så en 3 dage derefter blev koen syg. Så ledte hans hustru hende op og fik hende tilbage igen til koen, og førend hun kom til koen, da sagde EJH: Ville I hellere miste koen end en mark smør. I det samme sagde hun: Kan jeg få smørret. Da sagde hans hustru: Om koen kan blive før. Så kom hun til koen, og den blev tilpas igen, og hun fik smørret". 126r-126v. - En mand fra Nørby (Sønder Lem s.) vidnede, "at om sankthansdagstid næst forleden da var EJH til hans og lå der om natten. Da sagde hun, at hun bad hendes Gud derom, at Morten Poulsen i Dal (Sønder Lem s.) skulle blive så bange, inden året omgik, som hun var den tid, hun fik hug til hans, for han ikke friede hende for hug". 126v. - En mand i Bjerre (d.v.s. Bjerggård, Sønder Lem s.) vidnede, "at om vorfruedagstide i fasten (25/3) næst forleden var år, da var EJH til hans og hendes datter med. Da truede hun ham og sagde, at han skulle få andet at tænke på inden en snar tid for noget snak, som der skulle være sagt til en kone i Lambæk (Sønder Lem s.), og inden 3 dage derefter da mistede han den bedste ko, der han havde, og det var ikke af usselhed". 126v. - Poul Andersen i Feldebæk (Brejning s.) vidnede, "at om 4 eller 5 års mod da tjente han Mads i Hestkær (Hanning s.), og EJH hendes datter tjente der også samme tid. Så slog Mads i Hestkær hendes datter. Så beskyldte hun ham for, at han voldte hende det, og da sagde EJH til ham: Du skal engang fange en djævels færd derfor, og da på en 3 års

tid da havde han mistet kreaturer for 50 dlr., og nu i år da var EJH til Klemens i Randbæk (Brejning s.). Da spurgte hun konen ad: Hvor lider Poul, der kom til Feldbæk, mister han nogen af hans kreaturer? Da sagde konen: Ja, han mistede et skønt øg. Så sagde EJH: Da har han andet at tage vare på end le af mig". 127r. - En mand i Kolstrup (Sønder Lem s.) vidnede, "at i næst forgangne sommer var år, da var EJH til hans og blev vred på hans kone, for hun ikke ville sælge hende en ost. Så blev en af deres køer straks syg. Så fik de hende tilbage igen til koen, og hun gik tre gange ret omkring den og signede den. Så blev den straks tilpas igen, og samme ko kunne ikke tilforn fange foder i sig, imidlertid der den var syg". 127r-127v. - En mand i Refstrup (Sønder Lem s.) vidnede, "at i næst forgangne tørvebjærgning da kom EJH og hendes datter til hans og begærede hus, som hun også fik, og hendes datter havde et lidet barn med sig, og han havde også et barn. Så løb samme tvende børn i gården og legede tilsammen, og hans barn kastede sand på EJH hendes datterbarn. Så tog EJH hendes datter hendes eget barn og slog det. Så en tre eller fire dage derefter mistede hans barn alt sit helbred, og nu om næstforgangne sanktmikkelsdagstid (29/9) kom der nogle "kuller"¹⁵ på hans barn imellem kød og skind og gik frem og tilbage af et lem udi et andet, og syntes det at være levende, og undertiden gik det ned i samme barns ben og fødder ... Så lod han hente EJH til barnet, om hun kunne sige ham noget råd til det, så at det kunne fange sit helbred igen. Hende da at have sagt, det skulle vel blive tilpas igen, når der gik huller på samme "kuller", og da var det slaget op i hovedet på det og var bristet tre huller derpå, og derfor gav han hende 1 mark smør og 1 ost, og da den dag sagde EJH, at hun ville ingen betaling have derfor. Sådan betaling skulle hun have for hendes velgerninger". 127v-128r. - En mand i Skårup (Hanning s.) vidnede, "at om sanktpedersdags (1/8) tid næst forleden da havde EJH været i Herborg hos hans broder Peder Andersen. Så noget derefter da kom hun til Skårup. Da sagde hans hustru til hende: Else, det er vel, at Peder Andersen er blevet tilpas igen. Da sagde han: Det er vist vel, jeg tror, at I stod bi med ham. Da sagde hans hustru: Hvad skadede ham? Var han betændt? Da sagde EJH: Nej, ondt folk havde gjort ham det. Havde jeg ikke kommet til ham, da havde han været død. Og da den dag blev EJH tilspurgt, hvad hun fik derfor. Da sagde hun, hun vidste ikke, om hun fik en liden ost eller flere". 128r.

Kirkenævninger svor EJH skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Svinede sig til. - 2 En hættespids eller snarere en ansigtsmaske som den, der kendes fra Fanøkonernes folkedragt. - 2a Som nylig havde fået en kalv. - 3 Standsede, blev rolig. - 4 Kilden d.v.s. brøn-

den. - 5 Tid, tidsrum. - 6 En trestuget lærredsklud er vel en lille trekantet lærredsklud, som indsyedes under armen på en skjorte, rigsmålets spjæld. - 7 Jævnf. Kalkars forvorde, d.v.s. ødelægges, gå til grund, svinde ind, og vurnet, d.v.s. vissen. - 8 Vel vredet, udtalt vrejjet d.v.s. forvredet. - 8a Sygdomme. - 9 Høst(arbejde). - 11 Lovede. - 12 Et bræt mellem tagskægget og ydervæggens øverste kant. - 13 Bøjle, der lægges om halsen på køer, når de bindes i stalden. - 14 Sadde, d.v.s. græstørv. - 14a Omved et (skål)pund smør. - 15 Knuder, hævelser.

1617C nr. 61. Sag, der vedrører drabet på Niels Christensen i Vilslev, som Jens Nielsen i Hillerup (Farup s.) havde forøvet.

Tv. 7/2 1617. Jep Hansen i Jested (Vilslev s.) vidnede, "at han hos var i Vilslev i Niels Jensens gård søndag aften næst efter helligtrekongersdag den tid, JN og NC første gang der i gården var i parlament¹ sammen og da blev adskilt, og da fulgte NC over til Jested med Jep Hansen og gik ind med ham til leg i Jens Jørgensens hus og der dansede to eller tre danse. Så sagde NC til Jep Hansen, at han ville over til Vilslev igen. Da rådede han ham fra og begærede, han enten skulle blive hos ham om natten eller gå ind i kroen med ham. Han ville hellere give dem en mark til bedste, end han skulle komme så snart derover ... Da kunne han ikke forhindre ham derfra ..., og som de kom til kro døren, da sagde NC ham godnat og løb så fra ham". 134v-135r. - Bertel Graversen i Hillerup og Jens Pedersen i Jested vidnede, at de mødtes med NC ved Vilslev spang, og at Bertel Graversen fulgte med ham, som ville ind til JN igen "til Niels Jensens, som han var til leg .., og som NC kom derind i Niels Jensens hus og der dansede på gulvet, og JN dansede med samme tid, da sagde JN til NC: Du rev min lue sønder tilform. Da svarede NC: Hvad jeg ikke har gjort, da skal jeg gøre. Så rykkede NC hans væрге ud og JN drog hans kniv, og slog så sammen og derover fik deres skade, og var dem fuldvitterligt, at JN var nødt til at væрге sit liv og gjorde ~~nåværg~~". 135r.

Bertel Graversen og Jens Pedersen havde senere på Riberhus tilstået, at JNs brødre havde betalt dem for at vidne til hans fordel, og at ingen af dem havde været til stede, da drabet fandt sted. De blev derfor dømt til at straffes efter recessen for falsk vidnesbyrd. Om drabssagen i øvrigt se bindet med dømskonkulsionerne 1617B og C s. 156f.

1 Trætte, klammeri.

1617C nr. 62. Sag mod Mikkel Lassen i Astrup (Faster s.), der havde dræbt sin gårdmand Peder Enevoldsen.

Tv. 3/3 1617. PEs kone vidnede, "at da på torsdag næstforgangen var 7 uger, da stod hun, hendes datter og tjenestedreng og fyldte noget jord på deres vogn i deres eget gårdsrum. I det samme kom deres gårdmand ML gangende til dem med en fork ... og spurgte dem til, hvem der havde givet dem forlov at tage det jord. Så slog han på øgene, som var for vognen, så at øgene rykkede frem med vognen. I det samme hørte hendes mand PE det, som han stod i hans lade og gjorde tag¹, at de var højkrøstede og buldrede. Så kom PE gangende hedenad til dem. Så gik hun imod ham, og imidlertid kom ML løbende og slog PE bag i hans ryg med en kniv, så at han faldt straks ned på jorden og blev liggende til så længe, at de bar ham ind på en bære, og samme kniv blev siddende i ham så længe, at Kirsten Mikkels i Astrup tog den af ham, og det var hans dødssår". 139v.

Tv. 24/3 1617. En mand i Ejstrup (Faster s.) vidnede, "at den næste torsdag efter helligtrekongersdag næst forleden da var han i Astrup hos PE og var inde i laden med ham og gjorde tag. Så kastede PE plejlen og løb ud fra ham sønderpå". 140r. - MLs kone vidnede, "at for:ne dag da sad hun inde ved ilden med et lidet barn. Da hørte hun, at ML råbte. Så satte hun barnet fra sig og løb hastigt i gården, og der hun kom ved deres ovn i gården, da kom PE løbende med en "langthindett" fork på akselen med begge hans hænder på den, og han løb ud med hans fæhusdør og løb ud, som bardagen² skete". 140v.

Sandermandene svor ML manddød over og fra hans fred.

1 Langhalm til tækning. - 2 Slagsmålet.

1617C nr. 78. Sag mod Kirsten Jensdatter, der tjente i Deirup (Ovtrup s.) og anklagedes "for hendes barn, hun havde født i vildmark og bragt livet af det".

Tv. 5/4 1617. KJs modmoder vidnede, "at den dag tre uger sidst forleden ved en stund, efter sol var oppe, da fandt hun et spædt, nyfødt drengebarn, lå svøbt i et forklæde, vesten ved deres kålgårdsdige i et lidet grønt hul, og da var barnet levende. Så tog hun det op og bar det ind i hendes hus og fik KJ ... det, og hun tog det, lagde det i hendes skød, og da sagde KJ, at det var hendes barn". Hun havde flere gange tidligere spurgt KJ, om hun var med barn og redte til barsel". I øvrigt havde hun den 1. dende morgen set, "at KJ gik fra samme barn". 172r-172v. - KJ vidnede, "at den dag 3 uger om morgenen gik hun i Dejrup ud med et trugfuldt aske, og da fik hun ondt. Så gik hun ned til" sin husbonds "kålgård og tænkte, det skulle slås fra hende, og der hun kom der at sidde,

kunne hun ikke komme noget sted, førend hun havde født samme barn. Så gik hun med et dige og støttede sig frem, til hun kom ind i huset". 172v. - To mænd havde samme dag synet barnet, "som da var dødt, og syntes dem, det var et fuldkomment barn i alle måder, og ikke de kunne se nogen lyde på det, andet end det var dødt". 172v-173r.

Sandemændene udlagde KJ "at være for:ne hendes eget barns bane".

1617C nr. 80. Sag mod rådmænd i Varde Jep Nielsen Bjerg angående nogle ikke nærmere beskrevne byggearbejder på Varde Ladegård, som ejeren fru Maren Juel til Rybjerg (Velling s.) beskyldte ham, der åbenbart havde gården i forpagtning, for at have foretaget uden hendes tilladelse.

JNB gjorde gældende, at byggearbejderne var foretaget af den i 1616 henvendte Hans Jørgensen Munk, som MJ allerede i 1614 skulle have givet tilladelse til at flytte ind på gården "og der lade bygge og fly på den, som han bedst kunne". 174r. - Dette stemmer dårligt med et brev fra Hans Munk dateret 18. april 1615, "noget stakket førend han blev antaget", hvori han anmoder MJ om snarest at komme til Varde og træffe aftale med ham om overtagelsen af Ladegården. Borgmester Otte Rasmussen, hos hvem han boede, ville nemlig gerne være ham kvit "af den årsag, at hans fæstemø skulle have den stue, han var i, til hendes kister, skrin og andet, så han havde tre snedkere standende at gøre panel og andet, han ville have gjort, som og skulle males og flys inden pinsedag, thi brylluppet skulle stå trefoldighedssøndag". 176r.

1617C nr. 90. Sag mod Jens Nielsen, der tjente hos Søren Smed i Brunsgård (Nørre Nisum s.), fordi han havde dræbt Søren Pedersen i Lille Borum (Nørre Nisum s.).

Tv. 5/5 1617. Jens Villadsen fra Byskov (Nørre Nisum s.) vidnede, "at på påsketirsdag sidst forleden om eftermiddagen gik han med flere nordøst fra Lille Borum og pløjede for velbyrdige fru Ide Munk (i Byskov, enke efter ejeren af Kabbel i Nørre Lem s.), eftersom hun havde "laett denom" (ladet dem tilsige). Da kom SP gennende med nogle køer til ham ved agerenden den tid, han drev ud med ploven, og spurgte ham ad, om han skulle gå der at pløje, og han svarede, at det var bedre, han gik der og såede og pløjede. Da svarede SP ham, at han kunne ikke gøre andet end vogte den dannemand SS hans fænon af hans rug, og Jens Villadsen lod vende ploven om og drev bort med ageren igen, og SP blev ved agerenden, og der Jens Villadsen kom hen ved midten på ageren, talte Christen Pedersen i Store

Borum til ham og bad ham se, hvor det gik til ved enden". Da han derefter vendte sig om så han, at JN, der altså tjente hos SS, var henne ved SP og tog en sten, som han kastede efter ham. SP "bar" så "en kølle op i vejret og slog til JN", som trak en kniv og tilføjede SP det sår i armen, hvoraf han døde. 205r-205v. - Ovennævnte Christen Pedersen, som også havde pløjet for Ide Munk nordøst fra Lille Borum, vidnede, at da han "kom driven-de med ploven til enden, da spurgte han SP ad, om han ingen hegn kunne få i år for SSs fænon. Han svarede, nej, han kunne ikke få hegn. I det kom JN gangende fra SSs gård det fasteste, han kunne gå, og gik til SP, og Christen Pedersen lod vende ploven om og drev bort bag efter Jens Villadsen". I øvrigt vidnede han det samme, som Jens Villadsen havde berettet. 205v.

Sandemændene svor JN manddød over og fra hans fred.

1617C nr. 97. Trætte om et stolestade i Føvling kirke mellem præsten hr. Niels Lauridsen, der boede i Bækbølling, og Niels "Vrtemarch" i Stenderup.

Tv. 8/4 1598. En mand vidnede, "at den anden stolestade ("stuollstand") i Føvling kirke fra muren på den søndre side bag mod tårnet i karlestolene, så længe som han kunne mindes, noget mere end 80 år, da havde for:ne stolestade ikke ligget til nogen mands gård i for:ne sogn, andet end en ungkarl efter den anden har deri ganget og standet næst ganget og standet hver efter hinanden". Det samme bevidnedes af 5 andre mænd. 214r-215r. En sådan kirkestol, der ikke lå til nogen bestemt gård, kaldtes en gribestol (212r).

Tv. 8/4 1598. De to mænd, som det pågældende år havde været kirkeværger vidnede, "at de i højtlærde mand magister Anders Vedel, som da var regnskabsprovst, og hæderlig mand hr. Peder Nielsen i Præstkær (Brørup s.), herredsprovst, deres nærværelse i Føvling kirke til regnskab udviste sal. hr. Laurids Poulsen og (hans søn og efterfølger) hr. NL for:ne stolestade til deres svendestade og rette gårdsstol". 215r.

Ved brev af 20/4 1591 hjemlede Anders Sørensen Vedel NL det stolestade, "som ham til sin og sin faders hr. Laurids' svende blev udsat sidste regnskab i Føvling kirke, som er det andet stolestade i tårnet fra muren på den søndre side". 215r

Da kirkestolen ikke var anvist præsten på lovformelig måde, henvistes sagen til rette myndigheders afgørelse.

1617C nr. 101. Sag om årsagen til, at Tonnis Andersen i Toftnæs (Alslev s.) døde.

Tv. 13/5 1617. Dines Andersen og Dines Thomsen i Toftnæs vidnede, at "mandagen næst for sanktvalborgdag (1/5) sidst forleden kom Rasmus Jensen i Kærsing (Brøndum s.), Nis Assersen i Kvaglund (Esbjerg, tidligere Jerne s.) og Søren Terkelsen i Gesing (Brøndum s.) kørende fra Varde i en vogn ret frem ad adelvejen, som de og TA stod på heden og gravede tørv ..., og som de kom kørende "jaffuen" ved dem, bandt Rasmus Jensen tømmen om vognkæppen, og vognen blev standende på adelvejen, og gik han østen hen i heden til Dines Andersen ... og talte med ham om to tønder rug, som han havde købt af hans fader, medens TA stod vesten fra adelvejen hen i heden. Imidlertid kom TA gangende til deres vogn, som Nis Assersen og Søren Terkelsen i sad ... Da så Rasmus Jensen om til vognen og sagde: Det er tid, jeg går til vognen, heller de drikker min brændevin af, og der de og Rasmus kom til vognen, var der en stor part af vinen afdruknet. Så drak de omkring en gang eller "thøs"¹ af samme flaske; men TA drak en gang så stor en drik, at det løb ned i hans skæg. Så drak de en gang omkring igen, til flasken kom til TA, og hver drak efter sin vilje ..., og der TA ville drikke, da tog Dines Andersen flasken fra ham og sagde: I må nu ikke drikke så meget, den tid han var så drukken, at han faldt omkuld". Da Rasmus Jensens vogn var kørt videre, "sagde TAs søn Niels Tonnisen: Fader nu er de andre hedenkørt. Kommer nu til eders vogn. Da svarede hans fader: Er de andre hedenkørt, da vil vi give os Gud i vold. Så gik de øster på hen i heden at sætte sig ned til deres mad. Da lidet derpå da bad Niels Tonnisen dem om for Guds skyld, at de ville komme og hjælpe hans fader i vognen med ham ... Så gik de med ham og løftede ham i hans egen vogn, "och da lagde hand oc snuet". Så agede hans søn ham hjem til Toftnæs". 226v-227v.

Sandermandene udlagde TA af hans egen ulykke og brændevin at være omkommet.

1 To gange.

1617C nr. 105a. Sag mod Steffen Krag i Gamst (Anst s.), der uden at kunne bevise det havde beskyldt Poul Thomsen i Gelballe (Skanderup s.) for Toldsvig.

Tv. 8/2 1616 (fejl for 1606). PT lod SK fordele, "for at han havde sagt, at PT havde solgt 2 øksne sønderpå til Sønderjylland for 16 dlr., eftersom det angælder Kgl. Majstæts told og højhed, og kunne det ikke bevise". 237r.

1617C nr. 107. Sag mod Niels Jensen i Overgård (Navr s.) for skelkrænkel-
se.

Tv. 6/5 1612. Lensmanden på Bøvling lod klage over NJ, "for han "heden-
høffuer" med plov og fæ over de gamle adelveje, som løber imellem Holste-
bro og Lemvig og norden over for:ne rette gamle adelvej og ville "indhøf-
fue"¹ sig i Kærgårds (Navr s.) endels rette gårds grund og ejendom".
240r.

1 Vel indtrænge, ifølge Kalkar indhegne.

1617C nr. 108. Sag mod Henrik Bille angående den skade, den nyligt anlag-
te Slumstrup mølle (Sædding s.) havde forvoldt på de omliggende enge.

Tv. 31/3 1617. En mand, der hed Gøde Christensen, vidnede, at for 13-14
år siden "da boede han i" en gård i Hannerup (Faster s.) "da havde han
brugt et stykke eng i 20 år, Palles Krog, med høle og rive, og gav årlig-
gen til første grøde tre læs hø, liggende sønden ved den bæk imellem Han-
nerup og Slumstrup mark, som synsmænd havde den dag omhjemlet, og han
bjærgede afgrøden i for:ne år hjem til Hannerup, og da var der intet møl-
lehus bygget, og da den dag da så han, at samme eng var "øffuerstøffuitt"
med vand af mølledammen". 243r. - En række mænd fra Skern sogn, som havde
"nogle enge ved "Olbech"; klagede over, at der nu er "blevet for nogle år
siden oven for samme enge opbygget en ny mølle, som de har kaldt Slom-
strup mølle, hvilken mølle vi har haft hel skade af, når om sommeren vort
hø ligger tørt, og bækken er fuld af vand til over bredder, og de i
for:ne mølle har også opholdt vandet i dammen og så slår kværnen til gang
igen, så løber vandet ned over vore enge, under vort tørre hø". 245r.

1617C nr. 109. Trolddomssag mod bysvend i Varde Peder Clemensens hustru
Sidsel Peders.

Tv. 9/11 1614. Troldkvinden Ellen Clemens bekendte, "at hun med hendes
trolddomsmagt og djævelskunster tog livet af Otte Rasmussen borgmesters
sal. hustru Karen Ottens i Varde. Årsagen dertil (var), at der døde en ko
da forgangen år i Varde kær, og efter Karen Ottens hendes begæring da fly-
ede hun hende huden af for:ne ko, og lovede hende derfor betaling, og den
tid hun havde afflået samme ko og antvordet hende samme hud, da solgte
hun den straks for 7 mark mindre 4 skilling, og da gav hun hende ikke for
hendes umæge uden en kande øl, og det fortrød hun, at hun blev ikke vel
betalt, og derfor lovede hun sal. Karen Ottens en djævels færd, og så
straks befalede hun hendes dreng "Røkortt", at han skulle bruge sin kunst,

at hun kunne vederfares det, og dertil hjalp hende Gunde ved Vad, SP, Peder Bysvends hustru, i Varde med flere. Og engang kom Sidsel Peder Stadsbuds hustru til Ellen Clemens og gjorde spørgsmål til hende, om hun ikke vidste, hvorledes det var med Karen Ottes, imidlertid hun var syg. Da svarede Ellen Clemens hende: Hun var såre syg og pintes svarlig, og da svarede SP hende: Ja, ja, lade hende ikkun pines. Hun var ikke så god. Item hende at have bekendt, at SPs dreng hed Rød Ild, og hun med flere med trolddom og djævelsmagt tog livet af hr. Peder Madsens barn med mere, samme hendes bekendelse om SP omformelder". 247v-248r. - Troldkvinden Lene Visches bekendte "for:ne Sidsel Stadsbuds dreng at hedde Nepa og var brun, og at Knud Jensens hustru havde blomster af mark og var med Sidsel Stadsbuds og hendes selskab i Otte Rasmussens borgmesters "brouhus"¹, der de gjorde sal. Karen Ottes med mere, samme hendes bekendelse indeholder". 248r.

Landstinget frikendte SP.

1 Bruhus, bryggers.

1617C nr. 112. Trolddomssag mod borger i Varde Jens Christensens moder Birgitte Niels Remmesniders.

Tv. 9/11 1614. Troldkvinden Ellen Clemens bekendte bl.a., at BNR "var med hende og flere i Otte Rasmussens kælder midsommernat 1613, så og midsommernat 1614 og drak udaf to tønder mjød, en tønde på hvert år, og Anne Tomaskone på Gedbjerg (Ål s.) havde en trækande og et bæger og skænkede samme mjød i for dem. Dernæst hende at have bekendt, at BNR var hos Peder Nielsen og i hans krambod der i Varde det år og ville afkøbe ham noget blår, og for han ikke ville unde hende hver mark¹ blår ringere end 2 skilling, derfor blev hun vred og gik ud af døren og sagde, at han intet skulle både deraf. Så gjorde hun det så både med sig selv og alle de andre deres drenge med hendes trolddom og forholdt Niels Gjeldbjerg der i Varde hans skib tilbage da den sommer, som da havde både Niels Thomsen Borgmesters og for:ne Peder Nielsens skuller² inde, som skulle til Hamborg, at de ikke kunne komme frem i markedet med andre købmænds gods", hvilket hun gjorde efter sit løfte til Peder Nielsen sammen med to andres drenge. 252v-253r.

Tv. 5/5 1617. Troldkvinden Lene Vischis bekendte, "at ved 4 år siden havde Knud Jensens kone i Varde Maren Knuds bud efter hende ved "minde at thide" (vel fejl for: midnatstide), og hun kom til hende i Knud Jensens "fiilstue" (vel fejl for lillestue), og var hos Birgitte, Niels Remmesniders hustru, i Varde, Sidsel Peder Stadbuds, Dorte Simonsdatter i Varde,

Karen, Niels Købmands hustru. Da sagde de til hende: Vi har noget at gøre. Kan du noget? Da svarede hun, hun kunne ikke uden lidet. Da sagde de til hende: Så vil vi lære dig mere. Da kom hendes dreng til hende i en grim kamels skikkelse og lovede at ville forse hende, medens hun levede, om hun ville lyde ham ad, og hed (hendes) dreng "Cappern" og var sort, og Sidsel Stadsbuds dreng hed "Nippa" og var brun, Knud Jensens kone hendes dreng hed "Nichelutz", Dorte Simonsdatters dreng hed "Amelame", var brun, og bekendte hun, at Knud Jensens hustru havde blomster af mark og var med Sidsel Stadsbuds og hendes selskab i Otte Rasmussen Borgmesters "bruhus"³, der de forgjorde sal. Karen Ottens med mere, deres bekendelser om BNR om formelder". 253r-253v.

Landstinget frikendte BNR.

1 Omved et (skål)pund. - 2 Rødspætter, flyndere. - 3 Bryggehus, bryggers.

1617C nr. 113. Trolddomssag mod borger i Varde Hans Poulsens moder Abelone Tonnisdatter.

Tv. 9/11 1614. Troldkvinden Ellen Clemens bekendte bl.a. "hun, AT og flere at have været med deres drenge i Otte Rasmussen Borgmesters kælder i Varde midsommernat 1613, desligeste midsommernat 1614 og drukket udaf to tønder mjød, en tønde på hvert år etc. Item bekendte hun, at hun og AT med flere var i Varde enge at kærne nede ved Otte Rasmussens eng, som hans ko lå død noget for midsommer, og der kærnede de til hobe i en grob ("grab") og fik (ikke) uden noget skærns smør. Item hende at have bekendt, at ATs dreng hed "Glad Lærck" etc.". 255r.

Tv. 5/5 1617. Lene Wischis bekendte bl.a., "at hun var med og kærne i den "beck rund"¹, som løber ned til åen vesten fru Maren Juels gård² i Varde, og der havde hun med sig Maren, Knud Jensens hustru, i Varde, Dorte Simonsdatter, AT og Birgitte, Niels Remmesniders hustru, i Varde, og da fik de en svær bøtte fuld af smør, og samme bøtte fuld af smør satte de ned i Peder Spillemands kålgård i Varde etc. Videre Lene Vischis at have bekendt, at hun, AT og 4 andre troldkvinder" de samtligen tilredte nogen svær ("suor") grød til sal. Karen Ottens, og Maren, Knud Jensens hustru, rørte hvid mel i dem, og så kom de alle ind til Otte Rasmussen om midnatstide, og Sidsel Stadsbuds hun bar sal. Karen Ottens samme grød ind og gav hende dem, hvormed de forgjorde hende, og de andre var inde i Otte Rasmussens "bruhus"³ midlertid og fortøvede der efter Sidsel, til hun kom ud til dem igen. Lene Wischis at have bekendt, at AT agtede Laurids Sørensens ondt til, for hans dreng og hun havde været i "aasaatmaall"⁴ sam-

men". 255r-255v. - Troldkvinden Karen Christens bekendte bl.a., at hun, AT og to andre "de var med og tog livet af hr. Peder Madsens barn i Varde, og var de alle lige gode etc.". 255v.

Landstinget frikendte AT.

1 Bækrende. - 2 D.v.s. Varde Ladegård, der tilhørte Maren Juel. - 3 Bryggehus, bryggers. - 4 Usætmål, uenighed.

1617C nr. 116. Trolddomssag mod Christen Hansens hustru Sidsel Christens i Hostrup anlagt af Mikkell Christensen i samme by.

Tv. 17/6 1617. Niels Hansen Vester i Hostrup vidnede, at i 1614 "ved otte dage for sanktpedersdag (22/2), som var den 14. februar da var han nærværende til stede til CH og der hørte og så, det CH og hans hustru SC blev usæt¹, og CH skændte på hende, for hun da anden gang var blevet udlagt for trolddom, og da gav hun ham mange onde ord. Så tog han en vol² og slog hende med. Idet tog hun en "stippe"³ og slog ham med i hans hoved og sagde til ham, at han skulle få skam, og han skulle aldrig slå hende tiere. Og straks otte dage derefter tog hun livet af ham med hendes trolddomskunst". Ydermere vidnede Niels Hansen, "at siden han kom til Hostrup hos SC at bo og havde købt hende 1/2 bo ("bou")^{3a} af begge deres husbond Frederik Munk, da straks derefter lovede hun og tilsagde SC ham, at han ikke skulle få mere godt af sit gods, som han havde købt af hendes husbond, end hun havde fået af hendes, som hendes husbond tog fra hende, og efter sådan hendes tilsigelse har han lidt stor skade på alt det, han har påklaget(?), det være sig på fæ og kvæg, avling og bjæring, og tog ham livet af en kvie, som hun satte 4 eller 5 gange over ende, så man måtte se stor ynk på den, førend den døde ... Nok Niels Hansen at have vundet ..., at SC begærede engang to får af ham, og der hun ikke kunne få dem, mistede han straks derefter 10, som hun tog ham livet af ... Og lidet efter han havde mistet samme får, sagde han til hende, havde han undt hende de 2 får, som hun begærede af ham, da havde han vel beholdt de andre levende. Da svarede hun ham: Ja, som Gud, det kunne vel ske ... Nok Christen Hansen (fejl for Niels Hansen) at have vundet ..., "at 7 år forleden, når de kom til Ribe marked (8/9), da begærede CH et sognevidne i Hostrup kirke på sin hustru SC vegne. Da forment MC ham det af den årsag, for hun var før udlagt for trolddom ... anlangende hun havde taget livet af hans kreaturer, og der MC og CHs hustru SC kom uden for kirkedøren, da sagde SC til MC, at han skulle få både skam og ulykke for det, han gjorde da i kirken, og siden derefter har ham slaget stor ulykke til med hans kreaturer, at de er døde ham fra". 258r-259r.

Tv. 15/7 1617. En borger i Varde vidnede, "at fire år forleden ungefærlig 8 dage for Ribe marked da var han til MC og bad ham, at han skulle fly ham en vogn til Varde. Da viste han ham en rød hest, som lå i hans østre hus i en stald og lå udrakt og havde brudt "schaffuenn"⁴ fra den og ville have ladet slæbe den ud ad marken og fik nogle folk til sig og rejste den op og trækkede den ud på en toft østen for SC hus. Så gik MC til SC dør med tvende personer ... Hvad ord de havde med hende, vidste han ikke, og lidet derefter gik samme hest og åd på toften, og 8 dages tid derefter kørte MC for ham med samme hest til Varde". 259r-259v. - MCs hustru vidnede, "at hun var da kastet en svær sygdom på i 7 ugers tid og havde ligget på sin seng og kunne intetsteds komme, uden godtfolk skulle bære hende og vende hende i sengen, og mest de samme uger måtte hun ligge så godt som nøgen; thi hun brændte så meget hed, at der skulle altid stå et menneske ved hende med koldt vand i en klud og svale hende for hendes bryst med; thi hun var så gloende, som hun skulle brænde op ... Samme aften, som hun fik hendes sygdom, havde hun 3 køer i tøjlr. De kom løbende hjem i solrøstlag⁵, ligesom de var gale, og tungen hængte af deres mund og fråden for munden ..., og straks hun havde bundet dem ind om aftenen, samme nat fik hun sin sygdom". 260r. - Ovennævnte Niels Hansen Vester i Hostrup og hans kone vidnede, "at sidste år forleden i syvende uge for midsommer kom MC i deres hus om aftenen med en økse i hans hånd og mundtligt sigtede SC der sammesteds for, at hun havde forgjort hans søn, og truede hende og sagde: Reder du ham ikke både, da skal jeg straks tage dig og lade dig brænde. Da svarede hun ham: Gak hjem ikkun, han dør ikke, han skal vel fange bedre, og samme nat fik han bedre". 260r-260v. - "MC fremgik der den dag for dom og ved sin sjæls salighed klagede og sigtede SC og lagde sin hånd på hendes hoved og lydeligt tilsagde hende, at hun med hendes selskab havde taget livet af 6 heste og øg og 9 andre nød, øksne og køer, fra ham med hendes trolddomskunst og har taget helbred og førlighed fra hans hustru og søn". 260r-260v.

Kirkenævninger svor SC skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Uenig. - 2 Stok. - 3 Lille spand, hvoraf man gav kalvene at drikke. - 3a Bolig, gård. - 4 Fejl for Schaffulen, d.v.s. skaglen (?). - 5 Solnedgang.

1617C nr. 124. Sag mod Jørgen Christensen i Damgård (Ulfborg s.), der anklagedes for at have tilegnet sig et øg og dets føl, som tilhørte Mads Pedersen i Hede (Ulfborg s.).

Tv. 21/6 1617. Tre personer, deriblandt Jørgen i Skovgård (Ulfborg s.) vidnede, at de på onsdag otte dage så, "at der stod et brunblisset øg bundet ved JCs gård og havde et brunt føl, som var MPs øg og føl". 277v.

Tv. 12/7 1617. En mand i Sønderkær (Ulfborg s.) vidnede, "at han kom til Jørgen i Skovgård årle om morgenen, og at, der som det var klart vejr den dag, da havde solen ikke været opganget, den onsdag, de agede korn til Ringkøbing for Jens Christensen i Dystrup (Ulfborg s.) ... Jørgen i Skovgård fulgtes med ham til Ringkøbing, og ikke de kom hjem før om anden dagen om torsdag morgen i dagning". 278r.

1617C nr. 128. Sag mod bønder i Felde (Ryde s.), som havde gravet tørv i Rydhave endelshede.

Tv. 3/7 1617. 6 synsmænd hjemlede, at de samme dag havde synet "en mose norden for "Gyulbierig" ... Da så de, at der var gravet mange skæretørvepytter ("schortøffuepøtter"), som tørvene var afført, og nogle tørv stod i rejsning¹, og nogle stod i skruer², og var der så mange gravet i år, at de ikke kunne omhjemle, hvor mange læs det kunne være. Dernæst var de til syn i en mose, kaldes Vognkærmose ... Da så de, at der var gravet så mange splittørv³ og skæretørv ("skortorffue"), at de ikke kunne omhjemle, hvor mange læs det kunne være". 287r.

1 Lang, rejst tørverække. - 2 Lille spids, hul stak, hvori tørvene tørres. - 3 Hedetørv, som stikkes i langagtig form.

1617C nr. 129. Sag mod Peder Pedersen i Uldum, der havde slået Niels Sørensens i samme by ihjel.

Tv. 19/8 1617. En kone fra Uldum vidnede, at hun den 30. juli "gik og tog havre op efter Rasmus Pedersens svend Isak. Da kom Rasmus Pedersen ridende til dem med en vol¹ i hans hånd og et tøjr oprinket og hængte på hans arm, og red så til Laurids Mikkelsen i Uldum, at han skulle gange med ham at se noget havre", som han beskyldte NS for at have mejet fra ham. "Siden derefter huggede PP til NS med en høle, som var af skaffet. Da lå NS på jorden, og Jacob Pedersen i Uldum var hos samme tid, men hun ikke så, det han gjorde NS nogen skade". 291r-291v. - NSs to døtre vidnede, at den 30. juli, "som de gik ... på deres fader NSs ager hos ham og tog noget havre op efter Niels Christensen Kusk i Uldum, som da slog havre op for deres fader, og han gik hos med en rive i sin hånd og rev korn sammen efter dem". Da de kom ud for Jacob Pedersen, spurgte han Niels Kusk, om han havde mejet fra dem. Da han svarede nej, sagde Jacob Pedersen, at han godt vidste, det var NS, som havde gjort det, og lovede ham en djævels

færd. "Da svarede NS og sagde til Jacob Pedersen: Vær god. Så gik NS hen og drak af en kande ... Så gik han op og ville rive noget korn sammen på samme hans ager. Så kom Jacob Pedersen løbende med et par mejekroge og en høle derpå. Desligeste også kom PP løbende med et par mejekroge og høle derpå. Så ville deres fader NS have løbet fra dem. Så kastede PP hans høle på NSs hals. Så huggede Jacob Pedersen oventil på NSs hoved og fik ham omkuld, og siden huggede PP og Jacob Pedersen på NS, og PPs mejeledrag gik sønder. Så satte PP hans knæ på NSs bryst og tog så samme høle den ene hånd ved låret² og den anden bag på ryggen på samme høle og skar NS med den, som han lå på jorden". 291v-292r. - Niels Kusk vidnede, at han den 30. juli "gik og mejede korn op for NS på en af hans agre. Da han kom på den søndre ende, da stod han og strøg hans høle. Da så han sig om tilbage. Da var Rasmus Pedersen i Uldum neden vejen på hans egen ager hos nogle folk, og der han havde mejet samme skår ud til enden, så gik han ned til den nedre ende med NS og hans to døtre". Efter en ordveksling med Jacob Pedersen "gik NS ned med en rive i hans hånd ad hans egen ager imod vejen og tog en kande og drak Niels Kusk til ... Så gik NS op ad hans egen ager med en rive. Da bad hans to døtre, at han skulle blive hos dem. Da svarede NS, at han ville slæbe hans rive op ad hans ager, som han havde spildt hans korn, og der han kom lige ad Jacob Pedersen og PP, og de havde deres mejele og høle i deres hænder, så gik de fra deres egen ager og tværs over en anden ager, som stod uhøstet, og til NS", som de overfaldt og dræbte med deres leer. 292v.

Sandemændene svor PP manddød over og fra hans fred.

1 Stok. - 2 Det inderste stykke af leens blad nærmest skaftet.

1617C nr. 130. Sag mod præsten i Visby hr. Ebbe Laugesen, som Bodil Jensdatter beskyldte for at være fader til hendes 12 år gamle søn.

Tv. 5/7 1617. BJ i Gammelby (Visby s.) fremlagde sin skriftlige bekendelse, ifølge hvilken hun for 13 år siden tjente "i Visby hos hr. EL i hans enkemandssæde, og hans første hustru var død, og så straks efter sin hustrus død så har hr. Ebbe lagt sig hårdelig efter mig, og jeg desværre har efterfulgt hans begæring, så han har krænket mig ved min jomfrudom og avlet barn med mig, som nu er en smuk, stor dreng i hans 13. år, som stander nu her til stede for tingsdom, og straks efter vi ikke længere kunne dølge vore gerninger, så har jeg ... ladet mig overtale af hr. Ebbe, og han har lovet mig stor skænk og gaver, at jeg skulle drage bort af vejen, at hans gerning skulle ikke blive åbenbaret, og på det jeg kunne hans præstelige embede forskåne, da har hr. Ebbe fanget mig hans heste og vogn un-

der messe og prædiken på tredje påskedag og ladet mig føre til Tønder, og var der på tredje dag, og så har han ladet mig besøge med fire mænd, at jeg skulle ham undskylde, at han var ikke min barnefader, og hvis nogen ville "weide"¹ ham det til behjælpelighed, da benægter jeg det hårdelig ved den lod og part, jeg vil arve i Guds rige (og erklærer), at han er min rette barnefader. Så har jeg efter hr. Ebbes befaling ganget af Tønder og hen til "Løiomschouff". Der skulle enten hr. Ebbe eller hans visse bud møde og lade mig føre til Haderslev. Der jeg kom til "Lyedomschouff", der holdt hr. Ebbes svend med hr. Ebbes heste og vogn og med en sølvske til pant fra hr. Ebbe, at jeg skulle ham tro, og har så ført mig til Haderslev i Hans Andersens hus. Så har hr. Ebbe ladet mig derfra tage og ladet mig (føre) til Anton Nissen i Gammel Haderslev. Der gjorde jeg barsel, og den sommer over i Haderslev. Men førend jeg gjorde barsel, da har hr. Ebbe ladet mig ombede, at jeg skulle gange til Guds bord og annamme sakramente på og udlægge hans svend, at han skulle være min barnefader, og hr. Ebbe lovede mig, at jeg skulle aldrig blive ad skade så sandt, som Gud skal hjælpe ham. Siden har han år efter år, da har hr. Ebbe givet mig i penge, at det løber tyve daler; men min fader har han årlig til for:ne barns opdræt fanget årligen en halv ørtug² korn, men nu i år, siden han blev i Døstrup af velbyrdige Godske Rantzau og biskoppen i Ribe sagt fra sin kirke, da har han fanget min fader 8 skæpper korn mere, på det min fader skulle det ikke åbenbare". 295v-296v.

1 Yde, gøre. - 2 1/2 ørtug korn er vel det samme som 6 skæpper byg.

1617C nr. 134. Trolddomssag mod Jens Madsens hustru Anne Jenskone eller Nielsdatter i Alrum (Stadil s.).

Tv. 24/7 1617. De to søstre Anne og Karen Nielsdatter i Alrum vidnede, "at nu noget for jul var tre år, da sagde AJ til dem østen ved Stadil kirkegårdsdige, at der skulle en i deres hus snart få en skæms færd. Ydermere Anne Nielsdatter at have vundet ..., at kort tid derefter blev hendes søster Karen syg og fra sansen. Så gik hun til AJ i sit hus, som hun sad for sin kakkellovn og spandt, og sagde til hende: Nu har du holdt det, du har lovet. Nu ligger min søster syg og fra sansen. Da AJ at have svaret og bedt hende tie stille. Hun skulle vel få bedre, og derpå at have bedt sig Gud til hjælp". 306r-306v.

Tv. 31/7 1617. Ovennævnte Anne Nielsdatter vidnede, "at nu i år for jul gik hun til AJ og sagde til hende, at de havde mistet et øg. Det beskyldte hun hende for. Dertil da AJ at have svaret hende samme tid og sagt, at

hun var der mand for, og sagde derhos, at inden hun lod af med dem, da skulle hun have i hunde hvert hoved, de havde. Og siden den tid havde de mistet et øg, et føl, og et var blevet galt for dem". 306v.

Tv. 21/8 1617. 7 mænd vidnede, at Anne og Karen Nielsdatters fader "Niels Pedersen i Alrum i år for jul mistede et øg, og et øg mistede han i vår, og en hest gik gavnløs for ham i sommer og havde en sælsom sygdom, så at den somme sinde løb runden omkring og "støvfftt"¹ mod jorden. 308r.

Kirkenævninger svor AJ skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Styrte.

1617C nr. 144. Sag mod Tonnie Hansen og Jep Jepsen i Tjæreborg, der havde slået Frands Ingvorsen¹ i Allerup (Sneum s.) ihjel.

Tv. 26/8 1617. Referatet af den beretning, den hårdt sårede FI havde aflagt, blev læst og lod, som følger: "Søndagen, som var den 9. trinitatis (den 17. august) skete det sig så, at FI, Mads Skrædder i Tjæreborg og Søren Skrædder født i Fåborg mølle gik fra Allerup og over til Christen Kallesen i Tjæreborg at købe en hat af hans søn Kalle Christensen, som FI også fik med sig. Så gik de derfra til Niels Kallesen og gik ind i Mads Skrædders kammer, som han dem indbød, og sendte de bud efter hver to kan-der øl til Niels Frandsens i Tjæreborg og dem afdrak i Mads Skrædders kammer. Siden derefter kom JJ og TH ind til dem, og udlagde hver fire skilling til øl. Så kom Christen Kallesen og Niels Kallesen af stuen og bød dem alle ind i stuen. Da udlagde Christen Kallesen 4 skilling, og Niels Kallesen 8 skilling for dem til øl. Så drak de hen, og imidlertid faldt der nogle ord imellem FI og TH og JJ anlangende en bod, de skulle have løbet fra ham med på Nørby (Grimstrup s.) nogen tid forleden. Så feg de sammen til hobe ..., så TH først stak til ham bag i hans skulder med en kniv, og siden stak JJ ham et sting i hans bug under sin navle og et i hans side under hans bryst, hver med en kniv ..., så FI derover klagede hårdt, at han lå nedslagen og lå under borde og bænke, trådte ham under fødder og slog ham med støvler, og Niels Kallesen slog så til ham med en stol og sagde: Slås nu i djævelens navn, og ingen han holdt fri af dem, i huset var, at de jo alle overfaldt ham ..., så han var "toedtorschenn"² og "trelborenn"³ af dem i mørke (og) mulm, og intet lys var optændt eller til stede i nogen måder". 321r-321v.

Sandemændene svor JJ manddød over og fra hans fred.

1 FI var af Barfodslægten. Hans eftermålsmand var nemlig Thomas Barfod i Sædding Storgård, han døde i Peder Skrivers, d.v.s. Peder (Lauridsen) Barfods hus, og referatet af hans beretning er underskrevet af Peder Skriver og præsten i Tjæreborg hr. Claus Barfod. - 2 Slået til døde. - 3 Skamlået.

1617C nr. 146. Trolddomssag mod Maren Jørgensdatter, der var gift med Jens Nielsen i Høllet (Stavning s.), men havde været gift med Mikkell Degn i Oddum. Folk fra Oddum sogn kaldte hende derfor Maren Mikkels.

Tv. 25/8 1617. En kone i Halby (Stavning s.) vidnede, "at den næste onsdag for den torsdag, som Mads Nielsen i Sønderby (Stavning s.) hans fæstensøl skulle have været på i Vognbjerg (Stavning s.), da kom MJ ind til hende. Da spurgte hun MJ til: Skal Mads Nielsens fæstensøl være i morgen førstkom? Da sagde hun: Nej, det skulle ikke blive i morgen. Da sagde hun til hende igen: Hvorfor bliver det ikke i morgen? Da sagde MJ: Nej, der ville først snakkes noget andet ord". MJ tilstod på tinget, at hun den dag havde været inde hos konen i Halby, "og hun sad samme tid med et lidet barn i hendes skød". 326r-326v. - En mand fra Sønderby vidnede, at natten mellem ovennævnte onsdag og torsdag "da var Mads Nielsen inde hos ham og da jamrede og klagede sig og syntes så godt at være fra sind og sans, og da blev han inde hos ham til imod dagen. Så løb han hastigt ud fra ham". 326v. - En anden mand i samme by vidnede, at torsdag morgen "kom Mads Nielsens broder og spurgte ham til, om han ikke vidste, hvor Mads Nielsen var. Da sagde han nej. Da sagde hans broder: Da hjælp Gud vel, han er kommet ud fra os, han har været så meget underlig i nat. Så var han med Mads Nielsens broder og andre der i byen og ledte efter ham i lader og andre steder til imod halv middagstid. Så gik han sønder ved hans gård fra de andre, som ledte. Da så han, at der kom gangende et menneske fra fjorden og imod byen. Så gik han imod det menneske. Da var det Mads Nielsen. Så gik han ind med ham, og ikke han ville gå i hans egen gård, og han sagde for ham, at han havde været så underlig den nat. Han kunne ikke være for hans egne folk hvor, som han ville, for de havde vogtet efter ham, og siden den tid blev det jo værre og værre med ham, indtil han døde". 326v-327r. En pige, der havde tjent hos Mads Nielsen i Sønderby, vidnede, "at 2 søndage, før sal. Mads Nielsen døde, da var hun hjemme fra kirken med ham. Da kom der en vogn igennem gårde, og hunden søgte folkene. Så kaldte hun på drengen og spurgte ham, til hvem hunden søgte. Da sagde han, det var MJ og hendes mand. Så lidt derefter kom der en formørkelse i stuen. Så straks derefter samme søndag formiddag, førend folkene kom hjem, da blev Mads Nielsen meget mere ond og vederstyggelig, end som han havde været tilforn, så at hun næppe kunne styre ham, til folkene kom hjem, og han ville have omkommet sig selv". 330v.

Tv. 25/8 1617. En mand fra Sønderby vidnede, at "om en års mod¹ eller to da købte MJ en snes æg eller to af hans kone, og så fik de intet godt af deres høns, førend de sagde hende det til, og så gjorde deres høns æg

igen, og det skyldte han hende for". 327r. Ydermere vidnede han, "at om en 6 års mod da købte MJ en halv snes kakkelovnspotter af ham, og da havde han samme tid en nybåren² ko, som hans kone kom fra og havde malket, som var imellem helmisse (1/11) og sanktmortensdag (11/11), og fra den tid og til vorfruedag Ribemarkend (8/9) da havde de intet gode af deres mælkend, og det tænkte han hende til". 327r. - En mand i Bovsø (Stavning s.) vidnede, at "nu om næst forgangne sanktpedersdagstid (1/8) da kom MJ til hans om dagen, og da bryggede hans kone, og hans øl blev fordærvet, og det tænkte han hende til". 327r. - En mand i Langkær (Stavning s.) vidnede "at om en 10 eller 11 års mod da "sentis"³ hans kone ved MJ for et svin, som hun har flyttet af sted, og tøjret var blevet borte, og da havde han et føl, som gik med moderen, og samme dag blev det så sygt og vanført, at det ikke kunne stande på benene og døde derefter en to eller tre dages tid, og det var hans mening, at hun var årsag deri". 327v. - En mand i Knude (Skern købstads landdistrikt) vidnede, "at om en tre års mod da blev hans mælkend fordærvet sommeren igennem indtil høsten, og MJ havde tilforn fanget noget af hans mælk og smør for noget ålegarn, som hun havde bundet for ham. Så om høsten derefter, som hun havde bundet samme garn om foråret tilforn, da kom MJ og hendes mand til hans gård, og hun gik ind i salshuset⁴ til hans kone, og hendes mand gik til laden til ham. Da sagde han til MJ hendes mand, at deres mælkend var fordærvet. Fik de det ikke igen, da skulle de snarlig spørge ondt til Stavning til dem, og hans hustru og hans moder sagde de samme ord til hende i deres stue. Da sagde MJ til dem: Slår ikkun i kærnen og kærner. Det skal vel få bedre. Så noget over middag drog de bort. Så kom han ind om aftenen. Så kærnede de og fik smør, som de plejede at gøre, og var vel ved magt, som det har været tilforn". 327v-328r. - En mand, der tjente på Oldager (Skern købstads landdistrikt) vidnede, "at noget mere end et år siden da skulle han have haft en halvgård i Østerby i Stavning sogn, og imidlertid der han skulle have været heden og fæste samme halvgård, da kom MJ gangende efter ham og nåede ham imellem Bøvsøgård og Stavning kirke. Så spurgte hun ham til, om han skulle have den halvgård i Østerby. Da sagde han: Jeg tænker ja. Da svarede hun og sagde: Jeg har spurgt, at du vil heden i morgen og fæste. Da svarede han: Det kan vel ske. Da sagde hun: Du skal hverken komme heden i morgen eller overmorgen. Så den dag inden aften mistede han så godt som sin sans. Så havde han hans visse bud hos hende og sagde hende det til. Så blev han tilpas igen på tredje dag derefter, og samme sygdom beskyldte han hende for". Videre vidnede han, "at om fem eller seks års mod da havde Maren Christenskone i Vognbjerg (Stavning s.) en søn ved

navn Peder Christensen, som blev meget syg på et års tid, og da var han tit og ofte der hos ham og talte med ham i hans sygdom, og da klagede han sig for ham, at han aldrig havde sket lykke, siden at han rådede hans søskendebarn Peder Jensen derfra, at han ikke skulle tage MJ til ægte. Så en 5 eller 6 dage, førend han døde, da sagde han til ham, at engang det år da var MJ hos ham og rådede ham til, at han skulle bede om en pige søndenover. Da svarede han hende: Jeg ved ikke, om jeg fanger min moders gård eller ikke. Siden efter den tid blev der meget værre med ham, end som det har været tilforn". 328r-328v. - Christen Nielsen i Sandager (Dejbjerg s.) vidnede, "at om en 5 års mod da tjente MJs mand ham i skørden⁵, og da blev hun fortørnet på ham og hans hustru, at hendes mand blev ikke så bespist, som hun ville unde ham. Så truede hun ham og lovede ham ondt. Det skete ved sanktmikkelsdagstide (29/9). Så stod det hen til imod sanktvalborgsdag (1/5). Så kom Christen Pedersen i Østerby (Stavning s.) til ham en nat og sagde ham til om en ægt, som han skulle gøre for hans husbond. Så gik Christen Pedersen fra ham og kom straks tilbage igen til ham og sagde: Christen, jeg har mere at snakke med dig, og sagde, den tid, han kom vesten der i gården, da løb der en stor grå hare fra hans kohusdør og østen ud af gården. Den næste morgen derefter var den bedste ko syg, der han havde, og døde straks derefter, og at han havde en ond mening om hende, at hun var hans skademand dertil". Christen Pedersen bekræftede hans udsagn og sagde desuden, at "der lå en hund på hans mødding og gøede hverken efter ham eller efter haren". 328v-329r. - Konen i Krogsgård (Stavning s.) vidnede, "at om en 6 eller 7 års mod på en lørdag da gik hun og MJ fra Bjerregård (Stavning s.) fra barsel, og da begærede MJ af hende, at hun ville give hende en kande øl, som hun lovede hende om søndag dernæstefter, og så blev hendes mælkend fordærvet, som var ved 3 uger for jul, og hun fik det ikke igen førend sanktbartolomæidag (24/8) dernæstefter, og hun havde en ond mening om MJ, at hun var hendes skademand. Og nu i tørvebjærgning var 3 år, da havde MJ tøjrvold⁶ ved deres på et stykke jord, og hun lod tøjre dem for nær, og sagde det tit og mange gange til MJ hendes dreng, at han det ikke skulle gøre. Så engang derefter da stod hun i hendes kælder⁷ og så ud af et hul til hendes køer, som der stod i tøjre udenfor, og da stod MJ med hendes kø ved en af hendes køer, og hun stod vesten ved hendes ko, dog hendes tøjrvold var der østen der ved. Da sagde hun til hendes mand: Nu tager hun enten livet af vores ko eller tager nytten ("nøden") fra den. Så den middag gav koen mælk, som hun stod ved, og siden derefter på den syvende dag gav den ikke mælk, så at hverken hun eller nogen kvinde, som hun havde hos den, kunne malke

mælk af den, og yveret var så stort på den, som det ville sprække, og den lå og vendte benene op i vejret af ve. Så sendte hun MJ bud med en af hendes grandekonner, at hun skulle løse det bånd, hun har bundet på hendes ko. Så blev den tilpas igen og gav mælk sommeren igennem, men det duede intet. Og engang derefter da kørte hun og hendes mand til eng, da sagde hun hende det mundtligt til, at hun var en vitterlig troldkone: Du har fordærvet mig én ko. Det er tid, at jeg tager mig vare for dig, at du ikke fordærver mig den anden. Og det skete en middag, og den ko, som hun havde fordærvet for hende tilforn, var bisset ("beist") fra hende, og den anden havde hun ved hånd. Og da den dag⁸ sagde MJ, at hun ikke vidste, om hun havde de ord med hende, de, hun sad og sang af en salme". Ydermere vidnede konen fra Krogsgård, "at nogen tid derefter, som Mads Nielsen i Sønderby hans ~~fastensol~~ skulle have været, da stod hun på hendes gadeporte⁹ og gravede nogle sadde¹⁰. Så kom MJ gangende til hende og begærede af hende, at hun ville give hende noget sædebyg, hvilket hun ikke bekom for den store skade, som de fik af havfloden forgangen år, og imidlertid kom de i snak med hverandre om Mads Nielsens sygdom. Da sagde MJ: De tør ikke pege på mig for hans sygdom. Den, (der) danser på Stavning kirkegård med sin side hale¹¹ og har døtre og er hans lige, de er hans skademand ... Da spurgte hun hende til: Er det en troldedans. Da sagde MJ: Ja, få de skam så sandt. Da sagde hun til MJ: Det siges, at der begyndes en dans på nyt lag. Det svarede hun intet til. Så sagde MJ: Hvi mon de peger på mig altid og ikke peger på andre. Da svarede hun hende og sagde: Er I ikke drevet af Oddum sogn for trolddom?". 329r-330r.

Tv. 1/9 1617. En kone i Sønderby vidnede. "Nu i sommer noget for sankt-olufsdag (29/7) kom MJ ind til hende og begærede noget byg af hende, hvilket hun ikke bekom. Så noget derefter bryggede hun, og hendes øl blev fordærvet for hende, og hun havde en ond mening om hende". 330r. - En mand i Høllet vidnede, "at om en 6 eller 7 års mod på en skærtorsdag da gik han til kirke. Da blev det ham sagt, at MJ havde lovet ham en ond færd, inden skærtorsdag kom igen ... Så inden årsdag derefter da lå han i Ringkøbing under badskærers hånd og havde stor ve og værk under hele (sit) kød og skind, og han havde en ond mening om hende". 330r-330v.

Tv. 4/9 1617. En mand i Bjølbøl (Oddum s.) vidnede, "at for nogle år siden kom MJ ind til deres og spurgte hans kone ad, om de havde fanget nogle køer bårne¹². Da sagde hans kone ja. Da spurgte MJ hende ad, hvilken ko det var. Da sagde hans kone, at det var den store blakhovede ko. Så gik hans kone hen og gav hende en almisse i Guds navn, og så gik MJ fra deres og hen ad Lille Vinding (Oddum s.), og den samme ko var malket

samme dag. Så siede hans kone noget af samme kos mælk i en sætte¹³, og lidet deraf var i et andet kar, og straks derefter samme dag da bad hans kone, deres datter skulle gå og hente hende det lidet mælk af samme ko til et af deres børn, og der deres datter kom til hendes moder med samme lidet mælk, da var det sunket ned på bunden og stod med vand ovenpå, og så bad hun samme deres datter at hente hende det andet mælk af samme ko, som stod i den sætte. Da var det ligeså sunket på bunden, og stod med vand ovenpå. Og da havde de noget mælk i en anden sætsætte af en geldenko¹⁴, hvilken MJ intet havde spurgt om. Det skadede intet, og da mistænkte hans kone MJ derfor". Fremdeles vidnede han, "at den tid MJ og hendes mand kom til Oddum kirke at bo, (kendte) de dem godt, for hendes mand var hans kones slægt, og da forgjorde MJ alle deres kalve, at der ikke kunne leve en af dem om året, indtil så længe han og hans kone sagde hende sligt til, og at hun skulle råde bod derpå, heller de skulle gøre andet derved med hende, og så blev det bedre dermed, at de ikke havde sligt miste på deres kalve". Ydermere vidnede han, "at engang kom MJ til deres og ville låne noget løbe af hans kone, som MJ sagde, hun ville have til en kone i Nederby (Oddum s.), og da ville hans kone ikke låne hende samme løbe, for hun mistænkte hende til, at hun ville gøre ondt dermed, og så gik han til Nederby og spurgte samme kone ad, om hun havde sendt MJ til deres efter noget løbe. Da sagde samme kone nej". Endelig vidnede han, "at de var sket al denne for:ne skade, førend MJ blev sigtet og beskyldt i Oddum kirke for trolddom af Lars Nielsen i Bindsbøl (Oddum s.)". 331v-332v. - En mand i Lundsby (Oddum s.) vidnede, "at ved 3 år siden noget for juleaften da stod hans kone i deres stue og kærnede. I det samme kom MJ, da boende i Stavning, til deres. Den tid hun kom i deres gård, da sagde hans kone, det var tid hun gik ind i kælderen⁷ med hendes kærne, efterdi hun kom derind, og da sagde hans kone til deres børn, at de skulle sige for MJ, at hun var ikke hjemme, om hun spurgte om hende, og der hans kone var ganget i kælderen, så kom MJ ind, og der hun havde siddet en tid lang derinde, da sagde hun: Det er tid jeg går, ellers sidder Abalone i kælderen og fryser ihjel. Så gik MJ ud og ville gå heden, og da stod der en af deres køer ved deres "kiæld"¹⁵ og drak i gården, og en nat derefter blev samme ko syg og døde ved 8 eller 10 dage derefter, og straks efter at samme ko blev syg, så skikkede han hans søster over til Stavning til MJ og lod hende tilsiage, at dersom hun var skyldig i samme kos sygdom, da skulle hun tænke til at råde bod derpå, heller han ville gøre andet derved". På tinget indrømmede MJ, at hans søster havde været hos hende, og sagde, at hun gav hende "samme tid en "kouring bryggj"¹⁶ og

en god potte øl". 332v-333r. Lars Nielsen i Bindesbøl¹⁷ vidnede, "at den tid sal. hr. Eske var død, som da havde ligget længe syg, som kan være henved 25 år og noget mere siden, som nogle år tilforn havde været sal. hr. Ivers degn i Oddum sogn, og da var Lars Nielsen degn i Oddum sogn, al den stund hr. Eske lå syg, og ville have været degn efter hans død, og da i midlertid hr. Eske lå syg, kom Mikkell Degn og hans kone MJ hjem til Oddum sogn af fremmed land og ville være degn i Oddum sogn, som han også blev, og da blev Lars Nielsen trættagtig med Mikkell Degn derom, og da lovede MJ, at han skulle ikke både deraf, og den dag sal. hr. Eske blev begravet, da var han i Oddum præstegård der til begravelsen og kom i den svære ulykke med sal. Niels Sørensen, som bekostede ham mere end 600 dlr., hvilken ulykke han holder MJ for, at hun havde ført ham på med trolddomskunster, for han stod dem imod med samme degnekald. Fremdeles Lars Nielsen at have vundet, at ved 11 år siden da kom han og i trætte og ueninghed med MJ, og der han da sigtede hende for trolddom i Oddum kirke, hvilket hun ikke lovværgede sig for, det gjorde han efter den mistanke, som han havde til hende for samme ulykke med Niels Sørensen og for andre rygter og tidender, som han havde hørt om hendes trolddomsbedrift ..., og straks lod hun ham stille tilfreds, for han intet skulle have med hende at gøre, og så rømte hun af Oddum sogn og til Stavning, og ved et års tid derefter ved halvgåen middagstid agede han fra Oddum sogn i en vogn med sal. Otte Krag¹⁸ og ville til Øster herredsting, og der de kørte i en slet¹⁹ vej sønden ved Odderup (Oddum s.), blev vognen omkastet med dem. Da blev der 4 sønderslagte af hans sideben, og hans ene lår blev ilde slaget, så han lå længe og kunne intetsteds komme, og ikke de, som var i vognen med ham, skadede noget, og alle 4 beslagte hjul på vognen blev sønderbrudt. Følge og stål derom blev hele, og nogle af navene blev brudt, og egerne blev sønderbrudt af følge og nav, og en part deraf blev slet borte og kunne intetsteds findes, så at alle mennesker, som det så, forundrede dem storligen derpå, og at det jo visselig var gjort med djævelsmagt. Og for 6 år siden da kørte han til Varde, og der han kørte i en slet vej uden ved Varde byled og ville til byen, da blev vognen også omkastet med ham, og blev ilde slaget og lå længe under badskærers hånd, og karlen, der kørte for ham, blev intet ad skade, hvilke tvende skader han hold MJ for, at hun havde gjort ham, for han drev hende af Oddum sogn. Og ved 4 år siden da mistede han 33 nød, store og små, hvilket han mistænkte MJ for, at hun var skyldig deri, fordi der ikke nogen af hans grander eller andre deres fæ der i sognet, som gik iblandt hans fæ, blev noget ad skade. Dernæst for to år siden, som han kørte på en slet vej på Brosbøl

(Egvad s.) ager, da blev vognen omkastet med ham, og slog hans ene arm sønder i hændleddet, som han den dag foreviste og lod se der på tinget, hvilket han også holdt MJ for, at hun havde gjort". 333r-334r.

Kirkenævninger svor MJ skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Tid. - 2 Ko, som nylig havde kævlet. - 3 Vel blev vred på, altså verbum til adjektivet sindet i betydningen (hastigt) vred. - 4 Eg-entlig stuehuset, i nogle dialekter køkkenet, bryggerset. - 5 Høsten. - 6 Område, hvor tøjring finder sted, græsgang. - 7 Spisekammer, forrådsrum. - 8 Næmlig på tinget. - 9 Indhegnet indkørselsvej til en gård, drivvej for kreaturer. - 10 Græstørv. - 11 "Sidt hal-le", i et andet vidneudsagn "siide halle", d.v.s. lang, langt nedhæn-gende hale. - 12 En bårn ko er en ko, der har kælvet, jævnf. note 2. - 13 Mælkefad. - 14 Ko, som i længere tid går uden kalv. - 15 Kilde, d.v.s. brønd. - 16 En kavring er en tvebak, en bolle. Ifølge Kalkar er en brygge et smørre- eller fedtebrød. Ifølge Fejlberg er en bryge eller kærnebryge et stykke brød med usaltet smør på. - 17 Lars Nielsen Bindesbøl blev ifølge hans epitafium i Oddum kirke kirkevæ-ge i 1595 og lod som sådan kirkens nye altertavle og prædikestol for-færdige. Han døde i 1625 (Trap:Danmark). - 18 Måske Otte Krag til Lun-derup, der døde i 1611. - 19 Jævn.

1617C nr. 148. Sag mod Anders Jepsen i Fastrup (Gellerup s.), som ankla-gedes for at have krænket gårdfreden ved at forulempe Peder Christensen i Lillelund (Herning s.).

Tv. 2/8 1617. To vidner erklærede, "at da på mandag var 14 dage da så de, at AJ stødte PC for sit bryst med en rive, som han stod og lukkede et di-ge op på hans gårds lukke, truede og uførmede ham og gav ham mange onde ord". 338v.

1617C nr. 155. Trolddomssag mod Mikkel Christensen i Hostrup.

Tv. 1/7 1617. 10 mænd vidnede, "at de havde vel hørt rygte og tidende tilforn gå, førend Christen Pedersen i Hostrup kirke den 15. juni havde derom talt, af løse folk, at MC skulle have dragedukke¹, mens de ikke vidste, at det var kommet eller sagt af sand mand eller kvinde". 348v.

1 Trylledukke, der kan drage penge og held til sig.

1617C nr. 158. Sag mod Peder Terkelsen i Lysholt (Hornstrup s.), der an-klagedes for, at han ulovligt havde indtaget kreaturer tilhørende Oluf Madsen i samme by og hans husbond.

Tv. 23/6 1617. 4 personer vidnede, "at den næste onsdag for pinsedag sidst forleden, der PT og hans (tre) svende ... havde taget OMs fæ fra hyrden og slaget hende så, både køer og andet fæmøn, 17 hoveder og to hans husbonds køer, og taget det på hans fællede og fægang og jaget det

over hans eng og korn og indtaget samme fæhøveder og det forsultet og forholdt indtil på fjerde dag, så at der var en af hans husbonds kør død blevet af samme indtægt på anden pinsedag, efter PT havde ladet det igen drive, og havde OM samme fæmon ladet tvende gange æske den dag, det blev indtaget, og ikke han kunne det bekomme". 353r.

Tv. 1/7 1617. PTs ovennævnte tre svende vidnede, "at på den næste onsdag for pinsedag sidst forleden da bad og befalede PT dem, at de skulle gange med ham i hans eng, at han var blevet til vidende, at der var noget fæ i hans eng, som kaldes Munkekilde. Da var de der og så, at der var 19 nød, store og små. Så tog de samme 19 nød og gennede det i PTs gård. Da så de på hjemvejen ..., at der var en sort ko, som var syg af blodsyge og avlede blod samme tid. Så havde OM hans karl ..., som da kom til PT og begærede samme fæ ud, og da var PT begærende pant af ham, og ikke han ville den tid sætte pant for for:ne fæ, men gennede det samme fæ i græsning, så det fejlede hverken græs eller vand, imedens det var i hus til indtægt". 352v.

1617C nr. 161. Sag mod Jens Mortensen i Højen, der havde slået Søren Stef-fensen i Ågård (Øster Starup s.(?)) ihjel.

Tv. 1/10 1617. To vidner forklarede, at en nat for en måned siden "kom JM og SS i favnen sammen med hverandre på gulvet i" et hus ved Højen kirke. "Da slog JM SS et slag med en kniv i hårskel imellem hans hoved og hans hals bag på den venstre side", så han styrtede om på gulvet. 358r.

Sandemændene svor JM manddød over og fra sin fred.

1617C nr. 162. Trolddomssag mod Gunver ("Gunder") Hanskone, der var gift med Hans Clemensen ved Billumvad (Ål s.).

Tv. 23/8 1617. En mand i Tarp (Billum s.) vidnede, "at i næst forgangne år ved sankthansdag midsommer ... da var GH til deres og gik vred fra deres, og straks derefter blev dyden borte af deres mælkende, og det sagde de, at de havde GH for". 359r. - En mand ved Sønderkær vidnede, "at den dag 14 dage sidst forleden de drog til Vester herredsting med GH, da be-teede GH af ham på vejen imellem Hesselmed (Ål s.) og for:ne ting, at han ville låne hende en kniv at skære hendes negle af med den. Da svarede han og sagde, han havde ingen knive. Da sagde GH: Havde jeg haft en kniv, da skulle jeg have forrådt mig selv, at mine børn ikke skulle "thie"¹ for mig". Det samme gentog sig, da en anden mand otte dage senere førte GH fra Hesselmed til Vester Horne herredsting. 359r-359v.

Tv. 16/8 1617. En mand fra Oksbøl (Ål s.) vidnede, "at GH og hendes selskab med deres trolddomskunster afbrændte hans hus og gård i det år 1614, og gjorde ham den sygdom, han havde det næste år derefter. 359v. - En kone i Børsmose (Ål s.) vidnede, "at den tid hendes moder boede ved Billumvad, da kom hun i skænderi med GH om "nogen kuonn edie"², og da samme tid lovede GH hende ondt, og straks derefter blev hun syg og tvinedes hen til ved et år derefter, at hun døde". 359v.

Brev af 21/8 1617, hvori Laurids Madsen i Hesselmed mølle (Ål s.) fremsatte følgende klage over GH: "Henved en 14 eller 15 år siden da blev et udaf mine svin meget underligt og lå, som det var galt. Så gik jeg straks hen og prøvede om råd til samme svin. Da kom jeg til Jens Degn, som boede ved Ål kirke. Så skrev han mig for det, og derefter han havde skrevet for det, blev det noget tilpas igen, og da straks derefter blev det besat med nogen uting, at det havde nær opædt samme svin, og straks derefter blev en af mine køer syg og stod en 14 dage at ville ikke æde. Så kom han og rådede mig den både igen, og sagde han: Den gang vil jeg vel råde den både, mens det vil ikke vare ret længe, førend ondt folk skal skille eder ved den og tage livet af den. Så noget derefter slog vi den ud til græs med gårdens fæ. Så kom den udi en liden grob og der døde, og halsen var sønderbrudt på den, og samme tid, der den ko var død, gav jeg mig til Jens Degn og tilspurgte ham, om han vidste ikke, hvem der havde været årsag til at tage livet af min ko, fordi den tid han rådede den både, sagde han, de ville med det første have livet af den. Så sagde han, at GH havde gjort det med hendes trolddom og djævelsmagt. Ydermere at beklage over GH. Den tid hendes søn Jens Hansen blev slaget ihjel af Tue Villadsen i Oksbøl, da gik jeg ned til GH. Da sagde hun: Gud give dem en ond færd, og de skal også få en ond færd med det første for min søn, de ikke ville fri fra Tue Villadsen, og da sagde jeg til hende: Det er tid på, at I truer ikkun passeligen, og noget derefter fik jeg meget ondt i begge mine arme, som jeg havde stor ve i dem, hvilket jeg nu beskylder hende for, at hun har gjort". 360r-360v.

Tv. 10/11 1614. Ellen Clemens (Hyrdekone, "som blev for trolddom brændt for Varde den 14. november år 1614", se 362r.) bekendte, "at GHs dreng hed "Gillibus". Derhos hende at have bekendt, at der døde en ko da for-gangne år i Varde kær, og efter Karen Ottens (borgmester Otte Rasmussens hustru) begæring da flæede hun hende huden af for:ne ko og lovede hende derfor betaling, og den tid hun havde afflået samme ko og antvordet hende samme hud, da solgte hun den straks for 7 mark mindre 4 skilling, og da gav hun hende ikke for hendes umage uden en kande øl, og det fortrød hun,

at hun blev ikke vel betalt, og derfor da lovede hun Karen Ottes, den tid hun gik ud af døren, at hun skulle få en djævels færd, og så straks befalede hun hendes dreng "Rekortt", at han skulle bruge sin kunst, at hun kunne vederfares det, og dertil hjalp hende GH, Sidsel Peders, Peder By-svends hustru, i Varde, Karen, Christen Martinsens hustru ibidem, item Lene Vischis ibidem, at de hver med deres drenge lagde vind på at fuldkomme samme Ellen hendes forløfte til Karen Ottes med en pinagtig smerte og sygdom, og med deres trolddomskunster gjorde de det så, at undertiden var hun så hed og hidsig under hendes fødder, at de var, ligesom de skulle brænde af, og siden dertilmed havde de gjort Karen Ottes så, at hun ikke kunne være ved jorden og intet fortære uden en ringe ting af "veid"³ og andre adskillige "slager"⁴ udi andre måder, hvorudover de med deres trolddomskunster på det sidste tog livet af Karen Ottes. Item Ellen Clemens at have bekendt, at GH, Karen Christens i Varde, Abelone Tonnisdatter og Lene Veschis i Varde, at de med hver deres drenge var i Otte Rasmussen Borgmesters kælder i Varde midsommernat 1614⁵ og drak udaf to tønder mjød, en tønne på hvert år, og Anne Tomaskone på Gedbjerg (Ål s.) havde en trækande og et bæger og skænkede samme mjød i for dem, og GH hun havde en lerkande med sig, som hun hver gang tog fuld af mjød med sig. Sammeledes hende at have bekendt, det GH med var med hendes dreng og tog livet af hr. Peder Madsens barn i Varde med trolddom og djævelsmagt. Fremdeles at have bekendt, at GH var med og tage livet af Mads i Oksbøl hans kreaturer. Desligeste hende at have bekendt, at "Maes" Anne, GH og Sidsel Peders i Oksbøl de med deres trolddomskunster satte ild på Mads Hansens hus i Oksbøl da den sommer. Derhos hende at have bekendt, at hun selv, GH, Anne Tomaskone på Gedbjerg med flere de samtligene var forsamlet til GHs nogen kort tid efter, at ærlig og velbyrdig mand Christen Lange kom til Hesselmed, og der med deres trolddomskunster gjorde de det så, at de tog al magt fra Christen Lange hans kalve, så at de efter den dag ikke kunne leve, og når der blev ransaget i den gode mands kalvesti i det nordøstre hjørne, der fandtes en gryde i jorden med allehånde tingester i, og så længe som hans kalve blev standende i samme hus, da kunne de ikke leve, og fandtes i samme gryde alle slags tingester både klæde, lærred, hundehår, kattehår, fæhår, fårehår og mange andre slags tøj, og i samme forsamling var også Niels Ebbesen, deres rodemester, og Anne Nielskone i Kelst (Billum s.), og de gjorde alle deres flid dertil med deres trolddom, og GH var værst deri. Hun satte også samme gryde i jorden i for:ne kalvesti". 362v-363v.

Tv. 30/9 1614. Johanne Villadskone i Skødstrup (Ål s.) bekendte, "at GH hendes dreng hed "Giellebartt". Sammeledes hende at have bekendt, at GH, "Mais" Anne og Ellen Clemens i Varde de gjorde med deres trolddomskunster og brændte Mads Hansen i Oksbøl hans hus af og viste deres dreng hen at gøre det og satte ild i en seng, og så havde de forgjort hans korn, at de (rettet fra det) groede ikke uden halvt ved andre deres. I lige måde hende at have bekendt, at Niels Ebbesen i Vrøgum (Ål s.), GH og Maren Sørensen i Borre (Ål s.) de gjorde med deres trolddomskunster og kvalte Troels Sørensen i Vester Vrøgum både øg, kreaturer og svin fra ham". 363v-364r.

Tv. 5/8 1617. Sidsel Christens bekendte, "at GH og Anne Gedbjergs i Vester herred de var lige gode i trolddomskunster, og de var på Janderup mark og lod et reb løbe over Janderup mark og i samme tid kom hr. Niels Philipsen (præst i Janderup og Billum s.) kørende til dem, og da kom de deres dreng bag i vognen til ham, og siden derefter han kørte fra Grærup (Ål s.) fra barsel, da kom de hans heste til at "schierme"⁶ i Gårdsig kær. Derhos at have bekendt, at GH og Anne Gedbjergs de tog livet af Christen Langes kalve på Hesselmed. Item hende at have bekendt, at GH og Anne Gedbjergs de tog engang mælkendet fra Christen Langes kær, og GH tog mælken hjem". 364r.

Tv. 5/5 1617. Lene Vischis bekendte, "at hun var med at tage livet af Karen Ottens ..., og med var Karen Christens, Abelone Tonnisdatter, GH, Ellen Clemens og Sidsel Stadsbuds, og var med og satte de træer i jorden sønden Otte Rasmussens ladehus". 364r. - Karen Christens i Varde bekendte, "at hun, Abelone Tonnisdatter, GH, Lene Vischis, Ellen Clemens og Sidsel Stadsbuds at de nogle år og tid siden forleden var i Ottens Rasmussens kælder og havde fanden med, og havde skikkelse som en raget hund, og været om ved hr. Peders om aftenen, den tid de ville forgøre hr. Peders barn, og det første der blev rørt ved kælderdøren, da opgik samme kælderdør, og fanden havde et stort lys, var blå ved den ene ende, som de så af, og de havde en sølvstob og skænkede af, og de drak fluks både øl og mjød; thi de var tvende gange i Otte Rasmussens kælder. Den første gang drak de en tøn-de øl, og den sidste gang en tøn-de mjød, og da skabte de dem alle i kattelignede". De samme kvinder "med var, tog livet af sal. Karen Ottens". 364r-364v.

Kirkenævninger svor GH skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Tie beskæmmede, når hun blev omtalt. - 2 Kalkar: Kornædje, formentlig ulovlig opædelse af korn ved dyr. - 3 Svaghed. - 4 Vel flertal af ordet slag i betydningen ulykkelig tilskikkelse. - 5 Af det følgende og af nr. 112 og 113 fremgår det, at der foran 1614 er glemt et 1613 og. - 6 Kæmpe (med hinanden), slås.

1617C nr. 169. Sag mod Dines Jensen for tyveran.

Tv. 21/11 1616. Fogeden på Landting (Ejsing s.) gav på sin husbonds vegne "last og klage på DJ, for han på allehelgensdag nu sidst, som var den 1. november, rømte af sin tjeneste fra Landting og tog dette efterskrevne med sig ulovendes og imod vilje og minde, som var en hest så god som 4 dlr., et bidsel med nye stænger og mundstykke så god som 1 rdlr., to hestetædder af hår, kostede 6 mark, en sort engelsk¹ trøje så god som 5 sletmark, et par nye vadmelsbukser så gode som 3 sletmark, en ny slet² krave så god som 12 skilling, en ny "thyr pise"³ nyberedt så god som en halv sldlr. og i rede penge 1/2 sldlr.". 377r-377v.

Ransnævninger svor DJ tyveran over, og da han ikke rettede for sig, blev han af landstinget formælet på sin hals.

1 Af engelsk klæde forarbejdet. - 2 Glat. - 3 Svøbe lavet af tyrens avlelem.

1617C nr. 171. Sag mod Bertel Christensen på Toft, d.v.s. i nuværende Nørtoft (Staby s.), som havde slået Mads Christensen Harboe i Nørre Staby (Staby s.) injel.

Tv. 20/8 1614 (sic.'). Til en mand i Staby havde BC sagt, "at han skulle skyde et lod¹ i den "suort mulett"² djævel MCH, og ydermere sagde, at han skulle skyde så mange hagl i Christen Harboe i Ringkøbing, at alle de badskærere i Ringkøbing skulle ikke tage dem af ham". 381v.

Tv. 30/8 1617. To mænd vidnede, "at da på tirsdag var 14 dage sidst forleden ved et pas midt på eftermiddagen, som de var tilsammen sønden Christen Tyskes gård, da hørte de nogle folk larmede og skændtes tilsammen, og da så de dem om, så så de MCH og Mads Christensen på Toft og hans broder Niels Christensen ibidem^{2a} de begge to var for hånd med MCH med spyd og forke imellem MCHs toftedige og (deres moder) Karen Christenskones toftedige, og da imidlertid så de, at BC var vesten diget i for:ne hans moders toft med en bøsse og lagde den til hans kind og skød til MCH ... Imidlertid BC skød til MCH, da var han og hans moder KC og hans søster Karen Christensdatter hos ham i samme deres toft, og så gik BC og hans moder KC og hans tvende brødre ved navn NC og MC hjem til deres gårdtoft". 382r. - Et vidne forklarede, at hun ovennævnte dag "kom gangende fra Christen Graversens ved Led og ville gange til hendes morbroder Niels Jensen Kat, og der hun kom imellem MCHs gårds led og Niels Jensen Kat hans hus, da så hun, at MCH gik ret nordvest fra hans gård i hans egen toft og talte noget korn og gik med nogle vipper i hans hånd, og da samme tid så hun, at NC holdt ved KC hendes led med en vogn, og så hørte hun, at MCH og NC gav

hverandre mange ubillige, onde ord". Hun var derefter gået ind til sin morbroder; men da hun hørte skuddet, gik hun ud igen og så, "at MCH stod og støttede sig på hans fork og klagede sig i hans ben". Samme tid så hun, "at NC og MC sprang over i deres egen toft fra MCH ..., og så hun, at NC, MC, BC, KC og hendes datter Karen Christensdatter fulgtes tilsammen i deres havegård³ og gik hjem til deres gårdtoft". 382v.

Tv. 2/9 1617. 6 synsmænd hjemlede, "at de den dag var til syn over MCH, som lå der i Holstebro under badskærers hånd. For det første så de, at han havde et drabelig stort sår og skade inden på hans højre ben inden på "kallenn"⁴ af benet og nedenpå til imod knoglen, at både kødet og huden inden på samme ben var slet henskudt, tre fingre bredt og et kvarter langt ... Desligeste så de, at der var 14 og end flere huller, som var skudt med hagl ("hagen") i for:ne ben, og et hul på samme ben, som dem syntes var skudt med et lod, og samme ben var slet sønderskudt". 383r.

Tv. 20/9 1617. MCHs to sønner og hans datter vidnede, at omtalte tirsdag "da gik de med deres fader i deres egen toft og bandt noget korn ret nord-vest fra deres faders gård, og da samme tid gik deres fader og talte noget korn med nogle vipper i hans hånd, og da samme tid hørte de, at NC æskede deres fader og gav ham mange onde skændsord ..., og så kom de sammen mellem deres faders og KCs toftediger, og så så de, at NC og MC var for hånd med deres fader med spyd og forke imellem for:ne deres toftediger, og imidlertid de så var for hånd med hverandre, så de at BC og hans moder KC og hans søster Karen Christensdatter var vesten diget i deres egen toft, og da så de, at BC lagde en bøsse til hans kind og skød til deres fader den stund, han stod for hånd med de andre tvende brødre NC og MC, og der bøssten var afganget, da hørte de, at deres fader klagede sig og sagde: O mit ben, mit ben. Du skød mig som en skælm". 383v.

Tv. 27/9 1617, et tv., som den, der førte sagen for BC, havde erhvervet. En mand vidnede, at han den ofte omtalte 12. august så, "at MCH løb ned af hans eget toftedige med en fork i hans hånd og jagede NC og MC fra deres moder KC hendes vogn og jagede dem op af deres havegårdsdige" og fremsatte forskellige trusler mod dem. Ligeledes så han, at MCHs sønner kom løbende til deres fader, den ene med en økse og den anden med en vognkæp⁵. "Der-næst så han, at BC kom ridende af sønden med nogle ænder på en hest, og havde han en bøsse med sig på samme hest, og så så han, at BC sprang fra sin hest og tilspurgte MCH, hvorfor hans tvende brødre NC og MC de ikke måtte køre efter deres moders korn, og så hørte han, at MCH sagde til BC: Jeg skal skille dig af med fru Annes⁶ bøsse, og gik imod ham med en fork i hans hånd, og ingen var der nær hos BC og hans brødre, der han desværre skød MCH i hans ene ben". 384r-384v.

Sandemændene svor BC manddød over og fra hans fred.

1 Kugle. - 2 Sortskimlet. Han var vel mørkhåret, men gråsprængt. - 2a Sammesteds. - 3 Et indhegnet stykke jord. - 4 Læggen. - 5 En af de fire løse opstandere, hvorimod vognfjælene hvilede. - 6 Vel fru Anne Munk, der var arving til Pallisbjerg i Staby sogn.

1617C nr. 173 og 174. Sag mod Rasmus Pedersen i Uldum, som anklagedes for meddelagtighed i drabet på Niels Sørensen i samme by, som hans broder Peder Pedersen var blevet dømt for at have forøvet (indførsel nr. 129).

Tv. 23/9 1617. 6 mænd vidnede, at NS på tinget den 29. juli tilbød RP "hans smørskyldpenge, som NS sagde det var 4 dlr., og han begærede tingsvidne derefter at måtte fange beskrevet". RP svarede, at han havde ladet NS fordele, så at han ikke burde have tingsvidne efter sit tilbud. Derimod kunne han betale pengene hjemme i hans hus. "Da svarede NS, at han ikke vidste, om han turde gange fredelig i hans hus og af. Så kom RP og NS i skænderi ... Da sagde RP, at han ville mage det så inden en stakket tid, da skulle han være i fred for ham". 389v. - NSs eftermålsmand gav last og klage på RP, "at han onsdagen, som var den 30. juli sidst forleden, har redet ud på Uldum mark samme dag og har haft syn til en havreager, som han havde beskyldt NS for, at han skulle have ladet slaget fra ham, og var hos hans folk og brødre og talte med dem, og RP red så hjem til hans gård og bandt hans hest, og straks en liden stund derefter har RPs brødre ganget af deres egen ager og tvært over RPs ager, som stod uhøstet, og dræbt og ihjelslaget NS på hans egen ager". 390v.

Tv. 23/9 1617. NSs hustru og datter vidnede, "at søndagen, som var den 18. maj, sidst var, så de, at NS kom gangende ud af hans gård og ville lægge nogle ris på sit "tofft mell gierde"¹. Da kom RP ud af hans gård, truede og undsagde NS ... og sagde, han skulle snart fange en ond færd". 394r.

1 Toftens mellemgårde.

1617C nr. 175. Sag mod Jacob Pedersen i Uldum, som anklagedes for meddelagtighed i drabet på ovennævnte Niels Sørensen i samme by.

Tv. 19/8 1617. Identisk med den sidste del af det i indførsel nr. 129 gengivne tingsvidne.

1617C nr. 177. Sag om årsagen til, at Jens Terkildsen i Andkær (Gaverslund s.) døde.

Tv. 13/10 1617. Synsmænd havde ikke fundet noget sår eller slag på den druknede JT. Samtidig så de, "at der var en stente på gårdet ved den "kiold holch"¹, han var druknet i, og noget trøsketræ faldet af samme holk". 404r. - Hans Bendtsen i Andkær vidnede, "at da på lørdag otte dage om morgenen god tid da kom JTs hustru til ham, som han lå på sin seng, og tilspurgte ham, om han intet havde fornummet til JT. Han var udgangen om natten og bad, hun ville lave ("laffue") døren til. Han ville hente 2(?) heste hjem, de ville til marked ("merckenn") med, og siden var han intet kommet igen, og hun havde ledt i toften om ham. De kunne intet finde ham ... Så rejste han sig og gik med hende og ledte med hende om ham både i hus og toft og andre steder. Da som de kom på det sidste og ville gå op af broen², som løber til Tomas Hansens gård, der ved gårdet stod en træholk gravet i jorden, som stod vand i, der var faldet noget trøsketræ af. Så gik han did og faldt i den. Da følte han, hvor hans fader³ stod op i vejret i samme holk, og vandet stod over dem". 404r-404v. - To mænd vidnede, "at på søndag da var otte dage, der de havde spurgt, at JT var druknet i samme holk, da gik de op og ville se ham. Da stod Hans Terkildsen der og bad dem, at de ville hjælpe ham op. Da drog de ham op med Hans Terkildsen, og da kunne de ikke se nogen synet gerning på ham ..., og stod hans hænder løse ud ved ham". 404v.

Sandemændene udlagde JT sig selv at have druknet.

- 1 Kildevæld, hvori der var nedsat en hul træstamme. - 2 Brolagt vej.
- 3 Stedfader.

1617C nr. 178. Sag mod Jens Nielsen i Hallum (Kvong s.), som havde slået Jens Christensen i samme by ihjel.

Tv. 11/10 1617. 5 mænd vidnede, "at de nærværende hos var i hr. Peder Mikselsens hus i Kvong præstegård på onsdag den 1. oktober sidst forleden noget ud ad aftenen og der hørte og så, det JN og sal. JC kom nogle ord imellem. Så rejste JC sig, opstod på bænken og kastede til JN med et krus og ramte ham i hans hoved med det, at blodet gik ud derefter. Så rejste JN sig op af forsædet¹ imod JC, og der de da kom sammen, i det blev lyset udslukket, og der lyset blev tændt igen, stod JC på bænken som tilforn ..., og da havde JC det sår og skade i hans venstre bryst, som han døde af". 405v.

Sandemændene svor JN manddød over og fra hans fred.

- 1 Bænken ved den forreste side af bordet.

1617C nr. 186. Sag mod Jens Madsen, borger i Holstebro, der havde beskyldt Christen Nielsen Munk, borger i samme by, for tyveri.

Tv. 2/9 1617. To mænd vidnede, "at som da om anden dag tilforn 14 dage da hørte de og så, at CNM han kom kørende med et læs tørv. Da sagde JM til ham: De tørv, I kører med på eders vogn, dem stjal I fra mig som en tyv og en skælm. Da svarede CNM og sagde til ham: Du løjst mig på som en tyv og en skælm". 423r-424v.

1617C nr. 187, 188 og 189. Sag mod Søren Hansen i Kjeldkær mølle (Bredsten s.) og hans svend Peder Nielsen, som anklagedes for at have udføret Iver Mortensen i Haraldskær mølle (Skibet s.) og hans hustru i deres eget hus samt slået hans gæst Laurids Nielsen Rus fra Jennum (Skibet s.) i hans gård.

Tv. 9/8 1617. Tre mænd vidnede, "at ... den 21. juli om natten, som IM var nylig ganget til sin seng, da hørte han noget bulder og slags(mål) i hans gård, og så stod han op af hans seng og løb til døren og ville se, hvem det var. Da stod SH med en bindøkse¹ i hans hånd og hans svend PN med tre vognekæppe², som han havde taget af hans vogn, som stod i hans gård, og da så de, at han slog til LNR først med en og så med en anden, og så kom de i favn sammen og slog hverandre omkuld på jorden. Så løb SH til med en bindøkse og sagde til LNR: Slip, eller ret nu skal jeg hugge dig ihjel. Så kom de op. Da var de både blodige. Så flyede LNR af gårde. Så kom SH og PN både ind og bandede og lod ilde og uformede IM og hans hustru". 426v.

Modpartens tingsvidner er ikke indført i dommen; men af nævningernes kendelse fremgår det, at "SH tyede til hus og friede sit liv i Haraldskær mølle og fik øl at drikke om aftenen, der de skulle have skænket ham med, og han drog did om anden dagen igen med sin hustru, og de gjorde dem godt". 428r og 430r.

1 Økse til den første tilhugning af tømmeret. - 2 Tre af de fire løse opstandere, mod hvilke vognfjælene hvilede.

1617C nr. 190. Trolddomssag mod Dines Sørensen i Alslev.

Tv. 2/9 1617. To mænd fra Alslev vidnede, at "fem år forleden da kom DS og dem nogen trætte imellem om 2 kalve, som havde været i DSs enghave. Da hørte de, at han lovede dem, at dersom de ikke holdt samme kalve af hans enghave, da skulle de lidet trives derefter, og straks derefter tog han livet af den ene kalv". For 3 år siden havde den ene mands svin været i DSs korn, "og der han jagede dem af, sagde han til dem, at dersom de ikke

ville holde deres svin af hans korn, da skulle de lidet trives deraf, og straks tog han livet af det ene svin". Endelig havde han for et år siden taget "livet af en kvie for dem". 434v. - En tredje mand fra Alslev vidnede, "at 2 år forgangen kom han og DS nogen trætte imellem om et stykke dige, og der han ikke kunne få det, som han ville, da sagde han til (vidnet), at han skulle ramme(?) ham det efter igen, så han skulle ingen gavn have deraf, og da samme tid slog DS til en af hans heste med hans hånd og sagde, at samme hest skulle betale det igen". Kort tid efter døde hesten. - 434v. - En mand ligeledes fra Alslev vidnede, "at han og DS kom nogen trætte imellem anlangende, at DSs svin var kommet i hans toft og gjort ham stor skade, så han derover skældte på DS og kaldte ham en troldmand, hvortil DS svarede ham og sagde, at han skulle dænge(?) ham det efter, og straks derefter tog han livet af hans hest". 435r. - 4 mænd vidnede, "at de hørte og så den 17. juli år 1610, da Gunver Brixes ("Gunder Brixis") blev brændt, at hun udlagde DS, at han var i råd og gerning med at tage livet af Lauge Pedersen i Hostrup, og samme tid udlagde hun ham for en troldmand, og han og hans selskab havde et voksbarn til at forgøre Lauge Pedersen med, og DS havde samme voksbarn at gemme, og han var rodemester for dem alle i samme trolddomskunster". 435r.

Tv. 26/8 1617. 9 mænd og 2 kvinder fra Alslev vidnede, "at den tid Gunver Brixes blev brændt anno 1610 den 17. juli ..., da udlagde hun DS for trolddom, og for samme trolddomsudlæggelse var han borte fra hans hus og hjem nogle dage, hvor længe det var, vidste de ikke". 435r. - Mette Sørensen i Træden (Hostrup s.) vidnede, "at det hændte sig så for en 2 år sidst forleden år 1615 henved sankthansdagstide, da blev hun og DS noget trætagtige i Alslev marsk for et stykke eng. Da gav de begge hverandre nogle skænds- og ukvemsord. Da sagde han til hende: Du schalt heller vildt du holt din mund stille". Da svarede hun ham: Du skal intet komme mig til at holde min mund, endog du est en troldmand, som du est udlagt for. Da sagde DS til hende, at hun (fejl for han) skulle lægge en hægte på hende, at hun skulle ikke le deraf, og siden den tid havde hun ikke været ved hendes førlighed, men havde fulgt stor ve og værk og synderlig om natten, så det tog hende med en brændelse og hede for hendes bryst, og derfor klagede hun hårdt på ham, at han det havde gjort hende med hans trolddomskunst". Hun og hendes mand vidnede, "at de havde tit og mange gange klaget på DS og sagt, Gud give, de aldrig havde kommet i trætte med ham, da havde de fanget rolighed i deres seng". 435v.

Tv. 21/10 1617. Ovennævnte Lauge Pedersens søn og hustru i Kragense (Hostrup s.) vidnede, "at den tid ... Lauge Pedersen blev hastig syg, da så længe, som han kunne mæle og tale, klagede han hårdt på DS og hans selskab, at de havde gjort ham samme hans hastige sygdom". 435v-436r.

Tv. 16/9 1617. 4 mænd og en tjenestepige i Alslev vidnede, "at de så, det smør stod i Alslev enge i stykketal ("støckertall"), som Sidsel Christens bekendte, at DS havde sat det der på de steder, som udlæggelsen om formelder". 436r. - To mænd også fra Alslev vidnede, at dengang DS blev udlagt for trolddom af Gunver Brixes, "da midlertid blev noget af hans korn indført i Peder Hansens hus i Alslev, mens hvad det skete for hans husbonds beskatnings skyld, det vidste de ikke". 436r.

Tv. 17/7 1610. Troldkvinden Gunver Brixes bekendte, "at DS var en troldmand og var rodemester. Dernæst Gunver Brixes at have bekendt, at hun med alle disse for:ne var i rode med samtlige at forgøre Lauge Pedersen i Hostrup med deres trolddomskunst og aflivede ham, for han stod så hårdt på det at ville have Gunver Brixes brændt, og at de havde et voksbarn dertil, og Anne Kanniks i Sælborg (Hostrup s.) havde gjort det, og hr. Jens i Lønne¹ havde døbt det, og til samme barn, der det blev døbt, var disse faddere, Anne Niels Skyttes i Toftnæs (Alslev s.) og Kirstine Jægers i Hostrup, og at deres rodemester DS havde barnet i forvaring, og hans dreng hedder "Ponnert". Dette om Lauge Pedersens død havde hun bekendt aldeles upint". 437r-437v.

Tv. 5/8 1617. Troldkvinden Sidsel Christens bekendte, "at DS og hans hustru Kirstine de var med hende og Maren Lauridskone i Hostrup og Kirstine Nielskone ibidem at kærne på sanktvalborgnat (1/5) i år, og fik de til hbe 4 mark² smør; men det smør, hun fik, smurte hun hen i Myrtue (Hostrup s.), og det, DS og hans kone fik, smurte de hen i Alslev enge". 437v.

Tv. 16/4 1614. Troldkvinden Maren Knuds i Oksby bekendte, "at DS havde et voksbarn, som han tændte ild i folk med, når han blev vred på dem, og hr. Jens Lønne kristnede det, og var Anne Niels Skyttes i Toftnæs og Kirstine Jægers i Alslev faddere til samme barn". 437v.

Tv. 15/6 1614. Troldkvinden Maren Christens i Toftnæs bekendte, "at DS var rodemester for dem alle i trolddomskunster". 437v-438r.

Kirkenævninger svor DS skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Præsten i Lønne Jens Hansen Rusvard eller Kusk blev i 1610 svoret skyldig i trolddomskunster og brændt. - 2 Omved 4 (skål)pund.

1617C nr. 196. Sag om årsagen til, at Christen Jensen i Gammelsogn døde.

Tv. 4/7 1617. En mand, der tjente i Ringkøbing vidnede, "at den 19. marts sidst forleden om morgenen tidlig ved 4 eller 5 slet da så han, at unge Peder Poulsen (Skomager), borger i Ringkøbing, stagede fra "faresteden"¹ med en båd og stagede til en anden liden båd, som lå for anker sydvest fra den søndre hage østen ruvestagerne, og da så han, at PPS trinede af den båd, han var i, og udi den anden liden båd og øste vand af den med en liden fjerdingstønde, og tit og ofte råbte han efter PPS, og bad han, at han ville føre ham over åen, og intet PPS ville svare ham, og den tid han havde opøst samme båd, så tog han ankeret af båden og slog så båden løs og lod den drive i land, eller hvor den ville for vejr og vind". 455r-455v. - En anden mand fra Ringkøbing vidnede, "at den samme aften rygte og tidende gik afgangne CJ at være omkommet i åen (d.v.s. den 18. marts), da hørte han, en råbte ved Vonå (åen mellem Ringkøbing og Holmsland) og sagde: Hov, hov, og råbte fire eller fem gange. Flere eller ~~fære~~ råb kunne han ikke høre til visse, men råb og skrig hørte han i åen samme aften". 455v. - Maren Larsdatter vidnede, "at den samme aften, som sal. CJ blev omkommet i Vonå, da lånte hun unge PPS hendes båd, og så tog han den ved Johanne Tueskones og stagede den til smalåen på, og om morgenen derefter da forskaffede PPS hende samme båd igen". 455v. - Borgmester og råd og menige borgere i Ringkøbing, som søgte tinget, vidnede, "at fra den 18. marts sidst forleden og indtil da da har de hørt rygte og tidende, at PPS, borger i Ringkøbing og Anders Madsen Skrædder på Holm(sland) (fol. 459r. i Kloster i Nysogn), en af dem skulle være årsag i sal. afgangne CJs død". 455v-456r.

Tv. 27/6 1617. En Ringkøbingborger vidnede, at anden dagen efter, at CJ var omkommet i Vonå, "da så han, at den båd, som unge PPS han brugte til at røgte hans ruser med, som var Niels Larsens båd, den lå for anker i Vonå vesten strømmen på flak"². 456r.

Tv. 26/6 1617. Tre mænd fra Holmsland vidnede, at de fredag den 21. marts "gik ud til Ringkøbing med CJs efterladendes hustru at lede og spørge om ham, og da samme tid kom de ind til PPS og spurgte, om han havde intet fornummet til ham. Da sagde PPS, at på tirsdag aften tilforn havde han en båd, lå ved "knoren"³ på hagerne med nogle fisk i, som han havde lånt af Niels Larsen. Da han kom derned at hente fisken op, da var der to karle i samme båd og stagede fluks over med den; men var det ikke to karle, da var djævelen den ene. Så råbte han fluks og bandede, truede og lokkede ("lackett"), at de skulle komme til land med hans fisk, og ikke de ville. Da gik han hjem og gav dem djævelen i vold". Ydermere vidnede en af dem, at "PPS sagde samme tid, at dersom han da havde haft sin stage, da skulle de have fået en djævel, som tog hans båd". 456r-456v.

Tv. 4/7 1617. PPS vidnede, at om aftenen den 18. marts, "da klokken kunne være halvgangen syv i tusmørket da kom han fra åen fra hans båd, og da han kom til "farelstedet"¹, da kom AMS vadende ud af åen med hans bukser om hans hals, og da bad AMS ham tit og ofte, at han ville føre ham over åen, og så gik han med AMS til den side den søndre hage. Der satte han (tidligere) hans båd og gik fra den, og den tid han (nu) kom der igen, da var båden borte". Ydermere bekendte han, "at han så to karle i båden i åen. Da svarede AMS ham, at han vidste vel, hvem der var i båden. Det var Christen Jensen i Stræde (Nysogn) og Christen Iversen". 456v. - AMS aflagde ed på, "at han ikke så båden i åen den aften, som PPS har om vidnet, og ikke han navngav enten Christen Iversen eller (Christen) Stræde. Og så fulgtes de til byen på(sic!) og så skiltes ved hverandre ved Johanne Tueskones, og PPS gik hjem til hans hus, og AMS gik op ad byen". Ydermere vidnede AMS, "at noget lidet førend han kom til PPS, og imidlertid han vadede i åen, da hørte han tumult og bulder på landet ved åen vesten fra ham". 456v-457r. - Da man derefter spurgte "PPS, om han ikke samme aften, som AMS med flere har omvundet, hørte tumult, bulder og råb ved åen", svarede han nej. 457r.

Tv. 27/6 1617. Jens Jensen Skrædder i Ringkøbing vidnede, at "den 18. marts om aftenen sildig da kom AMS ind til hans og var våd og skiden og sagde, at han var i åen og ville have vadet (over) den. Da var den så dyb, at han måtte tilbage igen ..., og da samme aften lånte han en ren skjorte af hans hustru og blev der i huset om natten". 457r-457v. - Jens Skrædders hustru Maren Christensdatter vidnede, at AMS den pågældende aften var kommet ind til dem våd og skiden, og så spurgte hun ham, "om han ville have en ren skjorte. Da svarede han, at han ville hjælpe sig med hans egen, og så lånte hun ham en ren skjorte og tørrede ham den våde, og da samme aften hørte hun råb og skrig i åen, og råbte: Hov, hov, siden AMS var indkommet i hendes hus, og ydermere Maren Christensdatter at have vundet, at noget derefter kom Karen Tomasdatter ind til hende og klagede sig, at hun var befrygtende, at hendes husbond skulle have noget ad skade i åen. Da AMS at have svaret: Lad råbe, lad råbe. Hvad kommer det os ved. Da bad AMS hende, at hun skulle dølge med ham og tie stille, der var sket parlament⁴ ved åen den aften, og ikke lade Karen Tomasdatter eller nogen få at vide, at han var ved åen den aften eller var så våd og skiden, og så tilspurgte hun ham, hvorfor han vadede så langt ("latt") ud i åen, førend han vadede tilbage igen. Da AMS at have svaret, at han vadede efter en båd". 457v. - Karen Tomasdatter vidnede, at hun den aften kom "ind til Maren Christensdatter og klagede sig for hendes husbond og sagde, at

der råbte en i åen, hun var befrygtende, at det var hendes mand, og så gik hun med Maren Christensdatter vester i kålgården, og der kunne hun høre, der råbte en i åen tit og ofte: Hov, hov". 458r. - En borger i Ringkøbing vidnede, at den 18. marts "da fulgtes CJ over åen med ham og did til byen og agede på Christen Pedersens vogn i "Offuer Boeklett", og AMS vadede ved vognen, og som de kom hårdt ad til den land, da spurgte AMS CJ til, hvor de skulle findes. De ville følges hjem, og da satte AMS CJ stævne at skulle finde ham til Jens Skrædders. Der ville de mødes og følges hjem". Ydermere vidnede han, "at CJ var i hans hus den samme eftermiddag og fordrak 2 skilling og gik så ud fra hans udrukken". 458r.

Tv. 3/7 1617. AMS vidnede, at om aftenen den 18. marts "da gik han ud fra Jens Skrædders i Ringkøbing til færgemanden og begærede, at han ville føre ham over åen. Da ham at have svaret, at båden var på vester land. Han kunne intet fly ham over. Så gik han frem bedre ad åen, og der mødte han Hans Christensen i Ringkøbing (og bad ham sætte ham over åen). Da sagde han, at der var ingen båd, han kunne komme over med. Så drog han sine bukser af og vadede i "ferelstien"¹. Da var åen så dyb, at han nødtes at gå tilbage igen, og desmidlertid han var i åen, da hørte han en stor tumult nede ved åen, og der han kom på landet, kom PPS gangende af vesten fra åen og klagede, at hans båd var overtaget fra ham". 458v.

Tv. 19/6 1617. 6 synsmænd kundgjorde, "at de søndagen den 27. april sidst forleden var (til) syn over afgangne CJ hans lig, som samme dag blev fundet og optaget af åen vesten Rindungård på øster grund ... Da samme tid havde CJs lig to lange skrammer for i hovedet, en over det højre, en over det venstre øje og et hul i næsen imellem begge øjne". 459r.

Tv. 26/6 1617. AMS aflagde et vidnesbyrd, hvis begyndelse stemmer overens med det han aflagde den 3/7. Dog står der i stedet for færgemanden hans navn Christen Tuesen. "... Da kom PPS fra åen. Så bød han ham 2 skilling, om han ville føre ham over åen. Da sagde han, at der var ingen båd uden en han havde, lå ved Sandhage (rettet fra Sønderhage). Var den holden, da ville han sætte ham over. Der de kom imod Sandhagen, da var båden borte. Så gik han op til Jens Skrædders tilbage og der bad hus". Ydermere aflagde han ed på, "det han hverken hørte eller så CJ, siden han vadede bag efter ham, som han sad på en vogn, over Vonå, førend han så hans døde legeme på Gammelby sognekirkegård". 459v.

Tv. 4/7 1617. (Færgemanden) Christen Tuesen (i Ringkøbing) vidnede, at den 18. marts "da kom AMS til døren til hans moder (Johanne Tueskone) og spurgte, om hun ikke fornam Christen Stræde. Da hende at have svaret nej, og så råbte han til AMS, og sagde, at han kunne intet bestille ved åen,

færgebåden var på Hindland (nuværende Hindø)". 459v-460r. - En anden Ringkøbingborger vidnede, at om aftenen den 18. marts "da kom AMS til hans og spurgte, om der var ingen holmbo. Da svarede han ham, at Christen Stræde og Christen Iversen var derinde, og så gik Christen Stræde og Christen Iversen ud og gik til åen på(sic!), og AMS gik nord op ad byen, og ingen han så, der var i følge med AMS, og siden kom AMS straks tilbage igen med en alen i hånden". 460r. - Hans Christen Sørensen (fol. 458v Hans Christensen) vidnede, at han om aftenen den 18. marts "vesten kørestedet der mødte han AMS, og han kom fra åen, og AMS kom fra byen. Da var det i mørkningen, som folk tændte lys". AMS bad ham om at sætte ham over åen; men han svarede ham, at det kunne han ikke, for der lå ingen båd i åen. Så gik AMS til åen alene". 460r.

Sandemændene svor AMS manddød over og fra hans fred.

1 "Faresteden", "Farelsteden", Ferelstien" (i tingsvidnet 26/6 "Farildstenn"), d.v.s. færgestedet. Til forskel herfra var det fol. 260r omtalte kørested det sted, hvor man kunne køre eller vade gennem åen. - 2 Sted, hvor vandet ikke var ret dybt. - 3 Knast, knort, frem-spring. - 4 Skænderi, trætte.

1617C nr. 200. Sag mod Mads Jensen i Ødegård (Sir s.), der anklagedes for at have slået Niels Christensen fra Gundersborg ("Gundisbore") i Sir s. ihjel.

Tv. 27/11 1617. Mikkell Jensen og to andre mænd fra Askov (Nørre Orme s.) vidnede, "at næste fredag efter "helmis"¹ kom MJ kørende fra slottet² i Mikkell Jensens gård. Da tilspurgte de ham, om der ikke fulgtes en karl med ham onsdag næst tilforn, han kørte derfra til slottet. Da bekendte MJ for dem, at den onsdag tilforn fulgtes en karl ved navn "Niels Gundisbore" med ham over Præstbjerg vad (Vinding s.), som der fulgtes med ham fra sit hus og agtede (sig) til slottet. Ydermere MJ for dem at have bekendt, at da de kom over Præstbjerg vad, så gik "Niels Gundisbore" bag efter ham, og han kørte sin vej og mente, han skulle komme efter ham". 486r. - 4 synsmænd hjemlede, at de på sanktmortensdag havde besigtiget et lig, der lå ved adelvej norden Askov på en "grønne", kaldes "Grønn Plett". Det havde en blå plet på højre side, og dets hals var knækket, "og som dem syntes, da havde der standet en i vejsporet med to træsko på og slæbt samme lig noget vester fra adelvej, og syntes dem, at det after³ hjul af en vogn havde overgaget det". 486v.

Sandemændene nægtede at sværge i sagen, fordi den ikke var lyst til landstinget på fersk fod.

1 Allehelgensdag 1. november. - 2 D.v.s. Lundenæs. Sir sogn lå i Hjerm herred, der hørte til Lundenæs len. - 3 Bagerste.

1617C nr. 202. Sag mod Kjeld Gregersen i Hjarup, som imod det forbud, kongen havde nedlagt i brev af 23.¹ december 1577 havde opført et bulhus².

Tv. 12/6 1617. 6 synsmænd vidnede, at de den 11. juni havde synet "et seks fag nyt hus, som KG havde ladet opsætte i hans gård ... Samme hus var med nye egebuller på begge sider så nær som 2 døre på den østre side og nogle gamle buller i den nør ende og i den sønder ende, med egebuller neden under løsholtet³ og siden overdelen med nyt og gammelt til hobe". 491r.

1 Fejl for 24. - 2 Hus med plankevægge, blokhus. - 3 Vandret tømmerstok under vinduerne i bindingsværkshuse.

1617C nr. 204 og 205. Trætte mellem Knud Gyldenstjerne til Tim (Tim s.) og Christen Krag til Sønderris (Guldager s.) om skellet mellem enge i Staby s.

Tv. 26/7 1617. 9 mænd vidnede, at de samme dag "var til syn i Søndereng at se og forfare om en sten, som skulle være en skelsten. Da for:ne mænd at have vundet alle samdrægtigt ..., at de fandt samme sten ved "Spangisgrob" i den vester ende ..., og ikke de vidste andet, end det var et engskel. Hvem det var imellem, det vidste de ikke, og ikke de turde dem tilfordriste at optage samme sten for mistankes skyld". Jens Tonnisen (CKs fæster) fremstod og kendte sig "fuldt og fast ved den eng og grund norden ind til samme sten, som synsmænd den dag havde omhjemlet". 494v-495r.

Tv. 16/8 1617. En mand, som havde boet i CKs gård, vidnede, "at den eng, som ligger på Lerholm, hun ganger fra "Fellegrub" og ind til "Spanguisgrob" og går endelangs¹ over Lerholm, og så står der en sten på Lerholm i søndre side i CKs tjenere deres enge, og står der en sten vesten for Lerholm. Den står imellem Staby Kærgårds eng og CKs tjenere deres enge, og den tredje sten, som findes i den vestre ende på samme eng med "Spangvigsgrob", den vidste han ikke andet, end det var et ret engskel imellem de to enge, de nu om trætter ... Samme eng havde været brugt til den gård, som han og hans fader iboede i 40 år og længere". 495r-495v.

Tv. 12/7 1617. Laurids Christensen på Toft (nuværende Nørtoft, KGs fæster) vidnede, "at han har bjærget og slaget den eng (i) Søndereng, som Jep Madsen i Staby Kærgård havde syn over den dag måned. Da havde han haft (den) i brug i 26 år". 498r.

1 Fra den ene ende til den anden.

1618A nr. 1. Sag mod Christen Poulsen i Flade, der havde slået Steffen Jensen i samme by ihjel.

Tv. 22/12 1617. En mand fra Flade vidnede, at den dag 9 uger var han med flere folk inde i et hus i Flade og så og hørte at SJ og CP "havde nogle ord sammen, og SJ stod op og slog sin hånd imod bordet og sagde til CP: Slå fra dig din skælm. Der fare en djævel i dig, og CP den tid gjorde nødværge og værgede sit liv". 2r. SJs banesår var tilføjet ham med en kniv.

Sandemændene svor CP manddød over og til sin fred.

1618A nr. 6. Sag mod Peder Olufsen i Skibtved (Understed s.), som Otto Skeel beskyldte for at have taget en ræv fra hans hunde i Bangsbo skov (Frederikshavn købstads markjorder).

Tv. 6/12 1617. Christen Olufsen i Sæby vidnede, "at på palmesøndag sidst forleden, som han da var i Gerungård (Gerum s.) at mure lørdagen tilforn, da gik han derfra og havde en gammel tør, "spøg"¹ rævekrop med sig, som bælgen var aftaget, som han tog på Gerungård og bar den til PO". 7r-7v. - En tjenestekarl fra Haldbjerg (Understed s.) vidnede, "at han var hos CO på Gerungård samme tid at tjene til muremester, og da så han, at CO havde en gammel, tør rævekrop i sit kammer, mens hvor han bekom den eller ydede den, det vidste han ikke". 7v. - En tjenestekarl fra Hestvang (Understed s.) vidnede, "at han var i Skibtved, der CO kom der med samme rævekrop, som bælgen var aftaget. Da tilspurgte han ham, hvad han ville med den. Da svarede CO, at han ville have den at kyse børn med". 7v.

1 Vindtørret.

1618A nr. 9 og 67. Oluf og Anders Pedersen, der tjente på Ullerup (Sennels s.) havde taget en bøsse fra Anders Nielsen i Malle (Sennels s.). OPs og APs husbond Hans Dyre til Ullerup gjorde gældende, at AN ikke havde lov til at gå med en bøsse på det sted, hvor den blev taget fra ham, og beskyldte ham desuden for tidligere begået krybskytteri.

Tv. 2/9 1617. 4 synsmænd hjemlede, "at de den dag så en lille bøsse, som AN vedkendte sig, og sagde de, at der lå en harerumpe bag i bøszen, og harehår blev skudt af bøszen der på tinget". 14v.

Tv. 11/11 1617. 6 synsmænd hjemlede, "at de da på fredag sidst forleden var imellem Fårtoft (Tisted lands.) og Malle, eftersom de der af tinget var udnævnt at forfare, på hvad sted den bøsse blev taget fra AN, som HD og han omtrætter. Da for dem at være mødt på for:ne mark OP og AP og ved højeste ed udviste dem det sted, de tog bøszen, så og der AN vender sig om imod dem, som han skulle gange vesterpå, der han dem fornam efter tingsvidnes indhold, da befandtes det, at der de blev ham var, han gik vesterpå, var op ad bjergene imellem Fårtoft og Malle, og som han kom imod dem, og der han blev bøszen kvit, var nærmere Malle neden for bjærgene i fællede, i nogle hede "klacker"¹, mens på intet de åsteder så de nogen vej, mens adelvejen fra Tisted og til Malle eller fra Malle og til Tisted lå der langt fra i nørbedre". 14v-15r.

Tv. 3/3 1618. En mand i Sennels vidnede, at AN "har skudt tre ænder i "Schierpkier" på en søndag morgen efter høsten henved to år siden, og han havde samme ænder i sine hænder, og tog AN samme ænder og gik øster om Sennels præstegård med dem". 123v.

Tv. 10/3 1618. Søren Olufsen i Sennels vidnede, "at nogle år siden efter høst så han, AN skød en hare i den hede østen Sennels, og han kom til ham og bar samme hare for ham til Poul Jensen ved Kær i Sennels og så fik han samme hare igen". 123v. - En mand i Vandtrang (Sennels s.) vidnede, "at han ved 3 år siden efter høst, den tid han boede i Ullerup, da kom han til kirken. Da kom for:ne Søren Olufsen til ham uden våbenhusdøren, og var der noget blod på hans bukser og harehår. Da spurgte han ham, hvorledes han havde fået det blod og harehår på hans bukser. Da svarede han, at det var af en hare, AN havde skudt i Øster Hede, og sagde, at han bar samme hare for ham til Poul Jensens på Strand, og der fik han ham den igen". 123v.

1 Små stykker hede.

1618A nr. 11. Sag mod Mads Jensen i Krarup (Hem s.), der havde tøjret i en eng, der hørte til Søren Andersens og Niels Jensens gård i Hem.

Tv. 3/3 1617. 3 mænd, der kunne mindes 34, 30 og 20 år vidnede, "at det stykke eng "Vnderdall", som ... omtrættes, har ligget og været brugt til den gård i Hem, SA og NJ iboede, 2 favne vester fra den grobende og så sønderpå i "Stuor Adellaae" ud med Østerland". 20r-20v. - En mand, som for en 24 år siden havde tjent i SAs og NJs gård, vidnede, at gårdens fæster "brugte en part af den eng "Vnderdall" lige med "Lases Eengh", og vester ved en grobende var en rende, og samme rende løb ud med Østerland i Sønderå med Østerland". 20v.

Tv. 1/7 1616. 7 synsmænd kundgjorde, "at de var syn den dag, førend ting holdtes, til et stykke eng "Vnderdall" på Hem mark. Da så de ..., at fra sønder og nær i samme eng var tøjret 12 favne og 16 favne i øster og vester og græsset opædt, og ingen "huolltraï"¹ de kunne se i samme eng for vand, som stod over samme eng, og kan være skade på samme eng for to haver² fulde af græs". 20v.

Tv. 29/7 1616. 11 synsmænd hjemlede, "at de var syn den dag 3 uger over et stykke eng "Vnnderdalle". Da så de ... først ved østre side af "Daall" fra en sigrende og i vesterpå, der så de, samme eng var tøjret halvsjette favne og noget mere, og i sønder ende på samme eng, som den sigrende³ løber i den store å og nær på var aftøjret 11 favne, og på samme eng så de var et halvt hundrede "traï" af øg". 21r.

1 Huller trådt af heste eller køer. - 2 Egentlig sidestykker af vognekasse. Her åbenbart som pars pro toto vognekasser. - 3 En sig er en til tider fugtig lavning.

1618A nr. 20. Sag mod Mikkel Pedersen Skrædder i Skyum, der havde slået Poul Pedersen Smed i Tilsted ihjel.

Tv. 17/11 1617. Christen Jensen og Peder Isaksen i Tilsted vidnede, "at søndagen den 26. oktober om aftenen kørte de fra Tisted og ville køre hjem, og der de kom til Møllehus vesten Tisted, kom Poul Møller og lagde en torsk i vognen, som (han) sagde var PPSs. Da kom PPS og MPS gangende til vognen til dem og gik i vognen. Der de havde kørt en liden stund hjemad, da sagde PPS: Nu har jeg tabt min torsk. Da sagde MPS: Nej, den ligger her i vognen. Da sagde PPS til MPS: Det er løgn, du siger. Da sagde MPS: Hvi løgter¹ du mig? Så i det slog PPS MPS på hans mund og slog ham med hans næve. I det sprang de af vognen, og PPS havde et draget værge i sin hånd og huggede på MPS og havde en kniv i den anden hånd, og MPS havde en kniv i sin hånd. Så løb de ind på hverandre og greb fat på hverandre, og PPS slog til MPS med en kniv i hans side, og MPS stak til PPS med sin kniv og gjorde nødværge". 42r-42v.

På landstinget blev CJ og PI forhørt hver for sig. CJ bekendte, "at de samtlige fulgtes fra byen, og alle for:ne karle agede med ham på hans vogn. Der de kom jævnsides møllen, råbte han til mølleren. Så kom han og kastede en torsk i vognen. Dog blev han samme tid selv hos sin vogn. Der de kom imod et kapel², sagde PPS, han havde tabt sin torsk, hvortil MPS sagde nej, og i så måder derom kom i tvist efter vidnets indhold. Item sagde, at PPS havde et væрге under armen, item at han slog MPS på munden og med næverne, item at han tog en "punder"³ ud til MPS, item at han løb ham ind og slog ham med en kniv i hans venstre side ... Udi lige måde berettede CJ, at MPS skulle have fanget 2 slag for i hans hoved af værget. Dog vidste han ej, om værget var draget eller ikke, og at MPS siden skulle have stukket PPS med en kniv, han havde i hans hånd, i hans hoved ved hans øje". 42v. - PI bekendte, "at dræberen og den døde satte dem først i vognen ved møllen, og at de skulle kørt af vejen til møllen. Der skulle CJ sprunget af vognen og banket på møllerenes dør. Da kom mølleren ud og kastede en torsk i vognen. Hvoraf deres parlament⁴ yppedes, eller deres ord faldt, kan han ikke huske, mens PPS slog MPS med en kniv. Bekendte derhos, at han ikke så, hvor han ramte ham med værget, eller så, hvad sår han fik, ved ikke heller, hvilken hånd PPS havde kniven i, mens tænkte, det var i den venstre side, han fik skaden. Siden stak MPS ham med en daggert". 43r.

Tv. 15/11 1617. MPS lod fremlægge en skriftlig beretning, ifølge hvilken han "søndagen den 26. oktober var ganget ud til Tisted med PI ... og havde Inger Ibsdatters kæp i min hånd at skulle købe noget klæde for ham og noget for mig selv. Der vi det havde købt, gik vi til Christen Tøgersen og købte 2 "suert bøser"⁵ af ham, og der vi kom derind, da sad CJ og PPS inde til for:ne Christen Tøgersen og drak, og de bad os sidde hos dem en liden stund, så ville de følge hjem med os til Tilsted, og CJ sagde, han ville lade os age hjem med sig, og der vi havde tøvet en tid lang, drog vi af byen og agede i CJs vogn, og som vi kom uden byen, sprang PPS af vognen og sagde, han ville gange til møllen til hans farbroders og hente en torsk, han havde, dér lagde. Han bad, vi skulle holde stille, til han kom igen, og så kom han igen med et draget væрге under armen, og hans farbroder gik med ham og bar torsken med sin hånd og lagde den i vognen til os, og PPS gik også i vognen til os, og vi kørte ad vejen hjemad ". Derefter følger MPSs version af skænderiet og slagsmålet. 44v-45r.

Tv. 19/11 1617. 6 synsmænd hjemlede, at de den dag så "to sårmaal i hans (d.v.s. MPSs) hoved, som de syntes var hugget med et skarpt væрге, og hatten var sønderhugget lige imod samme sårmaal. Dernæst så de et sår i

hans højre side, som de syntes var gjort med en kniv og klæderne var igen-
nemslaget ..., og skyldte han PPS, at han gjorde ham samme sårsmål". 43r-
43v.

Sandemændene svor MPS manddrab over og til sin fred; men landstinget
dømte deres ed magtesløs.

1 Beskyldte for løgn. - 2 Kapellet ved Dragsbæk. Se Danmarks Kirker
Tisted amt I s. 29. - 3 Dolk. - 4 Ordveksling, trætte. - 5 Vel æs-
ker til eller med sværte.

1618A nr. 29. Sag mod Anders Ibsen i Viborg, der havde slået hatten af
landsdommer Niels Krags dreng Jens Pedersen.

Tv. 22/12 1617. Henrik Skomager i Viborg vidnede, "at han så, det AI her
på gaden uden hans dør slog hatten af ærlig og velbyrdig Niels Krags
drengs hoved med et draget værge, og drengens navn var JP, og sagde, han
ikke kunne vidne om, hvad enkende dag det var på, om det var den dag må-
ned eller ikke, som var den 24. november, og ikke han så, det drengen
gjorde ham nogen fortræd eller uret, undtagen han bad ham gå en gang, to
eller tre gange til side, førend han slog hatten af". AI var til veder-
målsting og sagde, "at dersom han slog hatten af, da skete det af druk-
kenschap og vanvare". 59r.

Sandemændene havde svoret AI vold over, en ed, landstinget stadfæstede.

1618A nr. 30. Sag mod Oluf Andersen, der tjente i Kåstrup og havde slået
Anders Nielsen i samme by ihjel.

Tv. 23/12 1617. En mand i Kåstrup vidnede, "at den dag 3 uger, som var
den 2. december, da kom Kirsten Mikkelsdatter i Kåstrup til ham og bad
ham, at han ville gå til hendes hus og sætte hende en ring i næsen af et
svin. Så tog han en "pregell"¹ i sin hånd, og der han gik vesten af hans
gård, da kom AN gangende af sønden med en skovl ("scholl") i sin hånd, og
der han kom til vejen, der blev han standende, og da kom OA ... af vesten
med vejen ... med to tønder i en vogn, og der han kom lige ad AN, så slog
AN til OA med for:ne skovl et slag på hans hoved og et slag bag på hans
skulder, at han faldt for af vognen, førend OA gjorde AN nogen skade, og
så kom OA op og greb efter en vognkæp² og ikke kunne fange den af vognen,
for AN søgte efter ham og hændede ham så hårdt over med samme skovl, og i
det fik OA en fork østen ved ANs staldende og slog til AN med den i hans
hoved, så at han faldt omkuld". 61r-61v.

Sandemændene svor OA manddød over og til sin fred.

1 Syl. - 2 En af de fire løse opstandere, hvorimod vognfjælene hvi-
lede.

1618A nr. 35. Sag mod Christen Andersen i Gundelund (Mønsted s.), som havde slået Niels Nielsens hustru Maren Christensdatter i Møgelbjerg (Mønsted s.) ihjel.

Tv. 13/1 1618. En karl, der tjente i Mønstedgård vidnede, "at på søndag otte dage da næst forleden da havde Jens Christensen i Mønstedgård indbudt nogle til gæst. Da sagde NN til (CAs tjenestekarl) Christen Jensen i Gundelund: Hvi sidder du sådan og drager dit værge ud og ind, og en liden stund derefter kom CA og NN nogle ord imellem for det værge, som den dreng skulle drage ud og ind, og så kom CA og NN op imod hverandre og i det samme CA slog ud med en kniv, da fik MC hendes dødssår, og idet fik NN et knivslag i hans venstre arm". 69r-69v. - En mand i Bryrup (Mønsted s.) vidnede, "at han nærværende hos var samme dag og hørte, at NN sagde til Christen Jensen i Gundelund: Hvi sidder du og drager dit værge ud og ind? Jeg ved ikke, om du vil til mig med det eller til en anden, og CA og NN kom at sidde imod hverandre, og NN sagde til CA: Din dreng sidder og drager et værge ud og ind. Jeg ved ikke, om han vil til mig eller til en anden. Da sagde CA til NN: Når alle fugle flyver bort, da bliver kragerne igen. Når alle andre er borte, så bliver du og jeg igen, og idet kom de op mod hverandre og slog begge på hverandre, og Niels Christensen i Mønsted tog piben af en lysestage i hånden og slog CA i hans hoved, og i samme midlertid havde CA en kniv i hånden, og MC fik samme tid hendes baneår". 70r-70v.

Sandemændene svor CA MCs bane og fra hans fred.

1618A nr. 40. Trætte om et stolestade i Hjerck kirke mellem jomfru Johanne Lykke til Bajlungård og Jep Andersens hustru Maren Jepsdatter samt Valborg Christensdatter i Bajlum.

Tv. 20/11 1617. En mand, der var ansat på Bajlungård vidnede, "at den 3. stolestade i Hjerck kirke ved "nar" side i tårnet fra vester side af muren i karleskamler¹ den tilhører Bajlungård, eftersom han kan "hoffue" i 40tyve år. Dernæst den skammel med tårndøren ved "nar" side tilhører Bajlungård". Ydermere vidnede han, "at den skammel, som MJ og VC i står i Hjerck kirke, den havde de Bajlungårds koner søgt også i til dem, og den "aler eeste"² skammel i altergulvet, som står på "nør" side har også været til Bajlungård". 79v-80r.

Brev af 21. september 1614. Lensmandens fuldmægtig, herredsprovsten, sognepræsten og 7 sognemænd havde været forsamlet 27. juli 1614 i Hjerck kirke "om stolestader at udvise etc., af hvilket forfares jomfru JL at have sine stolestader i for:ne kirke såvel til sig selv som til hendes piger". 80r-80v.

Landstinget dømte tingsvidnet af 20/11 1617 magtesløst.

1 Mandsbænke. Mandsbænkene plejer at stå i den søndre side af kirken. - 2 Allerøsterste(?).

1618A nr. 43, 81, 124. Sag mod Jens Thomsen, den anden Jens Thomsen og Niels Andersen, der tjente på Bajlungård (Hjerk s.). De anklagedes for ulovligt fiskeri.

Tv. 19/12 1617. En mand i Norsgård (Krejbjerg s.) vidnede, "at han da i går 3 uger, som var den 27. november, så JT, den anden JT og NA ... drog et dræt med et vod i land på Norsgårds grund, som var norden den dal næst østen for Norsgård". 84v. - En kvinde, der også havde hjemme i Norsgård, vidnede det samme og ydermere, "at hun så, at de for:ne 3 karle gik på landet på deres grund og havde fat ved vodrebet og drog voddet i land". 84v.

Tv. 8/1 1618. 4 mænd fra Bajlungård og en fra Hjerk vidnede, "at JT, den anden JT og NA intetsteds har draget vod for:ne den 8. januar seks uger". 154r.

Tv. 5/2 1618. En mand vidnede, at "JT, den anden JT og NA ikke havde draget vod, og ikke eller det vod, de er udi, blev draget med den månedsdag¹, for juledag påfaldt, som var den 27. november sidst forleden". 228r-228v.

1 D.v.s. fire uger.

1618A nr. 48. Sag mod Jens Jensen i Estrup (Hørby s.) og Thomas Olufsen i "Tuisterup" eller "Tiffsterup", som havde overfaldet Peder Madsen i Krogsdam (Torslev s.).

Tv. snapsting 1616. En mand og to kvinder i Krogsdam vidnede, at torsdag før jul havde JJ og TO ledt efter PM, som de havde fået at vide var i skoven. Da de fandt ham, "stod JJ af hans hest og slog til PM oven i hans hoved med en kande, og TO huggede ham bag på hans hals med en sabel. I det kom Peder Christensen i Ørslev (Torslev s.) og tog JJs hest og holdt den, og de tog begge efter PM, både JJ og TO, så han måtte fly af skoven fra hans vogn, og de havde dragne knive i deres hænder. Siden gik Peder Christensen tilbage og tog hans vogn med et læs træ på og kørte hjem med. Siden gik JJ på et svinehus, var PMs, og sagde, at han skulle snart være hans gæst. Der skulle fare en djævel i ham". 92r-92v.

1618A nr. 49. Sag mod Anders Thomsen i "Aae" (vel Serreslev s.) og Abraham Jensen i Odersgård (Tolstrup s.), der uden Peder Munk til Sæbygårds minde havde taget 4 øg, som gik på Tote- eller Tøtegårds mark (vel Serreslev eller Tolstrup s.).

Tv. 8/1 1618. To vidner fra Tøtegård erklærede, "at den næste fredag næst for "helemesdag"¹ var AT og hans dreng Jens så og AJ inde i deres hus, og siden derefter samme dag på aftenen så de, at AT og for:ne hans dreng og AJ de tog 4 øg på Tøtegårds mark, 2 grå og 2 sortblissede, og gennede nørdermed". 94r.

Tv. 4/12 1617. PM lod give til kende, at "4 øg var taget af Tøtegårds endelsmark imod PMs minde". 94r.

1 Allehelgensdag, den 1. november.

1618A nr. 55. Sag mod Carsten ("Caten") Andersen, født i Sønderborg, der havde overfaldet og såret Anders Jensen Guldsmed i Ålborg.

Tv. 13/10 1617. AJG fremlagde sin skriftlige klage "over CA, for han den 23. august sidst forleden er indkommet om aftenen i AJGs hus i hans stue og overfaldet ham i hans eget hus og er ganget bag til ham og stukket ham i akselledet af sin højre arm aldeles uadvaret, uden al billig årsag, og siden han havde gjort og beganget sådanne gerninger er udstegte af AJGs vindue i hans stue og undveget og bortrømt, som han formener for samme gerninger". 101r.

1618A nr. 56. Trolddomssag mod Gunver ("Gunder") Jensdatter i Villerslev. Kirkenævninger havde svoret GJ, som var "bortveget og bortrømt", skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1618A nr. 57. Undersøgelse, der skulle fastslå, om præsten i Grinderslev hr. Mikkel i Breum havde døbt Jep Jepsen og Karen Jensdatter under Tise bakker deres søn i en møllestrøm m.m. Undersøgelsen var foranlediget af kongens brev af 30. oktober 1617.

Tv. 13/1 1618. En mand i Sønder Tise (Tise s.) vidnede, "at han hos var, da på det femte år siden og så, at hr. Mikkel kom kørende til fjorden at købe noget fisk af ham, og idet de stod og taltes ved, kom KJ boende ved fjorden ud til dem og begærede af hr. Mikkel, at han ville døbe et lidet barn, hun havde med sig, for Guds skyld, hvilket han også gjorde. Da kom Maren Christensdatter med en kovs¹ med noget vand i. Så døbte hr. Mikkel

samme barn uden for huset i navn Gud faders, søns og helligånds, og ligger for:ne hus i hr. Mikkels sogn, (Grinderslev) Kloster sogn, og blev samme barn, førend det blev døbt, (båret) fra JJs hus, som ligger i Tise sogn, og til Rasmus Tømmermands hus, som ligger i Kloster sogn, og sagde de for ham, at samme barn var såre sygt og skrøbeligt, og ikke han hørte, hr. Mikkell havde andre unyttige ord, end som forskrevet står, og ville de have været i Rasmus Tømmermands hus med barnet, førend det blev døbt, og ikke de kunne komme der ind for "kuall" og røg". 104v-105r. - Maren Christensdatter i Sønder Tise vidnede, "at hun hentede samme vand, som barnet blev døbt i, og tog det i en liden strøm norden til huset". 105r. - En mand i Torp, d.v.s. Tisetorp i Tise s., vidnede, "at han sad på Rasmus Tømmermands hus og takkede, da samme barn blev døbt". 105v. Hverken han eller nogen af de andre over 100 vidner havde noget at tilføje til det første vidnes beretning om selve dåbshandlingen. Da nogle af vidnerne derefter blev forhørt hver for sig, fremkom der heller intet nyt. Specielt var der ingen, der havde hørt, at hr. Mikkell havde sagt "i dåben, samme barn skulle blive en møller i djævelens navn og tage ret told² i samme navn, det han fik en djævel". 106r.

1 Skål. - 2 Det mål korn, mølleren tog som betaling.

1618A nr. 59. Sag mod Søren Spillemand, der havde slået Christen Sørensen i Vester Ræer (Ræer s.) ihjel.

Tv. 24/2 1618. 8 vidner forklarede, "at da på søndag var 14 dage, da var de til Christen Christensens til et kristent barsel. Da om aftenen, straks efter lys var indtændt, da kom SS, som lod sig så kalde, derind og spurgte, om de havde hans leg behov. Da sagde husbonden for:ne Christen Christensen nej, de ville intet have hans leg, efterdi han ikke havde været der hos dem om dagen. Ville han have øl og mad, det kunne han bekomme. Da bad Christen Christensen ham, at han skulle gå ud, han ville intet have ham i deres selskab. I det samme kom CS og SS i snak til hobe og kom frem ad stuedøren. Der gjorde SS CS hans dødssår". 107v-108r.

Sandemændene svor SS manddød over og fra hans fred.

1618A nr. 62. Trolddomssag mod Mette Pedersdatter i Ulsted.

Tv. 2/3 1618. MP stod løs og ledig og bekendte unødt og utvunget "først, at i forgangen høst var hun i Grindsted (Brønderslev købstads markjorder) til Maren Andersdatters og hjalp hendes køer, som mælken var frtaget af en kvinde af Vester Brønderslev (nuværende Brønderslev købstad), som det

havde gjort. Den skyldte ("scholde") hun og kom hende til at løbe fra Brønderslev og til Grindsted og bekende hendes gerninger. Item bekendte hun, at for seks år siden var hun i Knepholt (Vadum s.) og i lige måde skyldte skolemesterens kvinde i Vester Halne (Vadum s.) for, hun havde taget mælken fra (herredsfoged) Anders Kjørulfs køer i for:ne Knepholt. Nok bekendte hun, at i Børglum herred i Vrensted var en enke, som var manet en djævel i af en kvinde ved navn Anne Knudsdatter, og hun drev den onde ånd af hende, og han begærede at fare i for:ne Anne Knudsdatter. Dog hun forment ham det. Desligeste bekendte hun, at en kvinde havde manet ondt på Christen Asdal i "Hisell", for han drev hendes gæs af hans korn, og hun manede den onde af ham og i samme kvinde, og hun døde kort tid derefter. Item sagde hun, at hun for 16 år siden skal have været død i 3 dage og 3 nætter og skal have været både i himmerig og helvede. Desligeste bekendte hun, at der Jens Kocks søn i Gerå (Aså-Melholt s.) havde drukket bryllup med Hans Bertelsens datter, lod Hans Skrivners kone tage hans lønlighed fra ham, for han ikke ville tage hans datter til ægte, og hun hjalp ham. I lige måde bekendte hun, at hvis hun gjorde, det gjorde hun i djævelens navn. Sammeledes bekendte hun, at hvad for sygdom, et menneske havde, kunne hun råde dem både, hvad ved dem var påvist. Ydermere bekendte hun, at dersom nogen var kastet ondt på, da begrov ("begro") hun dem med 3 grønne tørv på deres hoved, og hun kunne hjælpe dem til helbred igen". 113r-113v.

Kirkenævninger svor hende skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1618A nr. 64. Sag mod Jens Lassen i Bøl (Jegindø s.), der havde beskyldt præsten på Jegindø hr. Søren Andersen for trolddomskunster.

Tv. 23/2 1618. To mænd vidnede, "at de den 19. november sidst forleden på Nørholm der på for:ne Jegindø nærværende hos var hæderlig mand hr. SA og JL i Bøl der på for:ne Jegindø og da hørte, som de ikke kunne benægte, at JL kaldte hr. SA en troldmand, og sagde JL, at den ene blev livløs og den anden landløs, og den tid, JL da faldt på jorden, da sagde han, at hr. SA havde vist djævelen på ham". 116r-116v.

1618A nr. 67 se 1618A nr. 9.

1618A nr. 68. Sag mod Peder Jepsen i Lem, der havde overfaldet og såret Jens Mortensen i samme by.

Tv. 30/1 1618. 3 mænd i Lem vidnede, "at de nærværende hos var i JM's hus og stue i Lem den næste søndag efter helligtrekongersdag om aftenen, da de sad og drak en kande øl, da kom der nogle ord imellem PJ" og en anden mand. Idet PJ rejste sig op, "stødte han lyset omkuld. Så kom JM ind og sagde: Hvo der stødte lyset ud, han gjorde uret. I det samme fik JM sin skade af PJ, og så løb han ud af døren og forstak sig, og JM sagde: O ve, hvor slog han mig". 125r. - JM "gav last og klage på PJ, det han ... har slaget lyset ud i JM's hus og stue og så i mørke og mulm ..., der han kom i stuen, lyset var ude, slaget til ham med en kniv over hans højre øje og gav ham ingen ord og forstak sig straks og løb ud og sagde: Tag du det til en anden tid, så skal du få mere". 125v.

1618A nr. 74. Sag mod skipper Jens Mørk i Ålborg og hans fiskerkarle Peder Sørensen og Anders Clausen, som anklagedes for at have dræbt den tredje fiskerkarl Peder Thomsen.

Tv. 1/12 1617. "Anders Mortensen, skipper for Poul Knudsens vod i Ålborg" (133r) vidnede, "at imellem torsdag og fredag imellem (fejl for inden) helmisnat¹ da lå de på "ledenn"^{1a} med JM og hans karle, og ingen anden der var på "ledenn" med dem, og der voddet var gået i land, da roede JM fra dem, og da talte han med dem, og ikke han enten så eller hørte, at JM eller hans karle skiftede andet end alt godt med hverandre". 135r. - To mænd vidnede, "at den fredag for allehelgensdag om natten tilforn ved fire slet, der de ringede af vagt, da lå de i JM's stue der i Ålborg i en foldebænk. Da kom JM ind i hans stue samme tid, og hans fiskerkarl PS fulgtes med ham, og om et halvt kvarter derefter kom den anden fiskerkarl ved navn AC. Da stod JM og ville gå til sin seng, og da tilspurgte han AC, hvor PT var. Da svarede han ham, at PT sagde for ham, at han ville gå til Skagen ("schaunn)"). 135r-135v. - 2 mænd i Skolegade vidnede, "at om anden dagen, efter PT var borteblevet, da var JM hos dem i deres huse og spurgte og ledte om ham, og sildene derudover blev liggende i kågen² til om eftermiddagen, førend de blev solgt og skiftet". 135v. - En borger i Ålborg vidnede, "at den dag sal. PT drog sidst på fjorden med JM, og den dag tilforn var han i hans hus, og da gik han på loftet og lå den hele dag igennem til om aftenen. Så kom han ned, og da spurgte de ham ad, om han ville have mad. Da svarede han nej og drak en gang eller to. Da syntes ham, at det var underligt fat med PT, og da om morgenen, som han gik til kågen, gik han på gulvet i tanker og tav stille. Da sagde hans kone til ham: Gud hjælp os. Da svarede PT hende igen: Skal jeg dø, da har jeg intet ondt gjort". 136r. - En anden mand i Ålborg vidnede, "at PT var og

i hans hus om morgenen, før han drog ud på fjorden, og da var han helt underlig, så ham syntes, at det måtte være underligt fat med ham, eller han måtte have en bange samvittighed". 136r-136v. - 6 synsmænd hjemlede, "at eftersom de havde været taget til syn til sal. PTs lig, som blev dødfundet ved "Kibinak" imellem den 6. og 7. november sidst forleden om natten i et vod", da havde de ikke kunnet "forfare noget på hans ganske krop andet end som på et andet dødt menneske". 136v.

Sandemændene svor JM, PS og AC kvit, og efterdi det bevistes, "at PT skal have ganget i melankolske tanker, der han sidste gang er draget på fjorden ..., så han enten formedelst uagtsomhed eller andet ulykkeligt tilfald kan være undkommet, derfor svor de ham hans egen bane på". Landstinget stadfæstede sandemændenes ed.

1 Allehelgensnat, den 1. november. - 1a Vel på vejen i betydningen indsejlingen til havnen. - 2 Mindre (sejlførende) fiskerbåd.

1618A nr. 81 se 1618A nr. 43.

1617A nr. 98 og 114, 1618A nr. 75 og 79. Aksel Christensen (Tømrermand) i Skagen havde nytårsdag 1616 trolovet sin datter Maren Akselsdatter med Søren Mortensen. Senere må han have fortrudt og gjorde, hvad han kunne for at bevise, at trolovelsen var ulovlig.

Tv. 8/4 1617. En mand vidnede, "at både før og siden MA blev trolovet til SM, da har hun tit og mange gange beklaget sig for ham med grædendes tårer, at hendes fader AC vil nøde og tvinge hende til samme trolovelse, var imod hendes vilje og minde". 1617A fol. 175v. - En mand i Rakkeby vidnede det samme. Desuden berettede han, "at forgangen år 1616, der SM havde lejet hus og bo ("boe") af ham på Skagen, da imidlertid skete ham nogen utroskab i hans hus og gård, så at der blev henstjålet både kobber og klæder, stål ("stoell") og andet mere, som blev band for givet i Skagen kirke. Hvad heller SM tog det eller ej, vidste han ikke". 1617A fol. 175v-176r.

Brev af 29/5 1617 udstedt af toldereren, borgmesteren, 2 rådmænd og 2 borgere i Skagen. De bekender, "dem at have været over samme trolovelse på nytårsdag 1616, som AC på hans egen og hans datters vegne og Niels Thomsen, rådmænd og byfoged, på SMs vegne havde dem tilbudt. Da har Niels Thomsen tilspurgt AC, om han havde berådet sig på at ville give SM hans datter MA til sin ægtehustru etc. Da hørte de, det AC svarede ja, efterdi det var hendes vilje, og de begge havde det så samtykket, vidste han ikke

derimod at sige, og hr. Christen Lauridsen kapellan i hr. Niels Rasmussens fraværelse gjorde hans embede og trolovede dem efter ordinansen, så alting på den tid gik skikkelig og vel til i alle måder". 1617A fol. 176r-176v.

Kapellanen hr. Christen Lauridsens brev, "hvorudi han bekender sig at have været over samme trolovelse i godtfolks nærværelse og da tilspurgte SM og MA hver især trende spørgsmål efter ordinansen, til hvilke de svarede hver for sig højlig(?) og offentlig ja". 1617A fol. 176v.

Sognepræsten hr. Niels Rasmussens brev, "hvorudinden han bekender, at efter samme trolovelse havde langsommelig standet hen, har han efter SMs begær så og efter hans kære biskops brev og befaling lyst af prædikestolen tre gange til ægteskab for for:ne personer efter ordinansen, og desimidlertid har hverken MA ej eller hendes fader AC gjort noget forbud hos ham, om det havde været imod deres vilje". 1617A fol. 176v.

Brev af 8/5 1617. 5 borgere i Skagen gjorde for alle vitterligt, "at forgangen år 1616 på nytårsdag, førend MA samme dag blev trolovet med SM, da har hun med grædende tåre sig hårdelig beklaget, at hendes fader AC nødte og tvang hende til at troloves med SM, hvilken for:ne hendes gråd og klagemål vi tit og ofte har set og hørt både før og siden trolovelsen". 1617A fol. 236r.

Ålborg kapitels dom af 17. september 1617, hvori var indført fru Edel Basses brev dateret Højen 16. marts 1617, hvori hun gjorde vitterligt, "at eftersom MA i Skagen har min kundskab (været) begærende, så vidt mig vitterligt er om hendes tiltvungne trolovelse med SM, så har jeg i nærværende tid, og næst for og efter for:ne trolovelse er sket, set og hørt, at hun havde grædt og sig hårdeligen beklaget, at det var aldrig med hendes vilje og samtykke, at hun skulle lade sig trolove med SM, men hendes fader AC har hende dertil nødt og tvunget". 1618A fol. 139v.

I brev af 11. august 1617 erklærede fru Edel Basse, at hun aldrig havde skrevet brevet af 16. marts. Dette foranledigede, at lensmanden på Ålborg slot anlagde sag mod AC for falsk. AC kunne ikke fremlægge fru Edel Basses første brev, fordi, som han påstod, SM havde fravendt ham det under en proces for landstinget, der førte til, at det blev dømt magtesløst ved uendelig dom af 25. oktober 1617. Se efterfølgende tingsvidner.

Tv. 8/12 1617. Tilspurgt, "hvor den seddel var af blevet, som AC havde svart det ham at bære i rette her på landstinget, dertil Niels Terkelsen (i Snarup, Rakkeby s.) at have svaret, at SM tog samme seddel fra ham for retten på Viborg landsting". 1618A fol. 151v.

Tv. 23/12 1617. To mænd vidnede, "at de nærværende og til stede var her på Viborg landsting det næste landsting efter sankthansdag sidst forleden. Da så de, at SM tog en seddel for retten, som Niels Terkelsen havde lagt i rette på ACs vegne". 1618A fol. 151v-152r.

1618A nr. 76. Sag mod bymændene i Sennels og Hundal (Sennels s.), der havde lavet et hegn, som krænkede de Malle mænds (Sennels s.) vejrettigheder.

Tv. 25/6 1616. 6 synsmænd hjemlede, "at de på fredag, da sidst var, var de ved Kloster i Sennels og så, (at) fra Falkvor Christensens dige og til stranden der var lagt med dige og grob og 15 "latt"¹ lang fra samme dige og i fjorden. Dersom de Malle mænd burde at have nogen vej derigennem, da var den forment og forkrænket". 1618A fol. 143r.

1 Lægte. Her åbenbart betegnelse for et længdemål.

1617A nr. 107, 141, 142, 1618A nr. 77. Sag mod Peder Christensen i Bersted (Snedsted s.), Niels Nielsen og Niels Pedersen i Årup (Snedsted s.), som voldeligt havde hindret præsten i Sønderhå hr. Niels Nielsen Hegelund i efter øvrighedens befaling at holde gudstjeneste i Snedsted kirke, hvis præst hr. Mads Pedersen ikke kunne bestride sit embede.

Snedsted s. havde tidligere været annekteret Sønderhå s. Da hr. MP ikke kunne bestride sit embede på grund af alder, havde kansleren og lensmanden på Ørum derfor givet superintendenten i Ålborg besked på, at han skulle lade hr. NNH betjene Snedsted sognekald, indtil en endelig ordning kunne træffes. Ved lensmandens og superintendentens brev af 12. januar 1617 gav sidstnævnte provsten ordre til at pålægge hr. MP ikke at gøre hr. NNH nogen forhindring. 1618A fol. 147r-147v. - I deres brev af 18. januar 1617 erklærede herredsprovsten og to andre af herredets præster, at de den 17. januar havde været i Snedsted præstegård og hørt, at hr. NNH efter superintendentens befaling havde tilbudt at holde kirketjenesten ved magt i hr. MPs skrøbelighed. Hr. MP havde bevilget det, hvorefter de to præster gav hinanden hånden. 1617A fol. 288v. - Ifølge tingsvidne af 20. marts 1617 havde hr. NNH den 19. januar talt med to mænd fra Hørsted og bedt dem gå til hr. MP og spørge ham, om det var med hans minde, han skulle gøre kirketjeneste samme dag i Snedsted kirke som aftalt for herredsprovsten. Hr. MP havde svaret, at han ikke havde talt med nogen anden derom. Hr. Henrik Mikkelsen i Nørhå havde ganske vist en kort tid besørget kirketjenesten for ham; men dagen før havde han haft sin

dreng hos ham og bedt ham ikke komme for at prædike. En eftermiddag ville han komme til ham og betale ham, fordi han tilforn havde gjort tjeneste for ham. 1617A fol. 290r. - I brev af 6. februar erklærede hr. MP, at han ikke havde givet hr. NNH tilladelse til at prædike i Snedsted kirke den 26. januar eller siden, men havde talt med hr. Henrik Mikkelsen i Nørhå om, at han skulle prædike for ham den 26. januar, hvad han også gjorde. Ydermere havde han lovet at prædike for ham, når han havde det behov, indtil han fik en kapellan. 1617A fol. 207v-208r.

Tv. 13/2 1617. 13 mænd vidnede, "at den 26. januar sidst forleden var de på Snedsted kirkegård. Da så de, at PC, NP og NN de kom op af den søndre stente på Snedsted kirkegård og gik imod søndre kirkedør, og da hørte de, PC, NP, NN, Jens Olufsen i Snedsted og hans hustru Karen Madsdatter, Laurids Pedersen i Snedsted sagde til hr. NNH, som han stod sønden ved muren vesten op til søndre kirkedør: Hvad er eders vilje, og hvad har I her at bestille. Da svarede hr. NNH dem og sagde, han var kommet efter øvrighedens befaling at gøre tjeneste i kirken, at prædike Guds ord for dem, og da sagde de til hr. NNH med mange ord, at de ville intet høre hans prædiken. De havde ingen behagelighed dertil, og bad ham drage den vej, han kom, og sagde: Pakker eder herfra og skynd eder eders kås, eller der skal blive ondt af, og idet tog PC i hr. NNHs venstre aksel og skød ham fra kirkemuren, og NP og NN tog den ene ved den ene arm og den anden ved den anden arm og ledte vesterad med hr. NNH ad den vestre stente, og PC skød bag på ham, til de kom til vestre stente, og da holdt hr. NNH sig tilbage og ville ikke have været med. Så skød PC på hr. NNH, så han kom ned ad stenten, og der fulgtes efter af Snedsted sognefolk" 8 personer. 1617A fol. 208r-208v. Tingsvidnet er også gengivet 1617A fol. 291r-292r og 1618A fol. 146v-147r.

1618A nr. 78. Sag mod David Davidsen Færrik i Viborg, som ulovligt havde tilspigret en dør i et hus, der tilhørte borgmester i Mariager Niels Christensen Viborg.

Brev af 23/1 1618, udstedt af to mænd, som berettede, at de på NCVs vegne havde "tilspurgt DDF, hvorfor han havde tilspigret den dør i NCVs udgang og indgang, som han skulle have igennem for:ne værelse, DDF iboede, og han da skulle have svaret dem, at når NCV ville unde ham gang ud af den anden dør udi haven, da ville han oplade den dør, som han havde tilspigret. I lige måde skulle de og på NCVs vegne have været begærende, at han måtte bekomme hans skive og den træseeng, som stod i for:ne stue, som DDF udi boede; thi han ville ikke låne ham det længere, og han da svarede, at

han mente, det han skulle beholde samme seng og skive (inden, fejl for) imedens han blev i hus og værelse". Af sandemændenes ed fremgår det, at DDF havde givet NCV "sit brev på, det han skulle have fri indgang og udgang til hans kammers og fra, når han kom hid til byen". 149v.

1618A nr. 79 se 1618A nr. 75.

1618A nr. 81 se 1618A nr. 43.

1618A nr. 96. Sag mod Oluf Christensne i Visby, som anklagedes for at være fader til det barn, afdøde Mette Christensdatter fødte i Heltborg.

Tv. 7/3 1618. 4 mænd og 5 kvinder vidnede, "at de nærværende hos var den 8. juli da sidst og hørte, at MC, som var til Oluf Jensens i Heltborg i hendes store sygdom og barnsnød, der hr. Mads Andersen var kaldet til hende at meddele hende det højværdige sakramente, da beskyldte hun OC at være hendes rette barnefader og ingen anden". 172v-173r. - To kvinder, der "den 10. juni (vel fejl for juli) hos var, der MC barn blev født", og en kvinde, der "hos var den 13. juli, der MC døde", vidnede derimod, at de ikke hørte, hun beskyldte OC. 173r.

1618A nr. 98. Sag mod Jens Esbensen i Rottrup (Ulsted s.), der anklagedes for at have slået og stødt sin nu afdøde fader Esben Pedersen.

Tv. 28/4 1618. 12 mænd vidnede, "at nu i vinter næste tirsdag for kyn-delsmessedag (2/2) hørte og så de, det JE lod føre sin fader sal. EP her ... for retten, som han lå på en dyne i en slæde, og han da blev adspurgt, om hans søn JE havde slået ham. Da svarede han og svor nej, det hans søn aldrig har stødt eller slaget ham". 178r-178v.

1618A nr. 100 se 1618A nr. 129.

1618A nr. 101. Sag mod Arent Sørensen i Sejerslev og Niels Tøgersen i Nørre Dråby (Sejerslev s.), som havde overfaldet Peder Nielsen i Sejerslev.

Tv. 21/4 1618. Mads Jensen i Overgård (Sejerslev s.) vidnede, "at påske-torsdag sidst forleden kom AS og NT og PN i hans gård, og PN var før kommet i hans gård, eftersom han havde sendt bud til ham, at han skulle komme til ham og gøre regnskab med ham om nogle sko og andet, som han havde købt for ham i Holstebro marked, og i det samme, som han stod og slog en

haspe ("harspe") i hans forstuedør ("foestdør")(?), og som han så til, da sloges de ved den østre ende ved hans "flagtøresteill"¹. 181v-182r. - To mænd i Sejerslev vidnede, "at PN kom omkuld på Mads Jensens tørvestakstejle østen til hans rålingshus"², og halvparten lå han på tørvestakstejlen og halvparten uden for, og i det samme han lå på sit ansigt, da slog NT ham i hans højre aksel med en kniv", medens AS huggede på ham med et værge. 182r.

1 Flagtørv er tynde og brede tørv til at dække tørvestakke med eller bruge som mønningstørv, og en tørve(stak)stejle er underlaget for en tørvestak. - 2 Stuehus.

1618A nr. 106. Præsten i Vorde og Rømlund hr. Søren Nielsen Paaske havde sagsøgt Svenning Pedersen i Rømlund, fordi han beskyldte ham for at have foranlediget Christen Nielsen i Rømlund til at beskyldte SP for at have indtaget et af hans får og skjult det.

Tv. 11/5 1618. 14 mænd vidnede, "at de nærværende hos var i Rømlund kirke søndagen den 11. (fejl for 12.) april sidst forleden og der hørte og så, det SP kom i Rømlund kirke, siden hr. SNP var ganget i prædikestolen, og greb "stadt"¹ midt på kirkegulvet imellem kvindernes og karlenes skamler² og blev der standende, til prædiken og al tjeneste var ude, og der for:ne hr. SNP vendte sig fra alteret og ville gå af kirken, da vendte SP sig ned ad kirkegulvet og oplæste en landstingsstævning formeldende om nogle ord, CN og hans hustru skal have haft om SP og hans hustru, og der SP havde oplæst samme stævning, sagde hr. SNP: Lad disse to fattige folk, CN og hans hustru, være tilfreds. Da svarede SP: Nej, jeg skal lære dem til at tale ilde om mig og min kone. Da svarede hr. SNP: Jeg vil sige dig en ting. Riv denne stævning sønder og lad klammeri, trætte og skarn fare, thi næst Guds hjælp skal du ikke gøre dem skade for en skilling. Så gik hr. SNP ad kirkedøren, og der han kom til den nederste karleskammel, da råbte SP højt og sagde: Hr. Søren, I er den mand, som skulle styrke godt, men I styrker det ikke. Så vendte hr. SNP sig om og lagde sin højre hånd på den nederste karleskammel og sagde til SP: Hvem har jeg gjort det med. Da svarede SP og sagde: Med CN, der står. I har kommet ham til at lyve på mig. Da bad hr. SNP de dannemænd og godtfolk drages til minde, hvad ord SP havde, og hvorledes han siger mig til her i kirken, at jeg har kommet CN at lyve ham på, og for:ne mænd da svarede: Vi skal vel det gøre. Så gik SP ud af kirkedøren efter hr. SNP og fulgte ham over med banden og skænden, indtil hr. SNP kom uden for kirkelågen og gik til sin vogn". 191r-191v.

Tv. 8/5 1618. En mand i Romlund vidnede, at en dag før påske kom CNs hustru "ind til hans om eftermiddag og sagde, deres får havde været heden i tre nætter. Den dag kom det ud med SPs får og havde fået lam, og de havde deres får inde i 3 nætter og dulgte det". 192r. - En anden mand i Romlund vidnede, "at han nærværende hos var den 22. marts sidst forleden, som var en søndag, de gik fra kirken, og hørte, at CN sagde til hr. SNP, at han havde løbet tre dage og ledt efter sit får, og da havde SP og hans hustru taget det ind og dulgte det". 192r.

1 Standsede. - 2 Bænke.

1618A nr. 107. Sagmod Niels Christensen i Holmegårds mølle (Ydby s.), som havde slået Peder Lauridsen i Ydby ihjel.

Tv. 16/5 1618. To mænd i Ydby vidnede, "at søndagen den 27. (fejl for 26.) april kom PL, Lars Eskesens svend, ind til dem, der de sad og drak en kande øl eller to med andre godtfolk inde til Christen Andersens. Da kom PL og NC nogle ord imellem, som de sad. Så gik PL ud og kom uden for vinduet ("vendeuenn") med et draget værge og udæskede NC at slås med ham. Så kom NC ud til ham, og de kom sammen". 193r. - En kvinde vidnede, "at samme dag og tid stod hun til Christen Andersens. Da kom PL derind og spurgte, hvo i stuen var. Da sagde hun Christen Jensen i Sinderup (Ydby s.) og NC i Holmegårds mølle. Da sagde PL, at der ville da blive en ond aften af. Så gik han i stuen". 193r.

"Efterdi NC var en soldat under regimentet og var af PL udæsket for hånden sig at forsvare", svor sandemændene NC manddød over og til sin fred.

1618A nr. 108. Trolddomssag mod Hans Pedersen Skrivers hustru Karen Pedersdatter i Gerå (Aså-Melholt s.).

Tv. 2/5 (fejl for 2/3) 1618. Troldkvinden Mette Pedersdatter i Ulsted bekendte bl.a., "at der Jens Kocks søn i Gerå havde drukket bryllup med Hans Bertelsens datter, lod HPSs kone tage hans lønlighed fra ham, for han ikke ville tage hendes datters datter til ægte, og hun (Mette Pedersdatter) hjalp ham". 194r.

Tv. 2/5 1618. Jens Jensen i Gerå vidnede, "at ved sankthansdag midsommers tid nu førstkomende 5 år i hans første bryllupsdag bekom han den sygdom og bræk på hans lønlige lem, som den troldkvinde Mette Pedersdatter af Ulsted, som for kort tid siden blev brændt ved Kær herreds ting, i hendes bekendelse omtalt har". 194v.

Brev af 10. maj 1618 udstedt af 4 præster, som bekendte, at de havde "været til stede ved Kær herreds ting den 8. april sidst forleden, da den troldkvinde Mette Pedersdatter blev brændt, og da trøstede hende med Guds ord og hende i blandt andet da foreholdt, at hun for Guds og hendes saligheds skyld ville bekende, om hun havde løjet på nogen i hendes bekendelse. Så svarede hun dem og sagde, at så sandt, som hun ville vorde et Guds barn og arve Christi rige, så sandt var sandhed alt det, som hun i hendes bekendelse omtalt har, og derpå vil hun og dø". 194v.

Tv. 23/5 1618. KP bekendte, at der var en i Gerå by, som var skyld i overnævnte Jens Jensens svagelighed, "og dersom hun for den sag skulle dø, da skulle hun gøre sådan primsignelse¹, så at sådan en næppelig var hørt før der i sognet". 194v.

Tv. 2/5 1618². KP bekendte, at hun skikkede sin pige til troldkvinden Mette Pedersdatter i Ulsted, "at hun ville komme til hende, og for:ne kvinde kom til hende i hendes hus, og KP klagede sig for hende, at hun kunne ikke fået(?) "isære"(?)³, og hun bad hende om råd". Mette Pedersdatter rådede hende til at fremstille et eller andet "og kaste i garnet, og så skulle hun fange sild". KP fulgte rådet, men det hjalp ikke noget. 194v-195r. - Søren Mogensen i Try (Dronninglund s.) vidnede, "at for 40 år og noget mere siden" var HPS hos Peder Munk til Sæbygård, som da havde Hundslund Kloster (nuværende Dronninglund) i befaling, fordi hans hustru KP "med trolddomskunst har begjort⁴ Lars Markussens døtre i Gerå og taget held og lykke fra ham, og derfor gav HPS 100 dlr.". 195r. - Samme Søren Mogensen vidnede, "at ved 30 år og noget mere siden blev der en troldkvinde brændt ved navn Karen Bruns, og hun røbede KP, HPSs hustru, for trolddom, at hun med hende skal have gjort i Stagsted (Dronninglund s.), og for:ne Christen (vel fejl for Søren) Mogensen lod skrive med HPS, da han drog til Hindsgavl til sal. afgangne, velbyrdige Hans Johansen (Lindenov, der havde erhvervet Hundslund Kloster ved mageskifte med kongen) at aftinge KP for den sag, og udlovede han derfor 10 øksne og nogle penge". 195r-195v.

På landstinget fremlagdes tingbogen for Hundslund birk 1587, som "HPS vedgik med egen hånd at have skrevet, og findes iblandt andet indtegnet den 8. juli Karen Bruns bekendelse, dog HPSs egen hustrus navn udelukket. Item den 15. juli findes indtegnet, at HPS tilspurgte Peder Nielsen birkefoged, hvem han burde at stævne til hans hustrus skudsmål og vidner. Da svarede han, at han skulle stævne Hans Pedersen foged, som den bekendelse havde irettelagt, og ingen anden. Item den 5. august, at HPS har i 2 samfulde tingdage æsket frem, om der var nogen mand, der havde hans hustru

for nogen uæresag at beskylde, da begærede han dem frem ... og bød sig i dom og ret imod enhver. Endnu den lørdag efter sanktlaurentiidag (10/8) en dom, at HPS på hans hustrus vegne er fundet lovløst⁵ hjem for den beskylldning og dømt hans hustru kvit og fri for den sag ...". 195v-196r.

Tv. en dag i maj måned 1618. Peder Hansen Skåning i Melholt vidnede, at en dag, "da han var hjemme i Gerå hos sin fader HPS, faldt ord og tvedrægtighed imellem KP, HPSs hustru, og Anders Gregersen om årsagen, at KP ved hendes pige havde "lagdt malak"⁶ Anders Gregersens køer ham og uafvidende og uadspurgt, og straks derefter fik KP ham en liden træskål fuld af nogen uren ting, som ham syntes at være urent vand, og truede ham til at gå dermed til Anders Gregersens dør om aftenen sildig, da døren (var lukket, og(?)) bad ham, at han på hendes vegne at skulle slå det ind under den Anders Gregersens ildersdør⁷ og over dørtræet, så det kunne flyde på hendes gulv. For:ne (Peder Hansen) ydermere at have vundet, at der han det havde gjort, blev Anders Gregersen og hans hustru ganske bange og kede af samme deres (gård), så de straks derefter samme gård opsagt fraflyttede, og lidet derefter blev Anders Gregersen død. For:ne Peder Hansen ydermere at have vundet, at der han sagde fra, at han for:ne (ting ha)vde (?) indslaget efter KPs befaling, da holdt hans fader HPS ham, imedens KP sled huden af ham med ris". 196r-196v.

To vidnesbyrd aflagt henholdsvis den 2. og den 16. maj 1618 og begge omhandlende det urene vand, Hans Pedersen Skåning havde slået ind under Anders Gregersens dør m.v. Det ene blev aflagt efter rygte og tidende og det andet efter, hvad Peder Hansen havde fortalt. Af disse vidner fremgår det, at tildragelsen fandt sted for 30 år siden eller mere, at Anders Gregersen straks undveg af sin gård, og at han, efter at gården var opsagt, flyttede med hustru og børn til Hals, hvor han blev slået ihjel. 196v.

Tv. 2/5 1618. En mand vidnede, at han den 18. april havde været med ridedfogeden på Hundslund Kloster i Gerå for at registrere KPs bo. "Da samme tid hørte han, det KP ... sagde, at det var da længe siden, hendes bo blev skrevet, for den troldkvinde Karen Bruns, som blev brændt der i birket, hun røbede hende for uret, og da lod fogeden på Hundslund... skrive det, og hun blev hævnnet over ham, at han lå i Ålborg, og hans indvolde "rønte"⁸ ud af ham, og han havde ofte bud til hendes mand og hende, at (de for) Guds skyld (ville) forlade ham, hvis han havde budt dem imod. Så kunne hun og vel (blive) hævnnet over andre". 197r.

HPS, der forsvarede sin kone, fremlagde en dom af 31. januar 1579, hvori der var indført et tingsvidne, ifølge hvilket en mand havde fortalt, "at to kvinder skulle have sagt inde til hans, at Anders Gregersens kører blev malket om natten, og HPSs folk skulle have malket samme kører, og mælken skulle komme til HPSs". Tingsvidnet var blevet dømt magtesløst. 198r-198v.

Kirkenævninger svor KP skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Egentlig den første indvielse til dåben, exorcismen. Her signen som trolddom. - 2 Dette tingsvidne indeholder nogle ord, som kun består af meningsløse bogstavforbindelser, eller i hvilke der er foretaget rettelser, som gør dem ulæselige. Det har derfor ikke kunnet gengives ordret i sin helhed. Også dombogens gengivelser af de følgende tingsvidner er behæftet med fejl bl.a. overspringelser af ord og dele af ord. - 3 Muligvis fladfisken ising(er). - 4 Vel for-gjort. - 5 Uden at måtte aflægge ed med medesmænd. - 6 Måske skal der læses malock. Hvad der var meningen med de to ord, fremgår af det nedenfor gengivne tingsvidne, som er indført i dommen fra 1579. - 7 Køkken-, bryggersdør. - 8 Rådnede.

1618A nr. 120. Sag mod Jens Pedersen, der tjente i Stensbæk (Hørmested s.), fordi han havde ført Maren Olufsdatter ud af Gårdbo birk.

Tv. 12/7 1617. Christen Smed i Hvims (Råbjerg s.) vidnede, "at, som da på søndag sidst forleden som (fejl for var) 7 uger, da så han, at JP førte MO, tilforn tjenende i "Jernte"(?) (vel Jennet i Råbjerg s.), og da stakket tid havde levet til hans efter hendes barnefødsel, med sine heste og vogn fra hans og sønder ad vejen, som løber til Bollehede (Mosbjerg s.)". 219v-220r.

Tv. 14/6 1617. En mand vidnede, "at en søndag, han gik til kirke, da så han (at der holdt en vogn ved) Christen Smed i Hvims, og der var ingen folk i eller ved vognen, og han så, en dreng var inde til Christen Smeds, mens "huert" han kørte med vognen det (vidste han ikke)". 220r. - Maren Christen Smeds vidnede, "at hun var ombedt af godtfolk, at hun ville gøre vel og låne hus (til MO), medens hun gjorde barsel og fødte hendes barn til verden; thi hun måtte ikke blive i "Jenden"(?), som hun var, for husbondens "veder(...) schyld". Så kom MO og fødte hendes barn den samme dag. Så er (hun) blevet der en tid lang, og imidlertid er der en dreng kommet kørende did med en vogn. Da har MO ombedt samme dreng, at han vil le lade hende age med sig(?) efter noget til underholden; thi hun havde hverken øl eller mad at hjælpe sig med, og var da kommet igen og havde noget til sig". 220r-220v.

1618A nr. 124 se 1618A nr. 43.

1618A nr. 127. Sag mod Jep Christensen, Erik Madsen og Christen Andersen i Stanghede (Dollerup s.), der havde sået boghvede i jord, som hørte til Halds og Dollerups fælles fædrift.

Tv. 6/6 1618. 4 mænd vidnede, "at de kunne mindes, den tid hr. Otte Krumpen havde Hald i forlening (1544-1569), at der har været korn sået til Stanghede". 232r-232v.

1618A nr. 131. Trolddomssag mod Anne Pedersdatter Lompens eller Lumpens i Vester Halne (Vadum s.).

Tv. 5/5 1618. Lars Bertelsen i Vester Halne vidnede, "det han for nogle år siden havde APL på det næste fængslet for tyveri. Da lovede hun ham, at han skulle intet både af det og "iete"¹ ham ondt, hvilket han og stakket tid efter vederfarede, så at en hest faldt med ham og stødte hans arm sønder, hvilket han ikke igen kunne forvinde, med mere ulykke, han derefter skete". 239r-239v. - Jens Kjærulf i Øster Halne (Vadum s.) vidnede, "at jul nu sidst forgangen var 3 år anden julenat, som klokken kunne været noget over midnat, da var han i Bertel Thomsens gård i Vester Halne. Da så han, en kom gangende af vester og gik ind i Bertel Thomsens nøds til hans køer og så lukkede døren til efter sig. Så gik han til for:ne hus og ind til køerne. Da var APL derinde og malkede hans køer i en hvid "bagebøtte" ... Det var ham vitterligt ..., det Bertel Thomsens malkend straks derefter skulle blive fordærvet og ugavnlig lang tid derefter. Køerne blev og forvisnet. En part blev blinde, en part i andre måder fordærvet, og en part bortdøde. Kalvene i lige måder bortdøde, så han fik stor skade". APL svarede derpå, "det Jens Kjærulf ikke samme tid ledte efter hende i samme nøds, men en af Bertel Thomsens tjenestepiger, han ledte efter og havde hans gang til". 239v.

Tv. 7/7 1618. En tjenestepige vidnede, "at for nogle år siden kom APL ind til hende i hendes faders hus i Vester Halne. Da klagede hun på Jens (fejl for Lars) Bertelsen i Vester Halne, han havde ladet bundet hende for nogle kærve^{la} og ført hende i ondt rygte og klammer. Da sagde hun, at hun lovede ham, det hun skulle betale ham det, og han skulle næppelig komme af en klammer og trætte, han jo skulle fange en anden, og lovede ham, at han skulle få en ond færd og inden en stakket tid blive så ve og bange, som hun havde været". Ydermere vidnede hun, at, "Lars Bertelsen stakket tid derefter kom i stor ulykke, trætte og "banedett"² i adskillige måder og måtte rømme og vige hans gård". 240r. - 6 mænd vidnede, at "for:ne Laurids Bertelsen har påhængt stor ulejlighed både med kiv og

trætte ... sammeledes fanget stor skade på sit legeme i adskillige måder, så han nogle sinde har været i stor livsfare og fanget slig skade, som han næppe igen kan forvinde. Iblandt andet faldt en hest med ham, og han fik stor skade, desligeste er (en) skudemast faldet på ham i Ålborg, så han blev "ban" (vel fejl for baren) af stedet, som er det mindste". 240r. - APL svarede, at "for:ne Laurids Bertelsen ville gerne "sua-ren" (vel fejl for "suarme", d.v.s. sværme) og drikke og lade hans pibe-kande gå ad byen. Det var "offuer satt" til hans ulykke". 240v.

Tv. 5/5 1618. Herredsfoged Anders Kjærulf i Knepholt (Vadum s.) vidnede, "at som nu i høst var år en dag imod solrøst³ sad han og hans hustru Bodil Nielsdatter på siden af en liden høj ved hans gård. Da så de en kvinde komme af østen og gik til gården. Som hun kom noget nær imod gården, så hun sig meget om, om hun kunne se nogen folk, som da ikke kunne blive dem var, lagde hun sig ned, rakte sig ud imod jorden på sin bug og begyndte at "høke"⁴ frem. Så rejste han sig op og talte til hende og spurgte hende, hvem der lå og ville bruge spøgelse. Der han kom til samme kvinde, da var det APL. Da spurgte han hende til, hvi hun brugte sligt. Da svarede hun, at hun havde ondt i hendes "løg"⁵. 2340v. - Christen Andersen Kjærulf i Knepholt og Peder Bertelsen Kjærulf i Torpet (Vadum s.) vidnede, "at nu i år ved sanktmortensdagstide en søndag aften noget over midnatstide da var de tilsammen i Knepholt. Som de kom for døren, da hørte de østen for gården, ligesom nogen gav ord og røst fra sig, og så hørte nogle forskrækkelige skrig fra norden. Så "holte"⁶ de dem derhen, som folk buldrede og snakkede. Da var ligesom ti eller 12 mennesker var forsamlet. Dog de ikke kunne se dem, fordi det var meget mørkt. Da var det for deres øren at høre, som nogle troldfolk sled huden af en trold, og han skreg ganske underligt, dog ikke som noget menneske, og sagde: Fader lille, moder lille, jeg kan ikke gøre det, og nogen sagde, han skulle det gøre. Da kunne de aldrig rettere kende eller forstå, end de samme tid blandt andre hørte og kendte APLs ord og røst nogle sinde. Derefter gik de ind og tog hver et væрге og ville forfare, hvad (var) "for haning"⁷, og der de da kom ud og ville til dem, da fornåm de det, og så for enhver sin vej bort". 240v-241r. - Da Anders Kjærulf spurgte APL, hvorfor hun "lå og "høked"⁴ ad jord", svarede hun, "det hun havde nogle kække at bære hans hustru, satte hun sig ned at hvile i en agerren"^{7a}. 241r.

Tv. 4/4 (antagelig fejl for 14/4) 1618. To piger, som tjente Bertel Thomsen i Vester Halne, vidnede, "at nu i vinter den næste lørdag for sanktpedersdag (22/2) nu sidst forgangen, da så de, det APL om morgenen tidlig kom af Bertel Thomsens østre stald. Som hun kom noget fra døren,

så de, hun tog noget under sin højre arm og kastede det bag fra sig med den venstre hånd. Så gik hun af gården og gav ingen ord fra sig. Om aftenene efter solrøst³ kom hun igen og løb (i) lige måder i samme stald, og der hun gik ud igen fra døren, tog i lige måder noget under samme højre arm og kastede baglæns tilbage med den venstre hånd. Dog kunne de det ikke vide, hvad det var, hun kastede fra sig. Derefter løb hun af gården, og da var hendes søn Anders Pedersen "Luger" i gården med hende". Ydermere vidnede de, "at om anden dagen næsteften, som var på sanktpedersdag, om morgenen tidlig da var for:ne Anders "Lugard" i Bertel Thomsens lo og stod på bjælken. Hvad han der ville, vidste de ikke. Dog blev han meget underlig, der han der blev fundet, og var det den samme dag, han drak sit bryllup. En dag eller to efter, det APL havde været i for:ne stald, blev et af de bedste øg, i stalden stod, ganske afmægtigt og kunne ikke stå eller gå, mens døde straks efter. (I) lige måder var det dem vitterligt, at hvis fænon i loen stod under Anders "Lur", den tid han var på bjælken, en part slet døde, en part ingen tjenlige. Endnu vidnede ydermere, at på vorfruedag sidst forleden, som var den 25. marts, da var Bertel Thomsen eller hans hustru ikke hjemme. Da kom APL over diget i deres kærhave. Så løb hun ind i bryggerset, gav sig intet til ærinde, løb så på ovnen, var der en kort tid, dog kunne de ikke se, hvad hun udrettede, og derefter løb hun straks ind, hvortil APL og for:ne hendes søn svarede, at de formente, de måtte jo gå ihvor, når deres ærinde faldt". 24lr-24lv.

Tv. 5/5 1618. En pige, der tjente i Lyngdrup (Horsens s.) vidnede, "det hun om 4 år mod⁸ tjente for:ne Bertel Thomsen. En søndag ved påsketid var Bertel Thomsen eller hans hustru ikke hjemme. Da kom APL løbende derind i huset og søgte ad bryggerset til nogle gæs, som lå i nogle tønder og reder ("reier") på deres æg. Da sagde hun: Har samme gæs udlagt. Så tog hun først en op, så den anden og så den tredje og vendte dem om. Så gik hun ud. Straks efter hun var udganget, brød et svin igennem en væg og kom ind til gæssene og væltede den ene rede om og slog æggene sønder. Siden dag efter dag på fjerde dags tid gik et lidet hul på hvert æg af de andre, så stort som enden af en finger, indtil de var alle sammen sønder. Så kom Bertel Thomsen og hans hustru hjem. Da sagde de, hvorledes til var ganget. Da svarede Bertel Thomsens hustru: Gud bedre mig, at Lumpen skulle komme til dem. Det er ikke det første hun har gjort mig sligt". Ydermere vidnede hun, "at i samme for:ne åringer fik Bertel Thomsen stor skade på sit mælkend, køer, kalve og andet fænon. Da hørte hun, det APL sagde, hun

vidste en, der havde lovet Bertel Thomsen ondt, der han kom der til gården, og det var ham vederfare, og mente, det skulle ske". 241v-242r. - En mand vidnede, "at om 5 års mod⁸ tjente han Bertel Thomsen. Da gik APL hendes høns daglig i deres huse. En dag kom han ("ko hant") til og slog en af samme høns ihjel og "bandt den paa ded". Så kom hun til ham. Da lovede hun ham, at han skulle fange både skam og skade. Siden havde han liden lykke vederfare, mens næppelig kommet af en klammer og trætte han jo har været med den anden". Ydermere vidnede han, "det Bertel Thomsen samme år købte en kalv af APL for en skæppe rug, og der hun hentede samme rug, sagde hun til ham: Havde han givet mig ren rug for min kalv, da skulle den vel have levet, mens for han gav hende skiden rug, skulle den ikke komme ham til gavn. En tid lang efter døde samme kalv bort og blev uddraget og lå i lang tid, og ikke enten hunde eller fugle ville den fortære, men blev liggende og forrådnede". 242v. - En anden mand vidnede, "det han for nogle år siden slog hendes hund ved hendes dør. Da lovede hun ham, at han og skulle få skam og skade for hans umage. Da svarede han hende igen, at han mente vel, at hun var god nok for at holde ham det. Noget derefter kom han til Simon Clemensen i Vester Halne at tjene. Da faldt han i en langvarende sygdom, og da han kom noget tilpas igen, kom hun en dag i huset til ham. Så faldt dem nogle ord imellem, og han sagde til hende: Din troldkone har lovet mig ondt. Det er mig vederfare, og slog hende på munden. Dernæst forligte han sig med hende". 242v-243r. En mand, der tjente på Vang (Sulsted s.), vidnede, "at om 5 års mod⁸ tjente han i Knepholt og vogtede Anders Kjærulfs køer. Da befalede de ham tvende år tillige, at han skulle drive hjem på sanktvalborgdag (1/5) og middag med samme køer. Da kom APL tvende sanktvalborgdage tillige efter hverandre ind iblandt køerne, som han drev hjem med dem, og skilte dem ad i to eller tre hobe og sagde, hun ledte efter hendes ko, uanset hun vel vidste, hendes plejede intet at være der, og i samme åringer da var deres mælkend i Knepholt ganske fordærvet og ingen gavnlige. Det tredje år efter da kom hun og mod ham, og da kom hun for sent. Da lagde hun sig ud med markdiget, "høked"⁴ og krøb frem som en tudse. Dertil APL at have svaret, det hun ikke krøb anderledes, end hun ledte efter hendes får med et lam, var borte for hende". 243r. - Inger Mortensdatter i Vester Halne vidnede, "at som nu i år den næste lørdag for jul var år, kom APL ind til hende og ville låne en kedel at brygge ("bge") med. Da svarede de, at hun ikke kunne ombære den af den årsag,

hun skulle syde mæd i den. Hun agter (sig) til kirken om anden dagen. Da svarede hun, at det var ikke hendes alvor. Hun kom intet til kirke, og bad hende, at hun ville låne hende samme kedel. Da sagde hun nej, hun kunne intet bekomme den. Så løb hun ud, blev vred, truede og und-sagde, det hun lovede hende, at hun skulle vel få stunder at syde sin mæd, førend hun skulle komme til kirke, hvilket hun forment, hun og holdt hende, det noget derefter samme dag skulle hun gange på deres kølle at se til noget malt. Som hun tren på bjælken i køllen med den ene fod, brast den sønder, og hun faldt ned i køllen, og malt og andet på hende, som hun var "mueen"⁹ død både af samme slag så og af ild og røg, som var for køllen, så hun næppelig kom derfra med livet. Anden dagen efter nødtes hun til at drage til Ålborg til badskærer, fordi huden var mangelsteds afstødt i hendes ansigt. Da kom APL imod hende og tilspurgte hende, hvor hun ville hen. Da hende at have svaret: Din onde kvinde. Du talte med mig i går. Nu giver dit mod den samme i vold, du tror på. Og der hun da kom på fjorden, da rejste et stort vejr, at hun aldrig trøstede sig til land med hendes liv. Derefter nødtes hun til at være fra kirke alle julehelligdage ..., hvortil APL og at have svaret, at hun ikke mødte Inger Mortensdatter anderledes, end hun kom imod hende med en tom tønne på hendes hoved, hun har lånt i Øster Halne". 243r-243v.

Brev af 15. juli 1618, hvori præsten i Vadum bekendte, at han på Bertel Thomsens begæring havde gjort en kristen bøn i menigheden, at de måtte åbenbares, som hans mælkend skulle have fordærvet. 244r.

Kirkenævninger svor APL skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Jættede, d.v.s. tilsagde, lovede. - 1a Neg, Knipper af småneg. - 2 Vel bande i betydningen skældsord, skænderi. - 3 Solnedgang. - 4 Flytte sig med små bevægelser. - 5 Vel læg eller fejl for "røg", d.v.s. ryg. - 6 Holdt dem derhen, bevægede sig derhen. - 7 Vel for hånden. - 7a Upløjet jordstrimmel mellem to agre. - 8 For om ved ... års tid siden. - 9 Må betyde nær, muligvis ordet moden.

1618A nr. 136. Trolddomssag mod Clemen Ibsens kone Gertrud Clemensdatter i Sønder Ravnstrup (Ørum s.).

Tv. 30/4 1618. Mourids Christensen i Ravnstrup mølle (Ørum s.) vidnede, at "ved halvandet år siden og mere blev han meget hastigt syg, og efter-som folk tilrådede ham i hans skrøbelighed, sendte efter den kvinde" Mette Pedersdatter, som for kort tid siden blev brændt ved Kær herreds ting. 253v.

Tv. 28/5 1618. Bl.a. Mourids Christensens datter Anne Mouridsdatter vidnede, "at den tid det kvindfolk Mette Pedersdatter ... hun var hentet til deres fader ... i hans sygdom .. da samme tid hørte de, hun sagde, det GC havde gjort Mourids Christensen sin sygdom, han da havde". 254r-254v.

Landstinget dømte tingsvidnerne magtesløse.

1618A nr. 139. Sag mod Christen Christensen i Egebjerg (Hvidbjerg s., Refs herred), som anklagedes for at have villet kvæle sin hustru Maren Nielsdatter.

Tv. 6/6 1618. En kone i Egebjerg vidnede, at "onsdag efter sanktvalborgsdag (1/5) da kom MN og sagde til hende og hendes husbond, at da i aftes kom hendes mand hjem og var vrangvred og kastede sig i alle hans klæder i sengen. Så gik hun i sengen til ham og drog af hendes klæder til hendes ene særk. Så lod han ilde på hende og greb fat på hende, den ene hånd på hendes hoved, den anden på hendes strube, ligesom han ville kvæle hende, og sagde, at hun fik både¹ hendes hænder om hendes husbonds og fik hendes ben ud af sengen og sagde til ham, at han ikke skulle kvæle hende i hendes seng". 258v. - En mand fra Egebjerg vidnede, at han havde spurgt MN, "om hendes mand ville kvæle hende, som rygtet går. Da sagde hun først nej. Da sagde han, at hun måtte vel være bekendt for ham. Da MN at have sagt, han måtte vel tro, det er sandt, at han det ville gøre; thi han har givet en stor sum penge ud. Nu vil han have en anden igen og vil have flere penge igen". 259r.

MN aflagde på tinge ed på, at hun ikke havde sagt det, vidnerne påstod, hvorfor deres vidnesbyrd blev dømt magtesløse.

1 Begge.

1618A nr. 140. Sag mod Søren Pedersen i Koldkurgård (Resen s.) for byg-fæld.

Tv. 19/5 1618. Synsmænd hjemlede, "at de var syn den dag til Koldkurgård. Da så de husene på samme gård, de var bygfældige, som dem syntes, kunne samme gård og huse ikke forbygges ringere end med 40 sletdaler, så en mand kunne forhjælpe sig dermed". 260v.

1618A nr. 146, 177 og 179. Sag mod Karen Andersdatter, der var gift med Jens Jensen i Ellinggård (Elling s.), og anklagedes for at have begået hor med Lars Madsen, der tjente i Ellinggård.

Tv. 16/3 1618. Thomas Mikkelsen, der tjente på Ellinggård, vidnede, "at da på lørdag for sanktpedersdag (22/2) nu sidst forleden da gik han på Christen (fejl for Jens) Jensens høgulv at skulle tage noget hø ned til nogle øg. Da så han, det LM var imellem KAs ben og var i en hvid ulden trøje. Den vippede op og ned på hans ryg, og siden gik han ned. Så ved han ikke, hvad de bestilte siden". 268r. - En anden karl på gården vidnede, at samme lørdag "da viftede Thomas Mikkelsen ad ham, at han skulle gå op ad høgulvet til ham. Da så han" det samme, som Thomas Mikkelsen havde set. 268r-268v.

Sognevidne, ifølge hvilket sognepræsten i Elling hr. Oluf Madsen og Jens Bjørnsen, som var fuldmægtig for ejeren af Ellinggård, "Vorherres himmelfartsdag sidst forleden (14/5) i Elling kirke at have tilspurgt menige sogne~~m~~ænd, som da til stede var, hvad rygte og skudsmål de ville og kunne give KA. Da var hun født der i Elling præstegård af ægte forældre (datter af præsten Anders Pedersen, Oluf Madsen var hendes stedfader), og kunne de ikke andet sige, end de jo havde hørt, at KA har haft rygte for løsagtighed både før, hun kom i ægteskab, og siden". 269r.

Tv. 15/6 1618. 24 mænd vidnede, at de havde kendt KA fra barndommen af, og at hun altid havde skikket sig ærligt og vel. De kunne ikke beskyldte hende for løsagtighed og havde heller ikke tilforn "hørt noget ondt rygte og tidende om hende i nogen måde, førend nu stakket siden forleden der er kommet nogen tvist og ueninghed imellem hende og hendes ægtehusbond JJ, så hans husbonds foged Jens Bjørnsen i Strandbylund (Elling s.) og den dannemand hendes stedfader hr. Oluf Madsen i Elling på hendes vegne nu om trættes". 331r-331v.

Tv. 23/3 1618. Christen Lauridsen, der tjente i Elling præstegård vidnede, at mandag, tirsdag og onsdag for tre uger siden "kom han ind i Ellinggård om aftenen og så, det JJ og KA lå i seng tilsammen". Karen Rasmusdatter fra Hirsholmene(?) vidnede, at omtalte dage havde JJ og KA "ligget med hverandre i seng fra om aftenen, de lagde dem, og til om morgenen, de opstod". Da de blev forhørt hver for sig på landstinget, erklærede Christen Lauridsen, "at han alle for:ne tre aftener havde været i Ellinggård og fortøvet der natten igennem til imod dag. Den første aften gik han til Peder Johansen, som da sad der og arbejdede, og hentede sig et par sko. De andre tvende aftener blev han af hans husbond did vist at forfare om JJ og KA søgte seng sammen". Karen Rasmusdatter forklarede, at hun de tre dage "var der i huset at hjælpe til at brygge og bage". Den sidste aften var Peder Johansen der i gården, ligesom "Christen Lauridsen den aften lå der i huset, medens de andre to aftener gik han hjem ved 10 slet". Deres forklaringer stemte således ikke overens. 334v-335r.

1618A nr. 151. Sag mod Peder Pedersen i Bested, der havde slået Niels Madsen i samme by ihjel.

Tv. 30/7 1618. 3 mænd vidnede, "at de så den 10. juli ved middagstid, at sal. NM kom gangende af norden med en rive i sin hånd, og PP stod østerst i Mikkell Christensens gård i Vittrup (Bested s.). Da sagde PP, at de havde pantet og taget for nogen, som ikke slog deres høskår vel på Tandrup mark og enge (Bested s.), og sagde til NM: Vi tog og en hat fra dig, og ikke du vil løse den igen. Da svarede NM: De tog min hat fra mig som skælm. Da sagde PP: Gjorde vi det? Du løj, det der fare en djævel i dig. Idet slog han til ham med en kniv i hans bryst, og så faldt NM og blev liggende". 274v.

23/6 (fejl for 23/7) 1618. 6 synsmænd hjemlede, "at de på fredag, da var 8 dage, da så de, NM lå død sønden Mikkell Christensens herbergsende i Vittrup østerst i Mikkell Christensens gård og havde et stort, drabeligt sårsmål i hans bryst". 274v-275r.

Sandemændene svor PP manddød over og fra hans fred.

1618A nr. 152. Trolddomssag mod Kirsten Nielsdatter Snedkers i Viborg.

Tv. 13/7 1618. En mand fra Viborg vidnede, "at fredagen den 3. juli sidst forleden da så han, at en hvid so, som var Karen "Vorens", gik uden for Christen Pedersens dør, og da kastede Berete Christensdatter to små skaller¹ ud til en kat. Så tog soen dem fra katten, og så slog Berete

Christensdatter til den med en liden vol². Så kom KNS i hendes dør og bannede Berete Christensdatter om skam for samme svin, hun slog. Da sagde barnet, at hun slog det ikke så hårdt, som hun slog den i "sistens" med den halve dør, og så skændtes de. Da sagde Berete til hende, at dersom hun lovede hende noget ondt, da var hun vel mand for og (holde)³ hende det; thi hun "reste"⁴ aff i vente, hun var h(os)(?) hende, at hun havde to tingester på "Bareuold"⁵. (Da) sagde KNS til hende, at (hun) skulle få skam og en djævels færd, og "alum dj"⁶ d(a) fik Berete Christensdatter en hastig sygdom". 275v-276r. - 6 synsmænd hjemlede, at de havde synet Berete Christensdatter. "Da så de, at hendes moder Bodil Pedersdatter løftede hende af sengen. Da kunne hun hverken stå eller gå, og kødet var ganske forsvundet på hende, og klagede hun på KNS for samme h(endes) sygdom og skrøbelighed og sagde, at hun lovede hende en djævels færd og skam og "alen fj"⁶ kom der nogen kold tingest ind af hendes mund, og så blev hun straks syg". 276r.

Tv. 27/7 1618. Karen Jensdatter "Vorens" vidnede, "at hun hverken har set eller fornummet hendes so, siden KNS kom i skændskab med Berete Christensdatter om den, og ikke hun enten har set eller fornummet hud eller hår af den siden, medens har tit og ofte lyst efter den både i kirken og til tinget". 276v. - Anne Jensdatter i Viborg vidnede, "at om søndagen, der Christen Hansen havde bryllup om aftenen, da ledte sal. Margrete Pedersdatter efter en sølvske. Da svarede (KNSs datter) Karen Sørensdatter og sagde: Jeg har en ske i min lomme, og det er min egen. I det samme så de under bordet. Der lå en sølvske nedfaldet, og den blev optaget, og lagde den for Margrete Pedersdatter. Da sagde hun til hende: Det er min ske, du har i min (fejl for din) lomme, og denne skal gerne være din, og om mandagen, de kom til brylluppet igen, sagde Jacob Rasmuseen, for:ne Anne Jensdatters sal. husbond: Piger forvare skeerne bedre i dag, end I gjorde i aftes, at I ikke stikker dem i eders lomme til mistykke. Så sagde KNS om aftenen til Jacob Rasmussen, at han skulle få så stor en pine og ve i hans hjerte, som han havde gjort hendes datter forsmædelse iblandt godtfolk, og den tid, hun sagde samme ord til for:ne hendes husbond, da sagde hun til hende, at når den slæmme troldkone fare i "fale"⁷ aske, da skulle hendes husbond komme ærligen i hans grav, og straks derefter blev han slaget med en kniv og lå i tre uger under badskærers hånd, og så kom han op igen og var tilpas og arbejdede så på Skovgård (Tapdrup s.) i 14 dage og gik så til sengen og lå i 16 uger og klagede sig, at han brændte op, og bad Gud om, at han havde KNS i et sandkorn imellem hans tænder, og sagde Jacob Rasmussen: Hvi monne KNS ikke gå ind til mig. Jeg tror, hun har ikke handlet så vel imod mig, det hun t(ør) gå til mig". 276v-277r.

Tv. 3/8 1618. En tjenestepige fra Viborg vidnede, "at nu til sankt-mikkelsdag (29/9), først kommer, 2 år da tjente hun Christoffer Jensen her sammesteds, og da lånte hun en tærskel^{7a} af KNS, og den flød heden i søen for hende, og så gav hun hende to for den igen, og siden kom KNS da ind til hende og begærede, hun ville unde hende øl for 1 skilling. Da sagde hun til hende, at hun ville ikke det gøre, for hendes madmoder var ikke inde. Da sagde KNS til hende, at hun skulle få skøn, og siden en tre uger derefter fik hun ondt i hendes ben og kunne ikke gå en hel vinter eller nytte enten af hendes fødder eller ben, og klagede hun for hendes husbond og madmoder, at hun var ilde kommet i med KNSs tærskel, og hvad Gud var skyldig eller KNS deri, det vidste hun ikke". 277r. - Ovennævnte Christoffer Jensen vidnede, at hans daværende tjenestepige førstkomende mikkelsdag for to år siden fik "ondt i hendes ben, så hun ingen gavn kunne gøre for ham fra den tid og til noget nær påske, og siden påske klagede hun for ham, at hun havde ondt i hendes ene arm, så hun kunne ikke bære en "barfuld"⁸ tørv eller hente en spand vand". Hun troede vist, at det var KNS, som "havde gjort hende det". 277r-277v.

Brev af 20. juli 1618. 6 borgere i Viborg var den dag med byfogeden "i KNSs hus og skulle se og forfare, hvad som var rykket af huset. Da fandtes der først i kålgården imellem kålen" en hel del sengetøj, klæder og husgeråd, "og kom Christen Nielsen Remmesniders steddatter med en hynde, 1 kobbergryde og 1 kåbe, som hun sagde (KNSs datter) Karen havde fået hende at gemme. Fandtes på loftet, som var fjælet under nogle "schorfftørffue"⁹ 1 særk med knipling for hænderne" og andet linned, dækketøj m.v., "i huset i sengen 2 grå dyner" o.s.v. o.s.v., diverse skrin og kister med indhold m.m. "Endnu fandtes i halmen under klæderne i sengen 1 sort engelsk trøje"¹⁰. 277v-278r.

Tv. 27/7 1618. (Christen Remmesniders steddatter) vidnede, at den dag KNSs indbo blev skrevet, "da fik (KNSs datter) Karen Sørensdatter hende en kåbe, en kobbergryde og en hynde, som hun skulle bære ud for hende, og da hun kom op i gaden, da kom hendes moder imod hende og spurgte hende ad, hvad det var, hun havde. Da sagde hun, at Karen Sypige fik hende det. Så viste hendes moder hende straks tilbage med det igen". 278r-278v.

Tv. 10/8 1618. Stig Sørensen Tækkemand vidnede, "at ved en 8 eller 9 år siden da købte han nogle kål af KNS, og da sagde hun til ham, at han fik flere kål, end som hun havde solgt ham, og da kom de i noget skænderi med hverandre derom. De bandede hun ham og talte ilde til ham, og han talte også ilde til hende igen, og siden den tid kunne han ikke være på sted over år til hobe". 282r. - En hel del mænd og kvinder vidnede, at de ikke

vidste noget ondt at sige KNS på, "meden en skiden skændsmund har hun altid haft". Desuden havde de hørt rygter og tidende, at hun skulle have taget Jens Christensens "pentel", tingest eller lønlige lem fra ham. 282r-282v.

Kirkenævninger svor KNS skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Karpefiskens skalle. - 2 Stok. - 3 Det yderste stykke af siden er fugtskadet og afstødt. De manglende ord og bogstaver er tilføjet i parentes. - 4 Rystede, var bange. - 5 Borgvold, voldstedet ved Viborg Nørresø. - 6 Straks. - 7 Falaske d.v.s. gloende aske, emmer. - 7a Træ til at banke vasketøj med. - 8 Bårefuld, vel så mange, man sædvanligvis bar. - 9 Skårtørv, d.v.s. gravede tørv. - 10 Trøje af engelsk klæde.

1618A nr. 153. Trolddomssag mod Karen Tøgersdatter i Ålborg.

Tv. 20/3 1618. Niels Madsen Vognmand (eller Vognkarl) vidnede, "at nogen tid forleden kørte han for (borger i Ålborg) Søren Frandsen til Klingård (Klim s.). Da på vejen spurgte han ham ad, om han intet har hørt om de nøgler, der var blevet borte, som var omspurgt hos troldpigen i ladegården, og spurgte ham tit ad, om han ikke vidste, hvorfra den var kommet, og hvem det skulle være, og på det sidste sagde for:ne Søren Frandsen selv: Det er en af de store. Det er KT på torvet". 285v.

1618A nr. 157. Sag mod Poul Madsen, Maren Christensdatter og Thomas Christensen i Odde (Klum s.), som havde hentet hø og korn på Peder Rodes mark.

Tv. 11/7 1618. PRs døtre vidnede, "det PM og MC de har hentet 10 fuldkomne læs tørt hø af deres faders mark, de sidste 5 læs hø hentede de 2 år siden, og de andre 5 læs hø hentede de et år tilforn, og intet han har fanget tilforn af dem". Ydermere vidnede de, "at TC var med PM og MC og hentede 6 læs havre af deres faders mark, som var avlet efter 2 tønder havresæd, deres fader havde sået for TC i hans jord på hans brev, som TC har af ham, som lyder på 7 dlr.". 290v.

1618A nr. 162. Tøger Madsen havde sagsøgt Morten Jacobsen i Bodum Bisgård (Bodum s.), fordi han på skiftet efter TMs fader Mads Christensen i (Dover) Østergård (Dover s.) havde brudt en skuffe op og taget nogle breve med sig.

Tv. 27/6 1618. En mand vidnede, "at den 31. maj som var 30 dage, år forgangen, efter sal. MCs død, som faldt på en lørdag, da var han i Østergård over samme skifte. Da så han, MJ brød en skuffe under bordet med en

økse, og ikke han vidste, om han brød en anden eller ej". Desuden vidnede han, "at der kom bud efter MJ, at han skulle til tinget ved middagstid samme dag, og den tid, han gik ud, da tog han nogle små, skidne breve, som lå oven på en fjæl over hans hoved. Så tog han samme breve og lagde i hans lue og gik ud og drog bort, og lagde MJ samme breve over hans hoved, førend han tog dem, den tid han læste dem". Desuden var der tre andre mænd, der læste brevene. 297v. - En anden mand vidnede, at MJ brød skuffen op "med en økse og et huggejern ... og læste nogle breve, som lå i samme skuffe, og tog nogle nøgler op af samme skuffe". 298r. - Et tredje vidne forklarede, "at han samme lørdag den 31. maj var i for:ne bo. Da taltes med arvingerne om, at de skulle ville bryde, og formente, der skulle være sølv i samme skuffe, og ville have den brudt og begærede af TM, at den måtte brydes. Da sagde han nej, at han lukkede den intet ("jannthitt"), han ville ikke heller lade den op. Da sagde MJ: Dersom det var med alle arvingers vilje, da skulle de vel få den op. Så brød MJ samme skuffe med en økse og et huggejern og tog de breve op og lagde nogle op fra sig med sin venstre hånd over hans hoved. Hvad det var på skab eller panel, vidste han ej". 298r. - Ifølge et fjerde vidne havde MJ sagt, "at efterdi kongens herredsfoged var til stede med arvingerne, om de ville give ham forlov, da ville han bryde den". 298r. - TM erklærede, at han samme dag forbød "nogen at bryde noget af det, hans faders nøgler var i forvaring til breve eller andet, før hans husbonds foged kom". 298r-298v.

1618A nr. 165. Sag mod Henrik Nielsen i Rettrup (Brøndum s.), der havde såret borger i Skive Laurids Madsen Badskærer.

Tv. 10/4 1618. Jens Christensen Skrædder vidnede, "at da på lørdag 3 uger sidst forleden om eftermiddag da kom LMB ind i hans stue og købte en kovs¹ øl, som han gik over hans gulv med i hans hånd. I det sam(me) LMB så gik med samme krus øl i sin hånd, da kom HN ind ad døren til dem med intet i sine hænder, og så fik LMB og HN hverandre (i) hånd, og de så ordedes noget ved, og da sagde LMB til HN: Det var bedre du fik mig (en) ærlig hånd. Jeg har læget dig og gjort dig godt tilform, og da sagde LMB: Du bør ikke at få mig (en) skælms hånd, og så med det samme satte HN sig hen på Jens Skrædders bænk, og LMB så trådte hen der til ham og sagde: Jeg skal træde "gader"² af dig. Du skal få en djævel". Med det samme rejste HN sig og sårede LMB med en kniv indsvøbt i et tørklæde. 308r.

Sandemænd svor HN vold over, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Skål. - 2 Vel flertal af ordet gad, der betyder brod.

1618A nr. 170. Sag mod Mads Nielsen, der tjente i Skjoldborg, og som havde slået Rasmus Nielsen i Møgelvang (Skjoldborg s.) ihjel.

Tv. 24/8 1618. En mand i Sundby vidnede, "at han hos var i Niels Poulsens stue i Sundby mandag i pinsehelligdage sidst forleden. Da så han, at MN slog over bordet til RN med en kniv og slog ham et slag i hans venstre arm og to slag i hans højre arm, og der RN kom fra bordet, da stak MN ham det fjerde slag under hans højre patte". 316v.

Sandemændene svor MN manddød over og fra hans fred.

1618A nr. 171. Sag mod Poul Jensen i Kollerup, der havde slået Christen Christensen i Hingelbjerg (Kollerup s.) ihjel.

Tv. 7/9 1618. Smeden i Kollerup vidnede, "at mandagen den 3. august sidst forgangen da stod han i hans smedje og smedede for CC, da hørte han nogle folk uden for smedjen, som buldrede og gav lyd af dem; men han kunne ikke gøre(!) forskel på, hvad ord de havde. Så gik han ud ad smedjedøren. Da så han, at det var PJ og hans broder Mads Jensen. Så gik han imod dem og ville forhindre dem, at de ikke skulle komme til smedjedøren, og gav dem gode ord, at de skulle gange tilbage igen, og i det samme de havde sådan buldren, da kom CC ud af smedjen med en økse og et spyd. Så slog PJ løs til CC med en sten, og CC slog løs med øksen og dog gjorde ingen skade. Idet slog PJ og Mads Jensen til CC med to forke, så han gik omkuld. Så stak PJ til ham i hans højre arm med sin fork. Idet kom CC op igen, og da slog PJ til ham med en kniv i samme arm". 322r-322v. Af andre vidneudsagn fremgår det, at, at PJ og hans broder, da de stod uden for smedjen, havde udæsket CC.

Sandemændene svor PJ manddød over og fra hans fred.

1618A nr. 175. Sag mod Christen Høg til Todbøl (Kallerup s.), som beskyldtes for ulovligt at have ladet Hans Christensen i Hundstrup fængsle. Tingsvidnerne er gengivet i bindet med udtog af dommene 1618A, B og C s. 99.

1618A nr. 181. Sag mod Laurids Christensen (bopæl ikke opgivet), der havde slået Eske Christensen (bopæl ikke opgivet) ihjel.

Tv. 8/8 1618. To kvinder vidnede, "at de nærværende hos var pinsemandag, som var den 25. maj, i Nørgård (Humlum s.) til kristent barsel. Ud ad aften, der mesten folk var henne og i senge, da så de EC og LC, som og til samme barsel var indbudne, kom i nogen tvist om en stob øl, som LC havde

drukke EC til med, og benægtede EC, at LC gjorde ham ret. Så stod EC op fra (bordet)(?) og gik til LC, som sad ved et andet bord, og sagde, han skulle gøre ham ret. Da svarede LC, at han gjorde ham ret med øllet, som han drak ham til med, og lod EC ilde på LC og truede ham. Da bad LC, at EC for Guds skyld lod ham med fred. Så kom EC og slog ham i hans hoved med den (nemlig stoben), så blodet gik ud, så han af samme slag kom omkuld under bordet". Da han havde rejst sig, kom de i det slagsmål, hvorunder LC tilføjede EC hans banesår med en kniv. 337r-337v.

1618A nr. 182. Trætte om skellet mellem de to gårde i Hørmested s., Nejst, der tilhørte Sivert Grubbe, og Birket, der tilhørte Ove Urup.

Tv. 20/4 1618. Efter at der den 13. april ved to mænd var sat fylling¹ på Vennebjerg herreds otte sandemænd, havde de været "på åstederne den 14. april forleden og efter de breve, vidner og andet bevis, for dem havde været i rette båret, begyndte deres ed og tog i øster siden af "Jens Aae" i Hesselengs Krog. Der satte de den første skelsten med tegl og kul under og en pæl hos. Dernæst i øster satte de den anden skelsten med tegl og kul under og en pæl hos i Hesselengs Krog i nørre side af grøften. Fremdeles i øster med samme grøft i over ende af Hesseleng ved grøften satte de den tredje skelsten med tegl og kul under" o.s.v. o.s.v., i alt 15 skelsten. "Og der endte det deres ed og tog, og for:ne åsteder, sted fra sted, som forskrevet står, eftersom de og har uds purgt sandhed, udsvor for:ne sandemænd ved deres ed og salighed for ret markskel at være imellem for:ne ejendomme, som for berørt er". 340v-341v.

Brev af 30/5 1616. SG gør vitterligt, "at eftersom der begiver sig irring og trætte imellem en mine gårde ved navn Nejst ... og ærlig og velbyrdig mand OU ... en hans gårde ved navn Birket ..., og på det trætte og uenighed kan nedlægges, skal de Birket-mænd have fri fædrift, tørvegøft og lyngslet i Nejst hede og mose, og Jermer heden, som ligger norden Birkets agerende, skal ligge under hov og horn til for:ne tvende gårde Nejst og Birket (som) fældet. I lige måde har Jens Bjørnsen i Strandbylund på hans husbonds for:ne OUs vegne bevilget og samtykket, at de Nejst-mænd skal have fri fædrift og lyngslet inde i Birkets hede og moser, så det skal være en fællebunden hede til for:ne tvende gårde Nejst og Birket". 341v-342r.

1 Vidnesbyrd om, at sandemændene var lovligt opkrævet, og at alle formaliteter var iagttaget, for at de kunne aflægge deres ed.

1618A nr. 187. Sag mod Anders Pedersen, der tjente i Hørup (Bjerregrav s.) og Jens Mikkelsen, der tjente i Astrup (Løvel s.). De anklagedes for vold og hærverk begået i Niels Riis' gård i Løvel.

Tv. 17/7 1618. Bodil Jensdatter i Sparkær (Nørre Borris s.) vidnede, "at da på søndag var 14 dage, var hun i Løvel til NRs, og da om aftenen kom NR og hans hustru hjem fra barsel og straks derefter gik til sengs. Så ved en halv time derefter kom AP og JM i gård. Der hørte og så hun, at de begge stod og "stede" sig til hverandre¹, så at de skulle stå og i last og brast med hverandre den aften, om de skulle end blive på stedet hos

hverandre, og skete det en stund ud af aftenen, siden folk var i senge. Sa gik de til vinduet og æskede NR ud og bad, han kom ud, om han var en ærlig karl. Der var en stalbroder, og ville tale med ham. Så svarede NRs kone dem, ad hvad skilling ("schieling")² han har med dem, om han ikke måtte ligge i sin seng med ro, og bad dem gå hjem, og de sagde: Vi har ingen skilling med ham, og da hun bad dem ydermere gå hjem, sagde de, at de skulle ikke (gå af) gården, før de så NRs hjerteblod, og endda bad NRs kone atter igen, at de ville gå hjem, og dersom hendes mand ikke kunne få ro, skulle de gå at klage for deres husbond Mogens Godske. Da svarede de, at de ikke passede på Mogens Godske, for det "schen"³ de da på, og idet sagde Anders til Jens: "Saa"⁴ vinduer sønder, det de kunne fly ind på konen, og idet blev der to af ruderne indslaget, og derhos sagde de: Vil han ikke ud til os, så skal vi ind til ham, og slog så på døren med sten, at en fjæl gik sønder deri, og en sten kom ind af døren på gulvet, og gav NR mange ubillige ord". 349r-349v.

Sandemændene svor AP og JM et fuldt vold over, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Tilsagde hinanden deres tjeneste, deres bistand. - 2 Skilling, d.v.s. ueninghed tvist. - 3 Vel fejl for sched, altså sked. - 4 Fejl for slå.

1618A nr. 192. Sag mod rådmænd i Sæby Peder Mikkelsen for ulovligt fiskeri. Sagen var rejst af Peder Munk til Sæbygård.

Tv. 18/11 1615. Niels Møller i Sæby mølle og hans hustru vidnede, "at den 3. november da sidst forleden, som var i går 14 dage, da så de, at PM, borger i Sæby, Christen Nielsen og Christen Væver ibidem de da (sad) alle tre i en båd (i) åen oven for de pæle, som stod oven for Sæby mølle så langt op, som Sæby sig belanger, og fiskede og drog med et garn og fik smuk fisk". 357r.

Tv. 18/6 1617. Claus Bastiansen, der tjente på Sæbygård, vidnede, "at i fredags 14 dage da sidst forleden så han Christen Nielsen, borger der sammesteds, samt Morten Nielsen og hans søn Niels Mortensen gik vesten byen vesten Anders Muremesters de vestre huse i åen, som de drog fiskende og drog vod i land til PM, som stod på bakken i to bare skjortærmmer". 357r-357v. - Ulv Berider i Øksenhede (Volstrup s.) vidnede, "at for:ne dag kom han ridende til Sæby og så vesten den store sten, som ligger i åen vesten byen, så (PM) med ferske fisk, som nyligen var draget, og vod-det lå hos på stedet hos for:ne PM, og han talte med ham, og PM bad ham ride til stranden om ferske makreller, fiskere skulle have fisket". 357v.

- Hans Møller vidnede, "at for:ne dag, for er rørt, så han to personer i åen vesten for Anders Muremesters huse. Hvo det var, vidste han ikke". 357v.

Tv. 16/12 1615. Peder Munk lod fremsætte klage over, at PM, Christen Nielsen og Rasmus(!) Væver for, at de den 3. november havde fisket i "Peder Munks mølledam ovenfor Sæby mølle". 357v-358r.

1618A nr. 195. Sag mod Mikkel Nielsen, som anklagedes for at have tilegnet sig en bisværm, som tilhørte Simon Andersen i Vrå (Pederstrup s.).

Tv. 18/7 1618. To kvinder fra Vrå vidnede, "at da på mandag var 14 dage, da svæmede der nogle bier uden for SAs vinduer, som hans bier stod, og fløj over huset og faldt i et pæretræ i Christen Vormsens kålgård, og en halv stund derefter da kom MN, som er til huse i Vrå, til samme bier. Da sagde de til ham, at han skulle intet befatte sig med for:ne bier; thi det var ikke hans bier. Så fløj for:ne bier op igen og lagde dem atter igen på en skræppe i for:ne kålgård. Så hentede MN en kube og lagde til dem og tog en skræppe og gennede dem i kuben med. Så gik de ind, og straks derefter, de kom ud igen, da var både MN og bierne borte". 362v-363r.

1618A nr. 196. Trætte mellem Stygge Høg til Vang (Sulsted s.) og mændene i Nørre Halne (Birsted s.), som havde optaget SHs plage og fæ, der gik i deres enge.

Tv. 30/6 1618. En mand i Nordkær (Birsted s.) vidnede, "at nu i sommer kom Peder Christensen, som vogter Nørre Halne enge, med SHs plage og gennede i hus og berettede, det han havde taget dem i Nørre Halne enge. (I) lige måder var det ham vitterligt, det SHs plage har og været indtaget i byen i de andre åringer". 365r. - 6 mænd fra Nørre Halne vidnede, "at det var dem vitterligt, det SHs fæ og plage har været indtaget i deres bys fold nu i år". 365v. - En mand ligeledes fra Nørre Halne vidnede, "at nu i sommer om morgenen, han kom op, da havde enghyrden gennet hans gård fuld af øg og fæ af forberemelte SHs". 365v.

1618A nr. 197. Sag mod Mogens Godske til Lidemarksgård (Lidemark s., kan-
nik i Viborg), som havde redet gennem Søren Jensens korn i Fristrup (Klejtrup s.).

Tv. 11/9 1618. SJs fader vidnede, at "velbyrdig MG i Løvel¹ har redet og rejst over SJs korn i Fristrup med hest og hunde nu i forgangen faste. 366v. - SJs hustru vidnede, "at hun har set MG med hans hunde bedede ("biet") harer i deres korn". 366v.

1 Løvel var MGs kannikepræbende.

1618A nr. 203. Sag mod Christen Andersen i Kelstrup (Hillerslev s.), der havde pløjet og harvet en ager, som lå til Jens Poulsens gård sammesteds.

Tv. 12/5 1618. 7 synsmænd hjemlede, "at de den dag var ved en ager i "Lang Ratt" på Kelstrup mark. Der så de, at der kunne falde 1 1/2 tønde havre i den, og ingen ren¹ de så, at der var imellem den og en ager, ligger nordenfor, og sagde, at samme agre ikke var så flyet, som de ville have med deres, og var ilde harvet og ilde pløjet". 376r. - Mange mænd fra Kelstrup, der kunne mindes i op til 24 år, vidnede, at den ager i "Lang Vratt"² altid har ligget til JPs gård, og at JP de tre sidste år havde tilsået den med havre. 376v-377r.

1 Upløjet jordstrimmel, der dannede skel. - 2 Et vræt stykke af en eller flere agre med særlig afgrænsning eller behandling, forpløjninger o. lign.

1618A nr. 205. Sag vedrørende en vædder, Søren Christensen Bonde i Bonderup (Haverslev s.) havde beskyldt Just Jensen for at have indtaget og skjult for ham.

Brev, hvis dato ikke opgives, fra SCB til hans husbond, "som iblandt andet formelder således: For det tredje en tid lang siden en kort tid for jul, som jeg havde udlagt mine får en dag og en vædder med dem, blev samme vædder borte for mig, og længe jeg lyste og ledte efter den. På det sidste fik jeg spor på den, at den skulle være til Justs. Da havde han indbundet (den) med hans vædder og havde den "høllt och dølt" ved en pas otte uger for mig". 379r-379v.

1618A nr. 210. Trolddomssag mod Jens Christensen Murermesters hustru Kirsten Lauridsdatter Fassis i Viborg.

Tv. 10/8 1618. Anders Væver i Viborg vidnede, "at ved en ni år siden da kom han ind til KLF i hendes hus, og en kvinde sad hos hende samme tid. Da sagde KLF til samme kvinde: Skal vi vove det. Da svarede den anden og rystede ("reste") med hovedet og sagde, at det gjorde intet gode. Så så jeg frem ad døren. Da stod der en potte på noget aske, og var ingen ild

under den, og den "schrott"¹ "søe"². Så gik jeg frem og ville se, hvad der var i den. Da kom KLF efter og tog potten ind og satte den under en trefodet stol ved kakkelovnen. Så lod Anders hente en kande øl. Da sagde hun til ham, at han måtte vel være en agtendes mand, om han var dygtig dertil. Så svarede han hende, ad hvem han skulle tro dertil, som skulle gøre ham til en agtendes mand. Da sagde hun, at dersom han ville tro på hende og hendes staldbrødre, da skulle de gøre ham rig nok. Da svarede jeg hende igen, at djævelen og bødlen måtte tro på dem. Så sagde hun til ham, at hun var intet ræd for ham; thi han troede for meget på Gud, medens hun var ræd for hans kone. Da spurgte jeg hende ad, hvad min kone har gjort hende imod, efterdi hun var ræd for hende. Da sagde hun til mig, at dersom jeg ville være af med hende, da skulle jeg vel blive af med hende. Da svarede jeg hende igen og sagde: Hvi skulle jeg være af med hende. Hun har været mig en god staldbroder, og da sagde jeg, at dersom jeg gjorde din ret, da skulle jeg skyde i dig alle de hagl, her er i bøssen, og da svarede hun mig og sagde: kanske I kan ikke så lige ramme mig. Så spændte jeg bøssen tre gange til hende og kunne ikke fange den afskudt. Så gav jeg hende djævelen i vold". 387v-388r.

Tv. 24/8 1618. Rasmus Snedker i Viborg vidnede, "at den tid han boede ved Sankt Mathiasport, da kom KLF ind til ham og Ane i "Voldmorsgaard" imod hende, og KLF begærede, at hans hustru ville låne hende noget to³. Da svarede hans hustru, at hun havde intet, og sagde, at hun havde ladet gøre det i nogle sække. Da bad hans hustru ... dem, at de skulle sidde, hun ville hente dem en gang at drikke, og imidlertid hun var i kælderen, da tog KLF hendes barn af vuggen og gik over gulvet med det, og da hun kom op igen af kælderen, da var de begge to ganget ud igen og (havde) lagt barnet i vuggen, og om lørdagen, som hun havde været derinde om torsdagen tilforn, om aftenen, da han skulle gange i hans seng, og han var af hans klæder, da blev han ført fra skiven og blev nedstødt på kældehalsen på læmnen på hans hoved og ansigt, og da samme tid fik han stor skade, som endnu er kendt i hans pande, og torsdagen dernæst efter igen da om natten lå hans lille dreng i en lille stue, og han lå selv i den store stue. Da råbte barnet til ham og sagde: Fader, der er så mange katte inde, de river mig ihjel, redder mig, de danser og springer herinde på skiven og huset omkring. Så kom barnet løbende ind til ham og hans hustru, og de tog ham og lagde ham i sengen imellem dem, og Rasmus vendte sig til væggen og var ræd, han skulle støde hans hoved, og som hans hustru ville løfte barnet af sengen igen, at det skulle gå hen og lægge sig, da kom der en kumpan og tog fat på begge hendes arme og ville have taget hende af sengen.

Så så hun til ham. Da stod der en stor ladden kumpan og var ladden og havde kløer og "kramer"⁴ på hænderne, og der var et stort øje for i panden på ham, så stort som en tallerken og "gloffuett"⁵ som ild, og hans hustru "rest och schall"⁶. Da rejste han sig op i sengen og greb efter hans værge og sagde, at er her en djævel inde, da skal du ud i Jesu navn. Så for han ud af vinduet og tog halve vinduet ud med sig, og som han for ud af vinduet, da var der så mange hunde udenfor, og de tog imod ham, og de sled ham og han dem igen op til væggen, og samme tid blev der så slem en lugt i huset, at den gik ikke ud i otte dage. Så om anden dagen gik hans hustru ned til KLF og sagde hende, hvad dem var vederfare, og sagde, at dersom hun ikke rådede bod derpå, da skulle hun klage sig for øvrigheden, og straks siden blev hans hustru syg og måtte ligge på hendes seng i 22 uger og blev "all forbisteret", og siden den tid da har de ingen lykke sket". 388r-389r.

Tv. 24/8 1618. Ove Bertelsen i Viborg vidnede, "at den næste torsdag for sankthansdag sidst forleden da kom KLF til hans dør og begærede, at hans hustru ville låne hende en surdejg. Da sagde hans hustru, at hun havde ingen. Om en halv stund derefter da kom hun igen, og da sagde hun: Du vil ikke låne mig din surdejg. Du får(?) en djævel; thi du havde den vel. Da sagde han til hende, at det var løgn, hun sagde. Da sagde hun til ham igen, at det skulle han få skam for i hans stakkede ben. Anden aften derefter da faldt han og brød hans ben, og hver gang hun gik omkring hans dør siden både op og ned, så spyttede hun ad døren tre gange og ville intet lade det være, førend hans hustru sagde til hende, at dersom hun ikke lod sådant fare, da skulle hun klage sig på andre steder". 390r-390v.

Tv. 24/8 1618. Maren Nielsdatter i Viborg vidnede, "at ved en fire år siden da kom KLF ind til hende i hendes kælder, som hun stod og tyllede ("thøllidt"), og da gav hun hende tre gange at drikke, og mere ville hun slet intet drikke, og så sagde hun til hende, at hun havde for meget søgning fra en anden. Det skulle hun vel råde bod på, og så straks om aftenen blev hendes øl alt sammen fordærvet, og alle dem, der fik af det siden, da fik de ondt deraf, og siden den tid kunne hun aldrig være mægtig for at brygge for sig selv, medens altid siden slaget ulykke og fattigdom til, og sagde, hun kunne aldrig "thoue hindis trøffuell"⁷ så tit om dagen, at når hun kom til den igen, da var den fuld af maddiker". 390v.

Tv. 10/8 1618. Bodil Pedersdatter gav "last og klage på KLF, for hun om mandagen, der Kirsten Snedkers⁸ blev først sat, (mødte hende) og sagde, at der kommer den samme, Kirsten Snedkers blev sat for i dag, og da sagde hun til hende, at hun skulle blive både ve og bange i hendes hjerte derfor,

og da gik jeg op og ville beklage mig for (byfoged)⁹ Anders Rolandsen derfor. Da gik hun efter mig med en liden hasselvol i hendes hånd og sagde, hun skulle love mig for, at jeg skulle ikke blive mand for flere at sætte af dem. Da sagde jeg til hende, at hverken hun eller nogen af hendes selskab skulle gøre hende noget; thi hun troede på Vorherre. Da sagde hun til mig igen, at jeg måtte lige så vel have sagt ud, hvad jeg mente; thi hun vidste vel, at jeg ville have sagt, at hun var en troldkone, og sagde hun, at hun vidste vel, hun var røbet tilforn. Den næste onsdag derefter da kom KLF ind til hende i hendes hus og sagde hende de selv samme ord til og sagde, at hun skulle købe det barn¹⁰ så dyrt, som¹¹ den sag var kommet af, som hun havde købt hende for rødt guld, og så gik hun ud af stuedøren og vendte sig i døren igen og rakte begge hendes hænder op i døren igen og sagde, jeg skulle blive både "wox"¹² og bange, førend jeg kom af Viborg, og så tog jeg mit alentræ ("althræ") og slog hende to slag med det, og sagde, hun kunne ingen ro have for katte siden i hendes hus eller udenfor om natten". 391r.

Tv. 24/8 1618. Christen Murexmester gav last og klage, "at KLF engang i fjor og engang i år kom ind til ham i hans hus og sagde til ham, at han skulle få en djævels færd, og siden er hans syn taget fra ham, så han kan lidet skønne ("schiene") med dem". 391v.

Tv. 14/9 1618. Troldkvinden Kirsten Nielsdatter Snedkers havde i begge sognepræsters og dannemænds påhørelse bekendt, "at KLF havde og været med hende og forgjort Margrete Pedersdatter, og sagde, at de havde en potte på ilden dertil og sydede ("søye"), og sagde, at de brændte hende op, for hun ikke ville give dem en kande øl, og hendes egen dreng hed "Graakat", og KLF hedder Sort, og sagde sig derpå at ville dø. I lige måder at have bekendt, at for et halvt år siden var hun inde hos KLF i hendes hus om natten, og da havde de en gryde på ilden, og de ville have forgjort Jens Murexmester, hendes mand, og de kunne det ikke fulddrive, for det blev dag. Item at de skulle have danset tilsammen i kattelignelse på påskemorgen, sidst var år, og da ville de have gjort det, så at Jens Christensen skulle have hendes datter". 392r-392v.

Kirkenævninger svor KLF skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Med en skrattende, snurrende lyd. - 2 Kogte. - 3 Uld. - 4 Rin-ge, måske fejl for kræmper, d.v.s. kroge. - 5 Gloede, d.v.s. skinne-de, lyste. - 6 Rystede og skælvede. - 7 To hendes trævl. Trævl kan ifølge Kalkar betyde frynse, bræmme. - 8 Troldkvinden Kirsten Niels-datter Snedkers. Se nr. 152. Bodil Pedersdatter var en af dem, der havde anklaget Kirsten Snedkers. - 9 Hasselkæp. - 10 Bodil Peders-datters barn, som Kirsten Snedkers var anklaget for at have forgjort. Se nr. 152. - 11 Som går på barnet. - 12 Jævnf. Kalkars vogselig, d.v.s. usselig.

1618A nr. 215. Trolldomssag mod Johanne Thomasdatter, der var født i Skive.

Tv. 1/9 1618. JT bekendte, "at den dag tre uger da næst forleden da hos var hun i Tastum (Kobberup s.) i Peder Lauridsens hus halvanden stunder, for solen gik ned. Da var Inge Malteskone i Tastum, Johanne Lauridsdatter Knepes og Anne Poulsdatter ibidem hos i Peder Lauridsens hus og stue. Da havde de djævelen imellem dem i en sort kats lignelse og havde tre ris i deres hænder og slog ham med, og døren var "tred"¹ og tillukket, og de ville, han skulle gøre dem bistand at forgøre en mand ved navn Christen Nielsen, og djævelen skreg og sagde, at han ville ikke gøre det af den årsag, at manden frygtede Vorherre så åbenbarlig, han kunne ikke gøre det. Så sagde djævelen til dem: Nu bliver I røbet, hver en² Mogens Axelsen kommer med breve fra Kardyb (Kobberup s.). Da sagde Johanne Knepes: Han sidder i Kardyb og drikker, og for:ne Johanne Knepes var hovedmand for dem og holdt ordet. Og i det stødte Mogens Axelsen på døren, og de slog djævelen lige fast, og han skreg, ligesom en hund tuder, og der Mogens Axelsen ikke kunne komme ind ad døren, stak han en rude ud på vinduet med hans spyd og så ind i stuen, og de forsvandtes, så han ikke kunne få dem at se. Så gik hun ud ad døren til Mogens Axelsen på gaden og tog brevene af ham og bad, han skulle tie med dem, hvad han havde set og hørt, han skulle intet blive ad skade. Da sagde Mogens Axelsen til hende, at der var underlige folk derinde. De havde djævelen imellem dem". Da Anne Poulsdatters fader spurgte, om hans datter virkelig var derinde, svarede JT, "at hun var derinde, eller det var djævelen i hendes lignelse. Da svarede JT ydermere, at hun frygtede ikke for, at hun skulle blive brændt. Dertil Inge Malteskone at have svaret, at dersom hun skulle brændes, da skulle JT også brændes med". 402r-402v.

Kirkenævninger svor JT kvit, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Jævnf. Kalkars træde, d.v.s. belægge, indhegne. - 2 Hver en (tid), d.v.s. når.

1617A nr. 176, 1618A nr. 100 og 219. Sager vedrørende drabet på Jens Nielsen, som var født i Nørby (Balling s.), men tjente hos rådmand Peder Sørensens i Viborg. Drabet var forøvet af Poul Simonsen, der stod i kongens toldbod i Viborg.

Tv. 6/10 1617. PS berettede, at han den 21. september stod i kongens toldsted uden Sankt Mathiasport. "Så kom der en vogn kørende. Da sagde PS: Dannemænd giver mig en skilling til kongens told. Så kom JN til ham ...

og sagde til ham: Du måtte have en lort, din skælm og dit drog, og "i al-lundj"¹ slog JN til ham i næse og mund med hans knyttede næve, så blodet gik ud og tænderne igennem hans læbe, og hans lue var på rav² af hans hoved, og hellebarden faldt af hans hånd, og så fik han PS i armen og fik ham på knæ og havde ham nær omkuld, og siden kom han op igen, og de fik hverandre i favn og omkuld med hverandre, så han var hårdelig nødt til at værge sit liv". 1617A fol. 369r. - Christen Nielsen vidnede, at han ikke så begyndelsen af håndgemæng, "men den tid, han så det, da så han, at PS og JN havde hinanden i favn, og PS rykkede ("røg") ham tilbage. Så kom han gangende til dem. Da lå PS oven på ham med en draget daggert, og da havde JN fået skade, og den tid PS lå på ham, da huggede Anders Jørgensen i Søndermølle et hug eller to på ham". 1617A fol. 369r. - Søren Nielsen Smed, borger i Viborg, vidnede efter en skriftlig seddel så lydende: "Da stod jeg på mit værksted den tid, den drabssag skete uden Sankt Mathiasport, og hørte en karl, som tjente Jacob Skriver, talte i gaden og råbte og sagde: Skammer eder, I får utak derfor, det er Peder Sørensens karl. Så slog jeg mit slagvindue op og så ud. Da lå PS oven på JN ... med en dragen pundert³ i hans hånd. Så råbte jeg og sagde: Skammer dig. Vil du myrde karlen og ligger oven på ham". Da havde JN fået det sår, hvoraf han kort efter døde. Søren Smed havde også set, at Anders Jørgensen i Søndermølle huggede JN med et draget værge, men mente ikke, han fik nogen skade deraf. 1617A fol. 369v.

Tv. 9/10 1617. En mand fra Salling vidnede bl.a., at "da PS rejste sig op af JN, da havde han en pundert i hans hånd og tørrede den. I lige måde så han, at Anders Jørgensen i Søndermølle hos var samme tid og havde et draget værge i sin hånd, hvingede⁴ og huggede med det; men hvem han slog med det, det så han ikke". 1617A fol. 370r.

Tv. 13/10 1617. To mænd fra Søgård (Asmild s.) vidnede "efter en skriftlig seddels indhold således, at på sanktmathiasdag⁵, som var den 21. september sidst forleden, da kom vi gangende op af Dumpen. Da stod PS i kgl. Majestæts toldsted. Så kom der en vogn kørende. Da sagde PS til manden, som kørte samme vogn: I skal give os en skilling til kongens told. Da sagde samme mand, som vognen kørte: Du får ingen skilling af mig. Da sagde PS: I må vist give kongens told ud. Så kom JN ... fluks gangende tværs over gaden og sagde til PS: Du får ingen told af ham. Da sagde PS til JN ...: Vil du da lægge en skilling ud for ham. Da sagde JN til PS: Du måtte have en lort. I det samme løb JN ... ind på PS og slog ham to slag på hans mund. Så faldt PSs hellebard ud af hans hånd. Da for de i favn til hverandre og kom omkuld. Da fik JN sine banesår af PS". 1617A

fol. 37lr. - En kvinde vidnede, at på "sante Matis dag"⁵, som da i går var tre uger, da så hun, at Peder Sørensens karl, som død blev, og en, som havde to brune ærmer på og stod i kongens toldsted, og som (nu) sad i rådhuskælder, at de stod og snakkede til hobe og "i alum dj"¹ da tog Peders Sørensens karl den anden, som stod i toldsted, med hans højre hånd i hans venstre kjortelærme og slog ham et slag med hans venstre hånd under hans højre øre. Så faldt hellebarden ned fra ham, og da kom de i favn til hobe og omkuld med hverandre. Så stimlede der mange folk omkring, at hun ikke så videre dertil". 1617A fol. 37lr-37lv.

Sandemændene svor PS manddød over og til sin fred, en ed, landstinget underkendte.

3. november afsagde Anders Rolandsen, byfoged og rådmænd i Viborg, Gunde Skrifer, borgmester i Viborg og deres medbrødre, rådmænd i samme by, på bytinget en dom "lydende iblandt andet i sin beslutning, at efterdi (JNs broder af samme navn) Jens Nielsen (i Nørby, Balling s.) har indstillet PS for tingsdom på Viborg byting for samme manddrab, eftersom han på fersk fod var grebet og anholdt, og han ingen bevisning eller undskyldning da fremlagde sig med at befri, da vidste byfoged, borgmester og rådmænd ikke andet derom at sige, end PS jo bør at straffes på hans liv". Anders Rolandsen, borgmester og rådmænd mødte på landstinget "og var samme dom gestændige. Dernæst mødte Laurids Christensen på PSs vegne og berettede, at PS straks efter samme dom var kommet under mestermændens hånd og sin straf udstået, endog det mestermænden er mislungen, så han ikke er blevet aflivet, hvorudover kgl. Majestæt, vor allernådigste herre, efter at hans Majestæt underdanigst derom er blevet besøgt, ham på hans liv skal have benådet, som han påskød lensmanden ... på Hald at skulle have brev og besked på". 1618A fol. 180r-180v.

Landstinget vidste "ikke på samme dom at dømme, førend" lensmanden "og lovligt stævnes og kalde".

På landstinget den 7. november mødte lensmanden på Hald, som indrømmede, at han havde modtaget kanslerens brev "indeholdende, at hans Majestæt kongesagen med PS har eftergivet, dog han skulle stå åbenbart skrifte og stille sagvolderen tilfreds". Lensmanden havde ikke brevet til stede, men erklærede, at han på kongens vegne "intet videre med den sag ville have at bestille". 408v.

1 Må betyde: med det samme, straks. - 2 Sad skævt. - 3 Dolk. - 4 Snoede, drejede, her vel svingede. - 5 Fejl for Sankt Mathæus' dag (21. september).

1618A nr. 221. Sag mod Bjørn Jensen i Gammel Jungetgård (Junget s.), der havde overfaldet Just Brockenhuus' tjener Christen Jepsen i Høgbæk (vel Junget eller Grinderslev s.). Jævnf. dom nr. 123.

Tv. 11/8 1618. 4 mænd, deriblandt CJ, vidnede, "at de var i Gammel Jungetgård den 2. maj sidst forleden og æskede (foged på Jungetgård) Knud Jensen frem med hans regnskab. Da svarede BJ, at han ikke ville eller skulle drage med dem den gang. Derefter viste JB CJ ind at tale til ham igen. Da forfulgte de CJ ud ad døren med en dragen kårde og høfork og en økse, og BJ huggede CJ bag i ryggen i kjolen med samme kårde". 409v-410r.

1618A nr. 226. Trolddomssag mod Knud Pedersens hustru Johanne Lauridsdatter Knepes i Tastum (Kobberup s.).

Tv. 1/9 1618. Tingsvidnet, der var aflagt af Johanne Thomasdatter, er indført i dom nr. 215. Se denne.

Tv. 1/9 1618. Mogens Axelsen vidnede, "at den dag 3 uger ved en to timer, førend solen gik ned, da kom han til Tastum med nogle breve, og der han kom til Peder Lauridsen Skrædders vinduer, da hørte han, at der var nogle kvinder inde og havde djævelen imellem dem og slog på ham, at han skreg og havde en slem lyd hartad, som en hund tuder, og han slog på døren. Da var den "tred"¹, og ingen ville svare ham. Så gik han til vinduet og stak en rude ind med hans spyd og så ind ad vinduet og spurgte, hvor djævelen blev, han hørte tilforn. Da kunne han ingen se. Da sagde han, at han ville give dem djævelen i vold og den mand, de havde imellem dem. Så gik han bort. Så kom Johanne Thomasdatter ud efter ham og annammede brevene af ham og bad, han skulle tie, hvad han havde set og hørt. Han skulle intet blive ad skade. Dertil Johanne Thomasdatter (der havde aflagt det også i dom nr. 215 indførte tingsvidne) den dag at have svaret, at havde Mogens Axelsen været djævelen i vold, skulle hun intet have røbet dem". 417r.

Tv. 20/10 1618. Peder Jepsen i Tastum vidnede, at siden JLK kom til Tastum at bo, havde der påhængt hende et slemt, ondt trolddomsrygte, "så han tit og ofte har fanget en stor skade på hans mælkend og ladet lyse ad prædikestolen tit og ofte derefter, som hæderlig mand hr. Gert Knudsen, sognepræst i Kobberup sogn der for tingsdom bekendte, at han havde efterlyst i prædikestolen, og Peder Jepsen offentligt havde skyldt JLK, at hun skulle have skyld deri, hvilket Peder Jepsen der den dag ikke ville benægte. Peder Jepsen ydermere at have vidnet, at så tit og ofte, som der blev efterlyst af prædikestolen, da blev hans mælkend noget bedre, end

det var tilforn. Endnu Peder Jepsen at have vidnet, at om to år forleden da tilsloges ham en stor krankhed i hans ene lår, så han havde hverken nattero eller dagsro og bad sig Gud til hjælp, at onde folk havde gjort ham det, og da blev ham tilkendegivet i hans store skrøbelighed, at hans næste var ham værst. Og ydermere vidnede, at JLK havde mere smør af en ko, end de kunne have af to eller tre". Peder Jepsens hustru bekræftede hendes mands vidnesbyrd og vidnede desuden, "at førend de mistede deres konød, da skændtes JLK med hende (og) kaldte hende en sæk". JLK svarede, at Peder Jepsens hustru havde kaldt hende en troldkone. 417v. - Oluf Jensen i Fly vidnede, "at på den 5. år forleden da lejede han JLK en ko et år omkring(?), og året(?) var ude, og han bekom den igen, da kunne han aldrig fange godt af den, førend den døde, og hundene åd den". 418v.

På landstinget erklærede JLK, at hun var uskyldig i trolddomskunst, og at hun ikke havde lovet nogen ondt, som derefter var dem vederfare, "mændens hvad sig belanger, Peder Jepsen hende beskyldt har for sin sygdom, gav hun til kende, at han med onde sår skulle have været besmittet og deraf ligget under badskærers hånd". Hertil svarede Peder Jepsen, "at det skulle have været nogle år tilforn, han med sådan sygdom skulle have været beladt, førend hun lovede ham ulykke". 419r.

1 Vel tillukket, se note 1 til indførsel nr. 215.

1618A nr. 227. Trolddomssag mod Inge Malteskone i Tastum (Kobberup s.).

Tv. 1/9 1618. Tingsvidnet, der er aflagt af Mogens Axelsen i Svenstrup (Højslev s.) er indført i dom nr. 226.

Tv. 1/9 1618. Tingsvidnet, der er aflagt af Johanne Thomasdatter, født i Skive, er indført i dom nr. 215.

Tv. 8/9 1618. Else Jacobsdatter i Bregendal (Fly s.) vidnede, "at det første år hun kom til Bregendal, da kom IM til Bregendal til hende og begærede en almisse, og hun gav hende "en smør och brød". Så begærede hun et stykke flæsk. Da sagde Else Jacobsdatter, hun havde ikke stunder at hente hende det. Så blev IM vred, og lovede hende ondt og sagde, at Else Jacobsdatters flæsk skulle ikke blive mere end hendes inden stakket tid. Og noget derefter styrtede der tvende fede galte for hende, som stod på stien, så de måtte drage dem ud for hunde". 421v. - En kone i Tastum vidnede, "at IM på en 6 års tid har haft slent rygte for trolddom og malkede andre mænds køer om sanktvalborgnat". 421v.

Kirkenævninger svor IM skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1618A nr. 229. Ridefogeden på Dueholm havde hidkaldt sandemændene i Morsø Sønder herred "om voldtægt at sværge over Christen Frandsen, som var kokkedreng på Dueholm, for Anne Svendsatter der sammesteds han skulle have voldtaget". Da begge havde tjent på Dueholm, hvor gerningen var begået, henvistes sagen til Dueholm gårdsret. 423v.

1618A nr. 236. Sag mod Peder Thomsen i Dalgård (Navtrup s.), som uden sin husbonds tilladelse havde afstået brugsret til enge, der havde ligget til hans gård, før denne i en længere årrække havde stået øde.

Tv. 18/6 1618. "PT stod der den dag for tingsdom og lovede" mænd i Navtrup og Tovstrup (Durup s.), "at han efter samme dag skal ikke komme i deres enge i Sønder Dal, som ligger østen og sønden til Dalgård, eller hvor det liggende er, eller med nogen drift eller brugelighed fra denne dag, og indtil høet bliver bjærget, og dernæst forpligtede PT sig, at han tilstandende åringer skal intet lade hans fæmøn i for:ne enge eller gøre dem nogen skade i dem fra den tid, engen blev lagt i hegn, og til så længe, at høet bliver bjærget". 432v-433r.

1617A nr. 100 og 1618A nr. 241. Sag mod Jens Poulsen i Mølgård (Tolstrup s.) og Kirsten Nielsdatter i Søndergård i Åsendrup (Vrensted s.) for lejemål i de forbudte led.

KN var datter af den før maj 1617 afdøde Niels (Poulsen) Mørk, som var JPs broder. Hendes søster Maren Nielsdatter var gift med Niels Andersen i Vittrup (Børglum s.), i hvis hus KN åbenbart havde sit hjem endnu i begyndelsen af 1616. Derefter flyttede hun til Søndergård i Åsendrup, hvor hun havde både piger og ugedagsmænd under sig. Ifølge C. Klitgaards Vrensted sogn s. 139 havde såvel KNs fader som hendes farfader boet i Søndergård, og når KN flyttede til denne gård i 1616, står det muligvis i forbindelse med faderens død. Oluf Hansen, som KN udlagde som fader til hendes barn, havde været foged på Hjemmeslevgård (Tolstrup s.) og var utvivlsomt søn af Hans Olufsen, der synes at have besiddet en part af Søndergård.

Tv. 30/8 1616. To mænd, der for 3-4 år siden havde tjent NA i Vittrup, vidnede, at "da i den midler tid de tjente NA, kom JP der til gården til NA, og hans broderdatter KN var der hjemme til NAs, da fortøvede JP der undertiden i to dage og nætter og stundom i tre dage og nætter, og så tit (og) ofte JP og KN var til NAs, da søgte de seng med hverandre og lå under klæderne fra om aftenen og til om morgenen med hverandre". Tv. nr. 1, 1617A fol. 183v.

Tv. 25/10 1616. To piger, der for 4-5 år siden havde tjent hos NA, vidnede, at JP kom ofte til gården, og "når hans broderdatter KN var der-hjemme, fortøvede han to eller tre dage tilsammen, og JP og KN om aftenen søgte de ind i en stue østen i rålingen¹, som senge var i, lukkede døren efter dem og blev der tilsammen til om morgenen". Tv. nr. 2, 1617A fol. 183v-184r.

Tv. 20/3 1617. En kvinde, der var født i Sæby, vidnede, at hun nylig havde været 3 måneder i gården i Åsendrup hos KN, og i den tid var JP ofte kommet der til gården, hvor han blev to eller tre døgn hver gang, "og hver nat, han lå der, lagde han sig i en flad seng, som var gjort på gulvet uden for KNs seng. Om han stod op om natten og gik i seng til hende, vidste hun ikke; thi de sværmede og drak hver dag. Stundom havde de selv øl, og undertiden hentede de øl andetsteds. Intet heller kunne hun sønderligt vide, hvad de bestilte om dagen; thi hun måtte meget være ude at røgte og bestille andet efter KNs befaling". Tv. nr. 7, 1617A fol. 184v-185r.

Tv. 2/5 1617. Niels Mikkelsen Mørk, som tjente Bagge Kjørulf i Kornumgård (Brønderslev købstads markjorder) vidnede, "at den næste lørdag efter pinse sidst forleden (25/5 1616) kørte han for JP til Børglum Kloster med Bagges heste i Kornum at købe et pund byg til for:ne Bagge at så, som han og fik. Da drog JP fra Børglum Kloster til Åsendrup og blev der i Søndergård om natten. Da så han, at JP og hans broderdatter KN lå i en seng i HOs den store stue i Åsendrup under klæderne med hverandre, JP af sine klæder så nær som sin skjorte alene yderst i sengen og hun inden for ham i sengen, og om søndag morgen derefter kom han ind i stuen igen. Da spurgte han JP, om han skulle gøre færdig, og om han¹ ville hjem til Mølgård. Da lå JP og KN endda i sengen sammen under klæderne, ligesom de lå aftenen tilforn". - En pige, der tjente i Søndergård i Åsendrup forgangen sommer i 7 uger hos KN og kom derfra ved vorfruedagstide sidemere (8/9), vidnede, at "desimidlertid kom JP tit og ofte til samme gård i Åsendrup og der fortøvede stundom i 2 og stundom i 3 nætter og dage. Da hentede hun øl og mad om dagen ad marken til de andre høstfolk, og der hun kom hjem igen i huset, så hun tit og ofte JP lå i sengen under klæderne med KN, han i sin skjorte og hun i sin særk ligesom ægtefolk". - En mand, der "gjorde ugedag for KN forgangen sommer", vidnede, at JP ofte kom til gården og blev der 2-3 døgn. "Da tvende gange han kom af marken og hentede øl og mad til høstfolkene, da så han, det JP og KN lå .. i seng tilsammen". - En anden mand, der også havde gjort ugedag for KN forgangen som-

mer, vidnede, at "en dag han kom af marken ved middagstid, så han, at JP og KN lå i seng sammen og havde et barn hos dem". Tv. nr. 8, 1617A fol. 185r-185v.

Tv. 2/5 1617. En kone fra Furreby vidnede, "at nu ved sanktmikkelsdags-tid sidst forleden (29/9 1616) var hun ombedt af KN, at hun ville komme did og være jordemoder og nærværende til stede, når hun gjorde barsel, hvilket hun også var. Da, der tiden kom, at KN skulle føde hendes barn og var i hendes allerstørste barnsnød, tilspurgte hun hende, hvem hendes rette barnefader var. Da svarede hun hende med vredagtige ord og spurgte, hvad hun havde behov at sige hende det, det kom hende intet ved". Tv. nr. 9, 1617A fol. 185v-186r.

Tv. 2/5 1617. Det bevidnedes, at ridefogeden på Børglum Kloster "da på onsdag var otte dage" i NAs hus i Vittrup spurgte hans hustru MN, om hun intet kendte til det ugudelige levned, JP ifølge tingsvidner førte med hendes søster KN der i huset. Hun svarede, at hun intet vidste derom, "mens når han kom og lå der om natten, lå de i (d)en østre stue inden lukte døre, hvor der stod tvende senge ... og sagde ydermere, at JP sad stundom to eller tre stunder med de andre og drak, når hun var i hendes seng". Tv. nr. 10, 1617A fol. 186r-186v. - Tv. 13/6 1617. NA benægtede, at hans hustru den 23. april havde sagt alt det, ovenstående tingsvidne angiver. Tv. nr. 11, 1617A fol. 186v.

Tv. 9/5 1617. En mand fra Vittrup vidnede, "at i fjor vorfruedag i fasten (25/3), som holdtes på palmesøndag (24/3), var KN sal. Niels Mørks datter, som da var i Vittrup, og var fadder til hans barn, som da blev kristnet i Børglum kirke, og siden derefter var i Søndergård i Åsendrup". Tv. nr. 12, 1617A fol. 186v.

Tv. 9/5 1617. En mand i Fristrup (Børglum s.) "tilspurgte KN, efterdi hun havde beskyldt OH for sin barnefader, på hvad sted og på hvad tid det barn, hun har beskyldt OH at være fader til, var tillagt. Da svarede hun: Det barn avlede han med hende i Søndergård i Åsendrup. Eftersom han og tilspurgte hende, hvad tid det er sket på, dertil svarede JP, at KN skulle svare dertil en anden tid, hvilket KN også svarede, at hun skulle svare dertil en anden tid". OH, som var til stede, aflagde ed på, "at han aldrig havde haft legemlig fællig med KN, og at for:ne KN havde løjjet ham skammelig på". Tv. nr. 13, 1617A fol. 186v-187r.

Tingsvidnerne nr. 1-13 var fremlagt af aktor, lensmanden på Børglum Kloster Godslev Budde. Tingsvidnerne nr. 14-16 er fremlagt af JP.

Tv. 20/3 1617. 3 koner fra Åsendrup vidnede, "at de var hos KN i Åsendrup i hendes barnsnød. Da bekendte hun samme tid for dem og for de dannekvinder, da til stede var, at OH, fordum foged på Hjermelevgård, var hendes rette barnefader til samme barn. Tv. nr. 14, 1617A fol. 187v.

Tv. 20/3 1617. KN aflagde ed på, at OH, fordum foged på Hjermelevgård, var den rette fader til det barn, hun havde fået. Eden gentog hun for landstinget. Tv. nr. 15, 1617A fol. 187v.

Tv. 17/10 1616. OH aflagde ed på, at "JP aldrig har lovet eller givet eller ved nogen anden har givet eller lovet ham nogen skænk eller gave, penge eller penges værd, for han skulle ægte hans broderdatter, eller for han skulle trolove hende, og ikke han i nogen måde vidste andet med JP end det, som ærligt var og en dannemand burde at gøre og vel anstod". Tv. nr. 16, 1617A fol. 188r.

Godslev Budde fremlagde tv. 13/6 1617. Niels Mikkelsen Mørk, der tjente hos Bagge Kjærulff og havde aflagt det første af tv. nr. 8, fol. 185r f., vidnede, "at den samme søndag i forgangen sommer, der Christen Nielsens datters bryllup i Stenbjerggård (Tolstrup s.) var, imod aften var han i Mølgård og så og hørte, det JP og KN lå i en seng i (den) vestre stue i Mølgård, og da så han, at de brugte legemlig fællig og sammenføjelse. Skinbarlig med hans legemlige øjne havde han set det". Tv. nr. 17, 1617A fol. 188r-188v og 1618A fol. 440v.

Til gendrivelse af tv. nr. 17 fremlagde JP tv. 13/6 1617. En mand, der havde tjent på Mølgård, vidnede, "at Niels Mikkelsen Mørk var ikke i Mølgård hverken den søndag, der var bryllup i Stenbjerggård, eller nogen af de dage, som han omvundet har på JP og KN". Tv. nr. 19, 1617A fol. 188v-189r.

Tv. 2/10 1618. Ovennævnte Niels Mikkelsen Mørk vidnede, "at i jul sidst forleden gik han til Bagge Kjærulff i Kornum, eftersom han havde haft bud til ham, og da bad Bagge Kjærulff Niels Mørk, at han skulle gå fra forrige vidne, som han havde vundet med (lensmanden på Børglum Kloster) Godslev Budde, og sige, at det var løgn, han havde vundet tilform, og sagde, JP skulle forskylde det hos Niels Mørk, så han skulle takke ham godt, så længe han levede. For:ne Niels Mørk ydermere at have vundet, at den tid Anders Madsen i Furreby slog ham nogle knivslag efter syn og sigtelsesvidnes indhold, da sagde Anders Madsen til Niels Mørk: Det skal du have, for du havde vundet på KN i Åsendrup". 1618A fol. 440v. - En mand i Vrensted vidnede, at mandagen i dimmeluge² sidst forleden ved den pas, som solen ville stå op, da kom han til Søndergård i Åsendrup. Da gik han ind i en stue, som KN lå i, og ville kræve hende 11 skilling for en skæppe

humle. Da så han samme tid, at JP og KN lå begge sammen i en seng og var af deres klæder så nær til skjorten og særken". 1618A fol. 440v. - En anden mand i Vrensted vidnede, "at mandagen i dimmeluge sidst forleden da gik han om morgenen noget efter, sol var oppe, fra Vrensted og ville gå til lille Christen Nielsens i Åsendrup at tærse for ham. Da noget på dagen så han, at den østerste dør på rålingen¹ i Søndergård stod åben. Så gik han ind i den store stue i for:ne Søndergård, og da så han JP og KN lå begge sammen i en stolpeseng, JP i skjorten og KN i hendes særk". 1618A fol. 441r.

Landstinget kendte samtlige tingsvidner, som sagens aktor Godslev Budde havde erhvervet mod JP og KN, magtesløse.

1 Stuehuset. - 2 Ugen før påske.

1618A nr. 242. Trolddomssag mod Johanne Ludvigsdatter i Vester Brønderslev (nu Brønderslev købstad).

Tv. 31/3 1618. Troldkvinden Mette Pedersdatter i Ulsted bekendte, at "som hun da forgangen høst var i Grindsted (Brønderslev købstads landdistrikt) til (Christen Mørks hustru) Maren Andersdatters og hjalp hendes kør, som mælkend var taget fra af en kvinde af Vester Brønderslev ved navn JL, og hun kom selv ind i huset og bekendte hendes gerninger, som nogle folk, der bar en kværnstok ind samme tid, kunne sige videre beskeden, og var manden ikke samme tid selv hjemme, dog bad hun hårdt om forladelse og sagde, hun havde gjort uret". 444r.

Tv. 11/7 1618. Ovennævnte Maren Andersdatter m.fl. vidnede, "at den tid den Ulsted-pige var til Christen Mørks i Grindsted, som var den tirsdag, der indfaldt næst efter den 11. søndag efter helligtrefoldighedssøndag, sidst var, da samme tid indkom JL i Christen Mørks hus og sagde, at der som hun havde været så vis, der hun var i Christen Mørks nøds, som hun var den tid, da skulle hun ikke have kommet derind". 444r. - En mand i Vrangdrup (Brønderslev købstads landdistrikt) vidnede, "at for noget tid lang siden slog han på JL hendes søn, og siden den tid havde han ikke været "thø"¹ eller trætte kvit med anden mere genvordighed". Dertil svarede JLs søn, at det var over 10 år siden, han slog på ham. 444v. - En mand i Vester Brønderslev vidnede, "at fire år siden var JLs sønner i bardag² på Brønderslev gade, som de beskyldte ham for, endog han var uskyldig, og siden den tid er verden i adskillige måder ganget ham meget imod". 444v.

Tv. 9/7 1618. 4 mænd vidnede, "at den dag 8 dage sidst forleden var de nærværende hos og til stede på Vester Brønderslev kirkegård ("kiere-gaard") og hørte, Anders Andersen begærede af JL, hun ville lade dem alle

se, hvordan hun lå, og hvad hendes ord var, der hun var opgået til Grindsted. Da samme tid så de, JL faldt ned på knæ uden våbenhusdøren og sagde, hun bad dem, de ikke skulle beskyldte hende for deres mælkend, sagde også, ville nogen vidne på hende, vil hun vove livet mod deres "sell" (sjæl)". 444v.

Tv. 18/6 1618. En kone i Vester Brønderslev og hendes sønner vidnede, "at før pestilentsen³ var, i den dyre tid en nat ved en stund før dag var JL i deres nøds og malkede deres køer ... De havde JL derfor hverken bundet eller anholdt". 445r.

Tv. 3/9 1618. 6 synsmænd hjemlede, at de havde synet Maren Andersdatters mælkend. "Da var den slet fordærvet og ugavnlig at bruge til sin gårds behov, som den skulle bruges til, og hendes smør og oste, hun havde af for:ne mælk, var ikke eller gavnligt, men ugavnligt at bruge". 445r.

Tv. 11/6 1618. På tinge blev JL tilspurgt, om hun kunne benægte, at hun havde været i Christen Mørks hus den dag, hans hustru havde vidnet om. "Dertil JL at have svaret og bekendt, hun gjorde det af nød og trang og bad Maren Andersdatter ikke skulle beskyldte hende". 445v.

Kirkenævninger svor JL skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Ophold, tidsspilde. - 2 Slagsmål. - 3 1602-03.

1618A nr. 244. Trolddomssag mod Kirsten Christensdatter Bondes i Viborg.

Tv. 12/10 1618. Niels Kistrup vidnede, "at den tid han kom i det hus, som han nu ibor uden Skt. Mogensport, da var KCB hos ham et år, og da hun skulle derud igen af den årsag Christen Pedersen i "Tysti"¹ satte hans datter i huset, som var ved den dag "jamlingtjdt"², da sagde KCB til ham, at han skulle flytte så året derud, som hun gjorde. I(n)den han kom derud, hans uvenner skulle røve hans seng, og siden den tid, hvor han lagde 10 dlr., da blev der 6 mark heden, og hvor han lagde 13 mark, da blev der 3 mark heden, indtil så længe hun kom i kælderens. Da blev der ingen borte for ham". 449r. - Byfogeden spurgte Jens Bering, om han kunne nægte, at han havde sagt, "at KCB havde været "dvdt schyll och fijel"³ i hans moders hus i en maltdyngge, og hun(?) skal have gjort "aande"⁴ til hende, som hun skulle have ånde udaf. Dertil Jens Bering at have svaret ..., at den tid han var en liden dreng og gik i latinskole, da var KCB i hans moders og hans salig stedfader Jacob Skrivers hus, medens hvad hun bestilte eller var i dølgsmål eller ej, det vidste han ikke". 449r-449v.

Der blev fremlagt to bekendelser gjort af troldkvinden Kirsten Snedkers. Blandt andet havde hun bekendt, at KCB "havde forrådt både hende og hendes barn, og sagde, at de havde danset med hverandre i kattelige både

hende, KCB og Kirsten Fasis på påskemorgen, sidst var år, og da ville have gjort det så, at Jens Christensen skulle have hendes datter". Desuden bekendte hun, "at Kirsten Fasis og KCB var med hende om og forgjorde Margrete Pedersdatter, og sagde, de havde en potte på ilden dertil og sydede, og sagde, at de brændte hende op, for hun ikke ville give dem en kande øl". 449v.

Tv. 8/11 1618. Troldkvinden Kirsten Fasis bekendte, "at KCB var en slæm troldkone, og hun begærede af hende, hun ville være med hende den tid, hun vogtede får(?) i Navntoft (Vorde s.), og hun (ville) været af med hendes mand Peder Smed og ville have en ung mand igen, og da fik hun Kirsten Snedkers til sig, som er brændt, og de forgjorde ham". 449v.

Kirkenævninger svor KCB kvit, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Vel navnet på en gade i Viborg, muligvis Tyvesti. - 2 Den dag for et år siden. - 3 Vel udi skjul og fjæle, skjult og fjælet. - 4 Åndehul, åndekanal.

1618B nr. 1. Sag mod Rasmus Jensen Soldat i Båstrup (Hylke s.), der havde slået Jens Poulsen i Hylke ihjel.

Tv. 3/12 1617. To mænd vidnede, "at de, da på søndag var otte dage, var nærværende til Peder Lassens i Brørup (Hylke s.) til barsel, og da kom RJS, som havde sit værelse¹ til Niels Bertelsen i Båstrup, og JP i Hylke i trætte sammen om en stob øl at uddrikke, og så kastede RJS til JP med en kniv og ramte ham i hans hat, så kniven blev siddende i hatten ... Så rejste JP sig op og spurgte RJS ad, hvorfor han slog ham. Da fik Rasmus Bertelsen fat på JP og bad, at han skulle sidde og være tilfreds, og så kom RJS i det samme og stak til JP med en anden kniv og ramte ham neden hans brystben og dermed gjorde ham sit banesår". 1r-lv.

Sandemændene svor RJS manddød over og fra hans fred.

1 Ophold.

1618B nr. 3. Sag mod rådmændene Willum Worm og Søren Jensen Frost i Århus, som beskyldtes for at have fået troldkvinden Bodil Ibsdater Hovens til at udlægge borgmester Hans Hansen Grønbæks hustru Maren Justdatter som skyldig i trolddomskunster. Se 1617B nr. 225-227.

Tv. 22/10 1617. Førend hun blev brændt for trolddomskunster vidnede BIH på tinge, "at hvis som hun har bekendt eller påsagt den dannekvinde MJ HHGs i Århus på Kalø efter de opskrevne bekendelser, som denne dag for hende blev læst og påskrevet, indeholder og udviser, at hun har gjort, som WW og SJF har hende dertil ladet tvinge og pine, og som WW sagde til hende på Kalø, der han lod hende pine, ... så gjorde hun deres begæring, fordi hun rædedes for mere pine". Hun aflagde ed på, "at hun både havde løjet sig selv og den dannekvinde MJ på; thi hun hende aldrig kendt havde eller var i hendes hus uden en gang, hun købte et par karter, som er lang tid siden". 6r.

1618B nr. 5. Se 1617B nr. 161 og 162.

1618B nr. 18. Sag mod Mads Rasmussens hustru Anne Jensdatter, Karen Sørensdatter Kocks og Maren Nielsdatter Knuds, som beskyldtes for at have søgt troldkvinden Anne Nielsdatter Gammelmoders bistand til at ombringe lensmanden på Mariager Kloster Eske Bille.

Tv. 26/11 1617. På Mariager byting blev læst et referat af en bekendelse, ANG, der sad fængslet på Mariager Kloster, i borgmester Niels Viborgs og 5 borgeres nærværelse havde aflagt i Mariager Klosters borgestue den 19. november 1617. ANG bekendte "først, at MNK, AJ og KSK bød hende 2 mark, for hun skulle omkomme EB, de 2 AJ og KSK de lovede hende begge to mark, for hun skulle forråde EB, for han var så streng, og MNK lovede hende lærred til et halsklæde, for hun skulle være med at omkomme EB, når han drog til skibs. Lidet før Maren Jensdatter blev brændt, og ligeså i fjor var de hos hende derom, og ikke hun ved til visse, hvilken tid års det var, at hun skulle have været med dem at forråde EB. Dernæst svor hun ved Gud, at hun ikke vidste, hvem der havde gjort (den) tingest med de klude med (borgmester) Niels Viborgs navn i, og bekendte hun, at der var en hjulmand og Bodil Kleins her i Mariager hos hende i fængslet for 5 nætter siden, og hjulmanden sagde: Røber du mig, da skal jeg tage dit liv af dig, og Bodil Kleins turde hun ikke vel nævne, for hun var så streng at tages med og bad hende, at hun ikke skulle røbe hende". På samme ting blev der oplæst en bekendelse, ANG havde aflagt 27. oktober 1617. Hun havde bekendt, "at der er en liden kvinde i Vestergade, er en enke og havde en knivsmed, og har en datter hjemme hos sig, hedder Anne. Hun var en af dem, som var inde hos hende den for:ne nat med KSK, som bor ved tinget, og var der en karl og inde med dem. Den karl kendte hun ikke, og de bandt munden på hende, så hun ikke kunne tale, så hun var nær kvalt. Belangende med de klude og de "markerse" (vel fejl for markelse) med Niels Viborg ved hun intet af". 26v-27r. Jævnf. 1617B nr. 229.

Tv. 3/12 1617. På Mariager byting blev læst en bekendelse, ANG havde aflagt i borgmester Niels Viborgs og 5 andre mænds nærværelse. Først bekendte hun, at "hun og Mads Mikkelsens kvinde i Visborg har forgjort Jens Christensens kvinde ved navn Lene Pedersdatter og kastede nogen tingest, var i en liden klud, under Lene Pedersdatters seng, og gav Mads Mikkelsens kone ved navn Kirsten Blocks ANG en gammel særk, for hun skulle være med hende at forgøre Lene Pedersdatter. Sammeledes bekendte hun, at KSK, Kirsten Storms og Bodil Kleins var med hende på midsommernat på Mariager kirkegård og dansede aved om kirken med hende, og var de stundom i katte-

lige og stundom i fuglelige og var tit højt oppe i vejret, for de ville forgøre EB, at han ikke skulle komme hjem til Klosteret igen. Desligeste bekendte hun, at hun og Johanne Skomagers (i) Vive har forgjort hr. Niels i samme sted, og han lå længe syg. Da tilspurgte Henning Christensen hende, om hun havde nogen med sig at forgøre hr. Niels. Da svarede hun, at Johanne Skomagers kunne vel gøre det selv alene. Sammeledes bekendte hun, at Christen Pallesens kone i Falslev ville ikke præsten synderlig godt og ville have forgjort ham selv og hans kvæg, som han skal selv nok røne¹ udaf. Ydermere bekendte hun, at der var nogle kvinder ved navn Bodil Nørregårds i Udbyneder, Kirsten Storms og Peder Bugges kvinde her i Mariager og en kvinde, som boede 3 huse fra Børge Jensens, var med at komme de ravne ("raffne") i for:ne Børge Jensens kælderhals forgangen år". 27v-28r (og 52v-53r).

1 Prøve, erfare.

1618B nr. 22. Sag mod Peder Hansen, som havde tilføjjet købmand i Lübeck Jacob eller Joachim Semel eller Simel Höcken sår og skade.

Tv. 20/11 1617. Niels Købmand og hans hustru vidnede, "at da på mandag sidst var 14 dage, da kom PH, Jens Hammel og Peder Lauridsen ... ind i NKs hus, og der de havde siddet noget, kom JSH med sin skipper også derind, sad og drak noget med hverandre, og de tilspurgte JSH, hvad han skulle have for et fad¹ stål. Da sagde han, at han ville have 10 daler for fadet. Iblandt anden tale, dem faldt imellem, kom PH og JSH og hans skipper nogle ord imellem. Så gik PH og JH hjem, og straks derefter kom de igen, hver med et værge ..., og som dem faldt ord imellem, huggede PH til JSH og hans skipper med hans værge og ramte midt mellem dem, så han gjorde dem ingen skade, og i det samme gik der et stykke af værget, som siden fandtes i stuen". PH og JSH var derefter kommet ud på gaden, hvor PH sårede JSH, så at der måtte lægges "seks hægter på hans kindben". 35v-36r.

Sandemændene svor PH et fuldt vold over, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Omved 300 pund stål.

1618B nr. 26. Trolddomssag mod Bodil Jensdatter Kleins i Mariager.

Tv. 12/11 1617. En borger i Mariager vidnede, "at den 16. april 1616, der BJK første gang var sat for trolddom, der de kom til fangetårnet med hende, sagde hun, der hun gik op ad stigen: Jeg begærer ikke at leve længere; men skal jeg dø, skal der flere dø med mig, som de ikke tror til". 4lv. -

Ladefogeden på Mariager Kloster vidnede, "at den dag 14 dage mellem 10 og 11 om natten hørte han, at der kom en ind ad mørkestuen, så døren knagede, og huset rystede, som det skulle falde over ham, og da tog det fat på BJK og sled hende til væggen, og hun sagde: O, din fule gejst, du lovede mig ikke så, at jeg skulle komme herind at sidde, og tog hun en teglsten og slog efter det med. Nu fik du skam din fule gejst, sagde hun. Så tog det fat på hende igen og sled hende om huset, så han ikke troede, hun skulle beholde livet til dag. Så råbte Jens Ladefoged til hende. Da kunne hun ikke svare, men "hesed"¹ efter hendes ånde. Så sagde Jens Ladefoged til BJK om morgenen, at de havde handlet hårdt med hende i nat. Da sagde hun, at de havde handlet med hende, så hun ikke skulle le derad". 41v-42r. - En karl, der tjente på Mariager Kloster vidnede, "at den dag 14 dage om natten, som han lå i hans seng ved mørkestuen, da hørte han, at BJK stod hastig op af halmen, hun lå i i mørkestuen og slog omkring sig derinde. Så "skude"² de det op på muren, så det rungede derinde, at både låsen(?) og mørkestuedøren rystede". 42r.

Tv. 5/11 1617. Christen Lauridsen Smed i Mariager vidnede, "at nu i sommer, da hr. Laurids Trane, sognepræst der ibidem³, på sit embedes vegne var hos hans hustru, bekendte hun for ham ..., at for nogle år siden fik BJK hende en nymalet skål, som syntes, ligesom der havde været nogle æggebommer slaget i, og den bad BJK hende sætte under hendes seng, og der stod den en tid lang. Så ville hun ej bære samme skål tom hjem igen, men lagde noget smør deri og bar hende så den hjem igen, og nu siden påske har hans hustru været afsindig og sanseløs". 42r-42v.

Tv. 12/11 1617. To mænd vidnede, "Maren Nielsdatter ibidem for dem at have bekendt, at hun den dag, hun gik i kirken efter et hendes barn, hed Birgitte, da kom BJK ind til hende og spurgte, om hendes barn var smukt stille og ej skreg. Da svarede hun ja, det var et godt barn. Så spurgte hun, hvad barnet hed, om hun havde ej opkaldt hendes moder og hed Birgitte. Da svarede hun ja. Så gik hun ud af døren, og siden tav barnet ikke i 24 uger derefter, indtil det døde, og ville aldrig siden tage moderens patte, men al anden mælk, hun gav det at drikke, og af andre kvinders bryst diede det. Og en anden tid, da hun havde gjort barsel igen, kom BJK til deres dør og spurgte, hvem der boede. Da svarede (hendes mand) Søren Tysk, at hun skulle få skam. Ham skete ej megen lykke det sidste, hun var der, og siden turde BJK ej møde Søren Tysk noget sted i gaden, men gik af vejen for ham, og om hun havde skyld deri, det vidste hun ikke". 42v.

Tv. 19/11 1617. 12 borgere i Mariager vidnede, "at sal. Christen Mikkelsen der i byen var sanseløs og afsindig og meget syg og svag, førend han døde, nogen tid lang, og klagede han sig for mange godtfolk, at han mente og troede, at onde mennesker skulle have gjort ham det". 42v-43r.

Tv. 10/12 1617. (Borgmester) Niels Viborg tilspurgte BJK, "hvorfor hun kom i trætte med sal. Christen Mikkelsen, og om det var for den gæld, hun var hans sal. fader skyldig. Da sagde hun, at det var for 2 skæpper rug, hun fik af sal. Mikkell Skrifer i den dyre tid⁴ og satte ham 2 spænder i pant derfor, og der sal. Mikkell Skrifer var død, da kunne de ikke finde for:ne spænder; men dersom de kunne finde for:ne spænder, sagde sal. Christen Mikkelsens hustru, da skulle hun bekomme dem igen, og det skete inde til sal. Christen Mikkelsens, som da boede i hans sal. faders gård, og da skulle hr. Jens i Glenstrup være derinde til sal. Christen Mikkelsens og sagt, at de skulle lade hende få samme spænder igen". 43r. - BJK bekendte, "at hun var inde til Poul Pottemagers, da hans hustru var blevet syg, og sagde, at hun skulle bede Gud om nåde, så fik hun vel bedre, og om hun kunne komme til kirken og annamme Christi legeme og blod, da fik hun vel bedre, og dersom hun ej kunne gå, da sagde hun, at de 2 kvinder kunne vel følge hende op til kirken, som stod derinde, og de sagde, de ville gerne". 43r.

Tv. 20/12 1617. Ridefogeden på Dronningborg Poul Baltersen vidnede, "at den tid han boede i Mariager hos BJK, da er det ham vitterligt, at hvem der i byen, som ikke gav BJK den første kande af deres nybryggede øl, de befrygtede, at de ikke skulle sælge deres øl. Han ydermere at have vidnet, at for 4 år siden lå han, hans hustru og børn syge, og otte dage efter, at han selv blev syg, blev den ene sko borte for hans seng, og nogen tid derefter, der han længe har spurgt efter den ene sko, da blev det sagt, at den(?) stod inde(?) til BJK. Så bad hans pige, at efterdi hun havde den ene sko, hun da skulle få hende den anden til. Så gik hun bort og kastede den anden sko ind til BJK; men om hun havde skyld i hans hustrus og hans børns langvarende og store sygdom, det vidste han ikke". 43v-44r.

Tv. 10/12. Ifølge et af en præst, ridefogeden, borgmesteren og to mænd udstedt brev havde ovennævnte Poul Pottemagers hustru Kirsten Jensdatter den 8. december til dem berettet, "at BJK kom til hende for 11 år siden i Mariager og strøg hende oftig på hendes hoved og sagde: Kirsten, dersom du kunne bekomme to kvinder, som ville indlede dig for højalteret ved midnatstide, da skulle du blive så før, som du aldrig tilforn havde været, og siden den tid havde hun aldrig sit helbred, og nu siden BJK blev atter for trolddom røbet, har hun haft meget større ve og pine end nogen tid tilforn". 44r-44v.

Tv. 24/12 1617. Poul Pottemager erklærede, at BJK "var skyldig i hans hustrus sygdom, som på 11 års tid har ligget på sin seng og endnu ligger og hverken kan gå eller stå". 44v.

Kirkenævninger svor BJK skyldig, en ed, landstinget stadfæstede, idet det dog bemærkedes, at hun i mellemtiden var afgået ved døden.

1 Hissede efter, hev efter. - 2 Skød. - 3 Sammesteds. - 4 Omkring år 1600.

1618B nr. 35. Sag mod Rasmus Nielsen i Funder for krybskytteri.

Tv. 3/2 1618. En mand i Funder vidnede, "at han næste mandag før hellig-trekongersdag sidst forleden" var kommet til "RN i "Duehuolle" i Funder i Nørskov, og han der skulle have standet og kastet og gravet (med) en spade og skovl i en rævegrav og sagt, han gravede efter en odder". 61v.

1618B nr. 36. Sag mod Iver Poulsen og hans søn Eske Iversen i Hjøllund (Kragelund, nu Engesvang s.) for ulovlig skovhugst.

Tv. 21/10 1617. Tre mænd vidnede, "at, da på torsdag var otte dage, ved midaftenstide så de, at IP og EI løftede den eg på deres vogn i Kragelund kirkeskov og kørte bort med den fra roden, som synsmænd den dag havde omhjemlet, der var hugget". 63r. - 4 synsmænd hjenlede, "at de da på fredag otte dage var ad syn i Kragelund kirkeskov vesten Hjøllund på Stenholt mark (Kragelund s.) liggende ... Der så de, var hugget en grøn eg noget større end til nav, og roden var hyllet med løv og kroppen af samme eg bortført alt sammen, og vognslaget lå fra samme eg og til Hjøllund mose. Desligeste var de i IPs gård. Der så de, i hans fæhus var hugget noget grønt egetræ op til nogle harvetænder og var hyllet med noget halm, og bag ved samme hus så de var nylig afhugget nogle grønne egespånér, og i samme hus så de og lå to grønne egegrene". 63v.

1618B nr. 38. Sag mod Jens Madsen, Lars Terkelsen, Peder Terkelsen og Niels Knudsen i Binderup (Vokslev s.) for ulovligt fiskeri.

Tv. 15/12 1617. En mand fra Binderup vidnede, "at nogle gange siden sidst forleden sanktmikkelsdag (29/9) havde han set JM, LT, PT og NK gik på begge sider af Binderup å fra mølletofte og til fjorden med lyster og alger¹ i deres hænder og slog ("sladett" fejl for "slagett") efter ørreder der i åen såvel på hans husbonds fru Helvig Kaas' endel som på kongens grund". En anden mand ligeledes fra Binderup vidnede det samme "og ydermere, at han i går så JM og NK kom op fra åen med nogle ørreder. Om de havde slået dem på kongens grund eller på fru Helvig Kaas' grund, det vidste han ikke". 69r.

1 Ålejern.

1618B nr. 45. Trolddomssag mod Lars Espersen Hjulmand i Mariager. Sagen genoptages i nr. 68. Se denne.

Tv. 21/2 1618. Peder Christensen Svenstrup fra Skrødstrup (Hem s.) vidnede, "at nu på sanktpedersdag (vel 1/8) tre år, som var markedsaften i Mariager, da satte han sig på en sten for Anders Stangerums hos Laurids Ulv. Da stod Laurids Ulv og murede på en hvalvt kælder for Anders Stangerum. Da kom LEH gangende omkring os med en rød kande fuld af øl. Lidet derefter kom han igen med kanden tom. Da sagde PCS til ham: Laurids, den kande øl drak I vel snart af, vil I nu hente en anden. Dertil svarede LEH: Hvad vil du dele?¹ Slug du en lort. Så bar han op en kæg og slog ham på hans arm, det armen hængte død ved ham. Så bar han kæggen op i vejret igen og ville slaget til ham igen, og han tog da fat med ham på kæggen, så LEH faldt baglæns omkuld i skarnet. Så gik han fra ham og til Christen Lassen, som hans hest stod bunden. Imidlertid stod LEH op igen og råbte til PCS og sagde: Jeg skal love dig god fore². Du skal gøre den gerning, du skal få både angst og sorg for. Henved en uge derefter styrtede der en ko for ham, som gik hos fæet og skadede intet, og han tilforn lovede både ham og hans kvæg ondt. Ved sanktmikkelstide (29/9) derefter, som de såede rug til Klosteret, da gik PCS op ad Mariager gade, der han kom fra Onsild herredsting. Da stod LEH i gaden, og PCS da sagde til ham: Laurids, I holdt smukt det sidste, I lovede mig. Da svarede LEH: Jeg vil bedre til dig, og han, da det næppeste han var kommet ind i skoven, blev tilskyndet af ondt og løb til en mand i Hou (Mariager landsogn) ved navn Mads Møller og huggede ham svarligen med en økse og havde nær hugget ham ihjel, og aldrig de havde været uens i deres dage eller skiftet et ondt ord. ... PCS ydermere at have vidnet, at han tit og ofte i Mariager har givet ham øl, for han ikke skulle gøre ham mere ondt". 77r-77v.

Tv. 4/3 1618. Laurids Ulv vidnede omtrent det samme som PCS. Dog oplyser han, "at han og PCS for 3 år siden en dag før markedsdagen drak de en stob øl ved Anders Stangerums", og at PCS, da LEH var faldet omkuld i dyndet ("døyett"), "hjalp ham op igen, hvortil LEH da at have sagt til ham, at han skulle få en djævel derfor. Så gik han om hjørnet på huset og hødede³ ham med kæggen og sagde, han skulle få skam derfor". 78r. - En mand fra Gerlev vidnede, "at forgangen år otte dage for kyndelsmesse ("kiørnes") (2/2) var han hos LEH, at han skulle fly et pigebarn bedre i hendes hoved for skurv, og hun blev hos ham nogen tid. Derefter gav han ham derfor 2

skæpper havre, dog pigen var intet bedre, og da gik pigen fra ham, og da sagde LEH til ham, at han skulle få en djævels færd, om han ikke betalte ham, og han skulle miste seks gange så meget igen, og straks derefter mistede de en ko og et øg med mere ulykke, han siden er timet dag efter dag". 78r.

Tv. 19/11 1617. Niels Christensen i Skrødstrup vidnede, "at påskeaften sidst forleden var han dernede i byen. Der han ville gange hjem og kom op ved LEH, der stod Peder Velling og kaldte ad ham og sagde: Jeg forstår, du est en spillemænd. Vil du ej have et sværd⁴, og spurgte, om han kunne skrive. Da svarede han nej. Så kunne de da ingen få, der kunne skrive. Da bad Peder Velling ham: Kom herved om morgenen, så skulle han fly ham det skrevet. Så gik han hjem, og ikke han fik samme brev eller ville have det i sine dage". 78v. - To andre mænd fra Skrødstrup vidnede, "at de for:ne tid påskeaften hørte, at Peder Velling og LEH begge samtlige lovede for:ne Niels Christensen et sværd, så at der ingen skulle hugge hul på ham enten med værge eller økse, førend jomfru Maria føder en bedre søn end Jesus". 78v.

Tv. 15/10 1617. Troldkvinden Anne Nielsdatter Gammelmoder bekendte bl.a., "at LEH kan forgøre folk. Hans dreng hedder Ragi". 78v.

Tv. 26/11 1617. Troldkvinden Anne Nielsdatter Gammelmoder bekendte, "at der var en hjulmand og Bodil Kleins der i Mariager hos hende i fængslet for 5 nætter siden, og hjulmanden sagde: Røber du mig, da skal jeg tage dit liv af dig". 78v-79r.

Kirkenævninger svor LEH skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Strides. - 2 Færd. - 3 Truede. - 4 Skreven trylleformular, der gjorde usårlig.

1618B nr. 51. Sag mod Søren Knudsen, der tjente i Odder præstegård, for medvirken til fosterfordrivelse.

Tv. 16/2 1618. Ridefogeden for Åkær len tilspurgte Helle Rasmusdatter, der var født i Fillerup (Odder s.), men tjente i Odder præstegård, "hvem barnefader var til det barn, som hun havde fået. Hende da at have svaret ..., at ingen anden var hendes barnefader end Morten Knudsen i Balle; thi han lå hos hende 2 gange en nat, der hr. Laurids gjorde Søren Andersen i Oddrup (Odder s.) hans bryllup, og hun da blev med samme barn, hvortil Morten Knudsen at have svaret og benægtet ..., at han ikke lå hos hende uden en gang samme tid og aldrig enten før eller siden". På ridefogedens spørgsmål svarede HR, at "Morten Knudsen var aldrig enten i råd eller gerning med hende til samme barns død". 88v. - Sognepræsten i Odder hr. Lau-

rids Madsen vidnede, "at han ikke nogen tid kunne fange at vide af HR, at hun redte til barsel; men hans folk gav hende det tit og ofte for, at folk sagde så om hende. Da gav hun dem en latter derfor og slog det bort med en skæmt ..., og der han fik HRs barn at se, da var samme barn fuldkomment med hår og negle. Dog det var noget slunkent på huden, så kødet var ikke opfyldt". Præstens kone og tjenestefolk vidnede omtrent det samme. 88v-89r. - 4 kvinder fra Odder vidnede, "at fredagen næst efter kyndelmesse (2/2) sidst forleden da sendte Lisbet hr. Laurids' i Odder bud efter dem og lod dem ombede, at de ville komme til hende. Da der de kom til hende, klagede hun sig hårdt for dem og sagde, at de siger, det en af vore piger skal have fået et barn, og så bad hun dem, at de ville gå til hende og forfare, om så var eller ikke. Så gik de hen til HR. Da, der de fornam rette tegn til, at hun havde fået barn, tilspurgte de hende, hvor hendes barn var, det, hun havde fået. Da svarede hun, at hun vidste det ikke. Så begyndte de at lede i sengen. Da fandt de et dødt barn under klæderne og halmen på bunden (af) sengen, og var det svøbt i en skiden trævl, og var samme barn et fuldkomment pigebarn". 89r-89v.

HR blev dømt og henrettet for fødsel i dølgsmål og for at have ombragt sit barn. Tv. 2/3 1618. Otte mænd vidnede, "det HR stod ledig og løs der for tingsdom, førend dom hende overgik (og) klagede ..., at SK var det første menneske, som af vidste, at hun redte til barsel ..., og der han det fornam, varede han hende ad og sagde: Så er det fat med dig, og dersom du vil lade mig råde, da skal jeg give dig noget ind. Så skal det intet sparke af dig, hvilket han også gjorde, og kort tid derefter gav SK hende noget ind i noget øl, hvoraf samme hendes foster blev omkommet og kom dødt til verden. 88r.

Tv. 9/3 1618. På tinget blev læst SKs skriftlige bekendelse dateret Skanderborg den 6. marts. SK bekendte, "at han havde været i lejermål med HR første gang ved kyndelmessetide et år og siden derefter en gang, to eller tre. Item en uge, førend HR gjorde barsel, nægtede hun over borde for folket, at hun ikke var sygelig. Da svarede SK: Kanske hun ikke vil, det skal sparke ad hende, og fik han et stykke kridt af Sidsel Vinters i Odder og ville have det til at berede nogle kender ("kiend")¹ med. Deraf åd HR og nogle stykker, som faldt af i gården den tid, han stod og huggede et stykke af til en liden dreng Mads Lauridsen², at han skulle skrive med, og var 14 dage, førend hun gjorde barsel". 88r.

12 nævninger svor SK et fuldt åråd over, en ed, landstinget underkendte.

1 (Kende)mærker. - 2 Sikkerst præsten Laurids Madsens søn.

1618B nr. 55. Sag angående årsagen til, at Oluf Nielsen i Træden døde.

Tv. 25/3 1618. To mænd vidnede, at de, da på fredag sidst forleden var otte dage, "havde ON til dem at løfte et kroget træ på et andet ..., og løftede de det først op ved den ene ende, og så blev ON ved samme ende, som var opløftet, at skulle holde". Så gik de "til den anden ende på samme træ og i lige måder løftede den op, og i det samme skred ONs fødder fra ham, og samme træ faldt på ham og ramte ham på hovedet, så han deraf fik hans bane". 100v-101r.

Sandemændene udlagde ON af våde og vanlykke af for:ne træ at være ihjel-slagen.

1618B nr. 57. Trolddomssag mod Christen Pedersen Skrædders hustru Kirsten og Lars Sørensens hustru Birgitte begge i Ajstrup (Vindblæs sogn).

Tv. 15/10 1617. Troldkvinden Anne Nielsdatter Gammelmoder bekendte, "at ved 40 år siden da kom hendes dreng til hende i Gammelby ved Tjele og sagde, at hun skulle følge ham, da skulle hun få nok, og hed samme hendes dreng Ragilde". Desligeste bekendte hun, at 4 koner i Ajstrup, deriblandt de to anklagede "de lovede hende 2 mark, for hun skulle omkomme Eske Bille, når han drog over Nødenæs sund"¹. 102v.

1 Nødenæs ligger i Udbyneder sogn, og Eske Bille passerede sundet, når han var på vej til Egensekloster, som hørte til hans len Mariager Kloster.

1618B nr. 60. Sag mod Jens Mikkelsen i Skjolddelev (Lading s.), der havde slået Reinhold Christensen i samme by ihjel.

Tv. 30/4 1618. 4 personer fra Skjolddelev vidnede, "at på tredje påskedag nu sidst forleden så de, at JM og RC mødtes på Skjolddelev gade, og JM havde et værge i sin hånd, og RC havde en staver¹ i sin hånd. Da havde de nogle ord sammen ... Da så de, at RC slog samme staver af sin hånd og slog JM i sin pande, så han var nær gangen omkuld af samme slag. Så løb RC ad Jacob Hansens gård og greb en "rise vogenn kiep"² i sin hånd og ... slog JM 2 eller 3 slag, førend han gjorde ham nogen skade". 106v-107r.

Sandemændene svor JM manddød over og til sin fred.

1 Afskåret eller råt tilhugget gren eller ung stamme. - 2 Vel en vognekæp fra en rejsevogn, d.v.s. en vogn, som brugtes til rejsekørsel f. eks. efter tømmer og korn, næppe en kæmpester vognekæp.

1618B nr. 63. Trætte mellem Christen Eriksen i Bystrup (Gedsted s.) og Gunde Ibsens enke og børn i Store Torup (Ulbjerg s.) ang. delingen af nogle bier, CE og GI havde haft i fællig.

Tv. 8/12 1617. To mænd kundgjorde, "at de var i CEs gård på onsdag, da var 14 dage, som de var lovlig tiltaget, og der skiftede de bier, som CE havde til fælles med sal. GI. Der skiftede de for:ne bier ligelig i 2 parter, den ene at skulle have den østerste part, som står i CEs kålgård, kom der 8 bistokke, og den anden at skulle have den vesterste part, som står i den lille have ved for:ne kålgård, som er 7 bistokke, og da tilbød CE, at hvilken part, som" enken og hendes børn "ville have, ville han gerne unde dem". Enken og hendes børn ønskede derimod bierne skiftet "i kandetal".
111r-111v.

1618B nr. 68. Trolddomssag mod Laurids Espersen Hjulmand i Mariager, en genoptagelse af sagen nr. 45.

Tv. 8/4 1618 (117v-118v) er en gentagelse af tv. 21/2 1618 i dom nr. 45, tv. 8/4 1618 (118v og 119r) er en gentagelse af tv. 4/3 1618 i dom nr. 45, og tv. 8/4 og 15/4 1618 (119r-119v) er en gentagelse af tv. 19/11 1617 i dom nr. 45.

Tv. 22/4 1618. Borgmester i Mariager Niels Viborg vidnede, "at så længe LEH har været der i Mariager, da er det ham vitterligt, at LEH har fulgt et trolddomsrygte, så at folk, som ham kendte, har været frygtagtige og rædde for ham. Desligeste er det ham vitterligt, at han har været i skændskab med en der ved fjorden, og han er faldet af en fjæl i fjorden, og han da skal have sagt, at de, som udsejlede, skulle fange stande at tære deres kavringer¹, imedens han fik stunder og tørre sin kjortel, og inden de fik vind, så at de lå længe børløse og ingensteds kunne heden komme". 120r.

Tv. 15/10 og 26/11 1617 (121r) er en gentagelse af tv. af samme dato i dom nr. 45.

Kirkenævninger svor LEH skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Tvebakker.

1618B nr. 69. Trolddomssag mod Maren Sørensdatter Alrø eller Maren Anders Alrøs i Hundslund.

Tv. 4/5 1618. Søren Jensen i Svinballe (Hundslund s.) "gav last og klage på MSA, at hun, som da på torsdag sidst forleden var otte dage, ved Kærsgård (Hundslund s.) lovede og tilsagde ham, at hun skulle sætte en klemme på ham, det han skulle forvordes¹ og forvisnes som dug for sol, og at han måtte slå hans fuldkommelig lid dertil, og at han skulle drages til minde, at hun havde standet på det sted og lovet ham det". 123v-124r. - To mænd i Kærsgård vidnede, "at da på torsdag sidst forleden var otte dage, da var

hun hos dem på Stensgårds ager og bad dem, at de ikke ville vidne på hendes søn Peder Andersen, om hvis han havde hugget og støvet i Sparkær. Der-
som de det gjorde, da skulle de forvordes og forvisnes som dug for solen".
124r. - En mand i Fensten (Gosmer s.) vidnede, "at på ottende år siden da
drak han MSAs datter i Hundslund ved navn Mette Andersdatter til i Svin-
balle gildehus med et bæger øl. Da ville hun ikke tage det af ham. Så slog
han først øllet på hende og så slog efter med samme bæger. Da sagde MSA
til ham: Det skal du få en ulykke for, og du skal fange andet at tænke på,
inden du ganger til gilde igen, og så førend ottende dagen derefter da
blev hans ganske lemmer, ben og hemmelighed så "resen"² og tyk, så han ik-
ke i nogen måder var sig selv mægtig, og alle, der så ham, gråd for ham,
og så i samme hans sygdom da gik hans moder til MSA og gav hende til ken-
de, hvorledes det var fat med ham. Da lovede MSA hans moder, at han skulle
få både og komme i hans tjeneste inden ottende dagen derefter, hvilket og-
så skete". 124r.- Om hans sygdom bemærkede MSA, at han skadede ikke andet,
"end han drak, det hans hemmelighed sprak". 126r. - En mand i Trustrup
(Hundslund s.) vidnede, "at på 10 år siden, der han tjente hr. Rasmus i
Hundslund, da havde MSA en ko, som undertiden gik på Hundslund kirkegård,
hvilken ko hr. Rasmus befalede ham at gå heden og genne af kirkegården. Da
af vanlykke slog han samme ko på hendes ben med en sten, så hun fik noget
mensel deraf, og straks han kom hjem, sagde han hr. Rasmus det, på det han
ikke skulle lyse til bands derfor, og samme tid lovede MSA, at den, som
slog hendes ko, skulle få en ufærd, og straks derefter da fik han den syg-
dom, som han endnu føler, så han ikke siden har haft sin førlighed". 124r-
124v. - En mand i Svinballe vidnede, "at den næste lørdag efter påskehel-
ligdagene sidst forleden da fulgtes han med MSA fra Trustrup. Da bad hun
ham, han skulle sige (ovennævnte) Søren Jensen i Svinballe, at han skulle
times et fandens mod og ulykke og skulle få skam, inden hun ragede hendes
skæg af". 124v. - To mænd fra Hundslund og Elkær (Hundslund s.), vidnede,
at deres fader "han på sin sygeseng og yderste klagede hårdt på MSA, at
hun havde lovet ham ondt, og det var ham vederfare". En af dem vidnede
desuden, "at MSA stod engang ved deres skive og hødede³ ad hans fader".
125r-125v.

Kirkenævninger svor MSA skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Ødelægges, gå til grunde, svinde ind. - 2 Hævet, svullen. - 3
Truede.

1618B nr. 73. Sag mod Laurids Thomsen i Vrønding (Tamdrup s.), som ikke
havde villet aflive en skabet hest, han havde anskaffet.

Tv. 25/2 1618. Fire mænd fra Vrønding vidnede, "det LT kom fra Ry marked, da i sommer ad sanktmaria-magdalenedag (22/7) var et år, med en hvid hest, var skabet, og de straks derefter på gadestævne klagede på den og bad, han skulle skille sig af med den, og ikke han ville, men beholdt den og agede mæg og andet med samme hest ved sanktmikkelsdagstide (29/9) derefter, og blev deraf påført skade og ulykke med deres øg i byen, og ikke der var nogen smitte eller skade med sligt skab iblandt deres øg i byen tilforn". 134v.

1618B nr. 74. Trolddomssag mod Peder Sørensen Gedsted i Læsten.

Tv. 9/12 1617. På tinge blev læst et brev, ifølge hvilket en mand i Læsten, "da i sommer var 6 år den tirsdag næst efter, de havde tilsået deres byg, da kom han gangende, og PSGs kone ... hidsede hendes hund på hans gæs. Da sagde han til hende: Hvi kommer I eders hund til at rive mine gæs? Havde I taget dem i hus, da skulle han betale eder al den skade, de har gjort. Da gik hun hjem og svarede ham intet, og siden derefter blev han forkumret¹ på sit helbred, og da i sommer var et år den tid, han skulle pløje til stubbyg² på "Koes agere", da faldt han omkuld hos ploven og kunne ikke gange med den. Så satte han sig. Da kom PSG drivende med sin plov. Da sagde han til ham: Peder, I har mit helbred fra mig. Jeg kan nu intet gange. Da svarede han: Jeg skal love dig, at du skal gange sagtere herefter, og siden har han "forverdis" hver dag, så han kan nu intet". 137v-138r.

Tv. 13/1 1618. På tinge blev fremlagt et brev indeholdende den bekendelse, en mand i Læsten have aflagt den 2. december 1615, da han på sit dødsleje modtog sakramentet. "Først kom jeg og PSG i trætte på sanktvalborgsdag (1/5) nu sidst forleden 3 år, og straks derefter mistede vi dyden af vor mælk og kunne ikke have godt af vor mælk. Om sanktmikkelsdag (29/9), der kom efter det samme år, fik jeg noget rug af PSG for markkøren, og der jeg klagede på, at det var næsten halvpårt skarn, da sagde han, at jeg skulle snart få andet at tage vare. Nu til fastelavn, kommer først 3 år, på onsdag mod aften kom PSG til mig og spurgte mig, om jeg ville tærske for ham. Så sagde jeg: Nej, Gud vil jeg ej, fordi han har ikke forskyldt noget godt af mig. Da sagde han, at jeg skulle intet "bede"³ af, at jeg ville ikke gøre (det) for ham, og den tid skulle snart komme, at jeg skulle lidt kunne gøre for mig selv og intet for andre. Så gik han for min dør og skrev noget vidt omkring på jorden med en skovl og nogle kors. Anden dagen, der kom efter, mistede vi dyden af vort mælkend igen. I fjor 3 uger for sanktmikkelsdag om morgenen tidlig kom Dorte, PSGs kone, til mig

og spurgte mig, om jeg vidste ikke, hvor hendes øg var. Da sagde jeg: Jo, jeg har dem i hus; men vil I have dem, da skal I fly mig brød for 9 øg, jeg har haft i hus. Da sagde hun: Skal vi hente vore øg her hver morgen, da ved jeg ikke, hvor det skal gå til. Da sagde jeg: Ja Gud skal I så, så tit som de går i dannemænds korn, da skal jeg tage dem i hus, da skal I løse dem ud. Da sagde hun: Ja, ja, jeg skal jätte⁴ dig en jæt. Du skal få både skam og skade; men jeg skal give dig stunder et skifte, førend det skal komme på dig. Tre uger efter sanktolufsdag (29/7) nu i høst sidst forgangen gik jeg på Bjørnsager og min kone og "schagr" (rettet fra "schalr")⁵ byg. Da, som jeg gik allerbedst, kom der så mange fluer omkring mig, som mig "jøtte"⁶, at jeg havde set på én tid i alle mine dage, så jeg ikke kunne vende mig for dem, og samme tid var det en stor kulde. Da fik jeg svarlig ondt samme tid i mit ene lår og side, og siden kunne jeg aldrig tjene mig 1 skilling med dagsgerning at gøre for nogen mand. Nu i nat, før jeg nu i dag skulle have ganget til tinge og bestandet, at jeg havde støvnet mændene her i byen, da mistede jeg al den magt, jeg havde i min lamme(?) hånd og min ene side, så jeg tror ikke, at jeg kunne føle det, om nogen ville hugge min hånd af mig, så godtfolk kan se, hvordan jeg ligger her nu". 138v-139v.

Tv. 28/4 1618. En mand fra Læsten vidnede, "at på palmesøndag sidst forleden, efter PSG var bortvejet for trolddom og om lørdagen tilforn skulle have ganget i rette til landsting, og sagen i seks uger har været opsat, da kom der bud til ham, at han kunne bekomme ham igen, om han ville. Så gik han til Sønderbæk med nogen anden og fandt ham inde til Peder Nielsen Rejstrups i en lukket seng, som han sad med en økse og huggede omkring sig med, før de fik fat på ham, og var det ved middagstid". 139v-140r. - Niels Nielsen i Sønderbæk vidnede, "at den fredag for palmesøndag om aftenen, siden solen var nede, kom PSG til hans dør og slog på den. Så gik hans hustru til døren og lod for:ne PSG ind, og han satte sig ved Niels Nielsens skive og klagede sig og sagde, han vidste ikke, hvor han ville bære sig ad, om han ville drukne sig eller ej. Da sagde Niels Nielsen til ham: Drukner du dig selv, så er både legeme og sjæl fortabt. Så blev han der i dølgsmål hos ham til palmesøndag for:ne Niels Nielsen imod, og der folkene var i kirken, da trængte han ham ud med magt. Da begærede PSG, at han vilde låne ham hans hustrus klæder at drage i til Nørbæk og låne ham hans søn Christen at tage dem tilbage igen. Så drog PSG i en kvindekjortel, som var hans hustrus, og satte en økse derunder, og vendte skaffet ned af den, og siden nødte han ham til at drage af samme skindkjortel igen, og han gik så ud fra for:ne Niels Nielsens og blev siden taget". 140r-140v. - Christen

Nielsen i Sønderbæk vidnede, "at han så PSG komme fra Niels Nielsens for:ne dag den tid, prædiken var i kirken, og løb igennem Knudsgård og kom i Christen Nielsens lade og lukkede døren for sig og råbte og sagde, at de skulle lade ham fare, han skulle aldrig komme i den egn mere i hans dage, og så kom han af laden igen og brugte ben ind i salset⁷ og lukkede døren for sig til Peder Nielsens, at deres pige kunne sent komme ind". 140v.

Kirkenævninger svor PSG skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Ødelagt. - 2 Byg sået i (rug)stub. - 3 Vel skrivefejl for bade, d.v.s. både, have gavn af. - 4 Love. - 5 Måske skager i betydningen ryster. Muligvis har der i forlægget stået schahr, altså skar. - 6 Jøtte, vel jo intet med verbet syntes eller tyktes oversprunget. - 7 Stuehuset eller køkkenet, bryggeret.

1618B nr. 79. Sag mod Christen Nielsen Degn i Kærende (Koed sogn), der var skovfoged for Fjeld skov (Marie Magdalene s.) og hans søn Jens Christensen. De beskyldtes for at have forfalsket udvisningssedler udstedte af skovens ejer fru Ellen Rostrup til Vedø (Koed s.).

I 1617 havde fru ER sagsøgt CND og krævet, at han skulle stå til ansvar for over 500 træer, der var fældet i hendes skov. 4. august 1617 blev der ved Sønderhald herredsting afsagt en dom i sagen, som landstinget imidlertid fandt utilstrækkelig og derfor hjemviste til herredstinget (1617B nr. 200). 15. december 1617 afsagde herredstinget derefter en ny dom i sagen, der bestemte, at CND skulle stå til rette for de træer, som han ikke kunne bevise, fru ER havde fået betaling for eller udstedt udvisningsseddel på. (148r). - CNDs søn JC havde haft faderens kvitteringer og udvisningssedler med på Viborg snapslandsting 1618, antagelig for at få sagen afgjort. Fru ER påstod imidlertid, at der var rettet i udvisningssedlerne, efter at de tidligere havde været fremlagt både på herredstinget og landstinget. JC var afskåret fra at bevise, at der ikke var ændret i udvisningssedlerne, fordi han havde mistet dem. For at godtgøre, at det forholdt sig således, fremlagde han på landstinget en seddel, som var udstedt 23. marts 1618 og havde følgende indhold. "Eftersom jeg i 3 ting tilforn har lyst og ledt efter en "klederseck"¹ med nogle mine klæder i og andet medhavende gods og nogle kvittanser og skovsedler med andre breve, som jeg i snapsting sidst forleden i Viborg overantvordede Christen Simonsen i Attrup (Koed s.) til troer hænde at hjemføre for mig fra Viborg og hjem, og han da på samme rejse har for:ne "klederseck" og medhavende gods tabt og forlist mig til stor skade og brøst, så er det i lige måde i dag mit fjerde ting, at jeg endnu lyser og leder efter samme mit gods og er gerne begærende, at hvem som det har fundet og optaget, at de vil lade det komme til stede, på det at jeg og Christen Simonsen des bedre kunne komme til ende med hvis trætte, som vi derom har". 148v.

Landstinget godkendte JCs forklaring og frifandt ham og hans fader.

1 Vadsæk.

1618B nr. 81. Sag mod Christen Jensen i Tange (Højbjerg s.), som havde slået Anders Sørensen Harbo i samme by ihjel.

Tv. 1/6 1618. En mand i Højbjerg vidnede, "at den næste søndag efter helligtrekongersdag sidst da kom CJ ind til Anders Ravnholts i Højbjerg og sagde: Nu har jeg gjort den gerning, jeg skal rømme ad skoven for, og da så, ASH lå for for:ne Anders Ravnholts kakkelovn, og da var hans bukser løse og hængte om benene på ham". 151v. - På tinget fremlagdes et af sognets præst udstedt brev, ifølge hvilket han mandag nat efter helligtrekongersdag var blevet tilkaldt for at meddele ASH, "som CJ slog med en kniv i sit bryst", sakramentet. "Da svor han tilforn for mig i dannemænds ... påhørelse ..., at han ikke vidste at have forbrudt sig imod CJ i nogen måde, men at han slog ham uredeligt, der han sad på sin hemmelighed¹". 151v-152r. - Anders Ravnholt vidnede, "at han lå i hans seng og sov, og da så han, de kom omkuld for hans seng. Så kom han op og skilte dem ad, og ASH så kom ud af døren, og et lidet derefter kom CJ ind igen og sagde: Nu har jeg gjort den gerning, jeg skal gå i skov og skjul for. Jeg har slaget ASH ihjel, og bad, de skulle bede godt for ham". 153r. - Ifølge brev af 28. april 1618 havde JC og ASH sluttet et forlig, i henhold til hvilket JC skulle give ASH 12 sldlr., "og derfor skal vi være venlig og vel forligte, hvad heller han lever eller døde". 152r-152v.

Sandemændene svor JC manddød over og fra hans fred.

1 Sad og forrettede sin nødtørft. Hemmelighed betyder egentlig nødtørftshus.

1618B nr. 90. Sag mod Jørgen og Ove Gregersen i Odder for ulovlig skovhugst.

Tv. 12/1 1618. Skovfoged Peder Andersen i Odder "klagede og kærede på OG og JG, at på torsdag sidst forleden da var måned, drog de ind i kgl. Majestæts skov "Nørreff" og der styvede¹ og læssede to læs ved på deres vogn og dem afførte uden hjemmel og minde". 166v. - 6 synsmænd hjemlede, at de på torsdag sidst forleden havde set, "at i samme "Nørreff" var styvet af fire bøge 3 læs, som var bortført". 166v-167r. - Otte mænd vidnede, at JGs og OGs fader Gregers Pedersen "ombad Peder Andersen Skovfoged, at han ikke ville klage så hårdt på hans sønner for den styvning i "Nørreff"; thi de fik ikke uden et læs eller en ringe ting mere til nogle staver til at "støe" nogle gærder op med, som var nedblæst". 167v.

Tv. 1/6 1618. En mand fra Odder vidnede, "at på påskeaften sidst forleden da var han sit ærinde og bestilling på Skanderborg, og samme tid hørte han, at JG begærede sæt² og aftingning af den gode mand velbårne Laurids Ebbesen³ for noget ved, han og hans broder havde fået i "Nørreff" til nogle staver. Da tilspurgte ... Laurids Ebbesen JG, hvorfor hans fader drog ikke med ham did til slottet. Da svarede han, at hans fader ville intet have dermed at bestille; thi han bad dem intet gøre det". Derefter var JG hos ridefogeden for Åkær len, og "bad ham, at han ville love for ham, om så var, han kunne bekomme sæt hos for:ne den gode mand". 168r.

Ransnævninger havde svoret JG og OG et fuldt tyveran over, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Afhuggede. - 2 Forlig. - 3 Lensmanden på Skanderborg og Åkær.

1618B nr. 91. Sag mod hyrden i Lyngå Anders Pedersen, som havde slået Jens Mikkelsens hustru Birgitte Jensdatter i samme by ihjel.

Tv. 28/5 1618. 6 personer i Lyngå vidnede, "at da på fredag sidst var 14 dage, så de, at JM og hans hustru BJ kom gangende fra en "kielde"¹ med en sæ² og satte den på gaden. Så gik de begge ned til AP, som han stod ved hans hus, og JM havde en såstang² i hånden. Så satte BJ hendes næver i sin side og sagde til AP: "Bandfaar" Anders, kom nu hid til mig, om du vil mig noget, og tag din hustru "Plettpand" med dig. Og i det samme for AP og BJ i favn sammen og gik begge omkuld. Så kom JM med en såstang og slog den sønder i tre stykker på AP, som han lå på jorden. Så kom APs hustru og hjalp ham, ellers havde JM slaget ham ihjel ..., og var AP nødt til at værge sit liv". 169r-169v. - 4 personer fra Lyngå vidnede, "at de så for:ne dag, som omvundet er, at AP kom kørende ad deres gade med et læs mæg og havde intet i hånden uden en svøbe. Så kom BJ løbende med en staver³ og JM med en fork. Da råbte AP og bad dem om, for Guds skyld de skulle lade ham være i fred ... I det samme slog BJ til AP i hans hoved med staveren, så den gik i to stykker. Så slog JM til ham med forken, at han gik omkuld, det blodet stod i vejret, og han blev liggende på jorden, og BJ blev standende med begge sine næver i sin side og sagde til AP: "Band faar" Anders, nu må du beholde det, du har fanget. Jeg vil have det, jeg har fanget. Nu er der givet blod for blod. I det samme kom APs hustru løbende ... og hjalp ham hjem". 169v.

Tv. 11/6 1618. To kvinder fra Vitten havde været hos BJ om fredagen, som hun døde om lørdagen. Da de spurgte, hvad hun skadede, svarede hun, at AP havde stået "på hende med det ene knæ og stødt hende på hendes liv med det andet knæ, så hun troede ikke, at hun skulle leve en time". 170r.

Sandemændene svor AP BJs bane på og til hans fred.

1 Kilde eller brønd. - 2 Vandtønde med to ører, hvorigennem en bærestang, en såstang, kunne stikkes. - 3 Tyk stang, især gærdestaver.

1618B nr. 93. Trolddomssag mod Kjeld Kræmmers hustru Maren Brandts, der havde boet i Dallerup sogn i Gern herred.

Tv. 4/7 1618. De otte mænd vidnede, "det Anders Nielsen i Kalbygård (Låsby s.) stod der for tingsdom og ville bestille noget sine lovmål, og var han stukket af en bi ved hans højre øje, så det var meget "reset"¹. Så gik MB til ham på tinget og ville have gjort kors over samme hans øje, hvilket han ikke ville hende tilstede. Så spurgte (ridefoged over den nordre del af Skanderborg amt) Peder Pedersen hende ad, hvad for kors der kunne hjælpe for sligt. Så opregnede hun sådanne ord: "Ieg forbiuder vnder Guds høje lydelse entten ad bryde heler bolde den siuge, hand offuer henger. Som kuoll i aan och død mand i jord saa schall de for visnis och for wornis"². 171r. - 4 mænd fra Sorring (Dallerup s.) vidnede, "at for 16 år siden var MB deres hyrdekone i Sorring. Så drev de hende der af byen for trolddom og spøgeri, hun brugte. Da lovede hun dem, deres køer derefter skulle ikke fange kalve i 4 år, hvilket også skete". 171v. - Slotsfogeden på Skanderborg "lod i rette skaffe MB, som blev grebet i Vissing, hvilken der fremkom ledig og løs og faldt på sine knæ og bad så mange djævle skulle tage sig, som der til er, om hun kunne trolddom, og straks i det samme, hun sagde slige ord, spyttede hun 3 gange tilbage over sin aksel. Så spurgte Peder Pedersen hende ad, hvorfor hun så spyttede. Jo sagde hun, jeg spytter fanden fra mig. Så bad hun, det skulle fare djævelen i vold alt det, hun skulle have ondt af, over alle trætoppe. Så stod hun op og gik til Anders Rasmussen i Sorring, som sad på tinget med et klæde bundet om hans ene hånd, og sagde: Jeg ser vel, hvad eder skader. Der er kommet edder ved eders hånd. Så blev hun adspurgt, om hun kunne noget råd dertil. Da bekendte hun, det hun kunne gøre kors for edder og således oplæste: "Altt dette vnnde, som hand offuer henger aff worne houffder, dett for byder ieg enten att bolde eller att bryde. Du schallt bryde offuer stock och tre och ike offuer nogen mands kiød och ben"³. Og skal gøres 3 kors og greb på jorden imellem hver gang af 3 gange ... Siden satte hun sig igen og spyttede agter tre gange. Så spurgte Peder Pedersen hende ad, hvorfor hun nu spyttede igen. Jo svarede hun, så kan jeg spytte fanden fra mig. Hende ydermere at have sagt til Anders Rasmussen, han skulle lade støbe noget 3 lækket⁴ lud til samme hans hånd, og efterdi han havde nu ladet skrive korset, skulle han gå hen og lægge hans hånd på skriften, så svor hun om hendes salighed, han skulle fange bedre, om han ville bruge disse råd". 171v-172r.

Tv. 3/7 1618. En mand i Bjedstrup (Dover s.) vidnede, at forgangen sommer kom MB "til hans og gik ind og satte sig i hans stue og bad om noget mælk, og da var hans hustru og hans pige ude at slå orme af deres kål, og (da) hans hustru ikke kom så snart ind, som MB ville, blev hun vred og gik hjem. Om natten derefter blev deres mælkend fordærvet og blev meget slæm og lugtede ganske ilde, så folk kunne næppe være i dette hus, som mælken stod i. 14 dage derefter kom MB til deres igen, og da beskyldte hans hustru hende derfor og mente, hun med hendes djævelskunst havde det gjort. Da bad MB hende, at hun skulle to hendes mælkekar i lud, og om natten derefter fik det bedre igen". 172r-172v. - En mand fra Hårby (Veng s.) vidnede, "at for halvandet år siden kom MB fra Illerup (Dover s.) og til hans med et brev, var kommet fra slottet, og da gav hans hustru hende en tallerken fuld af mad og en pot øl. Så bad hun om flæsk og gryn. Da svarede hans hustru hende, at hun nu ikke fik mere; men når hun kom igen, så ville hun give hende mere, og samme tid havde de brygget, og den brygning ville aldrig tage ved gæren, uanset at de lånte gær ti steder, men det kunne intet hjælpe, og den samme brygning blev slet fordærvet". 172v. - En mand i Forlev (Skanderup s.) vidnede, "at hans mælkend tit og ofte har været fordærvet, som han beskyldte MB for, at hun med hendes djævelskunst havde det gjort, og i faste lod han nogle dæmmænd både i byen og uden byen se det, og siden havde det intet skadet". 172v-173r. - En mand i Vissing vidnede, "at om Philippi Jacobi dag (1/5) sidst forleden da hørte han, at KK, MBs mand, sagde i Rye, at for de ikke kom til huse til Mikkel Jørgensens i Hårby, som han lovede dem, derfor mistede han hans øg og hans ko; thi hans hustru MB var intet god". 173r.

Tv. 6/7 1618. En mand i Alslev vidnede, "at straks efter han havde stedt den gård, han ibor, da kom MB til ham og sagde, at enten ("andten") han heller hans nabo skulle have "suin hanning"⁵ i deres gård, men hun ville hellere unde ham den end hans nabo. Så spurgte hun ham ad, om han havde noget flæsk. Da sagde han, at det var lidt. Da bad hun ham, at han skulle give hende noget deraf, og forbød ham, at han ikke skulle skære i ledet på det. Så sagde han det til hans kone. Da svarede hun ham og sagde, at MB skulle få skam af deres gård. Så sagde han det åbenbarlig. Siden kom hun til ham og spurgte, hvorfor han havde det sagt. Igen straks derefter mistede han alle hans svin. Så blev hun tilspurgt, hvorfor hun forbød ham, at han ikke skulle skære i ledet på flæsket. Da sagde hun, at dersom han havde skåret i ledet, da havde han mistet alle hans svin". 173r-173v. - En mand i Dørup (Hørning s.) vidnede, at for 3 år siden købte KK, MBs mand, et lam af ham, og andet år derefter døde samme lam. Så spurgte KK ham ad,

om han ville give ham et andet igen. Da sagde han nej. Så truede KK ham med hans hustru MB og sagde, han skulle nøde hende til, at han skulle intet både deraf. Straks derefter mistede han 5 får og 3 køer. Noget derefter kom MB til ham og sagde, at dersom han ville fly hende et nyt hesteskosøm og et hønseæg, da skulle han intet miste mere af hans fæmøn". 173v. - MB bekendte selv, "at hun havde hjulpet Niels Jensen i Stautrup (Kold s.), som var forgjort, og han gav hende derfor et fedt svin, og hans nabo Mogens Poulsen havde ladet forgøre ham for 3 furer jord, han havde pløjet fra ham". 173v.

Tv. 29/1 1603. En mand i Sorring vidnede, "at der MB i Dallerup vogtede Sorring fæ, og hun skulle malke en ko, han havde, en pinsedag, hans hustru var ikke hjemme, og da havde koen mælk for hende, og da lovede hun, at hans hustru skulle intet malke den flere pinsedage mere, ravne og krager skulle æde den, og så skete det". 174r. - 8 mænd fra Sorring vidnede, "at der MB vogtede Sorring fæ, og der hun måtte ikke vogte fæet længere, da lovede hun dem, at deres køer skulle ikke løbe med tyr i fire år, og ikke har de heller gjort". 174v. - En mand ligeledes fra Sorring vidnede, "at den stund MB vogtede deres fæ i Sorring, da var hans mælkend fordærvet, og (han) havde intet gavn deraf, og han vantænkte hende derfor". 174v. - En mand også fra Sorring vidnede, "at ved 4 år siden da har hun ikke været i hendes hus nogen sanktvalborgnat, men har været i den østre egn, og anden dagen efter sanktvalborgdag (1/5) da sidst forleden da kom MB af den østre egn, og da mødte han hende. Da så hun ud som en djævel". Desuden vidnede han, "at ved 3 år siden lå der en mand syg i Sejling ved navn Christen Mikkelsen. Da drog MB til ham og tog hans gave op og lovede at råde ham både, og hun gav ham nogen drik af et horn, og hans vogn førte hende hjem til Sorring, og nogen stund derefter blev han død, og sagde hun samme tid, at samme mand var forgjort, og sagde, at hun skulle fly den ind til ham, at han skulle se den, der har forgjort ham". MB bekendte, "at for:ne Christen Mikkelsen gav hende 2 skæpper byg, for hun skulle råde ham både, og den drik, hun gav ham, gjorde hun af tyske "møntter"⁶, 3 røde morgenfruer og godtøl". 174v. - MBs datter Karen Nielsdatter i Dallerup bekendte, at hendes moder "havde forrådt hende og hendes husbond Thomas Rasmussen og kom dem til at stjæle, og når hun kom dem til, de stjal, sagde hun til dem: Drager "frilig"⁷ bort og "frilig" hjem igen, og lovede hun, at hendes husbond Thomas Rasmussen skulle blive hængt, hende og at have lovet, Laurids Sejerssen skulle fare en ond færd, for han slog hendes svoger Thomas Rasmussen". 175r.

Kirkenævninger svor MB skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Hævet. - 2 Jeg forbyder under Guds høje lydelse enten at bryde eller bolde (d.v.s. svulme op, egentlig står der lolde, men af formlens gentagelse senere hen fremgår det, at lolde er fejl for bolde) den sygdom, ham overhænger. Som kul i ærne og død mand i jord så skal de(t) forvisnes og forvornes (ødelægges el.lign., jævnf. Kalkars forvorne). - 3 Alt det onde, som ham overhænger af vorne (jævnf. ovenstående forvornes) hoveder, det forbyder jeg enten at bolde eller bryde. Du skal bryde over stok og træ og ikke over nogen mands kød og ben. - 4 Tre gange siet, destilleret. - 5 Vel svinehandling, der må betyde held med, fremgang med deres svin. - 6 Fejlberg IV s. 1055 vild tysk mynte, planten mentha arvensis. - 7 Med fred.

1618B nr. 94. Trolldomssag mod Mette Lauridsdatter Kongens, der var født i Tvensturp (Odder s.) og gift med Hans Hansen Hyrde i Ørting.

Tv. 17/6 1618. Brunk Pedersen i Ørridslev, der var for svag til at komme på tinget, havde for fire mænd bekendt, "at i fjor i høst da tog han sin vogn og satte sig i og ville køre til Skanderborg til Thomas Badskærer og lade sig kopsætte, og der han kom på Ustrup mark (Hylke s.), da væltede vognen på navet, og så talte han til en dreng, sad hos Ustrup fæ, og spurte ham ad, om der var ingen andre folk hos ham, som kunne rejse vognen op med ham. Da sagde drengen, at hans moder var derhos, og hun lå og sov. Så kom MLK Hyrdekone gangende imod ham og spurgte, hvor han havde hjemme, og hvort han ville køre", hvilket han fortalte hende. "Da sagde hun: Er det eder Brunk Pedersen. I har tre underlige sygdomme, og dem kan Thomas Badskærer ikke råde eder både for. Jeg har lagt mig to eller tre gange for, at jeg skulle have ganget til eder, og så rejste hun vognen op med ham, og så tog hun ham over hans hofter og gjorde kors over ham, og sagde: Kom til mig på søndag morgen, da vil jeg gøre kors over eder igen. Skal I med Guds hjælp få både, og så gik han til hende; thi han var da så før, at han kunne gange til hende, og så gjorde hun kors over ham igen og sagde: Jeg skal komme, og så kom hun om fredagen, og så gik hun til sengen til ham og sagde: Jeg havde fået eders moder en drik til eder, I skal drikke på søndag morgen, førend solen står op, og en søndagmorgen drak han samme drik, og om tirsdagen dernæstefter ved halvgangen middag mistede han sine ben, og siden gik han aldrig". MLK indrømmede, at hun havde signet og gjort kors over ham og givet hans moder "en drik til ham, som var ikkun eddike".

177v-178v. - En mand i Ustrup vidnede, "at i fjor i maj måned da havde han 2 køer, som blev meget syge, efter at de havde båret¹, og så lod han dem gå 2 eller 3 dage i vangen. Da blev det meget værre med dem, og så lod han dem tage ind i hans nøds, og hans hustru gik til MLK og bad hende, at hun ville komme ned og gøre kors over dem, og hun kom og gjorde kors over dem, og de fik bedre, førend hun gik af huset fra dem". 178v. - En mand fra Ør-

ridslev vidnede, "at MLK tjente ham engang, og når der blev noget af hans fæmøn sygt, da gjorde hun kors over det, og det fik bedre, og den stund, hun tjente ham, da havde han 6 køer med kalve. Da sagde hun, at hun ville sige dem, (hvor) mange køer der ville fange studekalve, og (hvor) mange der skulle få kviekalve, hende at have sagt, at der lå 5 studekalve i de 5 køer og en kviekalv i den sjette ko, og det fandtes ligeså og den tid, køerne bar". 178v.

Tv. 15/6 1618. MLK bekendte, at da Brunk Pedersen var hos hende, "da læste hun disse ord over ham, at de her sting de skulle blive stingløse, som jomfru Maria fødte en søn mandløs, i Jesu navn amen". 179r. - Jens Mikkelsen i Ovdrup (Hundslund s.) (der vist var delefoged) vidnede, "at lørdagen næst for helligtrefoldighedssøndag sidst forleden var HHH hos ham i hans gård, og der han kom ud til ham i gården, da sad han og græd. Da spurgte han ham ad: Hvad skader dig, Hans? Da sagde HHH: De siger, at min kone har været i med Maren Alrøs, og er jeg derfor ræd, at hun skal blive sat, og sagde HHH: Jeg har en ko, den vil jeg gerne give kongen, og en so, den vil jeg give dig, på det vi fattige folk måtte blive i ro". 179r-179v. - En mand i Ørting vidnede, "at da på fredag sidst forleden var otte dage, da kom HHH til ham: Hvor tror du, det vil gå til med den kvinde, der er ad landsting? Da svarede han ham: Det går ikke anderledes, end hun kommer til en ild. Da sagde HHH og bad: Gud give, jeg var ude i det blå vand, som det er dybest; thi jeg befrygter mig, jeg skal blive sat i denne aften. Da svarede han ham: Nu vil jeg tro dig ilde, mens du ønsker dig selv ulykke, og den samme aften blev HHH borte og er ikke siden kommet til stede". 179v. - En anden mand fra Ørting vidnede, "at ord og rygter har gået hos dem, at der skulle hoppe en skade efter MLK om aftenen, hvor hun gik, og der skulle være hul igennem begge vingerne, som skulle være Maren Alrøs skade, og om aftenen skulle de lokke (eller lukke) samme skade og hyrdens hund i ovnen(?) til hobe, og der toppedes de og havde adskillig alarm med hinanden". 179v.

Tv. 22/6 1618. Troldkvinden Maren Alrøs bekendte, "at i hendes rode var "Elkons" Anne og hendes datter, hvis dreng hedder "Olibøs", Mette Bagerkone i Hundslund, MLK, HHH i Ørting, Mette Rasks i Amstrup (Falling s.), og når de samles, da kunne de skabe dem i kattelignelser og andet djævelskab, som de gjorde ved sanktmikkelsdagstide (29/9) sidst forleden ved "Thudz-damb", og da "fuoris" de igen om mosen og "kierde"² og så underligt af sted, kom, at de ikke kunne kende hverandre". Desuden bekendte hun, "at i hendes enkesæde da gik MLK til hende og sagde, at ville hun lyde hende ad, da skulle hun fly ham (fejl for hende) den karl i "Bredbygge" eller hvilken

karl hun ville have, og i år, førend byggen blev sæt, da var hun i Ørting hos MLK. Da sagde MLK til hende, at ville hun komme over til hende om aftenen, da skal der ske et sælsomt mirakel, og så kom hun til hende anden aften, og da sagde hun til hende: Kom nu ud med, da vil vi "patte"³ ham, så at der skal intet byg blive til, og så gav de dem ud ad marken og pløjede og havde deres drenge for ploven, og HHH, MLKs mand, han holdt på ploven, og han er værre ("werde"), end en af de er, og de så pløjede heden at skulle forvende regn og dug, at der skulle intet blive enten byg eller anden synderlig afgrøde til, og så kom der en af Ørting mænd, enten Jens Kær eller Niels "Dandzs", og forstyrrede dem i deres bestilling, så de ingen fremgang dermed fik, og var de i sorte hestelignelser samme tid, og ingen fremgang de kunne få med deres bestilling, når nogen så kommer og forhindrer dem deri, og var den gang ingen med ploven uden MLK, HHH og hun selv". 179v-180r.

Kirkenævninger svor MLK skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Kælvæt. - 2 Vel kere i betydningen vende. - 3 Vel pate, der ifølge Kalkar betyder slå med ris. Ham er i så fald fanden, som de ville tvinge til at være dem behjælpelig.

.1618B nr. 95. Trolldomssag mod Maren Lyrings, der holdt til i egnen omkring Skanderborg.

Tv. 8/7 1618. To mænd vidnede, "at for 3 år siden da kom ML til Tebstrup (Ovsted s.) fra Sneptrup (Ovsted præstegård), og da klagede hun for dem, at hr. Jens Jensen ville ikke lade age hende til Havreballe (Tåning s.), og hun lovede ham ondt og sagde, han skulle få en ulykke og skulle lade hans heste og vogn gå længere, end der han nødigt ville, og på niende dag derefter da mistede et lidet pigebarn, han havde, det ene øje og vidste aldrig, hvor det tilgik, og de kørte både til badskærer og andre om råd, og ingen råd de finge". Dertil sagde ML, "at hun kunne ikke bedre det, at barnet stak sit øje ud på en tøndetap". 182r. - En mand i Yding vidnede, "at i faste næst forgangen da kom ML ind til hans, og han talte nogle skæntsord til hende. Da blev hun vred og lovede ham ondt, og straks derefter da afbrændte hans isterhus¹". 182r-182v.

Tv. 19/7 1618. To mænd i Rye vidnede, "at på sanktsteffensdag (26/12) sidst forleden fem år da blev der oplagt en tønne øl i Kjeld Rasmussens hus i Rye. Da kom ML ind til dem og bad om en stob øl. Så gav de hende øllet. Så kom Jep Skjøt og slog øllet af stoben og slog vand deri igen. Så bandede hun og lod ilde og sagde, de skulle få skam, og så tog hun en kålstok og kløvede den sønder og kastede den op ad bordet. Så med det (samme

kom de) sammen og sloges og gjorde hverandre skade både i huset og på gaden", så at en blev hugget i hånden, en anden fik 3 "knivslag" og en tredje fik en stor skade i hovedet. 182v. - En mand ligeledes fra Rye vidnede, "at for:ne Jep Skjød tjente ham derefter. Da beklagede han sig, at siden han slog det vand i den stob for ML, da kunne han aldrig så snart være af en skade, at han var jo i en anden". 182v. - ML bekendte, "at hun lærte Peder Skrivers hustru i Fregerslev (Hørning s.), at hun skulle drage af land med en anden kvindes ægtemand, som var Peder Skriver i Borup (vel Adslev, næppe Kattrup s.)". Da slotsfoged Peder Segemand spurgte ML, "hvad hun brugte dertil, da svarede hun, at det var med djævelskab". 182v-183r.

Tv. 3/7 1618. Da Peder Segemand spurgte ML, "om hun kunne noget spøgelse og trolddom, da bekendte hun, at hun kunne disse efterskrevne kors, som hun læste for tingsdom, så lydende: Vorherre han på bjerget red. Hans folle(s) fod sig vred. Da signe Krist, da signe kors, da signe selv sankte Maria. Blod til Blod, åre til åre, helt og holdent, som det tilforn var, i Vorherres navn, amen. Bekendte hun, at det (var) kors for, når fødderne var af ledet på fæmon. Dernæst et andet kors, som skulle gøre godt for fæmon, når det er indslaget ("inderslagenn"): Ind kom orm hin snare af græsset grønt. Moder køn, jeg slog mand hin skønne, så jammerlig han gjaldede ("giald"(?)), der han til jorden faldt. Hør, hør i Jesu navn, amen. Dernæst et kors at skulle blive bevaret i krigen: Jeg vil opstå, sagde Kristus. Til himlen vil jeg gå. Himlen skal være mit skjold og jomfru Maria skal være mit sværd, i Jesu navn, amen. Nok et kors at vende vrede: Jeg overser dig med "en blodige bryni" og 2 seende øjne, som Jesus over jøderne så. De blegnede og bugnede for ham. Så skal du i dag for mig. Du skal have mig kærest for nogen jorderigsk kvinde, i navn Gud faders og Helligånds navn, amen. Dernæst er kors, når mælkend er forgjort. En søndag morgen tidlig skal ovnen gøres hed i djævelens navn, og så skal man tage et kar mælk af det samme, som er forgjort, og kaste det ind over ilden i fandens navn og sige, at den, som har forgjort mælkendet, skal så brænde i fandens navn, amen. Nok et kors, om ondt er i et hus: Da skal det oven af huset, om det ikke andre steder kunne komme ud, dominus "Titelid", i dette hus. Vorherres krav i Frankrig, hvor finder man slig i borgestuelige ("borgest off lige"), i hvilken mand, som derpå tror, så sandelig skal han i himmerig bo. De døbte ham i en "fluer sten"². De gav ham vin i "Diborram". De skrev hans navn på malmersten³. Forbuden vorde de onde vætter ("vatte") og gøre os i en kyrieleis⁴". 183r-183v. ML blev tilspurgt, "om hun ikke vidste, hvad hr. Jens i Elbæk (med Gangsted sogns præstegård) skadede. Da svarede hun, at djævelen måtte forgøre både hans børn og ham".

Desuden blev hun tilspurgt, "om hun ikke havde været til hr. Jens i Snepstrup (Ovsted sogns præstegård) og lovet ham ondt. Hende da at have svaret: Hvad kan jeg bedre, at hans datter stak hendes øje ud med en tøndetap". Ydermere blev hun tilspurgt, "om hun ikke vidste, hvor det tilgik med Just Knudsens lade i Svejstrup (Dover s.). Hende da at have svaret, hvad hun kunne bedre, der kom en sort kat og løb på hans lade". 183v.

Tv. 6/7 1618. En mand i Forlev (Skanderup s.) vidnede, "at for 2 år siden da skulle Mikkell Nielsen, som da tjente Jens Nielsen i Onsted (Hvilsted s.) age ML fra Onsted til Fastrup (Vitved s.) efter hendes begæring. Da ville han ikke; men han ville age hende til Rasborg (Astrup s.). Så blev hun vred og sprang af vognen og lovede ham ondt, og straks derefter blev Rasmus Mikkelsen i Onsted ihjelslaget, og da var for:ne Mikkell Nielsen den tid hos og blev derfor landflygtig". 184r.

Tv. 3/7 1618. En mand i Illerup (Dover s.) vidnede, "at for 4 år siden da kom ML til hans og ville, han skulle age hende af by. Da svarede han: Jeg har onde stunder. I skal tøve lidt. Da sagde hun til ham: Jeg skal si-ge eder en lignelse, hvor det er gået Just Knudsen i Svejstrup. Jeg var til hans, og da forholdt han mig, ligesom I nu gør. Så blev jeg vred der-ved, og så kom der en sort kat og løb på det østre hus i hans gård, og så langt, som katten løb, da faldt ovret på huset straks ned, og løb samme kat på 2 stoklag⁵ ("stakloff") nær, medens så sprak den ned, og de to stoklag ("stackeloff") blev standendes, men alt ovret på det andet faldt ned". 184v. - En mand i Gesing (Frueing s.) vidnede, "at for 12 år siden slog ML en hund ihjel for ham. Da ville han have slaget hende. Da sagde hun: Slår du mig, da skal du få skam". Ydermere vidnede han, "at forgangen år kom ML til hans og ville have hans vogn. Da kunne hun ikke få den så snart, som hun ville. Da sagde hun til ham: Du skal snart få så ondt ved at gå, som jeg har. Straks derefter blev han vanfør i hans ene ben, og er det altid siden blevet værre med ham, som han stod da for tingsdom og lod til syne". 184r-184v. - ML blev spurgt, "om hun ikke havde bedt ondt for Niels Eskesen i Gram (Skanderup s.) den tid, han fandt de penge, hun havde tabt. Da bekendte hun, at det var 15 skilling, hun tabte, og for han ikke ville lade hende komme dem igen, bandede hun og bad ondt for ham. Så blev han svarlig syg og lå en ganske måned derefter". 184v.

Kirkenævninger svor ML skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Stuehus. - 2 Vel fejl for flodstrøm. - 3 Marmor. - 4 Hurtig, uforståelig snak, lang opremsning. Egentlig kyrie eleison, indledningsordene til den katolske messe. - 5 Fag.

1618B nr. 97. Sag om årsagen til at barnet Jens Rasmussen, der var søn af Rasmus Remmesnider ved Silkeborg, var død.

Tv. 10. og 17. juni 1618. RR bekendte, "at han om onsdag aften næst tilforn var drukken den tid, han gik i seng med sin hustru og deres barn ved navn JR, som samme nat blev dødt hos dem i sengen, og at samme barn var ved 9 uger og nogle dage mere end et halvt år gammelt". 187r. - JRs moder vidnede, "at samme hendes barn lå om natten hos hende i sengen, og hendes husbond RR lå ved stokken og ikke var skyldig i samme barns død". 187r-187v.

Sagen henvistes til behandling efter recessen 1615 § 25, der handler om forældre, som havde ligget deres barn ihjel.

1618B nr. 99. Sag mod Jens Poulsen Bødker i Nibe, der beskyldtes for at have været medskyldig i sine sønner Poul og Christen Jensens død.

Tv. 27/4 1618. JPB bekendte, "at det var ham vitterligt, at den tyske pige Katrine (Madsdatter fra Greifswald) kom ind med forgift i hans hus, og han spurgte hende, hvor hun fik det. Da sagde hun, at hun fandt det". Det var hans formodning, at KM havde forgiven hans børn. KM tilstod, "at hun fandt noget rottekrudt og bar det i JPBs hus". Derimod vidste hun ikke, hvem der havde forgiven de to børn. Dog indrømmede hun, "at hun hos var, der nogen grød blev kogt". (JPBs tjenestepige) Kirsten Hansdatter bekendte, "at hun afvidste, at rottekrudt var der i huset", samt "at hun kogte grøden, og at JPB siden tog dem af den gryde og kom dem i en anden gryde og gik frem med dem og så selv gav hans børn samme grød, hvilket han og selv har bekendt, at det var den sidste mad, som de fik, før de døde, og der de havde ædt af for:ne grød, brød de dem så længe, til de døde". 189v.

Tv. 23/5 1618. JPB blev spurgt, "om han havde advaret hans naboer, birkefogeden, delefogeden eller andre hans naboer, der hans børn er blevet så hastigt syge". Han svarede, "at han sendte bud ind til Thomas Nielsen Sjørups med Kirsten Hansdatter. Dem at have svaret, at de turde ikke gå derind, for de frygtede, at det var af ilden¹ eller anden syge, de døde af". Ydermere bekendte han, "at en 14 dage eller 3 uger, førend hans børn døde, da kom KM ind til ham og havde været i byen og havde noget rottekrudt med sig og lod hendes moder se det. Da spurgte han dem ad, hvad det var, da sagde KM, at det var rottekrudt. Lørdag aften, førend hans børn døde, kom han ind og sagde sig at være noget hungrig og spurgte, om de havde noget grød. Da sagde de nej. Da befalede han, at Kirsten Hansdatter skulle have kogt sig nogen grød, hvilket hun og gjorde". Kirsten Hansdatter bekendte,

"at hun kogte samme grød, og der de var kogt, åd de otte folk af dem og skadede intet deraf". JPB bekendte derpå, at "søndagen om morgenen, der prædiken var endt, tog han noget grød i en rød gryde og lod noget øl derpå og varmede det tilsammen. Mens grøden varmedes, gik han til Niels Peder-sen Skrædder og hentede sig et brød. Der han kom igen, spurgte han lille Poul ad, om grøden var varmet. Da sagde han, at han vidste ikke det: Ka-trine hun rørte i dem. Så tog JPB gryden og åd af grøden. Siden fik han de tvende børn skeen, og de åd det sidste af potten. Og der de havde ædt af, tog han potten og gav den tredje dreng noget for sig selv, og intet han skadede deraf. Endnu ham at have bekendt, at han selv fik ondt af de grød han åd". 190r-190v.

Tv. 9/5 1618. 7 synsmænd hjemlede, "at de var til syn til JPBs tvende børn ved navn PJ og CJ, som lå i en kiste der i Nibe, mandagen den 20. april sidst forleden ... Da så de, at JPB selv oplod og brød kisten for dem, og da lå for:ne tvende børn og vendte fødderne imod hverandre, den enes hoved i øster og den andens hoved i vester, og begge deres øjne var åbne. Desligeste så de JPB, at han tog for:ne tvende børn af kisten og lagde dem på et klæde på jorden, og Ingvor Mikkelsen bad hr. Laurids Mikkelsen, at han ville gøre bøn, at Gud ville lade ved tegn give til kende, om han havde skyld i sine børns død, hvilket også skete, og der JPB havde lagt hånden på dem, da kunne de ikke se eller fornemme noget tegn i nogen måde. Så tog han selv børnene og lagde dem i deres kiste igen". 190v.

I sit skriftlige indlæg omtalte sagens aktor bl.a., at JPB har "haft tre slemme skøger i sit hus", af hvilke KM var den ene. 192v.

Sandemændene svor KM manddrab over og fra hendes fred (191r), hvorefter hun blev dømt til døden og henrettet (193r). Samme sandemænd svor JPB et fuldt åråd² over (191r). Han appellerede imidlertid eden til landstinget, som underkendte den.

1 Ildebefindende. Her åbenbart betegnelse for en bestemt smitsom sygdom. - 2 Medelagtighed.

1618B nr. 106. Sag mod Peder Lassen Pig i Kragelund, der havde slået Hans Lassen Bonde i samme by ihjel.

Tv. 14/7 1618. Christen Nielsen i Kragelund vidnede, "at da på lørdag 3 uger sidst forleden da så han, som han kom gangende på gaden, at PLP og HLB stod til hobe ved PLPs tørvestak. Da hørte han, de skændtes om nogle øg, PLP havde haft i hus, som var HLBs øg, eftersom han var markmand. Da spurgte han dem, hvorfor de så stod og skændtes. Da svarede de ham intet, og han så gik til smedjen. Så så han sig tilbage og da så, at PLP stak ad

HLB med en fork, og han dog intet havde i sin hånd, det han kunne se. Da fik HLB fat på forken med PLP. Da sagde HLB: Ikke har du kniv. Da svarede PLP og sagde: Jo Guds død har jeg kniv, og da så han, at HLB gik fra PLP og holdt for sit bryst, og så talte HLB ad Christen Nielsen, og så gik han til ham og sagde: Jeg har min død, og så faldt han omkuld, og de da bar ham hjem på en dyne". 203v. - Peder Jensen i Kragelund vidnede, "at på for:ne lørdag var han hos HLB at slå nogen lægte ("legtht"). Da fattedes dem en naver til at bore "och" (vel fejl for udi) lægten ("lette") med. Da sagde han, han ville gå til Mette Eriks og der ville låne en naver". Lidt senere råbte HLB på Peder Jensen, og da han kom til ham, sad han på gaden og holdt for sit bryst med sin hånd. 203v-204r. - 4 synsmænd hjemlede, at de havde synet HLB "til Jørgen Badskærers ved Silkeborg", hvor han lå død. 204r.

Tv. 21/7 1618. PLPs frænder gav "last og klage på, at den soldat HLB, som de mener med råden råd, af had og avind for PLP skal have taget hans øg eller heste i hus af eng og korn, eftersom han var markmand, gik af sin gård og til PLP, som han stod og forkede hans tørv på hans tørvestak, som hans hustru stod og tog af ham, og HLB da kom og førte sig i med ham ved samme tørvestak, som stod ved hans hus, så PLP var nødt til at holde forken imellem ham og sig, da han søgte ham an, ... og HLB da at have blevet den fattige, gamle mand for stærk og for rask og kom under forken og fik fat på ham og ville have den fra ham, og PLP var nødt til enten at tage eller give og værgе sit liv". 204v.

Sandemændene svor PLP manddød over og fra hans fred.

1618B nr. 109. Sag mod Poul Sørensen og hans søn Just Poulsen i Fjelsø, som havde tilføjet Ove Ovesen i samme by sår og skade.

Tv. 8/6 1618. OO klagede over, at han pinselørdag havde været oppe at slås med JP. "Så kom de omkuld. I det kom PS løbende med en økse og slog ham mange store slag ... Så kom Christen Svendsen løbende med en plovstav¹. Den fik PS og slog ham mange slag med. Så slog JP ham et slag over hans venstre øre". 208r.

Tv. 22/6 1618. En mand fra Fjelsø vidnede, "at på pinselørdag så han, at JP og OO kom kørende med 2 harver, hver på sin ager. Da kastede de nogle ord sammen. Da sagde JP til OO: Kom, vi vil slages med 2 bare næver, om du est nogen ærlig karl. Javel, sagde OO. Så gik de imod hverandre. Så kom de omkuld med hverandre, og intet han så de havde i deres hænder". 208r. - En anden mand fra Fjelsø vidnede, at han havde hørt, "de havde slaget Ove

fordærvet. Så løb han til ham. Da lå han på ageren overgivet og bad, han ville fly ham en vogn. Så red han hjem med øget, der var for harven, efter vognen og løftede ham selv på vognen". 208v.

1 Kæp, der brugtes som hjælp til at styre ploven med, men sad løs og også anvendtes til at rense skær og muldfjæl med.

1618B nr. 110. Sag mod Mikkel Ibsen i Grenå, som beskyldtes for at have tilegnet sig 1/2 tønne fisk, der tilhørte Peder Jensen Lademand i samme by.

Tv. 30/3 1618. En mand fra Grenå vidnede, "at den halve tønne fisk, som PjL beskyldte MI for, havde han i PjLs minde til de (er) kommet til Grenå, og bad PjL selv MI at skrive sit mærke på samme halve tønne fisk. Men den tid, de kom til Grenå, da havde MI sin "loed"¹ fuld med fisk". 210r.

1 Måske sit lad.

1618B nr. 117. Sag om årsagen til, at Rasmus Mikkelsens søn Niels Rasmussen i Klintrup (Røgen sogn) døde.

Tv. 8/8 1618. 6 synsmænd vidnede, "at de da sidst forgangen tirsdag tre uger var at syne i Christen Sørensens gård i Klintrup. Der så de et drengebarn, kunne være i ottende år, lå død ved en slæbe¹, og som dem syntes, da havde samme slæbe standet rejst op til en væg, og barnet selv at have været årsag til, at den var nedfaldet, og gjort sig sin bane og død". 217r.

Sandemændene udlagde NR af våde og vanlykke at være af samme slæbe i-hjelslaget.

1 Slæde til kørsel over blød jord eller fjæl, hvorned marken jævnedes eller hø slæbtes sammen.

1618B nr. 118. Trolddomssag mod Knud Nielsen Grydermand eller Gryder Knud i Odder.

Tv. 13/7 1618. En mand fra Odder vidnede, "at for nogen tid siden forleden da havde KNG en datter, som tjente hans forældre, og hun drog fra dem i deres uminde, hvorfor de nogen tid lang forholdt hende et skrin, hun havde hos dem, og da sagde godtfolk til ham, at KNG skulle have lovet, at hans moder sal. Helle Pedersdatter skulle hverken dø på dyne eller ble¹, hvilket hun ikke heller gjorde". 218r-218v. Som det fremgår af andre vidneudsagn, havde Helle Pedersdatter og hendes mand ikke blot forholdt KNGs datter hendes skrin. De havde også ladet hende fordele.

Tv. 17/8 1618. En mand i Hovedstrup (Odder s.) vidnede, "at ham var for berettiget, at KNG skulle have lovet hans sal. broder Morten Jul, som var herredsfoged i Hads herred, at han skulle vederfares en ulykke, for han engang tog fra KNG nogle får for en gæld, han var delt og lovforvundet for, og han straks derefter (efter) samme løfte blev en hastig sygdom påkommet i hans øjne, at som han gik på marken, blev han så blind, at folkene måtte følge ham hjem af marken, og derefter blev slet blind, og så derefter af samme sygdom blev død". 218v-219r.

24/8 1618. Søren Hovgaard i Rørt (Bjerager s.) vidnede, "at på det 8-9 år siden da var han og KNG i Odder skov og ladede ("ladett") et stykke træ. Da drev ("drøg") KNG Søren Hovgaards økse i en Valk ("vaalcke")^{1a}, at den blev brækket, og da lastede han det af KNG. Da lovede han ham ondt, og det er ham vederfare; thi han stille siden den tid har ligget på hans seng". 219r-219v.

Tv. 22/7 1618. Troldkvinden Maren Sørensdatter Alrøs bekendte, at KNG "var skriver for deres rode og er lige så god, som hun og de andre hendes selskab er, og han skrev og befalede deres drenge, "huort" den og den skulle vandre efter det og det. Hans dreng hedder "Lecher Thimer", og var KNG og hans søn den dag otte dage ved vognen, som hun sad i og bad hende, hun skulle blive ved hendes gamle mundheld og ikke lade nogen få munden fra sig". 220r-220v.

Tv. 3/8 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens "bekendte, påtede og offentlig beskyldte KNG for en vitterlig troldmand at være ..., og at KNG har været med de andre hans selskab, brugt og beganget, som efter følger. Først bekendte hun, at KNG var med hende og deres selskab på Bjerrelide (Bjerre s.) 3 uger for påske, at de ville forgøre byg, og da blev deres skriver KNG kastet omkuld. Så kunne det ikke lykkes for dem, og den tid han faldt omkuld, da faldt deres orme fra ham, som de skulle bruge der-til, og faldt på kiddike² og "kn..p"³. Derfor fik byggen ingen skade, men kiddiken blev fordærvet, og ville hun ikke tilstede, at de skulle fordærve kornet, for hun selv havde kornet sået. Derfor blev KNG omkastet. Og hyrden i Rye og nogle kvinder var med, og hyrden legede for dem på en sække-pibe og en skalmøje, og skulle de have pløjet, men den tid KNG faldt omkuld, da blev deres "roffueer"⁴ spildt for dem, og så blev deres gerning til intet. Hende at have bekendt, at deres drenge hentede dem noget mjød på Boller (Uth s.), og den tid, de kom igen med mjøden til dem, da sov de. Da sagde drengene til dem: Nu bliver I alle røbet i år. Item den karl Søren, som da var i Viborg til landsting, var rodemester for 12 roder, og var 12 i hver rode; men Gryder Knud var rodemester over deres egen rode.

MLK ydermere at have bekendt, at engang var Søren Hovgaard i Rørt i Odder skov at lade et træ. Så havde han en liden økse i hans hånd. Den tog Gryder Knud og huggede den i en valk ("volche") og den tid Søren Hovgaard tog den igen, da var den brudt kroget. Da sagde Søren Hovgaard, at Gryder Knud skulle få skam for hans økse, han brød den. "Møller tju" (vel fejl for meller tijd, d.v.s. imidlertid) da lovede GK, at Søren Hovgaard skulle ligge derfor på hans seng i 10 år, og nu er det 8 år siden. MLK ydermere (at) have bekendt, at nu for kort tid siden da var GK og nogle flere hans selskab i dans på Kysing (Saksild s.) og Dyrngby (Bjerager s.) mark, og derfra viste han hans dreng og til hende i fængsel på Åkær (Falling s.), som hun sad og "red"⁵ nogle sten ud, som (fejl for så) hun kom ("kam") ud af fængselet, som stenene blev "wrede", og hun havde end blevet ved livet en måneds tid, havde han ikke været, og de han havde til sig". MLK bekendte desuden, "at GK han med sine trolldomskunster kastede (ovennævnte) sal. Morten Jul hans sygdom på i hans øjne og siden skilte ham ved sit liv". 220v-221r.

Tv. 30/7 1618. MLK bekendte, at GK var årsag til (ovennævnte) sal. Helle Rasmusdatters (fejl for Pedersdatters) død ... Og var de i nogen skilagtighed og trættighed tilsammen. Derfor lovede han hende, at hun hverken skulle dø på dyne, ble eller strå, som hun ikke heller gjorde; men som hun gik ud i hendes gård at hente noget vand, faldt hun i en liden bæk, som løber igennem gården, og der blev hun kvalt og død". 221v.

Kirkenævninger svor KNG skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Lagen. - la Valk kan ifølge Kalkar betyde savbuk og betegner givetvis et redskab, som benyttedes ved forarbejdningen og transporten af træ. - 2 Ukrudtsplante af de korsblomstredes familie, agerkål, agersennep. - 3 Det ved to prikker angivne bogstav kan være et o. På fol. 225v, hvor det samme tingsvidne er indført, står der linje 8 tydeligt knob, fol. 229v linje 6 f.n. står der kanab, fol. 277v linje 12 står der knob. Det er givetvis betegnelse for en ukrudtsplante, vel knopurt eller knopgræs. - 4 Fol. 225v linje 13 står der tydeligt raf-fue. Måske flertal af ordet rag eller rav, der ifølge Kalkar kan betyde spøgelse, i datidens sprogbrug synonymt med trolldom. Fol. 229 linje 2 f.n. står der ronner og fol. 277v linje 16 roenne, d.v.s. runer, tryllemiddel. - 5 Praktiseret, lirkede ud.

1618B nr. 119. Trolldomssag mod Morten Sørensen Bagers hustru Karen Mortens på Alrø.

Tv. 6/7 1618. Knud Jensen på Alrø vidnede, at "både i fjor og i år sankt-valborgnat da var der efter Maren Albrechts bekendelse en ganske tumult og bulder på hans loft, som der ikke har været sådan før eller siden, og han samme tid ville have været op af sin seng og have fat på et værge; men

hans hustru holdt ham i sengen, så han ikke kom op". 224r. - Eske Jensen på Alrø vidnede, "at for 10 år siden da kom han til MSB at skulle køre plov. Da kunne han intet tjene der, for KM ville sulte ham fordærvet. Så drog han til en anden mand der i byen at tjene. Da nogen tid derefter kom KM til ham og spurgte, om han ikke ville komme til hende igen. Da sagde han nej, han havde ondt ("vnndtt") nok der. Da sagde KM til ham og lovede inden "jamelsdag"¹ derefter da skulle han fare en fandens færd, og så nogen tid derefter gik han i Knud Jensens toft i bygsæd og slog knolde sønder med en kølle. Da fik han så ondt i hans højre arm, at køllen, han havde i hånden, den faldt fra ham, og siden blev han tid efter tid så meget syg og svag, så hans arme, ben og ganske lemmer blev ophovnet ("ophugnet"), og hans hemmelighed sprak, at vandet deraf gik". 224r-224v.

Tv. 22/6 1618. Troldkvinden Maren Sørensdatter Alrøs bekendte, "at KM var med hende og al roden i fjor på sanktvalborgsnat på Alrø at fordrive hornfisk, og for de ville have gjort (ovennævnte) Knud Jensen galen; men han bad så hårdt om Guds nåde, at de kunne intet gøre ham, og han kom så op og huggede omkring sig med et draget værge, så de kom hver hen i sin krog, og var MSBs hustru KM med samme tid. I samme kattedans blev KM hugget i hendes ryg, at hun lå rygbrudt et halvt år, og hendes (Maren Sørensdatters) broder MSB har slet intet været med i deres bestilling eller (vidste) videre deraf; men når hans hustru KM var borte og ude om natten, og han spurgte hende, hvor hun var, da sagde hun, at hun var ude at tage vare på hendes løse "kuender" (kvinder vel fejl for kvier), og hedder KMs dreng "Kapidreng", og har hun lige så vel forsvoret Vorherre og givet sig fanden i vold, som Maren Alrøs har, og er så vitterlig en troldkone, som hun er, og sidst forleden sanktvalborgnat da var de i dans på Guldhøj". 224v.

Tv. 6/7 1618. 7 kvinder på Alrø vidnede, "at de på torsdag sidst forleden efter delefogedens befaling var hos KM at skulle syne og forfare noget ar, hun skulle have på hendes ryg eller lår, som Maren Alrøs havde bekendt på hende, hun skulle have fået i kattedans. Da løftede KM hendes klæder op samme tid for dem i en mørk stue, løb så hastigt trindt omkring for dem, som de ikke kunne se hende til visse, og da i går var de hos hende igen og ville da have set hende. Da sagde KM nej. De har set hende en gang, de skulle ikke vorde betroet til at se hende mere; men hun ville lade sig se på Hads herredsting, når hun kom der". 225r.

Tv. 3/8 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens "påteede og offentligt beskyldte KM for sin vitterlige troldkvinde at være..., og at KM havde med været og gjort efterskrevne trolddomsstykker, som er, at KM var

med de andre hendes selskab på Alrø på sanktvalborgnat at ville forgøre Knud Kræmmer (vel ovennævnte Knud Jensen), og var hun ikke selv med; men hendes dreng sagde hende det, og sagde hun, at dersom KM kommer ud til borgens, da fik de ikke mere fat på hende. Item² hende at have bekendt, at KM og hendes selskab var med hende på Bjerrelide ... røbet i år (gentagelse af s. 294 l. 26- l. 3 f.n.). Så bekendte hun, at KM og Mette Kongens og deres selskab de var alle med at sætte kobberhesten ned i "Nørstrand" for fisken, og har været der nedsat på 7 års tid, og står samme hest nærmere ved Hjarnø og Alrø land end dette land". 225r-225v.

Tv. 17/8 1618. Jens Pedersen Vester på Alrø vidnede, "at for 2 år siden og noget mere, der han og KM var i trætte om den stolestade, da lovede KM ham ondt, og lidet derefter da en nat kom der nogle katte i hans stue og søgte under hans seng. Da talte han til hans tjenestepige, at hun skulle stande op og jage samme kat ud, hvilket pigen straks gjorde, og der pigen havde lagt sig igen, kom samme kat ind igen. Så bad han samme hans pige atter stå op og tænde lyset. Han ville og selv stå op og hjælpe og genne dem ud. Da han kom op, sprang samme katte somme tider i vinduet og så i kande³bænken og på kringstolen⁴, og han fik et væрге og huggede til en af samme katte på lænden eller lidet tilbage mere, så den slæbte lænden efter sig, og der døren kom op, kom den ud "dett dette" (fejl for med det) samme, og straks blev KM syg og lå fjorten dage eller længere, så hun kom ikke til kirken eller anden forsamling". 225v-226r. - Niels Olufsen på Alrø vidnede, "at han og KM var i trætte sammen (for) to år siden. Da på sognestævning sagde hun til ham: Du skal få et fandens mod, og du skal være vis på det. Da bad han sognemændene, at de ville drage det til minde, hvad hun har lovet ham, og sagde og, dersom han vederfares noget ondt, da skal du få en fandens færd, din troldkvinde, og så nogen tid lang derefter blev de forligt, og så straks efter de var forligt, faldt han i en stor sygdom på otte dages tid. Så tilrådede hans hustru ham, at han skulle drage til badskærer om råd til samme sygdom, og så en dag kom han i følge med KM til Horsens på en båd og ville til badskærer. Da samme tid på båden sagde han til hende: Karen, jeg har en mistanke til eder for min sygdom, og forjeg nu skal drage til badskærer. Da svarede KM og sagde: Drag intet til badskærer. Du får vel bedre; thi den, som har flyet dig det, den flyr dig vel tilpas igen, og så gik han hen og drak en kande øl, og blev han tilpas igen og drog straks hjem". 226r-226v.

Kirkenævninger svor KM skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Jamlingsdag, d.v.s. årsdagen (derefter). - 2 Ligeledes. - 3 Hylde eller afsats til tallerkener o.lign. - 4 Lænestol.

1618B nr. 120. Trolddomssag mod Karen Jens', der havde været gift med Jens Mikkelsen, men nu var gift med Rasmus Nielsen i Svinballe (Hundslund s.).

Tv. 22/6 1618. Troldkvinden Maren Sørensdatter Alrøs bekendte, "at Kirsten Jens' i Svinballe drog til Horsens engang, og da på vejen væltede hun og blev død, og var KJ årsag i hendes død, for hun ville, Hans Rasmussen i Svinballe skulle have haft hendes datter igen, og lige så vel var hun i dans ved Guldhøj, som hun og de andre var, og var dobbelt værre end hun". 229r-229v.

Tv. 3/8 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens bekendte, "at KJ ville have forgjort Hans Rasmussen, for han har lokket hendes datter og ville ikke ægte hende, og var (Anne) "Elle konne" selvtredje derom til KJs eget. Sammeledes hende har bekendt, at KJ bar den tingest til Hans Rasmussen i en træsko, som han skulle blive forrådt med, og satte den i hans seng, og en pige, som var fra kirken en søndag, sagde hans søster i Kærs-gård (Hundslund s.) det, og så kastede (de den) i ilden og brændte den. Item var KJ med på Alrø med de andre deres selskab på sanktvalborgnat at ville forgøre Knud Kræmmer, og var hun ikke selv med; men hendes dreng sagde hende det (jævnf. s. 297 l.1-3). Og sagde hun, at hun var med hende og deres selskab tre uger for påske på Bjerrelide ... Nu bliver I alle røbet i år (gentagelse af s.294 l. 26-l. 3 f.n.). Så og Mette Kongens at have bekendt, at KJ var med hende og deres selskab at sætte kobberhesten ned i "Nørstrand" for fisken, og havde været der nedsat på 7 års tid, og står samme hest nærmere Hjarnø og Alrø land end det(te) land (jævnf. s. 297 l. 7 f.)". 229v-230r).

Landstinget dømte disse tingsvidner magtesløse.

1618B nr. 121. Trolddomssag mod Mette Pedersdatter Bagerkone i Hundslund.

Tv. 15/6 1618. En mand fra Sondrup (Hundslund s.) vidnede, "at for tolv år siden ved påsketide da var MPB hos dem i Sondrup og ville have haft deres bytyr til en ko. Da havde bymændene bebundet dem tilsammen, at de ikke skulle enten leje eller låne samme deres tyr bort. Da lovede hun dem, at efterdi hun måtte ikke få godt af den til samme ko, hun var nede med, da skulle de ikke heller få godt deraf, og siden havde de aldrig godt af den til deres køer". Han havde været hos MPB og sagt, at "dersom hun ikke førte råd derved, da skulle det tage en ond ende. Da svarede hun, hun kunne intet, og så ad sanktmikkelsdag (29/9) derefter da måtte de skille dem ved samme tyr". 232r. - En mand i Svinballe (Hundslund s.) vidnede, "at Son-

drup mænd købte samme tyr af ham, og de havde lovet ham den til hans kør i samme køb; men siden han kom derned og ville have haft samme tyr til sine kør, da måtte han genne (dem) andetsteds, thi han ikke kunne få gavn eller godt af Sondrup-tyr". 232v.

Tv. 22/6 og 3/8 1618. Troldkvinderne Maren Sørensdatter Alrøs og Mette Lauridsdatter Kongens udlagde MPB som en vitterlig troldkone. Sidstnævnte bekendte, at hun havde været med til at sætte den s. 297 l. 7 f. og s. 298 l. 22 f. omtalte kobberhest ned i "Nørstrand". 233r.

Kirkenævninger svor MPB skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1618B nr. 122. Trolddomssag mod Sidsel Jensdatter, kaldet Lamme Sidsel i Randlev.

Tv. 10/8 1618. 5 mænd i Randlev vidnede, at de tit og ofte har set LS "gå og vanke på Randlev mark uden vejen imellem busk og andet og gået aved om busken, plukket i græsset og brugt allehånde spøgteri og sælsomt spektakleri, som dem syntes ikke hørte Gud til". 235r. - En mand i Randlev vidnede, "at LS har haft rygte og ord for trolddom og spøgelse på 10 års tid, og for 3 år siden da kom hun ind til ham ... Da sagde han til hende af skæmt: Sidsel, hvorfor gik I 3 gange aved om min gård. Da svarede hun og sagde, at havde hun gået aved om gården og gjort ondt, da ville hun gå ret om den igen og gøre godt". 235r-235v. - En anden mand i Randlev vidnede, at han i fjor kom til LS "ved deres skov, som hun kom gangende op imellem deres kornagre, som ingen deres vej faldt frem, og var om aftenen ved solrøstlav¹. Da spurgte han hende ad, hvad hun bestilte der slig tid aftens i deres korn; thi han mente, hun ville intet godt gøre. Da sagde hun, hun bestilte intet i det, men hun kom fra Morsholt (Odder s.)". 235v. - En tredje mand i Randlev vidnede, "at for 6 år siden da gik LS og plukkede i et havegærde i deres by, først på den ene side på gården, og så kom over gården og hans have og gik og plukkede i gærdet, og så anden nat derefter da kom hans "staffuilløfft"² så fuldt (af) rotter ("røtter"), som der havde været hundrede katte og hunde på loftet, og så længe har hun gået og plukket på deres mark, at i fjor da kunne man ikke gå nogetsteds langt uden for deres skov på agrene for hugorme, som ikke havde været enten før eller siden". 235v. - For:ne mænd fra Randlev vidnede, "at i fjor da blev klaget på deres grandestævne på LS, at hun skulle bruge sligt sælsomt spektakel på deres mark, og nogle ville lægge vide^{2a} på, at ingen måtte huse eller hæle hende; men da "tillskøddede"³ nogle, at de ville drage til tinge og klage på hende. Så drog de til tinge. Dog det blev afslaget, så der blev intet klaget på hende. Der LS det fornem, der var til tinget, så rømte hun

fra dem nogen tid lang". 235v-236r. - En af dem vidnede desuden, "at anden dagen derefter da kørte han ad Århus. Da sad LS på Malling gade".

236r. - Alle Randlev-mændene vidnede, "at i år, der Maren Alrøs blev sat for trolddomssager, da rømte LS fra Randlev, og ikke fornåm eller vidste, hvor hun var, førend de spurgte, hun kom fangen til Åkær". 236r.

Tv. 17/8 1618. Bodil Knudsdatter i Halling vidnede, "at hun havde først SJs broder til ægte, og han døde for hende, og de havde ingen børn tilsammen, så godset skulle skiftes i tvende. Da mente LS, at hun skiftede ikke ret med hende og hendes arvinger, og da for hun ikke det skulle have gjort, lovede hun hende, at hun skulle tære hendes part på hendes sygeseng, hvilket hun også har gjort nu på fjerde års tid". 236r-236v. - Knud Rasmussen i Kysing (Saksild s.) beskyldte LS, "at hun med hendes trolddomskunster havde taget hans lykke fra ham og var årsag i, at han havde mistet hans øg og få". 236v. - SJ bekendte og vedgik, "at hun med var, der den kalv blev båret af Knud Rasmussen i Kysing hans nøds og over til Mikkell Pedersen, og hun lå til Mikkell Pedersen denne samme nat, og Mikkell Pedersens hustru bad dem det gøre". Derfor gav hun hende nogle gryn. 236v-237r.

Tv. 24/8 1618. SJ bekendte, at "'Sidzell Sild i Halle Halinngh"⁴ har forholdt Norge^{4a} sild, siden hendes fader døde for 20 år siden, og de kom aldrig til land siden, som hun selv sagde mig og forbød mig, at jeg ikke skulle sige nogen det, og SJ kom siden did engang og lå i hendes ovn om natten. Da sagde hun, at hun ville lære hende det, som hendes fædre havde lært hende, at forgøre fisk, og sagde, at hun havde et sildegarn i havet af hamp, og sagde, der skulle aldrig komme sild til land, førend det faldt selv til land og blev tørt, og sagde hun, at hun lagde det ved "Rønnou"⁵ i havet. Dernæst spurgte hun, om hun ville hente hende en gås i Gylling af en kone, hedder Kirsten, som løb siden i havet og druknede sig; men hendes datter voldte det, for hun ville have gården. Hun ville have den på det, hun kunne få lykke til hendes gæs, og lovede hun hende en halv fed gås, for hun skulle hente den anden gås; men hun ville ikke. Så hentede hendes broderdatter Karen gåsen, og siden fik hun gæs nok. Desligeste spurgte for:ne "Sidtzell S. Selld Halle"⁴ hende, om hun ville hente hende noget mælk i Gylling, hendes ko kunne drikke. Så fik hendes mælkend både; men samme pige hentede det, der hentede gåsen, og er hun nu død. Hun ville også have fået SJ nogle stikker⁶, hun skulle bære til havet og lægge dem, at det kunne komme til land igen, som hun tilforn har lagt (i) havet. Sammeledes fik hun hende en gris engang i "Krede"⁷, som hun skulle bære til Lemmestrup (Gosmer s.) til en kvinde ved navn Kirsten Rasks, for hun skul-

le få svin nok, og fik hun siden svin nok igen. (Troldkvinden Maren Pouls, kaldet) Sæmtøjet ("Sæmtøgt") malkede en ko i Søby mark (Gylling og Gosmer s.) i fandens navn i en kande og fik Johanne Ibsen (fejl for Ibs) i Gylling det, for hun ville have mælkend af koen. Bodil Kocks⁸ har gjort mig det onde og taget min ...(?) fra mig og forgjort min broder, så han pintes ihjel, og vil jeg vel bekende mere; men mit hjerte er så knyttet, jeg kan intet bekende. LS kom til Sæmtøjet engang i faste og bad hus af hende. Da sagde hun, at hendes ovn var ikke varm, ikke heller turde låne hende hus for et ords skyld. Så gik hun der næst optil og fik hus, og hun lovede, hun skulle tale med hende om "møgennenn" (fejl for morgenen se s. 316). Da ville hun give hende et hønseæg; thi hun samme tid ville lægge en høne på "mogenn eemig" (fejl for nogen eeg se s. 316); men hun fulgtes med hende om "nogenn" (fejl for morgenen se s. 316) imellem Gylling og Søby (Gosmer og Gylling s.), og der tog hun sig noget vand, som hun ville kærne med. Desligeste var LS bekendt der for dom, at Mikkell Pedersens hustru var med hende og tog den kalv i Knud Rasmussens nøds og bar den over i Mikkell Pedersens gård, og Anne, Mikkell Pedersens hustru, gav hun Sidsel nogle gryn derfor". 237r-237v.

Tv. 3/8 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens bekendte, "at som nu i faste sidst forleden var 2 år, da var Knud Rasmussen i Kysing draget til Elvær (Malling s.) til hans moder og blev der om natten for fogs skyld, som påkom. Da havde Knud Rasmussen en blakket ko, ham fødte en rødhjernet studekalv. Og samme tid var LS næste gård hos i Kysing, og hun tog samme kalv (i) Knud Rasmussens nøds og bar den til Mikkell Pedersens i Kysing, og samme tid tog LS den fjerde part af Knud Rasmussens lykke fra ham og fik Mikkell Pedersen den, og så "bante" (vel fejl for bar) LS kalven over tilbage igen i Knud Rasmusens hus, og den levede ikke uden på 4 dage, og nu i år ved sanktvalborgsdagstide (1/5), der LS vankede så tit igen(nem) Kysing mark og by, da omkom hun 3 gråblissede får, et sort og et hvidt lam for Knud Rasmussen. Dernæst bekendte Mette Kongens, at hun var årsag til med hendes trolddomskunster, at en skøn brunblisset hest for 2 år siden hastigt omkom for:ne (fejl for for) Offer Eskesen i Malling, for hun begærede engang noget "sødenich" (måske fejl for sødmælk) til en grød ("grøtt") af hans hustru, og hun fik det ikke. Derfor gjorde hun det. Item for 3 år siden gjorde LS Rasmus Sørensen i Fløjstrup (Beder eller Malling s.) skade på en brunstjernet hest, som omkom for ham, og fordi (fejl for for) 3 år siden da forgjorde LS og hendes selskab hans fæmon, så han siden har "faa-rett" (fejl for fået) stor skade derpå. Item forgjorde LS Knud Jørgensen i Halling hans datter, at hun lå på hendes sygeseng år og dag, for

"huerckenn" (fejl for hun ikke) ville give hende noget øl, og Simon Peder-
sen i Halling hans lykke har hun (taget) fra ham, så og bekendte Mette
Kongens, at LS ... hun kastede sal. Mikkell Skrifer hans sygdom på, som han
døde af, og hun satte hans hustru sal. Karen Lauridsdatter ned på hendes
arm i en hed pølsekedel med hendes trolldomskunster, så hun derefter
straks døde". 238r.

Kirkenævninger svor SJ skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Solnedgangstid. - 2 Stabelloft, d.v.s. stolpe- eller søjleloft el-
ler loft, hvor noget stabledes. - 2a Straf, bøde. - 3 Vel fejl for
tillskødede, d.v.s. tilskyndte. - 4 Vel Sidsel Sildehale i Halling
(Hads herred). - 4a Vel fejl for betegnelsen for en eller anden loka-
litet i Hads eller Ning herred. - 5 Vel Rønhøv eller Rønhøj, ukendt
stedbetegnelse, måske fejlskrift. - 6 Pinde. - 7 Måske Krekær i Mal-
ling sogn. - 8 Vel identisk med ovennævnte Bodil Knudsdatter, der var
LSs svigerinde.

1618B nr. 124. Sag mod sognepræsten i Mariager hr. Laurids Trane, der be-
skyldtes for at have taget betaling for at begrave Peder Lauridsen i Hov
(Mariager landsogn).

Tv. 12/8 1618. PLs søn og datter vidnede, at deres moder "gav hr. LT en
blakket stud, var i det tredje år, for" deres sal. fader "hans lig at be-
grave anno 1613 den 3. december". Ydermere vidnede de, "at de begge to
drev tvende stude i hr. Laurids' gård, at han skulle tage af dem, hvilken
ham lystede for deres sal. faders lig at begrave". 241v.

1618B nr. 125. Trolldomssag mod Anne Elkone eller Elkonens Anne, der vist-
nok opholdt sig i Hørning sogn.

Tv. 22/6 1618. En mand i Stilling vidnede, "at for 16 år siden slog han en
hund, som var ... AEs ..., og løb den hos hende på Illerup mark (Dover s.),
og hunden blev noget hvingelsyg¹. Da sagde hun til ham: Jeg skal love dig,
at du skal blive så narrisk ("narsch")² og hvingelsyg i dit hoved, som
hunden er, og om anden dagen fik han svarlig ondt i hans hoved og blev me-
get narrisk, sølsom og ilde tilfreds. Otte dage derefter gik han til hende
og sagde, fik han ikke bedre igen, da skulle hun "faett" (få det) ilde.
Han skulle forklage hende derfor, og siden derefter fik han bedre igen".
243r-243v. - Markvogteren i Mesing vidnede, "at for otte dage siden kom
han til hende i Jens Mikkelsens sals³ i Mesing. Da sagde han til hende:
Det var bedre din trolldkvinde, du sad på slottet hos de andre. Så "stoni-
gett"⁴ hun sig igennem en væg og ud i haven og fjælede sig i nogle nælder
og urter. Siden forstak hun sig, rømmede og stjal sig fra byen". 243v.

Tv. 19/6 1618. En mand i Gesing (Frøering s.) vidnede, "at for fem år siden den tid, Rasmus (... og ...) Sørensdatters bryllup stod i Gesing, da begærede AE ... nogen drik. Så gav han hende noget øl og kom der "skraf-fannis"⁵ i. Da sagde hendes datter: Dersom I kunne så meget, som I kan, da skulle han få skam, og om natten derefter blev der en skøn ko omkommet og døde for ham". 243v-244r. - En mand i Hårby (Veng s.) vidnede, "at den tid han var hjemme hos hans fader i Vrold (Skanderup s.), da kom hun engang til deres, og der hun kom i stuen, gik hun runden omkring deres ild og skrævede over den og gjorde nogle kors, og om natten derefter mistede han et føl, han havde købt i Viborg, og der druknede et øg for hans fader". 243v-244r.

Tv. 22/6 1618. En mand i Fensten (Gosmer s.) vidnede, "at for 3 år siden i Fensten gildehus da kom AE der, og samme tid da kunne hans og hendes ord ikke komme overens, som hun ville. Da gav hun ham en hel hob onde ord. Så fik han en liden vol⁶ og gav hende et slag deraf. Da lovede hun ham, at han skulle få andet at tænke på, og at han skulle ikke så snart være af en trætte, han skulle jo være i en anden, og så straks derefter da kom han i den trætte om det dyr og ikke siden har haft stor ro". 244r-244v. - En mand i Odder vidnede, "at AE i fjor i hans hus lovede ham, for hans hustru ville ikke give hende så meget, som hun ville have, at han ikke heller skulle være klammer eller trætte kvit, hvilket han ikke heller har været". 244v. - En anden mand i Odder vidnede, "at hans sal. fader klagede på, at AE skulle have ommålt hans humlehave med en tråd, og derefter bar samme have ikke humle i tolv samfulde år". 244v. - En mand i Oldrup (Hundslund s.) vidnede, "at for nogen tid siden forleden da var AE til hans. Da viste hun ham og hans hustru halve gåsekroppe og fjerdingen gås. Da sagde hun: Så skulle I give mig. Da (svarede) han og hans hustru, at de ikke kunne komme af sted at give så store stykker; thi deres gåseflok var ikke uden liden. Da svarede hun: Da skal den ikke heller blive større", hvad den heller ikke blev. 244v-245r. - En mand i Nølev vidnede, "at engang i hans stue for kort tid siden da sagde AE, at der var en mand i Nølev, som havde budt hende 2 mark, for hun skulle have forgjort ham; men hun ville have haft 3 mark, om hun det skulle gøre. Da ville samme mand ikke give hende uden de 2 mark, hvorfor det blev ugjort, og hun samme tid også sagde, at hun lod det og blive ugjort for hans smukke børns skyld". 245r.

Tv. 17/7 1618. En mand i Bjødstrup (Ovsted s.) vidnede, "at for 18 år siden da tjente han" et sted, hvor deres mælk var "ilde fordærvet". Da kom AE "nogle gange ind, og de gav hende øl og mad, samme tid en rus på,

og hun flyede mælken bedre igen, og siden kom hun der nogle gange igen. Da ville de ikke give hende så rundeligt, som de havde gjort tilforn, og så blev deres mælk mere fordærvet, end den var førend". 245r. - En mand, hvis bopæl ikke opgives, vidnede, "at for seks år siden, for han ville ikke age AE af deres by, da bannede hun ham og lovede ham ondt, og anden dagen inden middag da støvede ("støffte")⁷ en af hans bedste heste, som kan have gældt 24 daler". 245r-245v. - En mand i "Cunestrup" (i Voer herred, vel fejl for Grumstrup i Vedslet s.) vidnede, "at for 16 år siden ... var deres mælk fordærvet, og da kom AE derind og flyede det noget bedre, og så slog han hende og gennede hende ud af døren, og hun lovede ham ondt, og siden blev deres mælk meget værre, end den var tilforn". 245v. - En mand i Vedslet vidnede, "at for 14 år siden da var AE inde til deres. Da spurgte hun dem ad, om de havde noget godt af deres mælk. Da svarede de og sagde, at det var mådeligt. Da bad hun, at de skulle sende hende noget af deres mælk om til hende til den mands, som hun lå, og skulle kaste noget salt deri. Da ville hun føre råd derved, så det skal blive godt, mens de sendte intet til hende". 245v. - En mand i Grumstrup (Vedslet s.) vidnede, "at for 16 år siden da var hans søster ... gift og var hos ham. Da kom AE did og sagde til hans søster, at dersom (hun) ville betale hende, da ville hun skille hende af med hendes mand, og hun gav hende en kjortel, for hun skulle skille hende af med ham. Kjortelen beholdt hun, og manden blev ved livet, mens de kunne aldrig forliges siden eller måtte høre eller se hverandre". 245v. - En mand i Ås (Søvind s.) vidnede, at for 16 år siden da slog Niels Bildsen i Ås hende i deres gildehus, og hun lovede ham ondt, og siden trivedes han aldrig". 245v. - En mand i "Glomstrup" (vel fejl for Grumstrup i Vedslet s.) vidnede, "at AE har søgt hus til deres by i 7 år og søgt ind til Jens Andersens, og hans hustru havde en kvie, havde båret⁸ og gav intet mælk. Da sagde AE, at dersom hans kone ville betale hende, da skulle hun forskaffe det så, at hun skulle give mælk nok, og der hun ikke ville give hende det, hun begærede, og da gav kvien aldrig mælk derefter". 245v-246r. - En mand i Tvingstrup (Ørridslev s.) vidnede, "at for 16 år siden da skulle han age AE af byen i en stor torden. Da rejste hun (sig) og sagde: Hvi tordner nu i tusinde djævles navn". 246r. - En mand i Grumstrup (Vedslet s.) vidnede, "at for 12 år siden da ville AE have giftet ham med en pige, og der han ikke ville have samme pige, da lovede hun ham ondt, og straks derefter mistede han tre køer med kalve". 246r. - En mand i Ustrup (Hylke s.) vidnede, "at AE var engang til deres, og ville hans moder ikke give hende det, hun ville have, og da lovede hun hende ondt, og anden dagen faldt hun ned af deres loft og slog hendes ryg fordærvet, så hun lå lang tid på hendes seng". 246r. - En

mand i Tvingstrup (Ørrikslev s.) vidnede, at for 16 år siden da kom AE ind til Simon Bildsens i Ås (Søvind s.) og gav sig i sengen til ham, og han døde straks derefter, og hans broder Niels Bildsen gennede hende ud, og siden slog han hende på munden i deres gildehus, og hun lovede ham ondt, og han trivedes aldrig derefter". 246r. - En mand i Vedslet vidnede, "at han har kendt AE i 24 år, da har hver mand været ræd og frygtet for hende, og givet hende, hvad hun begærede, for at hun ikke skulle gøre dem ondt". 246r-246v. - En mand i Brigsted(?) (Søvind s.) vidnede, at for 6 år siden da var deres mælk fordærvet, og de kærnede i 2 dage og fik ikke smør. Da kom AE derind samme dag, og hun ville have taget ved kærnestaven og kærnet. Da ville han slet intet, at hun skulle røre ved den, og om måned derefter da finge deres mælk bedre". 246v. - En mand fra Ørrikslev vidnede, "at for to år siden da (var) AE og hendes datter inde til hans, og da var deres mælk fordærvet, og da tog hun 2 knive og pladrede i mælken med, og hun dyppede hendes finger i mælken og sagde, at hun ville støde på denne med hendes fingre, førend den skulle blive tør, som har fordærvet samme mælk". 246v.

Tv. 22/6 1618. Aktor i sagen tilspurgte AEs datter, "om det var hende vitterligt, at hendes moder AE, som nu sidder hos hende ledig og løs for tingsdom, har brugt spøgelse og trolddomskunster. Dertil svarede hun ..., at siden hun var et barn, da har hendes moder altid brugt spøgelse og trolddom, som mange godtfolk er vitterligt, der hende kender, og at det har været bedre, at hun havde været brændt for 20 år siden, at hun og hendes søskende ikke skulle lide spot og "wilde høre" for hendes skyld". 246v.

Tv. 29/6 1618. AE bekendte, "at hun havde fordærvet den mælk i Voer herred, som hende var påklaget". Desuden bekendte hun, "at hun havde med hendes trolddomskunster omkommet en ko for en mand i Gesing (Frueing s.). Ydermere bekendte hun, at en mand i Skårup (Frueing s.) "har købt hende til at forgøre 3 øg for Søren Fisker og havde lånt hende hus og givet hende øl derfor, og hans hustru var med i råd og gerning". Ligeledes bekendte hun, "at Maren Brandts var en troldkone, og at hun tilhjalp hende at tage "pøtenn"⁹ fra Rasmus Rasmussen i Tåstrup (Harlev s.)". Endelig bekendte hun, "at Maren "Lyroms" kunne trolddom og var en arrig troldkone". 247r.

Tv. 12/8 1618. Rasmus Rasmussen i Tåstrup gav last og klage på AE, "for hun for 2 år siden på hans bryllupsdag om aftenen med hendes trolddomskunster gjorde ham skade på hans mandermål, så han ikke siden i sådanne måder havde været tilpas, som han var tilforn Hun tog hans lønlige lem fra ham, fordi at hans hustru gjorde hende ondt engang og slog hende, for hun dyppede et stykke brød i en gryde". 247r-247v.

Tv. 19/6 1618. Troldkvinden Maren Sørensdatter Alrøs erklærede, at AE "var den allerarrigste troldkone, som kunne være i verden". Hun havde lært hende den trolddom, hun kunne, "og skilt hende ved hendes liv og hartad sjælen med, havde Gud ikke hjulpet hende". 247v.

Kirkenævninger svor AE skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Svimmel. - 2 Tåbelig, naragtig. - 3 Stuehus, i nogle dialekter køkken, bryggers. - 4 Vel stangede. - 5 Nyseurt. - 6 Kæp. - 7 Styrtede. - 8 Kælv. - 9 Det mandlige lem.

1618B nr. 126. Trolddomssag mod Kirsten Lisbergs i Skanderup.

Tv. 7/8 1618. En kvinde i Skanderup vidnede, "at om lørdagen, førend der blev om anden dagen udlyst 3. gang for KL og hendes fæstemand Anders Knudsen, da kom han fra slottet med 9 1/2 sldlr., som han havde oppebåret i skriverstuen" for arbejde, han havde gjort, "og da fik han hende af dem 14 1/2 mark og sagde, at han var nogle af de andre bortskyldig i Horsens. Så blev hun vred og sagde: Vil du ikke lade mig råde, som den anden mand gjorde, jeg havde, da er vi hverandre nær nok. Han lod mig råde, for hvis han fortjente. Må jeg og ikke råde, for hvis du fortjener, da må djævelen have dig, og anden dagen blev han syg og lå til Hans Murmands i ni uger og drog derfra og til Horsens og var ynkelig syg, indtil han døde i Sondrup i Hads herred". 250v.

Tv. 31/7 1618. Mette Nielsdatter i Skanderup vidnede, "at 3 uger for påske stod hendes fæstemøll med Asser Christensen, hendes fæstemand, og otte dage derefter om morgenen, som hun ville gå til søen at hente noget vand, da lå der ved leden¹ uden lågen uden hendes faders Niels Jensens hus seks korumper, og var lagt krydsvis omkring hverandre, og var tværskåret og klippet i trappetal, og der hun så dem, blev hun meget salsom og ilde tilfreds, og efter den tid måtte hun heller hendes fæstemand aldrig høre eller se hverandre eller have haft nogen god vilje tilsammen, men hendes hjerte har været tvært imod hans, og ingen omgængelse de siden den tid har haft med hverandre, eller han nogen tid siden besøgte hende eller deres hus". 251r. - Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens beskyldte KL for, at hun havde lagt samme korumper og derved "kastet lede imellem Mette Nielsdatter og hendes fæstemand". 251v.

Tv. 24/7 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens bekendte, at KL "var en åbenbarlig, vitterlig troldkone og har forgjort hendes fæstemand Anders Knudsen, og var hun med hende (og) med nogle andre troldfolk (ved) "Thudtzdamb" imellem sanktmortensdag og jul, som nu bliver 2 år, og ville forgøre oldenen. Da tilspurgte de andre troldfolk hende, hvorfor hendes

fæstemand lider så ilde. Da hende at have svaret og sagt, at han dur intet, han drikker hen alt det, han fortjener. Derfor må han vel springe ("sprenge"), og da havde KL" og 5 andre troldkvinder "samtlige forgjort for:ne Anders Knudsen, Kls fæstemand, for han ville ikke få hende straks, hvis penge han fortjente". Desuden bekendte hun, "at KL var og med hende og de andre troldfolk på Bjerrelide 3 uger for påske at ville forgøre byggen, som hun ikke selv skulle nægte, og da viste de deres drenge til Bol-ler at hente dem noget mjød, og der de kom igen til dem, da sov de. Da sagde drengene: Nu bliver I alle røbet i år, for I sover". ... Ligeledes bekendte hun, "at Anne Elkone og KL kastede lede imellem Niels Jensens datter i Skanderup og hendes fæstemand og brugte dertil seks korumper ("kouopper") ...". Ydermere bekendte hun, at KL og 4 andre troldkvinder "dansede imellem Skanderup kirke og Skanderup by 3 dage efter sanktmik-kelsdag (29/9) om natten derefter, for de ville have forgjort (lensmanden) ærlig og velbyrdig mand Laurids Ebbesen og Peder Segemand, slotsfoged". 251v-252r. Disse bekendelser gentog Mette Kongens 3. august 1618.

Kirkenævninger svor KL skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Vejen.

1618B nr. 127. Sag mod Jens Jensen i Kvotrup (Hem s.), fordi han havde tilegnet sig gods, der tilhørte boet efter den bortrømte Knud Sørensen i Asferg.

Tv. 30/5 1618. De mænd, der sammen med ridefogeden på Dronningborg havde været hos JJ for at undersøge, om han havde noget af KSs gods, havde set "en brun marplag¹ og et sortgeret² ungnød, hvilke Ole Poulsen kendte var KSs, og det gik hos JJs fæ, og hans dreng gik og vogtede det, og Christen Thomsen bekendte for dem, at JJ fik for:ne plag og ungnød af KS, siden han rømte fra Asferg, og en vogn med sin behøring ("behierinn")³ og 3 plov-jern og andet ståltøj". 254v.

1 Hoppeplag. - 2 Med en sort stribe. - 3 Tilbehør.

1618B nr. 128. Sag mod Jens Sørensen Møller i Ridemands Mølle (Øster Hornum s.) for bygfæld.

Tv. 9/3 1618. 4 synsmænd hjemlede, "at de den dag var i Ridemands Mølle til syn. Da så de 4 huse, stander ved samme mølle, møllehuset undtaget. De var ved magt med tømmer og ler, undtagen at der kunne fattes på dem 10 læs ler, og var de forhavne ("faar haffnn")¹ på tag, at de ikke kunne tækkes med tag, hvis dertil skal bekostes, ringere end 30 sldr. Dernæst så de

dæmningen. Den var meget ond og udbrudt ved venstre ende, og syntes de, at dersom flodgyden ("fløgydenn")² havde været ved magt, havde dæmningen ikke udbrudt". 255v-256r.

1 Ødelagt, mangelfuld. - 2 Rende ved vandmølle til at bortlede det overflødige vand.

1618B nr. 129. Sag mod Jens Sørensen Møller i Ridemands Mølle (Øster Hornum s.) for besvigelser.

Tv. 26/1 1618. En mand i Volstrup (Øster Hornum s.) vidnede, "at for jul sidst forleden da havde han noget korn at male hos JSM i Ridemands Mølle, og da blev der 2 skæpper af samme korn borttaget, så han ikke skete ret på sin maling som tilforn, og siden har han ikke ført til mølle til ham". - En anden mand i Volstrup vidnede, "at den tid førte han noget korn til mølle til JSM. Da blandede ("bleinn") han sand ("sonn") og skarn i hans mel og tog melet bort i stedet". - En mand i Nyrup (Øster Hornum s.) vidnede, "at for 2 år siden sidst forleden da havde han først 16 skæpper rug at male hos JSM, og ikke han fik uden 13 skæpper mel igen, og straks efter førte han 5 skæpper skallet¹ rug til ham, og ikke han heller fik uden 3 skæpper mel igen". - En mand i Guldbæk (Øster Hornum s.) vidnede, "at i fjor for jul da havde han og noget korn at male hos JSM, hans hustru og hans pige for ham som bagermel, at han havde skiftet kornet og givet dem det igen så meget, ondt var". - En anden mand i Guldbæk vidnede, "at han fører til mølle til ham, da maler han somme tider vel og somme tider ilde for ham, så han kan ikke ske ret". 257r-257v.

1 Afskallet.

1618B nr. 130. Sag mod Byrial Miltersen, den anden Byrial Miltersen og Niels Nielsen i Klotrup (Fjelsø s.), fordi de uberettiget havde fjernet forskellige ting fra Peder Lauridsens gård i samme by.

Tv. 13/7 1618. En af PLs sønner vidnede, at NN tog PLs øg af hans stald den næste tirsdag nat for kyndelmessedag (2/2), hans hustru drog fra ham, og NN og Jens Sørensen løftede ham og NNS søn på for:ne øg, og NN bad, de skulle ride fast ad Gørup (Ulbjerg s.) i djævelens navn". 258v. - PL sagde, at han havde hørt, hvad NN sagde. Desuden vidnede han, "at den næste tirsdag for kyndelmesse var 2 år, da førte BM og (den) anden BM kister ("gister") og skrin med sølv ("sield") og guld, messing, tin, klæder og andet i deres gård og bar det i deres stue". - PLs anden søn vidnede det samme som faderen, og "at han hentede et skrin tilbage igen". 258v.

1618B nr. 131. Sag mod Jep Sørensen i Næsborg, Niels Jensen Soldat i samme by og Christen Kock i Kornum, som havde injurieret, slået og bortført Søren Nielsen, der tjente hos Jens Nielsen i Vester Stræt (Vilsted s.).

Tv. 9/7 1618. To mænd vidnede, "at fredagen 12. juni så de i Vester Stræt i JNs lade, det JS, NJS og CK kom i for:ne lade til dem", som Christen Nielsen i Store Ajstrup og SN, født i Norge, "stod og tærskede, og der slog og talte SN ilde til, tyv m.m., og ham borttog med dem". 260r-260v.

Tv. 25/6 1618. JN fremlagde et brev dateret Ålborg den 20. juni, hvori SN fremsatte sin klage over JS, NJS og CK og overdrog JN at føre sagen for ham, da han skulle rejse i kongens tjeneste og derfor ikke kunne møde på tinget. Han bemærkede, at han for sin kaptajn havde klaget over de tre mænd. 260v.

Nævninger svor de anklagede en fuld husfred over, en ed, landstinget underkendte, fordi SN havde været JSs egen soldat og tjener, og det ikke bevistes, at han eller JNs ejendom havde lidt nogen overlast.

1618B nr. 138. Trolddomssag mod Maren Ibsdatter i Ørriidslev.

Det eneste, der fremførtes mod MI, var troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens udlæggelse. Ikke refereret.

1618B nr. 142-145. Trolddomssager mod Inger Mikkels i Vadsmølle (Falling s.), Ove Sørensen i Halkær (Falling s.), Jens Madsens hustru Else eller Eli Jens' i Hundslund samt Jens Sørensen og Niels Sørensen "Dandtz" i Ørting.

Det eneste, der fremførtes mod de anklagede, var troldkvinderne Mette Lauridsdatter Kongens og Maren Sørensdatter Alrøs udlæggelser. Ikke referede.

1618B nr. 146. Sag mod Simon Rasmussen i Stubberup (Løsning s.), som havde slået Søren Sørensen i samme by ihjel.

Tv. 10/8 1618. 11 mænd vidnede, "at de hørte da på søndag otte dage, som var den 2. august, på deres grandestævne, det SR begærede SS skrevet for noget eng, han skal have slået fra ham. Da svarede SS: Det har været brugt til min gård af min formand, skal du have det, da skal du vinde grunden først. Da sagde SR til SS: Du tog mit hø som en tyv. Da svarede SS: Bliv selv en tyv, til du kan bevise mig nogle tyvestykker over, og da sad SS på en sten. Så rejste SR sig op og løb til SS med en stor tøjrekølle, og som han kom imod ham, rejste han sig op og havde en liden trind kølle i hånden og holdt om den med begge sine hænder. Så slog SR ham i sit hoved med

for:ne tøjrekølle og slog skaffet sønder på SSs kølle med samme slag, og han gik omkuld, og i det slog han ham to slag i hans hoved med samme kølle, som han lå på jorden. Siden bar de ham hjem, og ikke han talte siden, men døde om torsdag morgen derefter". 283r-283v.

Sandemændene svor SR manddød over og fra sin fred.

1618B nr. 147. Sag mod Lars Pedersen Fog i Farre (Sporup s.) for ulovligt gedehold.

Tv. 5/9 1618. Hyrden i Farre og hans hustru vidnede, "at dem vitterligt var, der har været nogle geder til LPF en tid lang ..., og bekendte, de havde malket dem, og ikke de vidste, om det var LPFs egne geder eller ej". 285r.

1618B nr. 148. Sag mod 13 mænd i Sabro, hvis svin havde gjort skade på korn og enge tilhørende Hans Skram til Ristrup (Sabro s.).

Tv. 9/5 1611. HS lod de 13 mænd fordele, "for de har haft deres svin på hans mark og gjort ham skade efter synsvidnes lydelse på hans rugbærer¹ og madeenge". 286v.

1 Græsland efter rug (eller grønlandsrug).

1618B nr. 149. Sag mod skriver på Havreballegård (indlærmet i Århus) Hans Deuster, som Anne Pedersdatter i Århus havde udlagt som fader til hendes barn.

På landstinget fremlagdes en seddel, den syge byfoged i Århus Peder Steen havde ladet fogedsvenden skrive i hans navn til sognepræsten ved Frue kirke Christen Stub, "lydende, som efter følger. Kære mester Christen. Gud give eder en god dag. Mig er til vidende vorden, at Else Kannes datter er ganget i barselseng og bekender, hun har avlet barnet med Hans Skriver på Havreballegård, og er hun begærende, det måtte komme til dåben. Eder Gud befaldende samt eders hustru og ganske hus. Af Århus den 4. marts 1618. Peder Steen". 287v.

Da HD på landstinget blev spurgt, om han turde benægte, at han havde stået i forhold til AP, svarede "han sig ikke at kunne benægte, det han jo har haft legemlig fællig med hende". 287v.

1618B nr. 150. Sag mod tre mænd i Nørholm, som havde gravet tørv i det kær, som kaldes "Gierdt", og som domprovsten i Viborg påstod tilhørte hans beneficium.

Tv. 15/8 1618. En mand, der kunne mindes i 40 år, vidnede, at på de åsteder, hvor tørvene var gravet, "det har været fri fællig med fædrift og tørvegrøft undertiden indtil denne dag ulastet og ukæret førend nu, og løber samme fællede sønder ud ad kærret fra "gierdiget och weelskiellett"¹, som Sønnerholms kær vedtager, og vester ad til Poul Krasses eng". 289r. - Hyrden i Nørholm vidnede, "at han mindes på dette sjette år, der han har vogtet deres fæmøn i Nørholm, da har de haft det i fri fællig og har drevet med deres fæ i samme kær, som de tørv er gravet, fra diget og til agersenden, fra grøften udenom og så indad midt ("møtt") over grøften, og menige Nørholms grander har undt ham lov at grave hans tørv der i et år". 289r.

1 Vel et kildevæld, der dannede skel.

1618B nr. 152. Sag mod sognepræsten i Mariager Laurids Trane for injurierende udtalelser, han havde fremsat om borgmester i samme by Niels Viborg.

Referat af forhør holdt den 8. juli 1618. NV tilspurgte Søren Knivsmed, hvad årsag han havde til den 28. juni "at indslå hans vinduer om nattetide i mørke og mulm, efter(di) han ikke om dagen tilforn havde været i hans hus med nogen i selskab, ej heller haft ustandelse med ham i nogen måder. Dertil svarede SK, at på søndag var otte dage sidst forleden kom han ind til (hr.) Laurids' med en kniv, som han havde stenet et skår ud på for hr. Laurids' hustru. Da sagde SK til hr. Laurids: Jeg har hørt nogle ord om NV, om min hustru, at han skulle gå ind til hende og se til gavns ("see thell gaffuenns"), når jeg ikke er hjemme. Da svarede hr. Laurids, det var ikke nyt, men gammelt, og det var ham selv fuldvitterligt, de har været holdt vagt på og indbesnæret af folk, så han ikke kan komme derud. Da spurgte SK, hvor dette skulle være sket i hans nærværelse. Dertil svarede hr. Laurids, at han ikke sagde, hvor det var. Ydermere tilspurgte SK hr. Laurids: Hvor skal jeg komme i ret forfaring, at jeg måtte ret kundskab derom at vide. Dertil svarede hr. Laurids: Du skal gøre dig færdig engang og lade, ligesom du vil til et marked eller andetsteds hen forrejse og så forstikke dig hemmeligt på et sted i huset. Så skal du få ret kundskab at vide, og kunne du da løbe ind og tage dem tilsammen og slå ham ihjel. Da tør du ikke bøde 1 skilling for ham. Og kom hr. Laurids' datter og tvende hans tjenestepiger til ham, imedens han stod i gabestokken, 3 gange og dog hver sædeles og sagde, at dersom han ville tale noget om hr. Laurids, det han skulle have sagt til ham om NV, da sagde hr. Laurids nej dertil; thi han havde intet vidne efter hans mund. Og udaf slig årsag og tilskyndelse løb han til i hastmodighed og slog NVs vindue ind på ham, som forskrevet står, og ikke han har fortørnet ham i nogen måder". 292r-292v.

Tv. 12/8 1618. En tjenestekarl fra Mariagers omegn vidnede, "at han om mandagen, efter SK havde slaget NVs vinduer ud om natten, kom han gangende op ad gaden og ville gå til (Mariager) Kloster. Da stod hr. Laurids på gaden, og så kom de i snak om SK, at han var i gabestokken. Da sagde hr. Laurids til ham, at det var for NV lå i et ondt levned med hans hustru, og sagde, at sligt burde vel at straffes". 293r.

Tv. 15/7 1618. SK aflagde ed på, "at han aldrig har sagt noget ord om hr. Laurids, førend nu han dertil var nødt og tvunget med bolt og jern, og siden sagde han, at han var fanget for hans sandhed at bekende". 293r.

1618B nr. 155. Trolddomssag mod en kvinde, der tidligere hed Anne Niels' og boede i Sejet (Uth s.), men nu hed Anne Jeppes og var gift med Jep Christensen i Søballe (vist i Tyrsted s.).

Tv. 15/8 1618. 25 mænd vidnede, at AN lovede ladefogeden på Boller (Uth s.) "Hans Pedersen ondt, og at han skulle fare en ond færd, for han fængslede hendes datter Anne Nielsdatter den tid, hun havde myrdet og omkommet hendes eget barn, som var år 1611, og straks derefter samme år kom han for ulykke og dræbte og ihjelslog Jens Fynbo i Nebel (Rårup s.)". 297v.

Tv. 31/7 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens bekendte, "at der er sat nogen trolddomstingest i Boller sønderport såvel som i Rosenvold (Stouby s.) port ved den vestre side i porten og under lejden¹ i nødsdøren på Rosenvold, og skal denne have hjemme, som det har ladet gøre og nedsætte, og bor i en stor gård, og har hun ladet det gøre ved 3 fattige kvinder, som bor omkring, og sigteligt beskyldte og påteede hun AJ, som da stod hos hende, at hun var og med at nedsætte det og var ret anfører dertil, og har samme kvinder været om borde med velbyrdige mand Otte Christoffer Rosenkrantz (til Boller og Rosenvold) at ville forgøre ham, så han skulle (ikke) leve ret længe"... Samme "vidne indeholder hende at have sigtet og beskyldt AJ, at hun var skyldig i, at velbemeldte Otte Christoffer Rosenkrantz for 3 år siden mistede på Rosenvold over 60 okser og andet fæ, så og en hob svin og får, og dersom AJ nu undkommer, da skal Otte Christoffer Rosenkrantz ikke leve nu til påske, først kommer". 298r-298v.

Tv. 3/8 1618. Troldkvinden Mette Kongens bekendte, "at den troldkone, som boede i Søballe og nu sidder på Boller, har forgjort to mænds fæmon og kvæg i Mesing af den årsag, deres kvinde(r) kunne ikke forliges med hende". 298v.

Tv. 29/8 1618. 27 mænd vidnede, "at der for 3 år siden døde og omkom af Otte Christoffer Rosenkrantz' staldøksne og andet fæmon på hans gård Rosenvold 60 høveder, så og 50 stykker svin og får". 298v-299r.

Tv. 19/9 1618. "AJ stod der for tingsdom den tid, det tingsvidne blev oplæst om det fænon, som blev dødt på Rosenvold, for:ne AJ at have svaret: Skulle jeg have skyld deri? Nej, den gode mand får vel ("vall") at vide, hvem det har gjort". 299r.

På landstinget havde Otte Christoffer Rosenkrantz "her til stede, som skal være taget af en dyne på hans seng (en) sølsom tingest og spøgeri af fjer og adskillige ting tilsammenviklet, så han formente, bekendelsen dermed skulle befæstes". 299v.

Kirkenævninger svor AJ skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Fodstykke.

1618B nr. 156 og 157. Trolddomssager mod Maren Troels' i Brørup (Hylke s.) og Rasmus Sørensens hustru Birgitte Ibsdatter i Ustrup (Tåning s.). Mod de anklagede fremlagdes der ikke andet end troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens udlæggelser. Ikke refererede.

1618B nr. 162 se 1617B nr. 92.

1618B nr. 164. Trolddomssag mod Poul Jensens hustru Maren Pouls kaldet "Semb-" eller "Sømbtøyet" i Søby (Gosmer eller Gylling s.).

Tv. 27/7 1618. Jens Bertelsen i Fensten (Gosmer s.) vidnede, "at i fjor, Gud havde kaldt hans hustru fra ham, da kom MPS til ham og spurgte, om han ville brat ("bragt") giftes. Da svarede han, det var vel hans tarv ("theerffue") både for en og anden årsag. Da svarede MPS, at han turde intet slå sin lid til nogen der i byen; thi det skulle intet gå for sig; men ville han lyde hende ad, da skulle hun fly ham en god hjælp til sig. Da svarede han, at han fik vel, hvad Vorherre ville unde ham, og i samme lav kom hans søn til dem og spurgte, hvad det var for snak, de havde. Da svarede han: Vi snakker ikke "døffrt"¹, og så bad MPS hans søn om en af nogle grise, han havde. Da svarede hans søn nej, han ville give hende djævelen. Dermed gik hans søn og MPS ud fra ham og havde en hel snak til hobe; men kort tid derefter da blev tretten af samme grise omkommet, og hver af samme grise kunne den tid gælde en rigsmark". Hertil bemærkede MPS, "at det var ikke uden 6 grise, der omkom". 313v-314r. - Peder og Søren Jensen vidnede, at for 5 uger siden da kom MPS ind til dem til Peder Nielsen Bondes i Fensten, og samme tid bad hun Peder Jensen, at han ville give hende et kvarter² øl, hvilket hun også fik. Da formedelst nogle ord, som dem imellem (kom), da sagde MPS til Peder Jensen, at det var stakket siden, han for en ufærd, men inden en stakket tid skulle han fare 2 til". 314r. - En mand i Lemmestrup (Gosmer s.) vidnede, at for fem år siden da købte han en

stud af MPSs mand PJ, og da havde MPS en stud, hvilken han og ville købe samme tid. Da svarede MPS, hun ville ikke sælge den. Da sagde PJ, at han ville sælge ham den. Da svarede MPS, at dersom han købte den imod hendes vilje, da skulle han ikke få godt af den; men så solgte PJ ham samme stud, og derefter ville den ikke trives, men derefter døde og omkom for ham". MPS bemærkede, "at samme stud ... åd sin død i "agen" (jysk form for agern)". 314r. - En kvinde i Søby vidnede, "at MPS har en gang om året bedt de dannekvinder der i Søby om noget mælk til en ost, og for 6 år siden, hun kom til Søby, da blev hendes mælkend fordærvet, og i det samme lav kom MPS til hende en dag. Da klagede hun, at hendes mælkend var fordærvet. Da bad MPS hende, at hun skulle holde hendes sikar rene, og derhos sagde, at hun havde hørt sige, og derhos bad hende, hun engang skulle kaste et sikar med mælken i ovnen, når den var hedest, i fandens navn. Da skulle hendes mælkend få bedre. Da svarede hun, at før ville hun aldrig få godt af noget, der hun havde, før hun ville gøre noget i fandens navn". 314r-314v. - Mikkel Jacobsen i Gylling vidnede, "at nu i jul sidst forleden da var Søren Jørgensen i Gylling og MPS inde til hans. Da imidlertid han var ude, faldt dem nogle ord imellem; men da han kom ind, sagde Søren Jørgensen til MPS: I stod for nogen tid siden i Clemen Mikkelsens digeled for mig, og straks faldt mig en stor sygdom på. Det skyldte han hende for". For:ne Søren (Jensen fejl for) Jørgensen vidnede, "at i fjor, der folk begyndte at høste, en aften ved solrøsttide³ da stod MPS midt i "thyldleden"⁴ ved Clemen Mikkelsens gård i Gylling, og ledet stod åbent, og der han kom så nær til hende, han kunne tale til hende, så gik hun bort, og straks han kom hjem, faldt han i en stor sygdom, og nu i jul sidst forleden var de inde til Mikkel Jacobsens i Gylling tilsammen. Da sagde MPS til ham: Du ser ret ilde ud. Da sagde han: Jeg har ikke lidt ret vel, siden I stod midt i "thyldleden"⁴ for mig. Da bandede hun og lod ilde og sagde: De siger, du skylder mig for det. Da sagde han: Kanske jeg gør endnu så". 314v. - En kvinde i Gylling vidnede, "at så for 6 år siden da var der en dannekvinde hos hende, og samme tid havde hun nyt øl på "guolffue"⁵, og imidlertid hun gik frem efter noget øl, hun ville skænke den dannekvinde med, da kom MPS derind i stuen, og der hun kom ind med øllet, fik hun den fremmede dannekvinde først at drikke, mens så gik MPS ud og blev vred, for hun skænkede ikke hende først, og imidlertid mistede de et af deres øg. Og så nogen tid lang derefter kom MPS til hende igen og sagde til hende, at havde hun givet hende først at drikke af skålen, da skulle hun ikke have mistet hendes øg". 314v-315r. - En anden kvinde i Gylling vidnede, "at tre uger for ved midsommer, nu var 3 år, da kom MPS ind til hende, der hun stod og kærnede,

og sagde til hende: Du tør intet kærne, du får intet smør; thi en kone har ført hendes datter det, og hun fik intet smør den tid. Og så gik hun (til) hende og gav MPS noget mad; men så anden uge derefter fik mælken sin "finnd"⁶ igen, og hun fik smør. Derefter i ugen efter midsommerdag kom MPS til hende igen og bad hende, hun ville give hende en "aar"⁷. Da ville hun ikke give hende den. Så blev hun straks af med hendes mælkend igen indtil sanktmikkelsdag (29/9) og havde ingen gavn deraf. Så måtte hun skille sig ved koen". Da både hyrdekonen (og en anden kone) havde fået af hendes mælk, kunne MPS ikke sige, hvem det var, der havde frataget hende hendes smør. 315r-315v. - En tredje kvinde i Gylling vidnede, "at ved 7 år siden forleden da havde Jens Hyrdes hustru og MPS nogle skændsord i hendes hus om Jep Andersen i Søby til onde ("vnnde"), at MPS skulle have været i råd at have forgjort Jep Andersen i Søby, og den samme tid blev hendes mælkend fordærvet på 14 dages tid, den så fik bedre igen". 315v. - En fjerde kvinde i Gylling vidnede, "at på tre år siden da kom MPS til hende og bad hende om noget mælk. Da svarede hun, hun (MPS) havde ikke tarv ("therffue")⁸ af den mælk, hun kunne give hende; thi hun havde ikkun en ringe ting. Da blev hendes mælkend fordærvet i 14 dage". MPS bemærkede hertil, "at en ko eller en tyr kunne dønne"⁹ i en spand. Deraf kunne deres mælkend være blevet fordærvet". 315v. - Søren Andersen i Gylling, hans kone og hans datter Dorte vidnede, "at den aften sidst i vinter næst forgangen da sad Søren Andersen og en anden dannemand og drak en kande øl til hobe, og samme tid var MPS til stede, og MPS og samme dannemand kom nogle ord imellem. Da sagde Dorte Sørensdatter til MPS: Det var bedre (du) gik, end du sidder her og drikker og skændes i min faders hus. Da svarede MPS og sagde: Derfor skal du miste Jens Pedersen, som havde agtet at ville haft dig til ægte, og det skete og ligeså, endog Jens Pedersen og Dorte Sørensdatter i deres forældre og fire dannemænds overværelse var indbyrdes trolovede, og var ført af hans gods, og var så nær, at de skulle have været trolovede i præstens nærværelse". 315v-316r. - En mand i Gylling vidnede, "at for nogen tid siden da købte han en kalv af PJ og MPS og betalte dem den "ædeligenn"; men samme kalv gik og tvinedes"¹⁰ hen, så han fik ingen lykke eller gode deraf". 316r.

Tv. 24/8 1618. Ovennævnte (se s. 313) Jens Bertelsens søn Bertel Jensen vidnede, at da han havde nægtet at give MPS en af de 12 grise, han havde sammen med sin fader, "lovede hun ham, at samme grise skulle ikke gøre hans tallerkener fede, og så straks derefter døde og omkom der 8 af samme grise". Da han derefter opfordrede hende til at bevise sin uskyld ved at tage ham i hånden, turde hun ikke gøre det. 316r. - Anders Jensen Tømmermand

ved Skanderborg vidnede, "at om vårdagen¹¹ næst efter, hans sal. farbroder Jep Andersen, som boede og døde i Søby, blev gift sidste gang, da blev hans hemmelighed taget fra ham, og så fik han råd til det og fik den så igen i 2 stunder, og så blev den borte igen. Siden om pinsedagen om aftenen da fulgtes han imellem Søby gildehusdør og for:ne Jep Andersens gård med MPS. Da sagde han til hende, at hun skulle hjælpe til at fly hans farbroder bedre, eller hun skulle få skam. Da svarede MPS ham og bad ham blive dernede den nat og fly ham endeligen noget mad, inden sol står op i morgen, så får han snart bedre. Da sagde Anders Jensen: Dersom du vidste det, at han da kan få bedre, så ved du og, hvor han har fået hans sygdom, og da måtte du selv også fly ham mad, mens dersom hans liv kommer noget ad, da skal du få skam derfor. Og så om onsdagen var Anders Jensen budt til gæst til Peder Smeds i Gylling. Der bar hun denne snak op igen med Jep Andersen. Da ville hun have slaget Anders Jensen med en kniv, for han tilforn havde anket på hende for hans farbroder, og samme tid lovede hun ham, at hun skulle fly ham andet at tage vare på. Den næste søndag derefter kom han i stor ulykke med hans egen broder og huggede ham mesten hans ene ben af". ... For hans salig farbroders "sygdom og død Anders Jensen der for tingsdom offentligt med pålagt hånd sigtede og beskyldte MPS". 316r-316v. - En mand i Søby vidnede, "at tre dage førend MPS blev indsat på Åkær, da fulgtes hun med ham til Gylling kirke. Da havde de for snak, at hun skulle være årsag i, at Jep Andersen blev omkommet. Da svarede hun: Det skader ikke, da var det mange om det". 316v-317r.

Tv. 27/7 1618. Sognepræsten i Gylling hr. Bertel Johansen vidnede, at i den tid, han havde kendt MPS, "da har hun været berygtet for spøgeri og "kla(n)derismunndt"". Dette bekræftedes af 22 mænd, som havde kendt hende i op til 20 år. 317r.

Tv. 24/8 1618. Troldkvinden Læmme Sidsel Jensdatter udlagde MPS som en offentlig troldkvinde "og sagde, hun måtte have været brændt for 20 år siden og hende beskyldte for, at hun malkede en ko på Søby mark i fandens navn i en kande og fik en kone i Gylling det, for hun ville have mælken af koen. Læmme Sidsel kom til MPS en gang i faste og bad hus af hende. Da sagde hun, at hendes ovn var ikke varm, ikke heller (turde låne) hende hus for et ords ("aard") skyld. Så gik hun der næst optil og fik hus, og hun lovede hende, hun skulle tale med hende om morgenen. Da ville hun give hende et hønseæg; thi hun samme tid ville lægge en høne på nogle æg; men hun fulgtes om morgenen med hende imellem Gylling og Søby. Der tog hun sig noget vand, som hun ville kærne med". 317r-317v.

Tv. 3/8 1618. Troldkvinden Mette lauridsdatter Kongens bekendte, at MPS var en vitterlig troldkone, som "med var på Alrø på sanktvalborgnat med de andre deres selskab at ville forgøre Knud Kræmmer". Ligeledes var hun med hende og hendes selskab "3 uger for påske sidst forleden på Bjerrelide (Bjerre s.) at ville forgøre byggen, og så blev deres skriver Gryder Knud i Odder kastet omkuld. Så kunne det ikke lykkes for dem, og den tid han faldt omkuld, faldt deres orme fra ham, som de skulle bruge dertil, og faldt på kiddike¹² og "knob"¹². Da fik byggen ingen skade; men kiddiken blev fordærvet, og ville hun ikke tilstede, at de skulle fordærve kornet, for hun havde selv kornet sået, og derfor blev deres skriver omkastet". Ligeledes bekendte hun, "at MPS havde kastet ondt i Eskes stue i Lerdrup (Gylling s.), for hun var skilagtig med hans søn, og siden har hans hustru og folk haft onde pokker og fransosen¹³, og har kostet ham mange penge, og hedder hendes dreng "Kragh". Item¹⁴ MPS, Kirsten Lisbjergs, Mette Bagerkone i Hundslund og flere deres selskab de dansede tre eller fire gange ved sanktmikkeltid (29/9) at ville have forgjort lensmanden og (slotsfogeden) Peder Segemand. Dernæst beskyldte Mette Kongens MPS, at hun for nogen tid siden stod i Gylling "thylled"⁴ for Søren Jørgensen i Gylling, der han kom kørende, og samme tid blev noget skarn støttet på hende, og derfor kastede hun ham den sygdom på, så han lå udi 10(?) uger ved sengen. Mette Kongens ydermere at have bekendt, at MPS og hun selv og deres selskab de var alle sammen med at sætte kobberhesten ned for fiskene, og har været der nedsat på 7 års tid, og står samme hest nærmere ad(?) Hjarnø og Alrø land end dette land. Engang kørte Rasmus Mikkelsen i Saksild til Åkær og ydede noget mel. Da han kom til langbroen, der gik MPS på stenene, og hesten stættede noget vand på hende, og derfor lovede hun, han skulle få en skiden aften, inden han kom hjem, hvilket han også gjorde; thi han blev kvalt og omkommet i vand og "døyet"¹⁵. 317v-318r.

Kirkenævninger svor MPS skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

- 1 Måske Kalkars døre, d.v.s. tosset.- 2 1/4 kande, d.v.s. 1 pot. - 3 Solnedgangstid. - 4 Etymologi og betydning ukendte, kaldes også digeled. Måske et egennavn. - 5 Vel i en tønde liggende på gulvet. - 6 Fedme. - 7 Muligvis Fejlbergs år(d), d.v.s. en stod kniv. Måske en ur(fugl)? - 8 Gavn, nytte. - 9 Lugte. - 10 Svandt hen. - 11 Om foråret. - 12 Se noterne til 1618B nr. 118. - 13 Kopper og syfilis. - 14 Ligeledes. - 15 Dynd.

1618B nr. 165. Trolddomssag mod Maren Laurids' i Trustrup (Hundslund s.).

Tv. 10/8 1618. 16 mænd vidnede, "at for 18 år siden da blev gamle ML røbet og beskyldt for trolddom ... af en person, kaldes Snærildtyv". Der blev sat borgen for hende, "indtil hun nogenledes kom derfra". Siden havde hun haft et ondt rygte for trolddomskunster. 320r.

Tv. 24/8 1618. En datter af Helle Jensdatter i Trustrup vidnede, "at på 11 uger nær 2 år da lå hendes moder på hendes sotte- og sygeseng, og hun daglig var hos hende og løftede og lettende hende. Da hørte hun idelig og hver dag, hendes moder kom på hendes ben, at hun klagede på ML for hendes sygdom, og engang var ML inde hos hendes moder. Da sagde hun det selv til hende, at hun var årsag i hendes sygdom, og samme tid stod hendes moder op til en skive med hendes ryg, og gav hun hende samme tid nogle nye korn-gryn". Også til mange andre havde Helle Jensdatter sagt, at det var ML, der havde forvoldt hendes sygdom. 320v-321r.

Tv. 3/8 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens bekendte, at ML havde været "med på Alrø på sanktvalborgnat ... at ville forgøre Knud Kræmmer. Så og var hun med en ganske måned i Elle Jens' sals ("salsø")¹ i Hundslund at forgøre Poul Nielsen". Ligeledes var hun med på Bjerrelide(I alt væsentligt en gentagelse af s. 294 "på Bjerrelide ... I alle røbet i år"). "Item var ML med at forgøre Kirsten Lisbjergs fæstemand. Item var hun om i år 2 gange at ville forgøre (ridefoged) Jacob Jensen i Kanne (Hvilsted s.), for han var hende imod med det korn, hun (fejl for han(?)) vilde have af hendes søn. Item bekendte Mette Kongens, at ML var med alle de andre deres selskab at sætte kobberhesten ned i Nørstrand for fiskene, og har den været der nedsat på 7 års tid, og står samme hest nærmere ved Hjernø og Alrø land end dette land. Item var hun med at forgøre Helle Jensdatter, som døde i Trustrup, for hun "senntis"² engang med ML". 321r-321v.

Tv. 7/9 1618. Troldkvinden Læmme Sidsel bekendte, "at ML, Maren Alrøs og Sæmtøjet de forgjorde sal. Helle Jensdatter i Trustrup". 321v. - Troldkarlen Gryder Knud bekendte, at ML og 9 andre troldkoner "de var til hobe på Bjerrelide, og Karen Mortens dreng hentede mjød på Boller". 321v.

Kirkenævninger svor ML skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Stuehus eller køkken, bryggers. - 2 Skændtes.

1618B nr. 166. Sag mod Peder og Christen Færgemand i Virksund (Ulbjerg s.), som beskyldtes for uberettiget at have brugt lyngslet og tørveskær på Sundstrup hede (Ulbjerg s.).

Tv. 21/9 1618. 13 mænd, der kunne mindes i op til 30 år, vidnede, at "de mænd, som nu er og tilforn været har i Virksund færgelus, havde haft deres frie ildingsbrand med lyng og tørv og lukkelse til deres kålgård i Sundstrup hede og mark". 324v-325r.

1618B nr. 171 og 227. Sag mod Søren Madsen i Egens, der havde slået byens hyrde Niels Pedersen ihjel.

Tv. 26/9 1618. SMs tjenestekarl vidnede, "at da på søndag var 3 uger sidst forleden da befalede SM ham, at han skulle tage en rive i sin hånd og gange ud til Agrijorden til hans hø og samle det. Den tid han var kommet i marken, da kom SM ridende på en hest efter ham ned ad vejen under "Thi kiørs høff" (i andre vidner "Tieckes høff", "Ti kiordtzhøff" og "Ty kiers hytt") ud med nogle buske (i et andet vidne nogle ellebuske), og som han kom lige på buskene ud med vejen, da så han, det NP, som vogtede Egens fæ, kom ud fra samme buske og søgte SM og slog til ham med en sten ..., det SM faldt fra hesten og på jorden. Deslige så han, det NP har en økse i sin hånd og slog til SM med samme tid, og da så han, det SM og NP de løb sammen og sloges". 329v-330r.

Tv. 31/10 1618. En mand i Strandkær (Agri s.) vidnede, "at den søndag næst for sanktbartolomæidag (24/8) nu sidst forleden da var han ved Kalø, og siden han drog fra Kalø, kom han ind til Søren Nielsens i Egens, og som han sad i Søren Nielsens stue, kom SM ind til ham med en bøsse i sin hånd og stod og ladede samme bøsse med lod og krudt i Søren Nielsens stue og sagde: Nu skal jeg gå ad marken. Dersom NP Hyrde er i mit hø med Egens fæ, da skal jeg forvove mit liv på ham, og så gik SM ud med samme bøsse". 406r.

Sandemændens svor SM manddød over og til hans fred, en ed, landstinget stadfæstede.

1618B nr. 172 og 174. Trolddomssager mod Jens Jensen Dams hustru Mette Jens' i Ørting og Thomas Andersen Svarres hustru Anne Christensdatter i Rye. Der fremlægges ikke andet mod de anklagede end troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens udlæggelser samt vidnesbyrd om, at AC var berygtet for trolddom. Ikke refereret.

1618B nr. 177. Sag om årsagen til at Søren Nielsen i Smederup (Gosmer s.) var død.

Tv. 28/9 1618. En mand i Gylling vidnede, "at da på tirsdag sidst forleden var otte dage, da kørte han ad Gyllingnæs efter nogle bregner. Da så han, SN kløv op ad et træ og var midt på træet. Da sagde han, han ville lade fanden gå op i samme træ. Da svarede" fire mænd fra Smederup, "som sad der hos træet, at han skøttede intet derom. Han var en ung let dreng, og havde for:ne SN med en økse på hans bag, der han gik op i træet, og

sagde" vidnet til de Smederup-mænd, "at det var tid, SN forvarede sig for de grene, der sad over hans hoved. Da sagde for:ne Smederup-mænd, at han skulle hugge dem af først". 337r-337v. - En mand fra Halkær (Falling s.) vidnede, "at han samme dag kom til for:ne Smederup-mænd i Gyllingnæs, som de sad på jorden, og da sad SN ... i toppen på træet og huggede to eller tre hug. Så gik træet omkuld med ham, og han blev straks død". 337v. - En mand i Halling vidnede, at han omtalte dag var med de fem mænd fra Smederup "om at rodhugge den bøg i Gyllingnæs, som for er omvundet, og samme bøg huggede de på de tre sider, og der det var omhugget, hængte samme træ sig i en anden bøg, og de huggede fra den det meste, de kunne, og så strøg ... SN ... sig af sine sko og kløv så op i samme bøg, og" en af mændene fra Smederup "fik SN hans livbælte, han bandt omkring sig, og SN satte selv en økse på sin ryg under samme bælte". 337v. - 6 synsmænd hjemlede, "at de den dag var otte dage var til syn til tvende bøge i Gyllingnæs. Da så de, at den ene var rodhugget og bortført, og den anden var slaget op med rode af den, som var rodhugget, hvilken endda samme tid lå på stedet. Så og syntes dem for:ne bøg, som var rodhugget, var af modvillighed og frit forsæt hugget i for:ne bøg, som gik om med rode med SN, som blev død og ihjelslagen, formener samme bøg, som de rodhuggede; thi der var rum og plads nok på de 3 sider ved samme bøg at kunne have hugget den ud, dersom de ellers havde villet det gøre". 338r.

Sandemændene udlagde SN af våde og vanlykke at være omkommet.

1618B nr. 178. Sag om, hvad der var årsag til, at Knud Jensen i Blegind døde.

Tv. 5/10 1618. 6 synsmænd, som havde synet KJs lig, vidnede, at de syntes, "at han var faldet ned af en bøg 12 alen højt fra jorden og ned på hans hals og stødt halsen sønder ..., og hængte hans økse i samme bøg, som han lå død hos, ved 12 alen højt fra jorden". 338v. - En mand fra Blegind vidnede, "at da på onsdag sidst forleden var otte dage, var han og sal. KJ i Blegind skov og gjorde en svinesti. Og den tid de havde gjort samme sti, så ville KJ have en fold gjort uden for denne og bad så" vidnet "og tvende smådrengene ..., at de skulle gå til en mose, lå der straks hos, og hugge nogle elleris til samme fold. Så gik de til mosen at hugge samme ris, og da blev han selv ved svinestien og stak nogle torne deri, og som de tvende drenge gik og slæbte samme elleris til landet, da hørte de, at KJ faldt ned af et træ til jorden". 338v-339r.

Sandemændens udlagde KJ af våde og vanlykke at være omkommet.

1618B nr. 179. Sag om, hvad der var årsag til at Maren Madsdatter i Yding døde.

Tv. 23/9 1618. 4 mænd og en kvinde fra Yding vidnede, "at de på mandag næst forgangen var med at optage MMs lig af en tørvegrav. Da havde hun haft en fork i hånden og ville have løftet nogle tørv af noget hamp, som lå i "røde"¹, og som hun havde haft en stor tørv på forken, er forken kommet af hånden, og hun var kommet baglæns ned i en anden tørvegrav og der blevet druknet og død". 339v.

Sandemændene udlagde MM af våde og ulykke at være omkommet.

1 Blødgørelse af hør og hamp ved at lade det ligge i vand.

1618B nr. 186. Sag om årsagen til at Rasmus Rasmussen, der tjente hos præsten i Halling, var død.

Tv. 22/10 1618. Præsten i Halling hr. Jørgen Mogensen vidnede, "at anden dag sanktmikkelsdag (29/9) sidst forleden da kom han fra hus ad Amstrup (Falling s.) til et sygt menneske, og da han kom hjem igen, gik han ind i hans inderste stue og satte sig og læste i en bog". Han så intet den dag til Ole Degn og RR, bortset fra at Ole Degn "kom til hans stuedør og holdt hans hoved ind af døren, og ikke han vidste, hvad Ole Degns ærinde var". 345v-346r. - Præstens tjenestepige vidnede, "at hun og RR de for:ne dag mødte Ole Degn ved hr. Jørgen Mogensens port. Da berettede Ole Degn, at han havde været nede i Halling skov og hugget et træ, som var ham undt". Da Ole Degn beklagede sig over, at træet havde hængt sig fast, sagde RR til ham: "I har altid været en god karl. Derfor vil jeg gå med eder, løfte og hjælpe eder så meget, jeg kan". 346r. - En mand i Halling vidnede, at nævnte dag "var der en mand hos ham af Fensten, købte ham 2 grise af, og de fik en kande øl til lidkøb, og i det samme kom RR ... ind til dem, og de skænkede ham en gang eller to af deres øl, og de ville, han skulle have tøvet længere hos dem"; men han ville ikke. 326r. - Ole Poulsen (Degn) vidnede, "at den næste onsdag efter sanktmikkelsdag gik jeg til skoven at hugge et stykke træ, som jeg var "forwist", så stort som 3 små læs ved". Træet havde imidlertid hængt sig fast i et andet træ, og da han derefter gik til byen for at få hjælp til at løfte det af stubben ("stoffuenn"), traf han på RR, som efter at have hørt, hvad det drejede sig om, svarede: "Hjerte broderlille, da skal jeg hjælpe dig (det) ned". Sammen med en tredje mand var de gået ud i skoven. Da RR så træet, "tænkte han, det var os for stærkt. Da sagde han: Jeg vil gå op og hugge det ned. Da sagde jeg: Ved min salighed skal du ikke. Så løftede vi, og som vi løftede, da tog

han øksen og hængte den på sit bælte og begyndte at gå op i træet. Så fik jeg fat på ham i midjen og tog ham ned. Så tog vi 3 løftestænger ("løffte stonng"), og han befalede, hvor vi skulle løfte hver for sig. Som vi så står, tog han efter øksen igen og satte den på sit bælte og løb op ad træet mod begge vores vilje og minde. Så bad vi ham gange ned. Da sagde han: Jeg skal hugge det ned; thi dør jeg her, så dør jeg ikke et andet sted". Den mand, der var gået med Ole Degn og RR, blev "rød og gik ud til Ballensiden fra træet, og jeg gik og gråd, og som jeg gik, kom han faldende ned på sit hoved og blev liggende". 346v-347r.

Sandemændene udlagde RR af våde og vanlykke at være omkommet.

1618B nr. 187. Sag mod Vogn Jensen i Flamsted (Gunderup s.), der havde slået Knud Christensen i Volsted ihjel.

Tv. 5/10 1618. Anders Christensen Bygsæk i Volsted og Berete Nielsdatter i Flamsted vidnede, "at de nærværende hos var ved Flamsted den 16. september sidst forleden og der så og hørte, at den tid Christen Jensen i Flamsted kom op ad bakken østen for Peder Gregersens gård, da kørte sal. KC for ved Christen Jensen. Så kom VJ ud af Peder Gregersens nørre dør med en kæp i hans hånd og søgte i vejen for KC med samme kæp og gik til hesten ved den venstre side og tog fat i tømmen og fulgte den så til vognen, som KC sad i, og sagde til ham: Du og jeg har noget at skifte med hverandre. Så slog han ham 2 slag i venstre side af hans hoved. Så svarede KC: Lad mig af til dig. Ret som han skulle rejse sig op og stå af vognen, da slog VJ til ham med for:ne kæp under hans venstre øre, så at han faldt alt død ned under vognen, og den tid KC lå under vognen og rørte sig intet, da sprang (vidnet) Anders Christensen (Bygsæk) af vognen fra Christen Jensen og sagde: Hvi røver I så livet af folk på vor rette hjemfarende vej fra vor husbonds gård. Da svarede VJ: Hvad vil din skælm have. Du skal fare den samme færd, og slog så Anders Christensen to slag på hans venstre arm, og Anders Christensen måtte så undløbe. Imidlertid kom (det andet vidne) Niels Pedersens datter Birgitte (eller Berete) Nielsdatter ud og sagde til VJ: Hvi handler I så med min morbroder. Da svarede VJ: Hvor er din fader og unge Christen Bygsæk. Jeg skal danke dem af alle sammen. Min kone og børn skal ikke græde efter mig, og min dyne sidder ikke fast i døren. Jeg har ikke uden et liv at sørge for". 347r-347v.

Sandemændene svor VJ manddød over og fra hans fred.

1618B nr. 188. Sag mod Rasmus Jensen "Kiørtt" i Hemmed, der havde slået Niels Pedersen i samme by ihjel.

Tv. 15/10 1618. En mand i Gerrild vidnede, "at den onsdag for sanktmik-kelsdag (29/9) sidst forleden da var han i Emmedsbo (Hemmed s.) til Peder Stigsens at syne(?) nogen skov. Da samme tid var der nogle mænd hos Peder Stigsens, som har været i Emmedsbo skov den at overse og taksere for ol-den. Da som de havde siddet og drukket 2 kander øl eller flere, da gav NP ... RJ mange slemme ord og sagde til RJ, at han skulle få skam og skulle få et fandens mod, førend han kom ad Hemmed med ham, og så han, at NP først tog i RJs skæg og rykkede og så siden yppede sig tit i trætte med RJ og slog ham tvende gange på sin mund, og da hørte han, at Peder Stigsen bad, de skulle være tilfredse og intet parlament¹ yppe i hans hus ..., og så gik NP ud og ville gå hjem ..., og RJ blev endda siddende der ved en stund hos Peder Stigsen, førend han gik ud". 349r-349v. - Ole Bonde i Em-med-sbo vidnede, "at samme for:ne dag imod aften så han, at NP kom gangende op fra Peder Stigsens gård og omkring hans gård og gik op ad Hemmed-vejen og truede og bandede ved sig selv og så sig tilbage, ligesom han gik, og der han kom noget op i skoven vesten Ole Bondes gård, satte han sig om med vejen ved et træ. Om en stund derefter kom RJ gangende og ville gå hjem-ad, og der han kom til NP, sprang han op fra træet, som han sad, og da hørte han, at de bandede og skændtes til hobe og slog ad hverandre med de-res økser". Da han løb hen til dem, så han, at "NP lå på jorden og var slaget omkuld". 349v.

Sandemændene svor RJ manddød over og fra hans fred.

1 Skænderi, kiv.

1618B nr. 192. Sag mod Hans Vorm i Serup for ulovlig skovhugst.

Tv. 9/6 1618. "Som HV havde sit tredje ting til Poul Mortensen for noget vedtømmer, var udvist til den gård, de ibor, da er fremkommet Poul Morten-sen og dertil svarede for tingsdom, at den eg, han (HV) bekom i Holme skov (Serup s.), var vel så god, han solgte 20 alen træ til lejder¹ til Viborg af, siden det var brændt af byen, som var rodhugget". HV aflagde ed på, "at han ingen rodhugne træer har bekommet nogetsteds enten i Holme skov eller andetsteds uden minde, og at skovfogeden vel havde ... tiltalt ham, om han havde enten bekommet rodhugget eller vindfaldt i nogen måder ulo-vet". 354r-354v. - Poul Mortensen "gav last og klage på HV for en (anden) eg, han nu i forgangen faste huggede i begge deres gårds skov, Serup Nør-reskov". 354v.

1 Vandrett tømmer foroven eller forneden i bindingsværksbygninger.

1618B nr. 194. Sag mellem Anders Jensen Kræmmers enke Mette Anders' i Ebeltoft og hans broder Søren Jensen i Borregård (Dråby s.) om 3 sølvskeer, der var forsvundet fra Anders Kræmmers bo.

Tv. 12/1 1618. Der frenlagdes en seddel, i hvilken sognepræsten i Ebeltoft hr. Niels Pedersen bekendte, "at SJ var hos mig ved Dråby kirke og begærede, jeg ville intet band føre for de sølvskeer, MA havde ladet lyse efter; thi han sagde, han vidste, hvor de var". Til skolemester i Ebeltoft Søren Nielsen Lett havde SJ ligeledes ved Dråby kirke sagt, "at han vidste, hvor de 3 sølvskeer var, MA havde ladet til bands efterlyse, som hun ville lade band føre for". 358r-358v.

1618B nr. 196 og 197. Sag mod Lars Madsen i Vinderslev, som Mikkel Andersen i samme by beskyldte for ulovligt krohold.

Tv. 30/3 1618. MA "gav last og klage på LM, at han holder en almindelig kro i deres by til stor skade og brist og Guds fortørnelse, og var begærende, at dette måtte afskaffes. LM ... svarede, at han ikke har "sidt" (fejl for "kiøbt"(?)) noget øl i købsteder, men somme tider brygger hans hustru ham en tønde øl til hans behov og til hans nødtørft og hans børns og hustrus underholdning og tæring". 361v-362r. - MLs svar fik MA til at sige: "Du holder et uærligt horehus og tyvehus". 359v.

Tv. 20/4 1618. Et vidne erklærede, "at det er ham fuldt vitterligt, at LM holdt en almindelig kro", medens en anden sagde, at han ikke kunne benægte, "at LM jo har solgt to tønder øl undertiden og dermed holdt sit hus ved magt, når han havde øl, dog ikke altid". Endelig forklarede fem vidner, "at så tit og ofte, som han har haft øl og brygget øl, da har han solgt det for penge, hvem som der havde behov af det undtagen det til hans eget behov, dog han ikke altid almindeligt har haft øl at sælge for penge". 361v.

1618B nr. 200. Trolldomssag mod Margrete Ovesdatter Munks i Århus.

Tv. 24/9 1618. 4 mænd, som den 18. september var i MOMs hus for at skrive hendes gods, vidnede, at "iblandt andet, som da var i huset, fandtes den gamle pude, som da var der til stede, som lå næst under den øverste pude, som lå i MOMs seng, og i for:ne gamle pude er våret derpå ud af gamle klude adskillige, mange slags både lærred, vadmæl, klæde, låddent fåreskind og andet mere, som ikke vel kan kendes, hvoraf det er. Derforuden fandtes at være fyldt i samme vår rughalm, bygghalm, havrehalm, boghvedehalm, hø, fjer, hestehår, fæhår, svinehår og meget mere adskilligt. Tilmed fandtes i

samme gamle vår fire sten, som ikke var ens dannet. Item fandtes i MOMs stegers en lerpotte, som da var der til stede, med en sten til låg derpå, som er med en liden klud "tapett" (måske "stapett") "dett" (vel fejl for "thett", d.v.s. tæt) og fast omkring, med nogen underlig tingest i samme potte, som lugtede meget ilde, og med en sort gørntråd¹ knyttet oven over samme stenlåg, som var på samme potte. Så blev der for tingsdom tiltaget og opnævnt til syn mester Wulf Baltersen, Markus Badskærer, Kjeld Bager og Ove Sørensen Bager ibidem, som skulle syne og forfare, hvad som helst der var i samme potte, hvilke der da for dom hjenlede og kundgjorde, at de da ved tinget så samme potte, og var et underligt stenlåg derpå, og syntes dem, at det var lige sådant, det, der var i samme potte, som noget fint, og var hår iblandt og underligt, slemt djævelskab, som de ikke kunne kende, hvad det var, og lugtede meget ilde". MOM bemærkede, "at dersom hun havde vidst, at samme potte skulle have kommet der, skulle hun vel tilforn have borttaget den og sat den på et andet sted". 364v-365v.

Tv. 22/10 1618. MOM bekendte, "at det sidste barn, som var et drengebarn, hun fik hen ved 30 år siden, det blev sygt af en halsbrynde^{1a}. Så kom der en skipper til hende. Han gav hende noget rottekrudt, og så lagde hun samme rottekrudt i hendes skab. Siden befalede hun hendes pige, at hun skulle gange til skoven og tage hende noget "Staker" (eller muligvis "Naker")², og da tog pigen hende det stykke papir, som rottekrudtet var i, og MOM gav selv barnet noget deraf i noget øl, og så døde barnet på tredje dag derefter". 365v.

Tv. 1/10 1618. En mand i Århus vidnede, "at nu i år, hans hustru lå i hendes barselseng, kom MOM ind til hende og gav hans hustru onde skændsord og sagde til hende: Du skal vel have folk behov, førend du kommer op, som du ligger, og at hans hustru efter det, MOM havde sagt til hende, lå hun på hendes sotteseng i 14 uger". 365v-366r. - En anden mand i Århus vidnede, "at han har kendt MOM i 30 år for at være en troldkvinde, og engang, for han sagde til hende, at hun lå i horeri med en mand der i byen, da lovede hun ham, at han skulle få en ulykke og få et ondt mod, òg en kort tid derefter timedes ham en stor skade, og så hans hals blev sønderslaget uden nogen brøde der på Århus gade". 366r.

Tv. 8/10 1618. Jørgen Bødgers kone i Århus vidnede, "at det første hun var hendes nabo, hun var på Fiskergade, da kom dem nogle ord imellem, som snarligt naboersker kan gøre, og siden i langsommelig tid og idelig lå hun altid i klammer og kiv med hende fattige kvinde, og derover lovede hun og tilsagde hende meget ondt ..., og er hende så straks efter sådanne tilsagn og løfte en salsom og unaturlig sygdom påkommet, som hendes naboer, sogne-

præster og mange ærlige godtfolk vitterligt er, at hun ikke i langsommelig tid, hårdt ved 5 år, (har) enten været før eller tilpas, men som en arme Guds fange ligget ved hendes seng i værk og pine". 366r-366v.

Tv. 12/8 1618. Troldkvinden Mette Lauridsdatter Kongens bekendte, "at der er en kvinde i Århus ved navn MOM, hun har gjort Jørgen Bødgers hustru hendes sygdom, og bad Mette Kongens Jørgen Bødger, at han skulle flytte hans seng og tage den pude og dyne deraf, som ligger næst den nederste dyne, og skulle hverken han eller hans hustru ligge derpå, og han skulle tage af alle slags "gor" (fejl for "goe", d.v.s. gode) urter og syde dem i en ny lergryde eller nyskuret kedel under lukket låg og slet intet spilde deraf, ikke heller at lade syde det over, og skal være skovmærker, og korralblommer ("qurelblommer")³ er deriblandt, og så skal kvinden bades dermed, og så skal han købe nogle ferske ål for 3 eller 4 skilling og skære lidt af hovedet og lidt af halen og intet flå dem, men syde dem med salt, væld ("well")⁴ majmånedsmør deri og så gammelt øl med stødt annis i og gammelt smør, og så give den syge kvinde det, og har samme kvinde været syg i 4 1/2 år, og dersom hun får ikke andet middel dertil, inden 5 år er fuldt ude, da dør hun". 367r-367v.

Kirkenævninger svor MOM skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

- 1 Tråd af fint uldgarn. - la Halsbrand, her måske halsbetændelse. -
- 2 Stak er et langt, spidst vedhæng på blomster og blade specielt på nogle græsarters blomster. Nakke(bær) er en slags jordbær. - 3 Anemoneblomster. - 4 Kog.

1618B nr. 202. Sag vedrørende bundgarnsstader, der var anbragt ulovligt ud for Nørholms og Klitgårds (Nørholm s.) grunde.

Tv. 23/5 1618. 6 synsmænd hjemlede, "at de, som da i går var 14 dage, var med på Klitgårds og Nørholms grund og forfarede sejldyb. Da så de først, Orffitz Krasses garn stod for yderlige, og fandtes der 9 alen vand og et kvarter ved hans hovedstabler¹, Hans Poulsens garn stod og for yderlige, og fandtes der ved hans hovedstabler 9 alen vand og et kvarter, Margrete Jørgensdatters garn, så og (præsten i Nørholm) hr. Mogens Thomsens garn også 9 alen vand og et kvarter ved hans hovedstabler, Gregers Christensens tvende garn stod og for yderligt, og var 10 alen vand ved hans hovedstabler af samme garn, Mikkel Simonsens garn stod og for yderlige, og var 8 alen vand ved hans hovedstabel, Poul Krasses garn, som stod på den 8. lænke², stod og for yderlige, ved hans hovedstabel var 8 alen vand og noget mere, Margrete Jørgensdatters garn på den 9. lænke stod og for yderlige, og var 8 alen vand ved (hendes) hovedstabler og end mere". De to af de omtalte personer blev stævnet ved deres (fisker)boder ("buoe"), de andre til

deres huse. 371r-371v. - 6 synsmænd vidnede, "at de på fredag var 14 dage var på fjorden på dybet uden for (Nørholms og) Klitgårds grund. Da så de" ovennævnte personers "garn standende en part på 10 alen og en part på 9 alen og et kvarter og somme 8 alen og noget mere. Stod samme bundgarn for yderligt i kgl. Majestæts sejldyb og i "forstrøgitt"³ for sildens opgang". 371v.

1 "Hoffuedtstaffuele", pæle for enden af bundgarnene. - 2 Række af bundgarnsstader. - 3 Området.

1618B nr. 209. Sag om et sølvbælte på 24 lod¹, som havde tilhørt en kvinde i Tvenstrup (Odder s.).

1 24 lod sølvvægt er det samme som ca. 250 gram.

1618B nr. 212-220. Trolddomssager mod Søren Andersens kone Mette Sørens eller Plovmands i Gylling, Simon Clemensen Degn i Gylling, Mikkel Storms kone Maren Mikkels i Halling, Karen Rasmus' Fiskerkone i Gylling, Søren Jørgensens kone Anne Sørens i Gylling, Inger Mikkels i Vadsmølle (Falling s.), Jens Andersens kone Maren Jens' i Fensten (Gosmer s.), Mikkel Peder-sens kone Mette Mikkels i Kysing (Saksild s.), Søren Jensens kone Birgitte Pedersdatter i Søby (Gylling eller Gosmer s.). Mod de anklagede fremlagdes der ikke andet end troldkvinderne Maren Pouls kaldet Sømtøjet, Mette Lauridsdatter Kongens og Sidsel Jensdatters kaldet Læmme Sidsels udlæggelser. Ikke refereret.

1618B nr. 221. Sag mod Jens Pedersens hustru Birgitte Ibsdatter i Gylling, som beskyldtes for at have ombragt to af sine børn.

Tv. 19/10 1618. Troldkvinden Maren Pouls kaldet Sømtøjet bekendte, at BI "havde fået tvende børn ved JP, som hun nu har til ægte, og var fire år imellem, hun fik samme børn, hvilke tvende børn BI myrdede og omkom". Hun havde været hos Maren Pouls om råd dertil, som hun lovede, "dog hun gjorde det ikke". 397v.

Landstinget dømte dette tingsvidne magtesløst.

1618B nr. 222. Sag mod Jens Mikkelsen Vorm i Kastbjerg, der havde slået Søren Jensen, som tjente i Edderup (Sem s.) ihjel.

Tv. 24/10 1618. To kvinder, en fra Kastbjerg og en fra Edderup vidnede, "at de den dag måned sidst forleden da agede de fra Mariager med JMV, og der de kom på Edderup mark, da kørte JMV over en rugagerende ved vejen, og sal. SJ kørte ad vejene ("vegenne") for ved dem med en harve. Da sagde SJ

til JMV: Hvi kører du der, din tyv og din skælm, og tog 2 sten op og slog til JMV med den ene sten og ramte ham på hans arm og drog hans kniv ud og søgte JMV med". JMV sprang derefter af vognen med en fork eller et spyd, hvormed han tilføjede SJ de sår og slag, hvoraf han døde. 399r-399v. - En mand i Gerlev, i hvis hus SJ døde, vidnede, at SJ til ham havde bekendt, at "JMV kørte over en agers ende på Edderup mark, og derfor kaldte han ham tyv og skælm og slog ham med en sten og drog hans kniv ud og søgte JMV med, førend han slog ham". 399v-400r.

Sandemændene svor JMV manddød over og fra hans fred.

1618B nr. 224. Sag mod Søren og Niels Munk til Mølgård (Havbro s.) for injurier mod Ernst Diede og hærværk begået på hans gård i Ebdrup (Farsø s.).

Tv. 15/8 1618. 6 synsmænd hjemlede, at de denne dag var i Ebdrup til ED hans (gård) og der synede en kammerdør i stuen ... Da så de, at der var slaget 2 slag af dør(en), som dem syntes var slaget med en øksehammer¹, og den stabel^{la}, som havde siddet i dørringen, døren skulle læses ("lesis")² i, den var afslaget og lå på jorden". 402r-402v.

1 Øksens flade nakke. - la Tappen i et hængsel. - 2 Låses, inde-sluttes.

1618B nr. 227 se 1618B nr. 171.

1618B nr. 228. Sag mod Peder Nielsen Lyngholm i Skygge (Engesvang s.), som beskyldtes for at have krænket skellet mellem hans og Niels Madsens agre.

Tv. 21/4 1618. 6 synsmænd hjemlede, "at de denne dag var til syn på Skygge mark til noget rug. Da så de norden for PNL hans toftejord var vendt på tre af NMs rugagre, og de to agre havde ploven slidt over, og somme steder var "nedere" så vidt ind i rugen, at de ikke ligere kunne se, end PNLs grønne jord var ærjet¹ ind i rugen, så vratmålet² var noget forvildet for en agers ende, og noget af rugen omærjet 5(?) alen langt ind i enden af en ager, og rugen omærjet". 408r.

1 Pløjet. - 2 Mindre stykke af en ager, navnlig liggende for enden af ageren og fungerende som forpløjning eller skel.

1618B nr. 230. Sag om pligten til at holde Halkær bro (Bislev og Ejdrup s.) ved lige.

Tv. 23/7 1618. 8 synsmænd hjemlede, "at de da på mandag sidst var til syn til Halkær bro ... Da er samme bro meget bygfældig og stander på rav¹, så man kan der ikke over komme uden stod fare, og skal den slet opbygges af ny og forlænges i begge enderne, og ikke den kan opbygges ringere end 200 sletdaler både broen og så vidt begge enderne, som det sig bør, og hvis tømmer, som nu i broen er, det er gammelt og forrådneth og dertil forstykket², så det tjener intet dertil igen". 411v.

Tv. 18/6, 10/8 og 25/9 1618. 24 mænd fra henholdsvis Slet herred, Hornum herred og Ål birk begærede på deres egne og menige herreds- og birkemands vegne, at lensmanden på Ålborg slot "ville vel gøre og forhjælpe dem Halkær bro (at) færdige, at de måtte komme derover, når deres ærinde falder, som er deres rette alfarvej både til Ålborg, til Nibe, til skove og fra, så og en part til deres herskabs gårde, og på det at deres alfarvej ikke måtte blive dem forment for, og at samme bro måtte blive færdiggjort såvel som ved begge enderne, så at enhver fattig mand kunne komme derover uden skade". 412r-412v.

Ved dom af Hornum herredsting 9. november 1618 var Torstedllunds (Årestrup s.), Store Restrups (Sønderholm s.) og Pandums (Vokslev s.) bønder blevet dømt til "at tilhjelpe for:ne Halkær bro at bygge og færdigholde". Da dommen blev appelleret til landstinget, gjorde de tre godsers ejere i midlertid gældende, at Halkær bro "af de lodsejere, som Halkær (Ejdrup s.) har haft, nogen tid siden at være bygget dem og deres tjenere til bedste, og de skulle have holdt svingel³ derpå og deraf oppebåret penge af fremmede, som der ville over", hvilket fogeden på Halkær ikke ville benægte. 413v.

1 På hæld. - 2 Sønderdelt. - 3 Bom.

1618B nr. 233. Trolddomssag mod Laurids Nielsens hustru Sidsel Nielsdatter i Forlev (Skanderup s.). Der fremlagdes ikke andet mod SN end troldkvindernes Maren Brandts og Mette Lauridsdatter Kongens udlæggelser. Ikke refereret.

1618B nr. 235. Sag mellem lensmanden på Stjernholm (Horsens) og ejeren af Møgelkær (Rårup s.) Knud Gyldenstjerne om, hvilke ugedagstjenere til Møgelkær, der boede i det sogn, hvori denne gård lå, og således var skattefri.

Ifølge et tingsvidne fra 1565 løb skellet mellem Rårup og Skjold sogne i graven om Møgelkær, og ifølge et tingsvidne fra 1617 lå gårdens marker i Rårup, Skjold og Bjerre sogne. Tingsvidnerne blev ikke fremlagt, da sagen blev opsat. 418v-419r.

1618C nr. 1. Sag mod Niels Christensen Mand i Holstebro, der anklagedes for at have slået Oluf Nielsen Tornager i samme by ihjel.

Tv. 9/12 1617. 6 synsmænd hjemlede, at de den 2. december i lensmandens og byfogedens overværelse havde synet ONTs lig. De så, at han havde et sår over det højre øje, "desligeste så de, at hans hals var sønder i to, som dem syntes at være hans død og bane, og de ikke at kunne se eller forfare, at han var opfyldt med vand i livet, som andet levende kreatur plejer at være, når det er druknet". 1r-1v. - Jens Jensen i Holstebro vidnede, "at da på lørdag var otte dage sidst forleden" fandt han ONTs lig stående i åen. "Hans fødder stod ned i bunden, og hans hoved stod op i vandet, så at der var ikke dybere vand over hans hoved end henved et kvarter dybt, og hans hænder de hængte ned ved hans side ..., og han stod så nær ved landet, at han kunne række til ham med hans hånd. Så rørte han ved hans trøje med en lyster, og straks flød han". 1v-2r.

Tv. 16/12 1617. Ovennævnte Jens Jensen vidnede, at han den 29. november havde været ude at lede efter ONT, "og der han ledte efter ham, da fandt han ham stående i åen ved den søndre side i åen vesten "Nebesbierig" norden ved "Øster Lundz Agers" ender". 2r.

Tv. 9/12 1617. Jep Christensen, bysvend i Holstebro, vidnede, "at da på fredag var tre uger sidst forleden, gik han med Simon Nielsen, byens kærner ("kimler"), at skulle kræve nogen skat på byens vegne. Da kom de ind med ONT i hans hus, og som de var der indkommet, kom NCM også derind at ville hente noget af hans foder ud, som der lå inde. Så sad de tilsammen og drak en kande øl, to eller tre. Så ordedes NCM og Jep Bysvend (fejl for ONT) tilsammen om nogle får. Da sagde NCM, at ONTs hustru Barbara havde vænnet ("vondt") dem til at springe i kålgård ("kold grdt."). Da svarede ONT ...

Du skal aldrig føde samme får så vel, som hun fødte dem. De fik næsten hver af dem to lam hvert år. Så gik Jep Bysvend ud fra dem". 2r-2v. - Ovennævnte kærner Simon Nielsen vidnede, "at samme tid hørte han, at NCM og ONT de ordedes ved om samme får. Da sagde ONT, at dersom han kunne ikke være i hans hus, da ville han gå ud af det med de dannemænd". 2v. - Jep Bysvend vidnede desuden, "at den tid han var udgået fra for:ne mænd og gik i kirken til klokken ("klachen"), da kom ONT til kirken til ham og stod i kirkedøren. Da spurgte Jep Bysvend ham ad og sagde: Hvad gør du her? Da svarede ONT og sagde: Jeg kan ikke være i mit hus for NCM, og så kom Simon af kirken til dem. Så fulgtes de ad og gik til Jens Eskesen, og der sad de og drak en kande øl eller to med hverandre, og så gik han ud fra dem". 2v. - Kærneren Simon Nielsen vidnede ydermere, "at den tid de sad inden til Jens Eskesens og drak, da sagde ONT, at NCM ville unde ham hans søster, og derhos sagde han: Vil jeg ikke have hans søster, da må en djævel have hende". 3r. - Jens Eskesen vidnede, "at på fredag var tre uger da sidst forleden om aftenen ved det pas, folk tændte lys, da kom (kærneren) Simon Nielsen, ONT og Jep Bysvend ind til hans om nogen bestilling, som han skulle bestille for Simon Nielsen på byens vegne. Da sagde ONT: Vi vil have en kande øl, før vi går, og så sad de tilsammen ved skiven og drak hver en kande øl, og så gik Jep Bysvend ud fra dem, og ved en halv stund derefter stod ONT op og ville gå. Da sagde Simon Nielsen til ham: Vil du bide en liden stund, da vil vi følges ad. Da sagde ONT: Nu vil jeg gå og give eder Gud i vold". 3r.

Tv. 23/12 1617. NCMs hustru og tjenestepige vidnede, "at NCM han var i hans hus, da på fredag var 5 uger, om aftenen, der klokken var imellem 5 og 6, og den ganske nat over til om morgenen, klokken var 7". 3r-3v.

Sandemændene svor NCM kvit for samme sag.

1618C nr. 10 og 23. Trætte mellem lensmanden på Riberhus og Frederik Munk til Krogsgård (Tjæreborg s.) om retten til fiskeri i den bæk og strøm, der løber fra Krogsgård mølle og ud i havet.

Tv. 2/12 1617. Ridefogeden på Riberhus var på sin husbonds vegne kongens "tjenere i Tjæreborg deres fulde og frie hjemmel til al brug til midt-strømmen i den bæk og strøm, som løber fra Krogsgård mølle og ud i havet, så vidt kongens grund støder på samme bæk og strøm, indtil FM beviser samme bæk og strøm at være hans endel eller og beviser sig at have nogen særlig rettig og lovlig adkomst at må nyde og bruge kgl. Majestæts grund og ejendom i samme bæk og strøm såvel som hans egen". 17v.

Tv. 2/9 1617. 16 mænd, der kunne mindes fra 21 og op til 50 år, vidnede, "at de "fremsette och hamsette"¹ i Krogsgårds bæk har altid været og brugt til Krogsgård i FMs tid såvel som også i hans forældres og formands tid ulastet og ukæret i alle måder, så mange, som de der har villet sætte og bruge, og ikke nogen midlertid har haft "nogen hamsett" eller fiskeri i Krogsgårds bæk imellem havet og Krogsgårds "hamset", ikke eller har der været brugt nogen ålegårde eller "hamsetter" imellem Krogsgårds "hamset" og mølle i for:ne bæk, siden Søndermark blev opbygget, og den ejendom var lagt under Krogsgård". 42v-43r. - Christen Kallesen i Tjæreborg sagde, "at han havde budt FM en okse, og han ville endda give ham en okse, om han måtte have "en hamsett" næst efter ham". 43v.

1 En hamme var en ruse specielt til ålefangst.

1618C nr. 15. Sag mod Anne Pedersdatter i Lemvig, som hendes mand Poul Svendsen beskyldte for utroskab begået med Christen Kyndesen Smed i Helldum Kirkegård.

Tv. 17/3 1615. 24 borgere i Lemvig vidnede, at de "havde hørt rygte og tidende, at CKS og PS hans hustru AP havde været berygtede, at de en tid lang havde ligget i et utugtigt levned med hverandre". 28v-29r. - PSs ene søn (af et tidligere ægteskab) vidnede, "at han det andet år imellem en torsdag og en onsdag om natten 1614 da så han, at CKS og hans faders hustru AP lå tilsammen i deres storstueseng", medens den anden søn vidnede, "at da næst forgangende år, hans fader var borte på hans rejse for mikelsdagstide (29/9), da så han, at CKS og hans faders hustru AP lå til hobe i deres lillestueseng". 29r. - PS fremlagde følgende skriftlige klage over AP og CKS, "at han først i det år, som er det 1609., har han først slaget sig i køb og handel med hende imod min vilje og samtykke, i midlertid jeg har været udenlands, endogså den stund jeg har selv været i byen, og aldrig CKS har købt eller handlet med mig selv for en penning i sine dage. Jeg har ofte forbudt og talt mundtligt med ham selv, at han intet skulle handle eller købe med hende; men det har intet kunnet hjælpe mig, men det blev jo længere og værre, og nu siden hans kone er død, har han ligget i et slemt ukristeligt og utugteligt levned med hende nu i nogle år, hvilket jeg formener intet ærligt menneske "welst" anstår. Item når jeg er udsejlet med mit skib her fra byen, da har han været her i min gård og holdt hus med hende og søgt seng med hende og har indelukket dem i stuen og kamre tilsammen og unyttelig har fordøjet mine penge og gods. Item på sanktmikkelsdag 1614 sidst forleden har de været til hobe her i byen i Mads Trans' hus. Samme aften har hun draget af byen med ham og væ-

ret hos ham i hans gård i 3 nætter og dage og er så kommet i byen igen om søndag morgen. Samme søndag har han været her i byen. Da har hun draget med ham af byen samme nat igen. Så har jeg ombedt tvende dannemænd ..., at de skulle tilsige CKS, at han skulle holde sig fra min hustru og lade hende være i fred, heller de ("di" fejl for vi) skulle blive uvenner, til hvilket han har svaret disse tvende mænd: Sig PS, at dersom lod og krudt kan tage på ham, da skal jeg tage ham, førend han tager mig. Samme aften har han udsendt sin dreng ved navn Mikkell med en lang bøsse, at han skulle skyde mig med, og har ganget uden for min gård og vindue, og så har han ganget til Mads Trans' til min hustru og drukket mjød med hende, og så har han ganget uden for min gård og dør igen, og siden derefter har CKS ofte været her i Lemvig og båret en spændt bøsse efter mig. Noget derefter har jeg mødt ham på marken og har gjort ham sår og skade og mente, at han sådant sit ukristelige levned skulle afstå; men det hjalp dog intet. Han har ofte været her i Lemvig hos hende i utilbørlige huse. Desligeste har hun og ofte været hos ham i hans gård både nat og dag. Item¹ 3 nætter for helligtrekongersdag var hun stille^{1a} hos ham i hans gård. På helligtrekongersaften har jeg selv set hende i CKSs stue og slaget på en tromme. Siden er de ganget ind i hans østre stue begge to i seng tilsammen, og var jeg selv så nær, at jeg både så og hørte dem, og eftersom ærlig og velbyrdig mand Preben Gyldenstjerne, min lensmand, havde stævnet mig til Viborg snapslandsting² for den skade, jeg gjorde ham, og der jeg var afrejst ad Viborg om torsdagen, på snapsfredag ad aften noget ud på natten da har han kommet ind i Hans Guldsmeds hus, som er i min egen gård, og der udsendt en kvinde ved navn Sidsel Krag, at hun skulle gange ind til AP, han ville tale med hende. Straks er hun opstandet af sengen og ganget ind til ham og der været nogen stund inde på natten begge to tilsammen. Næste mandag derefter, jeg var i Viborg, har han sendt bud efter hende til Jørgen "Hoffuis", og der har de været tilsammen. Noget derefter er hun ganget en vej og han en anden og er mødtes oven for byen, og der har han taget hende med sig på et øg hjem til hans gård, og er blevet siden der til om torsdagen, og siden har hun været hos ham i hans gård i 3 uger og 1 dag, og siden ført hende fra sin gård og til "fare"³ i Flynder sogn og har siden selv hentet hende derfra igen og til hans gård, og da været hos ham nogen stund, hvormed hans skammelige, utugtige og ukristelige gerninger og forsæt har forvildet og beskæmmet mig min ægte-hustru. I lige måder har forvildet mig mine penge og gods". 29v-20v.

1 Ligeledes. - la Stadig. - 2 Se 1616C nr. 6 og 36 og 1617C nr. 39. - 3 Færd, rejse.

1618C nr. 23 se 1618C nr. 10.

1618C nr. 25. Sag mod borger i Kolding Hans Iversen, som ikke havde overholdt indgået forpligtelse til at fragte kongens korn og kavringbrød¹ fra Kolding til København.

Ved brev af 15. april 1616 gjorde HI vitterligt, at han havde annammet i sit skib, som lensmanden på Koldinghus "har ladet mig tilmåle og levere af slottets indkomst sammesteds, 700 tønder havre målt med Koldinghus' brændte tønde topmål, hvilken havre jeg næst Guds hjælp med mit skib skal fremføre til Københavns slot og der sammesteds levere og igen forskaffe nøjagtig kvittans og stå til rette for alt undermål". 48r.

Ved et i øvrigt ligelydende brev af samme dato gjorde HI vitterligt, at han ligeledes af lensmanden havde annammet "39 læster 6 tønder velpakket kavringbrød, beregnet i hver læst 12 tønder, som bønderne her i lenet har forbagt". 48r-48v.

Ved leveringen resterede der 75 tønder havre og 42 tønder brød, en restance, hvorfor HI blev fordelt 9. april og 27. september 1617. 48v, 49r-49v.

Tv. 2/4 1617. Jacob Andersen, der var slotsskriveren på Koldinghus Henrik Splids tjener, benægtede, at han havde haft nogen fuldmagt enten af lensmanden eller slotsskriveren til "at annamme det brød og havre, HI med hans skib førte forgangne (år) over til København, ej heller det fra sig at levere, men alene var overskikket at hjemhente kvittansen derpå, efterdi HI ikke agtede sig så snart hjem der til Kolding". 48v-49r.

Ifølge attest af 29. november 1617 var der i Koldinghus lensregnskab 1615-1616 ført til udgift: Slotsskriverdreng "Jacob Andersen for tæring fra den 19. april og til den 14. maj anno 1616 med havre, brød, smør og andet mere der sammesteds på kgl. Majestæts vegne at fra sig levere og derpå taget kvittans har han så imidlertid efter herhos indlagt registers lydelse udgivet 3 1/2 rigsdaler 13 skilling, item² til vognleje og færge-løn på hjemreisen fra København og til Koldinghus udgivet 3 ort 4 skilling". 49v-50r.

Landstinget frifandt HI, idet det antog, at Jacob Andersen havde overtaget ansvaret for ladningen.

1 Tvebakker, små runde hvede- eller sigtebrød. - 2 Ligeledes.

1618C nr. 27. Trolddomssag mod Maren Poulsdatter i Ringkøbing.

Tv. 5/12 1617. Kirsten Thades vidnede, "at for en 13 eller 14 år forleden da kom hun ind til Mads Christensen, forrige byfoged der i byen, om morgenen tidlig, som han lå på hans seng, og skæmte med ham, og som hun gik ud fra ham og kom uden døren, der mødte MP hende. Så bad hun MP i skæmts vis, at hun skulle gå ind til Mads Christensen, fordi han gad ikke lide slige folk, og sagde, at han ville tale med hende, og så gik MP ind til ham og tilspurgte ham, hvad han ville, Kirsten Thades var hos hende, at hun skulle gå til ham. Da svarede han hende, at han havde intet bud efter hende i nogen måder. Da svarede MP Mads Christensen, at Kirsten Thades skulle få en skæmfærd inden en kort tid, for hun løj ("løff") hende ind til ham, og inden den dag førend aften da kom hendes husbond Thade Richardsen i parlament¹ i for:ne Mads Christensens hus og slog en karl 3 knivslag, så samme karl var næsten død blevet, og hendes husbond udgav mesten del af hvis gode, som de havde, for samme skade". Ydermere Kirsten Thades at have bekendt, "at da for et år siden da kom MP til hende om en almisse. Da stod hun og vaskede klæder og havde ikke stunder at give, og så gik MP bort og knurrede. I det samme slog hun en spand vand efter hende. Da vendte hun sig tilbage igen og spurgte, hvorfor hun slog vand efter hende. Da svarede Kirsten Thades hende, at hun måtte slå hendes vand, hvor hun ville, og så gik MP bort og gav onde ord. En kort tid derefter inden aften da slog hun hendes arm af ledet, som hun slog efter hendes barn, og led stor pine i samme arm, førend hun fik den i ledet igen". 52r-52v.

Tv. 12/12 1617. 4 borgere, der havde registreret MPs bo, vidnede, at "da de kom ind i huset, da hængte der to sten af flint og en "stollsølle"¹ i et klæde over stuedøren, som klingrede og gav lyd fra sig som en anden klokke, hvilke to sten og for:ne "sølle" MP selv den dag da for tingsdom bekendte, at hun havde hængt over døren, og da de kastede MPs seng om, da fandt de en svøbe imellem sengen og væggen oven på halmen under hovedet, som MP lå i, og et stykke hampereb lå i en anden seng under hoveddynen, og der de så kister og skrin, kander og krus, fandtes der adskillige punge med stål i hver pung, og i kister og skrin fandtes der stål, jern, knapper, gråværk, hægter, nåle, bjælder, uldent og linnedt garn, søm, hesteko, lundstikker², "thysch boll"³, "huosler"⁴, salt, humle og andre adskillige småting, som de ikke vidste at kunne navngive, og i gryder og pletter fandtes adskillige fint og smørelse, og iblandt andet var der en gryde med nogle gryn i, der fandtes noget flæsk i grynene og en "pardestien"⁵ deriblandt. Dernæst så de en pose med noget byg i, og iblandt samme byg fandtes et hvalskæl⁶ ... På loftet fandtes adskilligt

træværk, som var trisser af skibe, træ af vogne og andre adskillige ting, som de ikke kunne navngive". 53r-53v. - 4 mænd vidnede, "at den 11. december sidst forleden i rådhuskælderen der så de, det Kirsten Thades tog af MPs klæder en pose, og i samme pose fandtes andre 4 punge og små knipper ("kneppr"), og i hver pung fandtes stål, og i samme pose fandtes en pung med noget spisekommen. Deriblandt fandtes et søm, og var i samme pose adskillige ting, nåle, pudder ("puder")⁷, løg, trip⁸, hæfter, urter, lakrids, stål og andre ting, som de ikke kunne navngive". MP bekendte, "for:ne pose var hendes, og Kirsten Thades tog den fra hende i stokhuset". 53v. - Unge Jens Olufsen Rådmand vidnede, "at ungefær 6 år forleden da kom MP ind til hans, og imidlertid havde hans piger en snak imellem dem i stegerset, at dersom MP kunne trolddom, som omtaltes, da ville de lægge en huslime⁹ ved dørtrinnet for hende. Hun skulle ikke komme over den. Så lagde Dorte Jensdatter, født i Kærsing (Brøndum s.), Vibekes søskendebarn, som da tjente hos ham, en huslime ved dørtrinnet, og da MP gik ud og ville gå hjem, da stod hun og tramlede¹⁰ for sig i døren og kunne ikke komme over limen, og MP tog limen op og sagde, at hun, som lagde den for hende, skulle få en ond færd inden en stakket tid, og en kort tid derefter da blev Dorte Jensdatter "krøbel" i begge hendes knæ, så hun endnu er en "krøbel" og vanfør". 53v-54r. - Paaske Pedersen vidnede, "at ungefær 3 år forleden ved sankthansdagstid da sendte han MP to tagkærve ("thag kierre")¹¹ af havrehalm at sno simer af, og den tid han ville have samme simer igen, da sendte han hende tre skilling med hans hustrus datter for hendes umage og for simerne at sno. Da svarede hun buddet, at hun ville endelig have 4 skilling for samme simer at sno og forholdt simerne hos sig, og siden viste han pigen atter tilbage igen og ville endelig have samme simer. Dersom hun ville have mere end de 3 skilling, da ville han give hende det, og så fik hun buddet simerne med sig og sendte ham bud med samme pige, som hentede simerne, at efterdi han ikke ville give hende den ene skilling til, skulle simerne aldrig rådne ("ronne") på samme hus, og da pigen kom tilbage og sagde ham samme tidende, gik han til hende med en tyremie¹² i hans hånd og tilspurgte hende, hvad tidende det var, hun sendte ham. Da sagde hun, at hvad hun havde lovet ham, det skulle han vederfares. Simerne skulle aldrig rådne på samme hus, og ved sanktmortensdagstid derefter faldt samme nye hus ned i stille vej, som blev tækket med samme simer". MP bemærkede, "at de to kærve tag, hun snoede i simer for Paaske Pedersen, var af rughalm, og han gav hende 2 skilling for samme simer at sno". 54r-54v.

Tv. 19/12 1617. Karen Christensdatter vidnede, "at MP havde signet hende for gulsot, hvidsot, blodsot, modsot ("muosott")¹³ og sortsot¹⁴". Ydermeres vidnede Karen Christensdatter, "at førend MP blev pågrebet, da var hun hos hende og tilspurgte hende, hvad hun ville vidne på hende. Da svarede Karen Christensdatter MP, at hun vidste vel, hvad hun ville vidne på hende. Hun ville vidne, at hun havde signet hende for gulsot, hvidsot, blodsot, modsot og sortsot. Da bad MP hende, at hvad hun vidnede ellers, da skulle hun ikke nævne den sorte sot". MP bemærkede, at hun havde signet Karen Christensdatter for modsot, gulsot, leversot ("løffuersott") og langsot". 55v-56r. - Eggert Isager vidnede, "at MP havde signet ham for hvidsot, modsot, gulsot, langsot, leversot og sortsot, og intet godt han havde deraf, men fik halvt værre derefter". 56r. - En anden mand vidnede, at MP havde signet for adskillige soter, "og hun brugte i hendes signelse disse efterskrevne ord, at den sygdom, som han havde, skulle forvisnes og forvornes¹⁵ fra ham som dug i dale, kul ("kolle") i arne og død mand under sort muld ("moell)". 56r.

Tv. 9/1 1618. Gunder Nielsdatter vidnede, "at for en to år siden og noget på det 3. år da sagde MP til hende, at der skulle være kommet 4 skulder¹⁶ på land. De skulle ikke få mange flere skulder det år, og ikke de fik mange skulder det år". Ydermere vidnede hun, "at MP sagde til hende, at de, som ikke ville give hende mad nok, de skulle ikke vinde på deres øksne det år, og sagde: Inden Mette Andersdatter, Niels Olufsens hustru, hun døde, skulle hun blive så arm en stakkelt, som hun var, og de skulle tabe på øksne dette år og bær båden op ("ber baden op") et andet sted". MP bekendte, "at hun for 3 år forleden havde sagt til Gunder Nielsdatter, at det var vel, at unge Jens Olufsen var kommet af med hans øksne. Der var kommet et halvt hundrede øksne bortdrevet til land, og efter øksnene var bortdrevet, kom der en stor vinter, og sagde, at en 50 øksne ville da tale med én mund ("thalle med enn moennt") i slig en vinter"¹⁷. Forne Maren Olufsdatter (vel fejl for Niels Olufsen) var til vedermålsting og bekendte, "at han aldrig fik så meget som en dansk skilling for 50 øksne, som MP da har omvundet". 56r-56v. - "Ydermere for:ne Gunder Nielsdatter da har omvundet ..., "at for 3 år forleden da hun var i hus med MP, da andre gik til seng, da stod MP først op og gjorde ild på og redte hendes mad til, og siden hun gik til seng igen, da sad hun i sengen og bandte: Du skal få skam, din fule gast, din fule gast, din slemme ting, din slemme ting og repeterede samme ord tit og ofte, så hun blev rød, og MP sad i sengen og, som hun kunne tykke, slog om sig med en ølsvøbe¹⁸ og læste ("løste") nogle sælsomme bønner, som hun ikke kunne forstå, og ingen der

var i huset med hende og MP uden de to alene". MP var til vedermålsting og oplæste efterskrevne latinske ord, "som hun bekendte var sankt Hans' læst¹⁹", "Nisum sanctum vingle secundum Johanno gloria tibi domine in prencipium ira verba omnem item noe muntus, mundus ...". 56v-57r. - Dorte Nielsdatter på Holm(sland) vidnede, "at hendes sal. fader klagede for hende, imidlertid han var i hus med MP, at når han gik til seng, ville MP ikke til seng, da sagde hendes fader til MP, dersom hun ikke ville lukke døren til og gå til seng, da skulle hun ud ad døren. Da svarede MP ham, at han skulle holde hans mund til, han skulle få skab ("schab", måske fejl for "schamb", d.v.s. skam). Ydermere Dorte Nielsdatter at have vundet ..., "at hun selv hørte, MP lovede hendes sal. fader, at han skulle få en "schabferd", og derefter røvede MP med hendes trolddomskunster hans helbred fra ham, så han blev blind, førend han døde". 57r-57v. - En tidligere pige hos rådmand Jens Nielsen vidnede, "at for en 6 år forleden da tjente hun Jens Nielsens hustru der sammesteds. Da kom MP til Jens Nielsens dør og bad om en almisse og gik bort igen og fik intet, og da hun gik bort, gjorde hun kryds i døren 2 eller 3 gange, og 8 dage derefter døde der en hest på stalden for Jens Nielsen". Hertil bemærkede MP, "at hun havde vel behov at gøre kryds i døren for sig af den årsag, at hun ikke kunne se". 57v. - Mads Tøgersen i Rindumgård (Rindum s.) vidnede, "at for en to år om morgenen tidlig da gik han fra Ringkøbing og til Rindumgård. Da så han, at MP stod neden det nørre toftedige ved Jens Snedker og skrabe i jorden med en kæp, læste og gjorde mange kryds i sandet og brugte usædvanlig vis og måder at læse såvel som at gøre". 57v-58r. - MP sagde, "at hun kunne signe for solskud²⁰ og brugte til samme signelse 9 stjerner, fra himlen de skød. De 3 var hvide, de 3 røde og de 3 sorte, og dermed signede hun solskud bort i navn Gud faders, søns og den hellige ånds, amen. Dette skal 3 gange læses og tre paternostre derhos". Ydermere bekendte MP, "at hun kunne signe dem, som havde ondt i benene, at det hverken skulle svie eller værke, "bolle"²¹ eller bløde, mens opheles fra ben uden alle værk eller ondt i navn Gud faders, søns og Helligånds. Det for:ne skulle 3 gange læses og 3 paternostre derhos". 58r. - Tre Ringkøbingborgere vidnede, "at den 8. december sidst forleden for jul, da de var med byfogeden efter Kirsten Thades begæring at angribe MP, og da hun fornam, at det endelig var alvor, at hun skulle fængsles, da hørte de hende råbe til hendes søn Poul Nielsen, at han skulle fly hende hendes kniv. Hun ville stikke sig selv ihjel". 58r-58v.

Tv. 12/12 1617. Gunder Nielsdatter vidnede udover det ovenfor refererede, "at imidlertid hun var i hus med MP, da hørte hun MP læse om natteti-de, og ikke hun det kunne forstå, dersom hun end skulle steges og bræn-

des. En kat havde hun bundet. Hvad det havde at betyde, vidste hun ikke". 58v. - 24 mænd vidnede, at de i sognepræstens nærværelse havde hørt, at "MP læste en usædvanlig bøn, som de ikke kunne forstå og, som dem kunne tykke, var latin iblandt og med mange sælsomme ord iblandet". MP forklarede, at "det var sankt Hans læst"¹⁹, som brugtes for alter i gamle dage" (jvnf. ovenfor s. 339) 59r-59v.

Kirkenævninger svor MP skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Skænderi, kiv. - 2 Stålspænde. - 3 En pind, der blev sat for hjulet for at holde det på akslen. - 4 Tysk bul, planke(?). - 5 Hoselæder(?). - 6 Panther-, leopardsten. - 7 Rygskjoldet af en blæk-sprutteart. - 8 Pulver, pulveriseret krydderi. - 9 En slags tøj. - 10 Fejekost. - 11 Følte sig for. - 12 Neg eller knippe af to eller tre småneg tækkehalm. - 13 Pisk lavet af tyrens avlelem. - 14 Sygdom, hvorved kræfterne aftager og madlysten tabes. - 15 Vist en høj grad af gulst, hvorved huden bliver sortegrøn. - 16 Ødelægges, svinde ind. Jvnf. Kalkars forvorde. - 17 Fladfisk, rødspætte, flynder. - 18 Vinteren 1615 var usædvanlig streng og kold. - 19 Svøbe af remme. - 20 Læsestykke af bibelen. I det efterfølgende citat aner man begyndelse af Johannesevangeliet: in principio erat verbum (i begyndelsen var ordet). - 21 Hæftig sygdom hos kvæg. - 22 Bulne.

1618C nr. 31. Sag mod Karen Christenskone på Toft (Staby s.) og hendes datter Karen Christensdatter, som beskyldtes for delagtighed i drabet på Mads Christensen Harbo i Nørre Staby (se 1617C nr. 171).

Tv. 30/8 og 20/9 1617. Samtlige afgivne vidnesbyrd er refereret ovenfor under 1617C nr. 171.

1618C nr. 35. Sag mod Lars Nielsen i Bindsbøl (Oddum s.), der havde forsogt at voldtage Nis Jensens kone Maren Niskone i Præstbro (Oddum s.).

Tv. 15/1 1617. MN klagede over LN, "hvorledes han er kommet i mit hus til mig på tredje juledag sidst forleden under gudstjenesten i kirken i mit kirkesæde¹ efter min barnefødsel. Samme for:ne dag, som jeg var i min stue, hørte jeg, at der kom et menneske ind ad vor nørre dør. Så gik jeg frem. Da var det LN, der var kommet ind. Da havde han lukket både overdør og nederdør og lagt hvirvel ("huerell") på dem begge. Så tren jeg til og ville lukke dem op. Så fik han fat på døren med mig og bad, jeg skulle lade dem stå lukket i pokkers navn. Så greb han fat på mit klæde, som jeg var i draget, og begærede, jeg skulle tage ham i arm med flere ord og ville have forkrænket min ære og lempe. Så sled jeg mig fra ham og fik den overdør op og sagde: Jeg vil intet være lukket inde med eder eller have med eder at bestille. Så hjalp Gud mig, at min husbond kom til døren i samme midlertid og kom mig fattige kvinde til hjælp, at jeg blev ham

kvit, Gud være lovet". 76v-77r. - NJ klagede på LN, "at på tredje juledag sidst forleden, som jeg kom på "Kielsbierig" og ville gange til kirke at høre Guds ord, da kom LN gangende mod mig, og jeg spurgte, hvor han ville gå. Da var hans ord så: Jeg vil gå til Lundenæs (Skern købstads landdistrikt), og samme tid mødte ham mange kirkefolk. De spurgte ham ad, hvort han ville gå, da var hans ord ligeså, at han ville gå til Lundenæs ... Så gav jeg agt på, hvort han gik, ud af den årsag, min hustru tilforn havde klaget for mig, at han tilforn havde ganget efter hendes ære og lempe at ville forkrænke. Af den årsag gik jeg tilbage efter ham og ville se, hvort han ville gå. Da gik han til mit hus". 77v.

Sanderændene svor LN skyldig.

1 Før den højtidelige indledning måtte barselkonen ikke komme i kirken.

1618C nr. 43. Sag mod Poul Svendsen og hans hustru Anne Pedersdatter i Lømvig for dårligt samliv.

Tv. 3/10 og 24/10 1617. Mange bevidnede, at PS og AP levede meget dårligt sammen. En kvinde havde således hørt, "at PS slog hans hustru AP med et stykke træ; men hvad træ det var, det vidste hun ikke". PS bekendte, "at han slog hende med en tøndestave". 105v-106r. - 3 synsmænd hjemlede, at de havde været "til syn til PS og hans hustru. Da så de, at PS han var blodig på hans næse og skæg, og huden var lidt af på den venstre side af hans næse, og hans hustru AP hun var blodig på hendes halsklæde og forklæde, som de hørte, at PS beskyldte hans hustru for, at hun skulle have slaget ham med en "schorthørffue"¹ og gjort ham samme skade, og hun beskyldte ham for, at han skulle have slaget hende med hans hånd og med en økse". 106v. - Byens borgmester forklarede, at en aften da han sad i sin stue, "da kom PSs søn Gregers Poulsen til min dør og råbte og skreg, at hans stedmoder AP havde slaget hans fader ihjel. Så straks gik jeg ind til PS. Da lå han ved hans bordende og var dånnet, og da sagde hans børn for mig, at deres stedmoder havde slaget ham ved hans tinding med en tinpotte". 107r.

1 Tørv opgravet, ikke skrællet af overfladen.

1618C nr. 56. Sag mod Jørgen Christensen i Ravnsbjerg (Guldager s.), som havde slået Jeppe Tygesen, født i Hallum (Kvong s.) ihjel.

Tv. 17/3 1618. Malte Mouridsen, født i Forum (Brøndum s.) vidnede, "at det hændte sig så ... den 13. februar, at han og sal. JT gik fra Varde ad den vej, som løber ad Forum å, og da gik JT og bandede, råbte og hujede,

og der de kom østen Partbo ager (Varde købstads markjorder), kom Torsten Christensen i Guldager, JC og Jens Christensen i Ravnsbjerg kørende fra Varde ad deres vej, som løber til Alslev mølle, og da hørte de nogen huj imod JT. Hvo de var, vidste de ikke. Da løb JT fra sin vej og over til dem, og da gik Jens Christensen med en svøbe i sin hånd. Da slog JT til ham to gange, at han snublede om i heden. Da sagde han: Jeppe, kender du ikke os, her vil dig ingen ondt. Da søgte JT hastelig til JC med sit spyd og sagde, der skulle fare en djævel i dig, var du end engang Christen Hansens søn. Da sagde JC: Lad mig blive til freds for Guds skyld; men han stak endog ligevel fast til ham, og hans broder Jens Christensen sagde: Broder, jeg er så slaget, jeg kan ikke hjælpe dig. Fri selv dit liv og skyd til ham, om du har noget i din bøsse". JC havde derefter skudt JT i hans venstre side. 124v.

Se nærmere udgaven af udtog af dommene 1618A, B og C. s. 306-308.

Sandemændene svor JC manddød over og fra hans fred.

1618C nr. 57. Sag mod Hans Buck i Tobøl (Føvling s.), der havde slået Knud Andersen, født i Villebøl (Kalvslund s.) ihjel.

Tv. 28/2 1618. 5 personer fra Tobøl vidnede, "at nu på kyndelsmessedag (2/2) om aftenen sidst forleden da var de inde til HB i hans stue og gik og legede på hans stuegulv, og da stod HB ved hans skive med en bøsse i hans hånd, og i det samme gik samme bøsse af. Da sagde KA, som han gik på gulvet: Visselig fik jeg nogen skade i mit lår. Da sagde HB: Det tror jeg ikke. Da var det imod mit minde. Så rakte KA ind i hans bukser og tog et lille stykke af ladestokken af hans lår. Da klagede HB sig svarlig og sagde: Nu ville jeg meget hellere, det havde været mig selv og havde kommet i mit eget hjerte. Da sagde KA: Giv dig tilfreds, for jeg ved vel, det var imod din vilje og minde". 126r-126v.

Sandemændene svor HB manddød over og til hans fred.

1618C nr. 59. Vedrører samme sag som 1617C nr. 196. De tingsvidner, der fremlagdes, er ligeledes de samme som de, der blev fremlagt i 1617C nr. 196.

1618C nr. 63. Sag mod Karen Christensdatter i Vandborg præstegård, der havde født et barn i dølgsmål.

Tv. 10/1 1618. KC, der var datter af sognets afdøde præst og den nuværende præsts steddatter, bekendte "sig at have født et lidet dødt og ufuldkomment foster i Vandborg præstegård den næste torsdag for sidermere vorfruedag (8/9) sidst forleden, og da samme tid for tingsdom tilspurgte (ridefoged) Knud Gregersen hende, om der var nogen hos hende, imidlertid hun fødte samme foster, eller om hun lod nogen vide, hun redte til barsel, hvortil hun svarede", at hverken hendes stedfader eller hendes moder eller noget andet menneske "vidste deraf, mens at hun fødte samme døde foster så hemmeligt, og straks efter hun havde født det, udlagde hun det igennem et hul på Vandborg præstegårds salshus, og at hun så straks samme tid udgik og tog samme døde foster og så hemmeligen lagde det i en jordkælder i noget halm i blandt nogle standtønder i Vandborg præstegård, så der ikke noget menneske afvidste førend den anden søndag efter sanktmikelsdag (29/9) sidst forleden, hun derom blev tilspurgt, og det af godtfolk blev beset". 139v-140r. Barnets fader var en karl, der tjente i præstegården.

1618C nr. 64 og 82. Sag mod Peder Jensen Dal i Hovgård (Langskov s.), fordi han havde levet i ondt levned med Karen Pedersdatter, der havde boet i Hovgård, men var flyttet til Hornstrup, og avlet barn med hende.

Tv. 28/1 1618. I efteråret 1616 havde KP i Hornstrup født et barn, som PJD var fader til, efter hvad hun sagde til de kvinder, der var til stede ved fødslen, og efter hvad den kvinde, der bar barnet ved dåben, oplyste. 145r-145v.

Tv. 20/1 1618. 14 mænd vidnede, "at den kvinde ved navn KP havde meget til og fra været i Hovgård hos PJD, siden hans hustru døde ..., og samme kvinde kom tyk fra Hovgård og sagdes at skulle have gjort barsel i Hornstrup år 1616, og KP havde også tit og mange gange været til PJDs, siden hun gjorde barsel". 145v. - 5 mænd vidnede, "at hr. Bertel Sørensen havde i Langskov kirke på prædikestolen i almindelighed havde advaret tilforn og da to eller tre søndage for bandsdag¹, sidst var, påmindet dem, som var berygtede at ligge i ondt levned, som fandtes besynderlig nogle gamle folk, som skulle give de unge eksempel og ond forargelse, og dersom de ikke ville tiltænke at rette og bedre dem, da ville han en anden tid nævne dem ved deres navn på prædikestolen". 145v-146r. - PJDs husbond Henrik Holck til Hvolgård (Langskov s.) havde ved to mænd på Langskov kirkegård forbudt hr. Bertel Sørensen "at gøre PJD nogen tjeneste på hans embedes vegne, førend han afstod sit onde levned" med KP. To andre mænd, der li-

ledes var sendt af Henrik Holck, havde en søndag, "der prædiken og gudstjeneste var ude i Langskov kirke, og folkene var af kirken", gået på kirkegården ved Hvolgårds stente og talt med PJD, som de opfordrede til at skille sig af med KP. Endelig havde hr. Bertel Sørensen også en søndag efter gudstjeneste henstillet til PJD at "skille sig af med den kvinde, han havde hos sig og forlige sig med Gud og menigheden ..., og da sagde hr. Bertel Sørensen til PJD, at han havde fanget bispens brev, at han skulle påminde ham såvel som andre". 146r-146v.

Tv. 10/3 1618. Fogeden og en tjenestekarl på Hvolgård vidnede, "at de, på onsdag var otte dage sidst, var de befalet af deres husbond Henrik Holck, at de skulle gange til Hovgård, eftersom han var vorden tilvidendes, at den kvinde KP, som PJD var i rygte for, at han skulle ligge i ondt levned med hende, at hun skulle være i Hovgård hos ham imod den gode mands forbud, og da, dersom de fandt hende i Hovgård, da skulle de tage hende med til Hvolgård; thi den gode mand vil vide, hvad årsag der var til, at hun var her imod hans minde. Dem at have vidnet, at de fandt samme kvinde i Hovgård i PJD hans stue. Så bad de hende, at hun skulle gange med dem til Hvolgård. Så gik hun velvilligen med dem hjem til Hvolgård samme tid". 186r.

For at undgå udlæggelsen som fader til KPs barn havde PJD i øvrigt erklæret, at hun "har været en løsagtig og letfærdig kvinde og med mange ligget i et ondt levned og avlet 2 eller 3 børn, hvert ved sin mand". 149r.

1 Den til bandlysning bestemte dag enten søndag før jul eller søndag før påske.

1618C nr. 65. Sag mod præsten i Uldum og Langskov hr. Bertel Sørensen, som Peder Jensen Dal i Hovgård (Langskov s.) beskyldte for at have taget betaling for at begrave hans hustru.

Tv. 3/2 1618. PJD sagde, "at han havde givet hæderlig og vellærd hr. BS en hest, for han havde jordet PJD hans hustru". 151v. - Hr. BS benægtede, at PJD havde givet ham en hest for at jorde hans hustru; "men hr. BS kundgjorde, at han havde købt en gammel, sortblisset slagterhest af PJD nogen år, siden hans hustru døde, for 3 mark". 151v-152r.

1618C nr. 71. Otte Hansen, borger i Lønvig, havde indstævnet to mænd, for at de kunne vidne, "om de hos var og med har været på Lønvig strand anno 1617 den 8. december om natten, klokken var to efter midnat, og der da så, hørte og fornåm, der den store storm og vejrlig var samme nat, om Svend Madsen og Ost Madsen, borgere der sammesteds, begge deres skibe

drev på OHs skude og "quaridt" den sønder, og om SMs skib samme tid lå uden for bag op til OHs skude, og om OMs skib lå for ved OHs skude, og om det knagede og bragede ved for:ne tvende skibe og skude, så at OHs skude samme tid blev brækket og slet sønderslaget, og om samme deres skibe var fortøjet samme tid uden hver for et anker, og om OM hans varpanker ikke lå samme tid for på OHs skude". 161r-161v. OH henvistes til at erhverve vidnerne på de indstævnedes værning.

1618C nr. 73. Trolldomssag mod Paaske Rasmussen i Karsbæk (Sønder Lem s.).

Tv. 13/4 1618. En mand i Halby (Hee s.) vidnede, "at om 20 års mod¹ da bar han hans råd til PR om hans moders sygdom. Da lovede han, at det skulle blive bedre med hende, og han var tit og ofte hos hende, som hun lå på hendes seng, og sagde, at hendes uven havde gjort det med trolldom". Engang var hun i sin sygdom løbet bort fra dem. De henvendte sig så til PR, som lovede, "at hun skulle vel komme igen, som også skete". 163v. - Jens Eskesen i Refstrup (Sønder Lem s.) vidnede, "at på en 10 års tid da havde PR standet et ondt rygte på for trolldomsbedrift og kunne vise igen og fare med spådom, og for nogle år siden da var han syg og skrøbelig og kunne ikke vel komme til kirken; men dog kom han did med ond formue. Da kom Markvor Justsen i Øster Lem (Sønder Lem s.) til ham og sagde: Du est noget ilde tilpas. Kom til mig i morgen, da skal jeg fly dig den karl til dig om, at du skal blive tilpas igen. Så på anden dags morgen da kom han til Markvor Justsen. Da var PR der. Så talte de ham til, at han skulle være hans bud til en, som kunne hjælpe ham til hans førlighed ("førlighied") igen, som PR lovede dem. Så gik han hen til hr. Jens, som da boede i Hover. Så nogen tid derefter bedredes det med ham, så at han kom til hans helbred igen". 163v-164r. - Peder Mortensen i Kalstrup (Staby s.) vidnede, "at den tid "Boffuensen" blev brændt, og de skulle gå mod fjenderne, da kom han og to unge karle, som tjente hr. Niels i (Sønder) Lem i følgeskab med PR til Ringkøbing. Da sagde PR til dem: Følger med mig, I skal intet skade, og der de kom imod Ringkøbings by, da stak PR sin spids² i jorden og sagde: Så dybt, som det stander i jorden, og havde nogle ord derover, hvilke han ikke kunne forstå". 164r.

Tv. 20/4 1618. Christen Mortensen i Bølling vidnede, "at om en seks års mod¹ da kom PR til hans en dag, og de kom i drik med hverandre og drak noget ud på aftenen. Så blev lyset tændt i stuen. Det slukkede han nogen gang ud og slog det ned og slog stoben i sønder, og han bad PR, at han ville være stille; men han svarede intet dertil, og ikke eller at han

ville være stille; men han bad ham for Guds skyld, at han skulle lade det være. Så slukkede han lyset ud igen. Så blev det tændt. Så slog han PR på munden, det blodet udgik, og han svarede ham intet dertil, og siden den tid havde han stor mist og tab på hans ungfæ og kalve, og i to år derefter var han så syg og skrøbelig, at han havde ingen rolighed at ligge eller at sidde, uden han gik og lå på hans bug". 164r-164v. - Christen Nielsen i Kolding (Stavning s.) vidnede, "at om en 9 eller 10 års mod da havde de et øg, som var blevet sygt. Så havde de bud til PR. Så kom han til dem og sagde, at ondt folk havde gjort det. Så blev samme øg tilpas igen, og de lovede ham en halv tønne byg, som han ikke bekom, og de spurgte ham til, hvad samme øg skadede. Da sagde han, at fanden var i det, og han drev den af øget igen, og at den sygdom var et menneskes agt, som var i øget, og når han kom igen, da ville han sige dem, hvem det havde gjort, og hvad det var agtet". 164v. - Bodil Mads-kone i Siggård (vel Sønder Lem s.) vidnede, "at på en 15 eller 16 års mod da var hendes søn ... meget syg og skrøbelig. Da talte hun ved Christen Madsen i Halby, at han ville være hendes bud til PR, om han vidste noget råd dertil" ... PR bad Christen Madsen "gå hjem og bede Gud om nåde, det skulle blive godt. Så inden en måneds tid derefter blev hendes søn tilpas igen". 165r. - Maren Villadskone i Hedegård (vist i Hanning s.) vidnede, "at for nogen tid lang siden da blev hun noget skrøbelig i hendes øjne. Da spurgte hun PR til, om han vidste hende noget råd til dem, eller og om nogen havde gjort hende det. Da PR at have svaret og sagt, at hun var et sted til barsel. Der var en kone, som blev ond på hende. Hun havde gjort hende det. Da spurgte hun ham til, hvad kone det var. Da svarede han og sagde, det var en rig kone sønden åen og levede endda". 165r.

Tv. 27/4 1618. En mand i Bølling vidnede, "at for nogen tid lang siden, der Maren Villadskone havde mistet en hest, da beklagede hun og hendes søn Jens Villadsen dem for ham, at de havde mistet den, og at de havde en stor mistanke til PR, at han havde taget livet af den med trolddomsbe-drift. Så derefter var han hos PR efter deres begæring og gav ham sligt til kende ... Dertil PR at have svaret og sagt, at han ville give dem 6 daler til hjælp til en hest igen på det, at de ikke skulle klage på ham derfor". 165v. - Jens Villadsen i Hedegård vidnede, "at for nogen tid lang siden da havde PR en dreng, som tjente i Hedegård, og samme dreng slog et ben sønder på en kalv for ham. Så blev han straffet derfor. Så løb den hjem til sin fader, og straks derefter mistede de en hest". 165v. - Peder Villadsen i Hedegård vidnede, "at den tid, der de havde mistet deres hest, som for er meldt, så blev der et øg sygt for dem. Så gik han

hen til PR og beskyldte ham derfor, at han havde taget livet af hesten. Da sagde PR: Havde jeg været så nær ved hesten som ved øget, da skulle det ikke have så tilganget, som er tilganget, og så fik PR (ham) en flaske med nogen tingest i, som han bad ham, at han skulle indgive i øget, og der han kom hjem, da var øget tilpas igen, og PR sagde da til ham: Nu sker jeg aldrig mere lykke". 165v-166r.

Tv. 13/4 1618. Oluf Jensen i Lavstrup (Lønborg s.) vidnede, "at om en fire års mod da blev hans datter syg. Da spurgte han PR til, om han vidste noget middel til hendes sygdom. Da svarede han og sagde, at han vidste der intet råd til. Der skulle en anden til. Så en anden tid derefter da spurgte han PR til igen, om der var noget råd til. Da svarede han og sagde, at hun skulle have det så længe tilbage, som hun havde haft det til fremme. Så skulle hun få bedre, som ikke endda var sket. Så nogen tid derefter imod en højtidelig tid, som var enten jul eller påske, da sagde PR: Inden den højtid havde fanget ende, skulle hun få bedre. Så spurgte han ham til, om han vidste, hvem der var hendes skademand. Da sagde han, at det var Else Huskone, hun var hende ret ond, og Anne Simons i Velling og en til, som han ikke ville nævne. Så sendte han hende med hans søn nogen tingest, som hun skulle gemme og lægge det under hendes side ..., som var et klæde med en sten i". 166r. - Markvor Justsen i Øster Lem (Sønder Lem s.) vidnede, "at for en 18 år siden da boede PR i Lervad (Hanning s.). Da sagde PR til ham: Hjælper du din søster enten en skilling eller skillingens værd, da skal du fortryde det og blive pengetrængt, imedens du lever, og så for en 18 år siden da skiftede han et øg med PR. Så døde det, og siden den tid havde han ingen lykke haft til sine øg, men mistet hvert år siden undertiden et øg og undertiden to øg. I forgangen år da red han til Hvingel (Hee s.) og ville købe et øg. Da kom PR til ham. Så gik han med ham til Hover vad. Da spurgte PR ham til og sagde: Vil du ned og høre på Else Huskone hendes bekendelse. Da sagde han: Ja, skulle jeg end krybe derned. Da sagde PR: Da fanger du at vide, hvem der er din skademand ad dine øg. Så red han fra PR. Så "skiende"³ øget med ham og slog hans ene ben i sønder, og det var et gammelt, ang⁴ øg, der han red på. Nok for en seks år siden da var hans kone buden til PR til et barsel. Da havde de fremmed folk hjemme, så at hun ikke kunne komme did. Da blev PR vred på dem. Så blev en af deres køer syg. Så beklagede han det for PR. Så kom han til koen og skulle råde den både, og i det samme døde koen heden. Så imidlertid kom han ind til deres. Så gav de ham en kande øl. Da sagde PR: Johanne lille, havde I kommet til mit barsel, da skulle eders ko vel have levet. Og for en 9 år siden da var han til Mortens i Kløvdal (Sønder Lem

s.) til barsel. Da var hans søn ... der med ham, og PR var også der. Da blev de noget trætagtige, og han lovede hans søn ondt, og siden den tid havde hans søn intet helbred haft og ligger i pine og brænder i hede, og så for en seks år siden da gik PR til hans søn og sagde til ham: Jeg vil fly dig dit helbred igen og antvordede ham samme tid et brev og derhos sagde han til ham: Gem dette her brev. Det skal blive godt med dig. Så tog PR et håndklæde og svøbte det i og sagde: Gem det, som der ligger magt på. Lad ingen se det". 166v-167r.

Tv. 20/4 1618. Laurids Tygesen i Skårup (Hanning s.) vidnede, "at om en 15 eller 16 års mod da kom PR til hans en morgen førend dag og kom løbende ind i huset, og sagde han, at i den nat da havde han haft en ond nat for hans skyld, og han havde en sort bog i hans hånd, og den var sort både uden og inden, og han lod den op og lod dem se i den, og da sagde PR: Denne bog vil jeg bære i alle eders huse og over alt eders gods, kvæg og andet, så skal det aldrig slå vanlykke til. Så bar han den bog over alt hans gods der i hans hus både inde og ude og over hans kvæg og så ind i hans kælder, og efter den dag havde han stort mist og tab på hans øg og fæ og i andre måder, og et år imellem sanktmikkelsdag (29/9) og jul da mistede han 3 øg, og der han havde mistet hans kreaturer, så mistede han selv sit helbred og blev så sølsom, at han ville så gerne gå igennem en gloendes ild som i hans egen seng, og et år først i skörden⁵ og til sanktmortensdag måtte han ligge i marken og inde i hans ladehus, for han ikke kunne fange ro i hans eget hus, og til kornet kom i hus, da lå han i marken, og så blev det koldt. Så lå han inde i hans ladehus. Så engang derefter da kom hr. Jens i Hover til Lervad. Da bar han hans råd til ham om hans skrøbeligheds skyld. Da sagde hr. Jens til ham: Værer stille dan-nemand. I skal vel fange eders helbred igen. Så inden tre dage derefter blev han tilpas igen og kunne ligge inde og være, hvor som han ville". 167v-168r.

Tv. 13/4 1618. Sidsel Jepsdatter, der tjente i Vognbjerg (Stavning s.), vidnede, "at imellem jul og fastelavn næst forgangen da gik hun med Christen Smed i Vognbjerg hans børn. Da blev hun krystet ned til jorden, som var imellem en fredag og lørdag om natten, og på søndag morgen dernæstefter, som solen opstod, da fik hun en sygdom i hendes venstre side og splittedes ad i fire parter i hendes krop, og så fik hun en hæftig blodgang. Så holdt den sygdom hende nogen lang tid. Så noget derefter da kom PR til hende en nat. Så spurgte hun ham til, hvor han fik at vide, at hun var syg. Da sagde han, at han vidste det så tidligt, som hun fik det. Da sagde han til hende, ville hun give ham det, han ville have, da skulle

hun vel blive før igen. Da sagde hun, at hun havde intet at give ham uden nogle ringe klæder, som hun havde tjent. Da sagde han: Du skal give mig noget af det, og begærede en kappe. Da svarede hun ham og sagde, at kappen hun lagde i Christen Smeds kiste. Da sagde han, at han ville fange den deraf. Så begærede han fem daler, og hun lovede ham fem daler og lånte dem af Christen Smed på kappen, hvilke penge han fik på påskenat næst forgangen, og hun kastede dem til ham i en pung: Er det ikke så mange, da skal du fange en djævels færd, og PR lovede hende, at han skulle lade hende se hendes skademand, og det så hun ikke, uden det var ham selv, og samme tid gav han hende en drik, som var besk og ond, og han syntes for hendes øjne, som han var draget af vand. Så gik han fra hende østen af gården, og der han var kommet et lidet fra hende, hørte hun mange hunde omkring ham, som "gielbste" og gøede, og imellem den første nat, han var hos hende, og påskenat, som var ved 14 dage for påske, da var han en gang hos hende selvtredje en nat, og da havde de hende på marken(?) og talte hende godt til og ville fly hende hjem. Så galede kokken. Så kom hun fra dem, og PR sagde til hende, at hun skulle altid have stål hos sig, så skulle hun intet skade, og dersom hun røbede ham, da skulle hun få en djævels færd, og samme nat havde han hende ud norden Christen Smeds sals- hus på grønjorden og havde hendes hoved ned og ben op i vejret og sagde, at han skulle vende hendes mave i hende, den var vendt i hende tilforn". 168r-169r.

Tv. 20/4 1618. Christen Christensen i Mølgård (vel Sønder Lem s.) vidnede, "at siden PR hans konefader døde, da havde han standet et ondt ryg- te på for trolddomsbedrift og så for hans konefaders død". 169r-169v.

Tv. 13/4 1618. Lars Dinesen i Karsbæk vidnede, at "om en syv års mod da fulgtes han hjem fra Vemb med PR, og så kom de i tale om Jens Justsen i Hedegård, og da sagde han til PR, siden at for:ne Jens Justsen havde fan- get den kone, som han har, da havde han haft god lykke. Den anden kone, som (han) havde tilforn, den fik et stakket liv. PR da at have svaret og sagt: Det må han takke mig for. Havde jeg ikke været, da skulle hans hus- tru ikke heller have levet længere, og dengang hans hustru Anne Madsdat- ter blev hjemført, da faldt der en hynde ned fra hende på fremmersgulvet. Den tog jeg op; men havde hun selv taget den op, skulle hun ikke heller have levet længe". 169v-170r. - Søren Villadsen i Gadegård (Hanning s.) vidnede, at han engang havde "et øg, som var sygt. Da var PR hos ham og lovede ham, at det skulle få bedre. Så blev det tilpas igen, og næst for- gangne sommer var år, da havde PR bud til ham om et stykke reb, som han ville have til et bagkrogreb⁶. Da sagde han nej, at han ikke havde det.

Så blev (han) syg derefter i sidste højbjærgning i alle hans lemmer og havde næsten mistet alt hans helbred og mæle. Så sendte hans kone bud til PR, at han skulle komme til ham. Så kom han og ikke vidste, hvorledes han omgikkes med ham. Så derefter blev han tilpas igen". Søren Villadsens kone vidnede, at da hendes mand havde nægtet PR rebet, "blev han syg, sanseløs og vanmægtig, som for er meldt, og at han ikke kunne frygte Gud eller kende mennesker, og en nat sprang hendes mand alt nøgen af sengen. Da sagde han: Havde jeg ikke ret nu kommet på gulvet, da havde ånden ("annenn") blevet stemmet ("stempt")⁷ i mig. Så samme nat sendte hun bud efter PR. Så kom han hastigt til ham, og da fik han hende noget vand i en liden flaske og bad hende, at hun skulle syde det i noget sur valle og give hendes mand det. Så skulle han fange bedre igen, som hun også gjorde, eftersom han befalede hende. Samme tid fik han hende et lidet stykke brev, som han bad hende, at hun skulle gøre (vel fejl for gemme) det og ingen lade se det, og et døgn ("døffuen") derefter lå hendes mand hen og "guset"⁸, som han ville bide hans egen tunge af. Så fik han bedre igen. Så nogen tid derefter da kom PR til Gadegård igen og hentede for:ne brev, som han tilforn havde antvordet hende, og da snakkede de om hendes mands sygdom. Da sagde han, at Søren ikke skulle have for sæd at nægte ham så ringe en ting på en anden tid. Så gik han ud. Da sagde han til deres tjenestepige, at hun var stormodig. Hun skulle lægge det af, (der) de stod. Noget forinden påske derefter det skulle nå også til hende, og samme år inden påske da mistede de en ko og en kvie med kalve, og deres pige havde ikke uden et eneste får. Det mistede hun også. Og en tid lang derefter da kom PR til hende med en flaske med noget vand i, og bad hende forvare det, så skulle alle deres ulykker deraf fortæres. Så ville de ikke tro derpå. Så tog hendes mand samme flaske og slog samme vand i ilden. Ydermere hende at have vidnet, at de næst forgangen sommer var år, da kom PR til Gadegård. Så kom hendes broder Niels Eskesen der i gården. Da sagde PR til hende: Inden året ganger ud, da mister din broder alt hans helbred. Så blev hun derover ilde tilfreds, og hun spurgte ham til, hvo det ville gøre. Da svarede han hende og sagde, at der var en kone, som det ville lade gøre. Så tog PR en flaske af hans ærme, og han drak selv først af den og sagde, at der var ingen forgift i den. Så gik hun efter en kan-de øl. Så blev det, som var i flasken, slaget i øllet, og det drak hendes broder Niels Eskesen og de andre, som var i stuen, samtlige af med hverandre. Så nogen tid derefter da blev hendes broder syg. Så kom han til Gadegård, og da beklagede han sig for hende, at han var blevet så syg, så at han ikke kunne fange hans eng slaget". 170v-171r.

Tv. 20/4 1618. Christen Jensen i Nørre Fastrup (Gellerup s.) vidnede, "at om en 15 års mod da havde han en hesteplag, som var blevet forbistret og vild, og i hans fraværelse da havde hans folk fanget den ind i et hus. Så kom han hjem om natten fra Rye marked. Da var PR der til sit. Så kom det i tale om samme plag. Så tog han en lygte og gik ud til den, og PR gik med ham. Da sagde PR, at han ville vel råde den både, og der de kom til døren, da gik PR derind. Da løb samme plag til ham. Så tog han fat på den og så i munden og spyttede i den og lod den gå om to gange i huset, og han havde den ene hånd på ryggen og den anden under bugen på den. Så slog han på ryggen på den med sin hånd. Så gik den til stalden og åd og blev tilpas igen, og den havde slaget en væg ned i stalden og bidt krybben sønder, og førend den blev tilpas igen, da turde der intet menneske komme ind i stalden til den, så forbistret og vild var den, og PR sagde, at det var ad et menneske den sygdom, der plagen havde, og imidlertid der plagen blev så forbistret i hans fraværelse, da sagde hans folk for ham, at der kom en susen over gården, som ovret ville falde ned af huset, og kom en ringlen i gården, så at hans folk kom ud med en lygte og ville lade ham se af, og mente de, at han havde været hjemkommet". 171v.

27/4 1618. 9 mænd fra Sønder Lem sogn vidnede, at fra den tid, Maren Mikkels i Stavning blev brændt ved Bølling herredsting, og til juledag så de ikke PR i kirken, og fra jul og til påske "da var han ganske ringe til hans sognekirke". 172r. - 4 præster erklærede, at PR var berygtet for trolddomskunster. Han kunne "vise igen, hvad som var borte for folk", spå, signe og "råde folk og fæmøn både på deres helbred". 172v-173r.

Tv. 5/10 1617. Maren Mikkels i Stavning bekendte, at PR "hans dreng hedder "Schock". Hende og at have bekendt, at de samtligen da nogen tid for faste sidst forleden var forsamlet ved Østerby bæk, og da kom Paaske og hans medfølgere med Mads Nielsen. Så tog de ham fat og badede ham i samme bæk, og da klagede Mads Nielsen sig og bad, de skulle lade ham op. Ydermere at have bekendt, at Milters hustru gik til Paaske og begærede, at han ville være med og hjælpe til, de kunne få livet af Mads Nielsen. Hende og at have bekendt, at de kom deres drenge til at hente Paaske, og han kom til Mette Sørensdatter en aften, og de gjorde Christen Pedersen afsindig med deres trolddomskunst, dog så, at det ikke skulle vare længe end på en tre dages tid, så skulle det blive bedre, som også skete". 173r-173v.

Kirkenævninger svor PR skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

- 1 Tid. - 2 Spyd. - 3 Løb løbsk. - 4 Trangbrystet. - 5 Høsten. - 6 Bagkrogen var en krog bag på høstvognen, ved hjælp af hvilken og bag(krog)rebet man halede læsmedstangen fast. - 7 Stoppet, standset. - 8 Gyste, rystede af feber.

1618C nr. 80. Trolldomssag mod Laurids Nielsens hustru Maren Lauridskone i Hostrup. Mod den anklagede fremførtes ikke andet end troldekvinderne Sidsel Christens og Kirsten Pallesdatters udlæggelser. Ikke refereret.

1618C nr. 82 se 1618C nr. 64.

1618C nr. 86. Trolldomssag mod Niels Hansens hustru Kirsten Nielskone i Hostrup. Mod den anklagede fremførtes ikke andet end troldekvinden Sidsel Christens udlæggelse. Ikke refereret.

1618C nr. 90. Trætte mellem Jep Christensen ved Lønborg kirke og Hans Jensen Skriver i Bøel (Lønborg s.) om brugsretten til jord.

Tv. 1/4 1618. En mand vidnede, "at den tid de Bøel-mænd opbrød hedejord sønden Vostrup møllevej, da hos var han den tid, at der blev opbrudt og indtaget hen ved fire agre til den gård, som HJS nu har, og endda noget mere mod den jord, som de andre Bøel-mænd opbrød og indtog vesten ved samme jord". En anden mand vidnede, "at han var med en plov at opbryde og fure sønden Vostrup møllevej til nogle agre vesten ved den jord", som hørte til HJSs gård. JC havde sået rug i den omtvistede jord. 204v-205r.

1618C nr. 100. Sag mod Erik Mortensen i Sønderkær (Vind s.), som havde slået Offer Christensen i Husted (Ulfborg s.) ihjel.

Tv. 27/6 1618. To kvinder vidnede, "at da på onsdag var 7 uger, var de ved Pilegård i Sønder Nissum. Da så de, at EM og OC sad uden ved gården og drak tilsammen, og da som de så sad og drak, ordedes de noget ved, og så derefter kørte de derfra og til Niels Villumsens, og så kom Niels Villumsens kone ud med en kande øl til dem, og så ordedes de ved igen. Da sagde EM til OC: Har jeg brudt noget imod dig, da vil jeg bedre det igen. Da sagde OC: Du har brudt imod mig som ingen ærlig karl, og straks derefter de så dem om, sad OC i hans vogn og klagede sig og sagde: O, hvor stak du mig, og så kørte EM hastigt hjem fra ham". EM havde stukket OC i maven med en kniv. 226r-226v.

Tv. 16/5 1618. 6 synsmænd hjemlede, at OC var stukket "imellem hans lårkrog og hans navle". Der var et hul på hans bukser, "og hans uldne skjorte var der tre huller på og så tre huller på hans skjorte, som havde ligget tredobbelt i hans bukser ..., og var samme knivslag neden for hans puder i bukserne". 226v.

Sandemændene svor EM manddød over og fra hans fred.

1618C nr. 105. Sag mod Thomas Christensen i Ulkær (Sindbjerg s.), som havde slået Enevold Lassen i samme by ihjel.

Tv. 16/6 1618. Ved et barselgilde på anden pinsedag havde EL slået TCs broder bevidstløs med et stykke hasseltræ, så stort som til en vognkæp¹. Derefter havde TC slået EL ihjel med en rød kande. 230r-231v.

Sandermandene svor TC manddød over og fra hans fred.

1 En af de fire løse opstandere, mod hvilke vognfjælene hvilede.

1618C nr. 108. Trolddomssag mod borger i Lemvig Rasmus Jensen Grenaa.

Tv. 7/3 1617. Otte Hansens hustru vidnede, at på tirsdag var 14 dage, "da var RJG inde til deres og skulle have nogle penge for, hvis han havde arbejdet for Otte Hansen på hans skib, og RJG ville have 12 skilling om dagen, og Otte Hansen ville ikke give ham mere end 8 skilling om dagen. Da hørte hun, at RJG sagde, at førend han ville så arbejde for Otte Hansen eller for nogen, da ville han ligge i hans seng og få hans føde, ellers havde djævelen ilde spillet for ham". 237r (tv. nr. 1).

Tv. 29/5 1618. Sidsel Pedersdatter vidnede, "at for 13 år siden i ugen for sankthansdag, da hun tjente sal. Svend Nielsen (fordum borgmester i Lemvig), da kom Gunder Mikkelsdatter hendes datter, som da var nyligen kommet hjem fra Norge, ind til hende, at hun ville give hende noget sødmælk. Da svarede Sidsel Pedersdatter, at hun ikke turde for den årsags skyld, deres mælkends nyde ("nøde")¹ havde været nogen stand borte, og der hun bad hende længe, så gik hun ud med hende i mælkehuset og bad hende tage et kar mælk, fordi Sidsel Pedersdatter havde forsvoret, at hun ikke skulle give mælk bort. Så gik Gunders datter ud med det, og dismidtid da sad RJG og havde gjort to lejder² for sal. Svend Nielsen og sad og drak hos ham. Om anden dags morgen derefter da hældte hun noget fløde i en kærne og ville kærne. Så kærnedes hun selv fjerde den ganske dag og fik endda intet smør, og den samme dag ad aften da kom RJG derind igen og spurgte dem ad, om de endda kærnedes. Da sagde de ja. Så tog han om kærnestaven og kærnedes og sagde: Smør i djævelens navn. Så gik han ud i gården ved kældershalsen, og der stod han og tog hans kniv i hans hånd og vendte sig fra dem og så ned til jorden. Så gik han ind til dem igen og stak hans kniv i kærnen og sagde tre gange: Smør i djævelens navn. Da svarede Sidsel Pedersdatter og sagde til RJG: Vil I så sværge og bande, da ville hun lade ham have både smørret og mælken. Så fik de så meget smør samme tid, at hun blev rød derfor, og fik de meget mere smør den tid, end som de plejede at få nogen tid tilforn af lige mange fløde. Da sagde RJG til

Sidsel Pedersdatter, at hun havde fortjent hendes liv fuldt af hug for den mælk, hun havde givet Gunders datter, og sagde RJG, at de ikke havde fanget smør dengang, havde han ikke været hos. Så slog han hans hænder fra hverandre og sagde: Eja, nu ved Gunder Mikkelsdatter hvert ord, der han havde sagt, og ydermere sagde RJG, at dersom Gunder Mikkelsdatter tog deres mælkenyde bort tiere fra dem, da skulle hun få en djævel". 237r-238r (tv. nr. 2). - Christen Olufsen Smed vidnede, "at den tid RJG han boede hos ham i præstens hus, som var anno 1609, da lovede han, at Christen Smed og hans hustru skulle ikke vel forliges, men skulle få et ondt samsæt med hverandre, og siden havde Christen Smed og hans hustru haft et ganske ondt forligelsesmål med hverandre til da på en stakket tid". 238v-239r (tv. nr. 4).

Tv. 3/7 1618. Jep Christensen Prædiker vidnede, "at den næste lørdag for sankt Martini dag 1617 da var han til Lübeck. Da sad han ved muren ved ilden noget ud af aftenen hos nogle flere folk. Så kom RJG gangende til dem. Så faldt der nogle ord imellem ham og RJG. Så kom de i nogen trætte tilsammen. Da sagde RJG til Jep Christensen, at han kunne sætte en kniv i loftet og malke mælk af den: Kan du det gøre? Da svarede Jep Christensen nej, at han kunne det ikke gøre. Da sagde Jep Christensen til RJG, kunne han det gøre, da var han værd at lægge på en ild". 240v (tv. nr. 9).

Tv. 10/7 1618. Jens Madsen vidnede, "at da på tirsdag var otte dage, da var han i rådhuskælder og skulle våge RJG. Da spurgte RJG ham til, om han ville vel gøre og se til, om han kunne forvende Jep Christensen Prædiker, at han ikke ville vidne for yderligt ("vdele") på ham; thi han kunne vel komme bedre derfra i tvende måder. Da tilspurgte Jens Madsen RJG, i hvad måder der kunne være råd til. Da sagde RJG, at Jep Christensen Prædiker kunne undskylde sig første gang for hans drukkenskab, den anden gang at han ikke skulle være så lovligt støvnet, som det sig burde". Svend Christensen, rådmand ibidem, vidnede, "at han samme dag om aftenen gik om rådhusdør. Da hørte han, at der buldrede nogle folk i kælderen. Så gik han derind, og da hørte han, at RJG havde de samme ord til Jens Madsen, som han der den dag omvundet havde". 241r-241v (tv. nr. 10).

3/7 1618. Eskild Pedersen i Surkær (Gudum s.) aflagde følgende skriftlige vidnesbyrd, "at på den 3. tirsdag efter sanktmikkelsdag (29/9) nu sidst forleden noget ud på aftenen kom jeg ridende fra Vandborg sogn fra min faders og ville ride gennem Lønvig hjem. Så der jeg kom neden Lønvigs vestre bjerg uden for RJG hans hus, da hørte jeg i for:ne hus et ganske ynkeligt og forfærdeligt skrig, som ganske skreg, klagede og gav sig.

Hvad det var en hunds røst eller ikke, det kunne jeg ikke gøre noget adskel på, fordi det var så grueligt og forfærdeligt at høre, så jeg ikke kunne forstå, hvad røst det var. Så red jeg til samme hus og dør at ville se og forfare, hvad det var. Da så jeg derinde; thi den øverste dør stod åben, fordi det var en tvekastet dør. Da så jeg, at der var et ganske lyst skin derinde, som mig syntes, at ganske hus inden stod ad gloendes. Idet hørte jeg en røst igen, der sagde: Nu hudstryger de hunden. Der det var sagt, kom der et kvindfolk inden til døren og så ud. Der hun blev mig var, gik hun straks tilbage igen og sagde: Værer stille. Her er en uden døren. Der hun det havde sagt, i det samme blev det stille, og det skin og lysen blev også straks borte, så der blev ganske mørkt derinde, og samme øverste salshusdør blev tillukket. Så blev jeg forfærdet og red derfra østerpå". 241v-242v (tv. nr. 11).

Tv. 26/6 1618. Borgmester Jens Jørgensen, rådmændene Mads Lauridsen og Svend Christensen samt 9 andre borgere i Lemvig vidnede, "at Otte Hansens skude den jo blev vraget og sønderslaget der for byen med en part af hans gods i den i forgangne år noget for jul (se ovenfor 1618C nr. 71), og at Otte Hansen noget derefter faldt omkuld ved samme skibsvrag og slog hans væggeben ("weybenn")³ sønder". Otte Hansen beskyldte RJG for, at han var årsag til de ulykker, der havde ramt ham på lemmer, skib og gods, og at der var tale om hævn for Otte Hansens vægring ved at betale RJG den løn, han forlangte for sit arbejde (se ovenfor tv. nr. 1). 243r-243v (tv. nr. 13).

Kirkenævninger svor RJG skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Godt udbytte. - 2 Murlægte, remstykke. - 3 Kileformet ben.

1618C nr. 120. Sag mod Erik Hansen, der tjente som soldat for hans faders gård Ballegård i Haldum sogn. Han anklagedes for at have forulempet Mads Lauridsens hustru Kirsten Knudsdatter og datter Mette Madsdatter i Lemvig og for at have øvet hærværk på Gregers Skomagers hus i samme by.

Tv. 15/5 1618. Knud Stadsbud i Lemvig vidnede, "at på sanktvalborgsdag (1/5) noget ud ad aftenen da var han til Søren Madsens. Da hørte han nogle folk buldre. Så løb han ud. Da hørte han igen nogle folk buldre og lod ilde på kirkegården. Så sprang han over kirkegårdsdiget, og der han kom øster ved kirken ved den søndre side, der lå KK langrakt på jorden og hendes datter MM sad hos hende og græd og havde slaget en kjortelflig over hendes hoved, og da så, at EH stod over dem med en dragen pundert¹ i hans hånd. Så tog Knud Stadsbud samme pundert fra ham og gik ud med ham ad den søndre stente til Søren Madsens dør. Så gik han straks tilbage

igen til KK på kirkegården. Da var hun opkommet, og da ombad hun ham for Guds skyld, at han ville gange med hende til Morten Jørgensen Byfogeds, og klagede hun sig, at hun var sket stor vold og uret og var slaget af EH. Så gik han med dem til Morten Jørgensens dør. Da var døren tillukket, og folkene var i seng. Idet kom EH løbende østen ved kirkegårdsdiget og sagde til dem, de skulle få en djævel, og dersom de havde hans pundert fra ham, da sagde han, at han endda havde to knive hos sig, han skulle splitte deres kæber med. Så rømmede de derfra og kom til GSs dør og bankede på samme dør. Så blev den opladt, og de kom derind. Der de da var indkommet, straks kom EH der uden for døren og slog mange sten på døren og væggen og bandede og skældte dem og sagde, at de var tyve og horer, så mange, det (fejl for der) var inde. Så gik GS til hans vindue, råbte ud til ham og ombad ham, han ville gange hjem fra hans hus; thi han havde intet drukket derinde. Den samme tid blev de ruder sønderslaget, som synsmænd den dag havde omhjemlet, hvad eller for:ne EH slog dem sønder med hans hånd eller med sten, det vidste han ikke". 258v-259r. - GS vidnede, "at samme dag noget ud på aftenen, klokken havde slaget elleve, da kom KK, MM og Knud Jepsen til hans dør og bankede på og ombad ham, for Guds skyld han skulle lade dem ind. Så lod han dem ind, og KK havde da intet klæde på hendes hoved, og hendes hår hang på hendes ryg, og da skreg og klagede de dem begge og sagde, at EH havde slaget og jaget dem". Derefter gentog han det, Knud Stadsbud havde vidnet om EH. 259r. - Jens Snedker og Jens Lauridsen vidnede det samme som GS. Dog så de ikke, om KK havde noget på sit hoved "for den årsag, de var i deres seng". 259r-259v. - 4 synsmænd hjemlede, "at der var noget sønder af en rude, og var der en anden rude brækket. Deslige så de, at der var slaget tre slag på døren og et slag oven døren". 259v.

Tv. 8/5 1618. EH var "på fersk gerning ... indsat i byens kælder", men blev løsladt, da to mænd gik i borgen for, "at han skulle blive til stede, til loven havde haft sin gænge". 260r-260v.

Tv. 29/5 1618. ML gav last og klage på EH, for han havde "jaget hans hustru KK og hans datter omkuld på Lemvig kirkegård og slaget KK, siden hun lå på jorden, så hun måtte tigge hendes liv af ham, og jaget hende fra hendes klæder, som var lue, linhat og lin" osv. 260v-261r.

Sandemændene svor EH skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Dolk.

1618C nr. 125. Sag om årsagen til, at Niels Lauridsen i Overby (Rom s.) var død.

Tv. 27/7 1618. Christen Christensen i Østerbol (Nørlem s.) vidnede, "at da i går var tre uger, drog han til Lem kirke og hørte prædiken og Guds ord og drog så derfra og til Lemvig og var i Lemvig samme dag til hen imod en stund, efter lys var indtændt, og ikke han samme dag så NL ..., og ikke han af vidste, at han var død i Østerbol inde til Anders Sørensen, førend der kom bud til Lemvig om aftenen, at han var død". 269v. - Christen Christensens karl vidnede, at AS "kom ind til ham til Christens og ombad ham, at han ville ride til Lemvig og give hans busbonds foged til kende, at NL sad død ved hans bord". 270r. - AS vidnede, "at da i går tre uger om middagstid havde han lagt sig inde på sin seng og ville sove. Da kom NL ind i hans stue til ham og satte sig på bænken og spurgte, om Anders sov, og han svarede ham, det var så halv bedst. Så talte han til hans kone, hun skulle hente NL et krus øl at drikke i det varme vejr, og Niels begærede, han ville stå op, han havde nogle penge, han ville unde ham, som han var ham skyldig for noget byg. Så stod han op og gik til ham til bordet, og han drak tre eller fire gange med ham af et bæger, og hans egen karl Peder Nielsen stod og derhos. Så kom der en karl ind af Ty ved navn Anders Pedersen ... og kom til bordet og drak med dem. Der de havde drukket om en gang, tre eller fire, lod AS spænde for sin vogn og drog op til Lem kirke at optage kirkens tiendelam, eftersom sognemændene derom var tilsagt, som kunne være ved to stunder efter middag ..., og han var ved Lem kirke hen ved en stund, før sol gik ned, og der han kom da hjem, gik han ind, og der han kom imod stuedøren, hørte han, at hans tjenestekvinde ... sagde til hans kone: Vorherres død bedre os. Jeg tror, manden sidder død herinde hos os, og vi ved der intet af". NL sad ved ASs bordende, "og begge hans hænder lå for ved hans hoved, og hans hoved lå på en hynde og hældede noget hen til hans højre arm". 270r-270v. - ASs kone vidnede, at AS, NL, deres tjenestekarl og karlen fra Ty, "de drak alle fire ved to stobe øl tilsammen, og kunne gå ved en kande øl i stoben". Da AS kørte til Lem kirke, blev de tre mænd siddende, "og hun hentede dem to krus øl siden. Det ene drak de af og det andet halvt af. Så gik den tybokarl heden, og deres tjenestekarl gik på vejen med ham. Da sad NL for ved ~~bordenden~~ med et bæger i hans hånd og skænkede øl i det. Så blev han siddende og begyndte at ville sove og lagde en hynde under hans hoved og sad og sov. Så noget derefter gik hun og hendes tjenestepige i marken og flyttede kærne, plage og andet kvæg, og ingen hun vidste der var i huset eller stuen hos ham uden deres små børn. Så var pigen og hun ude ved to stunder, og der de kom i stuen, da sad NL endda ved ~~borden-~~den". 271r-271v. - ASs tjenestekarl vidnede, at da han havde fulgt karlen

fra Ty på vej, "gik han og lagde sig i sin seng at sove og kom intet ind i salshuset mere den dag". 272r. - 6 synsmænd, der havde synet NL uden at finde noget tegn på voldelig overlast, kundgjorde, at AS og hans tjene-stekarl "samme tid lagde deres hænder på NL og bad, Gud i himlen skulle lade ske noget tegn, om de var skyldige i hans død, og ingen tegn han gav fra sig". 273r.

Sandemændene udlagde NL af sin druk at være omkommet og svor ham sin egen bane på.

1618C nr. 126. Sag mod Laurids Christensen i Korsgård (Søndbjerg s.), der havde slået Eske Christensen "på Borre" (Gudum s.) ihjel.

Tv. 12/7 1618. Ved et mellem EC og LC sluttet forlig havde LC lovet at betale EC 50 sletdaler for de sår, han havde tilføjet ham pinsemandag, "for badskærerløn og bekostning". Dog hvis EC døde af sine sår, "da skulle samme forligelsesmål være dødt og magtesløst". 274r. - Da EC var så syg, at han ikke kunne møde på tinge, blev hans skriftlige klage fremlagt. Ifølge den var han på pinsedag sidst forleden i Nørregård i Humlum sogn. "Da havde Peder Nielsen i Odby uførmet mig og kaldt mig en skælm. Da svarede han, at han aldrig det skulle gøre godt. Idet da tog hans hustru fat på ham og bad, han skulle gå til sin seng, og i det samme stod LC op og rakte over bordet og slog til ham med en kniv et slag bag i hans aksel og et slag bag i hans venstre arm, som hans hustru stod og havde fat på ham". 274v.

Tv. 8/8 1618. To kvinder vidnede, "at de nærværende hos var pinsemandag, som var den 25. maj, i Nørregård i Humlum sogn til kristent barsel. Ud ad aftenen, der mesten folkene var heden og i senge, da så de EC og LC, som og til samme barsel var indbudne, kom i nogen tvist om en stob øl, som LC havde drukket EC til med, og benægtede EC at LC gjorde ikke ret. Så stod EC op fra det bord, han da sad ved, og gik til LC, som han sad ved et andet bord, og sagde, han skulle gøre ham ret. Da svarede LC, at han havde gjort ham ret med øllet, som han drak ham til med, og lod EC ilde på LC og truede ham, og bad LC, at EC for Guds skyld skulle lade ham med fred. Så tog EC en stor, gjordet stob og slog LC i hans hoved med den, så blodet gik ud, så han af samme slag kom omkuld under bordet, og der LC kom op igen, da sagde han til EC, at han gjorde ham uret. Da truede EC ham og lod ilde og fik fat på LC og drog ham ud på gulvet, og da fik EC sin skade af LC af den kniv, han havde i sin hånd". 275r-275v.

Sandemændene svor LC manddød over og fra hans fred.

1618C nr. 127. Sag mod Laurids Johansen i Ris (Givskud s.), der havde slået Jens Knudsen i samme by ihjel.

Tv. 28/7 1618. 5 personer vidnede, at JK den 20. juli sidst forleden gik på et stykke eng på Givskud mark, som han havde i stede og fæste, "da så de, det LJ gik hastigt af sin egen eng og gik så til JK ... og førte sig ind i snak og tale med ham. Da sagde LJ til JK, at han ville nu opregne med ham anlangende om de bier, de havde omtvistet. Da svarede JK og sagde: Jeg mente dine brødre og andre dannemænd havde forligt os derom på søndag da næst forgangen".. I det samme "slog" LJ JK "med en kniv og hjerteslog ham". 276r-276v. - En mand og hans kone i Givskud vidnede, at de den 20. juli gik i deres eng. "Da gik JK på hans egen eng. Så kom hans datter til ham med noget mad. Så satte JK sig ned på jorden og fik noget mad. Så ret straks derefter da rejste JK sig op og gik på en høj. Så tog han hans hest og red tværs over en mose ned, som han ville ride til Birkebæk (Givskud s.). Så så de dem omkring. Da kom JK (som var vendt tilbage til sin eng) og LJ gangende, den ene for ved den anden, og de løgtede¹ hverandre, og deres heste og øg gik løse hos dem, og ikke de vidste mere deraf". 277v.

Sandemændene svor LJ manddød over og fra hans fred.

1 Beskyldte for at lyve.

1618C nr. 128. Sag om årsagen til, at den spæde Niels Christensen, der var søn af Christen Kyndesen Smed i Heldum kirkegård, var død.

Tv. 24/8 1618. Der fremlagdes en "skriftlig seddel", i hvilken Maren Munksdatter bekendte, at CKSs hustru den 19. juli sendte "bud ind til mig, at hun ville tale noget ved mig, og som jeg efter hendes begæring kom ind til hende ved middagstid, da bad hun mig, at jeg ville leve ("løffue")¹ og varme hendes lille barn, og så selv fik hun mig samme sit barn, og jeg den levede ("løffuedt") og varmede ved ilden. I det samme som CKS og hans hustru var nyligen indgangen fra mig i stuen, kom samme barn uforvarende fra mig i ilden og brændte sig noget, og jeg straks optog barnet af ilden igen". 278r.

Sandemændene udlagde Maren Munksdatter at være NCs bane og svor hende til sin fred.

1 Give liv, gøre mere levende.

1618C nr. 129. Trolddomssag mod Christen Pedersen Balles hustru Maren Jensdatter, der boede i Rindum, men tidligere havde boet i Velling og i Gammel Hanning (Hanning s.).

Tv. 22/6 1618. Jens Villadsen i Hedegård (Hanning s.) vidnede, "at i den dyre tid¹ da kom MJ og hendes moder til Hedegård til hans moder, og da havde de noget grønt fløjel med dem til to luer, som hans moder bekom, og de fik en skæppe mel igen, og så stod det hen, til MJ kom til Gammel Hanning til huse, så kom MJ til hans søster Maren Villadsdatter ved Hanning kirke, og hun havde da en lue på af det grønne fløjel, som omvundet er, og gav hun hans søster nogle onde ord der ved kirken. Så derefter blev hans søster syg og ilde tilpas. Så derefter satte hun sig ved ilden, som var en pinsetirsdag. Så faldt hun i ilden og brændte sig på hendes højre arm. Så hentede de salve hos badskæreren dertil. Dog det ikke kunne hjælpe til lægedom. Så derefter kom (troldkarlen) Paaske Rasmussen til deres. Så beklagede hans moder det for ham, at hun havde fanget sådan en skade, og det ikke kunne blive helt. Da sagde han, hun måtte takke Gud, hun fik det ikke et andet sted. Det var hende agtet i hendes ansigt, det, hun fik på armen". 280r-281r. - Niels Villadsen i Lyager (Dejbjerg s.) vidnede, "at engang var han trætagtig med MJ hendes mand. Så en fjerding år derefter mistede han et øg, og ingen mistanke havde han til hende derfor, førend nu hun var udlagt". 281r.

Tv. 15/6 1618. En mand og hans søster i Gammel Hanning vidnede, "at det var da på fjerde år, da var MJ til Christen Dinesens i Gammel Hanning til huse. Da blev hun trætagtig med deres søster Anne Madsdatter, og da lovede MJ hende ondt, og det blev hende vederfaret, og straks derefter blev hun syg og lå syg i 14 dage, førend hun døde". 281r. - En af dem berettede desuden, "at MJ var vred på Christen Christensen i Mølgård (Hanning s.) og hans hustru, for de ikke betalte hende med så godt malt, som hun havde lånt dem, og MJ sagde, at hun skulle betale dem derfor". 281v. - Ovennævnte Christen Christensen havde derefter "mistet ni køer, stude og kvægnød, som har haft en underlig sygdom". 279v-280r. - En mand og hans kone i Gammel Hanning vidnede, "at de var et år i gasefællig med MJ, som var da på det fjerde år siden, og siden den tid havde de ingen lykke haft til deres gæs, men ungerne har været vanskabte". 281v. - Manden i Dalgård (Hanning s.) vidnede, at "om en tre års mod^{1a} da kom han i trætte med MJ om en sværm bier, og da lovede hun (ham) en ond færd, og at han ikke skulle få gavn af samme bier, og samme bier døde, og så fik han en ond færd i hans øjne, og så lå han en hel vinter syg derefter". 281v-282r. - Det bevidnedes, at i 4-5 år "havde MJ standet et ondt rygte på for trolddom og kunne vise igen med en saks og et sold". 282r. - Niels Pedersen i Kongsholm mølle (Hanning s.) vidnede, at "om en syv års mod da kom han i trætte med MJs moder om hans mælkend, at hun skulle have nyden ("nøden")²

fra det, og MJ blev fortørnet på ham, for han skændte på hendes moder, og MJ sagde da, at hun skulle betale ham derfor, og om andet år derefter mistede han en af hans køer, og siden sagde MJ til hans hustru, at han ikke skulle komme af en vanlykke, førend han skulle komme i en anden, og siden den tid var ham vanlykke hændt både i en måde og anden". 282r-282v.

Tv. 22/6 1618. Konen i Dalgård (Hanning s.) vidnede, at MJ engang kom "til Dalgård til hende, imidlertid der hun boede i Velling. Da klagede hun sig, at hun var tørstig. Så tog hun et krus og ville have hentet hende noget øl i. Da sagde MJ nej, og hun ikke ville have det og begærede noget mælk, og det gav hun hende, og om anden dag duede hendes mælkend intet ... Nogen tid derefter da kom MJ til Dalgård igen og spurgte om Christen Mølgårds (ovennævnte Christen Christensen i Mølgård) mø³ blev hos ham fremdeles, og det samme kvindfolk havde tjent MJ tilforn, og hun sagde, hun voldte det, at Christen Møller fik hende. Han lovede hende noget. Det havde hun intet fanget. Fik hun ikke det, da skulle han ikke både deraf. Han havde vel givet hende det, havde hans kone ikke været. Det hun fik en djævel". 282v-283r. - En pige i Stensig (Sædding s.) vidnede, "at engang da tjente hun Jens Christensen i Bølling by, og tjente MJ i Sønderby i Bølling s., og da trættes de om "offuerstand", hvem der skulle stande øverst af dem i kirken. Da sagde MJ til hende: Du skal ikke skydes⁴ flere søndage med mig om "offuerstand", og i den samme uge kom hun fra hendes sans ..., og hun ikke blev tilpas, førend at hun sendte bud til hende derom. Så blev hun tilpas". 283r.

Tv. 15/6 1618. Kirsten Poulsdatter i Bovsø (Stavning s.) vidnede, "at om en 13 års mod da bryggede hun for Kirsten Jacobs^{4a} i Stavning præstegård, og for:ne Kirsten Jacobs havde brygget en gang eller to tilforn, da havde hendes øl blevet fordærvet. Da blev Kirsten Poulsdatter kendt det råd, at hun skulle tage et stykke unyttet ("vnøtt"), hedt akseljern og kaste det i tapkarret for tappen. Så bryggede hun for Kirsten Jacobs, som for er mælt, og hun kastede et hedt akseljern i tapkarret for tappen. Så fik Kirsten Jacobs godt øl". En mand, der for 13 år siden havde tjent Kirsten Jacobs i Stavning præstegård fortalte omtrent det samme som Kirsten Poulsdatter, "og imidlertid da tjente MJ der i gården, og det blev sagt for ham, at Kirsten Poulsdatter lagde et stykke "guld"⁵ jern for tappen, og straks derefter fik MJ et sår på hendes ben, som hun klagede sig i". En anden mand, der også tjente i Stavning præstegård på den tid, havde hørt "sige, der faldt en sten ned af gruen ("groffuen")⁶ og gjorde" MJ hendes sår på benet. På landstinget lod MJ "se et ar ("aare") på hendes ben, og sagde hun, at en hund havde bidt hende det". 283r-284r.

Tv. 22/6 1618. Konen i Skrebsgård (Hanning s.) vidnede, "at imidlertid MJ var til huse til Christen Dinesen i Gammel Hanning, da fulgtes hun med hende fra kirken en dag. Da sagde MJ til hende, at (Jens Villadsens s. 360 omtalte moder) Maren Villadskone i Hedegård (Hanning s.) havde fanget noget grønt fløjel af hende. Hun så, at Maren Villadsdatter gik med det, og hun sagde, at hun var intet lovet en halv daler eller budt en halv daler derfor tilforn -hvilket det var, kunne hun ikke "hoffue" til visse". Her-til bemærkede MJ, "at hun ikke havde fanget af Maren Villadskone derfor uden 1 skæppe mel. Hun havde en gang været hos hende. Hun skulle endda en gang til hende. Hun skulle betale det". (Mette fejl for) Maren Villadsdatter i Hedegård vidnede, "at for en fire år siden da kom MJ til hende en søndag ved Hanning kirke og sagde til hende: Det grønne fløjel, som du har i den lue, det har du fanget for intet. Det skal du betale mig. Vil du ikke, da skal du. Jeg vil komme over til dig en dag, og en føje tid derefter - at i sandhed var det på en pinsetirsdag - da dånede Maren Villadsdatter og faldt i ilden og brændte sig på hendes højre arm". 284r-284v.

Tv. 25/6 1618. Christen Nielsen i Stavning sigtede MJ for at have forvoldt hans broders Mads Nielsens død, idet han henviste til tingsvidner, som imidlertid ikke er indført i dombogen. Jævnf. 1618C nr. 73 og 168. 284v.

Tv. 18/6 1618. En mand i Kovstrup (Velling s.) vidnede, "det MJ en tid lang var i gård med ham ..., og samme tid tjente ham en tjenestepige ved navn Maren, som kom fra ham til Visselbjerg (Alslev s.), og klagede for ham, det MJ havde taget alt hendes helbred fra hende, og så nogen tid derefter døde hun i Visselbjerg". 285r. - En kvinde i Velling vidnede, "at siden MJ var kommet i gård til hende, var hun påkommet en stor ulykke, og var påvist noget spøgelse om natten, som hende påkom, undertiden som en hund, undertiden som en kat, som havde hende påhængt på det tredje år". 285v.

Tv. 2/7 1618. Den foged, der førte sagen mod MJ, spurgte hendes mand CPB, om han ville benægte, at han havde sagt, at "han takkede Gud, de ville tage hende, førend hun lærte hans børn den slemme kunst". Det kunne han ikke. 285v.

Velling sognermand vidnede på 9. søndag efter trinitatis, at de bl.a. havde hørt "rygte og tidende med MJ, der skulle have engang krøbet om en mands gård med et blodigt kalvehoved". 285v-286r.

Tv. 8/6 1618. Troldkarlen Paaske Rasmussen bekendte, at i hans rode var foruden ham selv 8 mænd og kvinder bl.a. MJ. "Dernæst ham at have bekendt, at MJ gjorde Christen Mølgård den ulykke på hans kvæg, som ham er vederfaret". 186r-186v. - Troldkonen Maren Jørgens havde bekendt, "MJ nogle gange at have med været på adskillige steder om natten at danse, besynderligt på sanktvalborgnat og om nogle sankthansnætter at danse på Stavning kirkegård, og deres drenge hentede vin i Jens Olufsens kælder i Ringkøbing, som de havde drukket samme tider. Item hende at have bekendt, at de har tit og ofte været med hende at kærne i Østerby bæk (Stavning eller Bølling s.) og kirkespang efter smør, og når de kærkede i Østerby bæk, da havde de det af Jens Lassen i Østerby og Niels Jensen deres mæl-kend. Når de kærkede i kirkespang, da havde de det af Jesper Pedersens og Mads Lauridsens mælkend". 286v.

Tv. 10/8 1618. 5 mænd vidnede, "at den dag otte dage om natten næst tilforn at MJ udbrød af fængselsjernet og af pumpen⁷, som hun i sad på Vennergård (Velling s.) for trolddomssag ..., og hun var borte på tredje dag, førend de fandt hende igen i en mose imellem Slumstrup mark (Sædding s.) og Bølling". MJ bekendte, "at hun kom ud af pumpen på nørre side igen-nem et hul". 287r-287v. - 4 synsmænd hjemlede, "at de den dag da var til syn over en trind hængelås, som" fogeden på Vennergård "gav til kende, at han havde den for den bolt, som MJ afbrød. Da syntes dem, at samme lås var opstukket og opbrudt, og ikke de kunne tage den op med deres hænder". MJ bekendte, "at hun tog samme lås op med hendes hænder". 287v.

Kirkenævninger svor MJ skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 1608 eller 1612. - 1a Tid. - 2 Udbyttet. - 3 Tjenestepige. - 4 Puffes, skubbes, slås. - 4a Den daværende Stavningpræsts forgænger hed Jacob. - 5 Glødet. - 6 Gruekedlen. - 7 Fangehullet.

1618C nr. 130. Trolddomssag mod Mette Ankersdatter "Loses" eller "Laasis" i Kolding.

Tv. 18/7 1618. MAL bekendte, "at Mette, Mikkell Simonsen Skibbyggers hu-stru, i Kolding, desligeste Maren Ankersdatter, MALs søster, for 20 år forleden havde tilnødt og tvunget hende til at lære trolddomskunster, og det første hun lærte det, da var de forsamlet sønden Kolding ved Dalbys stænte i Bredkærs mark. Dernæst bekendte MAL, at Mette Rasmus Spillemands i Kolding i lige måde kan trolddom. Item bekendte MAL, at Sidsel Thomas' i Kolding i Vestergade også havde i lang tid været i selskab med dem og i mange år brugt trolddom. Bekendte hun, at den gespænstand, som tjener Mette Mikkell Skibbyggers, som lader sig til syne for dem om natten, når

de forsamles, den kaldes Belsebub og lader sig se i en ulvs lignelse, og bekendte hun, at den gespænstand, som tjener Mette Christen (vel fejl for Rasmus) Spillemands, den kaldes Kobberbag, og når de forsamles, da lader den sig til syne i en bjørns skikkelse. Item¹ bekendte MAL, Mette Rasmus Spillemands, Karen Hans Kedelsmeds og med for:ne Sidsel Thomas' gespænstjener, som kaldes Kasper, var forsamlet østen Kolding på midsommernat forleden i Hospitalsenge, og iblandt andet deres bedrift havde de en dug, de drog efter dem i græsset og "før vdj ret" (vel fejl for førte) de duggen ("dogenn"), de deraf bekom, i en potte, som Mette Rasmus' tog i forvaring med det klæde, hun dertil brugte. Bekendte MAL, at hun med Maren Axelsdatter (vel fejl for Ankersdatter) og Mette Rasmus' nogen tid forleden havde med trolddom forgjort "Nedt" (vel fejl for Mette), Mads Poulsen Skibbyggers hustru i Kolding, og som Mads Skibbygger ville rejse sønden Kolding om råd til hans hustru, da gik MAL i vejen for hestene, så de ikke kunne afstedkomme, som skete på Vonsild mark. Derefter skabte hun sig med en dreng, som er et hittebarn ved navn Peder, som en tid lang var hos hende, dem begge til to harer, og de løb hen ad vejen tilsammen, og var i samme hares skikkelse ved to timers tid. Fremdeles bekendte MAL, at hendes gespænstjener kaldes Baltser, og han på nogle års tid var kommet til hende gemenlig hver nat i en grå sos lignelse og lå hos hende, hvilket den dreng Peder, som lang tid var hos hende, noksom vitterligt var. Item bekendte MAL, at hun med hendes søster Maren Ankersdatter og Mette Rasmus Spillemands med trolddom havde forgjort Peder Sørensen Skrædders salig afgangne hustru Anne Lydiksdatter der i Kolding, deslige 5 af hans børn, så at de deraf er døde blevet, og hun bekendte, at de ville også have forgjort Peder Skrædders hustru, som han da havde, mens hun ikke ville deri samtykke med de andre. Item bekendte MAL, at hun med hendes søster Maren Ankersdatter og Mette Rasmus' havde med trolddom forgjort Ulrik (?) Pottemager i Kolding, så han deraf fik sin død. Fremdeles MAL at have bekendt, at eftersom Frederik Hansen Skriver i Kolding var færdig på hans rejse til Fyn straks efter jul den 16. januar forleden, da tilnødte hendes søster Maren Ankersdatter hende, at hun skulle møde og gå imod Frederik Skriver, der han bortrejste, og hun mødte ham uden for hans port, som han sad på sin vogn og rejste ud af hans gård, og siden som han v(ar) på sin hjemrejse tilbage fra Fyn, da brugte hun med hendes søster trolddom, og udskikkede hendes søster Maren sin gespænstjener, som kaldes "Kabelak", og hun slog ham og nødte ham til, at han skulle fare ud imod Frederik Skriver, så at vognen med ham væltede, og slog hans venstre arm af ledet, så hun og hendes søster var årsag til samme hans ulykke, og be-

kendte MAL, at hendes søster var blevet vred på Frederik Skriver, for han ikke forskaffede hende vadmel forgangen år den tid, der blev vadmel udskiftet til fattige husarme der i byen. Item bekendte MAL, at hun med hendes søster Maren Ankersdatter og Maren Mads Spillemands havde med trolddom forgjort Maren Sørensdatter, Anders Andersens hustru, i Kolding, og at de var årsag til hendes skrøbelighed, som hun havde haft ved tre års tid, og bekendte hun, at de alle tre samtlige, førend for:ne Anders Andersens hustru kom i samme skrøbelighed, var forsamlede for Anders Andersens hus om natten, og Maren Ankersdatter, desligeste Mette Rasmus' tog noget op af rendestenen og slog tre gange til Anders Andersens dør, og hun berettede, at de slog og tilnødte(?) hende, at hun skulle være i råd og gerning med dem at forgøre forbemeldte Anders Andersens hustru. Item bekendte MAL, at hun med for:ne hendes søster Maren Ankersdatter desligeste Mette Mikkels Skibbyggers og Mette Rasmus Spillemands havde samtlige med trolddom forgjort den salige, hæderlige og høj lærde mand mester Jens Sørensen, fordum sognepræst i Kolding, og de var årsag i, hans ihukommelse og fornuft forgik og blev ham betaget på det andet år, førend han døde. Item bekendte MAL, at hun med hendes søster Maren Ankersdatter og Mette Rasmus' var årsag til Jens Mikkelsens hustru Maren Lauridsdatter der i Kolding hendes sygdom og skrøbelighed, hun en tid lang havde lidt og ustandet, og at de samtlige med trolddom har forgjort hende. Item bekendte MAL, at hun med Mette Mikkels Skibbyggers har med trolddom forgjort Niels Grejsens barn der i Kolding, så det deraf døde, og om natten tilforn var hun med Mette Mikkels forsamlet på Kolding torv, og Mette Mikkels optog noget på torvet liggende, og hun gik til Niels Grejsens dør dermed og slog mod døren 3 gange, og straks anden dagen døde samme Niels Grejsens barn. Fremdeles bekendte MAL, at Mette Mikkels Skibbyggers med Mette Rasmus' havde været årsag til den skrøbelighed, Inger Pedersdatter, Peder Kocks datter, i Kolding havde i hendes ene lår, og at de med trolddom havde forgjort hende. Item bekendte MAL, at hendes søster Maren Ankersdatter formedelst trolddom, hun brugte, var årsag til, at Poul Olufsen i Hjarup stødte og brød sit ben sønder, som var sket for nogle år forleden. Item MAL at have bekendt, at hun med hendes søster, desligeste Mette Mikkels og Mette Rasmus' havde forgjort afgangne Egideus Andersen der i Kolding, så han deraf er død blevet. Item MAL at have bekendt, at Mette Mikkels Skibbyggers med trolddom forgjorde afgangne Niels Knudsen i Kolding, så han gik og "forsuandis" og visnede hen til hans dødedag, og hun bekendte, at Mette Mikkels slog hende og ville have tiltvunget hende, at hun skulle have tilhjulpet at forqøre forbemeldte sal. Niels Knudsen.

Item MAL at have bekendt, at Mette Mikkels med trolddom forgjorde en kvinde ved navn Margrete Hans', som boede i Sønder Stenderup ved bækken, så at hun lå på sin sotteseng 20 års tid og deraf døde. Item MAL at have bekendt, at Mette Mikkels med trolddom forgjorde David Mikkelsen der i Kolding, så han tvende gange har slaget sine ben sønder, og bekendte hun, at hendes søster Maren Ankersdatter, desligeste hun selv, dog at Mette Mikkels nødte hende dertil, tilhjalp samtlige at forgøre David Mikkelsen og førte ham i samme ulykke. Item hende at have bekendt, at hendes søster Maren Ankersdatter har med trolddom forgjort Jens Jensen Horskær i Kolding for nogle år forleden, så han havde mistet sit syn. Item MAL at have bekendt, at hendes søster Maren Ankersdatter og Mette Rasmus' med trolddom forgjorde kornet i Kolding for to år forleden og alle kálhaver der for byen, så at kálen stod som limeris² undtagen deres egen kál. De blev ved magt. MAL at have bekendt, at hendes søster Maren Ankersdatter har haft en snare på Hans Jensen, afgangne Jens Torsens søn, i Kolding og med trolddom har forgjort ham, så han intet kunne komme der fra byen og vare på sin forbjæring på andre steder". 290r-292v.

Tv. 22/7 1618. MAL "beklagede, berettede og kundgjorde, at Mette Mikkell Skibbyggers i Kolding næste forgangne nat havde indskikket sin gespænstand og tjener i fængsel til hende, og samme gespænstand noget anfægtede hende og havde på det næste myrdet hende i fængslet". 293r.

Kirkenævninger svor MAL skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Ligeledes. - 2 Kosteris.

1618C nr. 131. Trolddomssag mod Mette Mikkell Simonsen Skibbyggers i Kolding.

Tv. 12/8 1618. 3 borgere i Kolding vidnede, "at de på det sjette år siden forleden var ombedt og beskikket af Inger Pedersdatter at tilsige MMSS, at dersom hende vederføres nogen ulykke efter MMSSs undsigelse og tilsagn, vidste hun ikke andet derfor at beskyldte end hende". 295v.

Tv. 5/8 1618. Dansk skolemester i Kolding Niels Mikkelsen vidnede, "at eftersom Mikkell Simonsen Skibbygger for nogen tid forleden lod lægge stenbro for hans dør i gaden og den forhøjede", sagde Niels Mikkelsen, som boede tværs overfor, til ham, "at han syntes det ikke billigt at være, at han skulle forhøje gaden over hans. Da udkom MMSS i døren og sagde til Niels Mikkelsen, han skulle få andet at tage vare, og straks den samme nat derefter, hun havde ham det tilsagt, blev han meget hastigt syg, så han hverken kunne fange ro eller tål¹ den nat. Og om morgenen derefter, som Niels Mikkelsens hustru kundgjorde det for folk i gaden, hvorledes

hendes husbond var blevet så meget syg efter de ord og tilsagn, MMSS havde ham tilsagt, blev det bedre med ham". Siden den tid havde han "lidt stor skade og afbræk på sin væring² og bjæring". 295v-296r. - Peder Jensen Kock vidnede, "at eftersom hans datter Inger Pedersdatter med hendes forrige salig husbond Niels Smed boede i den gård, Mikkel Simonsen nu i-bor, førend han den købte, da (havde) sal. Niels Smed deri ladet opsætte en esse med mursten, som han brugte til sit håndværk, som han selv med sin hustru havde ladet bekoste, og som hun skulle udflytte der af huset, lod hun samme esse nedbryde og ville have samme mursten med sig, som hun havde betalt. Da var Peder Kock hos hans datter der i huset til stede, og MMSS faldt ned på hendes knæ og ønskede ulykke over Inger Pedersdatter, og siden blev hun med Mikkel Skibsbygger forligt om nogle penge, hun skulle have for samme mursten, og der Inger Pedersdatter krævede samme penge i Mikkel Skibbyggers hus, da lovede og tilsagde MMSS hende, at hun skulle vederfares ulykke". Efter undsigelsen var der vederfaret Inger Pedersdatter "ulykke, så hun faldt i en hæftig sygdom og blev vanfør i hendes højre lår, så hun aldrig kunne komme til sin førlighed". 296r-296v. - Afdøde Jens Gartners hustru vidnede, "at for nogle år forleden, der MMSS boede nede i klosteret³ der i byen, havde hun en svinesti bygget uden hendes dør, og eftersom der samme tid var pestilens i Middelfart, var at befrygte for stank og ond luft, som kunne forårsages sygdom, da lod afgangne Jens Gartner med øvrigheds tilladelse afbryde samme svinesti. Derefter lovede og tilsagde MMSS ham, at han skulle vederfares ulykke, og hendes husbond derefter led stor sygdom og skrøbelighed ..., så han lå og pintes fra hans fødder og led stor hede og brynde derfra op i livet, så han deraf fik sin død". 296v-297r. - Frederik Hansen vidnede, "at for nogle år og tid, som MMSS boede i Låsbygade ("Liusbøygade"), da kom Frederik Hansen i tvist med MMSS søn Simon Mikkelsen og slog ham på munden. Da undsagde MMSS Frederik Hansen, at han skulle vederfares ulykke og siden en tid beklagede sig, at han havde lidt stort afbræk, så at hvis han ville anfange og slå på til hans værings forfremmelse, har ingen fremgang ... Ydermere Frederik Hansen at have vidnet og kundgjort, ham vitterligt var og havde set, at MMSS rok, som var en hjulrok, selv har spundet, og der (gik) tråd ud fra rokken, dog at MMSS ej heller noget andet menneske var hos samme rok". 297r. - Afdøde Niels Knudsens hustru vidnede, "at eftersom hendes husbond fandt nogle af Mikkel Skibbyggers svin i en toft norden Kolding, og han drev ("drøf") dem af, da kom MMSS til ham og undsagde ham, at han skulle vederfares ulykke, og siden blev han meget syg og skrøbelig, så han gik og visnede bort på det tredje år, førend han dø-

de". 297r-297v. - En kone i Kolding vidnede, "at mellem påske og pinsedag næst forgangen et år hørte hun, at David Mikkelsen og MMSS tvistedes nede i Mikkkel Skibbyggers egen gård for nogle svin, der var indkommet ned i MMSS gård ved "Hindvaed brou" og havde opædt hendes planter. Da iblandt andet sagde MMSS, at den, som havde indladt samme svin at opæde hendes planter, den skulle få skam, og bekendte David Mikkelsen ..., at han jagede samme svin af MMSSs planter, dog han ikke vidste til visse, om han oplod døren, at samme svin indkom". David Mikkelsen beskyldte MMSS for, "at hun var årsag til hans ulykke at hans ben tvende gange var sønderslaget". 297v.

Tv. 12/8 1618. Hans Remmesnider vidnede, "at eftersom hans søn (oven-nævnte) Frederik Hansen kom i tvist med Mikkkel Skibbyggers søn i Kolding, den tid han boede i Låsbygade ("Lyusbøye gade") hos Hans Remmesnider, og Hans Remmesnidens søn samme tid slog Mikkkel Skibbyggers søn på sin mund, som skete det år 1607, da undsagde" MMSS Hans Remmesnider, hans hustru og børn. "Siden derefter blev hans hustru meget syg og skrøbelig, så hun var blevet vanfør i hendes ene lår og begge hendes arme". 297v-298r.

Tv. 18/7 1618. Troldkvinden Mette Ankersdatter "Losis" bekendelse, hvori hun udlagde MMSS som medskyldig. Se dom nr. 130.

Kirkenævninger svor MMSS skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Fred. - 2 Tilværelse, levevis. - 3 I klosteret, det vil vel sige på en af klosterets grunde. Mikkkel Skibbygger havde boet i Låsbygade, og Skt. Jørgens hospital ligger ved denne gade.

1618C nr. 138. Trolddomssag mod Christen Jepsen Langes hustru Else Of-fersdatter i Holstebro.

Tv. 7/7 1618. Borger i Holstebro Jørgen Jensens hustru Maren Madsdatter vidnede, "at på den anden eller tredje mandag for jul nu sidst forleden ... da kom CJL ind til hende, ind i hendes hus og ville have noget hø, som de havde til fælles. Da svarede hun, at hun ikke turde lade ham knippe af samme hø, førend hendes husbond kom selv til stede. Så gik CJL i huset, som samme hø lå, og hendes datter gik med ham. Så var de i laden en liden stund. Så gik hun ud til dem, og der hun kom ind til dem, da stod CJL og bandt på det fjerde knippe hø. Da sagde hun til ham, at han intet mere måtte tage af samme hø, uden han ville skifte og dele samme hø med dem. Da sagde CJL til hende: Du får hø nok, førend du ved selv af, og derefter, det allerførste hun tog af samme fælles hø igen og rørte derved, og siden straksen, førend hun kom ind i hendes stue, da var den onde ånd efter hende, som hende til at tykke da skrålede ("schrollett") og skra-

bede samme onde ånd først i lyren¹ på huset. Der hun det fornåm, da gik hun ind i stuen. Da kom det på døren, skrabede og skrålede og tudede ("thutte"). Så bad hun Gud om nåde og bad, at samme spøgeri skulle fare ad helvede igen eller, "huortt" det heden skulle, og til den, det udsendte. Derefter tredje gang skrabede samme spøgelse på vinduet og peb, klagede sig, og så fløj det ned ad gyden nær på til åen, og så straksen derefter, hun kom ind i huset, da blev hun så hårdt klemt om hendes bryst og hendes hals, så at hun næppelig kunne drage hendes ånde, og hvor hun var siden, eller hvad (hun) bestilte, det vidste hun ikke. Item Jørgen Jensen selv at have vidnet ..., at på samme tid da kom der hastigt bud efter ham, som han sad og drak en kande øl hos hans grande Christen Ladekarl, og i det, som han kom ind ad døren til hans hustru, da kom hun imod ham, og fråden gik ud af hendes mund, og tog ham straksen i favn og klagede sig, at den onde ånd havde været hos hende, og da ville hun have været ud af døren for ham, og så straksen viste han hans børn ud efter hans grander, at de da skulle komme ind til ham både mænd og kvinder af deres grander, og da bad han dem, at de ville falde på deres knæ og bede Gud om nåde, at den onde ånd måtte skilles fra hende. Da samme tid tilspurgte Jørgen Jensen hans hustru, om hun havde været i skændsel med nogen uden med CJL om samme hø. Så bad han hans grander, at de ville blive hos hans hustru, og han tog straks et væрге i hans hånd og gik over broen til CJL og sagde til ham og hans hustru, at dersom de ikke gjorde andet derved, som de havde kastet på hans hustru, da skulle de det selv fortryde, og så gik han hjem igen, og da, som han kom ind i huset samme aften, straksen formåede hendes sygdom hende og rasenhed, så at hun kom noget til hendes sind og sans igen". 313r-314r.

Tv. 28/7 1618. Ovennævnte Maren Madsdatter vidnede, "at på den næste mandag, førend CJL han var i deres hus og bandt de fire knipper hø ..., da kom hun ind til CJL hans (hustru) EO der i hendes hus og havde noget med hende at bestille og så efter en nøgle. Da sagde EO til hende, at hun ikke kunne fange samme nøgle; thi hendes mand var draget af byen med et læs "fest" (vel fejl for "fesk", d.v.s. fisk), hvortil Maren at have sva- ret, at han ikke skulle have samme nøgle længere, end til hendes mand Jørgen Jensen kom hjem". Under det fortsatte skænderi havde EO sagt, at Maren Madsdatter skulle fortryde, hvad hun havde sagt, og at hun skulle få en djævel derfor, "og derefter den anden dag efter helligtrekongers- dag sidst forleden da fik hun også en djævel derfor, og den onde ånd var efter hende"². 314r-314v.

Tv. 2/7 1618. Christen Markvorsen vidnede, "at for tre år siden forle- den på det næste da havde CJL sat ham et hus for nær der i Holstebro på "Biere", så at der var synsmænd over samme hus. Da kom Christen Markvor- sen og EO i skændsel tilsammen, og da gav EO ham mange onde ord og sagde, at han skulle få skam, og siden har han haft ulykke på hans kvæg og selv har været i en ulykke efter en anden". 315r. - Villum Knudsen vidnede, "at for to år siden da stod EOs kålgårdsdør åben. Da gik der et af Chris- ten Markvorsens svin ind i hendes kål. Så løb hun til samme svin og slog det med en skovl, så at det drog sin lænd efter sig. Da sagde Villum Knudsen: Else, hvi slog I sådan den dannemands svin. Da sagde EO: Du skal få skam. Det kommer dig intet ved, og derhos bekendte Villum Knudsen, at siden den tid havde han været i en ulykke efter en anden og har været tit og mange gange meget skrøbelig". 315r-315v.

Tv. 14/7 1618. Hans Villadsen vidnede, "at imidlertid hans broder sal. Jesper Villadsen boede i det hus ved bækken, som Niels Mouridsen iboede, da havde CJL og hans hustru et af Jesper Villadsens ølkar og bryggede med, og den tid de bar samme ølkar hjem igen, så var der en eller to af lugerne³ af samme kar, og derfor kom Jesper Villadsen og EO i skændsel tilsammen, og i samme skændsel lovede EO Jesper Villadsen ondt, og siden der efter den tid klagede Jesper Villadsen for hans broder Hans Villadsen tit og mange gange både i ædruhed og i enighed, at han var det vederfar- et, som EO havde lovet ham". 315v-316r.

Tv. 21/7 1618. Ovennævnte Jørgen Jensens grande Christen Christensen Ladekarl vidnede, at den dag Jørgen Jensens hustru Maren Madsdatter var blevet syg, og han med de andre grander var blevet tilkaldt, da så han, at "Maren Madsdatter lå på slet jorden mellem hendes mand og Niels Ander- sen ..., og de holdt hende, og fråden gik ud af hendes mund og næse, og da satte Christen Ladekarl sig siden inden døren. Da kom Maren Madsdatter og ville have været ud af døren. Som de havde fat på hende, og ikke de kunne holde hende, så tog Christen Ladekarl og Simon Glarmester fat på hende med de andre, og så lagde hun sig langrakt ned på jorden og strakte sig så langt ud på jorden, så at han aldrig så et menneske række så langt, som Maren Madsdatter gjorde, og lidet derefter da gik blodig fråde ud af hendes næse og mund, og hun gav skrål ("scroel") af sig som et nød, og så satte hun sig imellem dem på jorden, og de holdt hende". Senere "stod hun imellem dem og splittede og rev hendes klæder sønder på hendes arme. Derefter fik de hende op i hendes seng, og da lå hun i sengen og "bøste"⁴ hendes hoved imod væggen". 316r-316v.

Tv. 28/7 1618. Bl.a. byfogeden Jens Nielsen Bjerregaard vidnede, at han havde hørt EO spørge om de havde hørt, "hvilken løgn de har løjet mig på, så at der siges om mig, at jeg skulle have været ved månen på sanktvalborgaften sidst forleden og da faldt ned og slaget sin ryg sønder, og at hun havde ligget på hendes sygeseng i 18 uger". 316v.

Tv. 8/8 1618. Søren Kjeldsen, som var indstævnet af EO på "Bierigen", vidnede, "at på den næste torsdag efter pinsedag sidst forleden er EO indkommet i mit hus og bad om et knippe halm til sin seng og stod i stuedøren og havde den ene fod i stuen og den anden i forstuen og stod først med begge hænder på den nørre stuedørstolpe og siden også med begge hænder på den ydre dørstolpe og klagede sig, at hun havde rygværk. Da svarede jeg hende, at hun kunne ikke få halm førend om morgenen. Så kom hun en morgen og brugte sig i lige sådanne måder, som forskrevet står, og så fik hun tre knipper halm og gik ud med, og der hun kom uden vinduet, havde hun mange onde ord, og noget derefter kom hun ind den tredje gang og holdt i dørstolpen og talte til hendes mand CJL, som sad inde til mit og drak med Jep Bysvend, og endda beklagede sig af værk. Så sagde jeg til hende: Din djævel. Jeg har ikke lidt uden passeligt i min ryg, siden du var her og klagede dig. Så gik hun ud af huset, og siden har jeg ligget på min sotteseng med stor værk og ve". Lidt derefter sendte han to mænd til hende "og lod hende sige, at dersom hun havde spændt⁵ sådant ledeværk på mig, da skulle hun råde bod derpå, eller hun skulle få straf derfor som en troldkvinde". 316v-317v.

Kirkenævninger svor EO skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 (Lys- og) røghul i taget. - 2 Kronologien mellem de begivenheder, der beskrives i dette og det foregående tingsvidne er næppe rigtig. - 3 Lugen er den fure eller rille, som er indskåret i karrets staver, og hvori bunden sidder. - 4 Slog. - 5 Fæste, sætte på. Af fol. 317r l. 3 f.n. fremgår det, at "spantt", som det står i dombogen, er participium af spænde.

1618C nr. 146. Sag om, hvorvidt Peder Thomsen Log og Hans Thomsen, der var født i Sellerup (Gauerslund s.), var præst i Norge Niels Thomsens halvbrødre og arvinger.

Tv. 18/5 1618. 24 mænd vidnede, at Thomas Pedersen, som døde i Sellerup, "han der til Holmans herredsting havde indlyst hr. Niels Thomsen, som boede i Norge i Ullensager, i køn og kuld med sine rette ægtebårne, som var PT og HT, så at han skulle arve med dem, og dersom han da fandtes at være død uden rette livsarvinger, da vidste de ikke, at der fandtes nogen nærmere eller rettere arvinger efter ham" end PT og HT. 327r-237v.

Landstinget dømte tingsvidnet magtesløst, fordi det ikke angav år og dag, på hvilken lysningen i køn og kuld havde fundet sted.

1618C nr. 153. Sag mod Christen Høg til bl.a. Hammergård (Hammer s.), fordi han havde lukket en alfar vej, som bl.a. Mikkel Ibsen i Kovtrup (Hammer s.) benyttede.

Tv. 30/6 1618. Mange mænd vidnede, at i op til 50 år "da har der ganget en strøgen ("strygen"), alfar vej fra Kovtrup og til Møllerup (Hammer s.) og igennem Møllerup by og øster ud over Møllerup mark til Egholm mølle (Tørring s.) og til Tørring by og Tørring "Smides" og så til Horsens by og strand hver mand uforment i alle måder, førend nu for en stakket tid forleden". CH gjorde gældende, at vejen, "som løber igennem Møllerup og øster ud over Hammergård endelsmark, som løber til Tørring, som nu omvundet er, skulle findes at være en magvej og ikke en alsvoren vej". Han spurgte, om vidnerne ville påstå, at vejen "var MIs rette kirkevej, tingvej eller købingvej eller sundvej fra hans gård, som han boede i Kovtrup". 340v-341r.

Tv. 28/7 1618. En række mænd, som kunne mindes op til 40 år, vidnede, "at der af arilds tid fra Give og Donnerup byer da har der ganget en strygende, adelfarende vej til Møllerup by og så øster igennem Møllerup og over Møllerup mark til Horsens by og strand, og samme vej har aldrig været nogen forment for i nogen måder, førend nu for en stakket tid forleden der er slaget en svingel tværs over for:ne vej, og hænger lås for den". 342r-342v.

1618C nr. 154, 155, 156. Kongens brev til borgmester og råd i Vejle dateret 8. februar 1614, "som formælder hans Majestæt at være kommet i forfaring, Henrik Ditmer, forðum borgmester der i Vejle, skulle være gerådet i en stor melankoli og derover mistet sin fornøft og forstand, så han ikke sit gods kunne forestå eller det nytteligen sig til bedste anlægge og anvende, hvorudover han unytteligen i sin dårskab allerede en stor part deraf skal have ombragt og forkommet, da på det HD i længden ikke skulle geråde i største armod, og hvis gods, som han endda kunne have beholdt, ikke i lige måder unytteligen skulle forkømmes, men at dermed kunne have tilbørlig indseende, beder hans Majestæt dem og vil, at de forordner tvende af deres middel, rådmænd der i Vejle, som hans gods tilbørligen kunne forestå og det nytteligen ham til bedste anvende, så han deraf kunne have sit nødtørftige ophold, og dersom han her i riget eller uden enten til Lübeck eller andetsteds nogen kunne have at fordre, som han kan

være tilberettiget, (eller de noget af) hans gods kunne opspørge ham at være fravendt, hvorfor han ikke har bekommet fyldest og fuldt værd, at de da på hans vegne med flid det lader dem være befalet at fordre og indtælle, så vidt de kan gøre med lov og ret, og ellers i alle andre måder ramme hans gavn og bedste, som de vil ansvare og være bekendt, og siden derfor årligen gøre god rede og regnskab". 344v-345r.

De tre sager vedrører HDs økonomiske mellemværender med rådmand i Vejle Jens Bertelsen og føres af HDs tilforordnede formyndere.

1618C nr. 157. Sag mod Anders Sørensen og Søren Hansen i Gredsted (Jernved s.) samt Niels Rasmussen ved Gredstedbro, som havde bygget en ny ålegård, der var andre til skade.

Tv. 11/8 1617. 8 personer, der kunne mindes i op til 54 år, vidnede, "at den ålegård østen fra Gredstedbro i det gamle gårdsted altid har været brugt og fulgt til dem, som har boet i den gård i Gredsted, som Peder Hvid og Poul Jørgensen nu ibor, og til den gård, som AS og (Søren Thomsen fejl for) SH ibor, så vidt den nørre side til midtstrømmen vedkommer, så at samme tvende gårde altid har været lige rige i brug i samme ålegård, og ikke de nogen tid enten har hørt, set eller fornummet, at der har været udslaget eller bygget nogen ålegård i samme å så nær østen til samme gamle arildsgårstede som den nye gård, da det år var udslaget". 349v-350r.

Tv. 8/12 1617. 6 synsmænd vidnede, at de den dag havde synet den nye ålegård, "og da først mælede¹ de vandet, og da så de, at vandet var tre kvarter højere for samme gård, end det var neden ved gården, så at der som samme gård skulle blive ved magt og bruges og sættes, som den da var bygget, da syntes de, at den ikke kunne holdes Gredsted bymænd uden skade på deres enge, ikke eller kunne holdes den adelvej sønden Gredstedbro uden skade". 350r-350v.

1 Målte.

1618C nr. 162. Trætte om skellene mellem enge og kær, der hørte til byer og gårde i Ikast sogn.

Tv. 22/8 1618. Mænd, der kunne mindes i op til 30 år, vidnede, "at de havde kendt de kær og sige¹, som ligger norden ved den grøft og kast², som ligger norden for Christen Eriksen i Grødde hans engskifte, som nogle år havde været brugt til Christen Eriksens gård i Grødde, og østen ved den grob³ og kast, som ligger østen ved det engskifte, som nogle år har været brugt til det bol, Tord Andersen i Grødde ibor. Samme kær og sige, som de

Grødde-mænd har omvundet og kaldes Starsig, var dem vitterligt lå i "Naschis kiert" og var af de kær og sige og ejendomme, som sandemænd af Hammerum herred har svoret til Grødde, Remme, Nederholt, Overholt, Toftlund og Springbjerg efter sandemændsbrevs indhold". 357r. - 8 synsmænd vidnede, at de den 21. august havde synet de kær og sige, som lå norden ovennævnte Christen Eriksens og østen ligeledes ovennævnte Tord Andersens engskifter "og så nør til markeskel imellem Ravnholt ("Roenholt", Bording s.) kær og mark på den ene side og Grødde, Remme, Nederholt, Overholt, Toftlund og Springbjerg mark på den anden side efter sandemændsbrevs indhold. Da befandtes der aldeles intet engskel heller sten eller stabel i for:ne kær og sige, som kunne være noget engskel imellem nogen mands eng i nogen måder, og eftersom dem af" 5 mænd i Ikast sogn "blev udvist for:ne sige at være den Starsig, som de Grødde-mænd har omvundet og kaldes Starsig, da syntes dem, at for:ne Starsig var liggende i "Naschis kiert" og var af de kær og sige og ejendomme, som sandemænd havde indsvoret til Grødde, Remme, Nederholt, Overholt, Toftlund og Springbjerg". 358r-358v.

1 Fugtige lavninger. - 2 Grøft eller lavtopkastet skeldige. - 3 Grøft.

1618C nr. 168. Trolddomssag mod Milter Jepsens hustru Abelone Pederdatter i Søndergård (Sønder Lem s.).

Tv. 21/9 1618. Lars Thomsen i Lem vidnede, "at en aften agede hans moder Mette Larsdatter fra Ringkøbing med MJ, og det spurgte AP. Da sagde AP: Jeg skal føje det så, at hun ikke skal age tiere fra Ringkøbing med min mand, og det var ikke uden 3 uger derefter, så blev hans moder taget fra alt hendes helbred ..., og derefter lå hans moder syg i 2 år og ved 12 uger, til hun døde ..., og imidlertid der hans moder lå syg, da kom han tit og ofte over til AP. Da spurgte hun ham ad, hvor det var fat med hans moder. Da sagde han: Alt er hun syg. Da sagde AP: Jeg må over at tale med hende. Så gik hun derover og spurgte, hvor det var fat med hende, og strøg på hendes arm og sagde: Mette, der er fuldt lidt på eder uden skind og ben. Så blev det dag og dag værre med hende, til hun døde". 368v-369r. - En mand i Bækbo (Sønder Lem s.) vidnede, "at han var med en anden til MJs og gav ham varsel for hans søsterdatter Bodil Pedersdatter. Da sagde AP, at den pige skulle få skam, for hun viste Milter hjem til den troldkone. Så lukkede hun døren til og sagde, hun skal få skam, hun skal ikke sende mig "sarde"¹ hjem i dag jamling², og siden skete samme pige ingen lykke, medens hun var her i verden ..., og inden årsdag var hun i jorden".

369r-369v. - En anden mand i Bækbo vidnede, "at om en 10 års mod³ da havde de i Søndergård drevet ham for nær, så at han lå noget i kladderi⁴ med dem, og han havde to store nød, blev blinde i det samme, og det tredje mistede helbred og døde". 369v. - En mand i Kærgård (Sønder Lem s.) vidnede, "at om en 10 års mod hentede han hø for Hans Pedersen i Degnbøl (Sønder Lem s.), og da fulgtes MJ og han hjemad på aftenen, og da blev han noget vred på ham, og i det samme blev AP også vred ved ham, og tit og mange sinde blev AP vred ved ham, for han tog deres øg og bandt dem, for de gik i hans eng, og nu i en syv eller otte år har hans kone ligget syg og skrøbelig ..., og han har mistet en hel hob af hans kreaturer". 369v. - En mand i Hedegård vidnede, "at han lod AP tilsige for hans datter Abelone Nielskone på Hykkelbjerg (Sønder Lem s.) hendes helbred, at hun havde taget hendes helbred fra hende, og så derefter, at han havde ladet hende tilsige, mistede han et øg, og så derefter var han i Ringkøbing, og da fulgtes han hjem med MJ, og da blev de trætagtige på vejen, og siden derefter mistede han en okse". 369v-370r. En mand, hvis datter havde tjent MJ, men blev syg "der i hendes tjeneste en juleaften", troede, at AP "havde gjort hende det med trolddom". 370r-370v. - Fogeden på Rybjerg (Velling s.) og en mand, der tjente på Holmgård (Sønder Lem s.) vidnede, at fru Maren Juel "har mistet dette efterskrevne kvæg på Holmgård og på Rybjerg inden tiende ("thinde") års dag, 7 nød i Holmgård, 6 nød i Rybjerg, 12 svin, 6 kalve, som er bortdøde". Hun lod give kære og klage på AP, "at hun skal have taget livet af samme kvæg og kreaturer". 370v-371r.

Troldkvinden Maren Mikkels i Stavning havde bekendt at AP "har været i hendes rode om natten at danse, besynderlig på sanktvalborgnat og om nogle sankthansnætter at danse på Stavning kirkegård, og deres drenge hentede mjød i Jens Olufsens kælder i Ringkøbing, som de havde drukket samme tider etc. Item hende at have bekendt, at AP var vred, for Mads Nielsen ikke ville have Else Madskone i Østerby (d.v.s. Øster Lem i Sønder Lem s.) hendes datter, og der gik AP til Paaske og begærede, at (han) ville være med og hjælpe til, de kunne få livet af Mads Nielsen. Hende og at have bekendt, at den kvalm ("kuollum") og formørkelse, der var i sal. Mads Nielsens stue den anden søndag, førend han døde, den havde hun og Mette Sørensdatter ladet gøre ved begge deres drenge. Dem viste de derind, på det hans sygdom kunne formeres". 372r.

Tv. 8/6 1618. Troldkarlen Paaske Rasmussen i Karsbæk (Sønder Lem s.) bekendte, at 9 personer, deriblandt AP, var i hans rode. "De var lige gode med hverandre og brugte trolddom både på mennesker og på kvæg, og hans

dreng ikke havde været hos ham, siden han var nede i Stavning og forgjorde sal. Mads Nielsen, og de var lige gode deri. Han tænkte, at der var ikke en med af folkene uden deres drenge etc. Indeholder og samme vidne ham at have bekendt, at AP var en af den piges slægtninge, som var med og forgjorde sal. Mads Nielsen, og hans dreng var med og gjorde det. Den pige havde hjemme østen Stavning kirke. AP skulle vel sige det. Disse for:ne, som var i hans rode, var samtlige med og tog livet af sal. Mads Nielsen, og Maren Mikkels tog betaling derfor etc.". 372r-372v.

Tv. 10/9 1618. Troldkvinden Maren Jensdatter i Rindum bekendte, "at AP og Christen Mikkelsen i "Bose" lærte hende trolddom til MJs, og AP lærte hende det, da hun kom til hende om noget rug for fem år siden, det sids-te, hun boede i Velling, og sagde til hende, at hun skulle få rug nok, om hun ville lyde hende ad, og da samme tid kom hendes dreng til hende som en liden dreng, og blev så som en hund, og hed han "Raggj", og AP bad hende blive ved samme dreng, og han lovede, hun skulle få nok, og hun be-svor dåb og kristendom, og skete det til MJs, og siden havde de til hobe taget livet af Christen Mølgårds kvæg. Item og hende at have bekendt, at straks efter, AP havde lært hende trolddom, sendte hun bud til hende med hendes dreng, at hun skulle komme til hende og hjælpe hende at tage livet af Mads i Landting (Hanning s.). Da sagde hun nej; thi Mads var hendes gode ven. Da sagde hendes dreng, ville hun ikke, da skulle hun få ilde. Så hjalp hendes dreng til med efter hendes befaling. Medfører og samme vidne hende at have bekendt, at AP var principal og hovedmand for at tage livet af fru Maren Juels kvæg, og hendes dreng, Christen i Bjerggård (Sønder Lem s.) og hans søn Paaske i Karsbæk var med i samme gerning, og AP gav fru Marens svin noget ind, åd ("odt") (af) en sort potte, som hen-des dreng bar for dem, og de blev galne og døde". 372v-373v.

Kirkenævninger svor AP skyldig, en ed, landstinget stadfæstede.

1 Sarde er den brune halvædelsten karneol, men kan vel også være det samme som sardug, d.v.s. halvt linned, halvt uldent tøj. - 2 Om et år. - 3 Tid. - 4 Snak, vrøvl.

1618C nr. 171 og 172. Sag om nogle tørv, som Christen Nielsen i Engsig (Skern s., nu Skern købstad) beskyldte Christen Olufsen i Kær (Skern s.) for, at han havde taget fra ham.

Tv. 15/5 1618. CN havde stået "der den dag inden tinge for tingsdom og sagt, at CO havde taget hans tørv heden, som stod på marken, og derfor havde han slået hans dreng ved navn German Christensen". 378r.

Tv. 31/8 1618. Ovennævnte German Christensen i Engsig vidnede, "at nu i år i tørvebjærgningen, som var den næste tirsdag for Vorherres himmelfærdsdag, da så han, at CO tog et læs tørv af CN sine tørv i Bølling kær, som var om høj middagstide". Det samme vidnede CNs datter Edel Christensdatter. Da CO spurgte hende, "hvor hun var og så det. Da svarede hun og sagde, at hun kom fra "Langmoshole" med deres plovfæ. Da spurgte CO hende til: Vil du ikke endnu hjem med fæet. Da svarede hun ham, det var da på tiden. Så kom hans dreng kørende med en tom vogn, og den tog CO, og så så hun, at han kørte hen i hendes faders tørv og tog et læs af dem". 380r-380v.

1618C nr. 175. Sag om en sæk mel, som herredsfoged Christen Madsen i Torp (Navr s.) beskyldtes for at have tilegnet sig uretmæssigt, hvilket var en af grundene til, at han blev sat fra bestillingen.

Tv. 8/9 1617. Peder Madsen på "Pangstofft" (nuværende Toft i Flynder s.) vidnede, "at han den anden fredag efter sanktvalborgsdag (1/5) da sidst forleden tabte en sæk mel af hans vogn på adelvejen, der han ville køre til "Hoffuedt" (Hove?), hvilken sæk mel CM fandt efter ham på vejen og ham samme sæk mel igen straks samme dag ... antvordede". 384v.

1618C nr. 186. Sag mod Claus Clemensen Sæbekræmmer, som havde slået Mads Jensen i Plovslund (Grene s.) ihjel.

Tv. 29/10 1618. Gregers Christensen og Anne Andersdatter i Grene Krog vidnede, "at på mandag aften den 5. oktober sidst forleden i Anders Christensens hus i Grene Krog, der Gregers Christensen var i hans seng, da kom MJ ... og klagede, at de skulle kære ("kiere") ham, og sagde, at CCS havde stukket ham med en kniv i hans bug, og deraf havde han sit bannesår, og da var CCS der i samme hus". 406v.

1618C nr. 187. Trolddomssag mod Rasmus Poulsens kone Dorte Rasmuskone i Hygum (Kollerup s.).

Tv. 26/9 1618. Karen (Mortensdatter fejl for) Mortenskone i Hygum vidnede, "at som nu i sommer i høbjærgningen da var 5 år, som hendes (daværende) mand Niels Jensen da gik og slog i hans eng på Hygum mark ved "Bofuen", da kom der en af RPs foler i Hygum løs i Niels Jensens byg, og så tog han samme RPs fole og ledte den hjem i hus, og så om middag, som han ville gå hjem, da kom RP og DR til ham på Hygum gade, og da gav de ham mange onde ord, og da lovede DR ham, at han skulle fare en ufærd, og så

på den næste uge for den dimmeluge¹ dernæstefter da gik Niels Jensen med sin plov og pløjede på Hygum mark sønden ved Ribe vej. Da fik han ondt i sit højre øje, og siden slog ham en ulykke til efter en anden på sin forlighed og trivedes aldrig ("aller") mere derefter, indtil han døde". 410r-410v.

Tv. 5/9 1618. Ovennævnte Karen Mortenskone og to andre vidnede, "at på skærtorsdag sidst forleden var to år siden, da lagde DR sin hånd på et af (Karen Mortensrones nuværende mand) Morten Nielsen hans øg, som var et gulblakket øg, i hans hus, og så siden at DR gik ud af huset igen fra samme hans øg, siden den tid åd eller drak det ikke mere, og DR hun havde lovet Morten Nielsen og hans "cregend" ondt, og det var ham vederfaret". 410v.

Tv. 12/9 1618. Tre mænd fra Hygum vidnede, "at på den næste onsdag for skærtorsdag sidst forgangen var to år, da så de, at Morten Nielsen drog hjem med hans plov om aftenen. Da havde han et gulblakket øg for samme hans plov, og da var samme hans øg karsk og sundt, og da var for:ne øg dødt inden langfredag aften". 410v.

Tv. 19/9 1618. To mænd fra Hygum vidnede, "at i den anden uge for jul sidst forleden, og som da var to år, da hørte og så de, at DR og Morten Nielsen de kom i skænderi på Hygum gade, og da sagde DR til Morten Nielsen, at han havde fået brændevin af hendes datter for tre mark og hvedebrød for 6 skilling, og da sagde hun, at han skulle betale hende det. Da sagde Morten Nielsen nej, at han havde ikke fået foruden hvedebrød for 1 skilling, og da sagde hun jo, at han skulle betale hende det, eller han og hans "kregind" skulle få skam og en ufærd". 411r.

Tv. 5/9 1618. Karen Mortenskone i Hygum vidnede, "at det var 13 1/2 år siden, at hun var til Tørrild herredsting og vidnede om en hyrdekone og en hyrdedreng, som DR havde slaget, og siden kunne hun aldrig være hendes onde ord eller anden gerning foruden". 411r.

Kirkenævninger svor DR skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Ugen før påske.

1618C nr. 189. Se Viborg landstings dombøger 1618A, B og C s. 355.

1618C nr. 191. Sag mod Jørgen Kjeldsen i Fitting (Vorbasse s.), som havde slået Mads Madsen i samme by ihjel.

Tv. 5/11 1618. 4 synsmænd hjemlede, at de havde synet MMs lig. Han "blev dræbt på Fitting kirkevej østen fra Vorbasse agre imellem onsdag og torsdag om natten den 22. oktober ..., og var han hugget tværs igennem hans venstre øre og ned ind i hans hals, og som de syntes, var hugget med en økse". 424r-424v.

Tv. 12/11 1618. 6 mænd vidnede, at på "fredag den 23. oktober sidst forleden da var de hos på Vorbasse kirkegård, førend sal. MM hans lig blev begravet. Da hørte og så de, at (MMs broder) Peder Madsen lyste manddød over graven, om der var nogen at ville kendes hans bane. Da fremkom Jep Kjeldsen ... på sin broder JK hans vegne og kendtes manddød og tilbød bod og bedring, vilje og venskab til på JKs vegne". 424v.

Sandemændene svor JK manddød over og fra hans fred.

1618C nr. 193. Trolddomssag mod Thomas Jensen i Lybæk (No s.).

Tv. 28/9 1618. 8 mænd vidnede, at de på Vennergård (Velling s.) den 8. og 9. september havde hørt troldkvinden Maren Jensdatter bekende, at troldkvinden Abelone Pedersdatter eller Milters havde sagt til hende, at TJ "var så god som hun i trolddomskunster". 428v-429r.

Tv. 24/9 1618. Forgangen høst ved sanktmikkelsdags (29/9) tid trættes TJ og Iver Jepsen i Grimstrup (No s.) "ved om noget kornæde". En mand fra Grimstrup "var hos TJ uden for tinget og ville forlige ham og Iver Jepsen om samme kornæde og spurgte TJ, om han ville give Iver Jepsen fem skæpper rug derfor. Da sagde TJ, at han ikke ville give ham fem, ikke fire, ikke tre. Han skulle fly Iver Jepsen andre at trætte med end ham". 429v. - 11 mænd vidnede, at "afgangne Iver Jepsen i Grimstrup lå i en svar, ulidelig pine og sygdom i sine ben og krop fra noget for jul sidst forleden og til 14 dage for påske, han døde, og at der var store huller i hans krop, som randt med vor¹ og blod". 429v. - Iver Jepsens hustru vidnede, at han lå syg "i 16 uger og rådnede hen i vor og blod". 431r.

Kirkenævninger svor JT skyldig, en ed, landstinget underkendte.

1 Materie, pus.

1618C nr. 194. Sag mod Jens Jensen og andre mænd i Egelund (Haderup s.), som havde forvoldt skade på Christen Lauridsens korn i samme bys mark.

Tv. 27/8 1618. 4 synsmænd hjemlede, at de, "da på søndag var otte dage", havde synet kornskaden. "Først så de to stykker rugager i anden kær¹v". Da var der gjort skade på det for en tønne rug. Dernæst så de en rugager i "Weegfaldt"(?). Det var slet opædt, og syntes dem at være gjort skade derpå for 1/2 tønne rug. Dernæst dem at have set et stykke havreager. Der var gjort skade på for en tønne havre". 434r-434v.

1 Årsafgrøde.

1618C nr. 196. Trolddomssag mod Palle Christensens hustru Johanne Palles i Vognbjerg (Dejbjerg s.). Der fremlagdes ikke andet mod hende end de to troldkvinder Maren Jensdatters og Abelone Pedersdatters eller Milters' udlæggelser. Ikke refereret.